

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พระสุตตันตปิฎก

เล่ม ๑๗

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน-อิติวุตตะก-สุตตนิบาต
ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
สรณคมนในขุททกปาฐะ

[๑] ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธรเจ้าเป็นสรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธรเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธรเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ฯ

จบสรณคมน

ลิกขาบท ๑๐ ในขุททกปาฐะ

[๒] ข้าพเจ้าขอสมათานลิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ข้าพเจ้าขอสมათานลิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์ ข้าพเจ้าขอสมათานลิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากอพรหมจรรย์ ข้าพเจ้าขอสมათานลิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากมุสาวาท ข้าพเจ้าขอสมათานลิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ข้าพเจ้าขอสมათานลิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ข้าพเจ้าขอสมათานลิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการฟ้อน การขับ การประโคม และการดูการเล่นอันเป็นข้าศึก ข้าพเจ้าขอสมათานลิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการลูบไล้ที่ตบแต่งประดับดอกไม้และของหอม อันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว ข้าพเจ้าขอสมათานลิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนใหญ่ ข้าพเจ้าขอสม-
*ทานลิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการรับทองและเงิน ฯ

จบลิกขาบท ๑๐

อาการ ๓๒ ในขุททกปาฐะ

[๓] ในกายนี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหาร ใหม้อาหารเก่า ดี เกล็ดขม หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เยื่อมันสมองในสมอง ฯ

จบอาการ ๓๒

สามเณรปัญหาในขุททกปาฐะ

[๔] อะไรชื่อว่า ๑ คือ สัตว์ทั้งปวงตั้งอยู่ได้เพราะอาหาร อะไรชื่อว่า ๒ คือ นามและรูป อะไรชื่อว่า ๓ คือ เวทนา ๓ อะไรชื่อว่า ๔ คือ อริย-
*สัจ ๔ อะไรชื่อว่า ๕ คือ อุปาทานชั้น ๕ อะไรชื่อว่า ๖ คือ อายตนะภายใน ๖ อะไรชื่อว่า ๗ คือ โพชนงค์ ๗ อะไรชื่อว่า ๘ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ อะไรชื่อว่า ๙ คือ สัตตาวาส ๙ อะไรชื่อว่า ๑๐ คือ ผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ท่านกล่าวว่า เป็นพระอรหันต์ ฯ

จบสามเณรปัญหา

มงคลสูตรในขุททกปาฐะ

[๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ครั้นปฐมยามล่วงไป เทวดาคนหนึ่งมีรัศมีงามยิ่งนัก ยังพระวิหารเชตวันทั้งสี่ให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๖] เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ผู้หวังความสุขได้พากัน

คิดมงคลทั้งหลาย ขอพระองค์จงตรัสอุดมมงคล

พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาตอบว่า

การไม่คบคนพาล ๑ การคบบัณฑิต ๑ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ๑ นี่เป็นอุดมมงคล การอยู่ในประเทศอันสมควร ๑ ความเป็นผู้มีบุญอันกระทำแล้วในกาลก่อน ๑ การตั้งตนไว้ชอบ ๑ นี่เป็นอุดมมงคล พาหุสัจจะ ๑ ศิลป ๑ วินัยที่ศึกษาดีแล้ว ๑ วาจาสุภาสิต ๑ นี่เป็นอุดมมงคล การบำรงมารดาบิดา ๑ การสงเคราะห์บุตรภรรยา ๑ การงานอันไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 อากุล ๑ นี่เป็นอุตมมงคล ทาน ๑ การประพฤติธรรม ๑
 การสงเคราะห์ญาติ ๑ กรรมอื่นไม่มีโทษ ๑ นี่เป็นอุตมมงคล
 การงดเว้นจากบาป ๑ ความสำรวมจากการดื่มน้ำเมา ๑
 ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ๑ นี่เป็นอุตมมงคล
 ความเคารพ ๑ ความประพฤติถ่อมตน ๑ ความสันโดษ ๑
 ความกตัญญู ๑ การฟังธรรมโดยกาล ๑ นี่เป็นอุตมมงคล
 ความอดทน ๑ ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การได้เห็นสมณะ
 ทั้งหมด ๑ การสนทนารธรรมโดยกาล ๑ นี่เป็นอุตมมงคล
 ความเพียร ๑ พรหมจรรย์ ๑ การเห็นอริยสัจ ๑ การ
 กระทำนิพพานให้แจ้ง ๑ นี่เป็นอุตมมงคล จิตของผู้ใดอัน
 โลภธรรมทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว ๑ ไม่เศร้า-
 โทก ๑ ปราศจากธุลี ๑ เป็นจิตเกษม ๑ นี่เป็นอุตมมงคล เทวดา
 และมนุษย์ทั้งหลาย ทำมงคลเช่นนี้แล้ว เป็นผู้ไม่ปราศัยใน
 ขาศึกทุกหมู่เหล่า ย่อมถึงความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน นี่เป็น
 อุตมมงคลของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น ฯ

จบมงคลสูตร

รัตนสูตร ในขุททกปาฐะ

[๗] กุตเหล่าใด ประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดา
 เหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี ขอหมู่กุตทั้งปวงจงเป็น
 ผู้มีใจดีและจงฟังภายิตโดยเคารพ ดูกรกุตทั้งปวง เพราะ
 เหตุนี้แล ท่านทั้งหลายจงตั้งใจฟัง ของงแม่เมตตาคจิต
 ในหมู่มนุษย์ มนุษย์เหล่าใด นำพลีกรรมไปทิ้งกลางวัน
 ทิ้งกลางคืน เพราะเหตุนี้แล ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่
 ประมาทรักษามนุษย์เหล่านั้น ทรัพย์เครื่องปลื้มใจอย่างใด
 อย่างหนึ่งในโลกนี้ หรือในโลกอื่น หรือรัตนะใดอันประณีต
 ในสวรรค์ ทรัพย์และรัตนะนั้น เสมอด้วยพระธกาคต ไม่มี
 เลย พุทธรัตนะแม่นั้นเป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจา
 นี้ ขอความสวัสดิ์จงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระศากยมนิมีพระหฤทัย
 ดำรงมั่น ได้บรรลุธรรมอันใดเป็นที่สิ้นกิเลส เป็นที่
 สำรอกกิเลส เป็นอมฤตธรรมอันประณีต ธรรมชาติดะไรๆ
 เสมอด้วยพระธรรมนั้นย่อมไม่มี ธรรมรัตนะแม่นั้นเป็นรัตนะ
 อันประณีต ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอความสวัสดิ์จงมีแก่สัตว์
 เหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด ทรงสรรเสริญแล้ว
 ซึ่งสมาธิใด ว่าเป็นธรรมอันสะอาด บัณฑิตทั้งหลายกล่าว
 ซึ่งสมาธิใด ว่าให้ผลในลำดับ สมาธิอื่นเสมอด้วยสมาธิ
 นั้น ย่อมไม่มี ธรรมรัตนะแม่นั้นเป็นรัตนะอันประณีต ด้วย
 สัจจวาจา นี้ ขอความสวัสดิ์จงมีแก่สัตว์เหล่านี้ บุคคล ๘
 จำพวก ๘ อันสัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้ว บุคคล
 เหล่านั้นควรแก่ทักษิณาทาน เป็นสาวกของพระธกาคต ทาน
 ที่บุคคลถวายแล้วในท่านเหล่านั้น ย่อมมีผลมาก สังฆรัตนะ
 แม่นั้นเป็นรัตนะอันประณีตด้วยสัจจวาจา นี้ ขอความสวัสดิ์จงมี
 แก่สัตว์เหล่านี้ พระอริยบุคคลเหล่าใด ในศาสนาของพระ
 โคตม ประกอบดีแล้ว [ด้วยกายประโยคและวจีประโยค
 อันบริสุทธิ์] มีใจมั่นคง เป็นผู้ไม่มีความหวั่นไหว [ในกายและ
 ชีวิต] พระอริยบุคคลเหล่านั้น บรรลุหรือหัตผลที่ควรบรรลุ
 หยั่งลงสู่อมตนิพพาน ได้ซึ่งความดับกิเลสโดยเปล่า เสวย
 ผลอยู่ สังฆรัตนะแม่นั้นเป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจา
 นี้ ขอความสวัสดิ์จงมีแก่สัตว์เหล่านี้ เสาเขื่อนที่ฝังลงดิน
 ไม่หวั่นไหวเพราะลมทั้งสี่ทิศ ฉันทิ ผู้ใดพิจารณาเห็น
 อริยสัจทั้งหลาย เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นสัตบุรุษ ผู้ไม่หวั่นไหว
 เพราะโลกธรรมมีอุปมาฉันทิ นั้น สังฆรัตนะนี้เป็นรัตนะอัน
 ประณีต ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอความสวัสดิ์จงมีแก่สัตว์เหล่านี้
 พระอริยบุคคลเหล่าใด ทำให้แจ้งซึ่งอริยสัจทั้งหลาย อัน
 พระศาสดาทรงแสดงดีแล้ว ด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง พระอริย-
 บุคคลเหล่านั้น ยังเป็นผู้ประมาทอย่างแรงกล้าอยู่ก็จริง ถึง
 กระนั้น ท่านย่อมไม่ยึดถือเอาภพที่ ๘ สังฆรัตนะแม่นั้นเป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
รัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจาณี ขอความสวัสดีจงมีแก่
สัตว์เหล่านั้น สักกายทิฏฐิและวิจิกิจฉา หรือแม่สลิพพตปรา
มาส อันใดอันหนึ่งยังมีอยู่ ธรรมเหล่านั้น อันพระอริย
บุคคลนั้นละได้แล้ว พร้อมด้วยความถึงพร้อมแห่งการเห็น

[นิพพาน] ที่เดียว อนึ่ง พระอริยบุคคลเป็นผู้พ้นแล้วจาก
อบายทั้ง ๔ ทั้งไม่ควรถือจะทำอภิฐานทั้ง ๖ [คืออนัตตริย-
กรรม ๕ และการเข้ารีต] สังฆรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอัน
ประณีต ด้วยสัจจวาจาณี ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านั้น
พระอริยบุคคลนั้นยังทำบาปกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา หรือ
ด้วยใจ ก็จริง ถึงกระนั้น ท่านไม่ควร เพื่อจะปกปิดบาป
กรรมอันนั้น ความที่บุคคลผู้มีธรรมเครื่องถึงนิพพานอันตน
เห็นแล้ว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อปกปิดบาปกรรมนั้น พระผู้มี
พระภาคตรัสแล้ว สังฆรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอันประณีต
ด้วยสัจจวาจาณี ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านั้น พมไม่
ในปามียอดอันบานแล้วในเดือนต้นในคิมหันตฤดู จันใด
พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐยิ่ง เป็น
เครื่องให้ถึงนิพพาน เพื่อประโยชน์เกื้อกูลมีอุปมา จันนั้น
พุทธรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจาณี ขอ
ความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านั้น พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ
ทรงทราบธรรมอันประเสริฐ ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ
ทรงนำมาซึ่งธรรมอันประเสริฐ ไม่มีผู้ยิ่งไปกว่า ได้ทรง
แสดงธรรมอันประเสริฐ พุทธรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอัน
ประณีต ด้วยสัจจวาจาณี ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์
เหล่านั้น พระอริยบุคคลเหล่าใดผู้มีจิตอันหน่ายแล้วในภพ
ต่อไป มีกรรมเก่าสิ้นแล้ว ไม่มีกรรมใหม่เครื่องสมภพ
พระอริยบุคคลเหล่านั้น มีพืชอันสิ้นแล้ว มีความพอใจ
ไม่มองงามแล้ว เป็นนักปราชญ์ ย่อมนิพพาน เหมือน
ประทีปอันดับไป ฉะนั้น สังฆรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอัน
ประณีต ด้วยสัจจวาจาณี ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านั้น
ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้กิตติ หรือภุมมเทวดา
เหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศกิตติ เราทั้งหลาย จงนมัสการ
พระพุทธเจ้าผู้ไปแล้วอย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
บูชาแล้ว ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านั้น ภูตเหล่า
ใดประชุมกันแล้วในประเทศกิตติ หรือภุมมเทวดาเหล่าใด
ประชุมกันแล้วในอากาศกิตติ เราทั้งหลาย จงนมัสการพระ
ธรรม อันไปแล้วอย่างนั้น อันเทวดาและมนุษย์บูชา
แล้ว ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านั้น ภูตเหล่าใดประชุม
กันแล้วในประเทศนี้กิตติ หรือภุมมเทวดาเหล่าใดประชุมกัน
แล้วในอากาศกิตติ เราทั้งหลาย จงนมัสการพระสงฆ์ผู้ไปแล้ว
อย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอความสวัสดี
จงมีแก่สัตว์เหล่านั้น ฯ

จบรัตนสูตร ฯ

ติโรกษทักขณในขุททกปาฐะ

[๘] [ถ้าว่าปราชญ์พึงหาความสุขอัน ไพบูลย์เพราะสละความสุขพอ
ประมาณ ไชริ์ เมื่อปราชญ์เห็นความสุขอัน ไพบูลย์ พึง
สละความสุขพอประมาณเสีย] เปเรตทั้งหลายมาสู่เรือน
ของตน ยืนอยู่ภายนอกฝาเรือน ทาง ๔ แพร่ง ทาง
๓ แพร่ง และใกล้บ้านประตู เมื่อข้าว น้ำ ของเคี้ยว
และของบริโภคเป็นอันมาก อันญาติทั้งหลายตั้งไว้แล้ว
ญาติใดๆ ของเปเรตเหล่านั้นระลึกไม่ได้ เพราะกรรมของ
สัตว์เหล่านั้นเป็นปัจจัย ชนเหล่าใดเป็นผู้อนเคราะหฺ ชน
เหล่านั้นย่อมให้น้ำและโภชนะอันสะอาดประณีตอันเป็นของ
การโดยกาล ด้วยอุทิศเจตนาอย่างนี้ว่า ขอทานนี้จงสำเร็จ
แก่ญาติทั้งหลาย ขอญาติทั้งหลายจงเป็นผู้ถึงความสุขเกิด
และญาติผู้ละโลกนี้ไปแล้วเหล่านั้น มาประชุมพร้อมกัน
แล้วในที่นั้น เมื่อมีข้าวและน้ำเป็นอันมาก ย่อมอนุโมทนา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
โดยเคารพว่า เราทั้งหลายได้สมบัติเช่นนี้ เพราะเหตุ
แห่งญาติเหล่าใด ขอญาติเหล่านั้นของพวกเราจงเป็นอยู่
นานเกิด บุชาอันทายกทั้งหลายทำแล้วแก่เราทั้งหลาย และ
ทายกทั้งหลายก็หาไร้ผลไม่ ในเปรตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรม ไม่
มีโครักขกรรม ไม่มีพาณิชย์กรรมเช่นนั้น ไม่มีการซื้อการ
ขาย [การแลกเปลี่ยน] ด้วยเงิน ผู้ทำกาลกิรียาละไปแล้ว ย่อม
ยังอัตภาพให้เป็นไปในเปรตวิสัยนั้น ด้วยทานทั้งหลายที่ญาติ
ให้แล้วแด่มนุษย์โลกนี้ นำฝนตกลงในที่ดอนย่อมไหล ไปสู่
ที่ลุ่ม ฉะนั้นใด ทานที่ญาติทั้งหลายให้แล้วแด่มนุษย์ในโลกนี้ย่อม
สำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน ห้วงน้ำที่เต็ม ย่อม
ยังสมุทรสาครให้เต็มเปี่ยมฉะนั้นใด ทานที่ญาติทั้งหลายให้แล้ว
แด่มนุษย์โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือน
กัน บุคคลมาระลึกถึงอุปการะอันท่านได้ทำแล้วในกาลก่อนว่า
ผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้ทำกิจนี้ของเรา ผู้นี้เป็นญาติ เป็น
มิตร เป็นเพื่อนของเรา ดังนี้ ก็ควรให้ทักษิณาทาน เพื่อผู้
ที่ละโลกนี้ไปแล้ว การร้องให้กิตติ ความเศร้าโศกกิตติ ความ
รำไรรำพันอย่างอื่นกิตติ บุคคลไม่ควรทำเลย เพราะว่าการ
ร้องให้เป็นต้นนั้น ไม่เป็นประโยชน์แกญาติทั้งหลายผู้ละไป
แล้ว ญาติทั้งหลายย่อมตั้งอยู่อย่างนั้น ก็ทักษิณาทานนี้แล
อันท่านให้แล้ว ประดิษฐานไว้ดีแล้วในสงฆ์ ย่อมสำเร็จ
โดยพลัน เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่เปรตนั้น ตลอดกาล
นาน ญาติธรรมนี้นั้นท่านได้แสดงให้ปรากฏแล้ว บุชาอัน
ยิ่งท่านก็ได้ทำแล้วแกญาติทั้งหลายผู้ละไปแล้ว และท่าน
ทั้งหลายได้เพิ่มกำลังให้แกภิกษุทั้งหลายแล้ว บุญไม่ใช่น้อย
ท่านทั้งหลายได้ชวนชวายเป็นแล้ว ดังนี้แล ฯ

จบติโรกษทักกัณห์

นิริกัณห์ในขุททกปาฐะ

[๙] บุรุษย่อมฝังขมทรัพย์ไว้ในน้ำลึกด้วยคิดว่า เมื่อกิจที่เป็น
ประโยชน์เกิดขึ้น ทรัพย์นี้จักเป็นประโยชน์แก่เรา เพื่อ
เปลี่ยนการประทุษร้ายจากพระราชาบ้าง ความบีบคั้นจากโจร
บ้าง เพื่อเปลี่ยนหนี้สินบ้าง ทพภิกขุภัยบ้าง ในคราวเกิด
อันตรายบ้าง ขมทรัพย์ที่เขาฝังไว้ในโลกเพื่อประโยชน์นี้แล
ขมทรัพย์ที่เขาฝังไว้เป็นอย่างดี ในน้ำลึกเพียงนั้น ขมทรัพย์
นั้นทั้งหมด ย่อมหาสำเร็จประโยชน์แก่เขาในกาลทั้งปวงที่
เดียวไม่ เพราะขมทรัพย์เคลื่อนจากที่เสียบ้าง ความจำของ
เขาย่อมหลงลืมเสียบ้าง นาคทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ยักษ์
ทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักขุดเอาไปเมื่อ
เขาไม่เห็นบ้าง เมื่อใดเขาสิ้นบุญ เมื่อนั้นขมทรัพย์ทั้งหมด
นั้นย่อมพินาศไป ขมทรัพย์คือบุญ เป็นขมทรัพย์อันผู้ใด
เป็นเหตุก็ตาม เป็นชายก็ตาม ฝังไว้ดีแล้วด้วยทาน ศีลความ
สำรวม และความฝึกตน ในเจตียกิตติ ในสงฆ์กิตติ ในบุคคลกิตติ
ในแขกกิตติ ในมารดาภิติกิตติ ในบิดาภิติกิตติ ในพี่ชายกิตติ ขมทรัพย์
นั้นเชื่อว่าอันผู้ฝังไว้ดีแล้ว ใครๆ ไม่อาจผจญได้ เป็น
ของติดตามตนไป บรรดาโคะทั้งหลายเมื่อเขาจำต้องจะไป
เขาย่อมพาขมทรัพย์คือบุญนั้นไป ขมทรัพย์คือบุญ ไม่
สาธารณะแก่ชนเหล่าอื่น โจรลักไปไม่ได้ บุญนิริอันใดติด
ตนไปได้ ปรารถนุพึงทำบุญนิริอันนั้น บุญนิรินี้ให้สมบัติที่พึง
ใครทั้งปวงแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์
ทั้งหลายปรารถนากันซึ่งผลใดๆ ผลนั้นๆ ทั้งหมด อันเทวดา
และมนุษย์เหล่านั้นย่อมได้ด้วยบุญนิรินี้ ความเป็นผู้มีผิว
พรรณงาม ความเป็นผู้มีเสียงไพเราะ ความเป็นผู้มีทรวดทรง
ดี ความเป็นผู้มีรูปสวย ความเป็นอธิปัตติ ความเป็นผู้มี
บริวาร อัฐผลทั้งปวงนั้น อันเทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วย
บุญนิรินี้ ความเป็นพระราชาประเทศราช ความเป็นใหญ่
สุขของพระเจ้าจักรพรรดิอันเป็นที่รัก แม้ความเป็นพระราชา
แห่งเทวดาในทิพกาย อัฐผลทั้งปวงนั้น อันเทวดาและมนุษย์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ยอมได้ด้วยบุญนี้ มนุษย์สมบัติ ความยินดีในเทวโลก
และนิพพานสมบัติ อัฐผลทั้งปวงนี้ เทวดาและมนุษย์ยอม
ได้ด้วยบุญนี้ ความที่พระโยคาวจร ถ้าเมื่ออาศัยคุณ
เครื่องถึงพร้อมคือมิตร แล้วประกอบอยู่โดยอุบายอันแยบ
คายไซ้ เป็นผู้มีความชำนาญในวิชาและวิมตติ อัฐผลทั้งปวง
นี้ อันเทวดาและมนุษย์ยอมได้ด้วยบุญนี้ ปฏิสัมภิยา
วิโมกข์ สากการมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ และพุทธภูมิ
อัฐผลทั้งปวงนี้ อันเทวดาและมนุษย์ยอมได้ด้วยบุญนี้
คุณเครื่องถึงพร้อมคือบุญนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์มากมาย
เพราะเหตุนี้ บัณฑิตผู้มีปัญญาจึงสรรเสริญความที่บุคคลมี
บุญอันทำไว้แล้ว ฯ

จบนิธิกัณฑ์

กรณีเมตตสูตรในขุททกปาฐะ

[๑๐] กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ ประารถนาจะตรัสรับอันสงบ
แล้วอยู่ พึงบำเพ็ญไตรสิกขา กุลบุตรนั้นพึงเป็นผู้อาจหาญ
เป็นผู้ตรง ซื่อตรง วาง่าย อ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง สันโดษ
เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย มีความประพฤติเบา มีอินทรีย์อันสงบ
ระจับ มีปัญญาเครื่องรักษาตน ไม่ละนอง ไม่พัวพันในสกล
ทั้งหลาย ไม่พึงประพฤติทุจริตเล็กน้อยอะไรๆ ซึ่งเป็นเหตุ
ให้ท่านผู้รู้เหล่าอื่นติเตียนได้ พึงแผ่ไมตรีจิตในสัตว์ทั้งหลาย
ว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีตน
ถึงความสุขเกิด สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ เป็นผู้
สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ผอมหรือพี และสัตว์เหล่าใดมีกาย
ยาวหรือใหญ่ ปานกลางหรือสั้น ที่เราเห็นแล้วหรือมิได้เห็น
อยู่ในที่ไกลหรือที่ใกล้ ที่เกิดแล้วหรือแสวงหาที่เกิด ขอ
สัตว์ทั้งหมดนั้นจงเป็นผู้มีตนถึงความสุขเกิด สัตว์อื่นไม่พึง
ข่มขู่สัตว์อื่น ไม่พึงดูหมิ่นอะไรเขาในที่ใดๆ ไม่พึง
ปรารถนาทุกข์แก่กันและกันเพราะความกลัวโกรธ เพราะความ
เคียดแค้น มารดาถนอมบุตรคนเดียวผู้เกิดในตน แม้ด้วย
การยอมสละชีวิตได้ จันใด กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์
พึงเจริญเมตตาในใจไม่มีประมาณในสัตว์ทั้งปวง แม้จันนั้น
ก็กุลบุตรนั้น พึงเจริญเมตตาในใจไม่มีประมาณไปในโลก
ทั้งสิ้น ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่คับแคบ
ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู กุลบุตรผู้เจริญเมตตานั่นยืนอยู่ก็ดี เดิน
อยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี พึงเป็นผู้ปราศจากความกังวล
เหงาเพียงใด ก็พึงตั้งสติไว้เพียงนั้น บัณฑิตทั้งหลายกล่าว
วิหารธรรมนี้ว่า เป็นพรหมวิหาร ในธรรมวินัยของพระอริย
เจ้านี้ กุลบุตรผู้เจริญเมตตา ไม่เข้าไปอาศัยทิว เป็นผู้มีศีล
ถึงพร้อมด้วยทัศนะ กำจัดความยินดีในกามทั้งหลายออก
ได้แล้ว ย่อมไม่ถึงความนอนในครรรค์อีกโดยแท้แล ฯ

จบเมตตสูตร

จบขุททกปาฐะ

กถาธรรมบท ยมกาวรรคที่ ๑

[๑๑] ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จ
แล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่
ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ทกษยอมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต
๓ อย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไป
อยู่ ฉะนั้น ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐ
ที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส กล่าวอยู่ก็ตาม
ทำอยู่ก็ตาม สุขยอมไปตามบุคคลนั้นเพราะสุจริต ๓ อย่าง
เหมือนแวมี่ปรกติไปตาม ฉะนั้น ก็ชนเหล่าใดเข้าไปผูกเวร
ไว้ว่า คนโน้นตาเรา คนโน้นได้ตีเรา คนโน้นได้ชนะเรา คน
โน้นได้ลักสิ่งของเรา ดังนี้ เวนของชนเหล่านั้น
ย่อมไม่ระงับ ส่วนชนเหล่าใดไม่เข้าไปผูกเวรไว้ว่า คนโน้น
ตาเรา คนโน้นได้ตีเรา คนโน้นได้ชนะเรา คนโน้นได้ลัก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
สิ่งของๆ เรา ดังนี้ เรายังชนเหล่านั้นย่อมระงับ ในกาล
ไหนๆ เรายังในโลกนี้ย่อมไม่ระงับเพราะเราเลย แต่ย่อม
ระงับเพราะความไม่จองเวร ธรรมนี้เป็นของเก่า ก็ชนเหล่า
อื่น ไม่รู้สึก ว่า พวกเราย่อมยับยั้งในท่ามกลางสงฆ์นั้น ส่วน
ชนเหล่าใดในท่ามกลางสงฆ์นั้น ย่อมรู้สึก ความหมายมั่นยอม
ระงับจากชนเหล่านั้น มารย่อมรังควาญบุคคลผู้มีปกติเห็น
อารมณ์ว่างาม ผู้ไม่สำรวมแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้
ประมาณในโภชนะ เกียจคร้าน มีความเพียรเลว เหมือน
ลมระรานต้นไม้ที่ทรพลง ฉะนั้น มารย่อมรังควาญไม่ได้ซึ่ง
บุคคลผู้มีปกติเห็นอารมณ์ว่าไม่งามอยู่ สำรวมดีแล้วใน
อินทรีย์ทั้งหลาย รู้ประมาณในโภชนะ มีศรัทธา ปราศจาก
ความเพียร เหมือนลมระรานกุเขาดินไม่ได้ ฉะนั้น ผู้ใด
ยังไม่หมดกิเลสจูงน้ำผาดปราศจากทมะและสังจะจิกนุ่งห่มผ้า
กาสาเยผู้หนึ่ง ไม่ควรเพื่อจะนุ่งห่มผ้ากาสาเย ส่วนผู้ใดมีกิเลส
จูงน้ำผาดอันตายแล้ว ตั้งมั่นแล้วในศีลประกอบด้วยทมะ
และสังจะ ผู้หนึ่งแลย่อมควรเพื่อจะนุ่งห่มผ้ากาสาเย ชน
เหล่าใดมีความรู้ในธรรมอันหาสาระมิได้ว่าเป็นสาระ และมี
ปกติเห็นในธรรมอันเป็นสาระ ว่า ไม่เป็นสาระ ชนเหล่านั้น
มีความดำริผิดเป็นโคจร ย่อมไม่บรรลุธรรมอันเป็นสาระ ชน
เหล่าใดรู้ธรรมอันเป็นสาระ โดยความเป็นสาระ และรู้ธรรม
อันหาสาระมิได้ โดยความเป็นธรรมอันหาสาระมิได้ ชน
เหล่านั้นมีความดำริชอบเป็นโคจร ย่อมบรรลุธรรมอันเป็น
สาระ ฝนย่อมร้าวรดเรือนที่บุคคลมุงไม่ดี ฉนั้นใด รากะย่อม
ร้าวรดจิตที่บุคคลไม่อบรมแล้ว ฉนั้นนั้น ฝนย่อมไม่ร้าวรดเรือน
ที่บุคคลมุงดี ฉนั้นใด รากะย่อมไม่ร้าวรดจิตที่บุคคลอบรมดีแล้ว
ฉนั้นนั้น บุคคลผู้ทำบาปย่อมเศร้าโศกในโลกนี้ย่อมเศร้าโศกใน
โลกหน้า ย่อมเศร้าโศกในโลกทั้งสอง บุคคลผู้ทำบาปนั้น
ย่อมเศร้าโศก บุคคลผู้ทำบาปนั้นเห็นกรรมที่เศร้าหมองของตน
แล้ว ย่อมเดือดร้อน ผู้ทำบุญไว้แล้วย่อมบันเทิงในโลกนี้ ย่อม
บันเทิงในโลกหน้า ย่อมบันเทิงในโลกทั้งสอง ผู้ทำบุญไว้
แล้วนั้นย่อมบันเทิง ผู้ทำบุญไว้แล้วนั้นเห็นความบริสุทธิ์
แห่งกรรมของตนแล้ว ย่อมบันเทิงอย่างยิ่ง บุคคลผู้ทำบาป
ย่อมเดือดร้อนในโลกนี้ ย่อมเดือดร้อนในโลกหน้า ย่อม
เดือดร้อนในโลกทั้งสอง บุคคลผู้ทำบาปนั้นย่อมเดือดร้อนว่า
บาปเราทำแล้ว บุคคลผู้ทำบาปนั้นไปสู่หตุดีแล้ว ย่อมเดือด
ร้อนโดยยิ่ง ผู้ทำบุญไว้แล้วย่อมผลิตเพลินในโลกนี้ ย่อม
ผลิตเพลินในโลกหน้า ย่อมผลิตเพลินในโลกทั้งสอง ผู้
ทำบุญไว้แล้วย่อมผลิตเพลินว่า บุญอันเราทำไว้แล้ว ผู้ทำ
บุญไว้แล้วนั้น ไปสู่สุคติ ย่อมผลิตเพลินโดยยิ่ง หากว่า
นรชนกล่าวคำอันมีประโยชน์แม้มาก แต่เป็นผู้ไม่ทำกรรม
อันการกบุคคลพึงกระทำ เป็นผู้ประมาทแล้วไซ้ นรชนนั้น
ย่อมไม่เป็นผู้มีส่วนแห่งคุณเครื่องความเป็นสมณะ ประจ
นายโคบาลนับโคของชนเหล่าอื่น ย่อมไม่มีส่วนแห่งปัญจ-
โครส ฉะนั้น หากว่านรชนกล่าวคำอันมีประโยชน์แม้น้อย
ย่อมประพฤติธรรมสมควรแก่กรรม ละราคะ โทสะ และ
โมหะแล้ว รู้ทั่วโดยชอบ มีจิตหลุดพ้นด้วยดีแล้ว ไม่ถือมั่น
ในโลกนี้หรือในโลกหน้า นรชนนั้นย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่ง
คุณเครื่องความเป็นสมณะ ฯ

จบยมกาวรรคที่ ๑

คาถาธรรมบท อัปมาทวารคที่ ๒

[๑๒] ความไม่ประมาท เป็นทางเครื่องถึงอมตนิพพาน ความประมาท
เป็นทางแห่งความตาย ชนผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย ชน
เหล่าใดประมาทแล้วย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว บัณฑิต
ทั้งหลายตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ทราบเหตุนั้นโดยความ
แปลกกันแล้ว ย่อมบันเทิงในความไม่ประมาท ยินดีแล้ว
ในธรรมอันเป็นโคจรของพระอริยเจ้าทั้งหลาย ท่านเหล่านั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เป็นนักปราชญ์ เฟงพินิจ มีความเพียรเป็นไปติดต่อกัน
มีความบากบั่นมั่นเป็นนิตย์ ย่อมถูกต้องนิพพานอันเกษมจาก
โยคะ หารธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ ยศย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มี
ความหมั่น มีสติ มีการงานอันสะอาด ผู้ใคร่ครวญแล้วจึงทำ
ผู้สำรวมระวัง ผู้เป็นอยู่โดยธรรม และผู้ไม่ประมาท ผู้มี
ปัญญาพึงทำที่พึงที่ห้วงน้ำท่วมทับ ไม่ได้ ด้วยความหมั่น
ความไม่ประมาท ความสำรวมระวัง และความฝึกตน ชน
ทั้งหลายผู้เป็นพาลมีปัญญาทรม ย่อมประกอบตามความ
ประมาท ส่วนนักปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาท เหมือน
ทรัพย์อันประเสริฐสุด ท่านทั้งหลายอย่าประกอบตามความ
ประมาทอย่าประกอบการชมเชยด้วยสามารถความยินดีในกาม
เพราะว่าคนผู้ไม่ประมาทแล้ว เฟงอยู่ ย่อมถึงสุขอันไพบูรณ์
เมื่อใด บัณฑิตย่อมบรรเทาความประมาทด้วยความ ไม่ประมาท
เมื่อนั้นบัณฑิตผู้มีความประมาทอันบรรเทาแล้วนั้น ขึ้นสู่
ปัญญาอุปราสาท ไม่มีความโศก ย่อมพิจารณาเห็นหมูสัตว์
ผู้มีความโศก นักปราชญ์ย่อมพิจารณาเห็นคนพาล เหมือน
บุคคลอยู่บนภูเขา มองเห็นคนผู้อยู่ที่ภาคพื้น ฉะนั้น ผู้มี
ปัญญาดิ เมื่อสัตว์ทั้งหลายประมาทแล้ว ย่อมไม่ประมาท
เมื่อสัตว์ทั้งหลายหลับ ย่อมตื่นอยู่โดยมาก ย่อมละบุคคล
เห็นปานนั้นไป ประค่อมมีกำลังเร็วจะฆ่า ไม่มีกำลังไป ฉะนั้น
ท้าวหมวพถึง ความเป็นผู้ประเสริฐ ที่สุดกว่า เทวดาทั้งหลาย
ด้วยความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความ
ไม่ประมาท ความประมาทบัณฑิตเตือนทุกเมื่อ ภิกษุยินดี
แล้วในความ ไม่ประมาท หรือเห็นภัยในความประมาท เผา
สังโยชนน้อยใหญ่ไป ดึงไฟไหม้เชื้อน้อยใหญ่ไป ฉะนั้น
ภิกษุผู้ยินดีแล้วในความ ไม่ประมาทหรือเห็นภัยใน ความประ
มาทเป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะเสื่อมรอบ ย่อมมีในที่ใกล้นิพพาน
ทีเดียว ฯ

จบอัปมาทวารคที่ ๒

คาถาธรรมบท จิตตวารคที่ ๓

[๑๓] นักปราชญ์ย่อมทำจิตที่ตื่นระ กระลือกระริ้วได้โดยยาก
ห้ามได้โดยยาก ให้ตรง ดังข้างศรตัดลูกศรให้ตรง ฉะนั้น
จิตนี้อันพระโยคาวจรยกขึ้นแล้วจากอาลัย คือเบญจกาม
คุณเพียงดั่งน้ำ ชัดไปในวิปัสสนากรรมฐานเพียงดั่งบก เพื่อ
จะละบัวมาร ย่อมตื่นระ คุบปลาอันขาวประมุง ยกขึ้นแล้ว
จากที่อยู่คือน้ำโยนไปแล้วบนบก ตื่นระอยู่ ฉะนั้น การ
ฝึกฝนจิตที่ขมได้ยาก อันเร็ว มีปรกติดกไปในอารมณ์
อันบุคคลพึงใคร่อย่างไร เป็นความดี เพราะว่าจิตที่บุคคล
ฝึกได้แล้วนำสุขมาให้ นักปราชญ์พึงรักษาจิตที่เห็น ได้เสนา
ละเยียดอันมีปรกติดกไปตามความใคร่ เพราะว่าจิตที่บุคคล
คุมครองแล้วนำสุขมาให้ ชนเหล่าใดจักสำรวมจิตอันไปใน
ที่ไกล ดวงเดียวเที่ยวไป หาสรรระมิได้ มีถ้าเป็นที่อยู่อาศัย
ชนเหล่านั้นจะพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร ปัญญาอย่าไม่บริบูรณ์
แก่บุคคลผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น ไม่รู้แจ่มแจ้งซึ่งพระสัทธรรม
มีความเลื่อมใสอันเลื่อนลอย กิเลสย่อมไม่มีแก่พระชินาสพ ผู้มี
จิตอันระระ ไม่รวรด ผู้มีใจอันโทะระ ไม่ตามกระทบแล้ว
ผู้มีบุญและบาปอันละได้แล้ว ผู้ตื่นอยู่ กุลบุตรทราบกายนี้ว่า
เปรียบด้วยหม้อแล้ว พึงกันจิตนี้ให้เปรียบเหมือนนคร
พึงระมารด้วยอาวุธคือ ปัญญา อนึ่ง พึงรักษาตรณวิปัสสนา
ที่ตนชนะแล้ว และไม่พึงหวังโย กายนี้อันบุคคลทั้งแล้ว
มีวิญญาณปราศแล้ว ไม่นานหนอจักนอนทับแผ่นดิน ประคอง
ท่อนไม้ ไม่มีประโยชน์จนใจหัวโงกเห็นใจหัวโงก ก็หรือคน
มีเวรเห็นคนผู้คู่เวรกันพึงทำความฉิบหาย และความทุกข์ใดให้
จิตที่บุคคลตั้งไว้ผิดพึงทำบุคคลนั้นให้เลวยิ่งกว่าความฉิบหาย
และความทุกข์นั้นมารดาบิดาไม่พึงทำเหตุนั้นได้ หรือแม้ญาติ
เหล่าอื่นก็ไม่พึงทำเหตุนั้นได้ จิตที่บุคคลตั้งไว้ชอบแล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พึงทำเขาให้ประเสริฐกว่าเหตุอื่น ๆ

จบจิตตวรรคที่ ๓

กาลาธรรมบท ปุพพวรรคที่ ๔

[๑๔] ใครจักรู้แจ้งแผ่นดินนี้ ใครจักรู้แจ้งยมโลกและมนุษย์โลกนี้
พร้อมกับเทวโลก ใครจักเลือกสรรบรรพธรรมที่เราแสดงดีแล้ว
จนนายมาลาการผู้ฉลาด เลือกสรรดอกไม้ จะนั้น พระเสขะ
จักรู้แจ้งแผ่นดิน พระเสขะจักรู้แจ้งยมโลกและมนุษย์โลกนี้
พร้อมกับเทวโลก พระเสขะจักเลือกสรรบรรพธรรมที่เรา
แสดงดีแล้วจนนายมาลาการผู้ฉลาดเลือกสรรดอกไม้ จะนั้น
ภิกษุทราบกายนี้ว่า เปรียบด้วยพองน้ำ ตรัสรู้พร้อมเฉพาะ
กายนี้ว่ามีพยับแดดเป็นธรรม ตัดดอกไม้อันเป็นประธาน
ของมารแล้ว พึงไปสู่ที่ที่มีจรัลไม่เห็น มัจจุรีย่อมจับนระ
ผู้มีใจอันชานไปแล้วในอารมณ์ต่างๆ กำลังเลือกเก็บดอกไม้
ทั้งหลายนั้นเที่ยวไป เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดบ้านอันหลับแล้ว
ไป จะนั้น มัจจุรีย่อมจับนระผู้มีใจอันชาน
ไปแล้วในอารมณ์ต่างๆ กำลังเลือกเก็บดอกไม้ทั้งหลาย ไม่อ้อม
แล้วในกามคุณนั้นแล ไรในอำนาจ ภารมัยยังดอกไม้
อันมีสีให้ชอกช้ำ ลืมเอาแต่รสแล้วย่อมบิน ไป แม้ฉันใด
มุนีพึงเที่ยวไปในบ้าน ฉะนั้น บุคคลไม่พึงใส่ใจจำแสดงหู
ของชนเหล่าอื่น ไม่พึงแลดูกิจที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำ
ของชนเหล่าอื่น พึงพิจารณากิจที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำของ
ตนเท่านั้น ดอกไม้งามมีสีแต่ไม่มีกลิ่นแม้ฉันใด วาจาสุภาสิต
ย่อมไม่มีผลแก่บุคคลผู้ไม่ทำ ฉะนั้น ดอกไม้งามมีสีมีกลิ่น
แม้ฉันใด วาจาสุภาสิตย่อมมีผลแก่บุคคลผู้ทำดี ฉะนั้น
นายมาลาการพึงทำกลีบดอกไม้ให้มาก แต่กองแห่งดอกไม้
แม้ฉันใด สัตว์ [ผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภาพ] ผู้เกิดแล้ว
พึงทำกุศลให้มาก ฉะนั้น กลีบดอกไม้ย่อมพองทวนลมไป
ไม่ได้ กลิ่นจันทน์หรือกฤษณา และกะลาฬกะ ย่อมพองทวน
ลมไปไม่ได้ ส่วนกลิ่นของสัตตบรุษย่อมพองทวนลมไปได้
เพราะสัตตบรุษพองไปทั่วทิศ กลิ่นคือศีลเป็นเยี่ยมกว่าคันธชาติ
เหล่านี้ คือจันทน์ กฤษณา ดอกบัว และมะลิ กลิ่นกฤษณา
และจันทน์นี้ เป็นกลิ่นมีประมาณน้อย ส่วนกลิ่นของผู้
มีศีลทั้งหลายเป็นกลิ่นสูงสุด ย่อมพองไปในเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย มารย่อมไม่พบทางของท่านผู้มีศีลถึงพร้อมแล้ว
มีปกติอยู่ด้วยความไม่ประมาท ผู้พ้นวิเศษแล้วเพราะรู้
โดยชอบ ดอกปทุมมีกลิ่นหอม พึงเกิดในกองแห่งหยากเยื่อ
อันเขาทิ้งแล้วในใกล้ทางใหญ่ นั้น ย่อมเป็นที่รื่นรมย์ใจ
ฉันใด พระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อปฤชณ
ทั้งหลายผู้เป็นเพียงดังกองหยากเยื่อ ย่อมโพโรจนล่วงปฤชณ
ทั้งหลายผู้เป็นดังคนบอดด้วยปัญญา ฉะนั้น ฯ

จบปุพพวรรคที่ ๔

กาลาธรรมบท พาลวรรคที่ ๕

[๑๕] ราตรียาวแก่คนผู้ตื่นอยู่ โยชนียาวแก่คนผู้เมื่อยล้า สงสาร
ยาวแก่คนพาลผู้ไม่รู้แจ้งพระสัทธรรม ถ้าว่าบุคคลเมื่อเที่ยวไป
ไม่พึงประสบสหายประเสริฐกว่าตน หรือสหายผู้เช่นด้วย
ตน ไซ้ บุคคลนั้นพึงทำการเที่ยวไปผู้เดียวให้มัน เพราะว่า
คุณเครื่องความเป็นสหาย ย่อมไม่มีในคนพาล คนพาล
ย่อมเดือดร้อนว่า บุตรของเราเมื่ออยู่ ทรัพย์ของเราเมื่ออยู่ ดังนี้
ตนนั้นแลย่อม ไม่มีแก่ตน บุตรทั้งหลายแต่ที่ไหน ทรัพย์แต่
ที่ไหน ผู้ใดเป็นพาลย่อมสำคัญความที่ตนเป็นพาลได้ ด้วย
เหตุนี้ ผู้นั้นยังเป็นบัณฑิตได้บ้าง ส่วนผู้ใดเป็นพาลมีความ
สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต ผู้นั้นแลเรากล่าวว่าเป็นพาล ถ้าคน
พาลเข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตแม้ตลอดชีวิต เขาย่อมไม่รู้แจ้งธรรม
เหมือนทัพพีไม่รู้จักรสแกง จะนั้น ถ้าว่าวิญญูชนเข้าไปนั่ง
ใกล้บัณฑิตแม้ครู่หนึ่ง ท่านย่อมรู้ธรรมได้จับพลัน เหมือน
ลิ้นรู้รสแกงจะนั้น คนพาลมีปัญญาทรมามิตนเหมือนข้าศึก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เทียบทำบาปกรรมอันมีผลเผ็ดร้อน บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อม
เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี บุคคลมีหน้า
ชุ่มด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ ย่อมเสพผลของกรรมใด
กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อน
ในภายหลัง กรรมนั้นแลทำแล้วเป็นดี บุคคลอันปิติโสมนัส
เข้าถึงแล้ว [ด้วยกำลังแห่งปิติ] [ด้วยกำลังแห่งโสมนัส]
ย่อมเสพผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วเป็นดี คนพาล
ย่อมสำคัญบาปประดุจน้ำหวาน ตลอดกาลที่บาปยังไม่ให้ผล
แต่บาปให้ผลเมื่อใด คนพาลย่อมเข้าถึงทุกข์เมื่อใด คนพาล
ถึงบริโภคโภชนาด้วยปลายหญ้าคาทุกเดือนๆ เขาย่อมไม่ถึง
เสียที่ ๑๖ ซึ่งจำแนกออกไปแล้ว ๑๖ หน ของพระอริย
บุคคลทั้งหลายผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว ก็บาปกรรมบุคคล
ทำแล้วยังไม่แปรไป เหมือนน้ำมันในวันนี้ยังไม่แปรไป
ฉะนั้น บาปกรรมนั้นย่อมตามเผาคนพาล เหมือนไฟอันเถ้า
ปกปิดแล้ว ฉะนั้น ความรู้นั้นย่อมเกิดแก่คนพาลเพื่อสิ่งมิใช่
ประโยชน์อย่างเดียว ความรู้ ยังปัญญาชื่อว่ามธุราของเขา
ให้จับหายตกไป ย่อมมาส่วนแห่งธรรมชาวของคนพาลเสีย
ภิกษุผู้เป็นพาล พึงปรารถนาความสรรเสริญอันไม่มีอยู่ ความ
ห้อมล้อมในภิกษุทั้งหลาย ความเป็นใหญ่ในอาวาส และ
การบูชาในสกุลของชนเหล่าอื่น ความด่าว่าย่อมบังเกิดขึ้นแก่
ภิกษุพาลว่า คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งสองฝ่าย จงสำคัญ
กรรมที่บุคคลทำแล้วว่า เพราะอาศัยเราผู้เดียว คฤหัสถ์และ
บรรพชิตเหล่านั้นจึงเป็นไปในอำนาจของเราผู้เดียว ในบรรดา
กิจน้อยและกิจใหญ่ทั้งหลาย ก็อะไรๆ อิจจา [ความริษยา]
มานะ [ความถือตัว] ย่อมเจริญแก่ภิกษุพาลนั้น ภิกษุ
ผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้ารู้อยู่แล้ว ซึ่งปฏิบัติ ๒ อย่าง
นี้ว่า ปฏิบัติอันเข้าอาศัยยากเป็นอย่างหนึ่ง ปฏิบัติเครื่อง
ให้ถึงนิพพานเป็นอย่างหนึ่ง ดังนี้แล้ว ไม่พึงผลิตเพลิน
สักการะ พึงพอกพูนวิเวกเนื่องๆ ฯ

จบพาลวรรคที่ ๕

กถาธรรมบท ปิณฑิตวรรคที่ ๖

[๑๖] บุคคลพึงเห็นบุคคลใดผู้มักชู้โทะ เหมือนบุคคลผู้บอก
ชมทรัพย์ มักกล่าวชมชู้ มีปัญญา พึงคบบุคคลผู้เป็นบัณฑิต
เช่นนั้น เพราะว่าเมื่อคบบัณฑิตเช่นนั้น มีแต่คุณที่ประเสริฐ
โทะที่ลามกย่อมไม่มี บุคคลพึงกล่าวสอน พึงพรัสอน
และพึงห้ามจากธรรมของอัสติบรุษ กับบุคคลนั้น ย่อมเป็น
ที่รักของอัสติบรุษทั้งหลาย แต่ไม่เป็นที่รักของพวกอัสติบรุษ
บุคคลไม่ควรคบมิตรเลวทราม ไม่ควรคบบุรุษอาธรรม ควร
คบมิตรดี ควรคบบุรุษสูงสุด บุคคลผู้อึมเฝือในธรรม
มีใจผ่องใสแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข บัณฑิตย่อมยินดีในธรรม
ที่พระอริยเจ้าประกาศแล้วทุกเมื่อ ก็พวกคนไข่น้ำย่อมไข่น้ำ
ไป พวกช่างศรย่อมดัดลูกศร พวกช่างถากย่อมถากไม้
บัณฑิตทั้งหลายย่อมฝึกฝนตน ภูเขาหินล้วน เป็นแห่งที่
ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะลมจันได บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่หวั่น
ไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ ฉะนั้น ห่วงน้ำลึก
ใสไม่ขุ่นมัว แม่น้ำจันได บัณฑิตทั้งหลายพึงธรรมแล้ว
ย่อมผ่องใส ฉะนั้น อัสติบรุษทั้งหลายย่อมเว้นในธรรม
ทั้งปวงโดยแท้ อัสติบรุษทั้งหลายหาใคร่กามบันไม่ บัณฑิต
ทั้งหลายผู้อันสุขหรือทุกข์ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่แสดงอาการ
สูงๆ ต่ำๆ บัณฑิตย่อมไม่ทำบาปเพราะเหตุแห่งตน ไม่ทำ
บาปเพราะเหตุแห่งผู้อื่น ไม่พึงปรารถนาบุตร ไม่พึงปรารถนา
ทรัพย์ ไม่พึงปรารถนาแว่นแคว้น ไม่พึงปรารถนาความ
สำเร็จแก่ตนโดยไม่ชอบธรรม บัณฑิตนั้นพึงเป็นผู้มีศีล
มีปัญญา ประกอบด้วยธรรม ในหมู่มนุษย์ ชนผู้ที่ถึงฝั่งมี
น้อย ส่วนหมู่มสัตว์นอกนี้ย่อมละไปตามฝั่งทั้งนั้น ก็ชน
เหล่าใดแล ประพฤติตามธรรมในธรรมอันพระสุตเจ้าตรัส

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
แล้วโดยชอบ ชนเหล่านั้นข้ามบ่วงมารที่ข้ามได้โดยยาก แล้ว
จักถึงฝั่ง บัณฑิตออกจากอาลัยแล้ว อาศัยความไม่มีอาลัย
ละธรรมดำแล้วพึงเจริญธรรมขาว บัณฑิตพึงปรารถนาความ
ยินดียิ่งในวิเวกที่ยินดีได้โดยยาก ละกามทั้งหลายแล้ว
ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล พึงชำระตนให้ผ่องแผ้ว จากเครื่อง
เศร้าหมองจิต ชนเหล่าใดอบรมจิตด้วยดีโดยชอบ ในองค์แห่ง
ธรรมสามัคคีเป็นเครื่องตรัสรู้ ชนเหล่าใดไม่ถ่อมตน ยินดี
แล้วในการสละคืนความถือมั่น ชนเหล่านั้นมีอาสวะสิ้นแล้ว
มีความรุ่งเรืองปรินิพพานแล้วในโลก ฯ

จบปิ่นตวรรคที่ ๖

กาลาธรรมบท อรหันตวรรคที่ ๗

[๑๗] ความเร่าร้อนย่อมไม่มีแก่ผู้มีทางไกลอันถึงแล้ว ผู้มีความ
โตกปราศไปแล้ว ผู้พ้นวิเศษแล้วในธรรมทั้งปวง ผู้มีกิเลส
เครื่องร้อยรัดทั้งปวงอันละได้แล้ว ท่านผู้มีสติย่อมชวนชวาย
ท่านย่อมไม่ยินดีในที่อยู่ ท่านละความห่วงใยเสีย เหมือน
หงส์สละเปือกตมไป ฉะนั้น ชนเหล่าใดไม่มีการสังสม
มีโทษะอันกำหนดแล้ว มีสัญญาตรีโมกข์และอนิมิตตวิโมกข์
เป็นโคจร คติของชนเหล่านั้น รู้ได้โดยยาก เหมือนคติ
ฝูงนกในอากาศ ฉะนั้น ภิกษุผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว อันตัณหา
และทิฐิไม่อาศัยแล้วในอาหาร มีสัญญาตรีโมกข์และอนิมิตต
วิโมกข์เป็นโคจร รอยเท้าของภิกษุนั้นไปตามได้โดยยาก
เหมือนรอยเท้าของฝูงนกในอากาศ ฉะนั้น อินทรีย์ของภิกษุ
ได้ถึงความสงบระงับ เหมือนม้าอันนายสารถิฝึกดีแล้ว แม้
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ต่อภิกษุนั้น ผู้มีมานะ
อันละได้แล้ว หอาสวะมิได้ ผู้คงที่ ภิกษุผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว
มีใจเสมอด้วยแผ่นดิน ผู้คงที่ เปรียบดังเสาเขื่อน มีวัตรดี
ปราศจากกิเลสเพียงดังเปือกตม ผ่องใส เหมือนห้วงน้ำที่
ปราศจากเปือกตมมีน้ำใส ย่อมไม่พิโรธ สงสารทั้งหลาย
ย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้คงที่ มีอาสวะสิ้นแล้ว เช่นนั้น ใจ วาจา
และกายกรรมของภิกษุผู้ขิณาสพนั้น ผู้หลุดพ้นแล้วเพราะ
รู้โดยชอบ สงบระงับ คงที่ เป็นธรรมชาติสงบแล้ว นรชนใด
ไม่เชื่อต่อผู้อื่น รุนิพพานอันปัจฉิมอะไรๆ ทำไม่ได้ ผู้ตัดที่ต่อ
มิโอกาสอันขจัดแล้ว มีความหวังอันคลายแล้ว นรชนนั้น
แลเป็นบรมผู้สูงสุด พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมอยู่ในที่ใดคือ
บ้านหรือป่า ที่ลมหรือที่ดอน ที่นั้นเป็นภาคพื้นอันบุคคล
พึงรื่นรมย์ ชนไม่ยินดีในป่าเหล่าใด ป่าเหล่านั้น คว
รื่นรมย์ ผู้มีราคะไปปราศแล้วทั้งหลาย จักยินดีในป่าเห็น
ปานนั้น เพราะว่าท่าน ไม่ใช่ผู้แสวงหากาม ฯ

จบอรหันตวรรคที่ ๖

กาลาธรรมบท สหัสสวรรคที่ ๘

[๑๘] หากว่าวาจาแม้ตั้งพันประกอบด้วยบทอันไม่เป็นประโยชน์ไซ้
บทอันเป็นประโยชน์บทหนึ่งที่บุคคลฟังแล้วย่อมสงบ ประ
เสริฐกว่า กาลาแม้ตั้งพันประกอบด้วยบทอันไม่เป็นประโยชน์
ไซ้ กาลาบทหนึ่งที่บุคคลฟังแล้วย่อมสงบประเสริฐกว่า
ก็บุคคลใดฟังกล่าวคาถา ประกอบด้วยบทอันไม่เป็นประโยชน์
ตั้งร้อย บทธรรมบทหนึ่งที่บุคคลฟังแล้วย่อมสงบ ประ
เสริฐกว่า บุคคลใดฟังขณะหม่อมมนุษย์ตั้งพันคุณด้วยพัน ใน
สงคราม บุคคลนั้นไม่ถือว่าเป็นผู้ชนะอย่างสูงในสงคราม
ส่วนบุคคลใดฟังขณะตนผู้เดียว บุคคลนั้นแล ชื่อว่าเป็น
ผู้ชนะอย่างสูงที่สุดในสงคราม ตนแลอันบุคคลชนะแล้ว
ประเสริฐ ส่วนหมู่มสัตว์นอกนี้ๆ อันบุคคลชนะแล้วจัก
ประเสริฐอะไร เพราะว่า เทวดา คนธรรพ์ มารกับ
ทั้งพรหม พึงทำความชนะของบรมผู้มิตนอันฝึกแล้ว มีปกติ
ประพฤตีสารวมเป็นนิตย์ ผู้เป็นสัตว์เกิดเห็นปานนั้น
ให้กลับแพ้ไม่ได้ ก็การบูชาของผู้ที่บูชาท่านผู้มิตนอันอบรม
แล้วคนหนึ่ง แม้เพียงครั้งหนึ่ง ประเสริฐกว่าการบูชาของผู้ที่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 บขาศวักขรพยพินหนึ่งตลอดร้อยปีเสมอทุกเดือนๆ การบูชา
 ตั้งร้อยปีนั้นจะประเสริฐอะไร ก็การบูชา ของผู้ที่บูชาท่าน
 ผู้มีตนอันอบรมแล้วคนหนึ่งแล แม้เพียงครุหนึ่ง ประเสริฐ
 กว่าผู้บำเรอไฟในป่าตั้งร้อยปี การบำเรอไฟตั้งร้อยปีนั้น
 จะประเสริฐอะไร บุคคลผู้มุ่งบุญพึงบูชาผู้ที่บุคคลเช่นสรวง
 แล้ว และผู้ที่บุคคลบูชาแล้ว อย่างใดอย่างหนึ่งในโลก
 ตลอดปีหนึ่ง ผู้ที่บุคคลเช่นสรวงแล้ว และผู้ที่บุคคล
 บูชาแล้ว [ทาน] นั้น แม้ทั้งหมด ย่อมไม่ถึงส่วนที่ ๔
 แห่งการอภิวาทในท่านผู้ดำเนินไปตรงทั้งหลาย การอภิวาทใน
 ท่านผู้ดำเนินไปตรงทั้งหลาย ประเสริฐกว่า ธรรม ๔ ประการ
 คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีการ
 อภิวาทเป็นปกติ ผู้อ่อนน้อมต่อผู้เจริญเป็นนิตย์ ก็บุคคล
 ผู้มีศีลเพ่งพินิจ มีชีวิตอยู่วันเดียว ประเสริฐกว่าบุคคล
 ผู้ทุศีล มีจิตไม่มั่นคง มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้มีปัญญา
 เพ่งพินิจ มีชีวิตอยู่วันเดียว ประเสริฐกว่าบุคคลผู้ไร้ปัญญา
 มีจิตไม่มั่นคง มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้ปรารภความเพียร
 มั่น มีชีวิตอยู่วันเดียว ประเสริฐกว่าบุคคลผู้เกียจคร้าน
 มีความเพียรอันแล้ว มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้พิจารณา
 เห็นความเกิดขึ้นและเสื่อมไป มีชีวิตอยู่วันเดียว ประเสริฐ
 กว่าบุคคล ผู้ไม่พิจารณาเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไป
 มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้พิจารณาเห็นอมตบท มีชีวิต
 อยู่วันเดียว ประเสริฐกว่าบุคคลผู้ไม่พิจารณาเห็นอมตบท
 มีชีวิตอยู่ร้อยปี ก็บุคคลผู้พิจารณาเห็นธรรมอันสูงสุด มีชีวิต
 อยู่วันเดียว ประเสริฐกว่าบุคคล ผู้ไม่พิจารณาเห็นธรรมอันสูง
 สุดมีชีวิตอยู่ร้อยปี

จบสหัสสวรรคที่ ๘

กาลาธรรมบท ปาปวรรคที่ ๙

[๑๙] บุคคลพึงรีบทำความดี พึงห้ามจิตจากบาป เพราะเมื่อทำบุญ
 เข้าไป ใจย่อมยินดีในบาป หากบุรุษพึงทำบาปไซ้ไร ไม่พึง
 ทำบาปนั้นบ่อยๆ ไม่พึงทำความพอใจในบาปนั้น เพราะการ
 สังสมบาปนำทุกข์มาให้ หากว่าบุรุษพึงทำบุญไซ้ไร พึงทำบุญ
 นั้นบ่อยๆ พึงทำความพอใจในบุญนั้น เพราะการสังสมบุญ
 นำสุขมาให้ แม้คนลามกย่อมเห็นความเจริญตราบเท่าที่บาป
 ยังไม่ให้ผล แต่เมื่อใดบาปย่อมให้ผล คนลามกจึงเห็นบาป
 เมื่อนั้น แม้คนเจริญก็ย่อมเห็นบาป ตราบเท่าที่ความเจริญ
 ยังไม่ให้ผล บุคคลอย่าพึงดูหมิ่นบาปว่า บาปมีประมาณน้อย
 [พอประมาณ] จักไม่มาถึง แม้หมอน้ำย่อมเต็มได้ด้วยหยาด
 น้ำที่ตกทีละหยาดๆ [ฉันใด] คนพาลสังสมบาปแม้ทีละ
 น้อยๆ ย่อมเต็มด้วยบาป [ฉันนั้น] บุคคลอย่าพึงดูหมิ่น
 บุญว่า บุญมีประมาณน้อยจักไม่มาถึง แม้หมอน้ำย่อมเต็ม
 ได้ด้วยหยาดน้ำที่ตกทีละหยาดๆ นักปราชญ์สังสมบุญแม้
 ทีละน้อยๆ ย่อมเต็มด้วยบุญ ภิกษุพึงเว้นบาปจพพอคำ
 มีพวคน้อย มีทรัพย์มาก เว้นทางที่ควรกลัว ดูจบุรุษผู้ใคร่
 ต่อชีวิตเว้นยาพิษ ฉะนั้น ถ้าที่ฝ่ามือไม่พึงมีแผลไซ้ไร
 บุคคลพึงน่ายาพิษไปด้วยฝ่ามือได้ เพราะยาพิษย่อมไม่ซึมซาบ
 ฝ่ามือที่ไม่มีแผล บาปย่อมไม่มีแก่คนไม่ทำ ผู้ใดย่อม
 ประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษร้าย ผู้เป็นบุรุษหมดจด ไม่
 มีกิเลสเครื่องยั่วชวน บาปย่อมกลับถึงผู้นั้นแหละ ผู้เป็นพาล
 ดูจอุลลิสเอยดที่บุคคลชัฏทวนลมไป ฉะนั้น คนบางพวก
 ย่อมเข้าถึงกรรม บางพวกมีกรรมอันลามก ย่อมเข้าถึงนรก
 ผู้ที่มีคติดีย่อมไปสู่สวรรค์ ผู้ที่ไม่มีอัสสวะย่อมปรินิพพาน
 อากาศ ท่ามกลางสมุทร ช่องภูเขาอันเป็นที่เข้าไป ส่วนแห่ง
 แผ่นดินที่บุคคลสถิตอยู่แล้ว พึงพ้นจากกรรมอันลามกได้
 ไม่มีเลย อากาศ ท่ามกลางสมุทร ช่องภูเขาอันเป็นที่เข้าไป
 ส่วนแห่งแผ่นดิน ที่บุคคลสถิตอยู่แล้ว มัจจุพึงครอบงำ
 ไม่ได้ ไม่มีเลย ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จบปาปวรรคที่ ๙

กาถารธรรมบท ทิณทวารคที่ ๑๐

[๒๐] ภิกษุทำตนให้เป็นอุปมาว่า สัตว์ทั้งปวงย่อมสะดุ้งต่ออาชญา
สัตว์ทั้งปวงย่อมกลัวต่อความตาย แล้วไม่พึงฆ่าเอง ไม่พึง
ใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ภิกษุทำตนให้เป็นอุปมาว่า สัตว์ทั้งปวงย่อม
สะดุ้งต่ออาชญา ชีวิตเป็นที่รักของสัตว์ทั้งปวง แล้วไม่พึง
ฆ่าเอง ไม่พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน
ย่อมเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุขด้วยอาชญา ผู้นั้น
ย่อมไม่มีความสุขในโลกหน้า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อ
ตน ย่อมไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุข ด้วย
อาชญา ผู้นั้นย่อม ได้ความสุขในโลกหน้า ท่านอย่าได้
กล่าวคำหยาบกะไรๆ ผู้ที่ท่านกล่าวแล้วฟังกล่าวตอบท่าน
เพราะว่าถ้อยคำแข็งดีให้เกิดทุกข์ อาชญาตอบฟังถูกต้องท่าน
ถ้าท่านไม่ยังตนให้เหินไหวดุจกังสดาลถูกขจัดแล้ว ท่านนี้
จะเป็นผู้ถึงนิพพาน ความแข็งดีย่อมไม่มีแก่ท่าน นายโคบาล
ย่อมต้อนฝูงโค ไปสู่ที่หากิน ด้วยท่อนไม้ฉินไค ความแก่
และความตายย่อมต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไป ฉะนั้น คน
พาลผู้ไร้ปัญญาทำกรรมอันลามกอยู่ ย่อมไม่รู้สีก ภายหลัง
ย่อมเดือดร้อนเพราะกรรมของตนเอง เหมือนบุคคลถูกไฟ
ไหม้ ฉะนั้น ผู้ใดย่อมประทุษร้ายในพระชินาสพผู้มี
อาชญา ผู้ไม่ประทุษร้าย ด้วยอาชญา ผู้นั้นย่อมเข้าถึงเหตุ
แห่งทุกข์ ๑๐ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งพลันทีเดียว คือ
เวทนาหยาบช้า ความเสื่อมทรัพย์ ความแตกแห่งสรีระ
อาพาธหนัก ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ความขัดข้องแต่พระราช
การกล่าวตู่ร้ายแรง ความสิ้นญาติ ความย่อยยับแห่งโคกะ
ทั้งหลาย หรือไฟย่อมไหม้เรือนของเขา เมื่อตายไป เขาผู้
ไร้ปัญญาย่อมเข้าถึงนรก ความประทุติเปลือย การทรงชญา
การนอนที่เปือกตม การไม่กินข้าว หรือการนอนเหนือแผ่นดิน
ความคลุกคลีด้วยธูลิ ความเพียรอันปรารถนาด้วยความ
เป็นคนกระโหยง ยังสัตว์มีความสงสัยอันข้ามไม่ได้แล้วให้หมด
จดไม่ได้ ถ้าแม้บุคคลผู้ประดับแล้ว เป็นผู้สงบ ผิดแล้ว
เที่ยงแล้ว เป็นผู้ประพฤติธรรมอันประเสริฐ วางอาชญาใน
สัตว์ทุกจำพวก แล้วพึงประพฤติสมาสมา ไซร์ บุคคลนั้น
ชื่อว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลนั้นชื่อว่าเป็นสมณะ บุคคลนั้น
ชื่อว่าเป็นภิกษุ บุรุษผู้เกิดก้นอกกุลวิตกด้วยหิริ มีอยู่ใน
โลกน้อยคน บุรุษผู้บรรเทาความหลับตื้นอยู่ ดุจมาที่เจริญ
หลบแล้ หาได้ยาก ม้าที่เจริญถูกนายสารถิ์เข้มนด้วยแล้
ย่อมทำความเพียร ฉะนั้น เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีความเพียร
มีความสังเวช ฉะนั้นเกิด เธอทั้งหลายเป็นผู้ประกอบด้วย
ศรัทธา ศีล วิริยะ สมาธิ และการวิริยฉัยธรรม เป็นผู้ม
ริชชาและจรณะอันสมบูรณ์ เป็นผู้มัสติ จักละทุกข์มีประมาณ
ไม่น้อยนี้เสียได้ ก็พวกใช้น้ำย่อม ใช้น้ำไป พวกช่างศรย่อม
ตัดลูกศร พวกช่างถากย่อมถากไม้ ผู้มีวัตรอันงามย่อม
ฝึกตน ฯ

จบทิณทวารคที่ ๑๐

กาถารธรรมบท ขรวารคที่ ๑๑

[๒๑] ไร่ร้างอะไรกันหนอ ยืนดื้ออะไรกัน ในเมื่อโลกสิ้นนิวาสถูก
ไฟไหม้ไฟลงแล้วเป็นนิตย์ ท่านทั้งหลายถูกความมืดหม่นห่อ
แล้ว เพราะเหตุไรจึงไม่แสวงหาประทีป ท่านจงดูอัตภาพอัน
บุญกรรมทำให้วิจิตรแล้ว มีกายเป็นแผล อันกระดูกสามร้อย
ท่อนปรุขึ้นแล้ว กระสับกระส่าย อันมหาชนด่าทอโดย
มาก ไม่มีความยังยืนมั่นคง รูปนี้คร่ำคร่าแล้ว เป็นรังแห่ง
โรค ผุพัง กายของท่านอันเปื่อยเน่าจะแตกเพราะชีวิตมีความ
ตายเป็นที่สุด กระดูกเหล่าใดเขาไม่ปรารถนาแล้ว เหมือน
น้ำเต้าในสารทกาล มีสีเหมือนนกพิราบ จะยืนดื้ออะไร
เพราะได้เห็นกระดูกเหล่านั้น สรรีระอันกรรมสร้างสรรให้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เป็นเมืองแห่งกระดูก มีเนื้อและเลือดเป็นเครื่องไล่ทา เป็น
ที่ตั้งแห่งความแก่ ความตาย ความถือตัว และความลบ
หลู่ ราชรถทั้งหลายอันวิจิตรย่อมคร่ำคร่าได้โดยแท้ อนึ่งแม่
สรีระก็เข้าถึงความคร่ำคร่า ส่วนธรรมของสัตบุรุษย่อมไม่
เข้าถึงความคร่ำคร่า สัตบุรุษแลย่อมสนทนากับสัตบุรุษ
บุรุษมีสตะน้อยนี้ ย่อมแก่เหมือนโคถึก เนื้อของเขาหอม
เจริญ [แต่] ปัญญาของเขาหาเจริญไม่ เราแสวงหานาย
ช่างเรือนอยู่ เมื่อยังไม่ประสบ เล่นไปแล้วสู่สงสารมีชาติ
ไม่น้อย ความเกิดเป็นทุกข์ซ้ำไป แะนายช่างเรือน บัดนี้
เราพบท่านแล้ว ท่านจักไม่ต้องสร้างเรือนอีก ซิโครงของ
ท่านทั้งหมดเราหักแล้ว ยอดเรือนเราจัดเสียแล้ว จิตของ
เราถึงแล้วซึ่งนิพพานอันปราศจากสังขาร เราบรรลุลความสิ้น
แห่งตัณหาแล้ว คนพาลทั้งหลายไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่
ได้ทรมานในคราวเป็นหนุ่ม ย่อมชบเซา เหมือนนกกระเรียน
แก่ ชบเซาอยู่บนเปือกตม ซึ่งสิ้นปลาแล้ว ฉะนั้น คน
พาลทั้งหลาย ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ได้ทรมานในคราว
เป็นหนุ่มย่อมนอนทอดถอนถึงทรมานเก่า เหมือนลูกศรสิ้น
ไปแล้วจากแสง ฉะนั้น ฯ

จบขาวรรคที่ ๑๑

คาถาธรรมบท อุตตวรรคที่ ๑๒

[๒๒] หากว่าบุคคลพึงรู้ว่าตนเป็นที่รักไซ้ พึงรักษาตนนั้นไว้ ให้เป็น
อติภาพอันตนรักษาดีแล้ว บัณฑิตพึงประดับประดาตนไว้
ตลอดยามทั้งสาม ยามใดยามหนึ่ง บุคคลพึงยังตนนั้นแลให้
ตั้งอยู่ในคุณอันสมควรเสียก่อน พึงพราสอนผู้อื่นในภายหลัง
บัณฑิตไม่พึงเศร้าหมอง หากว่าภิกษุพึงทำตนเหมือน
อย่างที่ท่านพราสอนคนอื่น ไซ้ ภิกษุนั้นมีตนอันฝึกดีแล้ว
หนอ พึงฝึก ได้ยินว่าตนแลฝึกได้ยาก ตนแลเป็นที่พึงของ
ตน บุคคลอื่นใดเล่าพึงเป็นที่พึงได้ เพราะว่าบุคคลมีตนฝึกฝน
ดีแล้ว ย่อมได้ที่พึงอันได้โดยยาก ความชั่วที่ตนทำไว้เอง
เกิดแต่ตน มีตนเป็นแดนเกิด ย่อมย้ายคนมีปัญญาทรม
ดุจเพชรย้ายแก้วมณีที่เกิดแต่หิน ฉะนั้น ความเป็นผู้ศีล
ล้างส่วน ย่อมรวบรัดอติภาพของบุคคลใด ทำให้เป็นอติภาพ
อันตนรัดลงแล้ว เหมือนเถายานทรายรวบรัดไม้สาละให้เป็น
อันทวมทับแล้ว บุคคลนั้นย่อมทำตนเหมือนโจรผู้เป็นโจก
ปรารถนาโจรผู้เป็นโจก ฉะนั้น กรรมไม่ดีและไม่เป็น
ประโยชน์แก่ตน ทำได้ง่าย ส่วนกรรมใดแล เป็นประโยชน์
ด้วย ดีด้วย กรรมนั้นแลทำได้ยากอย่างยิ่ง ผู้ใดมีปัญญา
ทรม อาศัยที่รู้อันลามก ย่อมคัดค้านคำสั่งสอนของพระ-
พุทธเจ้า ผู้อรหันต์ เป็นพระอริยเจ้า มีปกติเป็นอยู่โดย
ธรรม การคัดค้านและที่รู้อันลามกของผู้นั้น ย่อมผลิตเพื่อ
ฆ่าตน เหมือนขย ไม้ฆ่าต้น ไม้จะนั้น ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อม
เศร้าหมองด้วยตนเอง ไม่ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อมหมดจดด้วย
ตนเอง ความบริสุทธิ์ ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตัว
คนอื่นพึงชำระคนอื่นให้หมดจดหาได้ไม่ บุคคลไม่พึงยัง
ประโยชน์ของตนให้เสื่อม เพราะประโยชน์ของผู้อื่นแม้มาก
บุคคลรู้จักประโยชน์ของตนแล้ว พึงชวนชวายเป็นประโยชน์
ของตน ฯ

จบอุตตวรรคที่ ๑๒

คาถาธรรมบท โลกวรรคที่ ๑๓

[๒๓] บุคคลไม่พึงเสพธรรมอันเลว ไม่พึงอยู่ร่วมกับความประมาท
ไม่พึงเสพมิถิลาภิสิทธิ์ ไม่พึงเป็นคนรักโลก ภิกษุไม่พึงประมาท
ในบิณฑะที่โลกพึงขึ้นยินดี พึงประพฤติธรรมให้สุจริต ผู้
ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า พึง
ประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่พึงประพฤติให้ทุจริต ผู้ประพฤติ
ธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า มัจจุราช
ย่อมไม่เห็นบุคคลผู้พิจารณาเห็นโลก ดุจบุคคลเห็นฟองน้ำ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เห็นพยับแดด ฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงมาดูโลกนี้อันวิจิตร
เปรียบด้วยราชรถ ที่พวกคนเขลาหมกอยู่ [แต่] พวกผู้รู้
หาช่องอยู่ไม่ ก็ผู้ใดประมาทแล้วในกาลก่อน ในภายหลังผู้
นั้นย่อมไม่ประมาท เขาย่อมยังโลกนี้ให้สว่างไสว เหมือน
พระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น ผู้ใดทำกรรมอันลามก
ผู้นั้นย่อมมืด [ละ] เสียได้ด้วยกุศล บุคคลนั้นย่อมยังโลกนี้
ให้สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น โลกนี้
มืดมน ในโลกนี้น้อยคนที่จะเห็นแจ้ง สัตว์ไปสวรรค์ได้น้อย
จนนกพันจากชาย ผูกหงส์ยอม ไปในทางพระอาทิตย์ ท่าน
ผู้เจริญอิทธิบาทดีแล้ว ย่อมไปในอากาศด้วยฤทธิ์ นักปราชญ์
ทั้งหลายขณะมารพร้อมทั้งพาหนะ ได้แล้ว ย่อมออกไปจาก
โลก คนล่วงธรรมอย่างเอกเสียแล้ว เป็นคนมักพูดเท็จ ซ้ำม
โลกหน้าเสียแล้ว ไม่พึงทำบาป ย่อมไม่มี คนตระหนี่ยอม
ไปสู่เทวโลกไม่ได้เลย คนพาลยอมไม่สรรเสริญทานโดยแท้
ส่วนนักปราชญ์อนุโมทนาทาน เพราะการอนุโมทนาทาน
นั้นเอง ท่านย่อมเป็นผู้มีความสุขในโลกหน้า โสดาปัตติ
ผลประเสริฐกว่าความเป็นพระราชาเอกในแผ่นดิน กว่าความ
ไปสู่สวรรค์ และกว่าความเป็นอธิบดีในโลกทั้งปวง ฯ

จบโลกวรรคที่ ๑๓

คาถาธรรมบท พุทธวรรคที่ ๑๔

[๒๔] กิเลสชาติอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดทรงชนะแล้ว
อันพระองค์ย่อมไม่กลับแพ้ กิเลสชาติอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้นทรงชนะแล้ว กิเลสบางอย่างย่อมไม่ไปตามใน
โลก ท่านทั้งหลายจงนำพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นผู้
ตรัสรู้แล้ว มีอารมณ์หาที่สุดมิได้ ผู้ไม่มีร่องรอย ไปด้วย
ร่องรอยอะไร ตัดหาไม้ขายสายไปในอารมณ์ต่างๆ ไม่มี
แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใด เพื่อจะนำไปในภพ
ไหนๆ ท่านทั้งหลายจงนำพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ผู้ตรัสรู้แล้ว มีอารมณ์หาที่สุดมิได้ ผู้ไม่มีร่องรอย ไปด้วย
ร่องรอยอะไร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใด ผู้ชวนขาย
แล้วในอาณ เป็นนักปราชญ์ ยินดีแล้วในธรรมเป็นที่เข้าไป
ระจับ คือ เนกขัมมะ แม่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อม
รักใคร่พระสัมพุทธเจ้าผู้มัสติเหล่านั้น การได้เฉพาะความ
เป็นมนุษย์ยาก ความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลายยาก การฟัง
พระสัทธรรมยาก การเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายยาก
ความไม่ทำบาปทั้งปวง ความบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม ความ
ชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง
ท่านผู้ทั้งหลายย่อมกล่าวนิพพานว่าเป็นธรรมอย่างยิ่ง ผู้ฆ่า
สัตว์อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่เชื่อ
ว่าเป็นสมณะเลย การไม่เข้าไปว่าร้ายกัน ๑ การไม่เข้าไป
ฆ่า ๑ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จัก
ประมาณในกัฏ ๑ การนอนการนั่งอันสงัด ๑ การประกอบ
ความเพียรในอริจิต ๑ นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย ความอัมในกามทั้งหลาย ย่อมไม่มีเพราะฝน คือ
กหาปณะ กามทั้งหลายมีความพลิตเพลิน [ยินดี] น้อย
เป็นทุกข์ บัณฑิตรู้ดังนี้แล้ว ท่านย่อมไม่ถึงความยินดีใน
ในกามทั้งหลายแม้อันเป็นทิพย์ สวากของพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้า เป็นผู้ยินดีแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา
มนุษย์เป็นอันมากแล ถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงภูเขา ป่า
อารามและรุกขเจดีย์ว่า เป็นที่พึ่ง ที่พึ่งนั้นแลไม่เกษม ที่พึ่ง
นั้นไม่อด เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งนั้น ย่อมไม่พ้นจากทุกข์
ทั้งปวงได้ ส่วนผู้ใดถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์
ว่าเป็นที่พึ่ง ย่อมเห็นอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์
ความกำเริบทุกข์ และอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อัน
ให้ถึงความสงบระงับทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ ที่พึ่งนั้นแล

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เป็นที่พึงอันเกษม ที่พึงนั้นอุดม เพราะบุคคลอาศัยที่พึงนั้น
ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ บุรุษอาชาไนยหาได้ยาก ท่าน
ย่อมไม่เกิดในที่ทั่วไป ท่านเป็นนักปราชญ์ย่อมเกิดในสกุล
ใด สกุลนั้นย่อมถึงความสุข ความเกิดขึ้นแห่งพระ
พุทธเจ้าทั้งหลาย นำสุขมาให้ พระสัทธรรมเทศานำสุขมา
ให้ ความพร้อมเพรียงแห่งหมู่ นำสุขมาให้ ความเพียรของ
ผู้พร้อมเพรียงกันให้เกิดสุข ใครๆ ไม่อาจนับบุญของบุคคล
ผู้บูชาซึ่งบูชาบุคคล คือ พระพุทธเจ้าหรือสาวกของพระ
พุทธเจ้า ผู้กล่าวธรรมเครื่องเนนชา ผู้ข้ามความโศกและ
ความร่ำไรได้แล้ว ว่าบุญนี้มีประมาณเท่านี้ ใครๆ ไม่อาจ
นับบุญของบุคคลผู้บูชาบูชาบุคคลเหล่านั้น ผู้คงที่ ผู้นิพพาน
แล้ว ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ ว่าบุญนี้มีประมาณเท่านี้ ฯ

จบพุทธวรรคที่ ๑๔

จบปฐมภาณวาร

กาลาธรรมบท สุขวรรคที่ ๑๕

[๒๕] เมื่อพวกมนุษย์มีเวรกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีเวรอยู่ เมื่อพวก
มนุษย์มีเวรกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีเวรอยู่ เป็นอยู่สบายดีหนอ
เมื่อพวกมนุษย์มีความเร่าร้อนกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีความ
เร่าร้อนอยู่ เป็นอยู่สบายดีหนอ เมื่อพวกมนุษย์มีความ
ขวนขวายอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีความขวนขวายอยู่ เมื่อพวก
มนุษย์มีความขวนขวายกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีความขวนขวายอยู่
เป็นอยู่สบายดีหนอ เราไม่มีกิเลสชาติเครื่องกังวล เป็น
อยู่สบายดีหนอ เรามีปิตุเป็นภิกษาเหมือนเหล่าเทวดา
ขึ้นอาภิสสระ ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้เพื่อย่อมเป็นทุกข์
พระชินาสพสุตบระจับ ละความชนะความแพ้ได้แล้ว
ย่อมอยู่เป็นสุข ไฟเสมอด้วยราคะ ไม่มี โทษเสมอ
ด้วยโทสะ ไม่มี ทุกข์เช่นด้วยขันธไม่มี สุขยิ่งกว่าความสงบ
ไม่มี ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง
บัณฑิตทราบเนื้อความนี้ตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมทำให้
แจ้งซึ่งนิพพาน เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ลากทั้งหลาย
มีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง ทรัพย์มีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง
ญาติทั้งหลายมีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง นิพพานเป็นสุข
อย่างยิ่ง บุคคลผู้ปิตุในธรรม เมื่อติมารส ติมารสอันเกิดแต่
วิเวกและรสแห่งความสงบแล้ว ย่อมไม่มีความกระวนกระวาย
ไม่มีบาป การเห็นพระอริยะเจ้าทั้งหลายเป็นความดี การอยู่
ร่วมกับพระอริยะเจ้าเหล่านั้น เป็นสุขทุกเมื่อ บุคคลพึงเป็น
ผู้มีความสุขเป็นนิตย์ได้ เพราะการไม่เห็นคนพาลทั้งหลาย
ด้วยว่าบุคคลผู้สมคบกับคนพาลเที่ยวไป ย่อมเศร้าโศกสิ้น
กาลนาน การอยู่ร่วมกับคนพาลเป็นทุกข์ทุกเมื่อ เหมือนการ
อยู่ร่วมกับศัตรู ส่วนนักปราชญ์มีการอยู่ร่วมเป็นสุข เหมือน
สมาคมแห่งญาติ เพราะเหตุนี้แล บุคคลพึงคบบุคคลนั้น
ผู้เป็นนักปราชญ์ มีปัญญา เป็นพหูสูต มีปกตินำสุระไป
มีวัตร เป็นพระอริยะ เป็นสัปบุรุษ ผู้มีปัญญาดีเช่นนั้น
เหมือนพระจันทร์บริบูรณ์แห่งนักษัตร ฉะนั้น ฯ

จบสุขวรรคที่ ๑๕

กาลาธรรมบท ปิยวรรคที่ ๑๖

[๒๖] บุคคลประกอบตนในกิจที่ไม่ควรประกอบ และไม่ประกอบ
ตนในกิจที่ควรประกอบ ละประโยชน์เสีย มักถือเอาสัตว์
หรือสังขารว่าเป็นที่รัก ย่อมทะเยอทะยานต่อบุคคลผู้ประกอบ
ตามตน บุคคลอย่าสมาคมแล้วด้วยสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่
รัก หรือด้วยสัตว์หรือสังขารอันไม่เป็นที่รัก ในกาลไหนๆ
เพราะการไม่เห็นสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก และการเห็น
สัตว์หรือสังขารอันไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์ เพราะเหตุนี้
บุคคลไม่พึงทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่รัก เพราะการพลัด
พรากจากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก ลามก ก็เลวเครื่อง
ร้อยรัดทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่บุคคลที่ไม่มีสัตว์และสังขาร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
อันเป็นที่รักและ ไม่เป็นที่รัก ความโศกย่อมเกิดแต่ของที่รัก
ภัยย่อมเกิดแต่ของที่รัก ความโศกย่อม ไม่มีแก่บุคคลผู้พ้น
วิเศษแล้ว จากของที่รัก ภัยจักมีแต่ที่ไหน ความโศกย่อม
เกิดแต่ความรัก ภัยย่อมเกิดแต่ความรัก ความโศกย่อม ไม่มี
แก่ผู้พ้นวิเศษแล้ว จากความรัก ภัยจักมีแต่ที่ไหน ความ
โศกย่อมเกิดแต่ความยินดี ภัยย่อมเกิดแต่ความยินดี ความ
โศกย่อม ไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากความยินดี ภัยจักมี
แต่ที่ไหน ความโศกย่อมเกิดแต่ความ กิเลสย่อมเกิดแต่ความ
ความโศกย่อม ไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากกิเลส ภัยจักมี
แต่ที่ไหน ความโศกย่อมเกิดแต่ตัณหา ภัยย่อมเกิดแต่ตัณหา
ความโศกย่อม ไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากตัณหา ภัยจักมี
แต่ที่ไหน ชนย่อมกระทำบุคคลผู้สมบุรณ์ด้วยศีลและทศนะ
ผู้ตั้งอยู่ในธรรม มีปกติกล่าวคำสัจ ผู้ทำการงานของตน ให้
เป็นที่รัก ภิกษุพึงเป็นผู้มีความพอใจในนิพพานอันใครๆ
บอกไม่ได้ เป็นผู้สนใจถูกต้อง และเป็นผู้มีจิตไม่เกียวกะ
แล้วในกาม ภิกษุนั้นเรากล่าวว่าผู้มีกระแสในเบื้องบน ญาติ
มิตร และเพื่อนผู้มีใจดี ย่อมชื่นชมต่อบุรุษผู้จากไปสิ้นกาล
นาน กลับมาแล้วโดยสวัสดิ แต่ที่ไกล ว่ามาแล้ว บุญ
ทั้งหลาย ย่อมต้อนรับแม้บุคคลผู้ทำบุญไว้ ซึ่งจากโลกนี้ไป
สู่โลกอื่น ดุจญาติต้อนรับญาติที่รักผู้มาแล้ว ฉะนั้น ฯ

จบปิยวรรคที่ ๑๖

กาถารธรรมบท โกธวรรคที่ ๑๗

[๒๗] บุคคลพึงละความโกรธเสีย พึงละมานะเสีย พึงก้าวล่วง
สิ่งโยชน์เสียทั้งหมด ทุกข์ทั้งหลายย่อม ไม่ตกตามบุคคลนั้น
ผู้ไม่ข้องอยู่ในนามรูป ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล บุคคลใดละ พึง
ห้ามความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วไว้ได้ ดุจบุคคลห้ามรถซึ่งกำลัง
แล่นไปได้ ฉะนั้น เรากล่าวบุคคลนั้นว่าเป็นสารถี คนนอกนี้
เป็นคนถือเชือก พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะ
ความไม่ดีด้วยความดี พึงชนะความตระหนี่ด้วยการให้ พึง
ชนะคนมักกล่าวคำเหลวไหลด้วยคำสัตย์ พึงกล่าวคำสัตย์
ไม่พึงโกรธ แม้เมื่อมีของน้อย ถูกขอแล้วก็พึงให้ บุคคล
พึงไปในสำนักแห่งเทวดาทั้งหลาย เพราะเหตุ ๓ ประการนี้
มุนีเหล่าใดผู้ไม่เบียดเบียน สรรวมแล้วด้วยกายเป็นนิตย์
มุนีเหล่านั้นย่อมไปสู่สถานที่ไม่จติ ที่คนทั้งหลายไปแล้วไม่
เศร้าโศก อาสวะทั้งหลายของผู้ตั้งอยู่ทุกเมื่อ ศึกษาเนื่องๆ
ทั้งกลางวันและกลางคืน ผู้น้อมไปแล้วสู่นิพพาน ย่อมถึง
ความไม่มี ดูกรอตุล การนินทาหรือการสรรเสริญนี้มีมาแต่
โบราณ มิใช่มีเพียงวันนี้ คนย่อมนินทาแม้ผู้หนึ่ง แม้ผู้พูด
มาก แม้ผู้พูดพอประมาณ ผู้ไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก บุรุษ
ผู้ถูกนินทาโดยส่วนเดียว หรือถูกสรรเสริญโดยส่วนเดียว
ไม่มีแล้ว จักไม่มี และ ไม่มีในบัดนี้ ถ้าว่าผู้รู้ใครครวญแล้ว
ทุกวัน ย่อมสรรเสริญบุคคลใด ผู้มีความประพฤดีไม่ขาด
เป็นนักปราชญ์ ตั้งมั่นแล้วในปัญญาและศีล ใครย่อมควร
เพื่อจะนินทาคือบุคคลนั้นผู้เหมือนดังแท่งแห่งทองชมพูช เม
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้น แม้
พรหมก็สรรเสริญบุคคลนั้น ภิกษุพึงรักษาความกำเริบทางกาย
พึงเป็นผู้สำรวมด้วยกาย ละกายทุจริตแล้ว พึงประพฤตีสจฺจ
ด้วยกาย พึงรักษาความกำเริบทางวาจา พึงเป็นผู้สำรวมด้วย
วาจา ละวจีทุจริตแล้ว พึงประพฤตีสจฺจด้วยวาจา พึงรักษา
ความกำเริบทางใจ พึงเป็นผู้สำรวมด้วยใจ ละมโนทุจริตแล้ว
พึงประพฤตีสจฺจด้วยใจ นักปราชญ์ทั้งหลาย สรรวมแล้วด้วย
กาย สรรวมแล้วด้วยวาจา สรรวมแล้วด้วยใจ ท่านเหล่านั้น
แล สรรวมเรียบร้อยแล้ว ฯ

จบโกธวรรคที่ ๑๗

กาถารธรรมบท มลวรรคที่ ๑๘

[๒๘] บัดนี้ท่านเป็นดุจใบไม้เหลือง อนึ่ง แม้บุรุษของพระยายมก็

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ปรากฏแก่ท่านแล้ว ท่านตั้งอยู่ในปากแห่งความเสื่อม อนึ่ง
เสบียงเดินทางของท่านก็ยังไม่ มี ท่านจงทำที่พึงเกตุณ จงรีบ
พยายาม จงเป็นบัณฑิต ท่านเป็นผู้มีมลทินอันชัดแล้ว
ไม่มีกิเลสเครื่องยวนจกถึงอริยมรรคเป็นทิพย์ บัดนี้ท่าน
เป็นผู้มีวิชฌานนำเข้าไปแล้ว เปรียบจะไปยังสำนักของ
พระยายม อนึ่ง ที่พักในระหว่างของท่านก็ยังไม่ มี และ
เสบียงเดินทางของท่านก็ยังไม่ มี ท่านจงทำที่พึงเกตุณ จงรีบ
พยายาม จงเป็นบัณฑิต ท่านเป็นผู้มีมลทินอันชัดแล้ว ไม่มี
กิเลสเครื่องยวน จักไม่เข้าถึงชาติและชราอีก นักปราชญ์
ทำกุศลทีละน้อยๆ ในขณะๆ พึงขจัดมลทินของตนออกได้
โดยลำดับ เหมือนช่างทองขจัดมลทินของทอง ฉะนั้น สนิม
เกิดขึ้นแต่เหล็กเอง ครั้นเกิดขึ้นแต่เหล็กนั้นแล้ว ย่อมกัด
เหล็กนั้นแหละ ฉะนั้น กรรมของตนย่อมนำบุคคลผู้มัก
ประพฤติล่วงปญญาข้อโรนา ไปสู่ทุกคติ ฉะนั้น มนต์มีอัน
ไม่ทองบนเป็นมลทิน เรือนมีการไม่หมั่นเป็นมลทิน ความ
เกียจคร้านเป็นมลทินของผิวพรรณ ความประมาทเป็นมลทิน
ของสุริยาศา ความประพฤติชั่วเป็นมลทินหญิง ความตระหนี่
เป็นมลทินของผู้ให้ ธรรมทั้งหลายที่ลามกเป็นมลทินแท้ ทั้งใน
โลกนี้ทั้งในโลกหน้า เราจะบอกมลทินกมลทินนั้น คือ
อวิชชาเป็นมลทินอย่างยิ่ง ดุริยภพทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
ละมลทินนี้เสียแล้ว จงเป็นผู้ไม่มีมลทินเกิด บุคคลผู้ไม่มีหิริ
กล้าเพียงดังกา มักขจัด มักเล่นไป ผู้คะนอง เป็นผู้
เต้าหมองเป็นอยู่ง่าย ส่วนบุคคลผู้มีหิริ มีปกติแสวงหา
ความสะอาดเป็นนิตย์ ไม่หืดหู่ ไม่คะนอง มีอาชีวะหมดจด
เห็นอยู่เป็นอยู่ยาก นรชนใดยอมล้างผลาญสัตว์มีชีวิต ถือ
เอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ในโลก คบหาภริยาคณอื่น กล่าว
คำเท็จ และประกอบการดื่มสุราเมรัยเนื่องๆ นรชนนี้ยอม
ขุดทรัพย์อันเป็นต้นทุนของตนในโลกนี้แล ดุริยบุรุษผู้เจริญ
ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า บาปธรรมทั้งหลายอันบุคคลไม่สำรวมแล้ว
ความโลภและสภาวะมีโทษธรรม อย่าพึงย้ายท่านเพื่อทุกข์สิ้น
กาลนาน ชนยอมให้ตามศรัทธาตามความเลื่อมใสโดยแท้
บุคคลใดยอมเป็นผู้เก้อเขินในเพราะน้ำและข้าว ของชนเหล่า
อื่นนั้น บุคคลนั้นยอมไม่บรรลุมรรค ในกลางวันหรือ
กลางคืน ส่วนผู้ใดตัดความเป็นผู้เก้อเขินนี้ได้ขาด ถอนขึ้น
ให้รากขาดแล้ว ผู้นั้นแลยอมบรรลุมรรค ในกลางวันหรือ
กลางคืน ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี ผู้จับเสมอด้วยโทษะไม่มี
ชายเสมอด้วยโมหะไม่มี เมื่อน้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี โทษ
ของผู้อื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะว่า
บุคคลนั้นยอมโปรยโทษของคนอื่น ดูบุคคลโปรยเกลบ
แต่ปกปิดโทษของตนไว้ เหมือนพรานนกปิดอัตรภาพด้วย
กิ่งไม้ ฉะนั้น อาสวะทั้งหลายย่อมเจริญแก่บุคคลผู้ตามเพ่ง
โทษผู้อื่น มีความสำคัญในการยกโทษเป็นนิตย์ บุคคลนั้นเป็น
ผู้ไกลจากความสิ้นอาสวะ สมณะภายนอกไม่มี ดังรอยเท้า
ไม่มีในอากาศ ฉะนั้น หมูสัตว์ยินดีแล้วในธรรมเครื่องยัง
สัตว์ให้เนิ่นช้า พระตถาคตทั้งหลาย ไม่มีธรรมเครื่องยัง
สัตว์ให้เนิ่นช้า สมณะภายนอกไม่มี ดังรอยเท้าไม่มีในอากาศ
ฉะนั้น สังฆารทั้งหลายเที่ยง ไม่มี กิเลสชาติเครื่องยังสัตว์ให้
หวั่นไหว ไม่มีแก่พระพุทธรเจ้า ฯ

จบมลวรรคที่ ๑๘

คาถาธรรมบท ธรรมัตถวรรคที่ ๑๙

[๒๙] บุคคลไม่เชื่อว่าตั้งอยู่ในธรรม ด้วยเหตุที่วินิจฉัยอรรถกถาโดย
ผลพหุ ส่วนผู้ใดเป็นบัณฑิตวินิจฉัยอรรถกถา และความ
อันไม่เป็นอรรถกถาทั้งสอง วินิจฉัยบุคคลเหล่านั้นโดยความ
ไม่ผลพหุ โดยธรรมสมาเสมอ ผู้นั้นเชื่อว่าคุ้มครองกฎหมาย
เป็นนักปราชญ์ เรากล่าวว่า ตั้งอยู่ในธรรม บุคคลไม่เชื่อว่า
เป็นบัณฑิต ด้วยเหตุเพียงที่พูดมาก บุคคลผู้มีความเกษม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 ไม่มีเวร ไม่มีภัย เราเรียกว่า เป็นบัณฑิต บุคคลไม่ชื่อว่า
 ทรงธรรมด้วยเหตุเพียงที่พูดมาก ส่วนผู้ใดฟังธรรมเมื่อน้อย
 แล้ว ย่อมพิจารณาเห็นธรรมด้วยนามกาย [และ] ไม่ประมาท
 ธรรม ผู้นั้นแล ชื่อว่าเป็นผู้ทรงธรรม บุคคลไม่ชื่อว่าเป็น
 เถระ เพราะเหตุที่มีผมหงอกบนศีรษะ รียของบุคคลนั้นแก่
 หง่อมแล้ว บุคคลนั้นเรากล่าวว่า เป็นผู้แก่เปล่า สัจจะ ธรรมะ
 อหิงสา สัจญมะและทมะ มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นแลมีมลทินอัน
 คายแล้ว เป็นนักปราชญ์ เราเรียกว่าเป็นเถระ นรชนผู้มัก
 ริษยา มีความตระหนี่ โอ้อวด ไม่เป็นผู้ชื่อว่ามรูปร่าง
 เพราะเหตุเพียงพูด หรือเพราะความเป็นผู้มีวรรณะงาม ส่วน
 ผู้ใดตัดโทษมีความริษยาเป็นต้นนี้ได้ขาด ถอนขึ้นให้รากขาด
 แล้ว ผู้นั้นมีโทษอันคายแล้ว มีปัญญา เราเรียกว่า ผู้มี
 รูปร่าง บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นสมณะเพราะศีรษะโล้น บุคคล
 ผู้ไม่มีวัตร พุดเหลวไหลและ มากด้วยความอิจฉาและความโลภ
 จักเป็นสมณะอย่างไรได้ ส่วนผู้ใดสงบบาปน้อยใหญ่ได้
 โดยประการทั้งปวง ผู้นั้นเรากล่าวว่าเป็นสมณะ เพราะสงบ
 บาปได้แล้ว บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นภิกษุด้วยเหตุเพียงที่ขอคนอื่น
 บุคคลสมาทานธรรมอันเป็นพิษ ไม่ชื่อว่าเป็นภิกษุด้วยเหตุนี้
 ผู้ใดในโลกนี้ลอบบุญและบาปแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์
 รู้ธรรมทั้งปวงแล้ว เทียวไปในโลก ผู้นั้นแลเราเรียกว่าเป็น
 ภิกษุ บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นมุนีเพราะความนิ่ง บุคคลผู้หลงลืม
 ไม่รู้แจ้ง ไม่ชื่อว่าเป็นมุนี ส่วนผู้ใดเป็นบัณฑิตถือธรรม
 อันประเสริฐ เป็นดุษฎีบุคคลประกอบด้วยพรหมจรรย์ เว้นบาปทั้งหลาย
 ผู้นั้นชื่อว่าเป็นมุนี เพราะเหตุนี้ผู้นั้นชื่อว่าเป็นมุนี ผู้ใดรู้จักโลก
 ทั้งสอง ผู้นั้นเราเรียกว่าเป็นมุนีเพราะเหตุนี้ บุคคลไม่ชื่อว่า
 เป็นอริยะ เพราะเหตุที่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง บุคคลที่เรา
 เรียกว่าเป็นอริยะ เพราะ ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง ดุริยภิกษุ
 ภิกษุยัง ไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ อย่างถึงความชะล่าใจ
 ด้วยเหตุเพียงศีลและวัตร ด้วยความเป็นพหูสูต ด้วยการได้
 สมาริ ด้วยการนอนในที่สงัด หรือด้วยเหตุเพียงความดำริ
 เท่านั้นว่า เราถูกต้องสุขอันเกิดแต่เนกขัมมะ ซึ่งปลุชนแสพ
 ไม่ได้ ฯ

จบธัมมัญญวรรคที่ ๑๙

คาถาธรรมบท มรรควรรคที่ ๒๐

[๓๐] ทางมืองค์แปด ประเสริฐกว่าทางทั้งหลาย ธรรมอัน
 พระอริยะเจ้าพึงถึง ๔ ประการประเสริฐกว่าสัจจะทั้งหลาย
 วิราจธรรมประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย พระตถาคตผู้มีจักษุ
 ประเสริฐกว่าสัตว์สองเท้าและอรูปธรรมทั้งหลาย ทางนี้ทำ
 นั้นเพื่อความหมดจดแห่งทัศนะ ทางอื่นไม่มี เพราะเหตุนี้
 ท่านทั้งหลายจงดำเนิน ไปตามทางนี้แหละ เพราะทางนี้เป็น
 ที่ยมารและเสนามารให้หลง ด้วยว่าท่านทั้งหลายดำเนิน
 ไปตามทางนี้แล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เราทราบชัดธรรม
 เป็นที่สลัดกิเลสเพียงดังลูกศรออก บอกทางแก่ท่านทั้งหลาย
 แล้ว ท่านทั้งหลายพึงทำความเพียรเครื่องยังกิเลสให้เราร้อน
 พระตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอกชนทั้งหลาย ดำเนิน ไปแล้ว
 ผู้เพ่งพินิจ จะพ้นจากเครื่องผูกแห่งมารได้ เมื่อใด บุคคล
 พิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เมื่อนั้น
 เขาย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี่เป็นทางแห่งความหมดจด เมื่อ
 ใดบุคคลพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์
 เมื่อนั้น เขาย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี่เป็นทางแห่งความ
 หมดจด เมื่อใด บุคคลพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรม
 ทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้นเขาย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี่เป็น
 ทางแห่งความหมดจด บุคคลหนุ่มมีกำลัง ไม่ลุกขึ้นในกาล
 เป็นที่ลุกขึ้น เข้าถึงความเป็นคนเกียจคร้าน มีความดำริอัน
 จมเสียแล้ว ชื่อว่าเป็นคนเกียจคร้าน คนเกียจคร้านย่อม
 ไม่ประสพทางแห่งปัญญา บุคคลพึงตามรักษาวาจา พึง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
สำรวมดีแล้วด้วยใจ และไม่พึงทำอกุศลด้วยกาย พึงชำระ
กรรมบท ๓ ประการนี้ให้หมดจด พึงยินดีมรรคที่ถาวรประ-
ภาคแล้ว ปัญญาเพียงดั่งแผ่นดินย่อมเกิด เพราะความ
ประกอบโดยแท้ ความสิ้นไปแห่งปัญญาเพียงดั่งแผ่นดิน
เพราะความไม่ประกอบ บัณฑิตรู้ทางสองแพร่งแห่งความ
เจริญและความเสื่อมนี้แล้ว พึงตั้งตนไว้โดยอาการที่ปัญญา
เพียงดั่งแผ่นดิน จะเจริญขึ้นได้ ท่านทั้งหลายจงตัดปา
อย่าตัดต้นไม้ ก็ย่อมเกิดแต่ป่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลายตัดป่าและหมู่ไม้ในป่าแล้ว จงเป็นผู้ไม่มีป่า เพราะ
กิเลสจุมพฏไม่มีในป่าแม้ประมาณน้อยในนารีของนระ ยังไม่
ขาดเพียงใด นระนั้นยังมีใจเกาะเกี่ยว ดุจลูกโคผู้ติดกิน
น้ำมัน มีใจเกาะเกี่ยวในมารดาเพียงนั้น ท่านจงตัดความรัก
ของตนเสีย ดุจบุคคลเด็ดดอกโกมุทอันเกิดในสทรกาลด้วย
ฝ่ามือ ท่านจงเพิ่มพูนทางสงบอย่างเดียว นิพพานอันพระ
สกลทรงแสดงแล้ว คนพาลย่อมคิดผิดว่า เราจักอยู่ในที่
นี้ตลอดฤดูฝน จักอยู่ในที่นี้ตลอดฤดูหนาว และฤดูร้อน
ดังนี้ ย่อมไม่รู้ร้อนรายนะ มีจุมพฏพาเอาคนผู้มัวเมาในบุตรและ
ปลุสสัตว์มีมนัสข้องติดในอารมณ์ต่างๆ เหมือนห้วงน้ำใหญ่
พาเอาชาวบ้านผู้หลับไปจะนั้น เมื่อบุคคลถูกมัจจุรุษทำซึ่ง
ที่สุดครอบงำแล้ว บุตรทั้งหลายย่อมไม่มีเพื่อความต้านทาน
บิดาย่อมไม่มีเพื่อความต้านทาน ถึงพวกพ้องทั้งหลายก็ย่อม
ไม่มีเพื่อความต้านทาน ความเป็นผู้ต้านทานไม่มีในญาติ
ทั้งหลาย บัณฑิตทราบอำนาจประโยชน์นี้แล้ว พึงเป็นผู้
สำรวมแล้วด้วยศีล พึงรับชำระทางเป็นที่ไปสู่นิพพานพลัน
ทีเดียว ฯ

จบมรรควรรคที่ ๒๐

คาถาธรรมบท ปกิณณการวรรคที่ ๒๑

[๓๑] ถ้าว่าปราชญ์พึงเห็นความสุขอันไพบูรณ์ เพราะสละความสุข
พอประมาณ ไซ้ เมื่อปราชญ์เห็นความสุขอันไพบูรณ์ พึง
สละความสุขพอประมาณเสีย ผู้ใดปรารถนาความสุขเพื่อตน
ด้วยการเข้าไปตั้งความทุกข์ไว้ในผู้อื่น ผู้นั้นระคนแล้วด้วย
ความเกี่ยวข้องด้วยเวร ย่อมไม่พ้นไปจากเวร กิกรรมที่
ควรทำกิจเหล่านี้ละทิ้งเสียแล้ว ส่วนกิจเหล่านี้โดยย่อทำ
กรรมที่ไม่ควรทำ อาสวะทั้งหลายย่อมเจริญแก่กิจเหล่านี้
ผู้มีมานะดังไม้ย่อยกขึ้นแล้ว ประมาทแล้ว ก็กายคตาสติ
อันกิจเหล่านี้โดยปรารถนายติเป็นนิตย์ กิจเหล่านี้ผู้ทำ
ความเพียรเป็นไปติดต่อกันในกรรมที่ควรทำ ย่อมไม่ส้องเสพ
กรรมที่ไม่ควรทำ อาสวะทั้งหลายของกิจเหล่านี้ ผู้มีสติ
สัมปชัญญะ ย่อมถึงความสิ้นไป พราหมณ์เจ้ามารดาบิดา
เสียได้ เจ้าพระราชาผู้เป็นกษัตริย์ทั้งสองเสียได้ และเจ้า
แว่นแคว้นพร้อมกันนายเสมียนเสียได้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีทุกข์
ไป พราหมณ์เจ้ามารดาบิดาเสียได้ เจ้าพระราชาผู้เป็นพราหมณ์
ทั้งสองเสียได้ และเจ้านักรบไม่มีวิจิจจนาภิรณโคจรเป็น
ที่ ๕ เสียได้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีทุกข์ไป สติของชนเหล่าใด
ไปแล้วในพระพทธเจ้าเป็นนิตย์ทั้งกลางวันและกลางคืน ชน
เหล่านั้นชื่อว่าปสาวกของพระโคตม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วใน
กาลทุกเมื่อ สติของชนเหล่าใดไปแล้วในพระธรรมเป็นนิตย์
ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นชื่อว่าปสาวกของ
พระโคตม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ สติของชน
เหล่าใดไปแล้วในพระสงฆ์เป็นนิตย์ ทั้งกลางวันและกลางคืน
ชนเหล่านั้นชื่อว่าปสาวกของพระโคตม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้ว
ในกาลทุกเมื่อ สติของชนเหล่าใดไปแล้วในกายเป็นนิตย์
ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นชื่อว่าปสาวกของพระ
โคตม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ ใจของชนเหล่า
ใดยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียน ทั้งกลางวันและกลางคืน
ชนเหล่านั้นชื่อว่าปสาวกของพระโคตม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ในกาลทุกเมื่อ ใจของชนเหล่าใดยินดีแล้วในภาวนา ทั้ง
กลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นชื่อว่า เป็นสาวกของพระ
โคตม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ บวชได้ยาก ยินดี
ได้ยาก เรือนมีการอยู่ครองไม่ดี นำความทุกข์มาให้ การ
อยู่ร่วมกับบุคคลผู้ไม่เสมอกัน นำความทุกข์มาให้ ชนผู้
เดินทางไกลอื่นทุกข์ตกตามแล้ว เพราะเหตุนั้น บุคคล
ไม่พึงเดินทางไกลและไม่พึงเป็นผู้อื่นทุกข์ตกตามแล้ว กุลบุตร
ผู้มีศรัทธา ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล เปรียบพร้อมแล้วด้วยยศ
และโภคะ ไปถึงประเทศใดๆ เป็นผู้อื่นคนบูชาแล้วใน
ประเทศนั้นๆ แล สัตบุรุษย่อมปรากฏได้ในที่ไกล เหมือน
ภูเขาหิมวันต์ อสัตบุรุษเม่นังแล้วในที่นี้ก็ย่อมไม่ปรากฏ
เหมือนลูกศรที่บุคคลยิงไปแล้วในเวลากลางคืน ฉะนั้น ภิกษุ
พึงเสพการนั่งผู้เดียว การนอนผู้เดียว ไม่เกียจคร้าน เทียวไป
ผู้เดียว ฝึกหัดตนผู้เดียว พึงเป็นผู้ยินดีแล้วในที่สุดปา ฯ

จบปกิณณวรรคที่ ๒๑

คาถาธรรมบท นิรยวรรคที่ ๒๒

[๓๒] บุคคลผู้กล่าวคำไม่จริงยอมเข้าถึงนรก หรือแม่ผู้ใดทำบาป
กรรมแล้ว กล่าวว่ามีได้ทำ ผู้นั้นยอมเข้าถึงนรกเช่นเดียวกัน
แม้คนทั้งสองนั้นเป็นมนุษย์ผู้มีกรรมเลวทรามละไปแล้ว ย่อม
เป็นผู้เสมอกันในโลกหน้า คนเป็นอันมากผู้อื่นผำกาสาเวฬุ
ค่อแล้ว มีธรรมอันลามก ไม่สำรวม เป็นคนชั่วช้า ย่อม
เข้าถึงนรกเพราะกรรมอันลามกทั้งหลาย ก้อนเหล็กแดง
เปรียบด้วยเปลวไฟ อันบุคคลบริโภคนแล้วประเสริฐกว่า
บุคคลผู้หิว ไม่สำรวม พึงบริโภคก่อนข้าวของชาว
แวนแคว้น จะประเสริฐอะไร นรชนผู้ประมาทแล้ว ทำชู้
ภริยาของผู้อื่น ย่อมถึงฐานะ ๔ อย่าง คือ ไม่ได้บุญ ๑
ไม่ได้นอนตามความใคร่ ๑ นินทาเป็นที่ ๓ นรกเป็นที่ ๔
การไม่ได้บุญและคดีอันลามก ย่อมมีแก่นรชนนั้น ความยินดี
ของบุรุษผู้กลัวกับหญิงผู้กลัว น้อยนัก และพระราชาทรงลง
อาชญาอย่างหนัก เพราะฉะนั้น นรชน ไม่ควรทำชู้ภริยาของ
ผู้อื่น หย้าคาบุคคลจับไม่ดียอมบาดมือ จันใด ความเป็น
สมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดี ย่อมคร่าเข้าไปในนรก จันนั้น
การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ย่อหย่อน วัตรที่เตร้างหมอง และ
พรหมจรรย์ที่ระลึกรด้วยความรังเกียจ ย่อมไม่มีผลมาก ถ้าจะ
ทำพึงทำกิจนั้นจริงๆ พึงบากบันให้มัน ก็สมณธรรมที่ย่อ
หย่อน ย่อมเรียรายก็เลสดจจลโดยยิ่ง ความชั่วไม่ทำเสีย
เลยดีกว่า เพราะความชั่วทำให้เดือดร้อนในภายหลัง ส่วน
ความดีทำนั้นแลเป็นดี เพราะทำแล้วไม่เดือดร้อนในภาย
หลัง ทำนทั้งหลายจงคุ้มครองตนเหมือนปัจฉินคร ที่มนุษย์
ทั้งหลายคุ้มครองไว้พร้อมทั้งภายในและภายนอก ฉะนั้น
ขณะอย่าล่วงทำนทั้งหลายไปเสีย เพราะว่า ผู้ที่ล่วง ขณะ
เสียแล้ว เป็นผู้ขัดแย้งกันไปในนรก ย่อมเศร้าโศก สัตว์
ทั้งหลายผู้ถือมั่นมัจฉาทิฐีย่อมละอายเพราะวัตถุอันบุคคลไม่พึง
ละอาย ย่อมไม่ละอายเพราะวัตถุอันบุคคลพึงละอาย ย่อมไป
สู่สุคติ สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นมัจฉาทิฐิ ผู้มีปกติเห็นในสิ่งที่ไม
ควรกลัวว่าควรกลัว และมีปกติเห็นในสิ่งที่ควรกลัวว่าไม
ควรกลัว ย่อมไปสุคติ สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นมัจฉาทิฐิ
ผู้มีปกติรู้ในสิ่งที่ไม่มีโทษว่ามีโทษ และมีปกติเห็นในสิ่งที่
มีโทษว่าไม่มีโทษ ย่อมไปสุคติ สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่น
สัมมาทิฐิ ธรรมที่มีโทษโดยความเป็นธรรมที่มีโทษ และรู้
ธรรมที่หาโทษมิได้โดยความเป็นธรรมหาโทษมิได้ ย่อมไปสุ
คติ ฯ

จบนิรยวรรคที่ ๒๒

คาถาธรรมบท นาควรรคที่ ๒๓

[๓๓] เราจักออกสันซึ่งคำล่วงเกิน ดุจช้างอดทนซึ่งลูกศรที่ออก
มาจากแล่งในสงคราม ฉะนั้น เพราะคนทุศีลมีมาก ชน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 ทั้งหลายยอมนำสัตว์พาหนะที่ฝึกหัดแล้ว ไปสู่ที่ขมนม พระ
 ราชาย่อมทรงพาหนะที่ได้ฝึกหัดแล้ว ในหมู่มนุษย์คนที่ได้
 ฝึกแล้ว อดทนซึ่งค่าล่วงเกินได้ เป็นผู้ประเสริฐสุด ม้า
 อัสตร ม้าอาชาไนย ม้าสินธพ และช้างกฤษณผู้มีหนาค
 ชนิดที่นายควานฝึกแล้ว จึงเป็นสัตว์ประเสริฐ บุคคลผู้มีตน
 อันฝึกแล้ว ประเสริฐกว่าพาหนะเหล่านั้น บุคคลผู้ฝึกตน
 แล้ว พึงไปสู่ทิศที่ยังไม่เคยไปด้วยตนที่ฝึกแล้ว ฝึกดีแล้ว
 ได้ ฉะนั้น บุคคลพึงไปสู่ทิศที่ยังไม่เคยไปแล้วด้วยยาน
 เหล่านี้ ฉะนั้น หาได้ไม่ กฤษณนามว่า ธนปาลกะ ผู้ตก
 มั่นจิต ห้ามได้ยาก เขาผูกไว้แล้ว ย่อมไม่บริโภคอาหาร
 กฤษณยอมมะลิกถึงป่าเป็นที่อยู่แห่งช้าง เมื่อใด บุคคลเป็น
 ผู้บริโภคมาก มักง่วงซึม นอนหลับ พลิกกลับไปมา ดุจ
 สกกรใหญ่อันบุคคลปรนปรีด้วยเหยื่อ เมื่อนั้น บุคคลนั้น
 เป็นคนเขลาเข้าห้องบ่อยๆ จิตนี้ได้เที่ยวไปสู่ที่จาริกตาม
 ความปรารถนา ตามความใคร่ ตามความสข ในกาลก่อน
 วันนี้ เราจักขมจิตนั้นโดยอุบายอันแยบคาย ดุจนายควาน
 ช้างผู้ถือขอมช้างผู้ตกมัน ฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดี
 ในความไม่ประมาท จงตามรักษาจิตของตน จงถอนตนขึ้น
 จากหลุมคือกิเลสที่ถอนได้ยาก ดุจกฤษณผู้มีจมแล้วในเปือกตม
 ถอนตนขึ้นได้ ฉะนั้น ถ้าว่าบุคคลพึงได้สหายผู้มีปัญญา
 รักษาตน ผู้เที่ยวไปด้วยกัน มีปกติอยู่ด้วยกรรมดี เป็น
 นักปราชญ์ไซ้ร บุคคลนั้นพึงครอบงำอันตรายทั้งปวง มีใจ
 ชื่นชม มีสติเที่ยวไปกับสหายนั้น ถ้าว่าบุคคลไม่พึงได้
 สหายผู้มีปัญญารักษาตน ผู้เที่ยวไปด้วยกันมีปกติอยู่ด้วย
 กรรมดี เป็นนักปราชญ์ไซ้ร บุคคลนั้นพึงเที่ยวไปผู้เดียว
 ดุจพระราชาทรงละแฉ่นแฉ่น อันพระองค์ทรงชนะ แล้วเสด็จ
 เที่ยวไปพระองค์เดียว ดุจช้างชื่อมาตังกะละโขลงเที่ยวไป
 ตัวเดียวในป่า ฉะนั้น การเที่ยวไปของบุคคลผู้เดียวประเสริฐ
 กว่า เพราะความเป็นสหายไม่มีในเพราะชนพาล บุคคลพึง
 เที่ยวไปผู้เดียว ดุจช้างชื่อมาตังกะ มีความชวนชวายน้อย
 เที่ยวไปในป่า และไม่พึงทำบาปทั้งหลาย สหายทั้งหลาย
 เมื่อความต้องการเกิดขึ้น นำความสุขมาให้ ความยินดีด้วย
 ปัจจัยตามมีตามได้ นำมาซึ่งความสุข บุญนำความสุขมา
 ให้ในเวลาสิ้นชีวิต การละทุกข์ได้ทั้งหมดนำมาซึ่งความสุข
 ความเป็นผู้เกื้อกูลมารดานำมาซึ่งความสุขในโลก ความเป็น
 ผู้เกื้อกูลบิดานำมาซึ่งความสุข ความเป็นผู้เกื้อกูลสมณะนำ
 มาซึ่งความสุขในโลกและความเป็นผู้เกื้อกูลพรหมล้นนำมาซึ่ง
 ความสุขในโลก ศีลนำมาซึ่งความสุขตราบเท่าธา ตรีธา
 ตัมมันแล้วนำมาซึ่งความสุข การได้เฉพาะซึ่งปัญญานำมาซึ่ง
 ความสุข การไม่ทำบาปทั้งหลายนำมาซึ่งความสุข ฯ

จบนาควรรคที่ ๒๓

คาถาธรรมบท ตัณหาวรรคที่ ๒๔

[๓๔] ตัณหายอมเจริญแก่มนษย์ผู้ประพฤติประมาท ดุจเกลือเถยยาน
 ทราย ฉะนั้น บุคคลนั้นยอมเร่ร่อนไปสู่ภพน้อยใหญ่ ดัง
 วานปรารถนาผลไม่เร่ร่อนไปในป่า ฉะนั้น ตัณหานี้ลามก
 ชานไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลก ย่อมครอบงำบุคคลใด
 ความโศกทั้งหลายยอมเจริญแก่บุคคลนั้น ดุจหญ้าคมบาง
 อันฝนตกเขยแล้วงอกงามอยู่ในป่า ฉะนั้น บุคคลใดเล
 ย่อมครอบงำตัณหาอันลามก ล่วงไปได้โดยยากในโลก
 ความโศกทั้งหลายยอมตกไปจากบุคคลนั้น เหมือนหยาด
 น้ำตกไปจากใบบัว ฉะนั้น เพราะเหตุนี้ เราจึงกล่าวกะ
 ท่านทั้งหลายผู้มาประชุมกันในที่นี้ ท่านทั้งหลายจงขุดราก
 แห่งตัณหาเสีย ดุจบุรุษต้องการแผ่ขุดแผ่ ฉะนั้น
 มารอย่าระรานท่านทั้งหลายบ่อยๆ ดุจกระแสน้ำระราน ไม้้อ
 ฉะนั้น ต้นไม้ เมื่อรากหาอันตรายมิได้ มันคงอยู่ แม้ถูก
 ตัดแล้วก็กลับงอกขึ้นได้ ฉะนั้น ทุกข์นี้ เมื่อบุคคลยังถอน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

เชื่อดันหาขึ้นไม่ได้แล้ว ย่อมเกิดขึ้นบ่อยๆ แม้นั้นนั้น
ความดำริทั้งหลายที่อาศัยราคะ เป็นของใหญ่ ย่อม نابคล
ผู้มีติดหาดังกระแสะ ๓๖ อันไหลไปในอารมณ์ซึ่งทำให้ใจเิบ
อาบ เป็นของกล้า ไปสู่ทิวชิว กระแสดันหา ย่อม
ไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง ดันหาดังเรือเกาเกิดขึ้นแล้ว
ย่อมตั้งอยู่ ก็ท่านทั้งหลายเห็นดันหาดังเรือเกานั้นอันเกิด
แล้ว จงตัดรากเสียด้วยปัญญา โสมนัสที่ชานไปแล้ว
และที่เป็นไปกับด้วยความเือย ย่อมมีแก่สัตว์ สัตว์
เหล่านั้นอาศัยความสำราญ แสงหาสุข นรชนเหล่านั้นแล
เป็นผู้เข้าถึงชาติและชรา หมุ่สัตว์ถูกดันหาอันทำความสะดุ้ง
ห้อมล้อมแล้ว ย่อมกระสับกระส่าย ดุจกระต่ายติดแรว
กระสับกระส่ายอยู่ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ข้องแล้วด้วย
สังโยชนและธรรมเป็นเครื่องข้อง ย่อมเข้าถึงทุกข์บ่อยๆ
สิ้นกาลนาน หมุ่สัตว์ถูกดันหาอันทำความสะดุ้งห้อมล้อม
แล้ว ย่อมกระสับกระส่าย ดุจกระต่ายติดแรวกระสับ
กระส่ายอยู่ ฉะนั้น เพราะเหตุนี้ กิเลสเมื่อหวังวิราคะ
ธรรมเกิดขึ้น พึงบรรเทาตันหาที่ทำความสะดุ้งเสีย ท่าน
ทั้งหลายจงเห็นบุคคลผู้ไม่มีกิเลสเพียงดังหมู่มไถในป่า มีใจ
น้อมไปแล้วในความเพียรจอบป่า พ้นแล้วจากตันหาเพียงดัง
ป่า ยังแล่นเข้าหาป่านั้นแล บุคคลนี้พ้นแล้วจากเครื่องผูก
ยังแล่นเข้าหาเครื่องผูก นักปราชญ์ทั้งหลายหากกล่าวเครื่อง
ผูกซึ่งเกิดแต่เหล็ก เกิดแต่ไม้ และเกิดแต่หญ้าปล้อง
ว่ามันไม่ สัตว์ผู้กำหนดแล้ว กำหนดนักแล้ว ในแก้ว
มณีและแก้วกฤษณทั้งหลาย และความห่วงใยในบุตรและ
ภริยา นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวเครื่องผูกอันหน่วงลง อัน
หย่อน อันบุคคลเปลื้องได้โดยยาก นั้นว่ามัน นักปราชญ์
ทั้งหลายตัดเครื่องผูกเหล่านั้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีความห่วงใย
ละกามสุขแล้ว ย่อมเว้นรอบ สัตว์เหล่าใดถูกราคะย่อม
แล้ว สัตว์เหล่านั้นย่อมเล่นไปตามกระแสดันหา ดุจแมลง
มมเล่นไปตามใยที่ตนทำเอง ฉะนั้น นักปราชญ์ทั้งหลาย
ตัดเครื่องผูกเหล่านั้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีความห่วงใย ย่อมละ
ทุกข์ทั้งปวงไป ท่านจงปล่อยความอาลัยในขันธที่เป็นอดีต
เสีย จงปล่อยความอาลัยในขันธที่เป็นอนาคตเสีย จง
ปล่อยความอาลัยในขันธที่เป็นปัจจุบันเสีย จักเป็นผู้ถึงฝั่ง
แห่งภพ มีใจพ้นวิเศษแล้วในสังขตธรรมทั้งปวง จักไม่
เข้าถึงชาติและชราอีก ดันหา ย่อมเจริญยิ่งแก่ผู้ที่ถูกวิตก
ย่ำยี ผู้มีราคะกล้า มีปกติเห็นอารมณ์ว่างาม ผู้นั้นแลย่อม
ทำเครื่องผูกให้มัน ส่วนผู้ใดยินดีแล้วในฉานเป็นที่สงบ
วิตรก มีสติทุกเมื่อ เจริญอุสสะอยู่ ผู้นั้นแลจักทำตันหา
ให้สิ้นไป ผู้นั้นจะตัดเครื่องผูกแห่งมารได้ กิเลสผู้ถึง
ความสำเร็จแล้ว ไม่มีความสะดุ้ง ปราศจากตันหา
ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน ตัดลูกศรอันยังสัตว์ให้ไปสู่ภพ
ได้แล้ว อติภาพของกิเลสมีในที่สุด กิเลสปราศจากตันหา
ไม่ยึดมั่น จลาตในนิรุตติและบท รู้จักความประชุมเบื่อง
ตัน และเบื่องปลายแห่งอักษรทั้งหลาย กิเลสนั้นแลมีสรีระ
ในที่สุด เรากล่าวว่า มีปัญญามาก เป็นมหาบุรุษ เราเป็น
ผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้แจ้งธรรมทั้งปวง อันตันหา
และทิวไม่ฉาบทาแล้วในธรรมทั้งปวง ละธรรมได้ทุกอย่าง
พ้นวิเศษแล้วเพราะความสิ้นตันหา รู้ยิ่งเอง พึงแสดงไกร
เลา (ว่าเป็นอภิชฌาหรืออาจารย์) การให้ธรรมเป็นทาน
ย่อมชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมย่อมชนะรสทั้งปวง
ความยินดีในธรรมย่อมชนะความยินดีทั้งปวง ความ
สิ้นตันหา ย่อมชนะทุกข์ทั้งปวง โภคทรัพย์ทั้งหลาย ย่อม
ฆ่าคนมีปัญญาทรม แต่หาฆ่าผู้ที่แสวงหาฝั่งไม่ คนมี
ปัญญาทรมย่อมฆ่าตนได้ เหมือนบุคคลฆ่าผู้อื่นเพราะความ
อยากได้โภคทรัพย์ ฉะนั้น นาทั้งหลาย มีหญ้าเป็นโทษ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
หมุสัสถ์มีราคะเป็นโทษ เพราะเหตุนี้แล ทานที่บุคคล
ถวายในทานผู้ปราศจากราคะ ย่อมมีผลมาก นาทั้งหลาย
มีหญ้าเป็นโทษ หมุสัสถ์นี้มีโทษเป็นโทษ เพราะเหตุ
นี้แล ทานที่บุคคลถวายในทานผู้ปราศจากโทษะ ย่อมมี
ผลมาก นาทั้งหลายมีหญ้าเป็นโทษ หมุสัสถ์นี้มีโทษ
เป็นโทษ เพราะเหตุนี้แล ทานที่บุคคลถวายในทาน
ผู้ปราศจากโมหะ ย่อมมีผลมาก นาทั้งหลายมีหญ้าเป็น
โทษ หมุสัสถ์นี้มีความอิจจาเป็นโทษ เพราะเหตุนี้แล
ทานที่บุคคลถวายในทานผู้ปราศจากความอิจจา ย่อมมี
ผลมาก ฯ

จบตันหาบรรคที่ ๒๔

กาถธรรมบท กิกขวรรคที่ ๒๔

[๓๔] ความสำรวมด้วยจักษุเป็นความดี ความสำรวมด้วยหูเป็น
ความดี ความสำรวมด้วยจมูกเป็นความดี ความสำรวม
ด้วยลิ้นเป็นความดี ความสำรวมด้วยกายเป็นความดี ความ
สำรวมด้วยวาจาเป็นความดี ความสำรวมด้วยใจเป็นความดี
ความสำรวมในทวารทั้งปวงเป็นความดี กิกษผู้สำรวมแล้ว
ในทวารทั้งปวง ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ผู้ที่สำรวมมือ
สำรวมเท้า สำรวมวาจา สำรวมตน ยินดีในอารมณ์
ภายใน มีจิตตั้งมั่น อยู่ผู้เดียว สันโดษ บัณฑิตทั้งหลาย
กล่าวผู้นั้นว่าเป็นกิกษ กิกษใดสำรวมปาก มีปกติกล่าว
ด้วยปัญญา มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน ย่อมแสดงอรรถและธรรม
ภาษิตของกิกษนั้นไพเราะ กิกษผู้มีธรรมเป็นที่มา ยินดี
แล้วในธรรม ค้นคว้าธรรม ระลึกถึงธรรม ย่อมไม่
เสื่อมจากศีลธรรม กิกษ ไม่พึงดูหมิ่นลาภของตน ไม่พึง
เที่ยวปรารภนาลาภของผู้อื่น เพราะกิกษปรารภนาลาภของ
ผู้อื่นอยู่ ย่อมไม่บรรลุสมาริ ถ้ากิกษเห็นมีลาภน้อย
ก็ย่อมไม่ดูหมิ่นลาภของตน ไชร เทวดาทั้งหลายย่อมสรรเสริญ
กิกษนั้น ผู้มีอาชีพบริสุทธิ์ ไม่เกียจคร้าน ผู้ใดไม่มี
ความยึดถือในนามรูปวาจาของเราโดยประการทั้งปวง และย่อม
ไม่เศร้าโศกเพราะนามรูปไม่มีอยู่ ผู้นั้นแลเรากล่าวว่า เป็น
กิกษ กิกษใดมีปกติอยู่ด้วยเมตตา เลื่อมใสแล้วในพระ
พุทธศาสนา กิกษนั้นพึงบรรลุสันตบพหัตถ์เป็นที่ระงับสังขาร
เป็นสุข ดูกรกิกษ เธอจงวิตเรื่อนี้ เรือที่เธอวิตแล้วจัก
ถึงเร็ว เธอตัดราคะและโทสะแล้ว จักถึงนิพพานใน
ภายหลัง กิกษพึงตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ พึงละอุทธัม
ภาคิยสังโยชน์ ๕ พึงเจริญอินทรีย์ ๕ ให้ยิ่ง กิกษลงธรรม-
เป็นเครื่องข้อง ๕ อย่างได้แล้ว เรากล่าวว่า เป็นผู้ข้ามโอฆะ
ได้ ดูกรกิกษ เธอจงเพ่ง และอย่าประมาท จิตของเธอ
หมุนไปในกามคุณ เธออย่าเป็นผู้ประมาทกลืนก้อนโลหะ
อย่าถูกไฟเผาคร่ำครวญว่านี่ทุกข์ ฉาน ไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา
ปัญญาไม่มีแก่ผู้ไม่มีฉาน ฉานและปัญญามีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้น
แลอยู่ในที่ไกลนิพพาน ความยินดีอันมิใช่ของมนุษย์ย่อม
มีแก่กิกษผู้เข้าไปสู่เรือนว่าง ผู้มีจิตสงบ ผู้เห็นแจ้งซึ่ง
ธรรมโดยชอบ ในกาลใดๆ กิกษย่อมพิจารณาเห็นความ
เกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่งขันธทั้งหลาย ในกาลนั้นๆ
กิกษนั้นย่อมได้ปิตและปราโมทย์ ปิตและปราโมทย์นั้น
เป็นอมตะของบัณฑิตทั้งหลายผู้รู้แจ้งอยู่ บรรดาธรรมเหล่านั้น
ธรรมนี้ คือ ความคุ้มครองอินทรีย์ ความสันโดษ และ
ความสำรวมในปาฏิโมกข์ เป็นเบื้องต้นของกิกษผู้มีปัญญา
ในธรรมวินัยนี้ ท่านจงคบถ้อยคำมิตถ มื่อชีพหมดจด
ไม่เกียจคร้าน กิกษพึงเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติสันการ พึงเป็นผู้
ฉลาดในอาจาระ เป็นผู้มากด้วยความปราโมทย์ เพราะความ
ประพฤติในปฏิสันการ และความเป็นผู้ฉลาดในอาจาระนั้น
จักทำให้สุดแห่งทุกข์ได้ ดูกรกิกษทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
จงเปลื้องราคะและโทสะเสีย เหมือนมะลิปล่อยดอกที่เหี่ยว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
แห่งแล้ว ฉะนั้น ภิกษุผู้มีกายสงบ มีวาจาสงบ มีใจสงบ
มีใจตั้งมั่นดี มีอารมณ์ในโลกอันกายแล้ว เรากล่าวว่า เป็นผู้
สงบระงับ จงเตือนตนด้วยตนเอง จงสงวนตน
ด้วยตนเอง ดูกรภิกษุ เธอเป็นผู้มีตนอันคุ้มครองแล้ว มี
สติ จักอยู่เป็นสุข ตนแลเป็นที่พึ่งของตน ตนแลเป็น
คติของตน เพราะเหตุนี้ ท่านจงสำรวมตน เหมือน
พ่อค้าระวังผ้าดีไว้ ฉะนั้น ภิกษุผู้มากด้วยความปราโมทย์
เลื่อมใสแล้วในพุทธศาสนา พึงบรรลุสันติบทอันเป็นที่เข้า
ไปสงบแห่งสังขาร เป็นสุข ภิกษุใดแล ยังเป็นหนุ่ม
ย่อมเพียรพยายามในพุทธศาสนา ภิกษุนั้นย่อมยังโลกนี้
ให้สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น ฯ
จบภิกขุวรรคที่ ๒๕

คาถาธรรมบท พราหมณวรรคที่ ๒๖

[๓๖] ดูกรพราหมณ์ ท่านจงพยายามตัดกระแสตัณหาเสีย จง
บรรเทาทุกสิ่งหลายเสีย ดูกรพราหมณ์ ท่านรู้ความสิ้น
ไปแห่งสังขารทั้งหลายแล้ว จะเป็นผู้นิพพานอันปัจจัย
อะไรๆ ประดังไม่ได้ เมื่อใด พราหมณ์เป็นผู้ถึงฝั่งใน
ธรรมทั้ง ๒ ประการ เมื่อนั้น ก็เลสเป็นเครื่องประกอบทั้ง
ปวงของพราหมณ์นั้นผู้รู้แจ้ง ย่อมถึงความสาบสูญไป ฝั่งก็ตี
ธรรมชาติมิใช่ฝั่งก็ตี ฝั่งและธรรมชาติมิใช่ฝั่ง ย่อมไม่มีแก่ผู้
ใด เรากล่าวผู้นั้นซึ่งมีความกระวนกระวายไปปราศแล้ว ผู้ไม่
ประกอบแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้เพ่งฉาน
ปราศจากธุลี นั่งอยู่ผู้เดียว ทำกิจเสร็จแล้ว ไม่มีอาสวะ
บรรลุประโยชน์อันสูงสุดนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ พระอาทิตย์
ย่อมส่องแสงสว่างในกลางวัน พระจันทร์ย่อมส่องแสงสว่าง
ในกลางคืน กษัตริย์ทรงผูกสอดเครื่องครบย่อมมีสง่า
พราหมณ์ผู้เพ่งฉานย่อมรุ่งเรือง ส่วนพระพหูเจ้าย่อมรุ่งเรือง
ด้วยพระเดชตลอดวันและคืนทั้งสิ้น บุคคลผู้มีบาปอันล่อย
แล้วแล เรากล่าวว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลว่า
เป็นสมณะเพราะประพฤติดังสงบ บุคคลผู้ขับไล่มลทินของ
ตน เรากล่าวว่าเป็นบรรพชิต เพราะการขับไล่ นั้น พราหมณ์
ไม่พึงประหารพราหมณ์ พราหมณ์ไม่พึงปล่อยเวรแก่พราหมณ์
นั้น เราติเตียนบุคคลผู้ประหารพราหมณ์ เราติเตียนบุคคล
ผู้ปล่อยเวรแก่พราหมณ์ กว่าบุคคลผู้ประหารนั้น การ
เกียจกันใจจากสิ่งอันเป็นที่รักทั้งหลาย ของพราหมณ์ เป็น
คุณประเสริฐหาญน้อยไม่ ใจประกอบด้วยความเบียดเบียน
ย่อมกลับจากวัตถุใดๆ ทุกขย่อมสงบได้หมดจากวัตถุใดๆ
เรากล่าวบุคคลผู้ไม่มีกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจ ผู้สำรวม
แล้วจากฐานะทั้ง ๓ ว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลพึงรู้แจ้งธรรม
อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วจากบุคคลใด พึง
นอบน้อมบุคคลนั้นโดยเคารพ เหมือนพราหมณ์นอบน้อม
การบูชาไฟ ฉะนั้น บุคคลชื่อว่าพราหมณ์ เพราะการ
เกล้าชฎา เพราะโคตร เพราะชาติหามิได้ สัจจะและธรรมะ
มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นเป็นผู้สะอาดอยู่ ผู้นั้นเป็นพราหมณ์
ด้วย ดูกรท่านผู้มีปัญญาทรม จะมีประโยชน์อะไรด้วย
การเกล้าชฎาแก่ท่าน จะมีประโยชน์อะไร ด้วยผ้าสาฎก
ที่ทำด้วยหนังชะมดแก่ท่าน ภายในของท่านรกชัฏ ท่าน
ย่อมขัดสีแต่อวัยวะภายนอก เรากล่าวบุคคลผู้ทรงผ้าบังสุกุล
ชุบผอม สะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ผู้เดียวเพ่ง (ฉาน)
อยู่ในป่านั้น ว่าเป็นพราหมณ์ ก็เราไม่กล่าวผู้ที่เกิดแต่
กำเนิด ผู้มีมารดาเป็นแดนเกิด ว่าเป็นพราหมณ์ ผู้นั้น
เป็นผู้ชื่อว่าโกวาทิ (ผู้กล่าวว่าท่านผู้เจริญ) ผู้นั้นแลเป็นผู้มี
กิเลสเครื่องกังวล เรากล่าวบุคคลผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล
ผู้ไม่ถือมั่นนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ตัดสังโยชน์
ทั้งหมดได้ ไม่สะดุ้ง ผู้ล่วงกิเลสเป็นเครื่องข้อง ไม่
ประกอบแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้ตัด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

ความโกรธดุจจะเนาะ ตัดต้นหาจหนิงหัวเกรียน และตัดที่ธูตจเอนพร้อมทั้งอนสัยจสายเสียได้ ผู้มีวิชาดุจลิมสลิกอันถอนแล้ว ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นได้ซึ่งการดำ การทุบตีและการจองจำ ผู้มีกำลัง คือ ชันตี ผู้มีหมุพลเมืองคือขันตี ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้ไม่โกรธ มีวัตร มีศีล ไม่มีกิเลสเครื่องฟุ้งขึ้น ผีตกตนแล้ว มีร่างกายตั้งอยู่ในที่สดชื่น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่ติดในกามทั้งหลาย ดุจน้ำไม่ติดอยู่ในใบบัว ดังเมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่ติดอยู่บนปลายเหล็กแหลมนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่รู้แจ้งความสิ้นทุกข์ของตนในธรรมวินัยนี้ มีภาระอันปลงแล้ว พรากรแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้มีปัญญา ลึกซึ้ง เป็นนักปราชญ์ ผู้ฉลาดในมรรคและมีชมมรรค ผู้บรรลุประโยชน์อันสูงสดชื่น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับคน ๒ พวก คือ คฤหัสถ์และบรรพชิต ผู้ไม่มีความอาลัยเที่ยวไป ผู้มีความปรารถนาน้อยนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่วางอาชญาในสัตว์ทั้งหลาย ผู้ที่สะอึกและมันคง ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้ไม่ผิดในผู้ผิด ผู้ดับเสียในผู้ที่มีอาชญาในตน ผู้ไม่ยึดถือในชั้นที่ียังมีความยึดถือนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ทำราคะ โทสะ มานะ และมักขะให้ตกไป ดุจเมล็ดพันธุ์ผักกาดที่เขาให้ตกไปจากปลายเหล็กแหลมนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้เปล่งวาจาไม่หยาบคาย อันเป็นเหตุให้ผู้อื่นรู้แจ้งแจ้งกันได้ เป็นคำจริง ผู้ไม่ทำใครๆ ให้ขัดใจกันนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ในโลกนี้ ยาวก็ตาม สั้นก็ตาม น้อยก็ตาม มากก็ตาม งามก็ตาม ไม่งามก็ตาม ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่มีความหวังในโลกนี้และในโลกหน้า ไม่มีตัณหา ไม่ประกอบด้วยกิเลส ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่มีความอาลัย ไม่เคลือบแคลงสงสัยเพราะรู้ทั่ว หยั่งลงสู่อมตะ บรรลุโดยลำดับ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละทิ้งบุญและบาปทั้งสอง ล้างกิเลสเครื่องขัดข้องในโลกนี้ ผู้ไม่มีความโศก ปราศจากอริ บริสทธิ์ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่มีความเพลิดเพลินในภพสิ้นแล้ว ผู้บริสทธิ์ มีจิตผ่องใส ไม่ขุ่นมัว เหมือนพระจันทร์ ปราศจากมลทินนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ล่วงทางสิ้น ทางที่ไปได้ยาก สงสาร และโมหะนี้เสียได้ เป็นผู้ข้ามแล้ว ถึงฝั่ง เฟง (ฉาน) ไม่หวั่นไหว ไม่มีความเคลือบแคลงสงสัย ดับแล้วเพราะไม่ถือมั่น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละกามทั้งหลายในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีเรือน งดเว้นเสียได้ มีกามและภพหมดสิ้นแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละตัณหาในโลกนี้ได้แล้ว ภพหมดสิ้นแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละโยคะของภนุษย์ ล้างโยคะอันเป็นทิพย์ พรากรแล้วจากโยคะทั้งปวง ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละความยินดี และความไม่ยินดีได้ เป็นผู้เย็น ไม่มีกิเลสเป็นเหตุเข้าไปทรงไว้ ครอบงำเสียซึ่งโลกทั้งปวง ผู้แก่แล้วกล้า ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้รู้จุดและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย โดยประการทั้งปวง ผู้ไม่ข้องอยู่ ไปดี ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่เทวดา คน ธรพและมนุษย์รู้จักของเขาไม่ได้ มีอาสวะสิ้นแล้ว เป็นพระอรหันต์ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่มีความกังวลในขันธที่เป็นอดีต ในขันธที่เป็นอนาคต และในขันธที่เป็นปัจจุบัน ไม่มีความกังวล ไม่มีความยึดถือ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้องอาจ ประเสริฐ แก้วกล้า แสงหาคุณอันใหญ่ ชนะเสร็จแล้ว ไม่หวั่นไหว ล้างกิเลส ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
กล่าวผู้ที่รูปเพณีสวส เห็นสวรรค์และอบาย และได้ถึง
ความสิ้นไปแห่งชาติ อยู่จบพรหมจรรย์เพราะรู้ยิ่ง เป็นมุนี
อยู่จบพรหมจรรย์ทั้งปางแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ ฯ
จบพราหมณ์วรรคที่ ๒๖

รวมวรรคที่มีในคาถาธรรมบท คือ

[๓๗] ยมกวรรค อปปมาทวรรค จิตตวรรค ปุพผวรรค พาลวรรค
ปิตติตตวรรค อรหันตวรรค สหัสสวรรค ปาปวรรค ทิณทวรรค ชราวรรค
อิตตวรรค โลกาวรรค พุทธวรรค สุขวรรค ปิยวรรค โกรธวรรค มลวรรค
ธัมมัญญวรรค รวมเป็น ๒๐ วรรค ปกิณณกวรรค นีรยวรรค นาควรรค
ตันทาวรรค ภิกขุวรรค พราหมณ์วรรค รวมทั้งหมดนี้เป็น ๒๖ วรรค อันพระ
พุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ทรงแสดงแล้ว ในยมกวรรคมี ๒๐ คาถา
ในอปปมาทวรรคมี ๑๒ คาถา ในจิตตวรรคมี ๑๑ คาถา ในปุพผวรรคมี ๑๖ คาถา
ในพาลวรรคมี ๑๗ คาถา ในปิตติตตวรรคมี ๑๔ คาถา ในอรหันตวรรคมี ๑๐ คาถา
ในสหัสสวรรคมี ๑๖ คาถา ในปาปวรรคมี ๑๓ คาถา ในทิณทวรรคมี ๑๗ คาถา
ในชราวรรคมี ๑๑ คาถา ในอิตตวรรคมี ๑๒ คาถา ในโลกาวรรคมี ๑๒ คาถา
ในพุทธวรรคมี ๑๖ คาถา ในสุขวรรคและปิยวรรคมีวรรคละ ๑๒ คาถา ในโกรธ-
* วรรคมี ๑๔ คาถา ในมลวรรคมี ๒๑ คาถา ในธัมมัญญวรรคมี ๑๗ คาถา ใน
มรรควรรคมี ๑๖ คาถา ในปกิณณกวรรคมี ๑๖ คาถา ในนีรยวรรคและนาควรรค
มีวรรคละ ๑๔ คาถา ในตันทาวรรคมี ๒๒ คาถา ในภิกขุวรรคมี ๒๓ คาถา
ในพราหมณ์วรรคอันเป็นวรรคที่สุดมี ๔๐ คาถา คาถา ๔๒๓ คาถา อันพระ
พุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ ทรงแสดงไว้ในนิบาตในธรรมบท ฯ
จบธรรมบท

โพธิวรรคที่ ๑

๑. โพธิสูตรที่ ๑

[๓๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้
สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่โคนไม้โพธิ์
ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง
เสวยวิมุตติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียว ตลอด ๗ วัน ครั้นนั้นแล พอสัปดาห์นั้นล่วงไป
พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้น ได้ทรงมนสิการปฏิจลสมุปปาทอันเป็น
อนโลมด้วยจิตตลอดปฐมยามแห่งราตรี ดังนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี เพราะ
สิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด คือ เพราะอริชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็น
ปัจจัยจึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย
จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย
จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย
จึงมีชรา มरणะ โสกะ ปรีทเวทะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้น
แห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีได้ด้วยประการอย่างนี้ ฯ
ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลาเช้าว่า

ในกาลใดแล ธรรมทั้งหลายมาปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียร
เพ่งอยู่ ในกาลนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น
ย่อมสิ้นไปเพราะมารู้แจ้งธรรมพร้อมด้วยเหตุ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. โพธิสูตรที่ ๒

[๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้
สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่โคนไม้โพธิ์
ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง
เสวยวิมุตติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียว ตลอด ๗ วัน พอล่วงสัปดาห์นั้นไป พระผู้มี
พระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้นแล้ว ทรงมนสิการปฏิจลสมุปปาทอันเป็นปฏิโลม
ด้วยจิต ตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรีดังนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะ
สิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ คือ พระอริชาดับสังขารจึงดับ เพราะสังขารดับวิญญาณ
จึงดับ เพราะวิญญาณดับนามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับสฬายตนะจึงดับ เพราะ
สฬายตนะดับผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับตัณหา
จึงดับ เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับภพจึงดับ เพราะภพดับ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทนะ ทุกข์ โทมนัส และ
อุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ
ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว จึงทรงเปล่ง
อุทานในเวลานั้นว่า

ในกาลใดแลธรรมทั้งหลายมาปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่ง
อยู่ในกาลนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น ย่อม
สิ้นไปเพราะได้รู้แจ้งความสิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. โพธิสูตรที่ ๓

[๔๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่โคนไม้โพธิ์
ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ถิ่นสมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง
เสวยวิมุตติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียวตลอด ๗ วัน ครั้นนั้นแล พอล่วงสัปดาห์นั้นไป
พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธิแล้ว ทรงมนสิการปฏิจจนุปบาททั้งอนโลม
และปฏิโลมด้วยดี ตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรี ดังนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี
เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้
จึงดับ คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสฬายตนะ เพราะ
สฬายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา เพราะเวทนา
เป็นปัจจัยจึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็น
ปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรา มรณะ
โสกะ ปรีทนะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้
ย่อมมีได้ด้วยประการอย่างนี้ เพราะอวิชชานั้นแลดับโดยสාරอกไม่เหลือสังขารจึง
ดับเพราะสังขารดับวิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับนามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ
สฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับภพ
จึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทนะ
ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานในเวลานั้นว่า

ในกาลใดแล ธรรมทั้งหลายมาปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียร
เพ่งอยู่ในกาลนั้น พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมารและเสนามาร
เสียได้ ดุจพระอาทิตย์กำจัดมืดสองแสงสว่างอยู่ในอากาศ
ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อชปาลนิโครธสูตร

[๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่ควงไม้ชปาลนิโครธ
ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ถิ่นสมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียวตลอด ๗ วัน ครั้นนั้นแล พอล่วง
สัปดาห์นั้นไป พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธิแล้ว ครั้นนั้นแล พราหมณ์
คนหนึ่งผู้มักवादผู้อื่นว่า หี หี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัย
กับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะเหตุเพียงเท่าไรหนอแล และธรรมที่ทำให้
บุคคลให้เป็นพราหมณ์เป็นไฉน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

พราหมณ์ใดมีบาปธรรมอันลอยเสียแล้ว ไม่มักवादผู้อื่นว่า
หี หี ไม่มีกิเลสจนน้ำผาตมิตนอันสำรวมแล้ว ถึงที่สุด
แห่งเวท อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ไม่มีกิเลสเครื่องฟุ้งขึ้น
ในโลกไหนๆ พราหมณ์นั้นควรกล่าววาทะว่าเป็นพราหมณ์
โดยชอบธรรม ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. เถรสูตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

[๔๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระมหากัจจानะ ท่านพระมหาโกฏฐิตะ ท่านพระมหากัปปิณะ ท่านพระมหาจุนทะ ท่านพระอนนฺตธะ ท่านพระเวรัตตะและท่านพระนันทะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านเหล่านั้นกำลังมาแต่ไกล ครั้นแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์เหล่านั้นมาอยู่ ดูภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์เหล่านั้นมาอยู่ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้มีชาติเป็นพราหมณ์รูปหนึ่ง ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลชื่อว่าพราหมณ์เพราะเหตุเพียงเท่าไรหนอแล และธรรมที่ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์เป็นไฉน

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนเหล่าใดลอยบาปทั้งหลายได้แล้ว มีสติอยู่ทุกเมื่อ มี
สังโยชนสิ้นแล้ว ตรัสรู้แล้ว ชนเหล่านั้นแลชื่อว่าเป็น-
พราหมณ์ในโลก ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. มหากัสสปสูตร

[๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-
*สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหากัสสปะอยู่ที่ถ้า
ปิณฑลิกหา อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก สมัยต่อมา ท่านพระมหากัสสปะ
หายจากอาพาธนั้นแล้วได้คิดว่า โฉนเราพึงเข้าไปสู่พระนครราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต
ก็สมัยนั้น เทวดาประมาณ ๕๐๐ ถึงความชวนชวายเป็นจะให้ท่านพระมหากัสสปะ
ได้บิณฑบาต ท่านพระมหากัสสปะห้ามเทวดาประมาณ ๕๐๐ เหล่านั้นแล้ว
เวลาเช้า นุ่งแล้ว ถือเอาบาตรและจีวรเข้าไปสู่พระนครราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต
ตามทางที่อยู่แห่งมนุษย์ชดสน ที่อยู่แห่งมนุษย์กำพัว ที่อยู่แห่งช่างหูก พระผู้มี
พระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระมหากัสสปะกำลังเที่ยวบิณฑบาต ในพระนคร
ราชคฤห์ ตามทางที่อยู่แห่งมนุษย์ชดสน ที่อยู่แห่งมนุษย์กำพัวที่อยู่แห่งช่างหูก ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เรากล่าวบุคคลมิใช่ผู้เลี้ยงคนอื่น ผู้รู้ยิ่ง ผู้ฝึกตนแล้ว ดำรง
อยู่แล้วในสารธรรม ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว ผู้มีโทษอันคายนแล้ว
ว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ปาวาสสูตร

[๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ชกลาปกเจดีย์ อันเป็นที่อยู่
แห่งชกลาปกยักษ์ ใกล้เมืองปาวา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง ณ
ที่แจ้ง ในความมืดดื้อในราตรี และฝนก็กำลังโปรยละอองอยู่ ครั้นนั้นแล
ชกลาปกยักษ์ใครจะทำความกลัว ความหวาดเสียว ชนลกชุนให้เกิดขึ้น
แก่พระผู้มีพระภาคจึงเข้าไปหาพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว ได้ทำเสียงว่า
อักกุโล ปิกกุโล อักกุลปิกกุลัง ขึ้น ๓ ครั้ง ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค
แล้วกล่าวว่า ดูกรรมณะ นันปีศาจปรากฏแก่ท่าน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ในกาลใด บุคคลเป็นผู้ถึงฝั่งในธรรมทั้งหลายของตน เป็น
พราหมณ์ ในกาลนั้น ย่อมไม่กลัวปีศาจและเสียงว่า
ปิกกุลอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สังคามชิสูตร

[๔๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสังคามชิถึง
พระนครสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขททกนิกาย ขททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ได้ฟังข่าวว่า พระผู้เป็นเจ้าสังคามชิถึงพระนครสาวัตถีแล้ว นางได้อุ้มทารกไปยัง
พระวิหารเชตวัน ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสังคามชินั่งพักกลางวันทีไคร่ต้นไม้
แห่งหนึ่ง ครั้นนั้น ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิ เข้าไปหาท่านพระสังคามชิ
ถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระสังคามชิว่า ข้าแต่สมณะ ก็ท่านจง
เลี้ยงดูดิฉันผู้มีบุตรน้อยเกิด เมื่อภริยาเก่ากล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสังคามชิ
ก็นิ่งเสีย แม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓ ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิก็ได้กล่าว
กะท่านพระสังคามชิว่า ข้าแต่สมณะ ก็ท่านจงเลี้ยงดูดิฉันผู้มีบุตรน้อยเกิด
ท่านพระสังคามชิก็ได้นิ่งเสีย ลำดับนั้นแล ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิอุ้มทารก
นั้นไปวางไว้ข้างหน้าท่านพระสังคามชิ กล่าวว่า ข้าแต่สมณะ นีบุตรของท่าน
ท่านจงเลี้ยงดูบุตรนั้นเกิด ดังนี้แล้วหลีกไป ลำดับนั้นแล ท่านพระสังคามชิ
ไม่ได้แลดูทั้งไม่ได้พูดกะทารกนั้นเลย ลำดับนั้น ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิ
ไปคอยดูอยู่ในที่ไม่ไกล ได้เห็นท่านพระสังคามชิผู้ไม่แลดูทั้งไม่ได้พูดกะทารก
ครั้นแล้วจึงได้คิดว่า สมณะนี้แล ไม่มีความต้องการแม่ด้วยบุตร นางกลับจาก
ที่นั้นแล้วอุ้มทารกหลีกไป พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นการกระทำอันแปลกแม่เห็น
ปานนี้ แห่งภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิ ด้วยทิพจักขุอันบริสุทธิ์ลวงจักขุ
ของมนุษย์ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้เปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

เรากล่าวผู้ไม่ยินดีภริยาเก่าผู้มาอยู่ ผู้ไม่เศร้าโศกถึงภริยาเก่า
ผู้หลีกไปอยู่ ผู้ชนะสงคราม พ้นแล้วจากธรรมเป็นเครื่อง
ข้องว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ขกิลสูตร

[๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ คยาสีสะประเทศใกล้บ้านคยา
ก็สมัยนั้นแล ขกิลมากด้วยกินผุดขึ้นบ้าง ต่ำลงบ้าง ผุดขึ้นและต่ำลงบ้าง รตนน้ำ
บ้าง บุกาไฟบ้าง ที่แม่น้ำคยา ในสมัยหิมะตก ระหว่าง ๘ วัน ในราตรีมีความ
หนาวในเหมันตฤดู ด้วยคิดเห็นว่า ความหมจดจ่อมมีได้ด้วยการกระทำนี้
พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นพวกขกิลเหล่านั้น ผุดขึ้นบ้าง ต่ำลงบ้าง
ผุดขึ้นและต่ำลงบ้าง รตนน้ำบ้าง บุกาไฟบ้าง ที่ทำแม่น้ำคยา ในสมัยหิมะตก
ระหว่าง ๘ วัน ในราตรีมีความหนาวในเหมันตฤดู ด้วยคิดเห็นว่า ความหมจดจ่อ
มมีได้ด้วยการกระทำนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความสะอาดย่อมไม่มีเพราะน้ำ (แต่) ขนเป็นอันมากยังอาบ
อยู่ในน้ำนี้ สัจจะ และธรรมะมีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นเป็นผู้สะอาด
และเป็นพราหมณ์ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. พาหิยสูตร

[๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล กุลบุตรชื่อพาหิยทารุจิระ
อาศัยอยู่ที่ทาสปารกะ ใกล้ฝั่งสมุทร เป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ
บูชา ยำเกรง ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ครั้น
นั้นแล พาหิยทารุจิระหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า
เราเป็นคนหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์หรือผู้ถึงอรหัตตมรรคในโลก ลำดับนั้นแล
เทวดาผู้เป็นสายโลหิตในกาลก่อนของพาหิยทารุจิระ เป็นผู้ดูแลรักษา หวัง
ประโยชน์ ได้ทราบความปริวิตกแห่งใจของพาหิยทารุจิระด้วยใจ แล้วเข้าไปหา
พาหิยทารุจิระ ครั้นแล้วได้กล่าวว่า ดูกรพาหิยะ ท่านไม่เป็นพระอรหันต์หรือไม่
เป็นผู้ถึงอรหัตตมรรคอย่างแน่นอน ท่านไม่มีปฏิภาณเครื่องให้เป็นพระอรหันต์หรือ
เครื่องเป็นผู้ถึงอรหัตตมรรค พาหิยทารุจิระถามว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น บัดนี้
ใครเล่าเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นผู้ถึงอรหัตตมรรคในโลกกับเทวโลก เทวดาตอบ
ว่า ดูกรพาหิยะ ในชนบททางเหนือ มีพระนครชื่อว่าสาวัตถี บัดนี้ พระผู้มี
พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ประทับอยู่ในพระนครนั้น ดูกร-

*พาหิยะ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแลเป็นพระอรหันต์อย่างแน่นอน ทั้งทรง
แสดงธรรมเพื่อความเป็นพระอรหันต์ด้วย ลำดับนั้นแล พาหิยทารุจิระผู้อันเทวดา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขทกนิกาย ขทกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
นั้นให้สลใจแล้ว หลีกไปจากท่าสปรการะในทันใดนั้นเอง ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคผู้ประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีใกล้
พระนครสาวัตถี โดยการพักแรมสิ้นราตรีหนึ่งในที่ทิ้งปวง ฯ

[๔๘] ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันจงกรมอยู่ในที่แจ้ง พาหิยทารุจิริยะ
เข้าไปหาภิกษุทั้งหลายถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้ถามภิกษุเหล่านั้นว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย
ผู้เจริญ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ไหนหนอ
ข้าพเจ้าประสงค์จะเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ภิกษุ
เหล่านั้นตอบว่า ดูกุรพาหิยะ พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่ละแวกบ้านเพื่อ
บิณฑบาต ลำดับนั้นแล พาหิยทารุจิริยะรีบตัวออกจากพระวิหารเชตวัน เข้าไป
ยังพระนครสาวัตถี ได้เห็นพระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในพระนคร
สาวัตถี นำเลื่อมใส ควรเลื่อมใส มีอินทรีย์สงบ มีพระทัยสงบ ถึงความฝึก
และความสงบอันสูงสุด มีตนอันฝึกแล้ว คมครองแล้ว มีอินทรีย์สำรวมแล้ว
ผู้ประเสริฐ แล้วได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มี-
*พระภาคด้วยเศียรเกล้าแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสฤตโปรดทรงแสดง
ธรรมที่จะพึงเป็น ไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์สิ้นกาล
นานเกิด ฯ

[๔๙] เมื่อพาหิยทารุจิริยะกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกุรพาหิยะ เวลานี้ยังไม่สมควรก่อน เพราะเรายังเข้าไปสู่ละแวกบ้านเพื่อ
บิณฑบาตอยู่ แม้ครั้งที่ ๒ พาหิยทารุจิริยะก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ก็ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของพระผู้มีพระภาคก็ดี ความ
เป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของข้าพระองค์ก็ดี รู้ได้ยากแล ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสฤตโปรดทรงแสดง
ธรรมที่จะพึงเป็น ไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์ตลอด
กาลนานเกิด ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ . . . แม้ครั้งที่ ๓ พาหิยทารุจิริยะก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของพระผู้มีพระภาคก็ดี
ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของข้าพระองค์ก็ดี รู้ได้ยากแล ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสฤตโปรด
ทรงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์สิ้นกาล
นานเกิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกุรพาหิยะ เพราะเหตุนี้แล ท่านพึงศึกษา
อย่างนี้ว่า เมื่อเห็น จักเป็นสักว่าเห็น เมื่อฟังจักเป็นสักว่าฟัง เมื่อทราบจักเป็น
สักว่าทราบ เมื่อรู้แจ้งจักเป็นสักว่ารู้แจ้ง ดูกุรพาหิยะ ท่านพึงศึกษาอย่างนี้แล ดูกุร
พาหิยะ ในกาลใดแล เมื่อท่านเห็นจักเป็นสักว่าเห็น เมื่อฟังจักเป็นสักว่าฟัง เมื่อ
ทราบจักเป็นสักว่าทราบ เมื่อรู้แจ้งจักเป็นสักว่ารู้แจ้ง ในกาลนั้น ท่านย่อม ไม่มี
ในกาลใด ท่านไม่มี ในกาลนั้น ท่านย่อมไม่มีในโลกนี้ ย่อมไม่มีในโลกหน้า
ย่อมไม่มีในระหว่างโลกทั้งสอง นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

ลำดับนั้นแล จิตของพาหิยทารุจิริยะ กลบตรหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ
ทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่นในขณะนั้นเอง ด้วยพระธรรมเทศนาโดยย่อของพระผู้มี-
*พระภาค ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสสอนพาหิยทารุจิริยะกลบตรด้วย
พระโอวาทโดยย่อแล้ว เสด็จหลีกไป ฯ

[๕๐] ครั้นนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน แม่โค
ลูกอ่อนขวิดพาหิยทารุจิริยะให้ล้มลงปลงเสียจากชีวิต ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จ
เที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีเสด็จกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉายัต เสด็จ
ออกจากพระนครพร้อมกับภิกษุเป็นอันมาก ได้ทอดพระเนตรเห็นพาหิยทารุจิริยะ
ท่ากัลแล้ว จึงตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจง
ช่วยกันจับสรีระของพาหิยทารุจิริยะยกขึ้นสู่เตียงแล้ว จงนำไปเผาเสีย แล้วจงทำ
สกุปไว้ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย พาหิยทารุจิริยะประพตัตถิธรรมอันประเสริฐเสมอ
กับท่านทั้งหลาย ท่ากัลแล้ว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ช่วยกัน
ยกสรีระของพระพาหิยทารุจิริยะขึ้นสู่เตียง แล้วนำไปเผา และทำสกุปไว้แล้ว
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้นั่งอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้
ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สรีระของพาหิยทารุจิริยะข้าพระองค์
ทั้งหลายเผาแล้ว และสกุปของพาหิยทารุจิริยะนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายทำไว้แล้ว
คติของพาหิยทารุจิริยะนั้นเป็นอย่างไร ภพเบื้องหน้าของเขาเป็นอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย พาหิยทารุจิริยะเป็นบัณฑิต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งไม่ทำให้ลำบาก เพราะเหตุแห่งการแสดงธรรม
ดูกรภิกษุทั้งหลาย พาหิยทารุจีระปรินิพพานแล้ว ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

ดิน น้ำ ไฟ และลม ย่อมไม่หยั่งลงในนิพพานธาตุใด
ในนิพพานธาตุนั้น ดาวทั้งหลายย่อมไม่สว่าง พระอาทิตย์
ย่อมไม่ปรากฏ พระจันทร์ย่อมไม่สว่าง ความมืดย่อม ไม่มี
ก็เมื่อใดพรหมณฺเษิยว่าเป็นมุนีเพราะรู้ (สัจจะ ๔) รู้แล้ว
ด้วยตน เมื่อนั้น พรหมณฺเษิยย่อมหลุดพ้นจากรูปและอรูป
จากสุขและทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบโพธิวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โพธิสูตรที่ ๑ ๒. โพธิสูตรที่ ๒ ๓. โพธิสูตรที่ ๓ ๔. อชปาล
นิโครสูตร ๕. เถรสูตร ๖. มหาภิสมสูตร ๗. ปาวาสสูตร ๘. สังคามชิสูตร
๙. ขมูลสูตร ๑๐. พาหิยสูตร ฯ

อุทาน มุจจลินทวรรคที่ ๒

๑. มุจจลินทสูตร

[๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่ควงไม้มุจลินท์
ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง
เสวยวิมุตติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียวตลอด ๗ วัน สมัยนั้น อกาลเมฆใหญ่บังเกิดขึ้น
แล้ว ฝนตกพรำตลอด ๗ วัน มีลมหนาวประทุษร้าย ครั้งนั้นแล พระยามุจจลินท-
*นาคราชออกจากที่อยู่ของตน มาวงรอบพระกายของพระผู้มีพระภาคด้วยขนดหาง
๗ รอบ แผ่พังพานใหญ่เบื้องบนพระเศียรด้วยตั้งใจว่า ความหนาวอย่าได้เบียด
เบียนพระผู้มีพระภาค ความร้อนอย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค สัมผัสแห่ง
เหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานอย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค
ครั้นพอล่วงสัปดาห์นั้นไป พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้น ครั้งนั้น
พระยามุจจลินทนาคราชทราบข่าวอากาศโปร่ง ปราศจากเมฆแล้วจึงคลายขนดหางจาก
พระกายพระผู้มีพระภาค นิमित्तของตนยืนอยู่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค
ประนมอัญชลีนมัสการพระผู้มีพระภาคอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

วิเวกเป็นสุขของผู้ยินดี มีธรรมอันสดับแล้ว พิจารณาเห็นอยู่
ความไม่เบียดเบียน คือ ความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็น
สุขในโลก ความเป็นผู้มีราคะ ไปปราศแล้ว คือ ความก้าว
ล่วงซึ่งกามทั้งหลายเสียได้ เป็นสุขในโลก ความนำซึ่ง
อัสสมิมานะเสียได้ นี่แลเป็นสุขอย่างยิ่ง ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ราชสูตร

[๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล เมื่อภิกษุมากด้วย
กันกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว นั่งประชุมกันในศาลาเป็นที่บำรุง เกิด
สนทนาขึ้นในระหว่างว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย บรรดาพระราชาสองพระองค์นี้ คือ
พระเจ้าแผ่นดินมคธจอมทัพพระนามว่าพิมพิสารกิติ พระเจ้าปเสนทิโกศลกิติ องค์
ไหนดุริยแลมีพระราชทรัพย์มากกว่ากัน มีโภคสมบัติมากกว่ากัน มีทองพระคลัง
มากกว่ากัน มีแว่นแคว้นมากกว่ากัน มีพาหนะมากกว่ากัน มีกำลังมากกว่ากัน
หรือมีอานุภาพมากกว่ากัน การสนทนาในระหว่างของภิกษุเหล่านั้นค้ำเพียงนี้
ครั้งนั้นแล เวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้นเสด็จเข้าไปยังศาลา
เป็นที่บำรุง ประทับนั่งบนอาสนะที่บุคคลปลาดไว้ ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลาย
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ
การสนทนา ในระหว่างของเธอตลอดทั้งที่ยังค้างอยู่เป็นอย่างไร ภิกษุเหล่านั้น
กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพพระองค์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว นั่งประชุมกันในศาลาเป็นที่บำรุง เกิด
สนทนากันขึ้นในระหว่างว่า ดูกธรรมาสารทั้งหลาย บรรดาพระราชาสองพระองค์นี้
คือ พระเจ้าแผ่นดินนครจอมทัพพระนามว่าพิมพิสารกิติ พระเจ้าปเสนทิโกศลกิติ
องค์ไหนเหนือและมีพระราชทรัพย์มากกว่ากัน มีโภคสมบัติมากกว่ากัน มีทอง
พระคลังมากกว่ากัน มีแว่นแคว้นมากกว่ากัน มีพาหนะมากกว่ากัน มีกำลังมาก
กว่ากัน มีฤทธิ์มากกว่ากัน หรือมีอานุภาพมากกว่ากัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
การสนทนาในระหว่างของข้าพระองค์ทั้งหลายนี้แล ดำอยู่เพียงนี้ ก็พอพระผู้มี-

* พระภาคเสด็จมาถึง พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกฤกษ์ทั้งหลาย การ
ที่เธอทั้งหลายฟังกล่าวถ้อยคำเห็นปานนั้นนี้ ไม่สมควรแก่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลบุตร
ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเลย ดูกฤกษ์ทั้งหลาย เธอทั้งหลายประชุมกัน
แล้ว ควรทำเหตุสองประการ คือ ธรรมิกถาหรือคหณิกถาอันเป็นของพระอริยะ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

กามสุขในโลกและทิพยสุข ย่อมไม่ถึงเสียที่ ๑๖ [ที่จำแนก
ออก ๑๖ หน] แห่งสุขคือความสิ้นตัณหา ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ทิณทสูตร

[๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล เด็กมากด้วยกันเอา
ท่อนไม้ตั้งอยู่ในระหว่างพระนครสาวัตถีและพระวิหารเชตวัน ครั้นนั้นเป็นเวลาเช้า
พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสก ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยัง
พระนครสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กเหล่านั้นเอาท่อนไม้ตั้งอยู่ในระหว่าง
พระนครสาวัตถีและพระวิหารเชตวัน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน ย่อมเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย
ผู้ใดความสุขด้วยท่อนไม้ ผู้นั้นย่อมไม่ได้ความสุขในโลก
หน้า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน ย่อมไม่เบียดเบียนสัตว์
ทั้งหลายผู้ใดความสุขด้วยท่อนไม้ ผู้นั้นย่อมได้ความสุขใน
โลกหน้า ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สักการสูตร

[๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาค
เป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จีวร บิณฑบาต
เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร แมื่ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้อันมหาชนสักการะ
เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัย
เภสัชบริวาร ส่วนพวกอัญญเดียรถียปริพาชก เป็นผู้อันมหาชนไม่สักการะ
ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่ยำเกรง ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ
และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ครั้นนั้นแล พวกอัญญเดียรถียปริพาชก ออกกลัน
สักการะของพระผู้มีพระภาคและของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เห็นภิกษุทั้งหลายในบ้าน
และในป่าแล้ว ย่อมดำ บริภาษ กริ้วกราด เบียดเบียน ด้วยวาจาหยาบคาย
ไม่ไช่ของสัตบุรุษ ครั้นนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้พระผู้มีพระภาคเป็นผู้อันมหาชนสักการะ
เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลาน
ปัจจัยเภสัชบริวาร แมื่ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ
บูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร
ส่วนพวกอัญญเดียรถียปริพาชก เป็นผู้อันมหาชน ไม่สักการะ ไม่เคารพ
ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่ยำเกรง ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลาน
ปัจจัยเภสัชบริวาร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกอัญญเดียรถียปริพาชกเหล่านั้น
ออกกลันสักการะ ของพระผู้มีพระภาคและของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เห็นภิกษุสงฆ์
ในบ้านและในป่าแล้ว ย่อมดำ บริภาษ กริ้วกราด เบียดเบียน ด้วยวาจา
หยาบคายไม่ไช่ของสัตบุรุษ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ท่านทั้งหลาย ผู้อันสุขและทุกข์ถูกต้องแล้วในบ้าน ในป่า
ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากตน ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากผู้อื่น
ผัสสะทั้งหลายย่อมถูกต้องเพราะอาศัยอุปรี ผัสสะทั้งหลาย
พึงถูกต้องนิพพานอันไม่มีอุปรีเพราะเหตุไร ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อุปาสกสูตร

[๕๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล อุปาสกชาวบ้าน
อิจฉานังคะคนหนึ่ง เดินทางมาถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ ด้วยกรณียกิจบาง
อย่าง ครั้นนั้นแล อุปาสกนั้นยังกรณียกิจนั้นให้สำเร็จในพระนครสาวัตถีแล้ว
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะอุปาสกนั้นว่า ดูกรอุปาสก ท่านกระทำปริยายนี้เพื่อ
มา ณ ที่นี้โดยกาลนานแล อุปาสกนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระ
องค์ประสงค์จะเฝ้าเยี่ยมพระผู้มีพระภาคแต่กาลนาน แต่ข้าพระองค์ขวนขวาย
ด้วยกิจที่ต้องทำบางอย่าง จึงไม่สามารถจะเข้ามาเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

กิเลสเครื่องกังวลย่อมไม่มีแก่ผู้ใด ความสุขย่อมมีแก่
ผู้นั้นหนอ ผู้มีธรรมอันนับได้แล้วเป็นพหูสูตร ท่านจงดูบุคคล
ผู้มีกิเลสเครื่องกังวลเดือดร้อนอยู่ ชนผู้ปฏิบัติในชนยอม
เดือดร้อน ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. คัพภินิสสูตร

[๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล นางมาณเวกาสาว
ภรรยาของปริพาชกคนหนึ่ง มีครรภ์ใกล้เวลาคลอดแล้ว ครั้นนั้นแล นางปริพาชกา
นั้นได้กล่าวปริพาชกว่า ท่านพราหมณ์ ท่านจงไปนำน้ำมันซึ่งจักเป็นอุปการะ
สำหรับดิฉันผู้คลอดแล้วมาเถิด เมื่อนางปริพาชกากล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกนั้น
ได้กล่าวกะนางปริพาชกาว่า ดิฉันจะนำน้ำมันมาให้ท่านผู้เจริญแต่ที่ไหนเล่า แม้ครั้งที่ ๒ . . . แม้ครั้งที่ ๓ นางปริพาชกานั้นก็ได้กล่าวกะปริพาชกนั้นว่า ท่านพราหมณ์
ท่านจงไปนำน้ำมันซึ่งจักเป็นอุปการะสำหรับดิฉันผู้คลอดแล้วมาเถิด

[๕๗] ก็สมัยนั้นแล ราชบุรุษได้ให้เนยใสบ้าง น้ำมันบ้างในพระคลัง
ของพระเจ้าปเสนทิโกศล แก่สมณะบ้าง พราหมณ์บ้างเพื่อตีพิมพ์ความต้องการ
ไม่ให้เพื่อนำไป ครั้นนั้นแล ปริพาชกนั้นดำริว่า ก็ราชบุรุษให้เนยใสบ้าง น้ำมัน
บ้าง ในพระคลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล แก่สมณะบ้าง พราหมณ์บ้าง เพื่อ
ตีพิมพ์ความต้องการ ไม่ให้เพื่อนำไป โฉนหนอ เราพึงไปยังพระคลังของพระเจ้า
ปเสนทิโกศล ตีมน้ำมันเพื่อความต้องการแล้ว กลับมาเรือน ส้ารอกน้ำมันซึ่ง
จักเป็นอุปการะแก่นางปริพาชกาผู้คลอดนี้เถิด ครั้นนั้นแล ปริพาชกนั้นไปยังพระ
คลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล ตีมน้ำมันเพื่อความต้องการแล้ว กลับมาเรือน
ไม่สามารถ เพื่อจะไว้เบื่องต่ำ [ด้วยอำนาจการถ่ายทอด] ปริพาชกนั้นอันทุกข์
เวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้ว ย่อมหม่นมาและหม่นไปโดยรอบ ครั้นนั้น
เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงผ้าอันตราวาสกทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไป
บิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นปริพาชกนั้น ผู้อันทุกข์
เวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้ว หม่นมาหม่นไปอยู่โดยรอบ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล มีความสุขหนอ ชนผู้ถึงเวท
(คือ อริยมรรคญาณ) เท่านั้น ชื่อว่าผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล
ท่านจงดูชนผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวลเดือดร้อนอยู่ ชนเป็นผู้มีจิต
ปฏิบัติในชนยอมเดือดร้อน ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เอกปุตตสูตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

[๕๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล บุตรคนเดียวของอุบาสกคนหนึ่ง เป็นที่รัก เป็นที่พอใจ ทำกาลแล้ว ครั้นนั้นแล อุบาสกมากด้วยกัน มีผ้าซ่ม มีผมเปียกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับในเวลาเที่ยง ถวายบังคม แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามอุบาสกเหล่านั้นว่า อุบาสกทั้งหลาย ท่านทั้งหลายมีผ้าซ่ม มีผมเปียกเข้ามาในที่นี้ในเวลาเที่ยง เพราะเหตุไรหนอ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว อุบาสกนั้นได้กราบ-
*ทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคบุตรคนเดียวของข้าพระองค์ ผู้เป็นที่รัก เป็นที่พอใจ ทำกาลแล้วเพราะเหตุนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายจึงมีผ้าซ่ม มีผมเปียก เข้ามาในที่นี้ในเวลาเที่ยง ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

หมู่เทวดาและหมู่มนุษย์เป็นจำนวนมาก ยินดีแล้วด้วยความ
เพลิดเพลินในรูปอันเป็นที่รัก ถึงความทุกข์ เสื่อมหมดแล้ว

(จากสมบัตติ) ย่อมไปสู่อำนาจแห่งมัจจุราช พระอริยบุคคล
เหล่าใดแล ไม่ประมาททั้งกลางคืนและกลางวัน ย่อมละรูป
อันเป็นที่รักเสียได้ พระอริยบุคคลเหล่านั้นแล ย่อมขุดขึ้นได้
ซึ่งอามิสแห่งมัจจุราช อันเป็นมูลแห่งวิญญูทุกข์ที่ล่วงได้
โดยยาก ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สุปปาวสาสูตร

[๕๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปาณทัณฑสถาน ใกล้พระนคร กุณฑิยา ก็สมัยนั้นแล พระนางสุปปาวสาพระธิดาของพระเจ้าโกลิยะทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงอยู่ถึง ๗ วัน พระนางสุปปาวสานั้น ผู้อันทุกขเวทนา กล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้วทรงอดกลั้นได้ด้วยการตรึก ๓ ข้อว่า พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้นตรัสรู้ด้วยพระองค์โดยชอบหนอ ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์ เห็นปานนี้ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปฏิบัติดีแล้วหนอ ปฏิบัติเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ นิพพานซึ่งเป็นที่ไม่มีทุกข์เห็นปานนี้เป็นสุขดีหนอ ฯ

[๖๐] ครั้นนั้นแล พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาเชิญพระสวามีมาว่า เชิญมานี้เถิดพระลูกเจ้า ขอเชิญพระองค์เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้ว ทรงถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้าตามคำของหม่อมฉัน จงทูลถามถึงความเป็นผู้มีพระอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กระปรี่กะเปร่ามีพระกำลัง ความอยู่สำราญว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางสุปปาวสาโกลิยธิดาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และทูลถามความเป็นผู้มีพระอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กระปรี่กะเปร่า มีพระกำลัง ความอยู่สำราญ อนึ่ง ขอพระองค์จงกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางสุปปาวสาโกลิยธิดา ทรงครรภ์ ๗ ปี มีครรภ์หลงอยู่ ๗ วัน นางสุปปาวสานั้นผู้อันทุกขเวทนากล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้ว ย่อมอดกลั้นได้ด้วยการตรึก ๓ ข้อว่า พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบหนอ ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปฏิบัติดีหนอ ปฏิบัติเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ นิพพานซึ่งเป็นที่ไม่มีทุกข์เห็นปานนี้ เป็นสุขดีหนอ พระราชบุตร พระเจ้าโกลิยะนั้น ทรงรับคำของพระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาแล้วเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดา ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และตรัสถามถึงความเป็นผู้มีพระอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กระปรี่กะเปร่า ทรงพระกำลัง ความอยู่สำราญ และรับสั่งอย่างนี้ว่า พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงอยู่ ๗ วัน พระนางสุปปาวสานั้นผู้อันทุกขเวทนากล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้ว ย่อมอดกลั้นได้ด้วยการตรึก ๓ ข้อว่า พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบหนอ ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปฏิบัติดีหนอ ปฏิบัติเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ นิพพานซึ่งเป็นที่ไม่มีทุกข์เห็นปานนี้ เป็นสุขดีหนอ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาจะเป็นผู้มีสุข หาโรคมิได้ ตลอดบุตรหาโรคมิได้เกิด ก็แลพระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาทรงมีสุข

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
หาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ พร้อมกับพระตำรับของพระผู้มีพระภาค
พระราชบุตรของพระเจ้าโกลิยะนั้นถูกรับพระตำรับแล้ว ทรงขึ้นชมยินดีพระภาณิต
ของพระผู้มีพระภาค เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะ ถวายบังคมกระทำประทักษิณแล้ว
เสด็จกลับไปสู่นิเวศน์ของตน ได้ทรงเห็นพระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาทรงมีสุข
หาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ ครั้นแล้วได้ทรงดำริว่า น้าอัครราชย์จริง
หนอไม่เคยมีมา พระตถาคตมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ก็เลิพระนางสุปปาวสา
โกลิยธิดานี้ทรงมีสุข หาโรคมิได้ คงจักประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ พร้อม
กับพระตำรับของพระผู้มีพระภาค ได้เป็นผู้ปลื้มใจ เบิกบาน มีปีติโสมนัส ฯ

[๖๑] ครั้นนั้นแล พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาทูลเชิญพระสวามีมาว่า
ข้าแต่พระลูกเจ้า ขอเชิญพระองค์เสด็จมานี้เถิด เชิญพระองค์เสด็จไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาค แล้วจงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าตามคำของหม่อมฉันว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางสุปปาวสาโกลิยธิดา ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มี
พระภาคด้วยเศียรเกล้า อนึ่ง ขอพระองค์จงทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
นางสุปปาวสาโกลิยธิดาทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้ พระ
นางมีสุข หาโรคมิได้ คลอดบุตรผู้หาโรคมิได้ นางนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรเจ้า
เป็นประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค
กับภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตตาหารของนางสุปปาวสาโกลิยธิดา ๗ วันเถิด พระราช
บุตรของพระเจ้าโกลิยะนั้นทรงรับคำพระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาแล้ว เสร็จไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปาวสา
โกลิยธิดาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า อนึ่ง พระนาง
รับสั่งมาอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาทรงครรภ์
อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงมีสุข หาโรคมิได้
ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ พระนางนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรเจ้าเป็น
ประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคกับ
ภิกษุสงฆ์โปรดทรงรับภัตตาหารของนางสุปปาวสาโกลิยธิดาสิ้น ๗ วันเถิด ฯ

[๖๒] ก็สมัยนั้นแล อบาทสกคนหนึ่งนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรเจ้าเป็น
ประมุขด้วยภัตตาหารในวันพรุ่ง ก็อบาทสกนั้นเป็นอุปัฏฐากของท่านพระมหา
โมคคัลลานะ ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า
มานี้เณะโมคคัลลานะ ท่านจงเข้าไปหาอบาทสกนั้น ครั้นแล้วจงกล่าวกะอบาทสก
นั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี
มีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงมีสุข หาโรคมิได้ ประสูติพระโอรส
ผู้หาโรคมิได้ นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วัน
พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาจะทำภัตตาหารสิ้น ๗ วันเถิด อุปัฏฐากของท่านนั้น
จักทำภายหลัง ท่านพระมหาโมคคัลลานะทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหา
อบาทสกนั้น ครั้นแล้วได้กล่าวกะอบาทสกนั้นว่า ดูกูรท่านผู้มีอายุ พระนางสุปปาวสา
โกลิยธิดา ทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงมีสุข
หาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรเจ้า
เป็นประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วัน พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาจะทำภัตสิ้น
๗ วัน ท่านจักทำในภายหลัง อบาทสกนั้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าว่าพระ
มหาโมคคัลลานะผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ประกันธรรม ๓ อย่าง คือ โภคสมบัตติ ชีวิต
และศรัทธา ของกระผม ได้ไซ้ พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดาจะทำภัตตาหารสิ้น
๗ วันเถิด กระผมจักทำในภายหลัง ฯ

โม . ดูกูรท่านผู้มีอายุ ฉันจะเป็นผู้ประกันธรรม ๒ อย่าง คือ โภคสมบัตติ
และชีวิตของท่าน ส่วนท่านเองเป็นผู้ประกันศรัทธา ฯ

อุ . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าว่าพระมหาโมคคัลลานะผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ประกัน
ธรรม ๒ อย่าง คือ โภคสมบัตติและชีวิตได้ไซ้ พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดา
จงทำภัตตาหารสิ้น ๗ วันเถิด กระผมจักทำในภายหลัง ฯ

ครั้นนั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ยังอบาทสกนั้นให้ยินยอมแล้ว
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ข้าพระองค์ให้อบาทสกนั้นยินยอมแล้ว พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดา
จะทำภัตตาหารตลอด ๗ วัน อบาทสกนั้นจะทำในภายหลัง พระเจ้าข้า ฯ

ครั้นนั้นแล พระนางสุปปาวสาโกลิยธิดา ทรงอังคาสภิกษุสงฆ์มี
พระพุทธรเจ้าเป็นประมุข ด้วยขานนียโภชนียาหารอันประณีตด้วยพระหัตถ์ของ
พระนาง สิ้น ๗ วัน ให้ทารกนั้นถวายบังคมพระผู้มีพระภาคและให้ไว้ภิกษุสงฆ์
แล้ว ลำดับนั้นแล ท่านพระสาริบุตรได้ถามทารกนั้นว่า พ่อหนู เธอสบายดีหรือ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พอเป็นไปหรือทำอย่างไร ไม่มีหรือ ทารกนั้นตอบว่า ข้าแต่พระสารีบุตร
ผู้เจริญ กระผมจักสยายแต่ไหนได้ พอเป็นไปแต่ไหน กระผมอยู่ในท้องเปื้อน
ด้วยโลหิตถึง ๗ ปี ลำดับนั้นแล พระนางสุปาวสาโกถียธิดา ทรงมีพระทัย
ชื่นชมเบิกบานเกิดปีติโสมนัสว่า บุตรของเราได้สนทนากับพระธรรมเสนาบดี ฯ
ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า พระนางสุปาวสาโกถียธิดา
ทรงมีพระทัยชื่นชม เบิกบานเกิดปีติโสมนัสแล้ว จึงตรัสถามพระนางสุปาวสา-
*โกถียธิดาว่า ดูรพระนาง พึงปรารภนาพระโอรสเห็นปานนี้แม่อื่นหรือ พระนาง
สุปาวสากราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ หม่อมฉันพึงปรารภนาบุตร
เห็นปานนี้แม่อื่นอีก ๗ คนเจ้าคะ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

ทุกขอัน ไม่น่ายินดี ย่อมครอบงำคนผู้ประมาท โดยความเป็น
ของน่ายินดี ทุกขอัน ไม่น่ารักย่อมครอบงำคนผู้ประมาท
โดยความเป็นของน่ารัก ทุกขย่อมครอบงำบุคคลผู้ประมาท
โดยความเป็นสุข ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. วิสาขาสสูตร

[๖๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บพพารามปราสาทของวิสาขา-
*มีการมารดา ใกล้พระนครสาวัตถี กิสมัยนั้นแล ประโยชน์บางอย่างของนาง
วิสาขามีการมารดา เนื่องในพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงยัง
ประโยชน์นั้นให้สำเร็จตามความประสงค์ ครั้นนั้นเป็นเวลาเที่ยง นางวิสาขามีการ
มารดาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสถามนางวิสาขามีการมารดาว่า ดูกรนางวิสาข
ท่านมาแต่ที่ไหนหนอในเวลาเที่ยง นางวิสาขามีการมารดากราบทูลว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ประโยชน์บางอย่างของหม่อมฉัน
เนื่องในพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงยังประโยชน์นั้นให้
สำเร็จตามความประสงค์ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

ประโยชน์ทั้งหมดอยู่ในอำนาจของผู้อื่น นำทุกข์มาให้ ความ
เป็นใหญ่ทั้งหมดน่าสุขมาให้ เมื่อมีสาธารณประโยชน์ที่จะพึง
ให้สำเร็จ สัตว์ทั้งหลายย่อมเดือดร้อน เพราะวากิเลสเครื่อง
ประกอบสัตว์ทั้งหลาย ก้าวล่วงได้โดยยาก ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. กาฬิโคธาภิกขุสูตร

[๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อนุปิยอัมพวัน กิสมัยนั้นแล
ท่านพระภิกษุพระโอรสของพระราชเทวีพระนามว่า กาฬิโคธา อยู่ในป่ากัถิ
อยู่โคนไม้กัถิ อยู่เรือนว่างกัถิ ได้เปล่งอุทานเนื่องๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ
ภิกษุเป็นอันมากได้ฟังท่านพระภิกษุพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธาอยู่ในป่า
กัถิ อยู่โคนไม้กัถิ อยู่เรือนว่างกัถิ เปล่งอุทานเนื่องๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ
ครั้นแล้วภิกษุเหล่านั้นได้พากันปริวิตกว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านพระ-

*ภิกษุพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธา ไม่นิยมประพฤติพรหมจรรย์โดย
ไม่ต้องสงสัย ท่านอยู่ป่ากัถิ อยู่โคนไม้กัถิ อยู่เรือนว่างกัถิ คงหวัระลึกถึง
ความสุขในราชสมบัติเมื่อเป็นภุคส์ในกาลก่อน จึงได้เปล่งอุทานเนื่องๆ ว่า
สุขหนอ สุขหนอ ครั้นนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูล

พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระภิกษุพระโอรสของพระราช-

*เทวีกาฬิโคธา คง ไม่นิยมประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่ต้องสงสัย ท่านอยู่ในป่ากัถิ
อยู่โคนไม้กัถิ อยู่เรือนว่างกัถิ คงหวัระลึกถึงความสุขในราชสมบัติ เมื่อเป็น
ภุคส์ในกาลก่อน จึงได้เปล่งอุทานเนื่องๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ฯ

[๖๕] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสสังฆิกขุรูปหนึ่งว่า ดูกรภิกษุ
เธอจงไปเรียกภิกษุมาตามคำของเราว่า ภิกษุผู้มีอายุ พระศาสดาตรัสสั่ง
ให้หาท่าน ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาท่านพระภิกษุพระโอรส
ของพระราชเทวีกาฬิโคธา ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระภิกษุพระโอรสของ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พระราชเทวิกาไฟโคธว่า ดุรธาทิโสภิตทียะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน
ท่านพระภิกษุทียะพระโอรสของพระราชเทวิกาไฟโคธ รับคำภิกษุนั้นแล้ว เข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่าน พระภิกษุทียะพระโอรสของพระราชเทวิกาไฟโคธว่า
ดุรธาทิโสภิตทียะ ได้ยินว่า ท่านอยู่ในป่ากิติ อยู่โคนไม้กิติ อยู่เรือนว่างกิติ
เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ดังนี้จริงหรือ ท่านพระภิกษุทียะ
ทูลรับว่า จริงพระเจ้าข้า

พ. ดุรธาทิโสภิตทียะ ท่านเห็นอำนาจประโยชน์อะไรเล่า อยู่ในป่ากิติ
อยู่โคนไม้กิติ อยู่เรือนว่างกิติ จึงเปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ฯ

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์ในกาลก่อน
เสวยสุขในราชสมบัติอยู่ ได้มีการรักษาอันเพราภราชบุรุษจัดแจงดีแล้ว ทั้งภายใน
พระราชวัง ทั้งภายนอกพระราชวัง ทั้งภายในพระนคร ทั้งภายนอกพระนคร
ทั้งภายในชนบท ทั้งภายนอกชนบท ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นั้นแล
เป็นผู้อันราชบุรุษรักษาแล้วคุ้มครองแล้วอย่างนี้ ยังเป็นผู้กลัว หวาดเสียว
ระแวง สะดุ้งอยู่ แต่บัดนี้ ข้าพระองค์ผู้เดียวอยู่ป่ากิติ อยู่โคนไม้กิติ อยู่เรือน
ว่างกิติ ไม่กลัว ไม่หวาดเสียว ไม่ระแวง ไม่สะดุ้ง มีความชวนชวายน้อย
มิขนตก เป็นไปอยู่ด้วยของผู้อื่นให้ มีใจจดเนืออยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์นี้แล อยู่ในป่ากิติ อยู่โคนไม้กิติ อยู่เรือนว่าง
กิติ จึงได้เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง-

*อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความกำเริบ (ความโกรธ) ย่อมไม่มีภายในพระอริยบุคคล
ผู้ก้าวล่วงความเจริญและความเสื่อมมีประการอย่างนั้น เทวดา
ทั้งหลาย ย่อมไม่สามารถเพื่อจะเห็นพระอริยบุคคลนั้น
ผู้ปราศจากภัย มีความสุข ไม่มีความโศก ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบมัจฉินทวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มัจฉินทสูตร ๒. ราชสูตร ๓. ทัณฑสูตร ๔. ลักการสูตร
๕. อุปาสกสูตร ๖. กัปปินสูตร ๗. เอกปุตตสูตร ๘. สุปปาวาสสูตร
๙. วิสาขาสูตร ๑๐. กาฬโคธาทิโสภิตสูตร ฯ

อุทาน นันทวรรคที่ ๓

๑. กรรมสูตร

[๖๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ ฯ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งนั่ง
คู้บัลลังก์ตั้งกายตรงอยู่ในที่ไม้ไผ่ พระผู้มีพระภาค ออกกลืนทุกขเวทนาอันกล้า
เผ็ดร้อนซึ่งเกิดแต่ผลแห่งกรรมเก่า มีสติสัมปชัญญะ ไม่พริ้นพริ้งอยู่ พระผู้มี-
*พระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นภิกษุนั้น นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงอยู่ในที่ไม้ไผ่
ออกกลืนทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนซึ่งเกิดแต่ผลแห่งกรรมเก่า มีสติสัมปชัญญะ
ไม่พริ้นพริ้งอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุละกรรมทั้งหมดได้แล้ว กำจัดกรรมเป็นดังธูรีที่ตนทำ
ไว้แล้วในก่อน ไม่มีการยึดถือของเรา ดำรงมั่น คงที่
ประโยชน์ที่จะกล่าวกะชน (ว่าท่านจงทำยาเพื่อเรา) ย่อมไม่มี ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. นันทสูตร

[๖๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระนันทะ
พระภาคของพระผู้มีพระภาค โอรสของพระมาตัจฉา ได้บอกแก่ภิกษุเป็นอันมาก
อย่างนี้ว่า ดุรธาทิโสภิตทียะทั้งหลาย ผมไม่ยินดีประพฤติพหุพหุจรรย ไม่สามารถ
จะทรงพหุพหุจรรยอยู่ได้ ผมจะบอกคืนสิกขาเลขาเพศ ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระนันทะ
พระภาคของพระผู้มีพระภาค โอรัสของพระมาตัจฉา ได้บอกแก่ภิกษุเป็นอันมาก
อย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผมไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถ
จะทรงพรหมจรรย์ ผมจะบอกคืนสิกขาลาเพศ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งว่า มาเถิดภิกษุ เธอจงเรียกนันทิกษมาตามคำของเราว่า
ดูกรท่านนันทะพระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว
เข้าไปหาท่านพระนันทะถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระนันทะว่า ดูกร
ท่านนันทะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ท่านพระนันทะรับคำภิกษุนั้นแล้ว
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระนันทะว่า ดูกรนันทะ ได้ยินว่า เธอได้บอก
แก่ภิกษุเป็นอันมากอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผมไม่ยินดีประพฤติ
พรหมจรรย์ ฯลฯ ผมจักบอกคืนสิกขาลาเพศ ดังนี้จริงหรือ ท่านพระนันทะ
กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรนันทะ ท่าน ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ จักไม่สามารถทรง
พรหมจรรย์ไว้ได้ จักบอกคืนสิกขาลาเพศเพื่อเหตุไรเล่า ฯ

น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ออกจากเรือน นางสาภิยานี
ผู้ชนบทกัลยาณีนีมีผมอันสาวไว้กึ่งหนึ่งแล้ว ได้กล่าวกะข้าพระองค์ว่า ข้าแต่
พระลูกเจ้า ขอพระลูกเจ้าพึงด่วนเสด็จกลับมา ข้าพระองค์ระลึกถึงคำของนางนั้น
จึง ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ จักบอกคืน
สิกขาลาเพศ ฯ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงจับท่านพระนันทะที่แขน แล้วทรงหายจาก
พระวิหารเชตวัน ไปปรากฏในเหล่าเทวดาขึ้นดาวดึงส์ เหมือนบุรุษมีกำลัง
พึงเหยียดแขนที่คู้ หรือพึงคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น ฯ

[๖๘] กิสมัยนั้นแล นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ มีเท้าจอนกพิราบ
มาสู่ที่บารุงของท้าวสักกะจอมเทพ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระ-
*นันทะว่า ดูกรนันทะ เธอเห็นนางอัปสร ๕๐๐ เหล่านี้ผู้มีเท้าจอนกพิราบหรือไม่
ท่านพระนันทะทูลรับว่า เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรนันทะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน นางสาภิยานีผู้-
*ชนบทกัลยาณี หรือนางอัปสรประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้ ซึ่งมีเท้าจอนกพิราบ
ไหนดอแลมีรูปงามกว่า นาคกว่า หรือนำเลื่อมใสกว่า ฯ

น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางลึงผู้มีอวัยวะน้อยถูกไฟไหม้ หูและ
จมูกขาด จันใด นางสาภิยานีผู้ชนบทกัลยาณีก็นั้นนั้นแล เมื่อเทียบกับนาง
อัปสรประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้ ย่อมไม่เข้าถึงเพียงหนึ่งเสี้ยว ไม่เข้าถึงเพียง
ส่วนหนึ่งของเสี้ยว ไม่เข้าถึงเพียงการเอาเข้าไปเปรียบว่าหญิงนี้เป็นเช่นนั้น
ที่เห็นนางอัปสรประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้มีรูปงามกว่า นาคกว่า และนำเลื่อมใสกว่า
พระเจ้าข้า ฯ

พ. ยินดีเถิดนันทะ อภิรมย์เถิดนันทะ เราเป็นผู้รับรองเธอเพื่อให้ได้
นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าจอนกพิราบ ฯ

น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงรับรองข้าพระองค์เพื่อ
ให้ได้นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าจอนกพิราบไซ้ ข้าพระองค์จักยินดี
ประพฤติพรหมจรรย์ พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงจับท่านพระนันทะที่แขน แล้วทรงหาย
จากเทวดาขึ้นดาวดึงส์ ไปปรากฏที่พระวิหารเชตวัน เหมือนบุรุษมีกำลังพึงเหยียด
แขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายได้สดับข่าวว่า ท่านพระ-
*นันทะพระภาคของพระผู้มีพระภาค โอรัสของพระมาตัจฉา ประพฤติพรหมจรรย์
เพราะเหตุแห่งนางอัปสร ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเป็นผู้รับรองท่าน เพื่อให้
ได้นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าจอนกพิราบ ฯ

[๖๙] ครั้งนั้นแล ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสหายของท่านพระนันทะ ย่อม
ร้องเรียกท่านพระนันทะด้วยวาตะว่าเป็นลูกจ้าง และด้วยวาตะว่าผู้อันพระผู้มี-
*พระภาคทรงไถ่มาว่า ได้ยินว่า ท่านพระนันทะเป็นลูกจ้าง ได้ยินว่า ท่านพระ
นันทะเป็นผู้ที่พระผู้มีพระภาคทรงไถ่มา ท่านประพฤติพรหมจรรย์เพราะเหตุนาง
อัปสร ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้รับรองท่าน เพื่อให้ได้นางอัปสร ๕๐๐
ซึ่งมีเท้าจอนกพิราบ ฯ

ครั้งนั้นแล ท่านพระนันทะอดอดระอาเกลียดชังด้วยวาตะว่า เป็นลูกจ้าง
และด้วยวาตะว่าเป็นผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงไถ่มาของพวกภิกษุผู้เป็นสหาย จึง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่
ไม่นานนักก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลาย
ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน
เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำสำเร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้มิได้มี ก็ท่านพระนันทะได้เป็นพระอรหันตรูปหนึ่ง
ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

[๓๐] ครั้นนั้นแล เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดาคนหนึ่งมีวรรณะ
งามยิ่งนัก ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้
กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระนันทะพระภาคดาของพระ
ผู้มีพระภาค ไอรสของพระมาตจนทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหา
อาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่
แม้ญาณก็ได้เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคว่า พระนันทะทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ
ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ฯ

ครั้นพอล่วงราตรีนั้นไป ท่านพระนันทะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงรับรองข้าพระองค์
เพื่อให้ได้นางอัปสร ๕๐๐ ผู้มีเท้าดงนกพิราบ ข้าพระองค์ขอปลดปล่อยพระผู้มี
พระภาคจากการรับรองนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนันทะ แม่เรากำหนด
รู้ใจของเธอด้วยใจของเราว่า นันทะทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหา
อาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน
เข้าถึงอยู่ แม้เทวดาก็ได้บอกเนื้อความนี้แก่เราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่าน
พระนันทะพระภาคดาของพระผู้มีพระภาคไอรสของพระมาตจน ทำให้แจ้งซึ่งเจโต-

*วิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญา
อันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดูกรนันทะ เมื่อใดแล จิตของเธอหลุดพ้นแล้ว
จากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น เมื่อนั้น เราพ้นแล้วจากการรับรองนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุใดข้ามเปลือกตมคือกามได้แล้ว ย้ายหนาม คือกาม
ได้แล้ว ภิกษุนั้นบรรลุถึงความสิ้นโมหะ ย่อมไม่หวั่นไหว
ในเพราะสุขและทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ยโสขสูตร

[๓๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป
มีพระยโสขะเป็นประมุข เดินทางมาถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระ
ผู้มีพระภาค ก็ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นปราศรียอยู่กับภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเจ้าถิ่น
ปูลาดเสนาสนะ เกือบাত্রและจิวรกันอยู่ ได้ส่งเสียงอื้ออึง ครั้นนั้นแล พระผู้มี
พระภาคตรัสถามท่านพระอนนทว่า ดูกรอนนท ใครนั้นมีเสียงอื้ออึงเหมือน
ชาวประมงแย่งปลากัน ท่านพระอนนทกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มีพระยโสขะเป็นประมุขเหล่านี้ เดินทางมาถึงพระนคร
สาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้น ปราศรีย
อยู่กับภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเจ้าถิ่น ปูลาดเสนาสนะ เกือบাত্রและจิวรกันอยู่
ส่งเสียงอื้ออึง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรอนนท ถ้าเช่นนั้น เธอจงเรียกภิกษุเหล่านั้นมาตามคำ
ของเราว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย ท่านพระอนนททูลรับพระผู้มีพระ
ภาคแล้ว เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า
พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระอนนทแล้ว เข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วได้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระ
ผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุไรหนอ เธอ
ทั้งหลายจึงส่งเสียงอื้ออึงเหมือนชาวประมงแย่งปลากัน ฯ

[๓๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว ท่านพระยโสขะได้
กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปเหล่านี้
เดินทางมาถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุผู้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
อาคันตุกะเหล่านี้ปราศรัยกับภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเจ้าถิ่น ปลูกเสนาสนะ เกือบาตร
และจีวรกันน้อยส่งเสียงอ้ออิง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไป เราปรณามเธอทั้งหลาย
เธอทั้งหลายไม่ควรอยู่ในสำนักของเรา ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคม
พระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว เกือบเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรหลีก
จาริกไปทางวิขชีนบท เทียวจาริกไปในวิขชีนบทโดยลำดับ ถึงแม่น้ำ
วิคคุมทานที กระทำกฐิมงบังด้วยใบไม้ เข้าจำพรรษาอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำวิคคุมทานที ฯ

[๓๓] ครั้นนั้นแล ท่านพระยโสธะเข้าจำพรรษาแล้ว เรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาว่า ดุริยท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงใคร่ประโยชน์ ทรง
แสวงหาประโยชน์ ทรงอนุเคราะห์ ทรงอาศัยความอนุเคราะห์ ปรณามเรา
ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคพึงทรงใคร่ประโยชน์แก่เราทั้งหลายผู้อยู่ด้วยประการ
ใด ขอเราทั้งหลายจงสำเร็จการอยู่ด้วยประการนั้นเถิด ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่าน
พระยโสธะแล้ว ครั้นนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นหลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มี
ความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ ทุกๆ รูปได้ทำให้แจ้งซึ่งวิชชา ๓ ภายในพรรษา
นั่นเอง ฯ

[๓๔] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในพระนครสาวัตถีตาม
พระอริยาคัยแล้ว เสด็จจาริกไปทางพระนครเวสาลี เสด็จเทียวจาริกไปโดยลำดับ
ได้เสด็จถึงพระนครเวสาลี ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา
ปามหาวัน ใกล้พระนครเวสาลีนั่น ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการ
กำหนดใจของภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวิคคุมทานที ด้วยพระทัยของพระองค์
แล้วตรัสกะท่านพระอานนท์ ดุริยท่านผู้มีอายุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวิคคุมทา
นที อยู่ในทิศใด ทิศนี้เหมือนมีแสงสว่างแก่เรา เหมือนมีโอภาสแก่เรา เธอ
เป็นผู้ไม่รังเกียจที่จะ ไปเพื่อความสนใจแก่เรา เธอพึงส่งภิกษุผู้เป็นทูตไปในสำ
นักแห่งภิกษุทั้งหลายผู้ที่อยู่ฝั่งแม่น้ำวิคคุมทานทีด้วยสิ่งว่า พระศาสดารับสั่งหาท่าน
ทั้งหลาย พระศาสดาใครจะเห็นท่านทั้งหลาย ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระ
ภาคแล้ว เข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะภิกษุนั้นว่า ดุริยอาวุโส
ท่านจงเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวิคคุมทานที ครั้นแล้ว จงกล่าว
กะภิกษุทั้งหลายผู้ที่อยู่ฝั่งแม่น้ำวิคคุมทานทีอย่างนี้ว่า พระศาสดารับสั่งหาท่าน
ทั้งหลาย พระศาสดาทรงประสงค์จะเห็นท่านทั้งหลาย ภิกษุนี้รับคำท่านพระ
อานนท์แล้วหายจากภูฏาคารศาลาปามหาวัน ไปปรากฏข้างหน้าภิกษุเหล่านั้นที่ฝั่ง
แม่น้ำวิคคุมทานที เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้หรือคู้แขนที่ยืด
ฉะนั้น ลำดับนั้น ภิกษุนั้นได้กล่าวกะภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวิคคุมทานทีว่า
พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย พระศาสดาทรงประสงค์เห็นท่านทั้งหลาย
ภิกษุเหล่านั้นรับคำภิกษุนั้นแล้ว เกือบเสนาสนะ ถือบาตรและจีวร หายจากที่ฝั่งแม่น้ำ
วิคคุมทานที ไปปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ที่ภูฏาคารศาลาปามหาวัน
เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่ยืด ฉะนั้น ฯ

[๓๕] ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งด้วยสมาธิอันไม่
หวั่นไหว ครั้นนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีความดำริว่า บัดนี้ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่
ด้วยวิหารธรรมไหนหนอ ภิกษุเหล่านั้นมีความดำริอีกว่า บัดนี้ พระผู้มีพระภาค
ประทับอยู่ด้วยอาณกุขวิหารธรรม ภิกษุทั้งหมดนั้นแลนั่งอยู่ด้วยอาณกุขสมาธิ ฯ

ครั้นนั้นแล เมื่อราตรีล่วงไป เมื่อปฐมยามผ่านไป ท่านพระอานนท์
ลุกจากอาสนะ กระทำผ้าอุตราสงค์เจี๋ยงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระ-
*ผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรี
ล่วงไปแล้ว ปฐมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายนั่งอยู่นานแล้ว
ขอพระผู้มีพระภาคทรงปราศรัยกับภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า ฯ

เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงนั่งอยู่
แม้ครั้งที่ ๒ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว เมื่อมัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ท่านพระอานนท์
ลุกจากอาสนะ กระทำผ้าอุตราสงค์เจี๋ยงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระ-

*ผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ราตรีล่วงไปแล้ว มัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายนั่งอยู่นานแล้ว
ขอพระผู้มีพระภาคทรงปราศรัยกับภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า แม้ครั้งที่
ที่ ๒ พระผู้มีพระภาคได้ทรงนั่งอยู่ ฯ

แม้ครั้งที่ ๓ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว ปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว อรุณขึ้นแล้ว
เมื่อราตรีรุ่งอรุณ ท่านพระอานนท์ลุกขึ้นจากอาสนะกระทำผ้าอุตราสงค์เจี๋ยงบ่า
ข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้ว ได้กราบทูล

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว ปิณฺณมยามผ่านไปแล้ว
อรุณขึ้นแล้ว ราตรีรุ่งอรุณ ภิกษุอาคันตกะทั้งหลายนั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มี-

* พระภาคทรงปราศรัยกับภิกษุอาคันตกะทั้งหลายเกิด พระเจ้าข้า ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธิแล้วตรัสกะท่าน
พระอนนทว่า ดูกรอนนท ถ้าเธอพึงรู้ไซ้ ความแจ่มแจ้งแม้มีประมาณเท่านี้
ก็ไม่พึงปรากฏแก่เธอ ดูกรอนนท เราและภิกษุ ๕๐๐ เหล่านี้ทั้งหมด นั่งแล้วด้วย
อาณกุชสมาธิ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุใดขณะหนาม คือ กาม ชนการดำ การฆ่า และการ
จองจำ ได้แล้ว ภิกษุนั้นมั่นคงไม่หวั่นไหวดุจภูเขา ภิกษุนั้น
ย่อมไม่หวั่นไหวในเพราะสุขและทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สารีปตสูตร

[๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารี-

* บุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เบื้องหน้าอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค
พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสารีบุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้
เบื้องหน้า ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุผู้ดูภูเขา ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะความสิ้นโมหะ
เหมือนภูเขาหิน ไม่หวั่นไหว ตั้งอยู่ด้วยดี ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. โกลิตสูตร

[๗๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหาโมค-

* คัลลანะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง มีกายคตาสติอันตั้งไว้แล้วในภายใน อยู่ในที่ไม่ไกล
พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะนั่งคู้
บัลลังก์ ตั้งกายตรง มีกายคตาสติอันตั้งไว้ดีแล้วในภายใน อยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุเข้าไปตั้งกายคตาสติไว้แล้ว สำรวมแล้วในผัสสายนะ ๖
มีจิตตั้งมั่นแล้วเนื่องๆ พึงรู้ความดับกิเลสของตน ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ปิณฺทวิจจสูตร

[๗๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-

* สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระปิณฺทวิจจะย่อมร้องเรียก
ภิกษุทั้งหลายด้วยวาตะว่าคนถ้อย ครั้งนั้นแล ภิกษุมากด้วยกัน เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระปิณฺทวิจจะย่อม
ร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาตะว่าคนถ้อย ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุรูปหนึ่งว่า ดูกรภิกษุ เธอจงไปเรียกปิณฺทวิจจภิกษุมาตามคำของเราว่า
ดูกรอาวุโสวิจจะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว
เข้าไปหาท่านพระปิณฺทวิจจะถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านปิณฺทวิจจะว่า
ดูกรอาวุโส พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ท่านพระปิณฺทวิจจะรับคำภิกษุนั้นแล้ว
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระปิณฺทวิจจะว่า ดูกรปิณฺทวิจจะ ได้ยินว่า
เธอย่อมร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาตะว่าคนถ้อยจริงหรือ ท่านพระปิณฺทวิจจะ
ทูลรับว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการถึงขันธอันมีในก่อนของท่าน
พระปิณฺทวิจจะ แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
อย่ายกโทษวิจจภิกษุเลย วิจจภิกษุย่อมไม่มุ่งโทษ เรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาตะว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
คนถ้อย วิจารณ์กษัตริย์ในสกุลพราหมณ์ ๕๐๐ ขาดิ โดยไม่เจือปนเลย วาทะว่า
คนถ้อยนั้นวิจารณ์กษัตริย์ประทุติมานาน เพราะเหตุนี้ วิจารณ์กษัตริย์ย่อมร้องเรียก
กษัตริย์ทั้งหลายด้วยวาทะว่าคนถ้อย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

มายา มานะ ย่อมไม่เป็นไปในผู้ใด ผู้ใดมีความโลภสิ้น
ไปแล้ว ไม่มีความยึดถือว่าเป็นของเรา ไม่มีความหวัง บรรเทา
ความโกรธได้แล้ว มีจิตเย็นแล้ว ผู้นั้นเชื่อว่าเป็นพราหมณ์
ผู้นั้นเชื่อว่าเป็นสมณะ ผู้นั้นเชื่อว่าเป็นกษัตริย์ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. มหาภิณฑลสูตร

[๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-
*สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ กิสมยนั้นแล ท่านพระมหาภิณฑลนึ่งเข้าสมาธิ
อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ โดยบัลลังก์เดียว ที่ถ้าปีฬลิกุหา สิ้น ๗ วัน ครั้น
พอล่วง ๗ วันนั้น ไปท่านพระมหาภิณฑลก็ออกจากสมาธินั้น เมื่อท่านพระมหาภิณฑล
ออกจากสมาธินั้นแล้ว ได้มีความคิดว่า ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปบิณฑบาตยัง
พระนครราชคฤห์เถิด กิสมยนั้นแล เทวดาประมาณ ๕๐๐ ถึงความชวนชวาย
เพื่อจะให้ท่านพระมหาภิณฑลได้บิณฑบาต ครั้นนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระมหา-
*ภิณฑลห้ามเทวดาประมาณ ๕๐๐ เหล่านั้น แล้วนุ่งผ้าอันตราสก ถือบาตร
และจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ ฯ

[๔๐] กิสมยนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงพระประสงค์จะถวาย
บิณฑบาตแก่ท่านพระมหาภิณฑล จึงทรงนิรมิตเพศเป็นนายช่างหูกทอหูกอยู่
นางอสุภกัญญาชื่อว่าสุชาดากรอด้ายหลอดอยู่ ครั้นนั้นแล ท่านพระมหาภิณฑลเที่ยว
ไปบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ตามลำดับตรอก เข้า ไปถึงนิเวศน์ของท้าวสักกะ-
*จอมเทพ ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงเห็นท่านพระมหาภิณฑลมาแต่ไกล ครั้นแล้ว
เสด็จออกจากเรือนทรงต้อนรับ ทรงรับบาตรจากมือ เสด็จเข้าไปสู่เรือน ทรงคด
ข้าวออกจากหม้อใส่เตมบาตร แล้วทรงถวายแด่ท่านพระมหาภิณฑล บิณฑบาตนั้น
มีสุปะและพยุษณะเป็นอันมาก ครั้นนั้นแล ท่านพระมหาภิณฑลคิดว่า สัตว์นี้
เป็นใครหนอแล มีอิทธิบาทภาพเห็นปานนี้ ครั้นนั้นแล ท่านพระมหาภิณฑล
มีความคิดว่าท้าวสักกะจอมเทพหรือหนอแล ท่านพระมหาภิณฑลทราบดังนี้แล้ว
ได้กล่าวกะท้าวสักกะจอมเทพว่า ดูกรท้าวโกสิย มหาบพิตรทำกรรมนี้แล้วแล
มหาบพิตรอย่าได้ทำกรรมเห็นปานนี้แม้อีก ท้าวสักกะจอมเทพตรัสว่า ข้าแต่ท่าน
พระมหาภิณฑลผู้เจริญ แม้ข้าพเจ้าก็ต้องการบุญ แม้ข้าพเจ้าก็พึงทำเพราะบุญ
ครั้นนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพทรงอภิวาทท่านพระมหาภิณฑล ทรงทำประทักษิณ
แล้ว เหาะขึ้นสู่เวหาส เปล่งอุทาน ๓ ครั้งในอากาศว่า

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระภิณฑล

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระภิณฑล

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่งเราตั้งไว้ดีแล้วในพระภิณฑล ฯ

[๔๑] พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับอุทานของท้าวสักกะจอมเทพเสด็จเหาะ
ขึ้นไปสู่เวหาสแล้ว ทรงเปล่งอุทานในอากาศ ๓ ครั้งว่า

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระภิณฑล

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระภิณฑล

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่งเราตั้งไว้ดีแล้วในพระภิณฑล ฯ

ด้วยทิพโสตราธอันบริสุทธิ์ล่วงโสตรของมนุษย์ ลำดับนั้นแลพระผู้มี-
*พระภาคทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ตอภิกษุผู้ถือการเที่ยว
บิณฑบาตเป็นวัตร ผู้เลี้ยงตนมิใช่เลี้ยงคนอื่น ผู้คงที่สงบแล้ว
มีสติทุกเมื่อ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ปิณฑปาตสูตร

[๔๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี กิสมยนั้นแล ภิกษุมากด้วยกัน
กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉิมกัณฑ์ประชุมกันในโรงกลมใกล้ต้นกุ่ม สนทนา
กันถึงเรื่องเป็นไปในระหว่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือการเที่ยว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
บิณฑบาตเป็นวัตร เทียวบิณฑบาตอยู่ ย่อมได้เห็นรูปอื่นเป็นที่พอใจด้วยจักขุ
ย่อมได้ฟังเสียงอื่นเป็นที่พอใจด้วยหู ย่อมได้ดมกลิ่นอื่นเป็นที่พอใจด้วยจมูก
ย่อมได้ลิ้มรสอื่นเป็นที่พอใจด้วยลิ้น ย่อมได้ถูกต้องโผฏฐัพพะอื่นเป็นที่พอใจด้วย
กาย ตามกาลอันสมควร ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือการเทียวบิณฑบาต
เป็นวัตรเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ย่าเกรง ย่อมเทียวไป
บิณฑบาต ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ฉะนั้น เราทั้งหลายจงถือการเทียวบิณฑบาต
เป็นวัตรเถิด แม้เราทั้งหลายก็จักได้เห็นรูปอื่นเป็นที่พอใจด้วยจักขุ ได้ฟังเสียง
อื่นเป็นที่พอใจด้วยหู ได้ดมกลิ่นอื่นเป็นที่พอใจด้วยจมูก ได้ลิ้มรสอื่นเป็นที่
พอใจด้วยลิ้น ได้ถูกต้องโผฏฐัพพะอื่นเป็นที่พอใจด้วยกาย ตามกาลอันสมควร
แม้เราทั้งหลายก็จักเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ย่าเกรง
เทียวไปบิณฑบาต ภิกษุเหล่านั้นสนทนากถาค้างอยู่ในระหว่างเพียงนี้ ครั้นนั้นแล
เป็นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เรือนแล้วได้เสด็จเข้าไปถึงโรงกลม
ใกล้ต้นกุ่ม แล้วประทับนั่ง ณ อาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า
ดุรทธานทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ
และเธอทั้งหลายสนทนาเรื่องอะไรค้างไว้ในระหว่าง ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า
ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉิมกาล
นั่งประชุมกันในโรงกลมใกล้ต้นกุ่มนี้ เกิดสนทนากันในระหว่างนี้ว่า ดุรทธานผู้มี
อายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือการเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร เทียวไปบิณฑบาตอยู่
ย่อมได้เห็นรูปอื่นเป็นที่พอใจด้วยจักขุ . . . แม้เราทั้งหลายก็จักเป็นผู้อันมหาชน
สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ย่าเกรง เทียวไปบิณฑบาต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์ทั้งหลายสนทนาเรื่องค้างไว้ในระหว่างนี้แล ก็พอดีพระผู้มีพระภาค
เสด็จมาถึง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรทธานทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเป็น
กุลมตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา ฟังกล่าวเรื่องเห็นปานนี้นั้น ไม่สมควรเลย
เธอทั้งหลายประชุมกันแล้วพึงกระทำอาการ ๒ อย่าง คือ ธรรมิกถา หรือคุชณิ-
*ภาพอันเป็นอริยะ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ถ้าว่าภิกษุ ไม่อาศัยเสียงสรรเสริญแล้ว ไชริทเวดาและมนษย
ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ต่อภิกษุผู้ถือการเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร
ผู้เลี้ยงตนมิใช่ผู้เลี้ยงคนอื่น ผู้คงที่ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ลิปปสูตร

[๘๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมาก
ด้วยกันกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉิมกาลแล้ว นั่งประชุมกันในโรงกลม ได้
สนทนากันถึงเรื่องเป็นไปในระหว่างว่า ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ใครหนอแล
ย่อมรู้ศิลป ไครศึกษาศิลปอะไร ศิลปอย่างไหนเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย
บรรดาภิกษุเหล่านั้นภิกษุบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการฝึกช้างเป็นยอด
แห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการฝึกม้าเป็นยอดแห่ง
ศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการขับรถเป็นยอดแห่งศิลป
ทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการยิงธนูเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย
บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปทางอาวุธเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวก
กล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปทางนับนิ้วมือเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวก
กล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการคำนวณเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวก
กล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปนับประมวลเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าว
อย่างนี้ว่า ศิลปในการขีดเขียนเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าว
อย่างนี้ว่า ศิลปในการแต่งกายภักกลอนเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวก
กล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในทางโลกายตศาสตร์เป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวก
กล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในทางภูมิศาสตร์เป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้น
สนทนาเรื่องค้างไว้ในระหว่างเพียงนี้ ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาค
เสด็จออกจากที่เรือน ได้เสด็จเข้าไปถึงโรงกลม แล้วประทับนั่ง ณ อาสนะที่
ปูลาดไว้ ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดุรทธานทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลาย
นั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และเธอทั้งหลายสนทนาเรื่องอะไร
ค้างไว้ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลาย
กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉิมกาล นั่งประชุมกันในโรงกลม เกิดสนทนากัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ในระหว่างว่า ดุรพาทผู้มีอายุทั้งหลาย ใครหนอแลย่อมรู้ศิลป . . . บางพวก
กล่าวอย่างนี้ว่าศิลปในทางภูมิศาสตร์เป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายสนทนาเรื่องค่างไว้ในระหว่างนี้แลก็พอดีพระผู้มี-

* พระภาคเสด็จมาถึง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรพาททั้งหลาย การที่เธอทั้งหลาย
เป็นกลบตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา กล่าวถาเห็นปานนั้นนั้นไม่สมควรเลย
เธอทั้งหลายประชุมกันแล้ว ฟังกระทำอาการ ๒ อย่าง คือ ธรรมิกถา หรือ
คุณภาพอันเป็นนริยะ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ไม่อาศัยศิลปเลี้ยงชีพ ผู้เบา ปราศจากประโยชน์ มี
อินทริยสารวมแล้ว พันวิเศษแล้วในธรรมทั้งปวง ไม่มี
ที่อยู่เที่ยวไป ไม่ยึดถือว่าของเรา ไม่มีความหวัง ผู้นั้นกำจัด
มารได้แล้ว เป็นผู้เที่ยวไปผู้เดียว ชื่อว่าเป็นภิกษุ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. โลกสูตร

[๘๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ที่คางไม้โพธิ์ใกล้ฝั่ง
แม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวย
วิมุตติสุขโดยบัลลังก์เดียวตลอด ๗ วัน ครั้นนั้นแลโดยล่วง ๗ วันนั้นไป พระผู้มี-

* พระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้นแล้วทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็น
หมู่สัตว์ผู้เดือดร้อนอยู่ด้วยความเดือดร้อนเป็นอันมาก และผู้ถูกความเร่าร้อน
เป็นอันมากซึ่งเกิดจากราคะบ้าง เกิดจากโทสะบ้าง เกิดจากโมหะบ้าง แผลดเผาะอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

โลกนี้เกิดความเดือดร้อนแล้ว ถูกผัสสะครอบงำแล้ว ย่อม
กล่าวถึงโรคโดยความเป็นตัวตน ก็โลกย่อมสำคัญโดยประการ
ใด ชันรปัญจกอันเป็นวัตถุแห่งความสำคัญนั้น ย่อมเป็น
อย่างอื่นจากประการที่ตนสำคัญนั้น โลกช้องแล้วในภพ
มีความแปรปรวนเป็นอื่น ถูกภพครอบงำแล้ว ย่อมผลิต-
ผลิตภพนั้นเอง (สัตว์) โลกย่อมผลิตผลิตสิ่งใด สิ่งนั้น
เป็นภัย โลกกลัวสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ก็บุคคลอยู่
ประพฤติพรหมจรรย์นี้เพื่อจะละภพแล ก็สมณะหรือพราหมณ์
เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าวความหลุดพ้นจากภพด้วยภพ (สัสสตทิฐิ)
เรากล่าวว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดไม่หลุดพ้นไปจาก
ภพ ก็หรือสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าว
ความสลัดออกจากภพด้วยความไม่มีภพ (อจเจตทิฐิ)
เรากล่าวว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดไม่สลัดออกไป
จากภพ ก็ทุกข์นี้ย่อมเกิดเพราะอาศัยอุปธิทั้งปวง ความเกิด
แห่งทุกข์ย่อมไม่มี เพราะความสิ้นอุปาทานทั้งปวง ท่านจง
ดูโลกนี้ สัตว์ทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ถูกอวิชชาครอบงำ
หรือยินดีแล้วในชันรปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่พ้นไปจากภพ
ก็ภพเหล่าใดเหล่าหนึ่งในส่วนทั้งปวง (ในเบื้องบน
เบื้องต่ำ เบื้องขวาง) โดยส่วนทั้งปวง (สววรรค อาย
และมณเฑียรเป็นต้น) ภพทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์
มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา อันบุคคลผู้เห็นชันรปัญจก
กล่าวคือ ภพ ตามความเป็นจริงด้วย ปัญญา อันชอบอย่างนี้ อยู่
ย่อมละภพได้ ทั้งไม่ผลิตผลิตวิภวตัณหา ความดับ
ด้วยอริยมรรคเป็นเครื่องสำรอกไม่มีส่วนเหลือ เพราะความ
สิ้นไปแห่งตัณหาทั้งหลาย โดยประการทั้งปวง เป็นนิพพาน
ภพใหม่ย่อมไม่มีแก่ภิกษุนี้ ผู้ดับแล้วเพราะไม่ถือมั่น ภิกษุ
นั้นครอบงำมาร ชนะสงคราม ล่วงภพได้ทั้งหมด เป็นผู้
ลงทีละนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบนิพนธ์วรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

๑. กรรมสูตร ๒. นันทสูตร ๓. ยโสชสูตร ๔. สาริปตสูตร
๕. โกสิตสูตร ๖. ปิลินทวิจยสูตร ๗. มหากัสสปสูตร ๘. ปิณฑปาตสูตร
๙. ลีปสูตร ๑๐. โลกสูตร ฯ

อุทาน เมฆิยวรรคที่ ๔

๑. เมฆิยสูตร

[๘๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ จาลิกบรรพต ใกล้เมือง
จาลิกา กิสมิยนั้นแล ท่านพระเมฆิยะเป็นอุปัชฌาย์พระผู้มีพระภาค ครั้นนั้นแล
ท่านพระเมฆิยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์ปรารถนาจะเข้าไปบิณฑบาตในชั้นตคาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกร
เมฆิยะ เธอจงสำคัญเวลาอันควร ณ บัดนี้เถิด ครั้นนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระ-
*เมฆิยะนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังชั้นตคามเพื่อบิณฑบาต ครั้นเที่ยวไปใน
ชั้นตคามเพื่อบิณฑบาตแล้ว กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉิมกต เข้าไปยังฝั่ง
แม่น้ำกิมิกาพา ครั้นแล้วเดินพักผ่อนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำกิมิกาพา ได้เห็นปามะม่วงนำ
เลื่อมใส นารินรมย์ ครั้นแล้วคิดว่า ปามะม่วงนี้น่าเลื่อมใส นารินรมย์จริงหนอ
ปามะม่วงนี้สมควรแก่ความเพียรของกุลบุตรผู้มีความต้องการด้วยความเพียรจริงหนอ
ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคพึงทรงอนุญาตเราไซ้ เราพึงมาสูดม้วนนี้เพื่อบำเพ็ญเพียร
ลำดับนั้นแล ท่านพระเมฆิยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคม
แล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เวลาเช้า ข้าพระองค์นั่งแล้ว ถือบาตร
และจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังชั้นตคาม ครั้นเที่ยวไปบิณฑบาตในชั้นตคามแล้ว
กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉิมกต เข้าไปยังฝั่งแม่น้ำกิมิกาพา ครั้นแล้วเดิน
พักผ่อนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำกิมิกาพา ได้เห็นอัมพวันน้ำเลื่อมใส นารินรมย์ จึงได้คิดว่า
อัมพวันนี้น่าเลื่อมใส นารินรมย์จริงหนอ อัมพวันนี้ สมควรเพื่อความเพียรของ
กุลบุตรผู้มีความต้องการด้วยความเพียรจริงหนอ ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคพึงทรง
อนุญาตเราไซ้ เราพึงมาสูดม้วนนี้เพื่อบำเพ็ญเพียร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่า
พระผู้มีพระภาคจะทรงอนุญาตข้าพระองค์ไซ้ ข้าพระองค์พึงไปสู่อัมพวันเพื่อ
บำเพ็ญเพียร ฯ

[๘๖] เมื่อท่านพระเมฆิยะกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัส
ว่า ดูกรเมฆิยะ จงรอก่อน เราอยู่แต่ผู้เดียวเธอจงรอก่อนกว่าภิกษุรูปอื่นจะมา
แม้ครั้งที่ ๒ ท่านพระเมฆิยะได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
พระผู้มีพระภาคไม่มีกิจอะไรๆ ที่พึงทำให้งี้ หรือการสังฆสมอริยมรรคที่
พระองค์ทรงทำแล้ว ไม่มี แต่ข้าพระองค์ยังมีกิจที่พึงทำให้งี้ ยังมีการสังฆสมอริย-

*มรรคที่ทำแล้ว ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงอนุญาตข้าพระองค์ไซ้ ข้าพระองค์พึง
ไปสู่อัมพวันนั้นเพื่อบำเพ็ญเพียร แม้ครั้งที่ ๒ . . . แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า ดูกรเมฆิยะ เราพึงกล่าวอะไรกะเธอผู้กล่าวอย่างว่า บำเพ็ญเพียร ดูกร
เมฆิยะ เธอจงสำคัญเวลาอันสมควร ณ บัดนี้ ฯ

[๘๗] ครั้นนั้นแล ท่านพระเมฆิยะลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มี-

*พระภาค กระทำประทักษิณแล้ว เข้าไปยังอัมพวันนั้น ครั้นแล้วได้เที่ยวไปทั่ว
อัมพวัน แล้วนั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ครั้นนั้น เมื่อท่านพระเมฆิยะ
พักอยู่ในอัมพวันนั้น ออกสรวิตกอันลามก ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก
วิหิงสาวิตก ย่อมพึงชานโดยมาก ครั้นนั้นแล ท่านพระเมฆิยะคิดว่า น้าอัสจรรยหนอ
ไม่เคยมีมาแล้วหนอ เราออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา แต่กลับถูกอกุศล
วิตกอันลามก ๓ ประการนี้ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ครอบงำ
แล้ว ครั้นนั้นเป็นเวลาเย็น ท่านพระเมฆิยะออกจากที่เรือน เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-

*พระภาคถึงที่ประทับ แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มี-

*พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพระองค์พัก
อยู่ในอัมพวันนั้น ออกสรวิตกอันลามก ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก
วิหิงสาวิตก ย่อมพึงชานโดยมาก ข้าพระองค์นั้นคิดว่า น้าอัสจรรยหนอ ไม่
เคยมีมาแล้วหนอ ก็เราออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา แต่กลับถูกอกุศลวิตก
อันลามก ๓ ประการนี้ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ครอบงำ
แล้ว ฯ

[๘๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเมฆิยะ ธรรม ๕ ประการ ย่อม
เป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก่กล้า ๕ ประการเป็นไฉน ดูกร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เมฆิยะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มิตฺตติ มีสหายดี มีเพื่อนดี นี่เป็นธรรม
ประการที่ ๑ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก้แค้นแห่งเจตริมุตติที่ยังไม่แก้แค้น ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีศีล สรรวมระวังในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อม
ด้วยอาจารย์เลขาจารย์ มีปกติเห็นภัยในโทษมีประมาณเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่
ในสิกขาบททั้งหลาย นี่เป็นธรรมประการที่ ๒ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก้แค้นแห่ง
เจตริมุตติที่ยังไม่แก้แค้น ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่
ลำบาก ซึ่งกถาเครื่องขัดเกลากิเลส เป็นไปเพื่อเป็นที่สบายในการเปิดจิต เพื่อ
เบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อเข้าไปสงบ เพื่อความ
รู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือ อปปีจณกถา สันตฎฐิกถา ปวิเวกกถา
อสังสัคคกถา วิริยารัมภกถา ศีลกถา สมาธิกถา ปัญญาภาวกถา วิมุตติกถา
วิมุตติญาณทัสสนกถา นี่เป็นธรรมประการที่ ๓ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก้แค้นแห่ง
เจตริมุตติที่ยังไม่แก้แค้น ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อ
ความเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรม เป็นผู้มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระใน
กุศลธรรม นี่เป็นธรรมประการที่ ๔ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก้แค้นแห่งเจตริมุตติ
ที่ยังไม่แก้แค้น ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเครื่องพิจารณา
ความเกิดและความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่
เป็นธรรมประการที่ ๕ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก้แค้นแห่งเจตริมุตติที่ยังไม่แก้แค้น
ดูกรมะฆิยะ ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก้แค้นแห่งเจตริมุตติที่
ยังไม่แก้แค้น ดูกรมะฆิยะ ภิกษุผู้มีมิตฺตติ มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังคุณชื่อนี้
ได้ คือ ตนจักเป็นผู้มีศีล . . . จักสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุผู้มี
มิตฺตติ มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังคุณชื่อนี้ได้ คือ ตนจักได้ตามความปรารถนา
ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งกถาเครื่องขัดเกลากิเลส . . . วิมุตติญาณทัสสนกถา
ภิกษุผู้มีมิตฺตติ มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังคุณชื่อนี้ได้ คือ ตนจักเป็นผู้ปรารถนา
เพียร . . . ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม ภิกษุผู้มีมิตฺตติ มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวัง
คุณชื่อนี้ได้ คือ ตนจักเป็นผู้มีปัญญา . . . ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ฯ

[๘๔] ดูกรมะฆิยะ ก็แลอันภิกษุนั้นตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้แล้ว
พึงเจริญธรรม ๔ ประการให้ยิ่งขึ้นไป คือ พึงเจริญอุสสกะเพื่อละราคะ พึงเจริญ
เมตตาเพื่อละพยาบาท พึงเจริญอานาปานสติเพื่อตัดวิตก พึงเจริญอนิจจังสัญญา
เพื่อเพิกถอนอัสสมิมานะ ดูกรมะฆิยะ อนัตตสัญญาย่อมปรากฏแก่ภิกษุผู้ได้อนิจจ-
*สัญญา ผู้ที่ได้อนัตตสัญญาย่อมบรรลุนิพพานอันเป็นที่เพิกถอนเสียได้ซึ่งอัสสมิมานะ
ในปัจจุบันเทียว ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

วิตกอันเลวทราม วิตกอันสุขุม ตังมันแล้วทำให้เยอหยิ่ง
บุคคลผู้มีจิตหม่นไปแล้วไม่ทราบวิตกแห่งใจเหล่านี้ ย่อม
เล่นไปสุกพน้อยและภพใหญ่ ส่วนบุคคลผู้มีความเพียร มี
สติ ทราบวิตกแห่งใจเหล่านี้แล้ว ย่อมปิดเสีย พระอริย-
สาวกผู้ตรัสรู้แล้ว ย่อมละได้เด็ดขาดไม่มีส่วนเหลือ ซึ่ง
วิตกเหล่านี้ที่ตังมันแล้ว ทำให้เยอหยิ่ง ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อุทฺธตสูตร

[๘๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่สาลวัน อันเป็นที่เสด็จประพาส
ของมัลลกะษัตริย์ทั้งหลาย ใกล้กรุงกุสินารา ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมารักด้วยกันเป็น
ผู้มีจิตพึงชาน เยอหยิ่ง กลับลกโลก มีปากกล้า มีวาจาเกลิอนกลั่น มีสติหลง
ลืม ไม่รู้สำนึกตัว มีจิตไม่ตังมัน มีจิตหม่นไปผิด ไม่สำรวมอินทริย อยู่ใน
กฏีที่เขาสรางไว้ในป่า ในที่ไม้ไผ่ พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็น
ภิกษุเหล่านั้น ผู้มีจิตพึงชาน เยอหยิ่ง ปากกล้า วาจาเกลิอนกลั่น มีสติหลง
ลืม ไม่รู้สำนึกตัว มีจิตไม่ตังมัน มีจิตหม่นไปผิด ไม่สำรวมอินทริย อยู่ในกฏี
ที่เขาสรางไว้ในป่าในที่ไม้ไผ่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุมิกายไม่รักษาแล้ว เป็นมิจฉาทิฐิ และถูกถิ่นมิทระ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ครอบงำแล้ว ย่อมไปสู่อำนาจแห่งมาร เพราะเหตุนี้
ภิกษุพึงเป็นผู้รักษาจิต มีความดำริชอบเป็นโคจร มุ่งสัมมา-
ทิฐิเป็นเบื้องหน้า รู้ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปแล้ว
ครอบงำถึงนิตถะ พึงละทุกสิ่งหมดได้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. โคบาลสูตร

[๙๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบทพร้อมด้วยภิกษุ
สงฆ์หมู่ใหญ่ ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงแวงออกจากทางแล้ว เสด็จเข้า
ไปยังโคนต้นไม้แห่งหนึ่ง แล้วประทับนั่งที่อาสนะอันบุคคลปูไว้แล้ว ครั้นนั้นแล
นายโคบาลคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายโคบาลนั้นเห็นแจ้ง ให้
สมาทานให้อาหาญ ร่ำเรง ด้วยธรรมิกถา ครั้นนั้นแล นายโคบาลนั้น อัน
พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาหาญ ร่ำเรง ด้วยธรรมิกถา
แล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงรับกิตของข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้เถิด พระเจ้าข้า
พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยคุณภาพ ลำดับนั้นแล นายโคบาลนั้นทราบว่
พระผู้มีพระภาคทรงรับแล้วลุกออกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำ
ประทักษิณแล้วหลีกไป พอถึงราตรีนั้นไป นายโคบาลสั่งให้ตกแต่งข้าวปายาส
มีน้ำน้อย และสัปปิใหม่ อันเพียงพอ ในเนวณของตนแล้วให้กราบทูลกิตกาล
แด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว กิตเสร็จแล้ว ครั้น
เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไป
ยังเนวณของนายโคบาลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้วประทับนั่งที่อาสนะที่เขา
ปูลาดถวาย ลำดับนั้นแล นายโคบาลอังกาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
ด้วยข้าวปายาสมีน้ำน้อยและสัปปิใหม่ให้อิมหน้าสำราญด้วยมือของตน เมื่อพระผู้-
*มีพระภาคเสวยเสร็จชักพระหัตถ์จากบาตรแล้ว นายโคบาลถือเอาอาสนะต่ำแห่ง
หนึ่งนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายโคบาลนั้นเห็นแจ้ง
ให้สมาทาน อาหาญ ร่ำเรง ด้วยธรรมิกถาแล้วเสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ฯ

[๙๒] ครั้นนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน บุรุษคน
หนึ่งได้ปลงชีวิตนายโคบาลนั้นในระหว่างเขตบ้าน ลำดับนั้นแล ภิกษุมกด้วยกัน
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ทราบ
ว่า นายโคบาลอังกาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้อิมหน้าสำราญด้วยข้าว
ปายาสมีน้ำน้อยและสัปปิใหม่ด้วยมือของตนในวันนี้แล้ว ถูกบุรุษคนหนึ่งปลง
ชีวิตเสียแล้วในระหว่างเขตบ้าน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

โจรหัวโจกเห็นโจรหัวโจกแล้ว พึงทำความฉิบหายหรือความ
ทุกข์ให้ ก็หรือคนมีเวรเห็นคนมีเวรแล้ว พึงทำความฉิบหาย
หรือความทุกข์ให้ จิตที่ตั้งไว้ผิดพึงทำให้เร็วกว่านั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ขุณเฬสูตร

[๙๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-

*สถาน ใกล้กรุงราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหา-

*โมคคัลลานะอยู่ที่โกปตกันทราริหาร ก็สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรมีผมอันปลงแล้ว
ใหม่ๆ นั่งเข้าสมาธิอย่างหนึ่งอยู่กลางแจ้งในคืนเดือนหงาย ฯ

[๙๔] ก็สมัยนั้น ยักษ์สองสหายออกจากทิศอุดรไปยังทิศทักษิณ ด้วย
กรณีกิจบางอย่าง ได้เห็นท่านพระสารีบุตรมีผมอันปลงแล้วใหม่ๆ นั่งอยู่กลาง
แจ้งในคืนเดือนหงาย ครั้นแล้วยักษ์ตนหนึ่งได้กล่าวกะยักษ์ผู้เป็นสหายว่า ดูกร
สหาย เราจะประหารที่ศีรษะแห่งสมณะนี้ เมื่อยักษ์นั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ยักษ์
ผู้เป็นสหายได้กล่าวกะยักษ์นั้นว่า ดูกรสหาย อย่าเลย ท่านอย่าประหารสมณะเลย
ดูกรสหาย สมณะนั้นมีคุณยิ่ง มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก แม้ครั้งที่ ๒ . . . แม้
ครั้งที่ ๓ ยักษ์นั้นก็ได้อีกกล่าวกะยักษ์ผู้เป็นสหายว่า ดูกรสหาย เราจะประหารที่
ศีรษะแห่งสมณะนี้ แม้ครั้งที่ ๓ ยักษ์ผู้เป็นสหายก็ได้กล่าวกะยักษ์นั้นว่า ดูกร
สหาย อย่าเลย ท่านอย่าประหารสมณะเลย ดูกรสหาย สมณะนั้นมีคุณยิ่ง มี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ฤทธิ์มาก มีอานภาพมาก ลำดับนั้นแล ยักษ์นั้นไม่เชื่อยักษ์ผู้เป็นสหาย ได้
ประหารที่ศีรษะแห่งท่านพระสารีบุตรเถระ ยักษ์นั้นพึงยังพระยาช้างสูงตั้ง ๗ ศอก
หรือ ๘ ศอกให้จมลงไปได้ หรือพึงทำลายยอดภูเขาใหญ่ก็ได้ ด้วยการ
ประหารนั้น ก็แลยักษ์นั้นกล่าวว่า เราย่อมเร้าร้อน แล้วได้ตกลงไปสู่รกรใหญ่
ในที่นั้นเอง ฯ

[๙๕] ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้เห็นยักษ์นั้นประหารที่ศีรษะแห่ง
ท่านพระสารีบุตร ด้วยจักษุเพียงดังทิพย์อันบริสุทธิ์ลวงจักษุของมนุษย์ แล้วเข้าไป
หาท่านพระสารีบุตร ครั้นแล้ว ได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ดูกอรอาวุโส ท่านพึง
อดทนได้หรือ พึงยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขะอะไรๆ ไม่มีหรือ ท่านพระ-
*สารีบุตรตอบว่า ดูกอรอาวุโสโมคคัลลานะ ผมพึงอดทนได้ พึงยังอัตภาพให้เป็น
ไปได้ แต่บนศีรษะของผมมีทุกข์หน้อยหนึ่ง ฯ

ม. ดูกอรอาวุโสสารีบุตร น้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้วท่านพระสารีบุตร
มีฤทธิ์มาก มีอานภาพมาก ยักษ์ตนหนึ่งได้ประหารศีรษะของท่านในที่นี้ การประ-
หารเป็นการประหารใหญ่เพียงนั้น ยักษ์นั้นพึงยังพระยาช้างสูงตั้ง ๗ ศอก ๘ ศอก
ให้จมลงไปได้ หรือพึงทำลายยอดภูเขาใหญ่ก็ได้ ด้วยการประหารนั้น ก็แล
ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวอย่างนี้ว่า ดูกอรอาวุโสโมคคัลลานะ ผมพึงอดทนได้ พึง
ยังอัตภาพให้เป็นไปได้ แต่บนศีรษะของผมมีทุกข์หน้อยหนึ่ง ฯ

สา. ดูกอรอาวุโสโมคคัลลานะ น้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ท่านมหา-
*โมคคัลลานะมีฤทธิ์มาก มีอานภาพมาก ที่เห็นยักษ์ ส่วนผมไม่เห็นแม้ซึ่งปีศาจ
ผู้เล่นผ่นในบัดนี้ ฯ

[๙๖] พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับการเจรจาปราศรัยเห็นปานนี้ แห่งท่าน
มหานาคทั้งสองนั้น ด้วยโสตธาตุอันเป็นทิพย์อันบริสุทธิ์ลวงโสตธาตุของมนุษย์
ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลา
นั้นว่า

จิตของผู้ใดเปรียบด้วยภูเขาหิน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ไม่กำหนัด
ในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ไม่โกรธเคืองในอารมณ์
เป็นที่ตั้งแห่งการโกรธเคือง จิตของผู้ใดอบรมแล้วอย่างนี้
ทุกขจักถึงผู้นั้นแต่ที่ไหน ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. นาคสูตร

[๙๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิการาม ใกล้เมืองโกสัมพี
ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเกลื่อนกล่นอยู่ด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบา-
*สิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย สวากแห่งเดียรถีย ประทับ
อยู่ลำบากไม่ผาสุก ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า บัดนี้ เราแล
เกลื่อนกล่นอยู่ด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์
ของพระราชา เดียรถีย สวากแห่งเดียรถีย อยู่ลำบากไม่ผาสุก ถ้ากระไรเราพึงหลีก
ออกจากหมู่ผู้เดียวเกิด ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงอันตราวาสกแล้ว
ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปปณิชนาตบถยังเมืองโกสัมพี ครั้นเสด็จเที่ยวปณิชนาตบถ
ในเมืองโกสัมพี เสด็จกลับจากปณิชนาตบถภายหลังภัตแล้ว ทรงเก็บเสนาสนะ
ด้วยพระองค์เอง ทรงถือบาตรและจีวร ไม่ทรงบอกลาปฏิญญา ไม่ทรงบอกเล่า
ภิกษุสงฆ์ พระองค์เดียว ไม่มีเพื่อนสอง เสด็จหลีกจาริกไปทางป่าปาลิไลยกะ
เสด็จจาริกไปโดยลำดับ ถึงป่าปาลิไลยกะแล้ว ฯ

[๙๘] ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ควงไม้ภัททสาละ
ในราวไพรารักชิตวัน ในป่าปาลิไลยกะ แม้พระยาช้างเชือกหนึ่ง เกลื่อนกล่น
อยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเท็น ลูกช้าง กินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็ม
ยอดเสียแล้ว และช้างทั้งหลายกินกิ่งไม้ที่พระยาช้างนั้นหักลงๆ พระยาช้างนั้น
ต็มน้ำที่ขุ่น และเมื่อพระยาช้างนั้นลงและขึ้นจากน้ำ เหล่าช้างพังเดินเสียดลี
กายไป พระยาช้างนั้นเกลื่อนกล่นอยู่ลำบากไม่ผาสุก ลำดับนั้นแล พระยาช้าง
นั้นดำริว่า บัดนี้ เราแลเกลื่อนกล่นอยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเท็น
ลูกช้าง เรากินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็มยอดเสียแล้ว และช้างทั้งหลายกินกิ่งไม้ที่
เราหักลงๆ เราต็มน้ำที่ขุ่น และเมื่อเราลงและขึ้นจากน้ำ เหล่าช้างพังทั้งหลาย
เดินเสียดลีกายไป เราเกลื่อนกล่นอยู่ลำบากไม่ผาสุก ถ้ากระไรเราพึงหลีกออก
จากโขลงอยู่แต่ผู้เดียว ลำดับนั้นแล พระยาช้างนั้นหลีกออกจากโขลง แล้วเข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคที่ควงไม้ภัททสาละ ในราวป่ารักชิตวัน ณ ป่าปาลิไลยกะ
ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้ยินว่า พระยาช้างนั้นกระทำประเทศที่พระผู้มีพระ-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขทกนิกาย ขทกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

* ภาคประทับอยู่ในรักชิตวันนั้นให้ปราศจากของเขียว และเข้าไปดื่มน้ำจืดน้ำใสไว้
สำหรับพระผู้มีพระภาคด้วยวง ฯ

[๙๙] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ทรงเกิดความปริวิตกแห่งพระทัยอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราแลเคลื่อนกลนอนอยู่ด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สวากแห่งเดียรถีย์ เราเคลื่อนกลนอนอยู่ลำบากไม่ผาสุก บัดนี้ เรานั้นไม่เคลื่อนกลนอนอยู่ด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สวากแห่งเดียรถีย์ เราไม่เคลื่อนกลนอนเป็นอยู่สุขสำราญ พระยาช้างนั้นเกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราแลเคลื่อนกลนอนอยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเทิน ลูกช้าง เรากินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็มยอดเสียแล้ว และช้างทั้งหลายกินกินไม้ที่เราหักลงๆ เราดื่มน้ำที่ขุ่น และเมื่อเราลงและขึ้นจากน้ำ ช้างพังทั้งหลายเดินเสียดสีกายไป เราเคลื่อนกลนอนอยู่ลำบากไม่ผาสุก บัดนี้ เราไม่เคลื่อนกลนอนอยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเทิน ลูกช้าง เราไม่กินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็มยอดแล้ว และช้างทั้งหลายไม่กินกินไม้ที่เราหักลงๆ เราดื่มน้ำที่ไม่ขุ่น และเมื่อเราลงและขึ้นจากน้ำ ช้างพังทั้งหลายก็ไม่เดินเสียดสีกายไป เราไม่เคลื่อนกลนอนเป็นอยู่สุขสำราญ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบความสังคกายของพระองค์ และทรงทราบความปริวิตกแห่งใจของพระยาช้างนั้น ด้วยพระหฤทัยแล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

จิตของพระยาช้างผู้มีมาเช่นกับงอนรณนี้ ย่อมสมกับจิตที่
ประเสริฐของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ เพราะพระพุทธเจ้า
พระองค์เดียว ทรงยินดีอยู่ในป่า ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ปิณโฑลการทวาชสูตร

[๑๐๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระปิณโฑล-

* การทวาชะผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือทรงไตรจีวรเป็นวัตร มีความปรารถนาน้อย สันโดษ ขอบสัจ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปรารถความเพียร ผู้มีวาทีกำจัด หมั่นประกอบในอธิจิต นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง อยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระปิณโฑลการทวาชะ ผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร . . . อยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

การไม่ว่าร้ายกัน ๑ การไม่เบียดเบียนกัน ๑ การสำรวม
ในพระปาติโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในกัต ๑
ที่นอนที่นั่งอันสงัด ๑ การประกอบความเพียรในอธิจิต ๑
นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สาริปตตสูตร

[๑๐๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสาริปตรผู้มีความปรารถนาน้อย สันโดษ ขอบสัจ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปรารถความเพียร หมั่นประกอบในอธิจิต นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง อยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสาริปตรผู้มีความปรารถนาน้อย . . . อยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความโศกทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ผู้มีจิตยิ่ง ไม่ประมาท เป็น
มุนี ศึกษาอยู่ในครองแห่งมุนี คงที่ สงบ มีสติทุกเมื่อ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สุนทริสูตร

[๑๐๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เป็นผู้ที่มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จิวร บิณฑบาต
เสนาสนะและคิลานปัจจัย เกสัชบริขาร แม้งิภษสงฆ์ก็เป็นผู้ที่มหาชนสักการะ
เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัย
เกสัชบริขาร ส่วนพวกอัญญเดียรถียปริพาชก เป็นพวกที่มหาชนไม่สักการะ
เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ไม่ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัย
เกสัชบริขาร ฯ

[๑๐๓] ครั้นนั้นแล พวกอัญญเดียรถียปริพาชก ออกกลั่นสักการะของ
พระผู้มีพระภาคและสักการะของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เข้าไปหานางสุนทรีปริพาชิกาถึง
ที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะนางสุนทรีปริพาชิกาว่า ดูกรน้องหญิง เธอสามารถ
เพื่อจะทำประโยชน์แก่ญาติทั้งหลายได้หรือ นางสุนทรีปริพาชิกากล่าวว่า ดิฉันจะ
ทำอะไร พระผู้เป็นเจ้า ดิฉันสามารถเพื่อจะทำอะไร แม่ชีวิตดิฉันก็สละเพื่อ
ประโยชน์แก่ญาติทั้งหลายได้ ฯ

อัญ . ดูกรน้องหญิง ถ้าเช่นนั้นเธอจงไปสู่พระวิหารเชตวันเนืองๆ เกิด ฯ
นางสุนทรีปริพาชิกา รับคำของพวกอัญญเดียรถียปริพาชกเหล่านั้นแล้ว
ได้ไปยังพระวิหารเชตวันเนืองๆ เมื่อใด พวกอัญญเดียรถียปริพาชกเหล่านั้นได้
ทราบว่ นางสุนทรีปริพาชิกาคนเห็นกันมากกว่า ไปยังพระวิหารเชตวันเนืองๆ
เมื่อนั้น ได้จ้างพวกนักเลงให้ปลงชีวิตนางสุนทรีปริพาชิกานั้นเสีย แล้วหมกไว้
ในคูรอบพระวิหารเชตวันนั่นเอง แล้วพากันเข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลถึงที่
ประทับ ครั้นแล้ว ได้กราบทูลว่า ขอถวายพระพร นางสุนทรีปริพาชิกาอาตมภาพ
ทั้งหลายมิได้เห็น พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามว่า พระคุณเจ้าทั้งหลายสงสัยใน
ที่ไหนเล่า ฯ

อัญ . ในพระวิหารเชตวัน ขอถวายพระพร ฯ

ป . ถ้าอย่างนั้น พระคุณเจ้าทั้งหลายจงค้นพระวิหารเชตวัน ฯ

ครั้นนั้น พวกอัญญเดียรถียปริพาชกเหล่านั้น ค้นทั่วพระวิหารเชตวันแล้ว
ขุดศพนางสุนทรีปริพาชิกาตามที่ดินสั่งให้หมกไว้ขึ้นจากคุ ยกขึ้นเสียดียงแล้วให้นำ
ไปสู่พระนครสาวัตถี เดินทางจากถนนนี้ไปถนนโน้น จากตรอกนี้ไปตรอกโน้น แล้ว
ให้พวกมนุษย์โพ้นทะนาวา เชิญคุณธรรมของเหล่าสมณศากยบุตรเกิดนาย สมณศากย-
*บุตรเหล่านั้นไม่มีความละอาย ทูล มีธรรมเลวทราม พูดเท็จ ไม่ประพฤติพรหมจรรย์
ก็สมณศากยบุตรเหล่านั้นถึงจักปฏิญาณว่า เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสม่ำเสมอ
ประพฤติพรหมจรรย์ พูดจริง มีศีล มีธรรมอันงาม ความเป็นสมณะของสมณ-

*ศากยบุตรเหล่านั้นหาไม่ ความเป็นพรหมของสมณศากยบุตรเหล่านั้นหาไม่ ความเป็น
สมณะของสมณศากยบุตรเหล่านั้นจับหายเสียแล้ว ความเป็นพรหมของสมณ
ศากยบุตรเหล่านั้นจับหายเสียแล้วความเป็นสมณะของสมณศากยบุตรเหล่านั้นจักมีแต่
ไหน ความเป็นพรหมของสมณศากยบุตรเหล่านั้นจักมีแต่ไหน สมณศากยบุตรเหล่านั้น
ปราศจากความเป็นสมณะ สมณศากยบุตรเหล่านั้นปราศจากความเป็นพรหม ก็
โฉนเล่า บุรุษกระทำกิจของบุรุษแล้วจักปลงชีวิตหญิงเสีย ฯ

[๑๐๔] ก็สมัยนั้นแล มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถี เห็นภิกษุ
ทั้งหลายแล้ว ย่อมดา ย่อมบริภาษ ซึ่งเคียดเบียดเบียน ด้วยวาจาอันหยาบคาย
มิใช่ของสัตบุรุษว่า สมณศากยบุตรเหล่านั้นไม่มีความละอาย . . . ก็โฉนเล่า บุรุษ
กระทำกิจของบุรุษแล้วจะปลงชีวิตหญิงเสีย ฯ

[๑๐๕] ครั้นนั้นแล เวลาเช้า ภิกษุมาร่วมกันครองผ้าอันตราวสก
ถือบาตรและจิวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นกลับจากบิณฑบาต
ภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ บัดนี้ มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถี เห็นภิกษุทั้งหลายแล้วย่อมดา . . .
ก็โฉนเล่า บุรุษกระทำกิจของบุรุษแล้วจักปลงชีวิตหญิงเสีย พระผู้มีพระภาคตรัส
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสียสนั่นจักมีอยู่ไม่นาน จักมีอยู่ ๗ วันเท่านั้น ล่วง ๗ วัน
ไปแล้วจักหายไ้ไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงได้ตอบ
มนุษย์ทั้งหลายผู้เห็นภิกษุทั้งหลายแล้ว ด่า บริภาษ ซึ่งเคียด เบียดเบียน
ด้วยวาจาอันหยาบคาย มิใช่ของสัตบุรุษด้วยคานี้ว่า

คนที่พูดไม่จริง หรือคนที่ทำบาปกรรมแล้วพูดว่า มิได้ทำ

ย่อมเข้าถึงนรก คนแม่ทั้งสองพวกนั้น มีกรรมเลวทราม

ละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันในโลกหน้า ฯ

[๑๐๖] ลำดับนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นเล่าเรียนคานี้ในสำนักของพระผู้มี-

*พระภาคแล้ว ย่อมได้ตอบพวกมนุษย์ผู้เห็นภิกษุทั้งหลายแล้วด่า บริภาษ ซึ่งเคียด
เบียดเบียนด้วยวาจาอันหยาบคาย มิใช่ของสัตบุรุษ ด้วยคานี้ว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
คนที่พูดไม่จริง หรือคนที่กระทำความบาปกรรม แล้วพูดว่า มิได้
ทำ ย่อมเข้าถึงนรก คนแม่ทั้งสองพวกนั้นมีกรรมเลวทราม
ละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันในโลกหน้า ฯ

[๑๐๗] มนุษย์ทั้งหลายพากันดำริว่า สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่ได้ทำ
ความผิด สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่ได้ทำบาป เสียงนั้นมิอยู่ไม่นานนัก ได้มีอยู่
๗ วันเท่านั้น ล่วง ๗ วันแล้วก็หายไป ครั้นนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากพากันไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัครธรรมา ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ ไม่เคยมีมาแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เสียงนั้นจักมีอยู่ไม่นาน ล่วง ๗ วันแล้วก็จักหายไป เสียงนั้นหายไปแล้วเพียง
นั้น พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนทั้งหลายผู้ไม่สำรวมแล้ว ย่อมทิ่มแทงชนเหล่านั้นด้วยวาจา
เหมือนเหล่าทหารที่เป็นข้าศึกทิ่มแทงกบฏชน ผู้เข้าสู่สงครามด้วย
ลูกศรจะนั้น ภิกษุผู้มีจิตไม่ประทุษร้าย ฟังคำอันหยาบคาย
ที่ชนทั้งหลายเปล่งขึ้นแล้ว ฟังอดกลั้น ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. อุปเสนวังคันทปุตตสูตร

[๑๐๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทก-
*นิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ท่านพระอุปเสนวังคันทบุตรหลัก
เรือนอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจขึ้นอย่างนี้ว่า เป็นลาภของเราหนอเราได้
ดีแล้วหนอ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาของเรา เราออก
บวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว เพื่อนพรหมจรรย์
ของเรามีศีล มีธรรมอันงาม เราเป็นผู้กระทำความบริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย เป็นผู้
มีจิตตั้งมั่นแน่วแน่เป็นอันดี เราเป็นพระอรหันตชินาสพ และเราเป็นผู้มีฤทธิ์มาก
มีอานุภาพมาก ชีวิตของเราเจริญ ความตายของเราเจริญ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบความปริวิตกแห่งใจของท่านพระ-

*อุปเสนวังคันทบุตรด้วยพระหฤทัยแล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชีวิตย่อมไม่ทำให้ผู้ใดเดือดร้อน ผู้นั้นย่อมไม่เศร้าโศกในที่
สุดแห่งมรณะ ถ้าผู้นั้นมีบิณฑบาตเห็นแล้ว ไชริ เป็น
นักปราชญ์ ย่อมไม่เศร้าโศกในท่ามกลางแห่งสัตว์ผู้มีความ
โศก ภิกษุผู้มีภาวตัณหาอันตัดขาดแล้ว มีจิตสงบ มีชาติ-
สงสารสิ้นแล้ว ย่อมไม่มีภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. สาริปตตสูตร

[๑๐๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสาริบุตร
นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณาความสงบระงับของตนอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มี-

*พระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสาริบุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง
พิจารณาความสงบระงับของตนอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุผู้มีจิตสงบระงับ มีตัณหาอันจะนำไปในภพตัดขาดแล้ว
ชาติสงสารสิ้นแล้ว พ้นแล้วจากเครื่องผูกแห่งมาร ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบเมฆิยวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เมฆิยสูตร ๒. อุทตตสูตร ๓. โกपालสูตร ๔. ขณहुสูตร
๕. นาคสูตร ๖. ปิณโฑลภาทวาชสูตร ๗. สาริปตตสูตร ๘. สุนทรสูตร
๙. อุปเสนวังคันทปุตตสูตร ๑๐. สาริปตตสูตร ฯ

อุทาน โสณเถรวรรคที่ ๕

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

๑. ราชสูตร

[๑๑๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับอยู่บนปราสาทชั้นบน พร้อมด้วยพระนางมัลลิกาเทวี ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามพระนางมัลลิกาเทวีว่า ดูก่อนมัลลิกา มีใครอื่นบ้างไหมที่น้องรักยิ่งกว่าตน พระนางมัลลิกากราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า หามีใครอื่นที่หม่อมฉันจะรักยิ่งกว่าตนไม่ ก็ทูลกระหม่อมเล้ามีใครอื่นที่รักยิ่งกว่าพระองค์ เพคะ ฯ

ป. ดูก่อนมัลลิกา แม่นั้นก็ไม่รักใคร่คนอื่นยิ่งกว่าตน ฯ

ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จลงจากปราสาทแล้ว เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมแล้วประทับนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันอยู่บนปราสาทกับพระนางมัลลิกาเทวี ได้ถามพระนางมัลลิกาเทวีว่ามีใครอื่นที่น้องรักยิ่งกว่าตน เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ พระนางมัลลิกาเทวีกล่าวว่า พระพุทธเจ้าข้า หามีใครอื่นที่หม่อมฉันจะรักยิ่งกว่าตนไม่ ก็ทูลกระหม่อมเล้ามีใครอื่นที่รักยิ่งกว่าพระองค์ หม่อมฉันเมื่อถูกถามเข้าอย่างนี้ จึงได้ตอบพระนางมัลลิกาว่า แม่นั้นก็ไม่รักใคร่คนอื่นที่จะรักยิ่งกว่าตน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ใครๆ ตรวจตราด้วยจิตทั่วทุกทิศแล้ว หาได้พบผู้เป็นที่รักยิ่งกว่าตนในที่ใดๆ ไม่เลย สัตว์เหล่าอื่นก็รักตนมากเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อปายกาสูตร

[๑๑๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล เวลาเย็น ท่านพระอานนท์ออกจากที่หลีกเร้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัครจรรยา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้ว พระมารดาของพระผู้มีพระภาคทรงมีพระชนมายุน้อยเหลือเกิน เมื่อพระผู้มีพระภาคประสูติได้ ๗ วัน พระมารดาของพระผู้มีพระภาคก็เสด็จสวรรคต เข้าถึงเทพนิกายชั้นดุสิต พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ดูก่อนอานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ดูก่อนอานนท์ มารดาของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายมีอายุน้อยเหลือเกิน เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน มารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมทำกาลละ เข้าถึงเทพนิกายชั้นดุสิต ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งผู้เกิดแล้ว และแม่จักเกิด สัตว์ทั้งหมดนั้นจักละร่างกายไป ท่านผู้ฉลาดทราบความเสื่อมแห่งสัตว์ทั้งปวงนั้นแล้วพึงเป็นผู้มีความเพียรประพฤติพรหมจรรย์ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สุปปพุทธภูมิจสูตร

[๑๑๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาป-
*สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ในพระนครราชคฤห์ มีบุรุษเป็นโรคเรื้อนชื่อว่าสุปปพุทธะ เป็นมนุษย์ขี้ดสน กำพรวด ยากไร้ ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคแหวดล้อมไปด้วยบริษัทหมู่ใหญ่ ประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ สุปปพุทธภูมิจได้เห็นหมู่มหาชนประชุมกันแต่ที่ไกลเทียว ครั้นแล้วได้มีความดำริว่า หมู่มหาชนจะแบ่งของควารเคี้ยว หรือของควารบริโภคะอะไร ให้ในที่นี้แน่แท้ ไฉนหนอ เราพึงเข้าไปหาหมู่มหาชน เราพึงได้ของควารเคี้ยวหรือควารบริโภคะในหมู่มหาชนนี้เป็นแน่ ลำดับนั้นแล สุปปพุทธภูมิจได้เข้าไปหาหมู่มหาชนนั้นแล้ว ได้เห็นพระผู้มีพระภาคแหวดล้อมด้วยบริษัทหมู่ใหญ่ ประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ ครั้นแล้วได้มีความดำริว่า หมู่มหาชนคงไม่แบ่งของควารเคี้ยวหรือของควารบริโภคะอะไร ให้ในที่นี้ พระสมณะโคตมนี้ทรงแสดงธรรมอยู่ในบริษัท ถ้ากระไร แม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เราก็จึงฟังธรรม เขานั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งในบริษัทนั้นเอง ด้วยคิดว่า
แม้เราก็จึงฟังธรรม ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงกำหนดใจของบริษัททุก
หมู่เหล่าด้วยพระทัยแล้ว ได้ทรงกระทำไว้ในพระทัยว่า ในบริษัทนี้ ใครหนอ
แลควรรู้แจ้งธรรม พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นสุปปพุทธกฏฐิน้อยอยู่ในบริษัทนั้น
ครั้นแล้ว ได้ทรงพระดำริว่า ในบริษัทนี้ บุรุษนี้แลควรรู้แจ้งธรรม พระองค์
ทรงปรารภสุปปพุทธกฏฐิตรสอนปัพพิกา คือ ทานกถา ศีลกถา สัจจกถา
โทษแห่งกามอันต่ำทรามเศร้าหมอง และทรงประกาศอานิสงส์ในเนกขัมมะ เมื่อใด
พระผู้มีพระภาคได้ทรงทราบว่สุปปพุทธกฏฐิมิจิตควร อ่อน ปราศจากนิวรณ์
เฟื่องฟู ผ่องใส เมื่อนั้น พระองค์ทรงประกาศพระธรรมเทศนาที่พระพุทเจ้า
ทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทกข สมุทัย นิโรธ มรรค ธรรม-
* จักษุปราศจากอริ ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่สุปปพุทธกฏฐินั้นแล้ว
สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา
เหมือนผ้าที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรรับน่าย่อมด้วยดีฉะนั้น ฯ

[๑๑๓] ลำดับนั้นแล สุปปพุทธกฏฐิมิธรรมอันเห็นแล้ว มีธรรมอันบรรลุ
แล้ว มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งถึงแล้ว ชำความสงสัยได้แล้ว
ปราศจากความเคลือบแคลง บรรลุถึงความเป็นผู้แก่แล้วแล้ว ไม่เชื่อต่อผู้อื่นใน
ศาสนาของพระศาสดา ลุกจากอาสนะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
บังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศโดยอเนกปริยาย
เปรียบเหมือนนายของทีเกว้า เปิดช่องที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตาม
ประทีปไปในที่มืดด้วยหวิว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคกับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ
ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่นั้น
นี้เป็นต้นไป ฯ

ลำดับนั้นแล สุปปพุทธกฏฐิอันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง
ให้สมทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา ชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มี-
* พระภาค ลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป
ครั้งนั้นแล แม้อิโกลก่อนชนสุปปพุทธกฏฐิผู้หลีกไปไม่นานให้ล้มลง ปลงเสีย
จากชีวิต ลำดับนั้นแล ภิกษุมารดด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สุปปพุทธกฏฐิอันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้
สมทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมิกถาแล้ว กระทำกาละ คติของเขาเป็น
อย่างไร ภพหน้าของเขาเป็นอย่างไร พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุปปพุทธกฏฐิเป็นบัณฑิต ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม และ
ไม่เบียดเบียนเราให้ลำบากเพราะธรรมเป็นเหตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุปปพุทธกฏฐิ
เป็นพระโสดาบัน เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชนทั้งสาม มีความไม่ตกต่ำเป็น
ธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ฯ

[๑๑๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระ-
* ผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้
สุปปพุทธกฏฐิเป็นมณุษย์ขัดสน กำพรั ยากไร้ พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีแล้ว สุปปพุทธกฏฐิเป็นเศรษฐีบุตรอยู่ในกรุง-
* ราชคฤห์นั้นแล เขาออกไปยังกัมมิเป็นที่เล่นในสวน ได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า
นามว่าตครสิขังกำลังเที่ยวบิณฑบาตไปในพระนคร ครั้นแล้วเขาดำริว่า ใครนี่
เป็นโรคเรื้อนเที่ยวไปอยู่ เขาก็ม้วนน้ำลายแล้วหลีกไปข้างเบื้องซ้าย เขามกใหม่
อยู่ในนรกสิ้นปีเป็นอันมาก สิ้นร้อยปี สิ้นพันปี สิ้นแสนปีเป็นอันมาก เพราะ
ผลแห่งกรรมนั้นยังเหลืออยู่ เขาจึงได้เป็นมณุษย์ขัดสน กำพรั ยากไร้ อยู่ใน
กรุงราชคฤห์นั้นแล เขาอาศัยธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว สมทานศรัทธา
ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา ครั้นอาศัยธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วสมทาน
ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็น
ผู้เข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ เขาย่อมไฟโรจน์ล่วงเทวดา
เหล่าอื่นในชั้นดาวดึงส์นั้นด้วยวาระและด้วยยศ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุรุษผู้เป็นบัณฑิต พึงละเว้นบาปทั้งหลายในสัตวโลก เหมือน
บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อทางอื่นที่จะก้าวไปมีอยู่ ย่อมหลีกที่อื่นไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ราบเรียบเสียจะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. กุมารกสูตร

[๑๑๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล เด็กหนุ่มมาก
ด้วยกัน จับปลาอยู่ในระหว่างพระนครสาวัตถีกับพระวิหารเชตวัน ครั้นนั้นแล
เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไป
ไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กหนุ่มมากด้วยกัน
จับปลาอยู่ในระหว่างพระนครสาวัตถีกับพระวิหารเชตวัน ครั้นแล้วเสด็จเข้าไป
หาเด็กหนุ่มเหล่านั้น แล้วได้ตรัสถามว่า พ่อหนทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
กลัวต่อความทุกข์ ความทุกข์ไม่เป็นที่รักของเธอทั้งหลายมิใช่หรือ เด็กเหล่านั้น
กราบทูลว่า อย่างนั้นพระเจ้าข้า ข้าพระองค์ทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ความ
ทุกข์ไม่เป็นที่รักของข้าพระองค์ทั้งหลาย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ถ้าท่านทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รัก
ของท่านทั้งหลายไซ้ ท่านทั้งหลายอย่าได้ทำบาปกรรมทั้งใน
ที่แจ้งหรือในที่ลับเลย ถ้าท่านทั้งหลายจักทำหรือทำอยู่ซึ่ง
บาปกรรมไซ้ ท่านทั้งหลายแม้จะเหาะหนีไปก็ย่อมไม่พ้น
ไปจากความทุกข์เลย ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อุโปสถสูตร

[๑๑๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปัพพารามปราสาทของนาง-

* วิสาขาไมคารมารดา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคแวดล้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ประทับ
นั่งอยู่ในวันอุโปสถ ลำดับนั้นแล เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว ปฐมยามสิ้นไปแล้ว
ท่านพระอานนทลจากอาสนะกระทำจิรวเจริยงปาข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่
พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ราตรีล่วงไปแล้ว ปฐมยามสิ้นไปแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มี-

* พระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเกิด เมื่อท่านพระอานนทกราบทูลอย่าง
นี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงนั่งอยู่ แม้ครั้งที่ ๒ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว มัชฌิม-

* ยามสิ้นไปแล้ว ท่านพระอานนทลจากอาสนะ กระทำจิรวเจริยงปาข้างหนึ่ง
ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว มัชฌิมยามสิ้นไปแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่ง
อยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเกิด แม้ครั้งที่
๒ พระผู้มีพระภาคได้ทรงนั่งอยู่ แม้ครั้งที่ ๓ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว ปิจฉิม-

* ยามสิ้นไปแล้ว อรุณขึ้นไปแล้ว จวนสว่างแล้ว ท่านพระอานนทลจากอาสนะ
กระทำจิรวเจริยงปาข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับ ได้
กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว ปิจฉิมยาม
สิ้นไปแล้ว อรุณขึ้นไปแล้ว จวนสว่างแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอ
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเกิด พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ดูกรอานนท บริษัทยังไม่บริสุทธี ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ดำริว่า
พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ว่า ดูกรอานนท บริษัทยังไม่บริสุทธี ดังนี้ ทรง
หมายถึงใครหนอแล ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะกำหนดใจของภิกษุสงฆ์
ทุกหมู่เหล่าด้วยใจของตนแล้ว ได้พิจารณาเห็นบุคคลนั้นผู้ทศิล มีธรรมอันลามก
มีความประพฤติไม่สะอาดน่ารังเกียจ มีการงานปกปิด ไม่เป็นสมณะปฏิญาณว่า
เป็นสมณะ ไม่เป็นพรหมจรรย์ ปฏิญาณว่าเป็นพรหมจรรย์ผู้เฝ้าใน ผู้อันระคะ
รัวร์ดแล้ว ผู้เป็นดุจหยากเยื่อ นั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้ว ท่าน
พระมหาโมคคัลลานะลุกจากอาสนะเข้าไปหาบุคคลนั้น แล้วได้กล่าวกะบุคคลนั้น
ว่า จงลุกขึ้นเถิดผู้มีอาชญา พระผู้มีพระภาคทรงเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีธรรมเป็น
เครื่องอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นแล บุคคลนั้นได้นั่งเสีย แม้ครั้งที่ ๒

... แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็ได้กล่าวกะบุคคลนั้นว่า จงลุกขึ้น
เถิดผู้มีอาชญา พระผู้มีพระภาคทรงเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วม
กับภิกษุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ บุคคลนั้นก็ได้นั่งเสีย ลำดับนั้นแล ท่านพระ-

* มหาโมคคัลลานะจับบุคคลนั้นที่แขน จดให้ออกไปจากภายนอกชัมประตุ ใส่-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

* กลอนแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มี-

* พระภาควา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ให้บุคคลนั้นออกไปแล้ว บริษัท
บริษัทแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่อริกษะทั้งหลายเถิด พระ-

* ผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกุมภคัลลนนะ น้าอัศจรรย์ ดูกุมภคัลลนนะ ไม่เคย
มีมาแล้ว โมฆบุรุษนี้อยู่จนกระทั่งต้องจับแขนหลุดออกไป ลำดับนั้นแล พระ-

* ผู้มีพระภาคตรัสกะอริกษะทั้งหลายว่า ดูกริกษะทั้งหลาย บัดนี้ ตั้งแต่บัดนี้ไป เรา
จักไม่กระทำอุโบสถ แสดงปาติโมกข์ ตั้งแต่บัดนี้ไป เธอทั้งหลายนั้นแลพึงกระทำ
อุโบสถ แสดงปาติโมกข์ ดูกริกษะทั้งหลาย การที่ตถาคตจะพึงกระทำอุโบสถ
แสดงปาติโมกข์ ในเมื่อบริษัทไม่บริสุทธินั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส ฯ

[๑๑๓] ดูกริกษะทั้งหลาย ในมหาสมุทรมีธรรมอันน้าอัศจรรย์ ไม่
เคยมีมา ๘ ประการนี้ ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พวกกัณธียอยู่ในมหาสมุทร ๘
ประการเป็นไฉน

ดูกริกษะทั้งหลาย มหาสมุทรลาดลุ่มลึกลงไปตามลำดับไม่โกรกขึ้นเหมือน
เหว ดูกริกษะทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรลาดลุ่มลึกลงไปตามลำดับ ไม่โกรกขึ้น
เหมือนเหว นี้เป็นธรรมอันน้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๑ มีอยู่ใน
มหาสมุทร ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พวกกัณธียอยู่ในมหาสมุทร ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่ง ดูกริกษะ
ทั้งหลาย แม้ข้อที่มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่งนี้ก็เป็นธรรมอันน้า
อัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๒ . . . ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรย่อมไม่เคลื่อนกล่นด้วยซากศพเพราะคลื่น
ย่อมซัดเอาซากศพเข้าหาฝั่งให้ขึ้นบก ดูกริกษะทั้งหลาย แม้ข้อที่มหาสมุทรไม่
เคลื่อนกล่นด้วยซากศพ เพราะคลื่นย่อมซัดเอาซากศพเข้าหาฝั่งให้ขึ้นบก นี้ก็
เป็นธรรมอันน้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๓ . . . ฯ

อีกประการหนึ่ง แม่น้ำสายใหญ่ๆ คือ แม่น้ำคงคา ยมนา อจิรวดี
สรภู มหิ แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิม
หมด ถึงการนับว่ามหาสมุทรนั่นเอง ดูกริกษะทั้งหลาย แม้ข้อที่แม่น้ำสายใหญ่ๆ
คือ แม่น้ำคงคา ยมนา อจิรวดี สรภู มหิ แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึง
มหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมหมด ถึงการนับว่ามหาสมุทรนั่นเอง
นี้ก็เป็ธรรมอันน้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๔ . . . ฯ

อีกประการหนึ่ง แม่น้ำทุกสายในโลกย่อมไหลไปรวมลงในมหาสมุทร
และสายฝนก็ตกลงสู่มหาสมุทร มหาสมุทรก็ได้ปรากฏว่าจะพร้อมหรือเต็มเพราะ
น้ำนั้นๆ ดูกริกษะทั้งหลาย แม้ข้อที่แม่น้ำทุกสายในโลกไหลไปรวมลงใน
มหาสมุทร และสายฝนก็ตกลงสู่มหาสมุทร แต่มหาสมุทรก็ได้ปรากฏว่าจะ
พร้อมหรือเต็มเพราะน้ำนั้นๆ นี้ก็เป็นธรรมอันน้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการ
ที่ ๕ . . . ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็ม ดูกริกษะทั้งหลาย
แม้ข้อที่มหาสมุทรทั้งหลยมีรสเดียว คือ รสเค็ม นี้ก็เป็นธรรมอันน้าอัศจรรย์
ไม่เคยมีมา ประการที่ ๖ . . . ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด ในมหาสมุทร
นั้นมรัตนะเหล่านั้น คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศีลา แก้ว
ประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วมรกต ดูกริกษะทั้งหลาย แม้ข้อที่
มหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด . . . นี้ก็เป็นธรรมอันน้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา
ประการที่ ๗ . . . ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ สิ่ง
มีชีวิตใหญ่ๆ ในมหาสมุทรนั้น คือ ปลาตมิ ปลามังคละ ปลาตมิตมิคละ
พวกอสูร นาค คนธรรพ์ แม้ที่มีร่างกายใหญ่ประมาณร้อยโยชน์ สองร้อย
โยชน์ สามร้อยโยชน์ สี่ร้อยโยชน์ ห้าร้อยโยชน์ ก็มีอยู่ ดูกริกษะทั้งหลาย
แม้ข้อที่มหาสมุทรเป็นที่พำนักของสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ . . . นี้ก็เป็นธรรมอันน้า
อัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๘ ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พวกกัณธียอยู่ใน
มหาสมุทร ดูกริกษะทั้งหลาย ในมหาสมุทรมีธรรมอันน้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา
๘ ประการนี้แล ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พวกกัณธียอยู่ในมหาสมุทร ฯ

[๑๑๔] ดูกริกษะทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ ก็มีธรรมอันน้าอัศจรรย์
ไม่เคยมีมา ๘ ประการ ที่กิริกษะทั้งหลายเห็นแล้วๆ พวกกัณธียอยู่ในธรรมวินัย
ฉันั้นเหมือนกัน ๘ ประการเป็นไฉน

ดูกริกษะทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการ
กระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่จะมีการบรรลุหัตผลโดย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ตรง เปรียบเหมือนมหาสมุทรลาดลุ่มลึกไปตามลำดับ ไม่โกรกขึ้นเหมือนแห
ฉะนั้น ดุริยทัสสทั้งหลาย ข้อที่ในธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการ
กระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่ว่าจะมีการบรรลุหรือผลโดย
ตรง นี่เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาประการที่ ๑ ในธรรมวินัยนี้ ที่
ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆ พวกเขายินดียอยู่ในธรรมวินัยนี้ ฯ

ดุริยทัสสทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา ไม่ล่วงลึกขาบทที่เราบัญญัติ
แล้วแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต เปรียบเหมือนมหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้น
ฝั่ง ฉะนั้น ดุริยทัสสทั้งหลาย แม้ข้อที่สาวกทั้งหลายของเรา ไม่ล่วงลึกขาบทที่
เราบัญญัติแล้ว นี่ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๒ . . . ฯ

ดุริยทัสสทั้งหลาย บุคคลผู้ศีล มีบาปธรรม มีความประพฤติไม่
สะอาดน่ารังเกียจ ปกปิดกรรมชั่ว ไม่ใช้สมณะปฏิญาณว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่
ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ปฏิญาณว่าประพฤติพรหมจรรย์ เสียใน ชุ่มด้วยราคะ
เป็นดุจหยากเหือ สงฆ์ไม่ยอมอยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ประชุมกันยกวัตรเธอเสีย
ทันที แม้เขาจะนั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ แต่เขาก็ถือว่าห่างไกลจากสงฆ์
และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเขา เปรียบเหมือนมหาสมุทร ไม่เคลื่อนกล่นด้วยซากศพ
เพราะคลื่นย่อมกัดเอาซากศพในมหาสมุทรเข้าหาฝั่ง ให้ขึ้นบก ฉะนั้น ดุริย-
* ทัสสทั้งหลาย แม้ข้อที่บุคคลผู้ศีล มีบาปธรรม . . . และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเขา
นี่ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาประการที่ ๓ . . . ฯ

ดุริยทัสสทั้งหลาย วรรณะ ๔ จำพวก คือ กษัตริย์ พราหมณ์
แพศย์ ศูทร ออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วย่อมละ
ชื่อและโคตรเดิม ถึงการนับว่าพระสมณศากยบุตรทั้งนั้น เปรียบเหมือนแม่น้ำ
ใหญ่ๆ คือ แม่น้ำคงคา ยมนา อจิรวดี สรภู มหิ แม่น้ำเหล่านั้นไหลไป
ถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมหมด ถึงการนับว่ามหาสมุทรรนั้นเอง
ฉะนั้น ดุริยทัสสทั้งหลาย แม้ข้อที่วรรณะ ๔ จำพวก คือ กษัตริย์ พราหมณ์
. . . ถึงการนับว่าพระสมณศากยบุตรทั้งนั้น นี่ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคย
มีมา ประการที่ ๔ . . . ฯ

ดุริยทัสสทั้งหลาย แม้ภิกษุเป็นอันมากจะปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิเสส-
* นิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็ได้ปรากฏว่าพร่องหรือเต็มด้วยภิกษุนั้น เปรียบเหมือน
แม่น้ำทุกสายในโลก ย่อมไหลไปรวมลงในมหาสมุทร และสายฝนก็ตกลงสู่
มหาสมุทร มหาสมุทรก็ไม่ปรากฏว่าพร่องหรือเต็ม ฉะนั้น ดุริยทัสสทั้งหลาย
แม้ข้อที่ภิกษุทั้งหลายจะปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็ได้
ปรากฏว่าพร่องหรือเต็มด้วยภิกษุนั้น นี่เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา
ประการที่ ๕ . . . ฯ

ดุริยทัสสทั้งหลาย ธรรมวินัยนี้มีรสเดียว คือวิมุตติรส เปรียบเหมือน
มหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็มฉะนั้น ดุริยทัสสทั้งหลาย แม้ข้อธรรมวินัยนี้มีรส
เดียว คือ วิมุตติรส นี่ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการ
ที่ ๖ . . . ฯ

ดุริยทัสสทั้งหลาย ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมายหลายชนิด ในธรรมวินัย
นั้นมีรัตนะเหล่านี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕
พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรัตนะมากมาย
หลายชนิด ในมหาสมุทรนั้นมีรัตนะเหล่านี้ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้ว
ไพฑูรย์ สังข์ ศิลาลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วมรกต ฉะนั้น
ดุริยทัสสทั้งหลาย แม้ข้อที่ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมายหลายชนิด . . . อริยมรรคมี
องค์ ๘ นี่ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๗ . . . ฯ

ดุริยทัสสทั้งหลาย ธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนักอาศัยสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ ใน
ธรรมวินัยนั้น มีสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ เหล่านี้ คือ พระโสดาบัน ท่านผู้ปฏิบัติ
เพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่ง
สกทาคามีผล พระอนาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล พระ-

* อรหันต์ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์ เปรียบเหมือนมหาสมุทรเป็นที่
พำนักอาศัยของสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ ในมหาสมุทรนั้นมีสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ เหล่านี้
คือ ปลาตมิ ปลาตมิคละ ปลาตมิติมิคละ อสุร นาค คนธรรพ์ แมมีร่างกาย
ใหญ่ประมาณร้อยโยชน์ สองร้อยโยชน์ สามร้อยโยชน์ สี่ร้อยโยชน์
ห้าร้อยโยชน์ ฉะนั้น ดุริยทัสสทั้งหลาย แม้ข้อที่ธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนักอาศัยสิ่ง
มีชีวิตใหญ่ๆ . . . ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์ นี่ก็เป็นธรรมอัน
น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๘ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆ
พวกเขายินดียอยู่ในธรรมวินัย ดุริยทัสสทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ มีธรรมอันน่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
อัครจรรย์ ไม่เคยมีมา ๘ ประการนี้แล ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆ พวกกันยินดี
อยู่ในธรรมวินัยนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ฝน คือ กิเลสย่อมร้าวรดสิ่งที่ปกปิด ย่อมไม่ร้าวรดสิ่งที่เปิด
เพราะฉะนั้น ฟังเปิดสิ่งที่ปกปิดไว้เสีย ฝน คือ กิเลส
ย่อมไม่ร้าวรดสิ่งที่เปิดนออย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. โสณสูตร

[๑๑๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อาราม

ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระ-

*มหากัจจានะอยู่ ณ ปรัฏฐาบรรพต แคว้นกัรุมมะ ในอวันตฺชนบท ก็สมัยนั้นแล

อุบาสกชื่อโสณโกฏิก็ณณะ เป็นอุปัฏฐากของท่านพระมหากัจจานะ ครั้นนั้นแล

อุบาสกชื่อโสณโกฏิก็ณณะ หลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจ

อย่างนี้ว่า พระคุณเจ้ามหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้นย่อม

ปรากฏแก่เราผู้พิจารณาอยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้ครองเรือน จะ

ประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดจสังขัตติ ไม่ใช่ทำได้ง่าย

ผิฉะนั้นเราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด ลำดับ

นั้นแล อุบาสกโสณโกฏิก็ณณะเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ อภิวัทนา

แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระมหากัจจานะว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส กระผมหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดปริวิตกแห่งใจ

อย่างนี้ว่า พระคุณเจ้ามหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้น

ย่อมปรากฏแก่เราผู้พิจารณาอยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้ครองเรือน

จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดจสังขัตติ ไม่ใช่ทำได้ง่าย

ผิฉะนั้น เราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้ามหากัจจานะโปรดให้กระผมบวชเถิด ฯ

[๑๒๐] เมื่ออุบาสกโสณโกฏิก็ณณะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระมหา-

*กัจจานะได้กล่าวกะอุบาสกโสณโกฏิก็ณณะว่า ดูกรโสณะ พรหมจรรย์มีกัต

หนเดียว มีการนอนผู้เดียวตลอดชีวิต ทำได้ยากนัก ดูกรโสณะ เชิญท่านเป็น

คฤหัสถ์อยู่ในเรือนนั้นแล จงหมั่นประกอบพรหมจรรย์อันมีกัตหนเดียว นอน

ผู้เดียว เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเถิด ครั้นนั้นแล การปรารภเพื่อ

จะบวชของอุบาสกโสณโกฏิก็ณณะได้ระงับไป แม้ครั้งที่ ๒ . . . การปรารภเพื่อ

จะบวชของอุบาสกโสณโกฏิก็ณณะก็ได้ระงับไป แม้ครั้งที่ ๓ อุบาสกโสณโกฏิ-

*ก็ณณะหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า พระคุณเจ้า

มหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้นย่อมปรากฏแก่เราผู้พิจารณา

อยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์

ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดจสังขัตติ ไม่ใช่ทำได้ง่าย ผิฉะนั้น เรา

พึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด แม้ครั้งที่ ๓

อุบาสกโสณโกฏิก็ณณะก็ได้เข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ อภิวัทนา

แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระมหากัจจานะว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า

พระคุณเจ้ามหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้นย่อมปรากฏ

แก่เราผู้พิจารณาอยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้ครองเรือน จะประพฤติ

พรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดจสังขัตติ ไม่ใช่ทำได้ง่าย ผิฉะนั้น

เราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด ข้าแต่ท่าน

ผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้ามหากัจจานะโปรดให้กระผมบวชเถิด ลำดับนั้นแล

ท่านพระมหากัจจานะให้อุบาสกโสณโกฏิก็ณณะบวชแล้ว ฯ

[๑๒๑] ก็โดยสมัยนั้น อวันตฺทิกชนาภมิกษุน้อย ครั้นนั้นแล ท่าน

พระมหากัจจานะให้ประชุมพระภิกษุสงฆ์ทศวรรคแต่บ้าน และนิคมเป็นต้นนั้น

โดยยากลำบาก โดยล่วงไปสามปี จึงให้ท่านพระโสณะอุปสมบทได้ ครั้นนั้นแล

ท่านพระโสณะอยู่จำพรรษาแล้ว หลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่ง

ใจอย่างนี้ว่า เราไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเฉพาะพระพักตร์ แต่เราได้ฟัง

เท่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พระองค์เป็นเช่นนี้ๆ ถ้าว่าพระอภัยขมา

พึงอนุญาตเราให้เฝ้า เราพึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ลำดับนั้นแล เป็นเวลาเย็น ท่านพระโสณะออกจากที่เร้น เข้าไปหาพระมหา-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

* กัจจายนะถึงที่อยู่ อภิวัตน์แล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าว
กะท่านพระมหากัจจายนะว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส เมื่อกระผมหลีกออก
เร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า เราไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้นเฉพาะพระพักตร์ แต่เราได้ฟังเท่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
พระองค์เป็นเช่นนี้ๆ ถ้าวาพระอุปัชฌายะพึงอนุญาตเราไซ้ เราพึงไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ฯ

ท่านพระมหากัจจายนะกล่าวว่า ดิละๆ โสณะ ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มี-

* พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเถิด ท่านจักได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น ผู้นำเลื่อมใส ควรเลื่อมใส มีอินทรีย์สงบ มีพระทัยสงบ
ผู้ถึงความสงบและความฝึกอันสูงสุด ผู้ฝึกแล้ว ผู้คุ้มครองแล้ว มีอินทรีย์สำรวมแล้ว
ผู้ประเสริฐ ครั้นแล้ว ท่านจงถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า
ตามคำของเรา จงทูลถามถึงความเป็นผู้มีอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กระปรี่-

* กระเปร่า ทรงมีกำลัง ทรงอยู่สำราญเถิด ฯ

ท่านพระโสณะชื่นชมยินดีภายีของท่านพระมหากัจจายนะแล้ว ลุกจาก
อาสนะ อภิวัตน์ท่านพระมหากัจจายนะ กระทำประทักษิณ เก็บเสนาสนะแล้ว ถือบาตรและจีวรหลีกจาริกไปทางพระนครสาวัตถี เมื่อเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ ได้ถึง
พระนครสาวัตถีแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ถวายบังคมแล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้
กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระมหากัจจายนะอุปัชฌายะของข้าพระองค์
ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และทูลถามถึงความเป็น
ผู้มีพระอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กระปรี่กระเปร่า ทรงมีกำลัง ทรงอยู่สำราญ
พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกะภิกษุ เธอพึงอดทนได้หรือ พึงให้
เป็นไปได้หรือ เธอมาสิ้นหนทางไกลด้วยความไม่ลำบากหรือ และเธอไม่ลำบาก
ด้วยบิณฑบาตหรือ ท่านพระโสณะกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์
พึงอดทนได้ พึงให้เป็นไปได้ ข้าพระองค์มาสิ้นหนทางไกลด้วยความไม่ลำบาก
และข้าพระองค์ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตพระเจ้าข้า ฯ

[๑๒๒] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งท่านพระอานนท์ว่า ดูก
อานนท์ เธอจงปลาดเสนาสนะสำหรับภิกษุผู้อาศัยตนๆนี้เถิด ลำดับนั้น ท่าน
พระอานนท์ดำริว่า พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งใช้เราว่า ดูกอานนท์ เธอจงปลาด
เสนาสนะสำหรับภิกษุผู้อาศัยตนๆนี้เถิด ดังนี้ เพื่อภิกษุใด พระผู้มีพระภาคทรง
ปรารภณะจะประทับอยู่ในวิหารเดียวกันกับภิกษุนั้น พระผู้มีพระภาคทรงปรารภณะ
จะประทับอยู่ในวิหารเดียวกับท่านพระโสณะ ท่านพระอานนท์ได้ปลาดเสนาสนะ
สำหรับท่านพระโสณะในวิหารที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ครั้นนั้นแล พระผู้มี-

* พระภาคทรงยับยั้งด้วยการบรรทมในอัฟโลกาสสิ้นราตรีเป็นอันมาก ทรงล้างพระ-

* บาตรแล้ว เสด็จเข้าไปสู่พระวิหาร แม่นท่านพระโสณะก็ยับยั้งด้วยการนอนใน
อัฟโลกาสสิ้นราตรีเป็นอันมาก ล้างเท้าแล้วเข้าไปสู่พระวิหาร ครั้นนั้นแล พระผู้มี-

* พระภาคทรงลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี รับสั่งกะท่านพระโสณะว่า ดูกะภิกษุ
การกล่าวธรรมจงแจ่มแจ้งกะเธอเถิด ท่านพระโสณะทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว
ได้กล่าวพระสูตรทั้งหมด ๑๖ สูตร จัดเป็นวรรค ๘ วรรค ด้วยสรภัญญะ ลำดับ
นั้น ในเวลาจบสรภัญญะของท่านพระโสณะ พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาว่า
ดิละๆ ภิกษุ พระสูตร ๑๖ สูตร จัดเป็นวรรค ๘ วรรค เธอเรียนดีแล้ว กระ
ทำไว้ในใจดีแล้ว จำทรงไว้ดีแล้ว เธอเป็นผู้ประกอบด้วยวาจาไพเราะ ไม่มีโทษ
สามารถเพื่อจะยังเนื้อความให้แจ่มแจ้ง ดูกะภิกษุ เธอมีพรญาเท่าไร ท่านพระ-

* โสณะกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์มีพรญาหนึ่ง ฯ

พ. เธอได้ทำช้อยอย่างนี้เพื่ออะไร ฯ

โส. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้เห็นโทษในกามทั้งหลายโดย
กาลนาน ทั้งฆราวาสก็ด้อยแค้น มีกิจมาก มีกรรมมาก พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

พระอริยเจ้าย่อมไม่ยินดีในบาป ท่านผู้สะอาดย่อมไม่ยินดี
ในบาป เพราะได้เห็นโทษในโลก เพราะได้รู้ธรรมอัน
ไม่มีอุปรี ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. กังขาเรวตสูตร

[๑๒๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ไกล่พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระกัณหาเรวต
นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณาถึงขารัตริยวิสุทธิของตนอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มี
พระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระกัณหาเรวตผู้หนึ่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง
พิจารณาถึงขารัตริยวิสุทธิของตนอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความสงสัยอย่างหนึ่งอย่างใดในอัตภาพนี้หรือในอัตภาพอื่น
ในความรู้ของตน หรือในความรู้ของผู้อื่น บุคคลผู้เพ่ง
พินิจ มีความเพียร ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ย่อมละ
ความสงสัยเหล่านั้นได้ทั้งหมด ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. อนันตสูตร

[๑๒๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทก-

*นิวาปสถาน ไกล่พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ในวันอุโบสถเวลาเช้า ท่าน-
*พระอนนทันทูแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ พระ-
*เทวทัตได้เห็นท่านพระอนนทที่กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในพระนครราชคฤห์ จึงเข้าไปหาท่านพระอนนท แล้วได้กล่าวกะท่านพระอนนทว่า ดูกรอาวุโสอนนท บัดนี้

ผมจักกระทำอุโบสถและสังฆกรรมแยกจากพระผู้มีพระภาค แยกจากภิกษุ-

*สงฆ์ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ครั้งนั้นแล ท่านพระอนนทที่เที่ยวบิณฑบาตใน
พระนครราชคฤห์ กลับจากบิณฑบาตในภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบ
ทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เวลาเช้า

ข้าพระองค์นั่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ พระ-
*เทวทัตได้เห็นข้าพระองค์กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในพระนครราชคฤห์ จึงเข้าไปหา
ข้าพระองค์ ครั้นแล้วได้กล่าวกะข้าพระองค์ว่า ดูกรอาวุโสอนนท บัดนี้ ผม
จักกระทำอุโบสถและสังฆกรรมแยกจากพระผู้มีพระภาค แยกจากภิกษุสงฆ์ ตั้ง
แต่บัดนี้เป็นต้นไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้ พระเทวทัตจักทำลายสงฆ์ จัก
กระทำอุโบสถและสังฆกรรม ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความคิดคนทำได้ง่าย ความคิดคนชั่วทำได้ยาก ความชั่ว
คนชั่วทำได้ง่าย ความชั่วพระอริยเจ้าทั้งหลายทำได้ยาก ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. สัททหายมานสูตร

[๑๒๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบทกับภิกษุสงฆ์หมู่
ใหญ่ ก็สมัยนั้นแล มากณพมากด้วยกันแปลงเสียงอ้ออิงผ่านไปในที่ไม่ไกลพระผู้มี
พระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นมากณพมากด้วยกันแปลงเสียงอ้ออิงผ่านไป
ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนทั้งหลายผู้มีสติหลงลืม อาวดอ้างว่าเป็นบัณฑิต พุดตาม
อารมณ์ (พุดเท็จ) พุดยืดยาวตามปรารถนา ย่อมไม่รู้ลึก
ถึงเหตุที่ตนพุดชักนำผู้อื่นนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. จุฬปิ่นถกสูตร

[๑๒๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ไกล่พระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล ท่านพระจุฬปิ่นถก
นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้จำเพาะหน้า ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค
พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระจุฬปิ่นถกนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติ
ไว้จำเพาะหน้า ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุมิกายตั้งมั่นแล้ว มีใจตั้งมั่นแล้ว ยินอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี

จบสูตรที่ ๑๐
จบโศณเถรวรรคที่ ๕

๑. ราชสูตร ๒. อัปปายกาสูตร ๓. สุปปพุทธกถาสูตร
๔. กุมารกสูตร ๕. อโปลกสูตร ๖. โสณสูตร ๗. กังขารวตสูตร
๘. อาเนนทสูตร ๙. สัททพยานสูตร ๑๐. จูฬปีณกสูตร ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 บาปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ยินอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น
 แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มี
 พระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้ เป็นกาล
 ควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคตรัส
 พระดำรัสนี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา จักยังเป็นผู้ไม่ฉลาด
 ไม่ได้รับแนะนำ ไม่ถึงความแก่กล้า ยังไม่ใคร่ความเกษมจากโยคะ ยังไม่เป็น
 พหูสูตร ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่
 ประพฤติตามธรรม ไม่เรียนอาจริยวาทของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ
 แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่าย แสดงธรรมปาฏิหาริย์ด้วยดีซึ่ง
 ปรปวาทที่เกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม ไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียง
 นั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุสาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ฉลาด
 ได้รับแนะนำแล้ว ถึงความเป็นผู้แก่กล้าแล้ว ใคร่ความเกษมจากโยคะ เป็น
 พหูสูตร ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม
 เรียนอาจริยวาทของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก
 กระทำให้ง่าย ย่อมแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ด้วยดีซึ่งปรปวาทที่เกิดขึ้นแล้วโดย
 ชอบธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด
 ขอพระสุตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้เป็นกาลควรปรินิพพานของพระผู้มีพระ-
 *ภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสไว้ว่า ดูกรมารผู้มี
 บาป ภิกษุผู้สาวกของเรา . . . อุบาสกสาวกของเรา . . . อุบาสิกาสาวกของเรา
 จักยังเป็นผู้ไม่ฉลาด ไม่ได้รับแนะนำแล้ว ยังไม่ถึงความแก่กล้า ยังไม่
 ใคร่ความเกษมจากโยคะ ไม่ทรงธรรม ไม่เป็นพหูสูตร ยังไม่ปฏิบัติธรรมสมควร
 แก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ยังไม่ประพฤติตามธรรม ไม่เรียนอาจริยวาทของตนแล้ว
 บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก จักกระทำให้ง่าย แสดงธรรม
 มีปาฏิหาริย์ด้วยดี ซึ่งปรปวาทที่บังเกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม ไม่ได้เพียงใด
 เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ อุบาสกสาวก
 ของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ฉลาด ได้รับแนะนำแล้ว ถึงความแก่กล้า ใคร
 ความเกษมจากโยคะ ทรงธรรม เป็นพหูสูตร ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
 ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียนอาจริยวาทของตนแล้ว บอก แสดง
 บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ย่อมกระทำให้ง่าย แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์
 ด้วยดีซึ่งปรปวาทที่เกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้
 ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด
 บัดนี้เป็นกาลควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มี
 พระภาคตรัสพระดำรัสไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป พรหมจรรย์ของเรานี้จักยังไม่
 เจริญแพร่หลาย กว้างขวาง คนส่วนมากยังไม่รู้ทั่วถึง ยังไม่แน่นอน เทวดา
 และมนุษย์ทั้งหลายยังไม่ประกาศดีแล้ว เพียงใด เราจักไม่ปรินิพพานเพียงนั้น
 บัดนี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคเจริญแพร่หลาย กว้างขวาง คนส่วนมาก
 รู้ทั่วถึงแน่นอน เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศดีแล้ว ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุตเจ้าเสด็จ
 ปรินิพพานเถิด บัดนี้เป็นกาลควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๑๓๑] เมื่อมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะมารผู้มี
 บาปนั้นว่า ดูกรมารผู้มีบาป ท่านจงเป็นผู้ชวนชวายน้อยเถิด ไม่นานนักเถิด
 จักปรินิพพาน แต่นี้ล่วงไป ๓ เดือน ตถาคตจักปรินิพพาน ครั้นนั้นแล พระผู้
 มีพระภาคมีพระสติสัมปชัญญะทรงปลงอสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ ก็เมื่อพระผู้
 มีพระภาคทรงปลงอสังขารแล้ว แผ่นดินใหญ่หวั่นไหว น้าฟุ้งกลัว โลมาชาติ
 ชูขึ้น และกลองทิพย์ก็บันลือลั่น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้วได้ทรงปลงอุทาน
 นี้ในเวลานั้นว่า

มนิได้ปลงเครื่องประดับตกแต่งอันเป็นเหตุสมภพทั้งที่ซึ่งได้และ
 ซึ่งไม่ได้ ยินดีแล้วในภายใน มีจิตตั้งมั่น ได้ทำลายกิเลสที่
 เกิดในตนเหมือนทหารทำลายเกวaze ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ปฏิสัลลานสูตร

[๑๓๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปัพพารามปราสาทของนาง
 วิชาสมาธิการมารดา ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ในเวลาเย็น พระผู้มี
 พระภาคเสด็จออกจากที่เร้น ประทับนั่งอยู่ภายนอกชัมปประตุ ลำดับนั้นแล

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคม
พระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง กิสมัยนั้น ชฎิล ๗
คน นีกรณธ์ ๗ คน อเจลก ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน และปริพาชก ๗ คน
มีขนรักแร้และเล็บงอกยาว หาบบริวารหลายอย่าง เดินผ่านไปในที่ไม้อโกลพระผู้
มีพระภาค พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทอดพระเนตรเห็นชฎิล ๗ คน นีกรณธ์ ๗
คน อเจลก ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน และปริพาชก ๗ คน เหล่านั้น ผู้มีขน
รักแร้และเล็บงอกยาว หาบบริวารหลายอย่าง เดินผ่านไปในที่ไม้อโกลพระผู้มี
พระภาค ครั้นแล้วทรงลุกจากอาสนะ ทรงกระทำผ้าห่มเจวียบบ้างหนึ่งแล้วทรง
คุกพระชานุมนทลเบื้องขวาลงที่แผ่นดิน ทรงประนมอัญชลีไปทางที่ชฎิล ๗
คน นีกรณธ์ ๗ คน อเจลก ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน และปริพาชก ๗ คนแล้ว
ทรงประกาศพระนาม ๓ ครั้งว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าคือ พระเจ้า
ปเสนทิโกศล ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าคือพระเจ้าปเสนทิโกศล ข้าแต่
ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าคือพระเจ้าปเสนทิโกศล ลำดับนั้นแล เมื่อชฎิล ๗
คน นีกรณธ์ ๗ คน อเจลก ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน และปริพาชก ๗ คน
เหล่านั้นหลีกไปแล้ว ไม่นาน พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ท่าน
เหล่านั้น เป็นคนหนึ่งในจำนวนพระอรหันต์หรือในจำนวนท่านผู้บรรลุอรหัตตมรรค
ในโลก ฯ

[๑๓๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรเป็นภุชสะ
บริโศกคาม ทรงครองขรรษาอันค้ำด้วยพระโอรสและพระมเหสีอยู่ ทรงใช้
สอยผ้าแคว้นกาสิและจันทน้อย ทรงตัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่อง
ประเทืองผิวอยู่ ทรงยินดีเงินและทองอยู่ ยากที่จะทรงทราบได้ว่า ท่านเหล่านั้นเป็น
พระอรหันต์ หรือว่าท่านเหล่านั้นบรรลุอรหัตตมรรค ฯ

๑. ดูกรมหาบพิตร ศีล พึงทราบได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และศีลนั้นแล
พึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย เมื่อมนสิการพึงทราบได้ ไม่
มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรมไม่พึงทราบ ฯ

๒. ความเป็นผู้สะอาด พึงทราบได้ด้วยการปราศรัย และความเป็นผู้
สะอาดนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย มนสิการพึงทราบ
ได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรมไม่พึงทราบ ฯ

๓. กำลังใจ พึงทราบได้ในเพราะอันตราย และกำลังใจนั้นแลพึงทราบ
ได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยการนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่
พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรมไม่พึงทราบ ฯ

๔. ปัญญา พึงทราบได้ด้วยการสนทนา ก็ปัญญานั้นแลพึงทราบได้โดย
กาลนาน ไม่ใช่โดยการนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ
ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรมไม่พึงทราบ ฯ

[๑๓๔] ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัครย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ไม่เคยมีมา พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้ว่า ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตร
เป็นภุชสะบริโศกคาม ทรงครองขรรษาอันค้ำด้วยพระโอรสและพระมเหสี
อยู่ ทรงใช้สอยผ้าแคว้นกาสิและจันทน้อย ทรงตัดทรงดอกไม้ ของหอม และ
เครื่องประเทืองผิวอยู่ ทรงยินดีเงินและทองอยู่ ยากที่จะรู้ได้ว่า ท่านเหล่านั้น
เป็นพระอรหันต์ หรือว่าท่านเหล่านั้นบรรลุอรหัตตมรรค ดูกรมหาบพิตร ศีล พึง
ทราบได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และศีลนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดย
กาลนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบ
ได้ ผู้มีปัญญาทรมไม่พึงทราบ ความเป็นผู้สะอาด พึงทราบได้ด้วยการปราศรัย
และความเป็นผู้สะอาดนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย
มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญา
ทรมไม่พึงทราบ กำลังใจ พึงทราบได้ในเพราะอันตราย และกำลังใจนั้นแลพึง
ทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการ
ไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรมไม่พึงทราบ ปัญญาพึงทราบได้
ด้วยการสนทนา และปัญญานั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย
มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญา
ทรมไม่พึงทราบ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกเราชนบุรุษปลอมตัวเป็นนักบวชเที่ยว
สอดแนมของหม่อมฉันเหล่านี้ ตรวจตราชนบทแล้วกลับมา พวกเขาดูตรวจตรา
ก่อน หม่อมฉันจึงตรวจตราภายหลัง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ พวกเขาลอย
ธุลีและมลทินแล้ว อาบดีแล้ว ไล่ทาดีแล้ว ปลงผมและหนวดแล้ว นุ่งผ้าขาว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ผู้มีเอิบพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่ ฯ
ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บรรพชิต ไม่ควรพยายามในบาปกรรมทั่วไป ไม่ควรเป็นคนใช้
ของผู้อื่น ไม่ควรอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่ ไม่ควรแสดงธรรมเพื่อ
ประโยชน์แต่ทรัพย์นั้นๆ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อาหุสูตร

[๑๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ประทับนั่งทรงพิจารณาอุทลบาปธรรมเป็นอันมากที่พระองค์ทรงละได้แล้ว และ
อุทลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญบริบูรณ์ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบอุทลบาปธรรมเป็นอันมากที่
พระองค์ทรงละได้แล้ว และอุทลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญบริบูรณ์ จึงทรง
เปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สิ่งทั้งปวงได้มีแล้วในกาลก่อน ไม่มีแล้วในกาลนั้น สิ่ง
ทั้งปวงไม่มีแล้วในกาลก่อน ได้มีแล้วในกาลนั้น ไม่มีแล้ว
จักไม่มี และย่อมไม่มีในบัดนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. กิรสูตรที่ ๑

[๑๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล สมณะ พราหมณ์
ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน มี
ความชอบใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณ-

*พราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑. โลกเที่ยง นี่แหละจริง อันเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๒. โลกไม่เที่ยง นี่แหละจริง อันเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๓. โลกมีที่สุด . . .

๔. โลกไม่มีที่สุด . . .

๕. ชีพอันนั้น สรรีระก็อันนั้น . . .

๖. ชีพเป็นอื่น สรรีระก็เป็นอื่น . . .

๗. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีก . . .

๘. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมไม่เป็นอีก . . .

๙. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี นี่

แหละจริง อันเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑๐. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็
หาไม่ได้ นี่แหละจริง อันเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์เหล่านั้นเกิดบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ทิ่ม
แทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่
เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

[๑๓๗] ครั้นนั้นเป็นเวลาเช้า ภิกษุมากด้วยกัน นั่งแล้วถือบาตรและ
จีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี
กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
บังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส สมณะ พราหมณ์ ปริพาชกมาก
ด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน มีความชอบใจ
ต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณพราหมณ์พวก
หนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง นี่แหละจริง . . . ธรรมเป็นเช่นนี้
ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัญญุเตยริยเป็นคนบอด ไม่มีจักขุ ไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จัก
ความฉิบหายไซ้ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จัก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายไซ้ประโยชน์ ไม่รู้จักกรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม
ก็บาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรม
เป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมเป็นเช่นนั้น ฯ

[๑๓๘] ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ในพระนครสาวัตถีนี้
แล มีพระราชพาพระองค์หนึ่ง ครั้นนั้นแล พระราชาพระองค์นั้นตรัสเรียกบุรุษคน
หนึ่งมาสั่งว่า ดุริยบุรุษผู้เจริญ นี่แน่เธอ คนตาบอดในพระนครสาวัตถีมีประมาณ
เท่าใด ท่านจงบอกให้คนตาบอดเหล่านั้นทั้งหมดมาประชุมรวมกัน บุรุษนั้นทูล
รับพระราชดำรัสแล้ว พาคนตาบอดในพระนครสาวัตถีทั้งหมดเข้าไปเฝ้าพระราช
ราชที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบบังคมทูลพระราชพาพระองค์นั้นว่า ขอเดชะ พวกคน
ตาบอดในพระนครสาวัตถีมาประชุมกันแล้ว พระพุทธเจ้าข้า พระราชาพระองค์นั้น
ตรัสว่า แน่ะพนาย ถ้อยคำนั้น ท่านจงแสดงชี้แจงแก่พวกคนตาบอดเถิด บุรุษ
นั้นทูลรับพระราชดำรัสแล้วแสดงชี้แจงแก่พวกคนตาบอด คือ แสดงศีรษะชี้แจงแก่
คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนั้น แสดงหูชี้แจงแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้าง
เป็นเช่นนั้น แสดงงาชี้แจงแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนั้น แสดงวงชี้แจง
แก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนั้น แสดงตัวชี้แจงแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า
ช้างเป็นเช่นนั้น แสดงเท้าชี้แจงแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนั้น แสดง
หลังชี้แจงแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนั้น แสดงโคนหางชี้แจงแก่คนตาบอด
พวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนั้น แสดงปลายหางชี้แจงแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็น
เช่นนั้น ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นแล บุรุษนั้น ครั้นแสดงชี้แจงแก่พวกคนตา
บอดแล้ว เข้าไปเฝ้าพระราชพาพระองค์นั้นถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า
ขอเดชะ คนตาบอดเหล่านั้นเห็นช้างแล้วแล บัดนี้ ขอได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
จงทรงสำคัญเวลาอันควรเถิด พระเจ้าข้า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นแล พระ-
* ราชพาพระองค์นั้นเสด็จเข้าไปถึงที่คนตาบอดเหล่านั้น ครั้นแล้วได้ตรัสถามว่า ดุริ
ยคนตาบอดทั้งหลาย พวกท่านได้เห็นช้างแล้วหรือ คนตาบอดเหล่านั้น กราบทูลว่า
ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เห็นแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

รา. ดุริยคนตาบอดทั้งหลาย ท่านทั้งหลายกล่าวว่า ข้าพระพุทธเจ้า
ทั้งหลายได้เห็นช้างแล้ว ดังนี้ ช้างเป็นเช่นไร ฯ

คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำศีรษะชี้แจง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ
ช้างเป็นเช่นนั้น คือ เหมือนหม้อ พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำหูชี้แจง
ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนั้น คือ เหมือนกะดัง พระเจ้าข้า
คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำงาชี้แจง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนั้น
คือ เหมือนเผาล พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำวงชี้แจง ได้กราบทูลอย่างนี้
ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนั้น คือ เหมือนงอนไถ พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่
ได้ลูบคลำตัวชี้แจง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนั้น คือ เหมือน
ฉางข้าว พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำเท้าชี้แจง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า
ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนั้น คือ เหมือนเสา พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำ
หลังชี้แจง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนั้น คือ เหมือนครกตำข้าว
พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำโคนหางชี้แจง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ
ช้างเป็นเช่นนั้น คือ เหมือนสาก พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำปลาย
หางชี้แจง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนั้น คือ เหมือนไม้กวาด
พระเจ้าข้า คนตาบอดเหล่านั้นได้ทู่เถียงกันและกันว่า ช้างเป็นเช่นนั้น ช้างไม่ใช่
เป็นเช่นนั้น ช้างไม่ใช่เป็นเช่นนั้น ช้างเป็นเช่นนั้น ดุริยภิกษุทั้งหลาย ก็พระราช
พาพระองค์นั้น ได้ทรงมีพระทัยชื่นชมเพราะเหตุนี้แล ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล พวกอัญญเดียรฉัตรปริพาชก
เป็นคนบอด ไม่มีจักขุ ย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายไซ้ประโยชน์
ไม่รู้จักกรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหาย
ไซ้ประโยชน์ ไม่รู้จักกรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม ก็บาดหมางกัน ทะเลาะกัน
วิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็น
เช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมเป็นเช่นนั้น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

ได้ยินว่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมข้องอยู่ เพราะทิฐิ
ทั้งหลายอันหาสาระมิได้เหล่านี้ ชนทั้งหลายผู้เห็นโดยส่วน
เดียว ถือผิดซึ่งทิฐินิสัยนั้น ย่อมวิวาทกัน ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. กิรสูตรที่ ๒

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

[๑๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล สมณะ พราหมณ์ ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน มีความชอบใจต่างกัน อาศัยยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณ-

*พราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑. ตนและโลกเที่ยง นี่แหละจริง อื่นเปล่า ๆ
สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า
๒. ตนและโลกไม่เที่ยง นี่แหละจริง อื่นเปล่า ๆ
สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า
๓. ตนและโลกเที่ยงก็มี ไม่เที่ยงก็มี . . . ๆ
๔. ตนและโลกเที่ยงก็มีไซ้ ไม่เที่ยงก็มีไซ้ . . . ๆ
๕. ตนและโลกอันตนเองสร้างสรร . . . ๆ
๖. ตนและโลกอันผู้อื่นสร้างสรร . . . ๆ
๗. ตนและโลกอันตนเองสร้างสรรก็มี อันผู้อื่นสร้างสรรก็มี . . . ๆ
๘. ตนและโลกเกิดขึ้นลอยๆ ตนเองสร้างสรรก็หาไม่ได้ ผู้อื่นสร้างสรร

ก็หาไม่ได้ . . . ๆ

๙. ตนและโลกยังยืน มีทั้งสุขและทุกข์ . . . ๆ
๑๐. ตนและโลกไม่ยังยืน มีทั้งสุขและทุกข์ . . . ๆ
๑๑. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ยังยืนก็มี ไม่ยังยืนก็มี . . . ๆ
๑๒. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ยังยืนก็หาไม่ได้ ไม่ยังยืนก็หาไม่ได้ . . . ๆ
๑๓. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองสร้าง . . . ๆ
๑๔. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ผู้อื่นสร้างสรร นี่แหละจริง อื่นเปล่า ๆ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑๕. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองสร้างสรรก็มี ผู้อื่นสร้างสรร

ก็มี นี่แหละจริง อื่นเปล่า ๆ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑๖. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ เกิดขึ้นลอยๆ ตนเองสร้างสรรก็หา

มิได้ ผู้อื่นสร้างสรรก็หาไม่ได้ นี่แหละจริง อื่นเปล่า ๆ

สมณพราหมณ์เหล่านั้นบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ทิ่มแทงกัน และกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมเป็นเช่นนั้น ๆ

[๑๔๐] ครั้นนั้นแล เวลาเช้า ภิกษุมากด้วยกัน นุ่งแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส สมณะ พราหมณ์ ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน อาศัยยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกเที่ยง นี่แหละจริง อื่นเปล่า ๆ ฯลฯ ธรรมเป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมเป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า ๆ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัญญเดียรธีย์ปริพาชกเป็น คนบอด ไม่มีจักขุ ย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช้ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช้ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม ก็บาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันอยู่ด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมเป็นเช่นนั้น ๆ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ได้ยินว่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งช้องอยู่ในทิฐินิสัยเหล่านี้

ยังไม่ถึงนิพพานเป็นที่หยั่งลงเดียว ย่อมจอบอยู่ในระหว่างแล ๆ

จบสูตรที่ ๔

๖. ติตถสูตร

[๑๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล สมณะ พราหมณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน
มีความชอบใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณ
พราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกเที่ยง นี่แหละจริง
อื่นเปล่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกไม่
เที่ยง นี่แหละจริง อื่นเปล่า . . . ธรรมเป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมไม่
เป็นเช่นนั้น ธรรมเป็นเช่นนั้น ฯ

[๑๔๒] ลำดับนั้นแล เป็นเวลาเช้า ภิกษุหลายรูปนั่งแล้วถือบาตรและ
จีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี เทียบบิณฑบาตไปในพระนครสาวัตถี
กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
บังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมณะ พราหมณ์ ปริพาชกมากด้วยกัน มีลัทธิต่างๆ
กัน มีทิฐิต่างๆ กัน มีความพอใจต่างๆ กัน มีความชอบใจต่างๆ กัน อาศัย
ทิฐินิสัยต่างๆ กัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถีนี้ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะ
อย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกเที่ยง นี่แหละจริง อื่นเปล่า สมณพราหมณ์
พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกไม่เที่ยง นี่แหละจริง อื่นเปล่า
. . . ธรรมเป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมเป็นเช่นนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัญญเดียรถียปริพาชกเป็น
คนบอด ไม่มีจักษุ ย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายไซ้ประโยชน์
ไม่รู้จักรัศมี ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหาย
มิใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม ก็บาดหมางกัน ทะเลาะกัน
วิวาทกัน พุดจาถัมเฑาะกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนั้น ธรรมไม่
เป็นเช่นนั้น ธรรมไม่เป็นเช่นนั้น ธรรมเป็นเช่นนั้น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

หมู่สัตว์นี้ชวนชวายนแล้วในทิฐิว่า ตนและโลกเราสร้างสรร
ประกอบด้วยทิฐิว่า ตนและโลกผู้อื่นสร้างสรร สมณพราหมณ์
พวกหนึ่ง ไม่รู้จักซึ่งทิฐินั้น ไม่ได้เห็นทิฐินั้นว่าเป็นลูกศร
ก็เมื่อผู้พิจารณาเห็นอยู่ซึ่งความเห็นอันวิปริตนั้นว่าเป็นจลลศร
ความเห็นเราสร้างสรรย่อมไม่ปรากฏแก่ผู้เห็น ความเห็น
ผู้อื่นสร้างสรร ย่อมไม่ปรากฏแก่ผู้เห็น หมู่สัตว์นี้ประกอบ
แล้วด้วยมานะ มีมานะเป็นเครื่องร้อยรัด ถูกมานะผูกพันไว้
แล้ว กระทำความชวนชวายนในเพราะทิฐิทั้งหลาย ย่อมไม่
ล่วงพ้นสงสารไปได้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สกุตสูตร

[๑๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสกุตินั่งคู้
บัลลังก์ ตั้งกายตรง เข้าสมาธิอันไม่มีวิตกอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มี
พระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสกุตินั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง เข้าสมาธิอันไม่มี
วิตกอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดกำจัดวิตกทั้งหลายได้แล้ว ถอนขึ้นด้วยดีแล้วไม่มีส่วน
เหลือในภายใน ผู้นั้นล่วงกิเลสเครื่องข้องได้แล้ว มีความ
สำคัญนิพพานอันเป็นรูป ลวงโยคะ ๔ ได้แล้ว ย่อมไม่
กลับมาสู่ชาติ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. คณิกาสูตร

[๑๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-
*สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ในพระนครราชคฤห์ มีนักเลง ๒
พวก เป็นผู้กำหนด มีจิตปฏิพัทธ์ในหญิงแพศยาคนหนึ่ง เกิดความบาดหมางกัน
ทะเลาะกัน วิวาทกัน ประหัตประหารกันและกัน ด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดิน
บ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศาสตราบ้าง นักเลงเหล่านั้นถึงความตายในที่นั้นบ้าง
ถึงความทุกข์ปางตายบ้าง ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเช้าภิกษุมากด้วยกัน นั่งแล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ ครั้นเที่ยวบิณฑบาตใน
พระนครราชคฤห์ กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ในพระนคร
ราชคฤห์ มีนักเลง ๒ พวก เป็นผู้กำหนด มีจิตปฏิพัทธ์ในหญิงแพศยาคนหนึ่ง . . .
ถึงความตายในที่นั้นบ้าง ถึงความทุกข์ปางตายบ้าง พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

เบญจกามคุณ ที่บุคคลถึงแล้วและที่บุคคลจะพึงถึง ทั้งสอง
นี้เคลื่อนกล่นแล้วด้วยขุติ คือ รากะ แต่บุคคลผู้เร่าร้อน
สำเหนียกตามอยู่ อหนึ่ง การศึกษาอันเป็นสาระ ศิล พรต ชีวิต
พรหมจรรย์ การอุปัฏฐากอันเป็นสาระ นี่เป็นส่วนสุดท้ายที่ ๑
อหนึ่ง การประกอบตนพัวพันด้วยความสุขในกาม ของบุคคลผู้
กล่าวอย่างนี้ว่า โหะในกามไม่มี นี่เป็นส่วนสุดท้ายที่ ๒ ส่วนสุดท้าย
ทั้งสองนี้เป็นที่เจริญแห่งตัณหาและอวิชชาอย่างนี้ ตัณหาและ
อวิชชาย่อมยั่งให้เจริญ สมณพราหมณ์บางพวก ไม่รู้ส่วน
สุดท้ายทั้งสองนั้น ย่อมจมอยู่ (ในสงสารด้วยอำนาจการถือมั่น
ลัสสสตทิสฺส) สมณพราหมณ์บางพวกย่อมเล่นไป (ด้วยอำนาจ
การถือมั่นอจเจตทิสฺส) ส่วนท่านผู้รู้ส่วนสุดท้ายทั้งสองนั้นแล้ว
เป็นผู้ไม่ตกไปในส่วนสุดท้ายทั้งสองนั้น และได้สำคัญด้วยการ
ละส่วนสุดท้ายทั้งสองนั้น วัฏฏะของท่านผู้ดับ ไม่มีเชื้อเหล่านั้น
ย่อมไม่มีเพื่อจะบัญญัติ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. อุปาสิตสูตร

[๑๔๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ประทับนั่งในที่แจ้งในความมืดต่อในราตรี เมื่อประทีปน้ำมันลงโพลงอยู่ ก็สมัย
นั้นแล ตัวแมลงเป็นอันมากตกลงรอบๆ ที่ประทีปน้ำมันเหล่านั้น ย่อมถึงความ
ทุกข์ ความพินาศ ความย่อยยับ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นตัว
แมลงเป็นอันมากเหล่านั้น ตกกลงรอบๆ ที่ประทีปน้ำมันเหล่านั้นถึงความทุกข์
ความพินาศ ความย่อยยับ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมเล่นเลยไป ไม่ถึงธรรมอันเป็น
สาระ ย่อมพอกพูนเครื่องผูกใจใหม่ๆ ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งติด
เห็นแล้วพึงแล้วอย่างนี้ เหมือนฝูงแมลงตกลงสู่ประทีปน้ำมัน
ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. อุปัชฌายันตีสูตร

[๑๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้า
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตอรหันต-

* สัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลก เพียงใด พวกอัญญเดียรถีย่อมเป็น
ผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง และได้จีวร บิณฑบาต
เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เพียงนั้น แต่เมื่อใด พระตถาคต-

* อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เมื่อนั้น พวกอัญญเดียรถีย่อมปรินิพพาน
ย่อมเป็นผู้อันมหาชนไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง และไม่ได้จีวร
บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้
พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ ย่อมเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา
ยำเกรง และได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ จริยอย่างนั้น ดูกรอานนท์ จริยอย่างนั้น
ดูกรอานนท์ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลกเพียง
ใด . . . แต่เมื่อใดพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก . . . ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

หิงห้อยนั้น ส่องแสงสว่างอยู่ชั่วเวลาพระอาทิตย์ยังไม่ขึ้น เมื่อ
พระอาทิตย์ขึ้นไปแล้ว หิงห้อยนั้นก็อับแสง และไม่สว่างได้
เลย พวกเดียรธีย์สว่างเหมือนหิงห้อยนั้น ตราบเท่าที่
พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลก แต่เมื่อใด
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เมื่อนั้น พวก
เดียรธีย์และแม่สาวกของพวกเดียรธีย์เหล่านั้นย่อมไม่หมดจด
พวกเดียรธีย์ผู้มีทิฐิชั่วย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบขัณจันทรวรรคที่ ๖

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อายุสมโอสัชชนสูตร ๒. ปฏิสัลลานสูตร ๓. อาหสูตร ๔. กิร-
*สูตรที่ ๑๕. กิรสูตรที่ ๒ ๖. ติตถสูตร ๗. สญฺติสูตร ๘. คณิกาสูตร
๙. อุปาติสูตร ๑๐. อุปัชฌายันติสูตร ฯ

อุทาน จุฬวรรคที่ ๗

ภิกขุสูตรที่ ๑

[๑๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตร
ชี้แจงให้ท่านพระลลणฺฐกัถียะเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง
ด้วยธรรมิกถา โดยอเนกปริยาย ครั้งนั้นแล เมื่อท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้ท่าน
พระลลणฺฐกัถียะเห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา โดย
อเนกปริยาย จิตของท่านพระลลणฺฐกัถียะหลุดพ้นแล้วจากอาสวะเพราะไม่ถือ
มั่น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระลลणฺฐกัถียะผู้อันท่านพระสารีบุตรชี้แจง
ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา โดยอเนกปริยาย
จิตของท่านพระลลणฺฐกัถียะหลุดพ้นแล้วจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วในสิ่งทั้งปวงในเบื้องบนในเบื้องต่ำ ไม่
ตามเห็นว่า นี่เป็นเรา บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้ ชำมได้
แล้วซึ่งโอฆะที่ตนยังไม่เคยข้าม เพื่อความไม่เกิดอีก ฯ

จบสูตรที่ ๑

ภิกขุสูตรที่ ๒

[๑๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตร
สำคัญท่านพระลลणฺฐกัถียะว่า เป็นพระเสขะ จึงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สม
าทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา โดยอเนกปริยาย ยิ่งกว่าประมาณ
พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสารีบุตรสำคัญท่านพระลลणฺฐกัถียะว่า เป็น
พระเสขะ ชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา
โดยอเนกปริยาย ยิ่งกว่าประมาณ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลตัดวัฏฏะได้แล้ว บรรลถึงนิพพานอันเป็นสถานที่ไม่มี
ต้นหา ตัดหาที่บุคคลให้เหือดแห้งแล้วย่อมไม่ไหลไป วัฏฏะ
ที่บุคคลตัดได้แล้ว ย่อมไม่เป็นไป นี่แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. กามสูตรที่ ๑

[๑๔๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล มนุษย์ทั้งหลายใน
พระนครสาวัตถี โดยมากเป็นผู้ช้องแล้วในกามล่วงเวลา เป็นผู้กำหนดแล้ว ยินดี
แล้ว รักใคร่แล้ว หมกมุ่นแล้ว พัวพันแล้ว มัวเมาอยู่ในกามทั้งหลาย ครั้ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
นั้นแล เป็นเวลาเช้า ภิกษุเป็นอันมากนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาต
ยังพระนครสาวัตถี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตไปในพระนครสาวัตถี กลับจากบิณฑบาต
ในภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถี โดยมากเป็น
ผู้ช้องแล้วในกาลล่วงเวลา เป็นผู้กำหนดแล้ว ยินดีแล้ว รักใคร่แล้ว หมกมุ่น
แล้ว พัวพันแล้ว มัวเมาอยู่ในกาลทั้งหลาย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สัตว์ทั้งหลายช้องแล้วในกาล ช้องแล้วด้วยกามและธรรม
เป็นเครื่องช้อง ไม่เห็นโทษในสังโยชน์ ช้องแล้วด้วยธรรม
เป็นเครื่องช้องคือสังโยชน์ พึงข้ามโอฆะอันกว้างใหญ่ไม่
ได้เลย ฯ

จบสูตรที่ ๓

กามสูตรที่ ๒

[๑๕๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล มนุษย์ทั้งหลายใน
พระนครสาวัตถีโดยมากเป็นผู้ช้องแล้วในกาลล่วงเวลา เป็นผู้กำหนดแล้ว ยินดี
แล้ว รักใคร่แล้ว หมกมุ่นแล้ว พัวพันแล้ว มืดมนมัวเมาอยู่ในกาลทั้งหลาย
ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จ
เข้าไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี ได้ทรงเห็นพวกภิกษุในพระนครสาวัตถีโดย
มาก เป็นผู้ช้องแล้วในกาลทั้งหลาย กำหนดแล้ว ยินดีแล้ว รักใคร่แล้ว หมก
มุ่นแล้ว พัวพันแล้ว มืดมนมัวเมาอยู่ในกาลทั้งหลาย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า ฯ

สัตว์ทั้งหลายผู้มืดมนเพราะกาม ถูกค้นหาซึ่งเป็นดุษฎี
ปกคลุมไว้แล้ว ถูกเครื่องมุง คือ ค้นหาปกปิดไว้แล้ว ถูก
กิเลสและเทวปุตตมารผูกพันไว้แล้ว ย่อมไปสู่ขราและ
มรณะ เหมือนปลาที่ปากไซ เหมือนลูกโคที่ยังดิ้นนมไป
ตามแม่โค ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ลกฺขณฐกัถยสูตร

[๑๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระลกฺขณ
ฐกัถยกำลังเดินมาข้างหลังของภิกษุเป็นอันมาก เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระลกฺขณฐกัถยเป็นคนค่อม มีผิว
พรรณทราม ไม่น่าดู พวกภิกษุดูหมิ่นโดยมาก เดินมาข้างหลังของภิกษุเป็นอันมาก
แต่ไกล ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเห็น
ภิกษุนั้น เป็นคนค่อม มีผิวพรรณทราม ไม่น่าดู พวกภิกษุดูหมิ่นโดยมาก กำลัง
เดินมาข้างหลังๆ ของภิกษุเป็นอันมากแต่ไกลหรือไม่ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า
เห็นแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นมีฤทธิ์มาก มีอานภาพมาก ก็สมบัติ
ที่ภิกษุนั้นไม่เคยเข้าแล้ว ไม่ใช่ว่าได้ง่าย ภิกษุนั้นทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหม-

* จรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กลบตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น
ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

รถคืออัฐภาพ มีศีลอันหาโทษมิได้ หลังจากคือบริวารชาว
มีการมคือสตันเดียวแล่นไปอยู่ เชิญดูรถคืออัฐภาพนั้นอัน
หาทุกข์มิได้ มีกระแสนหาอันตัดขาดแล้ว หาเครื่องผูก
มิได้ แล่นไปอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ตัณห์กขยสูตร

[๑๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระอัญญา-
*โกณฑัญญะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณาซึ่งความหลุดพ้นเพราะความสิ้นตัณหา
อยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระอัญญา-
*โกณฑัญญะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณาเห็นซึ่งความหลุดพ้นเพราะความสิ้น
ตัณหาอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พระอริยบุคคลใดไม่มีวิชชาอันเป็นมูลราก ไม่มีแผ่นดิน คือ
อาสวะ นิราณและอโยนิโสมนสิการ ไม่มีเถาว์ลัย คือ
มานะและอัตตมานะเป็นต้น ใบ คือ ความมัวเมา ประมาท
มายาและสาเกยยะเป็นต้น จะมีแต่ที่ไหน ใครเล่าจะควรว
นินทาพระอริยบุคคลนั้น ผู้เป็นนักปราชญ์ ผู้พ้นแล้วจาก
เครื่องผูก แม่เทวดา แม่พรหม ก็ย่อมสรรเสริญพระอริย-
บุคคลนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๖

๓. ปัญจขยสูตร

[๑๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ประทับนั่งพิจารณาการละส่วนสัญญาอันสหระคด้วยธรรมเครื่องเน้นซ้ำของพระองค์
อยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบการละส่วนสัญญาอันสหระคด้วย
ธรรมเครื่องเน้นซ้ำของพระองค์แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดไม่มีกิเลสเครื่องให้เน้นซ้ำและความตั้งอยู่ (ในสงสาร)
ก้าวล่วงซึ่งที่ต่อ คือ ตัณหาที่รู้ และลึ้ม คือ อวิชชาได้ แม่
สัตว์โลกพร้อมทั้งเทวโลกย่อมไม่ดูหมิ่นผู้นั้น ผู้ไม่มีตัณหา
เป็นมุณี เทียวไปอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๔. มหาภักจจานสูตร

[๑๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหาภักจจานะ
นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง มีกายคตาสติตั้งมั่นดีแล้วเฉพาะหน้าในภายใน ในที่
ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระมหาภักจจานะนั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรง มีกายคตาสติตั้งมั่นดีแล้วเฉพาะหน้าในภายใน ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดพึงตั้งกายคตาสติไว้มั่นแล้วเนืองๆ ในกาลทุกเมื่อว่า
อะไร อันพ้นจากขันธปัญจกไม่พึงมี อะไร ที่ชื่อว่าเป็น
ของเราไม่พึงมี อะไร ที่ชื่อว่าตนอันพ้นจากขันธ
จักไม่มี และอะไร ที่เนื่องในตนจักไม่มีแก่เรา ผู้นั้น
มีปกติอยู่ด้วยอนุปปพหิหารตามเห็นอยู่ในสังขารนั้น พึงข้าม
ตัณหาได้โดยกาลเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคแล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๕. อุทปานสูตร

[๑๕๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในมัลลชนบท พร้อมด้วยภิกษุ
สงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงพราหมณคามชื่ออุณะของมัลลกะษัตริย์ทั้งหลาย พราหมณ์
และคฤหบดีชาวอุณคามได้สดับข่าวว่า เนะท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระสมณโคตม
ตากยบุตรเสด็จออกบวชจากศากยตระกูล เสด็จจาริกไปในมัลลชนบทพร้อมด้วย
ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงอุณพราหมณคามโดยลำดับ พราหมณ์และคฤหบดี
ทั้งหลายเอาหญ้าและแกลบถมบ่อน้ำจนเต็มถึงปากบ่อ ด้วยตั้งใจว่า สมณะไลน์
ทั้งหลายอย่าได้ดื่มนี้

[๑๕๖] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงแวงออกจากทางแล้ว เสด็จเข้า
ไปยังโคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ประทับนั่งบนอาสนะที่ท่านพระอานนท์จัดถวาย ครั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
แล้วตรัสกะท่านพระอานนทว่า ดูกรอานนท เร็วเถิด เธอจงไปนํานํมาจากบ่อนั้นเพื่อเรา เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนทได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ บ่อนํานั้นพวกพราหมณ์และคฤหบดีชาว
ภูคคามเอาหญ้าและเกลบบกมจนเต็มถึงปากบ่อ ด้วยตั้งใจว่า สมณะใดซึ่งทั้งหลาย
อย่าได้ดื่มดื่มน้ำ พระเจ้าข้า ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ . . . ฯ

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนทว่า ดูกรอานนท เร็วเถิด เธอจงไปนํานํมาจากบ่อนั้นเพื่อเรา ท่านพระอานนททูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ถือบาตรเดินเข้าไปยังบ่อนํานั้น ลำดับนั้นแล เมื่อท่านพระอานนทเดินเข้าไป บ่อนําล้นขึ้นพาเอาหญ้าและเกลบบกมจนเต็มถึงปากบ่อ เต็มไปด้วยน้ำใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัว จนถึงปากบ่อ จดไหลไปซึ่งอยู่ ลำดับนั้นแล ท่านพระอานนทดำริว่า ท่านผู้เจริญ น้าอัสจรรยหน่อ ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมีมาหน่อ ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มีอานุภาพมาก เมื่อเราเดินเข้าไป บ่อนํานั้นแล่นขึ้นพาเอาหญ้าและเกลบบกมจนเต็มถึงปากบ่อ เต็มไปด้วยน้ำใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัว จนถึงปากบ่อ จดไหลไปซึ่งอยู่ ท่านพระอานนทเอาบาตรตักน้ำแล้วเข้าไปถวายพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัสจรรย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมา ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มีอานุภาพมาก เมื่อข้าพระองค์เดินเข้าไป บ่อนํานั้นแล่นขึ้นพาเอาหญ้าและเกลบบกมจนเต็มถึงปากบ่อ เต็มไปด้วยน้ำใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัว จนถึงปากบ่อ จดไหลไปซึ่งอยู่ ขอพระผู้มีพระภาคทรงดื่มดื่มน้ำเถิด ขอพระตถาคตจงทรงดื่มดื่มน้ำเถิด ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ถ้าน้ำพึงมีในกาลทุกเมื่อไซ้ บุคคลจะพึงกระทำประโยชน์
อะไรด้วยบ่อน้ำ พระพุทธเจ้าตัดรากแห่งตัณหาได้แล้ว จะ
พึงเที่ยวแสวงหาน้ำเพราะเหตุอะไร ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. อุเทนสูตร

[๑๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิการาม ใกล้พระนครโกสัมพี กิสมยนั้นแล เมื่อพระเจ้าอุเทนเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ภายในพระราชวังถูกไฟไหม้ หญิง ๕๐๐ มีพระนางสามาวดีเป็นประมุขทำกาละ ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า ภิกษุมากด้วยกัณฐะแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครโกสัมพี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครโกสัมพี กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อพระเจ้าอุเทนเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ภายในพระราชวังถูกไฟไหม้ หญิง ๕๐๐ มีพระนางสามาวดีเป็นประมุขทำกาละ คดีแห่งอุบาสิกาเหล่านั้นเป็นอย่างไร ภพหน้าเป็นอย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาอุบาสิกาเหล่านั้น อุบาสิกาที่เป็นพระโสดาบันมีอยู่ เป็นพระสกทาคามีมีอยู่ เป็นพระอนาคามีมีอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาทั้งหมดนั้นเป็นผู้ไม่ไร้ผลทำกาละ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สัตว์โลกมิมีอะไรเป็นเครื่องผูกพัน ย่อมปรากฏเหมือน
สมบุรณ์ด้วยเหตุ คนพาลมีอุปธิเป็นเครื่องผูกพัน ถูก
ความมืดมิดห่อไว้ ย่อมปรากฏเหมือนว่าเที่ยงยังยืน ก็เลส
เครื่องกังวลย่อมไม่มีแก่ผู้พิจารณาเห็นอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบจุฬารกที่ ๗

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กัถกสูตรที่ ๑ ๒. กัถกสูตรที่ ๒ ๓. กามสูตรที่ ๑
๔. กามสูตรที่ ๒ ๕. ลกฺขณฐกัถกสูตร ๖. ตัณห์กัถกสูตร ๗. ปปัญจกัถกสูตร
*สูตร ๘. มหาภิกขุสูตร ๙. อุทปานสูตร ๑๐. อุเทนสูตร ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
อุทาน ปาฏลีคามยวรรคที่ ๘

๑. นิพพานสูตรที่ ๑

[๑๕๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วย
ธรรมภิกขาธิปไตยด้วยนิพพาน ก็ภิกษุเหล่านั้นกระทำให้มัน มนสิการแล้ว
น้อมนิกธรรมภิกขาธิปไตยด้วยจิตทั้งปวงแล้ว เจียโลตลงฟังธรรม ลำดับนั้นแล พระผู้-

* มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ดูกภิกษุ
ทั้งหลาย อายุตนะนั้นมียู ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาสนัญญาตนะ
วิญญานัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัญญานาสัญญาตนะ โลกนี้ โลกหน้า
พระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งสอง ย่อมไม่มีในอายุตนะนั้น ดูกภิกษุทั้งหลาย
เราย่อมไม่กล่าวซึ่งอายุตนะนั้นว่า เป็นการมา เป็นการไป เป็นการตั้งอยู่ เป็นการ
จติ เป็นการอุปบัติ อายุตนะนั้นหาที่ตั้งอาศัยมิได้ มิได้เป็นไป หาอาภรณ์มิได้
นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. นิพพานสูตรที่ ๒

[๑๕๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วย
ธรรมภิกขาธิปไตยด้วยนิพพาน ก็ภิกษุเหล่านั้นกระทำให้มัน มนสิการแล้ว
น้อมนิกธรรมภิกขาธิปไตยด้วยจิตทั้งปวงแล้ว เจียโลตลงฟังธรรม ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

ฐานะที่บุคคลเห็น ได้ยากชื่อว่านิพพาน ไม่มีตัณหา นิพพาน
นั้นเป็นธรรมจริงแท้ ไม่เห็นได้โดยง่ายเลย ตัณหาอัน
บุคคลเพ่งตลอดแล้ว ก็เลสเครื่องกังวลย่อมไม่มีแก่บุคคล
ผู้รู้ ผู้เห็นอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. นิพพานสูตรที่ ๓

[๑๖๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง . . . เจียโลตลงสดับธรรม ลำดับนั้นแล
พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ดูกภิกษุ
ทั้งหลาย ธรรมชาติไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจฉัยกระทำไม่ได้แล้ว ประ
แตงไม่ได้แล้ว มียู ดูกภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว
อันปัจฉัยกระทำไม่ได้แล้ว ประแตงไม่ได้แล้ว จักไม่ได้มีแล้วไซ้ การสลัดออก
ซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจฉัยกระทำแล้ว ประแตงแล้ว จะไม่พึง
ปรากฏในโลกนี้เลย ดูกภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็น
แล้ว อันปัจฉัยกระทำไม่ได้แล้ว ประแตงไม่ได้แล้ว มียู ฉะนั้น การสลัด
ออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจฉัยกระทำแล้ว ประแตงแล้ว
จึงปรากฏ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. นิพพานสูตรที่ ๔

[๑๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง . . . เจียโลตลงฟังธรรม ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระ-
* ภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ความไม่หวั่นไหว
ย่อมมีแก่บุคคลผู้อันตัณหาและทิฐิอาศัย ย่อมไม่มีแก่ผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัย
เมื่อความหวั่นไหว ไม่มี ก็ย่อมมีปัสสัทธิ เมื่อมีปัสสัทธิ ก็ย่อมไม่มีความยินดี
เมื่อไม่มีความยินดี ก็ย่อมไม่มีการมาการไป เมื่อไม่มีการมาการไป ก็ไม่มีการจติ
และอุปบัติ เมื่อไม่มีการจติและอุปบัติ โลกนี้โลกหน้าก็ไม่มี ระหว่างโลกทั้งสอง
ก็ไม่มี นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จบสูตรที่ ๔

๕. จุฬสูตร

[๑๖๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในมัลลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงเมืองปาวา ได้ยินว่า ในที่นั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัมพวันของนายจุณฑกรมมารบุตรใกล้เมืองปาวา นายจุณฑกรมมารบุตรได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในมัลลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จมาถึงเมืองปาวาแล้ว ประทับอยู่ ณ อัมพวันของเราใกล้เมืองปาวา ลำดับนั้นแล นายจุณฑกรมมารบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายจุณฑ-

*กรรมมารบุตรเห็นแจ้ง ให้สมათาน ให้อาจหาญว่าเรื่อง ด้วยธรรมมิกถา ลำดับนั้นแล นายจุณฑกรมมารบุตร อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมათาน ให้อาจหาญ ว่าเรื่อง ด้วยธรรมมิกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จงทรงรับภัตของข้าพระองค์ เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยคหณิภาพ ลำดับนั้นแล นายจุณฑกรมมารบุตร ทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว ลุกจากอาสนะถวายบังคม กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ครั้นนั้น เมื่อล่วงราตรีนั้นไป นายจุณฑกรมมารบุตรสั่งให้ตกแต่งขาทนียโภชนาหารอันประณีต และเนื้อสุกรอ่อนเป็นอันมากในนิเวศน์ของตน แล้วให้กราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว ภัตสำเร็จแล้ว ครั้นนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระ-

*ภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของนายจุณฑกรมมาร-

*บุตร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ แล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาปลาดถวาย ครั้นแล้ว ตรัสกะนายจุณฑกรมมารบุตรว่า ดูกรจุนทะ เนื้อสุกรอ่อนอันใดท่าน ได้ตกแต่งไว้ ท่านจงอ้างคาสเราด้วยเนื้อสุกรอ่อนนั้น ส่วนขาทนียโภชนาหารอันใดท่าน ได้ตกแต่งไว้ ท่านจงอ้างคาสภิกษุสงฆ์ด้วยขาทนียโภชนาหารนั้นเถิด นายจุน-

*กรรมมารบุตรทูลรับพระผู้มีพระภาค แล้วอ้างคาสพระผู้มีพระภาคด้วยเนื้อสุกรอ่อนที่ได้ตกแต่งไว้ และอ้างคาสภิกษุสงฆ์ด้วยขาทนียโภชนาหารอย่างอื่นที่ได้ตกแต่งไว้ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกะนายจุณฑกรมมารบุตรว่า ดูกรจุนทะท่านจงพึงเนื้อสุกรอ่อนที่เหลืออยู่นั้นเสียในบ่อ เราไม่เห็นบุคคลผู้บริโภคเนื้อสุกรอ่อนนั้นแล้วพึงให้ย่อยไปโดยชอบ ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ นอกจากตถาคต นายจุน-

*กรรมมารบุตรทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พึงเนื้อสุกรอ่อนที่ยังเหลือเสียในบ่อแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายจุณฑกรมมารบุตรเห็นแจ้ง ให้สมათาน ให้อาจหาญ ว่าเรื่อง ด้วยธรรมมิกถา เสด็จลุกจากอาสนะแล้วหลีกไป ฯ

[๑๖๓] ครั้นนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงเสวยภัตของนายจุณฑกรม-

*มารบุตรแล้ว เกิดอาพาธกล้า เวทนากล้า มีการลงพระโลหิต ใกล้ต่อนิพพาน ได้ยินว่า ในสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นไม่ทรนทราย ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า มาเถิด อานนท์ เราจักไปเมืองกุสินารา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

ข้าพเจ้าได้สดับมาว่า พระผู้มีพระภาคผู้เป็นนักปราชญ์ เสวยภัตดาหารของนายจุณฑกรมมารบุตรแล้ว อาพาธกล้า ใกล้ต่อนิพพาน เกิดพยาธิกล้าขึ้นแก่พระศาสดาผู้เสวยเนื้อสุกรอ่อน พระผู้มีพระภาคทรงถ่ายพระโลหิตอยู่ได้ตรัสว่า เราจะไปนครกุสินารา ฯ

[๑๖๔] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงแวะออกจากทางแล้วเสด็จเข้าไปยังโคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ครั้นแล้วตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เร็วเถิด เธอจงปลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชิ้นแก่เรา เราเหน็ดเหนื่อยนัก จักนั่ง ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ปลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชิ้นถวาย พระผู้มีพระ-

*ภาคประทับนั่งเหนืออาสนะที่ท่านพระอานนท์ปถวาย ครั้นแล้วตรัสกะท่านพระ-

*อานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เร็วเถิด เธอจงไปนำน้ำดื่มมาให้เรา เรากระหาย จักดื่มน้ำ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนั้นแล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้-

*มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ เกรียนประมาณ ๕๐๐ เล่มผ่านไปแล้ว น้ำนั้นถูกล้อกรียนบดแล้ว ขุ่นมัวหนอยหนึ่ง ไหลไปอยู่ แม่น้ำกุฏฏานทีนี้มีน้ำใสจิตเย็นสนิท มีทาราบเรียบ ควรรื่นรมย์ อยู่ไม่ไกลนัก พระผู้มีพระภาคจักเสวยน้ำและจักสงขาระพระกายให้เย็นในแม่น้ำกุฏฏานทีนี้ แม้ครั้งที่ ๒ . . .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เร็วเถิด
เรื่องนี้นาน้ำดื่มมาให้เรา เรากะหาย จักดื่ม น้ำ ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้-
*มีพระภาคแล้ว ถือบาตรเข้าไปยังแม่น้ำนั้น ฯ

[๑๖๕] ครั้นนั้นแล แม่น้ำนั้นถูกล้อเกวียนบดแล้ว ชนม์วน้อยหนึ่ง
ไหลไปอยู่ เมื่อท่านพระอานนท์เดินเข้าไปใกล้ ไสแจ้ว ไม่ชนมัวไหลไปอยู่
ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ดำริว่า ท่านผู้เจริญ น้ำอจรรยหนอ ท่านผู้เจริญ
ไม่เคยมีมาแล้วหนอ ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มีอำนาจมาก แม่น้ำนี้แล
ถูกล้อเกวียนบดแล้ว ชนม์วน้อยหนึ่งไหลไปอยู่ เมื่อเราเดินเข้าไปใกล้ ไสแจ้ว
ไม่ชนมัวไหลไปอยู่ ท่านพระอานนท์เอาบาตรตักน้ำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำ
อจรรย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้ว ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์
มีอำนาจมาก แม่น้ำนี้แล ถูกล้อเกวียนบดแล้ว ชนม์วน้อยหนึ่งไหลไปอยู่
เมื่อข้าพระองค์เดินเข้าไปใกล้ ไสแจ้ว ไม่ชนมัวไหลไปอยู่ ขอพระผู้มีพระภาค
เสวยน้ำเถิด ขอพระสวคตเสวยน้ำเถิด ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้เสวยน้ำ ฯ

[๑๖๖] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าไปยัง
แม่น้ำกุกกุณาทิ ครั้นแล้วเสด็จลงแม่น้ำกุกกุณาทิ ทรงสรงและเสวยเสร็จแล้ว
เสด็จขึ้นแล้วเสด็จเข้าไปยังอัมพวัน ครั้นแล้วตรัสเรียกท่านพระจุนทะว่า ดูกร
จุนทะ เธอจงปูลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นแก่เราเถิด เราเห็นเหนื่อยจกนอน ท่าน
พระจุนทะทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ปูลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นถวาย ลำดับนั้น
พระผู้มีพระภาคทรงสำเร็จสหไสยาโดยพระปรีศวเบื้องขวา ช้อนพระบาทเหลือง
พระบาท ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ มนสิการอุภูฐานสัญญา ส่วนท่านพระจุนทะ
นั่งอยู่เบื้องหน้าพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ณ ที่สำเร็จสหไสยานั่นเอง ฯ

ครั้นกาลต่อมา พระธรรมสังคากาจารย์ได้รจนาคาถาเหล่านี้ไว้ว่า

[๑๖๗] พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังแม่น้ำกุกกุณาทิ มีน้ำใสแจ้วจิตสนิท
เสด็จลงไปแล้ว พระตถาคตผู้ศาสดาผู้ไม่มีบุคคลเปรียบใน
โลกนี้ มีพระกายเหน็ดเหนื่อยนักแล้ว ทรงสรงและเสวย
แล้วเสด็จขึ้น พระศาสดาผู้อันโลกพร้อมทั้งเทวโลกห้อม
ล้อมแล้วในท่ามกลางแห่งหมู่ภิกษุ พระผู้มีพระภาคผู้ศาสดา
ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ทรงเป็นไปแล้วในพระธรรมนี้ เสด็จ
ถึงอัมพวันแล้ว ตรัสเรียกภิกษุชื่อจุนทะว่า เธอจงปูลาด
สังฆาฏิ ๔ ชั้นแก่เราเถิด เราจักนอน ท่านพระจุนทะนั้น
อันพระผู้มีพระภาคผู้มีพระองค์ทรงอบรมแล้ว ทรงตักเตือน
แล้ว รับประทานสังฆาฏิ ๔ ชั้นทีเดียว พระศาสดามีพระกาย
เหน็ดเหนื่อยนัก ทรงบรรทมแล้ว ฝ่ายพระจุนทะก็ได้นั่ง
อยู่เบื้องพระพักตร์ ณ ที่นั้น ฯ

[๑๖๘] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกร
อานนท์ ข้อนี้นะพึงมีบ้าง ใครๆ จะพึงทำความเดือดร้อนให้เกิดแก่นายจุนทรรณ-
*มารบุตรว่า ดูกรอาวุโสจุนทะ ไม่เป็นลาภของท่าน ท่านได้ไม่ดีแล้ว ที่พระตถาคต
เสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้ายแล้วปริณิพพาน ดังนี้ ดูกรอานนท์ เธอ
พึงระงับความเดือดร้อนของนายจุนทรรณมารบุตรว่า ดูกรอาวุโสจุนทะ เป็นลาภ
ของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ที่พระตถาคตเสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้าย
แล้วปริณิพพาน ดูกรอาวุโสจุนทะ ข้อนี้นะเราได้ฟังมา ได้รับมาแล้วเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคว่า บิณฑบาตทั้ง ๒ นี้มีผลเสมอกันๆ กัน มีวิบากเท่าๆ กัน
มีผลมากและมีอานิสงส์มากกว่าบิณฑบาตเหล่าอื่นมากนัก บิณฑบาต ๒ เป็นโชน
คือ บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้ว ได้ตรัสรู้พระอนัตตารมณ์สมาธิโพธิญาณ ๑
บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วเสด็จปริณิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ๑
บิณฑบาตทั้ง ๒ นี้มีผลเสมอๆ กัน มีวิบากเท่าๆ กัน มีผลมากและมีอานิสงส์
มากกว่าบิณฑบาตเหล่าอื่นมากนัก นายจุนทรรณมารบุตรก่อสร้างกรรมที่เป็นไป
เพื่ออายุ เพื่อวรรณะ เพื่อสวรรค์ เพื่อยศ เพื่ออริปไตย ดูกรอานนท์ เธอพึง
ระงับความเดือดร้อนของนายจุนทรรณมารบุตรด้วยประการอย่างนี้ ฯ
ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

บุญย่อมเจริญแก่บุคคลผู้ให้ทาน บุคคลผู้สรวมย่อมไม่ก่อ
เวร ส่วนท่านผู้ฉลาดย่อมละบาป ครั้นละบาปแล้วปริณิพพาน
เพราะความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะและโมหะ ฯ

จบสูตรที่ ๔

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

๖. ปาฐลิกามยสูตร

[๑๖๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงปาฐลิกาม อุบาสก (และอุบาสิกา) ชาวปาฐลิกามได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จไปถึงปาฐลิกามแล้ว ลำดับนั้นแล อุบาสกชาวปาฐลิกามพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับเงื่อนไขสำหรับพิกของข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด พระผู้มีพระภาคทรงรับโดยดุษณีภาพ ลำดับนั้นแล อุบาสกชาวปาฐลิกาม ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วเข้าไปยังเรือนสำหรับพิก ครั้นแล้วลาดเครื่องลาดทั้งปวง ปลูกอาสนะ ตั้งหมอนน้ำ ตามประทีปน้ำมันแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรือนสำหรับพิก ข้าพระองค์ทั้งหลายปลูกแล้ว ปลูกอาสนะ ตั้งหมอนน้ำ ตามประทีปน้ำมันแล้ว บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคทรงสำคัญกาลอันควรเถิด ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้วถือบาตรและจีวร เสด็จถึงเรือนสำหรับพิก พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้วทรงล้างพระบาท เสด็จเข้าไปยังเรือนสำหรับพิก ประทับนั่งฟังเสากลางผืนพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา แมื่ภิกษุสงฆ์ล้างเท้าแล้ว เข้าไปยังเรือนสำหรับพิก นั่งฟังผาด้านหลังผืนหน้าไปทางทิศบูรพา แวดล้อมพระผู้มีพระภาคอยู่ เมื่ออุบาสกชาวปาฐลิกามก็ล้างเท้าแล้วเข้าไปยังเรือนสำหรับพิก นั่งฟังผาด้านหน้าผืนหน้าไปทางทิศประจิม แวดล้อมพระผู้มี-

*พระภาคอยู่ ฯ

[๑๗๐] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะอุบาสกชาวปาฐลิกามว่า ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล ๕ ประการนี้ ๕ ประการ เป็นไฉน คือ บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมเข้าถึงความเสื่อมแห่งโลกะ-

*ใหญ่เพราะความประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๑ ฯ

อีกประการหนึ่ง กิตติศัพท์อันลามกของบุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติ ขจรไปแล้ว นี่เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๒ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติเข้าไปหาบริษัทใด คือ ชัตตย-

*บริษัทก็ดี พราหมณบริษัทก็ดี คหบดีบริษัทก็ดี สมณบริษัทก็ดี ย่อมไม่แก่ล้า เกื้อเขินเข้าไปหา นี่เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๓ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติ ย่อมเป็นผู้หลงใหลกระทำกาละ นี่เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๔ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบายทุกติ วินิบาต นรก นี่เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๕ ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล ๕ ประการนี้แล ฯ

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อาณิสสแห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลผู้มีศีลผู้ถึงพร้อมด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมได้กองแห่งโลกะใหญ่เพราะความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นอาณิสสแห่งศีล-

*สมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๑ ฯ

อีกประการหนึ่ง กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมขจรไป นี่เป็นอาณิสสแห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๒ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เข้าไปหาบริษัทใด คือ ชัตตย-

*บริษัทก็ดี พราหมณบริษัทก็ดี คหบดีบริษัทก็ดี สมณบริษัทก็ดี ย่อมเป็นผู้แก่ล้า ไม่เกื้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้น นี่เป็นอาณิสสแห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๓ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลงใหลกระทำกาละ นี่เป็นอาณิสสแห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๔ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอาณิสสแห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๕ ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อาณิสสแห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล ๕ ประการนี้แล ฯ

[๑๗๑] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้อุบาสกชาวปาฐลิกามเห็นแจ้ง ให้สมาทานให้อาภาหยา ว่าเริงด้วยธรรมิกถา สันราตรีเป็นอันมาก แล้วทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย ราตรีล่วงไปแล้ว ท่าน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ทั้งหลายจึงสำคัญเวลาอันควร ณ บัดนี้เถิด ลำดับนั้น อุบาสกชาวปาฏลีคาม
ทั้งหลายชื่นชมยินดีภายิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มี-
* พระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ลำดับนั้น เมื่ออุบาสกชาวปาฏลีคาม
หลีกไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปยังสุญญาคาร ฯ

[๑๗๒] กิสมัยนั้นแล มหาอำมาตย์ในแคว้นมคธชื่อสุนิระและ
วัสสการะ จะสร้างเมืองในปาฏลีคามเพื่อป้องกันเจ้าวัชชีทั้งหลาย กิสมัยนั้นแล
เทวดาเป็นอันมากแบ่งเป็นพวกละพัน ย่อมรักษาพื้นที่ในปาฏลีคาม เทวดาผู้มีศักดิ์
ใหญ่รักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชามีศักดิ์ใหญ่
ย่อมโน้มไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น เทวดาผู้มีศักดิ์ปานกลางรักษาพื้นที่
อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชามีศักดิ์ปานกลาง ย่อม
โน้มไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น เทวดาผู้มีศักดิ์ต่ำรักษาพื้นที่อยู่ใน
ประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชามีศักดิ์ต่ำ ย่อมโน้ม ไปเพื่อ
จะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นเทวดาเหล่านั้นเป็น
จำนวนพันๆ รักษาพื้นที่อยู่ในปาฏลีคาม ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของ
มนุษย์ คือ เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ . . . เทวดาผู้มีศักดิ์ต่ำรักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด
จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชามีศักดิ์ต่ำ ย่อมโน้มไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์
ในประเทศนั้น ครั้นนั้น เมื่อปัจจุสมัยแห่งราตรีนั้นตั้งขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสถาม
ท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ใครหนอจะสร้างเมืองในปาฏลีคาม ท่านพระ-
* อานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มหาอำมาตย์ในแคว้นมคธชื่อ
สุนิระและวัสสการะจะสร้างเมืองในปาฏลีคาม เพื่อป้องกันเจ้าวัชชีทั้งหลาย
พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรอานนท์ มหาอำมาตย์ในแคว้นมคธชื่อสุนิระและวัสสการะ
จะสร้างเมืองในปาฏลีคาม เพื่อป้องกันเจ้าวัชชีทั้งหลาย ประหนึ่งว่าปรึกษากับ
เทวดาชั้นดาวดึงส์แล้วสร้างเมืองฉะนั้น ดูกรอานนท์ เราได้เห็นเทวดาเป็น
จำนวนมากแบ่งเป็นพวกละพัน รักษาพื้นที่อยู่ในปาฏลีคาม ด้วยทิพยจักขุอัน
บริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ ณ ตำบลนี้ คือ เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ . . . เทวดาผู้
มีศักดิ์ต่ำรักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชามีศักดิ์
ต่ำ ย่อมโน้มไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น ดูกรอานนท์ เมืองนี้จักเป็น
เมืองเลิศแห่งที่ประชุมของเหล่านมนุษย์ผู้เป็นอริยะ และเป็นทางค้าขาย เป็นที่แก่
ห่อสินค้า อันตราย ๓ อย่างจักมีแก่เมืองปาฏลีคาม จากไฟ ๑ จากน้ำ ๑ จาก
ความแตกแห่งกันและกัน ๑ ฯ

[๑๗๓] ครั้นนั้นแล มหาอำมาตย์ในแคว้นมคธชื่อสุนิระและ
วัสสการะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค
ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยินอุทานว่า ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ขอพระโคตมผู้เจริญพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์
โปรดทรงรับภัตของข้าพระองค์ทั้งหลาย เพื่อเสวยในวันนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับ
นิมนต์โดยดุษณีภาพ ลำดับนั้น มหาอำมาตย์ในแคว้นมคธชื่อสุนิระและ
วัสสการะ ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้วเข้าไปยังที่พักของตน ครั้น
แล้วสั่งให้ตกแต่งขาทนียโภชนาหารอันประณีตในที่พักของตน แล้วกราบทูล
ภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว ภัตเสร็จแล้ว
ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้า
ไปยังที่พักของมหาอำมาตย์ในแคว้นมคธชื่อสุนิระและวัสสการะ พร้อมด้วย
ภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่ปูลาดถวาย ลำดับนั้น มหาอำมาตย์
ในแคว้นมคธชื่อสุนิระและวัสสการะ อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็น
ประมุขด้วยขาทนียโภชนาหารอันประณีต ให้อัมมหน้าสำราญด้วยมือของตน ครั้น
นั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้ว ชักพระหัตถ์ออกจากบาตรแล้ว มหา-
* อำมาตย์ในแคว้นมคธชื่อสุนิระและวัสสการะ ถือน้ำอาสนะตำแหน่งหนึ่งนั่ง
อยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาแก่มหาอำมาตย์ในแคว้น
มคธชื่อสุนิระและวัสสการะผู้นั่งอยู่แล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ด้วย
พระภาดาเหล่านี้ว่า

บุรุษชาติบัณฑิต ย่อมสำเร็จการอยู่ในประเทศใด พึงเชิญ
ท่านผู้มีศีล สำรวมแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริโภค
ในประเทศนั้น ควรอุทิศทักษิณาทานเพื่อเทวดาผู้สถิตอยู่
ในที่นั้นๆ เทวดาเหล่านั้นอันบุรุษชาติบัณฑิตนับถือ บูชา
ย่อมนับถือบูชาบุรุษชาติบัณฑิตนั้น แต่นั้นย่อมอนุเคราะห์
บุรุษชาติบัณฑิตนั้น ประหนึ่งมารดาอนุเคราะห์บุตรแล้วก็ย่อม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เห็นความเจริญทุกเมื่อ ฯ

[๑๓๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคครั้นทรงอนุโมทนาแก่มหาอำมาตย์ใน
แวนแคว้นนครช็อสันระและวัสสการะด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว เสด็จลุกจาก
อาสนะหลีกไป ก็สมัยนั้นแล มหาอำมาตย์ในแวนแคว้นนครช็อสันระและ
วัสสการะ ติดตามพระผู้มีพระภาคไปข้างหลังๆ ด้วยตั้งใจว่า วันนี้ พระสมณ-

* โคตมจักเสด็จออกโดยประตูใด ประตูนั้นจักชื่อว่าโคตมประตู จักเสด็จข้ามแม่น้ำ
คงคาโดยท่าใด ท่านนั้นจักชื่อว่าโคตมตัญญู ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จ
ออกประตูใด ประตูนั้นชื่อว่าโคตมประตู พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังแม่น้ำคงคา
ก็สมัยนั้นแล แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำเต็มเปี่ยมพอกาติมกินได้ มนุษย์บางจำพวก
แสวงหาเรือ บางพวกแสวงหาฟาง บางพวกผูกแพต้องการจะข้าม ไปฝั่งโน้น ครั้น
นั้น พระผู้มีพระภาคทรงหายจากฝั่งนี้แห่งแม่น้ำคงคา ไปปรากฏอยู่ที่ฝั่งโน้น
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เหมือนบุรุษผู้มีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้หรือพึงคู้แขนที่ยเหยียด
ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นมนุษย์เหล่านั้นบางพวกแสวงหาเรือ บางพวก
แสวงหาฟาง บางพวกผูกแพ ต้องการจะข้าม ไปฝั่งโน้น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

ชนเหล่าใดจะข้ามห้วงน้ำ คือ สงสาร และสระ คือ ตัณหา
ชนเหล่านั้นกระทำสะพาน คือ อริยมรรค ไม่แต่ละต้อง
เปือกตมคือกามทั้งหลายจึงข้ามสถานที่ลุ่มอันเต็มด้วยน้ำได้ ก็
ชนแม้ต้องการจะข้ามน้ำมีประมาณน้อย ก็ต้องผูกแพ ส่วน
พระพุทธเจ้า และพุทธสาวกทั้งหลายเป็นผู้มีปัญญา เว้น
จากแพก็ข้ามได้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๓. ทวิธาปสูตร

[๑๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จดำเนินทางไกลไปในโกศลชนบท มีท่าน
พระนาคสมालะเป็นปัจฉาสมณะ ท่านพระนาคสมาละได้เห็นทาง ๒ แพร่งใน
ระหว่างทาง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ
นี้ทาง ไปกันตามทางนี้เกิดพระเจ้าข้า เมื่อท่านพระนาคสมาละกราบทูลอย่างนี้แล้ว
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระนาคสมาละว่า ดูกรนาคสมาละ นี้ทาง ไปกัน
ตามทางนี้เกิด แม้ครั้งที่ ๒ . . . แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระนาคสมาละก็ได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ นี้ทาง ไปกันตามทางนี้เกิด
พระเจ้าข้า แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกะท่านพระนาคสมาละว่า ดูกร
นาคสมาละ นี้ทาง ไปกันตามทางนี้เกิด ลำดับนั้น ท่านพระนาคสมาละวางบาตร
และจีวรของพระผู้มีพระภาคไว้ที่แผ่นดิน ณ ที่นั้นเอง ด้วยกราบทูลว่า ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ นี้บาตรและจีวร ดังนี้ แล้วหลีกไป ครั้นเมื่อท่าน
พระนาคสมาละเดินไปโดยทางนั้น พวกโจรในระหว่างทางออกมาแล้ว ทุบด้วย
มือบ้าง เตะด้วยเท้าบ้าง ได้ทุบบาตรและฉีกผ้าสังฆาฏิเสีย ครั้นนั้น ท่าน
พระนาคสมาละมีบาตรแตก มีผ้าสังฆาฏิขาด เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพระองค์เดินไปโดยทางนั้น พวกโจรใน
ระหว่างทางออกมาแล้ว ทุบด้วยมือและเตะด้วยเท้า ได้ทุบบาตรและฉีกผ้าสังฆาฏิ
เสียแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลผู้ถึงเวท ผู้รู้ เทียวไปด้วยกัน อยู่ด้วยกัน ปะปนกับ
ชนผู้ไม่รู้ ย่อมละเว้นบุคคลผู้ลามกเสียได้ เหมือนนกกระเรียน
เมื่อบุคคลเอาน้ำนมปนน้ำเข้าไปได้ ต้มแต่น้ำนมเท่านั้น ละ
เว้นน้ำ จะนึ่ง ฯ

จบสูตรที่ ๗

๔. วิสาขสูตร

[๑๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บุพพารามปราสาทของนางวิสาขา
มีการมารดา ไกล้วพระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล หลานของนางวิสาขามารดา
เป็นที่รักที่พอใจ ทำกาลละลง ครั้นนั้น นางวิสาขามารดามีผ้าเปียก ผมเปียก
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับในเวลาเที่ยง ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะนางวิสาขาว่า เชิญเถิดนาง-
*วิสาขา ท่านมาแต่ไหนหนอ มีผ้าเปียก มีผมเปียก เข้ามา ณ ที่นี้ในเวลาเที่ยง
นางวิสาขาทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หลานของหม่อมฉัน เป็นที่รักที่
พอใจ ทำกาลเสียแล้ว เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงมีผ้าเปียกมีผมเปียก เข้ามา ณ
ที่นี่ในเวลาเที่ยง เจ้าคะ ฯ

พ. ดุรณางวิสาขา ท่านพึงปรารถนาบุตรและหลานเท่านั้นในพระนคร
สาวัตถีหรือ ฯ

วิ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ หม่อมฉันพึงปรารถนาบุตรและหลาน
เท่านั้นในพระนครสาวัตถี เจ้าคะ ฯ

พ. ดุรณางวิสาขา มนุษย์ในพระนครสาวัตถีมากเพียงไร ทำกาลอยู่
ทุกวัน ฯ

วิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มนุษย์ในพระนครสาวัตถี ๑๐ คนบ้าง ๙ คน
บ้าง ๘ คนบ้าง ๗ คนบ้าง ๖ คนบ้าง ๕ คนบ้าง ๔ คนบ้าง ๓ คนบ้าง ๒ คนบ้าง
๑ คนบ้าง ทำกาลอยู่ทุกวัน ฯ

พ. ดุรณางวิสาขา ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านพึงเป็นผู้มี
ผ้าเปียกหรือมีผมเปียกเป็นบางครั้งบางคราวหรือหนอ ฯ

วิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่ใช่อย่างนั้น เจ้าคะ พอเพียงแล้วด้วยบุตร
และหลานมากเพียงนั้นแก่หม่อมฉัน ฯ

พ. ดุรณางวิสาขา ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๑๐๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๑๐๐ ผู้ใดมีสิ่ง
ทีรัก ๙๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๙๐ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๘๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๘๐ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๗๐
ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๗๐ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๖๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๖๐ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๕๐
ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๕๐ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๔๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๔๐ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๓๐
ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๓๐ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๒๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๒๐ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๑๐
ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๑๐ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๙ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๙ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๘
ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๘ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๗ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๗ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๖ ผู้นั้นก็มี
ทุกข์ ๖ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๕ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๕ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๔ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๔
ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๓ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๓ ผู้ใดมีสิ่งทีรัก ๒ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๒ ผู้ใดมีสิ่ง
ทีรัก ๑ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๑ ผู้ใดไม่มีสิ่งทีรัก ผู้นั้นก็ไม่มีทุกข์ เรากล่าวว่า ผู้นั้น
ไม่มีความโศก ปราศจากกิเลสจตุล ไม่มัวเมา ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความโศกก็ดี ความร่ำไรก็ดี ความทุกข์ก็ดี มากมายหลาย
อย่างนี้มีอยู่ในโลก เพราะอาศัยสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก
เมื่อไม่มีสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก ความโศก ความร่ำไร
และความทุกข์เหล่านี้ย่อมไม่มี เพราะเหตุนี้แล ผู้ใดไม่มี
สัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักในโลกไหนๆ ผู้นั้นเป็นผู้มีความ
สุข ปราศจากความโศก เพราะเหตุนี้ ผู้ปรารถนาความไม่
โศก อันปราศจากกิเลสจตุล ไม่พึงทำสัตว์หรือสังขาร
ให้เป็นที่รัก ในโลกไหนๆ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ทัพพสูตรที่ ๑

[๑๗๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-
*สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ท่านพระทัพพมัลลบุตรเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระสวคต บัดนี้ เป็นกาลปรินิพพานแห่ง
ข้าพระองค์ พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรทัพอะ เธอจงสำคัญเวลา
อันควร ณ บัดนี้เกิด ลำดับนั้น ท่านพระทัพพมัลลบุตรลุกจากอาสนะ ถวาย
บังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว เหาะขึ้นไปสู่เวหาส นั่งขัดสมาธิเข้า
สมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์อยู่ในอากาศกลางหา ออกแล้วปรินิพพาน เมื่อ
ท่านพระทัพพมัลลบุตรเหาะขึ้นสู่เวหาส นั่งขัดสมาธิเข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็น
อารมณ์อยู่ในอากาศกลางหา ออกแล้วปรินิพพาน สรีระถูกไฟเผาไหม้อยู่
แต่ไม่ปรากฏเลย เขมาก็ไม่ปรากฏ เหมือนแต่แห่งเนยใสหรือน้ำมันที่ถูกไฟเผา
ไหม้อยู่ ไม่ปรากฏเลย เขมาก็ไม่ปรากฏ ฉะนั้น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
รูปกายได้สลายแล้ว สัญญาดับแล้ว เวทนาทั้งปวงเป็น
ธรรมชาติเย็นแล้ว สังขารทั้งหลายสงบแล้ว วิญญาณถึงความ
ตั้งอยู่ไม่ได้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ทัพพสูตรที่ ๒

[๑๓๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระทัพพมัลลบุตรเหาะขึ้นไปสู่
เวหาส นั่งขัดสมาธิเข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์อยู่ในอากาศกลางหาว ออก
แล้วปรินิพพาน เมื่อสรีระถูกไฟเผาไหม้อยู่ ถ้าไม่ปรากฏ เขม่าก็ไม่ปรากฏ
เหมือนถ้าแห่งเนยใสหรือน้ำมันถูกไฟเผาไหม้อยู่ ไม่ปรากฏเลย เขม่าก็ไม่
ปรากฏ ฉะนั้น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

คติของพระชินาสพทั้งหลาย ผู้หลุดพ้นแล้วโดยชอบ ข้าม
เครื่องผูกคือกามและโอฆะได้แล้ว ถึงแล้วซึ่งความสุขอันหา
ความหวั่นไหวมิได้ ไม่มีเพื่อจะบัญญัติ เหมือนคตแห่งไฟ
ลุกโพล่งอยู่ที่ภาชนะสัมฤทธิ์เป็นต้น อันนายช่างเหล็กตีด้วย
ค้อนเหล็ก ดับสนิท ย่อมรู้ไม่ได้ ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบปาฏลิกามยวรรคที่ ๘

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. นิพพานสูตรที่ ๑ ๒. นิพพานสูตรที่ ๒ ๓. นิพพานสูตรที่ ๓
๔. นิพพานสูตรที่ ๔ ๕. จุนทสูตร ๖. ปาฏลิกามยสูตร ๗. ทวิธาปสูตร
๘. วิสาขสูตร ๙. ทัพพสูตรที่ ๑ ๑๐. ทัพพสูตรที่ ๒ ฯ

รวมวรรคที่มีในอุทานนี้ คือ

โพธิวรรคที่ ๑ มุจจลินทวรรคที่ ๒ นันทวรรคที่ ๓ เมฆยวรรคที่ ๔
โสณวรรคที่ ๕ ชัจฉินธวรรคที่ ๖ จูฬวรรคที่ ๗ ปาฏลิกามยวรรคที่ ๘
มีสูตร ๘๐ สูตร วรรคที่ ๘ นี้ พระพุทธเจ้าผู้มีพระจักษุปราศจากมลทิน ทรง
จำแนกแสดงไว้ดีแล้ว บัณฑิตทั้งหลายผู้มีศรัทธาแล ได้กล่าววรรคนี้ว่า อุทาน
จะนี้แล ฯ

จบอุทาน ฯ

อติวุตตะกะ

เอกนิบาตวรรคที่ ๑

๑. โลกสูตร

[๑๓๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลาย
เพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นโณ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลายจะธรรมอย่างหนึ่ง คือ โลกะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความ
เป็นพระอนาคามี ฯ

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งความโลกอันเป็นเหตุให้

สัตว์ผู้โลกไปสู่ทุกคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มา

สู่โลกนี้อีกในกาลไหน ๆ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว

จบสูตรที่ ๑

๒. โทสสูตร

[๑๔๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลาย
เพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นโณ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลายจะธรรมอย่างหนึ่ง คือ โทสะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

เป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโทษอันเป็นเหตุให้สัตว์
ผู้ประทุษร้ายไปสู่ทุกคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้วย่อมไม่มา
สู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. โมหสูตร

[๑๘๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลาย
เพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็น โฉน คุณภิกษุทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โมหะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความ
เป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโมหะอันเป็นเหตุให้สัตว์
ผู้หลงไปสู่ทุกคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลก
นี้อีกในกาลไหนๆ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โกรธสูตร

[๑๘๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลาย
เพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็น โฉน คุณภิกษุทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โกรธได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความ
เป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโกรธอันเป็นเหตุให้สัตว์
ผู้โกรธไปสู่ทุกคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่
โลกนี้อีกในกาลไหนๆ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. มกขสูตร

[๑๘๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอ
ทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็น โฉน คุณภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ มกขะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อ
ความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งมกขะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้ลบหลู่ไปสู่ทุกคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อม
ไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้ว ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. มานสูตร

[๑๘๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขทกนิกาย ขทกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลาย
เพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็น โฉน คุณภิกษุทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลายจะธรรมอย่างหนึ่ง คือ มานะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความ
เป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งมานะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้ถือตัวไปสูทุกข แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่
มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหน ๆ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สัพพสูตร

[๑๘๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้อย่างทั้งปวง ไม่กำหนดรู้ธรรมที่ควร
กำหนดรู้ทั้งปวง ไม่ยังจิตให้คลายกำหนดในธรรมที่ควรรู้อย่าง และธรรมที่ควรกำหนดรู้
นั้น ยังละกิเลสวิภูไม่ได้ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ คุณภิกษุทั้งหลาย
ส่วนภิกษุรู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้อย่างทั้งปวง กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ทั้งปวง ยังจิต
ให้คลายกำหนดในธรรมที่ควรรู้อย่างและธรรมที่ควรกำหนดรู้นั้น ละกิเลสวิภูได้
เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มี
พระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ใดรู้ธรรมเป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งปวง โดยส่วนทั้งปวง
ย่อม ไม่กำหนดในสักกายธรรมทั้งปวง ผู้นั้นกำหนดรู้ธรรมเป็น
ไปในภูมิ ๓ ทั้งปวงแล้ว ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้โดยแท้ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. มานสูตร

[๑๘๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมา
แล้วว่า คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้มานะ ไม่ยังจิตให้คลาย
กำหนดในมานะนั้น ยังละมานะนั้น ไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์
คุณภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้มานะ ยังจิตให้คลายกำหนดในมานะ
นั้น ละมานะนั้น ได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

หมู่สัตว์นี้ประกอบแล้วด้วยมานะ มีมานะเป็นเครื่องร้อยรัด
ยืนดีแล้วในภพ ไม่กำหนดรู้มานะ ต้องเป็นผู้มาสู่ภพอีก
ส่วนสัตว์เหล่าใดละมานะได้แล้ว น้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้น
มานะ สัตว์เหล่านั้นครอบงำกิเลสเครื่องร้อยรัดคือมานะ
เสียได้ ก้าวล่วงได้แล้วซึ่งกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้
สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. โลภสูตร

[๑๘๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้โลภะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนดใน
โลภะ ยังละโลภะนั้น ไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ คุณภิกษุ
ทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้โลภะ ยังจิตให้คลายกำหนดในโลภะนั้น
ละโลภะนั้น ได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งความโลภอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้โลภไปสู่มฤตยู แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มา
สู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ
เนื้อความแม่นยำพระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้
สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. โทสสูตร

[๑๘๘] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้ยังไม่กำหนดรู้โทสะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนดใน
โทสะนั้น ยังละโทสะนั้น ไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรรเพื่อกำลังทุกข์ ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยังไม่กำหนดรู้โทสะ ยังจิตให้คลายกำหนดในโทสะนั้น
ละโทสะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อกำลังทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโทสะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้ประทุษร้ายไปสู่มฤตยู แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว
ย่อม ไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ
เนื้อความแม่นยำพระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้
สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบปาฐโกวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้คือ

๑. โลกสูตร ๒. โทสสูตร ๓. โมหสูตร ๔. โกธสูตร ๕. มกขสูตร
๖. มานสูตร ๗. สัพพสูตร ๘. มานสูตร ๙. โลกสูตร ๑๐. โทสสูตร ฯ

อติวตตะกะ เอกนิบาต วรรคที่ ๒

๑. โมหสูตร

[๑๘๙] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระ
ผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้ยังไม่กำหนดรู้โมหะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนดใน
โมหะนั้น ยังละโมหะนั้น ไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรรเพื่อกำลังทุกข์ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยังไม่กำหนดรู้โมหะ ยังจิตให้คลายกำหนดในโมหะนั้น
ละโมหะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อกำลังทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มี
พระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโมหะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้หลงไปสู่มฤตยู แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่
โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ
เนื้อความแม่นยำพระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. โกธสูตร

[๑๙๐] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้ยังไม่กำหนดรู้โกธะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนดในโกธะ
นั้น ยังละโกธะนั้น ไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรรเพื่อกำลังทุกข์ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยังไม่กำหนดรู้โกธะ ยังจิตให้คลายกำหนดในโกธะนั้น ละ
โกธะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อกำลังทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มี
พระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโกธะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้โกรธไปสู่มฤตยู แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มา
สู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ
เนื้อความแม่นยำพระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. มกขสูตร

[๑๙๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้า ได้สดับมาแล้วว่า ดูกฤกษทั้งหลาย ภิกษุ ไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้มักกะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนดในมักกะนั้น ยังละมักกะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกฤกษทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้มักกะ ยังจิตให้คลายกำหนดในมักกะนั้น ละมักกะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งมักกะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้ลบลุไปสูทุกคติ แล้วละ ได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มา
สู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้า ได้สดับมาแล้ว จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โมหสูตร

[๑๙๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้า ได้สดับมาแล้วว่า ดูกฤกษทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นแม่น้ำวรุณอันหนึ่งอย่างอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้หมูสัตว์ถูกนิวารณหุ้มห่อแล้วแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนนิวารณคือ อวิชชาอันเลย ดูกฤกษทั้งหลาย หมูสัตว์ผู้ถูกนิวารณ คือ อวิชชาหุ้มห่อแล้ว ย่อมแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ธรรมอันเฝ้าอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้หมูสัตว์ถูกรวมกัน
หุ้มห่อแล้ว ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนหมูสัตว์ผู้
ถูกโมหะหุ้มห่อแล้ว ไม่มีเลย ส่วนพระอริยสาวกเหล่าใดละ
โมหะแล้ว ทำลายกองแห่งความมืดได้แล้ว พระอริยสาวก
เหล่านั้นย่อมไม่ท่องเที่ยวไปอีก เพราะอวิชชาอันเป็นต้นเหตุ
(แห่งสงสาร) ย่อม ไม่มีแก่พระอริยสาวกเหล่านั้น ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้า ได้สดับมาแล้ว จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. กามสูตร

[๑๙๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้า ได้สดับแล้วว่า ดูกฤกษทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นแม่สังโยชนอันหนึ่งอย่างอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ประกอบแล้วแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนสังโยชน คือ ตัณหาอันเลย ดูกฤกษทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบด้วยสังโยชน คือ ตัณหา ย่อมแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุรุษผู้มีตัณหาเป็นเพื่อนสอง ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ย่อม
ไม่ก้าวล่วงสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้และความเป็นอย่างอื่น
ไปได้ ภิกษุรู้ตัณหาซึ่งเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์นี้โดยความเป็น
โทษแล้ว เป็นผู้ปราศจากตัณหา ไม่ถือมั่น มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้า ได้สดับมาแล้ว จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. เสขสูตรที่ ๑

[๑๙๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้า ได้สดับมาแล้วว่า ดูกฤกษทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นเสขะยังไม่บรรลอรหัตผล ปราศจากความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ เราไม่พิจารณาเห็นแม่เหตุอันหนึ่งอย่างอื่น กระทำ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เหตุที่มี ณ ภายใต้มือปลการะมาก เหมือนโยนิโสมนสิการนี้เลย ดุกริกษุ
ทั้งหลาย ภิขมณสิการโดยแยบคาย ย่อมละอกุศลเสียได้ ย่อมเจริญกุศล
ให้เกิดมี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ธรรมอย่างอื่นอันมือปลการะมาก เพื่อบรรลุประโยชน์อันสูงสุด
แห่งภิขมณผู้เป็นพระเสขะ เหมือนโยนิโสมนสิการ ไม่มี
เลย ภิขมณเริ่มตั้งไว้ซึ่งมนสิการโดยแยบคาย พึงบรรลุนิพพาน
อันเป็นที่สิ้นไปแห่งทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้เป็นแล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๓. เสขสูตรที่ ๒

[๑๔๕] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้
มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดุกริกษุทั้งหลาย เมื่อภิขมณผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลอรหัตผล ปราศจากความ
เกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เราไม่พิจารณาเห็นแม้เหตุอันหนึ่งอย่างอื่น กระทำ
เหตุที่มี ณ ภายใต้มือปลการะมาก เหมือนความมีมิตรดีนี้เลย ดุกริกษุทั้งหลาย
ภิขมณผู้มีมิตรดีย่อมละอกุศลเสียได้ ย่อมเจริญกุศลให้เกิดมี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มี
พระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิขมณผู้มีมิตรดี มีความยำเกรง มีความเคารพ กระทำตามคำ
ของมิตรดีทั้งหลาย มีสติสัมปชัญญะ ภิขมณนั้นพึงบรรลธรรม
อันเป็นที่สิ้นไปแห่งสังโยชนทั้งปวงโดยลำดับ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้เป็นแล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๔. เกทสูตร

[๑๔๖] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้
มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดุกริกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อความไม่
เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อไม่ไห้ความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่อความฉิบหายแก่ชนหมู่มาก
เพื่อความไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเป็น
โฉน คือ สังขมาภะ ดุกริกษุทั้งหลาย ก็เมื่อสงฆ์แตกกันแล้วย่อมมีการบาดหมาง
ซึ่งกันและกัน มีการบริภาษซึ่งกันและกัน มีการดูหมิ่นซึ่งกันและกัน มีการ
ขับไล่ซึ่งกันและกัน ในเพราะสงฆ์แตกกันนั้น ชนทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใส
ย่อมไม่เลื่อมใส และผู้เลื่อมใสบางพวกย่อมเป็นอย่างอื่นไป ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ทำลายสงฆ์ต้องไปเกิดในอบาย ตกนรกตั้งอยู่ตลอดกัป ผู้มี
ความยินดีในพวก ตั้งอยู่ในอธรรม ย่อมเสื่อมจากธรรม
อันเกษมจากโยคะ ผู้นั้นครั้นทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน
แล้ว ย่อมหมกไหม้อยู่ในนรกตลอดกัป ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้เป็นแล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๕. โมทสูตร

[๑๔๗] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดุกริกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูล
แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อประโยชน์แก่ชนเป็น
อันมาก เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง
เป็นโฉน คือ สังขมาภะ ดุกริกษุทั้งหลาย ก็เมื่อสงฆ์พร้อมเพรียงกันอยู่
ย่อมไม่มีการบาดหมางซึ่งกันและกัน ไม่มีการบริภาษซึ่งกันและกัน ไม่มีการ
ขับไล่ซึ่งกันและกัน ในเพราะสังขมาภะนั้น ชนทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใสย่อม
เลื่อมใส และชนผู้เลื่อมใสแล้วย่อมเลื่อมใสยิ่งๆ ขึ้นไป ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข และการอนุเคราะห์ซึ่ง
หมู่ผู้พร้อมเพรียงกันให้เกิดสุข ผู้ยินดีแล้วในหมู่ผู้พร้อม
เพรียงกัน ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษม
จากโยคะ ผู้นั้นกระทำหมู่ให้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อม
บันเทิงในสววรรคตลอดกัป ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปุคคสสูตร

[๑๔๘] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้จิตของบุคคลบางคนในโลกนี้ ผู้มีจิตขุ่นมัว ด้วย
จิตอย่างนี้แล้ว ถ้าในสมัยนี้ บุคคลนี้พึงกระทำกาละไชรั เขาถูกกรรมของตน
ขัดไปในนรก เหมือนถูกนำมาทิ้งลงฉะนั้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะจิต
ของเขาขุ่นมัว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุแห่งจิตขุ่นมัวแล สัตว์บางพวก
ในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก อย่างนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระพุทธรเจ้าทรงทราบบุคคลบางคนในโลกนี้ ผู้มีจิตขุ่นมัว
ได้ทรงพยากรณ์เนื้อความนี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ในสำนักของ
พระองค์ว่า ถ้าในสมัยนี้ บุคคลนี้พึงทำกาละไชรั เขาพึง
เข้าถึงนรก เพราะจิตของเขาขุ่นมัว เขาเป็นอย่างนั้น เหมือน
ถูกนำมาทอดทิ้งไว้ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายย่อมไปสู่ทุคติ เพราะ
เหตุแห่งจิตขุ่นมัวนั้นแล ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบทุติยวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โมหสูตร ๒. โกรธสูตร ๓. มกขสูตร ๔. โมหสูตร
๕. กามสูตร ๖. เสขสูตรที่ ๑๗. เสขสูตรที่ ๒๘. เกทสูตร ๙. โมท-
*สูตร ๑๐. ปุคคสสูตร ฯ

อติวุตตะกะ เอกนิบาต วรรคที่ ๓

๑. จิตตฉายสูตร

[๑๔๙] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมา
แล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้จิตของบุคคลบางคนในโลกนี้ผู้มีจิต
ผ่องใสด้วยจิตอย่างนี้แล้ว ถ้าในสมัยนี้ บุคคลนี้พึงกระทำกาละไชรั เขา
พึงเกิดในสววรรค เหมือนเชิญมาไว้ ฉะนั้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะจิต
ของเขาผ่องใส ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุแห่งจิตผ่องใสแล สัตว์บางพวก
ในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสววรรค ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มี
พระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระพุทธรเจ้าทรงทราบบุคคลบางคนในโลกนี้ผู้มีจิตผ่องใส ได้
ทรงพยากรณ์เนื้อความนี้แก่ภิกษุทั้งหลายในสำนักของพระองค์
ว่า ถ้าในสมัยนี้ บุคคลนี้พึงกระทำกาละไชรั บุคคลนี้
พึงเข้าถึงสุคติ เพราะจิตของเขาผ่องใส เขาเป็นอย่างนั้น
เหมือนเชิญมาฉะนั้น เพราะเหตุแห่งจิตผ่องใสแล สัตว์
ทั้งหลายย่อมไปสู่สุคติ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

๒. ปุณณสูตร

[๒๐๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดุรริกษทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าได้กลัวตอบุญเลย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อแห่งความสุข อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ดุรริกษทั้งหลาย ก็เรารู้ด้วยญาณอันวิเศษยิ่ง ซึ่งวิบากอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ที่ตนเสวยแล้วสิ้นกาลนาน แห่งบุญทั้งหลายที่ตนได้ทำไว้สิ้นกาลนาน เราเจริญเมตตาจิตตลอด ๓ ปีแล้ว ไม่กลับมาสู่โลกนี้ตลอด ๓ สังวัฏฏวิวัฏฏกัป ดุรริกษทั้งหลาย ได้ยินว่า เมื่อถึงปลิบหายอยู่ เราเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลกชั้นอาภัสสระ เมื่อถึงเจริณอยู่ เราย่อมเข้าถึงวิมานแห่งพรหมที่ว่าง ดุรริกษทั้งหลาย ได้ยินว่า เราเป็นพรหม เป็นมหาพรหม เป็นผู้ยิ่งใหญ่ ใครครอบงำไม่ได้ เป็นผู้สามารถเห็นอดีต อนาคตและปัจจุบันโดยแท้ เป็นผู้ยังจิตให้เป็นไปในอำนาจ อยู่ในวิมานพรหมนั้น ดุรริกษทั้งหลาย ก็เราได้เป็นท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ ๓๖ ครั้ง ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ประกอบด้วยธรรม เป็นพระธรรมราชามีสมุทสาครสี่ เป็นขอบเขต เป็นผู้ชนะวิเศษแล้ว ถึงความเป็นผู้มั่นคงในชนบท ประกอบด้วยรัตนะ ๓ ประการ หลายร้อยครั้ง จะกล่าวไปถึงความเป็นพระเจ้าประเทศราชเล่า ดุรริกษทั้งหลาย เรานั้นดำริว่า บัดนี้ เราเป็นผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะผลวิบากแห่งกรรมอะไรของเราหนอแล ดุรริกษทั้งหลาย เรานั้นดำริว่า บัดนี้ เราเป็นผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะผลวิบากแห่งกรรม ๓ ประการของเรา คือ ทาน ๑ ทมะ ๑ สัจฉริยะ ๑ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

กลบทผู้ใคร่ประโยชน์ พึงศึกษาบุญนั้นแล อันสูงสุดต่อไป
ซึ่งมีสุขเป็นกำไร คือ พึงเจริญทาน ๑ ความประพฤติดีสงบ ๑
เมตตาจิต ๑ บัณฑิตครั้นเจริญธรรม ๓ ประการอันเป็นเหตุ
เกิดแห่งความสุขเหล่านี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความ
เบียดเบียน เป็นสุข ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนั้นแล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อุโกธิตถสูตร

[๒๐๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดุรริกษทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งอันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้ง ๒ ไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๑ ประโยชน์ในสัมปรายภพ ๑ ธรรมอย่างหนึ่งเป็นโฉน คือ ความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย ดุรริกษ-
* ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งนี้แลอันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้ง ๒ ไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๑ ประโยชน์ในสัมปรายภพ ๑ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ ความไม่ประมาท ในบุญกิริยา
ทั้งหลาย บัณฑิตไม่ประมาทแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้งสอง
ไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๑ ประโยชน์ในสัมปราย
ภพ ๑ นักปราชญ์เรากล่าวว่าเป็นบัณฑิต เพราะการได้
ประโยชน์ทั้ง ๒ นั้น ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนั้นแล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. เวปุลลปัพพตสูตร

[๒๐๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดุรริกษทั้งหลาย เมื่อบุคคลหนึ่งแล่นไปท่องเที่ยวไปตลอดกัป ร่างกระดูก หมู กระดูก กองกระดูก พึงเป็นกองใหญ่ เหมือนภูเขาเวปุลลบรรพตนี้ ถ้าว่าใครๆ จะพึงรวบรวมไปกองไว้ และถ้าว่าสวนแห่งกระดูกอันใครๆ นำไปแล้ว จะไม่พึงฉิบหายไป ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ตรัสไว้ดังนี้ว่า
กองแห่งกระดูกของบุคคลคนหนึ่ง ฟังเป็นกองเสมอด้วยภูเขา
โดยกัปหนึ่ง ก็ภูเขาใหญ่ชื่อเวปุลลบรรพตนั้นนั่นแล อันพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอกแล้ว สูงยิ่งกว่าภูเขาชัณณภู
อยู่ใกล้พระนครราชคฤห์ของชาวมคธ เมื่อใด บุคคลยอม
พิจารณาเห็นอริยสัจ คือ ทุกข์ ๑ ธรรมเป็นเหตุเกิดแห่ง
ทุกข์ ๑ ธรรมเป็นที่กำลวงแห่งทุกข์ ๑ อริยมรรคมีองค์ ๘
อันให้ถึงความสงบแห่งทุกข์ ๑ ด้วยปัญญาอันชอบ เมื่อนั้น
บุคคลนั้นท่องเที่ยว ไปแล้ว ๗ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง เป็นผู้กระทำ
ซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะสังโยชนทั้งปวงสิ้นไป ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สัมปชานมฺสาวาทสูตร

[๒๐๓] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลล่วงธรรมอย่างหนึ่งแล้ว เรากล่าวว่า บาปกรรมใดๆ
อันเขาจะไม่พึงทำ ไม่มีเลย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นโฉน คือ สัมปชานมฺสาวาท ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า ฯ

บาปกรรม ที่สัตว์ผู้เป็นคนมักพูดเท็จ ล่วงธรรมอย่างหนึ่งแล้ว
ข้ามโลกหน้าเสียแล้ว จะไม่พึงทำ ไม่มีเลย ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ทานสูตร

[๒๐๔] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้ผลแห่งการจำแนกทานเหมือนอย่างเรา
รู้ไซ้ สัตว์ทั้งหลายยังไม่ให้แล้วก็จะไม่พึงบริโภคนั้น ความตระหนี่อันเป็น
มลทิน จะไม่พึงครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นไม่พึงแบ่งคำข้าว
คำหลังจากคำข้าวนั้นแล้วก็จะไม่พึงบริโภคนั้น ถ้าปฏิภาณของสัตว์เหล่านั้นพึงมี
ดูกรภิกษุทั้งหลาย แต่เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ผลแห่งการจำแนกทานเหมือนอย่าง
เรา รู้ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายไม่ให้แล้วจึงบริโภคนั้น ความตระหนี่อันเป็นมลทิน
จึงยังครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าว่าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้ผลแห่งการจำแนกทานเหมือนอย่างนี้
พระผู้มีพระภาคผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ตรัสแล้ว โดยวิธีที่
ผลนั้นเป็นผลใหญ่ไซ้ สัตว์ทั้งหลายพึงกำจัดความตระหนี่
อันเป็นมลทินเสียแล้ว มีใจผ่องใส พึงให้ทานที่ให้แล้ว
มีผลมาก ในพระอริยบุคคลทั้งหลายตามกาลอันควร อนึ่ง
ทายกเป็นอันมาก ครั้นให้ทักษิณาทาน คือ ข้าวในพระ-
ทักษิณียบุคคลทั้งหลายแล้ว จุตติจากความเป็นเมณษณนี้แล้ว
ย่อมไปสู่สวรรค์ และทายกเหล่านั้นผู้ใคร่ถาม ไม่มีความ
ตระหนี่ ไปสู่สวรรค์แล้วบันเทิงอยู่ในสวรรค์นั้น เสวยอยู่
ซึ่งผลแห่งการจำแนกทาน ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เมตตภาวสูตร

[๒๐๕] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุญญกิริยารัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งมีอุปธิกิเลสเป็นเหตุ
บุญญกิริยารัตถุทั้งหมดนั้น ย่อมไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่งเมตตาเจโตริมุตติ เมตตภาว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เจโตปริยตัมปิเนลล คฺรอปจํบุญญกิริยาวัตถุเหล่านี สว่างไสว ไฟโรจน์เปรียบเหมือน
รัศมีแห่งดาวชนิดใดชนิดหนึ่ง รัศมีดาวทั้งหมดนั้นย่อมไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่งรัศมี
พระจันทร์ รัศมีพระจันทร์นั้นแล คฺรอปจํรัศมีดาวเหล่านี สว่างไสว ไฟโรจน์
จะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนในเมื่ออากาศโปร่งปราศจากเมฆใน
สารทสมัย ในเดือนท้ายแห่งฤดูฝน พระอาทิตย์ลอยขึ้น ไปสู่ท้องฟ้า กำจัดอากาศ
อันมืดทึบpong สว่างไสว ไฟโรจน์จะนั้น อนึ่ง เปรียบเหมือนดาวประกายพุกฤษ
ในปัจจุบันสมัยแห่งราตรี สว่างไสว ไฟโรจน์ จะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ใดมีสติ เจริญเมตตาไม่มีประมาณ สังโยชนทั้งหลาย ของ
ผู้นั้นผู้พิจารณาเห็นซึ่งธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ ย่อมเป็น
ธรรมชาติเบาบาง ถ้าว่าผู้นั้นมีจิตไม่ประทุษร้ายซึ่งสัตว์มีชีวิต
แม้ชนิดหนึ่ง เจริญเมตตาอยู่ไซ้ ผู้นั้นย่อมชื่อว่าเป็นผู้มีกุศล
เพราะการเจริญเมตตาอันนั้น อันพระอริยบุคคลมีใจอนุเคราะห์
ซึ่งสัตว์มีชีวิตทุกหมู่เหล่า ย่อมกระทำให้บุญเป็นอันมาก พระ-
ราชฤาษีทั้งหลายทรงชนะซึ่งแผ่นดิน อันเกลือกกล่นด้วยหมู่
สัตว์ ทรงบูชาอยู่ซึ่งบุญเหล่าใด (คือ อัสสมะระ ปริสเมระ
สัมมาปาสะ วาชเปยยะ นิรัคคพะ) เสด็จเที่ยวไป
บุญเหล่านั้นย่อมไม่ถึงแม้เสียที่ ๑๖ แห่งเมตตาจิต อันบุคคล
เจริญดีแล้ว (เหมือนหมุดดาวทั้งหมด ย่อม ไม่ถึงเสียที่ ๑๖
แห่งรัศมีพระจันทร์จะนั้น) ผู้ใดมีส่วนแห่งจิตประกอบด้วย
เมตตาในสัตว์ทุกหมู่เหล่า ย่อมไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า
ไม่ชนะเอง ไม่ใช้ผู้อื่นให้ชนะ เหวของผู้นั้นย่อมไม่มีเพราะ
เหตุอะไรๆ เลยๆ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนั้นแล ฯ

จบสูตรที่ ๗
จบตติยวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จิตตมายีสูตร ๒. อุโฆตถสูตร ๓. บุญญสูตร ๔. เวปุลลปัพพตสูตร
๕. สัมปชานมุสาวาทสูตร ๖. ทานสูตร ๗. เมตตาภาวสูตร
ในธรรมหมวดหนึ่งมีพระสูตรรวม ๒๗ สูตร คือ พระสูตรเหล่านี้
๗ สูตร และพระสูตรข้างต้น ๒๐ สูตร จะนี้แล ฯ
จบเอกนิบาต ฯ

อิติวุตตกะ ทุกนิบาต วรรคที่ ๑

๑. ภิกขุสูตรที่ ๑

[๒๐๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมอยู่เป็นทุกข์ มี
ความเดือดร้อน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน ในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงหวัง
ได้ทุกติ ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์
ทั้งหลาย ๑ ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้
ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความเดือดร้อน มีความ
คับแค้น มีความเร่าร้อน ในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงหวังได้ทุกติ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดไม่คุ้มครองทวารเหล่านี้ คือ ตา หู จมก ลิ่น
กาย และใจ ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ และไม่สำรวม
ในอินทรีย์ทั้งหลาย ภิกษุนั้นย่อมถึงความทุกข์ คือ ทุกข์
กาย ทุกข์ใจ ภิกษุเช่นนั้นมิมีกายถูกไฟ คือ ความทุกข์
แผดเผาอยู่ มีใจถูกไฟ คือ ความทุกข์แผดเผาอยู่ ย่อม
อยู่เป็นทุกข์ทั้งกลางวันกลางคืน ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนั้นแล ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จบสูตรที่ ๑

๒. ภิกขุสูตรที่ ๒

[๒๐๓] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกุริกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความเดือดร้อน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน ในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงได้สุคติ ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะ ๑ ดูกุริกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความเดือดร้อน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน ในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงหวังได้สุคติ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดคุ้มครองดีแล้วซึ่งทวารเหล่านี้ คือ ตา หู จมูก
ลิ้น กาย และใจ รู้จักประมาณในโภชนะ และสำรวม
ในอินทรีทั้งหลาย ภิกษุนั้นย่อมถึงความสุข คือ สุข
กาย สุขใจ ภิกษุเช่นนั้นมิถูกไฟ คือ ความ
ทุกข์แผดเผา มีใจ ไม่ถูกไฟ คือ ความทุกข์แผดเผา
ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งกลางวันกลางคืน ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ตปณียสูตร

[๒๐๔] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกุริกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้ เป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการ เป็นไฉน ดูกุริกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ไม่ได้ทำความดีงามไว้ ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำบุญอันเป็นเครื่องต่อต้านความขลาดกลัวไว้ ทำแต่บาป ทำอกุศลกรรมอันหยาบช้า ทำอกุศลกรรมอันกล้าแข็ง บุคคลนั้นย่อมเดือดร้อนว่า เราไม่ได้ทำกรรมงามดังนี้บ้าง ย่อมเดือดร้อนว่า เราทำแต่บาปดังนี้บ้าง ดูกุริกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้แล เป็นเหตุให้เดือดร้อน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีปัญญาทราม กระทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
และอกุศลกรรมอย่างอื่น อันประกอบด้วยโทษ ไม่กระทำ
กุศลกรรม กระทำแต่อกุศลกรรมเป็นอันมาก เมื่อตายไป
ย่อมเข้าถึงนรก ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อตปณียสูตร

[๒๐๕] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกุริกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้ ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการ เป็นไฉน ดูกุริกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ทำความดีงามไว้ ทำกุศลไว้ ได้ทำบุญอันเป็นเครื่องต่อต้านความขลาดกลัวไว้ ไม่ได้ทำบาป ไม่ได้ทำอกุศลกรรมอันหยาบช้า ไม่ได้ทำอกุศลกรรมอันกล้าแข็ง บุคคลนั้นย่อมไม่เดือดร้อนว่า เราได้ทำกรรมอันดีงามดังนี้บ้าง ย่อมไม่เดือดร้อนว่า เราไม่ได้ทำบาปดังนี้บ้าง ดูกุริกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้แล ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีปัญญา ละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และ
ไม่กระทำอกุศลกรรมอย่างอื่นใด อันประกอบด้วยโทษ กระทำ
แต่กุศลกรรมเป็นอันมาก เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสวรรค์ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จบสูตรที่ ๔

๕. สิลสูตรที่ ๑

[๒๑๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ อันกรรมของตน
ซัดไปในนรก เหมือนถูกนำมาทิ้งลงจะนั้น ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ
ศีลอันลามก ๑ ทิฐิอันลามก ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม
๒ ประการนี้แล อันกรรมของตนซัดไปในนรก เหมือนถูกนำมาทิ้งลงจะนั้น ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นรชนใดผู้มีปัญญาทราวม ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้
คือ ศีลอันลามก ๑ ทิฐิอันลามก ๑ นรชนนั้น เมื่อ
ตายไป ย่อมเข้าถึงนรก ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สิลสูตรที่ ๒

[๒๑๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ อันกรรมของตน
นำมาไว้ในสวรรค์ เหมือนเชิญมาไว้จะนั้น ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ
ศีลดี ๑ ทิฐิดี ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ
นี้แล อันกรรมของตนนำมาไว้ในสวรรค์ เหมือนเชิญมาไว้จะนั้น ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นรชนใดผู้มีปัญญา ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้ คือ
ศีลดี ๑ ทิฐิดี ๑ นรชนนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสวรรค์

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อาตปิสูตร

[๒๑๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ ไม่ควรเพื่อจะตรัสรู้
ไม่ควรเพือนิพพาน ไม่ควรเพื่อจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะชั้นเยี่ยม
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีความเพียร ผู้มีโอตตปปะ ควรเพื่อจะตรัสรู้ ควร
เพือนิพพาน ควรเพื่อจะบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะชั้นเยี่ยม ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เกียจคร้าน
มีความเพียรเลว มากไปด้วยถีนมโหด ไม่มีหิริ ไม่เอื้อเฟื้อ
ภิกษุเช่นนั้น ไม่ควรเพื่อจะบรรลุญาณเป็นเครื่องตรัสรู้อันยอดเยี่ยม
ส่วนภิกษุใดมีสติ มีปัญญาเครื่องรักษาตน มีฉาน
มีความเพียร มีโอตตปปะ ไม่ประมาท ตัดกิเลสชาติเครื่อง
ประกอบสัตว์ไว้ด้วยชาติและชราชาติแล้ว ฟังบรรลุญาณ
เป็นเครื่องตรัสรู้อันยอดเยี่ยม ในอรรถภาพนี้แล ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. นกพนาสูตรที่ ๑

[๒๑๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้ ภิกษุไม่อยู่ประพฤติเพื่อจะหลอกลวงชน ไม่
อยู่ประพฤติเพื่อประจบคน ไม่อยู่ประพฤติเพื่ออานิสงส์ คือ ลาก สักการะ
ความสรรเสริญ ไม่อยู่ประพฤติด้วยคิดว่า ชนจงรู้จักเราด้วยอาการอย่างนี้
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ที่แท้พรหมจรรย์นี้ ภิกษุยอมอยู่ประพฤติเพื่อการสำรวม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

และเพื่อการละ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้ทรงแสดงพรหมจรรย์เครื่อง
กำจัดจัญไร อันเป็นเหตุให้ถึงฝั่ง คือ นิพพาน เพื่อการ
สำรวมเพื่อการละ ทางนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้มีประโยชน์
ใหญ่ ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ทรงดำเนินไปแล้ว ชนเหล่า
ใดๆ ย่อมปฏิบัติพรหมจรรย์นั้น ตามที่พระพุทธเจ้าทรง
แสดงแล้ว ชนเหล่านั้นๆ ผู้กระทำตามคำสั่งสอนของ
พระศาสดา จักกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้เป็นแล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. นกพนาสูตรที่ ๒

[๒๑๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้ ภิกษุ ไม่อยู่ประพฤติเพื่อจะหลอกลวงชน ไม่
อยู่ประพฤติเพื่อจะประจบคน ไม่อยู่ประพฤติเพื่ออันสงส คือ ลาก ลักการะ
และความสรรเสริญ ไม่อยู่ประพฤติด้วยคิดว่า ชนจงรู้จักเราด้วยอาการอย่างนี้
คุณภิกษุทั้งหลาย ที่แท้พรหมจรรย์นี้ ภิกษุอยู่ประพฤติเพื่อความรู้ยิ่ง และ
เพื่อกำหนดรู้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้ทรงแสดงพรหมจรรย์เครื่อง
กำจัดจัญไร อันเป็นเหตุให้ถึงฝั่ง คือ นิพพาน เพื่อความ
รู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ ทางนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้มีประโยชน์
ใหญ่ ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ทรงดำเนินไปแล้ว ชนเหล่า
ใดๆ ย่อมปฏิบัติพรหมจรรย์นั้น ตามที่พระพุทธเจ้าทรง
แสดงแล้ว ชนเหล่านั้นๆ ผู้กระทำตามคำสั่งสอนของ
พระศาสดา จักกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้เป็นแล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. โสมนัสสูตร

[๒๑๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ เป็นผู้มากไปด้วย
สุขและโสมนัสอยู่ในปัจจุบัน เป็นผู้ปรารภความเพียรแล้วโดยแยบคาย เพื่อ
ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ ความสังเวช
ในฐานะอันเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวช ๑ ความเพียรโดยแยบคายแห่งบุคคลผู้
สังเวช ๑ คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล เป็น
ผู้มากไปด้วยสุขและโสมนัสอยู่ในปัจจุบัน เป็นผู้ปรารภความเพียรแล้วโดย
แยบคาย เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต มีความเพียร มีปัญญาเครื่องรักษาตน
พิจารณาโดยชอบแล้วด้วยปัญญา พึงสังเวชในฐานะเป็น
ที่ตั้งแห่งความสังเวชทีเดียว ภิกษุผู้มีปรกตอยู่อย่างนี้ มี
ความเพียร มีความประพฤติดัง ไม่พึงชาน หมั่น
ประกอบอุบายเป็นเครื่องสงบใจ พึงถึงความสิ้นไปแห่ง
ทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้เป็นแล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบวรรคที่ ๑

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ภิกขุสูตรที่ ๑๒. ภิกขุสูตรที่ ๒๓. ตปณียสูตร ๔. อตปณีย-
*สูตร ๕. สิลสูตรที่ ๑๖. สิลสูตรที่ ๒๗. อาตปัสสูตร ๘. นกหนา-
*สูตรที่ ๑๙. นกหนาสูตรที่ ๒๑๐. โสมนัสสูตร ฯ

อิตฺตฺวตฺตกะ ทุกฺกนิบาต วรรคที่ ๒

๑. วิตักกสูตร

[๒๑๖] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย วิตก ๒ ประการ คือ เขมวิตก ๑ วิเวกวิตก ๑ ของพระ-

*ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมเป็นไปเนื่องๆ คุณภิกษุทั้งหลาย พระ-

*ตถาคตมีความไม่เบียดเบียนเป็นที่ยามินดี ยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียน วิตกนี้
นั้นแลของพระตถาคตนั้น ผู้มีความไม่เบียดเบียนเป็นที่ยามินดี ยินดีแล้วในความ
ไม่เบียดเบียน ย่อมเป็นไปเนื่องๆ ว่าเราจะไม่เบียดเบียนสัตว์อะไรๆ ผู้สะดุ้ง
หรือผู้มันคงให้ลำบากด้วยการกระทำนี้ คุณภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตผู้มีความ
สงัดเป็นที่ยามินดี ยินดีแล้วในความสงัด วิตกนี้นั้นแลของพระตถาคตนี้ ผู้มี
ความสงัดเป็นที่ยามินดี ยินดีแล้วในความสงัด ย่อมเป็นไปเนื่องๆ ว่า อุกฺกส
เราจะได้แล้ว คุณภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล แม่เธอทั้งหลายก็จะเป็นผู้มี
ความไม่เบียดเบียนเป็นที่ยามินดี ยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียนอยู่เกิด วิตกนี้
นั้นแลของเธอทั้งหลายนั้น ผู้มีความไม่เบียดเบียนเป็นที่ยามินดี ยินดีแล้วใน
ความไม่เบียดเบียน จักเป็นไปเนื่องๆ ว่า เราทั้งหลายจะไม่เบียดเบียนสัตว์
อะไรๆ ผู้สะดุ้งหรือผู้มันคงให้ลำบากด้วยการกระทำนี้ คุณภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีความสงัดเป็นที่ยามินดี ยินดีแล้วในความสงัดอยู่เกิด
วิตกนี้นั้นแลของเธอทั้งหลายนั้น ผู้มีความสงัดเป็นที่ยามินดี ยินดีแล้วในความ
สงัด จักเป็นไปเนื่องๆ ว่า อะไรชื่อว่าอุกฺกส อุกฺกสอะไรๆ ที่เราทั้งหลายยัง
ไม่ได้แล้ว เราทั้งหลายจะละอุกฺกสอะไร ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

วิตก ๒ ประการของพระตถาคตผู้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ครอบงำ

มารอันผู้อื่นไม่พึงครอบงำได้ ย่อมเป็นไปเนื่องๆ พระ-

ตถาคตผู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น ได้แสดงเขมวิตกข้อที่ ๑ ลำดับ

นั้นได้ประกาศวิเวกวิตกข้อที่ ๒ เรากล่าวเป็นผู้บรรเทาความ

มืด ผู้ถึงฝั่ง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่หลวง ผู้ถึงคุณอันพระ-

สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายพึงถึง ผู้มีความชำนาญ ผู้ไม่มี

อาสวะ ผู้ข้ามวัฏฏกข์อันเป็นยาพิษ ผู้น้อมไปแล้วในธรรมเป็น

ที่สิ้นตันทา ผู้ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุดนั้นแล้ว ผู้ละมาร

ผู้ถึงฝั่งแห่งขรา พระผู้มีพระภาคผู้มีปัญญาดี มีพระจักรุรอบ

คอบ ผู้ปราศจากความโศก ขึ้นสู่ปราสาทอันสำเร็จด้วย

(ปัญญา) ธรรม ย่อมพิจารณาเห็นหมู่มชนผู้ยังข้ามความโศกไม่

ได้ ผู้ถูกชาติและชราครอบงำ เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีจักษุ

ยืนอยู่บนยอดภูเขาหิน พึงเห็นหมู่มชนได้โดยรอบฉะนั้น ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. เทศนาสูตร

[๒๑๗] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า คุณภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนา ๒ ประการ ของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมมีโดยปริยาย ๒ ประการเป็นไฉน คือ ธรรมเทศนาประการที่ ๑ นี้ว่า เธอทั้งหลายจงเห็นบาปโดยความเป็นบาป ธรรมเทศนาประการที่ ๒ แม้นี้ว่า เธอทั้งหลายครั้นเห็นบาปโดยความเป็นบาปแล้ว จงเบื่อหน่าย จงคลายกำหนด จงปลดปล่อยในบาปนั้น คุณภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนา ๒ ประการนี้ ของพระ-

*ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมมีโดยปริยาย ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนี้พระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

เธอจงเห็นการแสดงโดยปริยายของพระตถาคตพระพุทธเจ้า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ผุ่จนเคาระหส์ตวทุกหมุเหล่า ก็ธรรม ๒ ประการ พระตถาคต
พระพุทเจ้า ผุ่จนเคาระหส์ตวทุกหมุเหล่าประกาศแล้ว เธอ
ทั้งหลายผู้ฉลาดจงเห็นบาป จงคลายกำหนดในบาปนั้น เธอ
ทั้งหลายผู้มีจิตคลายกำหนดจากบาปนั้นแล้ว จักกระทำที่สุด
แห่งทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. วิชชาสูตร

[๒๑๘] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดุ
กรภิกษุทั้งหลาย อริชาเป็นหัวหน้าแห่งกุศลธรรม อหิริกะ อนัตตปเปเป็นไป
ตาม ดุกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนวิชชาแลเป็นหัวหน้าแห่งการถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม
หิริและอนัตตปเปเป็นไปตาม ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

ทุกต้อย่างใดอย่างหนึ่ง ในโลกนี้และในโลกหน้า ทั้งหมดมี
อริชาเป็นมูล อันความปรารถนาและความโลภก่อกำขึ้น ก็
เพราะเหตุที่บุคคลเป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไม่มีหิริ ไม่
เอื้อเฟื้อ ฉะนั้นจึงยอมประสบบาปต้องไปสู่อายเพราะบาป
นั้น เพราะเหตุนั้น ภิกษุสาวกจันทะ โลภะ และอริชา
ได้ ให้วิชชาบังเกิดขึ้นอยู่ พึงละทุกติทั้งปวงเสียได้ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ปัญญาสูตร

[๒๑๙] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดุกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายผู้เสื่อมจากอริยาปัญญา ชื่อว่าเสื่อมสุด สัตว์
เหล่านั้นย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความเดือดร้อน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน ใน
ปัจจุบันทีเดียว เมื่อตายไปแล้วพึงหวังได้ทุกติ ดุกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย
ผู้ไม่เสื่อมจากอริยาปัญญา ชื่อว่าไม่เสื่อม สัตว์เหล่านั้นย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความ
เดือดร้อน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน ในปัจจุบันทีเดียว เมื่อตาย
ไปพึงหวังได้สุดติ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า ฯ

จงดูโลกพร้อมด้วยเทวโลก ผู้ตั้งมันลงแล้วในนามรูป เพราะ
ความเสื่อมไปจากปัญญา โลกพร้อมด้วยเทวโลกย่อมสำคัญ
ว่า นามรูปนี้เป็นของจริง ปัญญาอันให้ถึงความชำแรกกิเลส
นี้แล ประเสริฐที่สุดในโลก ด้วยว่าปัญญานั้นย่อมรู้ชัดโดย
ชอบซึ่งความสิ้นไปแห่งชาติและภพ เทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น ผู้มี
สติ มีปัญญารำเริง ผู้ทรงไว้ซึ่งสรีระอันมีในที่สุด ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ธรรมสูตร

[๒๒๐] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดุกรภิกษุทั้งหลาย สกกธรรม ๒ ประการนี้ย่อมรักษาโลก ๒ ประการเป็นไฉน
คือ หิริ ๑ อนัตตปเป ๑ ดุกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าสกกธรรม ๒ ประการนี้
จะไม่พึงรักษาโลกไซ้ ในโลกนี้ก็มิพึงปรากฏว่า มารดา น้ำ ป่า ภรรยาของ
อาจารย์ หรือว่าภรรยาของครู โลกจักถึงความปะปนกันไป เหมือนอย่างพะ
แกะ ไก่ สุก รสนัช สุนัขจึงจอกจะนั้น ดุกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่
สกกธรรม ๒ ประการนี้ยังรักษาโลกอยู่ ฉะนั้นจึงยังปรากฏว่า มารดา น้ำ ป่า
ภรรยาของอาจารย์ หรือว่าภรรยาของครู ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าสัตว์เหล่าใด ไม่มีหิริและโอตตปเปในกาลทุกเมื่อไซร้
สัตว์เหล่านั้นมีสุกกรรมเป็นมูลปราศไปแล้ว เป็นผู้ถึงชาติ
และมรณะ ส่วนสัตว์เหล่าใด เข้าไปตั้งหิริและโอตตปเป
ไว้โดยชอบในกาลทุกเมื่อ สัตว์เหล่านั้นมีพรหมจรรย์งอก
งาม เป็นผู้สงบ มีภพใหม่สิ้นไปแล้ว ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อชาตสูตร

[๒๒๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้
มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณวิเศษทั้งหลาย ธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยไม่ทำแล้ว
ไม่ปรุงแต่งแล้วมีอยู่ คุณวิเศษทั้งหลาย ถ้าว่าธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็น
แล้ว อันปัจจัยไม่ทำแล้ว ไม่ปรุงแต่งแล้ว จักไม่ได้มีแล้วไซร้ การสลัดออกซึ่ง
ธรรมชาติที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว จะไม่พึงปรากฏ
ในโลกนี้เลย คุณวิเศษทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่ธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็น
แล้ว อันปัจจัยไม่ทำแล้ว ไม่ปรุงแต่งแล้วมีอยู่ จะมีการสลัดออกซึ่งธรรมชาติ
ที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว จึงปรากฏ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ธรรมชาติอันเกิดแล้ว มีแล้ว เกิดขึ้นพร้อมแล้ว อันปัจจัย
ทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว ไม่ยั่งยืน ระคนแล้วด้วยชราและ
มรณะ เป็นรังแห่งโรค ผุพัง มีอาหารและตัณหา เป็น
แดนเกิด ไม่ควรเพื่อยินดีธรรมชาตินั้น การสลัดออกซึ่ง
ธรรมชาตินั้น เป็นบทอันระงับ จะคาดคะเนเอาไม่ได้ ยั่งยืน
ไม่เกิด ไม่เกิดขึ้นพร้อม ไม่มีความโคก ปราศจากอริ
ความดับแห่งทุกข์ธรรมทั้งหลาย คือ ความที่สังขารสงบระงับ
เป็นสุข ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ธาตุสูตร

[๒๒๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้
มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า คุณ
วิเศษทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ ๒ ประการเป็นไฉน คือ สอปาทีเสสนนิพพาน
ธาตุ ๑ อนุปาทีเสสนนิพพานธาตุ ๑ คุณวิเศษทั้งหลาย ก็สอปาทีเสสนนิพพานธาตุ
เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำ
กิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุลแล้ว มี
สังโยชน์ในภพนี้สิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นย่อมเสวย
อารมณ์ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ เพราะความที่อินทรีย์ ๕
เหล่าใดเป็นธรรมชาติไม่บอบสลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านั้นของเธอยังตั้งอยู่นั้นเทียว
คุณวิเศษทั้งหลาย ความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่ง
โมหะ ของภิกษุนั้น นี้เราเรียกว่า สอปาทีเสสนนิพพานธาตุ คุณวิเศษทั้งหลาย
ก็อนุปาทีเสสนนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตชินาสพ
อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของ
ตนอันบรรลุลแล้ว มีสังโยชน์ในภพนี้สิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ
เวทนาทั้งปวงในอรรถภาพนี้แหละของภิกษุนั้น เป็นธรรมชาติอันกิเลสทั้งหลายมี
ตัณหาเป็นต้นให้ผลิตเพิลินมิได้แล้ว จัก (ดับ) เย็น คุณวิเศษทั้งหลาย นี้เรา
เรียกว่า อนุปาทีเสสนนิพพานธาตุ คุณวิเศษทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการ
นี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มี
พระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ พระตถาคต ผู้มีจักขุผู้อันตัณหา
และทิฐิไม่อาศัยแล้ว ผู้ลงที่ประกาศไว้แล้ว อันนิพพานธาตุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
อย่างหนึ่งมีในปัจจุบันนี้ ชื่อว่าสุปาทีเสส เพราะสันตึกหา
เครื่องนำไปสู่ภพ ส่วนนิพพานธาตุ (อีกอย่างหนึ่ง) เป็นที่
ดับสนิทแห่งภพทั้งหลายโดยประการทั้งปวง อันมีในเบื้องหน้า
ชื่อว่าอนุปาทีเสส คนเหล่าใดรูปอันปัจจัยไม่ปรุงแต่งแล้วนี้
มีจิตหลุดพ้นแล้วเพราะสันตึกหาเครื่องนำไปสู่ภพ คน
เหล่านั้นยินดีแล้วในนิพพานเป็นที่สิ้นกิเลสเพราะบรรลธรรม
อันเป็นสภาวะ เป็นผู้คงที่ ละภพได้ทั้งหมด ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้า
ได้สดับมาแล้วดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘ . สัลลลันสูตร

[๒๒๓] จังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าได้สดับมา
แล้วว่า ดุริยภิกขุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีความหลักเ็นเป็นที่มายินดี
ยินดีแล้วในความหลักเ็น ประกอบจิตของตนไว้ในสมณะในภายในเนื้อๆ มีฉาน
ไม่เสื่อม ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนสัญญาการอยู่เกิด ดุริยภิกขุทั้งหลาย
เมื่อเธอทั้งหลายมีความหลักเ็นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลักเ็น ประกอบ
จิตของตนไว้ในสมณะในภายในเนื้อๆ มีฉาน ไม่เสื่อม ประกอบด้วยวิปัสสนา
พอกพูนสัญญาการอยู่ พึงหวัง ได้ผล ๒ อย่าง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือ
เมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มี-

* พระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนเหล่าใดมีจิตสงบแล้ว มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีสติ
มีฉาน ไม่มีความเพ่งเล็งในกามทั้งหลาย ย่อมเห็น
แจ้งธรรมโดยชอบ เป็นผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาท มี
ปรกติเห็นภัยในความประมาท ชนเหล่านั้นเป็นผู้ไม่ควรเพื่อ
ความเสื่อมรอบ ย่อมมีในที่ใกล้นิพพานเดียว

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้ว ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๙ . ลิกขาสูตร

[๒๒๔] จังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดุริยภิกขุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีลิกขาเป็นอันสงส มีปัญญายัง
มีวิมุตติเป็นสภาวะ มีสติเป็นใหญ่อยู่เกิด ดุริยภิกขุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลาย
มีลิกขาเป็นอันสงส มีปัญญายัง มีวิมุตติเป็นสภาวะ มีสติเป็นใหญ่อยู่ พึงหวัง
ผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทาน
เหลืออยู่ ความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เรากล่าวมุนีผู้มีลิกขาบริบูรณ์ มีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา
มีปัญญายัง มีปรกติเห็นที่สุด คือความสิ้นไปแห่งชาติ
ผู้ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุดนั้นแล ว่าผู้ละมาร ผู้ถึงฝั่ง
แห่งขรา เพราะเหตุนี้ ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
จงเป็นผู้ยินดีในฉาน มีจิตตั้งมั่นแล้วในกาลทุกเมื่อ มี
ความเพียร มีปรกติเห็นที่สุด คือ ความสิ้นไปแห่งชาติ
ครอบงำมารพร้อมด้วยเสนาได้แล้ว เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งชาติ
และมรรณะ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้ว ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐ . ชาครียสูตร

[๒๒๕] จังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดุริยภิกขุทั้งหลาย ก็ภิกษุพึงเป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องตั้ง มีสติสัมปชัญญะ
มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และพึงเป็นผู้เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
สมควรแก่กาลในการประกอบกรรมฐานนั้นเนื่องๆ เกิด ดุริยภิกขุทั้งหลาย
เมื่อภิกษุมีความเพียรเป็นเครื่องต้น มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน
ผ่องใส เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลายสมควรแก่กาลในการประกอบกรรมฐาน
นั้นเนื่องๆ พึงหวังผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน
หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เธอทั้งหลายตื่นอยู่ จงฟังคำนี้ เธอเหล่าใดผู้หลับแล้ว
เธอเหล่านั้นจึงตื่น ความเป็นผู้ตื่นจากความหลับเป็นคุณ
ประเสริฐ เพราะภิกษุย่อม ไม่มีแก่ผู้ตื่นอยู่ ผู้ใดตื่นอยู่
มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน และผ่องใส
พิจารณาธรรมอยู่โดยชอบโดยกาลอันควร ผู้นั้นมีสมาธิ
เป็นธรรมเอกผุดขึ้นแล้ว พึงกำจัดความมืดเสียได้ เพราะ
เหตุนี้แล ภิกษุพึงคบธรรมเครื่องเป็นผู้ตื่น ภิกษุผู้มีความ
เพียร มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีปรกติได้มาน ตัด
กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ด้วยชาติและชราได้แล้ว พึงถูก-
ต้องญาณอันเป็นเครื่องตรัสรู้ยิ่งยอดเยี่ยมในอิตถาภินันท์ ฯ
เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้ว ฉะนั้นแล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. อปายสูตร

[๒๒๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้วว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ชน ๓ พวกนี้จักเกิดในอบาย จักเกิดในนรก
เพราะไม่ละความประพฤติชั่วช้า ๓ พวกเป็นไฉน คือ ผู้ไม่ใช่พรหมจรรย์ปฏิญาณ
ว่าเป็นพรหมจรรย์ ๑ ผู้ตามกำจัดชนผู้ประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์ ด้วย
อพรหมจรรย์อันไม่มีมล ๑ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ชน ๒ พวกนี้แล จักเกิดในอบาย
จักเกิดในนรก เพราะไม่ละความประพฤติชั่วช้านี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้กล่าวคำไม่จริง ย่อมเข้าถึงนรก ก็หรือชนใดทำ
บาปกรรมแล้วกล่าวว่า ไม่ได้ทำ แม้คนทั้ง ๒ นั้นย่อมเข้า
ถึงนรกเหมือนกัน ชนทั้ง ๒ พวกนั้นเป็นมนุษย์ผู้มีกรรม
อันเลวทราม ละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันในโลกหน้า
คนเป็นอันมากอันผ้ากาสาจะพันคอ มีธรรมอันลามก
ไม่สำรวม คนลามกเหล่านั้นย่อมเข้าถึงนรก เพราะกรรมอัน
ลามกทั้งหลาย ก้อนเหล็กร้อนเปรียบด้วยเปลวไฟ อันผู้
ทุศีลบริโภคแล้วยังประเสริฐเสียกว่า ผู้ทุศีล ไม่สำรวม
พึงบริโภคก่อนข้าวของชาวแวนแคว้น จะประเสริฐอะไร ฯ
เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้ว ฉะนั้นแล ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. ทิฏฐิสูตร

[๒๒๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้วว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายอันทิฐิ ๒ อย่างพัวพัน
แล้ว บางพวกย่อมติดอยู่ บางพวกย่อมเล่นเลยไป ส่วนพวกที่มีจิตข่มย้อมเห็น ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมติดอยู่อย่างไรเล่า ดุริย
ภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายมีภพเป็นที่มา ยินดีแล้วในภพ
ผลิตเพิลินด้วยดีในภพ เมื่อพระตถาคตแสดงธรรมเพื่อความดับภพ จิตของ
เทวดาและมนุษย์เหล่านั้นย่อมไม่เล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อมไม่ดำรงอยู่
ด้วยดี ย่อมไม่น้อมไป ดุริยภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมติดอยู่
อย่างนี้ ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมเล่นเลยไปอย่างไรเล่า
ก็เทวดาและมนุษย์บางพวกยึดอัด ระอา เกลียดชังอยู่ด้วยภพนั้นแล ย่อม
ผลิตเพิลินความขาดสูญว่า เนะทานผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า เมื่อใด ตนนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เมื่อตายไป ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ เบื้องแต่ตายย่อมไม่เกิดอีก นี้ละเอียดย
นี้ประณีต นี้ถ่องแท้ ดุริยทุกขทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมเล่นเลย
ไปอย่างนี้แล ฯ

ดุริยทุกขทั้งหลาย ส่วนพวกที่มีจักขุย่อมเห็นอย่างไรเล่า ภิขุในธรรม
วินัยนี้ย่อมเห็นชั้น ๕ ที่เกิดแล้วโดยความเป็น (ชั้น ๕ ที่เกิดแล้ว) จริง ครั้น
เห็นชั้น ๕ ที่เกิดแล้วโดยความเป็นจริง ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย
เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับชั้น ๕ ที่เกิดแล้ว ดุริยทุกขทั้งหลาย ส่วนพวกที่มีจักขุ
ย่อมเห็นอย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

อริยสาวกใดเห็นชั้น ๕ ที่เกิดแล้ว และธรรมเป็นเครื่อง
ก้าวล่วงชั้น ๕ ที่เกิดแล้วโดยความเป็นจริง ย่อมโน้มไป
ในนิพพานตามความเป็นจริง เพราะภวตัณหาหมดสิ้นไป
ถ้าอริยสาวกนั้นกำหนดรู้ชั้น ๕ ที่เกิดแล้ว ปราศจากตัณหา
ในภพน้อยและภพใหญ่แล้ว ไชริ ภิขุทั้งหลายย่อมไม่มาสู่
ภพใหม่ เพราะความไม่เกิดแห่งอัตภาพที่เกิดแล้ว ฯ
เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

จบวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิตักกสูตร ๒. เทตนาสูตร ๓. วิชชาสูตร ๔. ปัญญาสูตร
๕. ธรรมสูตร ๖. อชาติสูตร ๗. ชาติสูตร ๘. สัลลนสูตร ๙. ลิกขสูตร
๑๐. ชาครียสูตร ๑๑. อปายสูตร ๑๒. ที่ฐิติสูตร
จบทุกนิบาต ฯ

อิตฺตฺตคกะ ติกนินฺบาต วรรคที่ ๑

๑. อกฺขลมูลสูตร

[๒๒๔] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้วว่า ดุริยทุกขทั้งหลาย อกฺขลมูล ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นโจน
คือ โลกะเป็นอกฺขลมูล ๑ โทสะเป็นอกฺขลมูล ๑ โมหะเป็นอกฺขลมูล ๑
ดุริยทุกขทั้งหลาย อกฺขลมูล ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โลกะ โทสะ และโมหะ เกิดแล้วในตนย่อมเบียดเบียน
บรุษผู้มีจิตอันลามก เหมือนขุขของตน ย่อมเบียดเบียน
ไม่ไผ่ ฉะนั้น

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ชาติสูตร

[๒๒๕] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดุริยทุกขทั้งหลาย ชาติ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นโจน คือ รูปชาติ ๑ อรูปชาติ ๑
นิโรธชาติ ๑ ดุริยทุกขทั้งหลาย ชาติ ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนเหล่าใดกำหนดรูปรูปชาติแล้ว ไม่ดำรงอยู่ในอรูปชาติ
โน้มไปในนิโรธ ชนเหล่านั้นเป็นผู้ละมัจจุเสียได้ พระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าผู้หาอสาระมิได้ ถูกต้องมตธาตุอันหาอุปรีมิได้
ด้วยนามกาย แล้วกระทำให้แจ้งซึ่งการสละคืนอุปรี ย่อม
แสดงบทอันไม่มีความโศก ปราศจากอฐิ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

๓. เวทนาสูตรที่ ๑

[๒๓๐] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกุณิกะทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ดูกุณิกะทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้มีจิตตั้งมั่น ผู้รู้ทั่ว มีสติ ย่อมรู้ชัด
ซึ่งเวทนา เหตุเกิดแห่งเวทนา ย่อมรู้ชัดซึ่งธรรมเป็นที่ดับ
แห่งเวทนา และมรรคอื่นให้ถึงความสิ้นไปแห่งเวทนา ภิกษุ
หายหิวแล้ว ดับรอบแล้ว เพราะความสิ้นไปแห่งเวทนา
ทั้งหลาย ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. เวทนาสูตรที่ ๒

[๒๓๑] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกุณิกะทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ดูกุณิกะทั้งหลาย พึงเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ พึงเห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร พึงเห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ดูกุณิกะทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล ภิกษุเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ เห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร เห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความเป็นของไม่เที่ยง เมื่อนั้น ภิกษุนั้นเรากล่าวว่า เป็นพระอริยะผู้เห็นโดยชอบ ตัดตัณหาขาดแล้ว ล่วงสังโยชน์แล้ว ได้กระทำแล้วซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ เพราะการละมานะโดยชอบ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดได้เห็นสุขโดยความเป็นทุกข์ ได้เห็นทุกข์โดยความเป็นลูกศร ได้เห็นอทุกขมสุขอันละเอียดโดยความเป็นของไม่เที่ยง ภิกษุนั้นแลเป็นผู้เห็นโดยชอบ ย่อมหลุดพ้นใน
เวทนานั้น ภิกษุนั้นแลอยู่จบอภิญญา ระเบียบแล้ว ก้าวล่วง
โยคะได้แล้ว ชื่อว่าเป็นมุนี ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. เอสนาสูตรที่ ๑

[๒๓๒] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกุณิกะทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกุณิกะทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้มีจิตตั้งมั่น ผู้รู้ทั่ว มีสติ ย่อมรู้ชัด
ซึ่งการแสวงหาทั้งหลาย เหตุเกิดแห่งการแสวงหาทั้งหลาย
ธรรมเป็นที่ดับแห่งการแสวงหาทั้งหลาย และมรรคอื่นให้ถึง
ความสิ้นไปแห่งการแสวงหาทั้งหลาย ภิกษุหายหิวแล้ว ดับ
รอบแล้ว เพราะความสิ้นไปแห่งการแสวงหาทั้งหลาย ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. เอสนาสูตรที่ ๒

[๒๓๓] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกุณิกะทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดุริยภิกษุ
ทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

การแสวงหากาม การแสวงหาภพ กกับการแสวงหาพรหมจรรย์
การยึดมั่นว่าจริงดังนี้ เป็นที่ตั้งแห่งทิวี่เกิดขึ้น การแสวงหา
ทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งทิวี่ พระอรหันต์ผู้ไม่ยินดีแล้วด้วย
ความยินดีทั้งปวง ผู้น้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา สละ
คืนเสียแล้ว ถอนขึ้นได้แล้ว ภิกษุเป็นผู้ไม่มีความหวัง ไม่มี
ความสงสัย เพราะความสิ้น ไปแห่งการแสวงหาทั้งหลาย ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนึ้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อาสวสูตรที่ ๑

[๒๓๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมา
แล้วว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ
กามาสวะ ๑ ภาวาสวะ ๑ อวิชชาสวะ ๑ ดุริยภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการ
นี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีจิตตั้งมั่น ผู้รู้ทั่ว มีสติ ย่อมรู้ชัด
ซึ่งอาสวะทั้งหลาย เหตุเกิดแห่งอาสวะทั้งหลาย ธรรมเป็น
ที่ดับแห่งอาสวะทั้งหลาย และมรรคอันให้ถึงความสิ้น ไปแห่ง
อาสวะทั้งหลาย ภิกษุหายหิวแล้ว ดับรอบแล้ว เพราะความ
สิ้น ไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนึ้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. อาสวสูตรที่ ๒

[๒๓๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดุริยภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ กามาสวะ ๑
ภาวาสวะ ๑ อวิชชาสวะ ๑ ดุริยภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดมีกามาสวะสิ้นไปแล้ว สำรอกอวิชชาออกได้แล้ว
และมีภาวาสวะหมดสิ้นแล้ว ภิกษุนั้นพ้นวิเศษแล้ว หายอุป
มิได้ ชนมารพร้อมด้วยพาหนะแล้ว ย่อมทรงไว้ซึ่งร่างกาย
อันมีในที่สุด ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนึ้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ตัณหาสูตร

[๒๓๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมา
แล้วว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ
กามตัณหา ๑ ภาวตัณหา ๑ วิภวตัณหา ๑ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนทั้งหลาย ประกอบแล้วด้วยตัณหาเครื่องประกอบสัตว์ไว้
มีจิตยินดีแล้วในภพน้อยและภพใหญ่ ชนเหล่านั้นประกอบ
แล้วด้วยโยคะ คือ บ่วงแห่งมาร เป็นผู้ไม่มีความเกษมจาก
โยคะ สัตว์ทั้งหลายผู้ถึงชาติและมรณะ ย่อมไปสู่สงสาร
ส่วนสัตว์เหล่าใดละตัณหาได้ขาด ปราศจากตัณหาในภพน้อย
และภพใหญ่ ถึงแล้วซึ่งความสิ้น ไปแห่งอาสวะ สัตว์เหล่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
นั้นแล ถึงฝั่งแล้วในโลก ฯ
เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. มารเขยยสูตร

[๒๓๗] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ก้าวล่วงบ่วงแห่งมาร
แล้ว ย่อมรุ่งเรืองดุจดุจอาทิตย์ฉะนั้น ธรรม ๓ ประการเป็นไฉน ดูกุรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยศีลชั้นอื่นเป็นของพระอเสขะ ๑
เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยสมาธิชั้นอื่นเป็นของพระอเสขะ ๑ เป็นผู้ประกอบแล้ว
ด้วยปัญญาชั้นอื่นเป็นของพระอเสขะ ๑ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบแล้ว
ด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ก้าวล่วงบ่วงแห่งมารแล้ว ย่อมรุ่งเรืองดุจพระอาทิตย์
ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใด เจริญศีล สมาธิ และปัญญาดีแล้ว ภิกษุนั้น
ก้าวล่วงบ่วงแห่งมาร ได้แล้ว ย่อมรุ่งเรือง ดุจพระอาทิตย์
จะนั้น ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อุกคัลมุขสูตร ๒. ชาติสูตร ๓. เวทนาสูตรที่ ๑๔. เวทนาสูตรที่ ๒
๔. เสนนาสูตรที่ ๑๖. เสนนาสูตรที่ ๒๗. อาสวสูตรที่ ๑๘. อาสวสูตรที่ ๒
๙. ตัณหาสูตร ๑๐. มารเขยยสูตร ฯ

อิติวุตตะกะ ตักนิบาต วรรคที่ ๒

๑. ปญญกิริยาวัตถสูตร

[๒๓๘] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ปญญกิริยาวัตถ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ
ทานมัยปญญกิริยาวัตถ ๑ ศีลมัยปญญกิริยาวัตถ ๑ ภวานามัยปญญกิริยาวัตถ ๑
ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ปญญกิริยาวัตถ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

กลบตรผู้ใคร่ประโยชน์ พึงศึกษาบุญนั้นแล อันให้ผลเลิศ
ต่อไป ซึ่งมีสุขเป็นกำไร คือ พึงเจริญทาน ๑ ความ
ประพฤดีเสมอ ๑ เมตตาจิต ๑ บัณฑิตครั้งเจริญธรรม ๓
ประการอันเป็นเหตุให้เกิดความสุขเหล่านั้นแล้ว ย่อมเข้าถึง
โลกอันไม่มีความเบียดเบียน ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. จักขสูตร

[๒๓๙] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย จักข ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ มังสจักข ๑
ทิพยจักข ๑ ปัญญาจักข ๑ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย จักข ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สูงสุดกว่าบุรุษ ได้ตรัสจักข ๓ อย่างนี้
คือ มังสจักข ๑ ทิพยจักข ๑ ปัญญาจักขอันยอดเยี่ยม ๑
ความบังเกิดขึ้นแห่งมังสจักขเป็นทางแห่งทิพยจักข เมื่อใด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ญาณบังเกิดขึ้นแล้ว เมื่อนั้น บุคคลย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง
เพราะการได้เฉพาะซึ่งปัญญาจักขุอันยอดเยี่ยม ฯ
เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อินทริยสูตร

[๒๔๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย อินทริย ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นโชน คือ อนัญญัตถัญญัส-
*สามิตินทริย ๑ อัญญินทริย ๑ อัญญาตาวินทริย ๑ คุณภิกษุทั้งหลาย อินทริย ๓
ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ปฐมญาณ (อนัญญัตถัญญัสสามิตินทริย) ย่อมเกิดขึ้นใน
เพราะโสดาปัตติมรรค อันเป็นเครื่องทำกิเลสทั้งหลายให้สิ้น
ไป แก่พระเสขะผู้ยังต้องศึกษาอยู่ ผู้ปฏิบัติตามทางอันตรง
ธรรมชาติที่รู้ทั่วถึง (อัญญินทริย) ย่อมเกิดขึ้นในลำดับแต่
ปฐมญาณนั้น ปัจจเวกขณญาณ (อัญญาตาวินทริย) ย่อม
เกิดขึ้นว่า ภูมิติของเราไม่กำเริบ แก่พระชินาสพบุสนวิเศษ
แล้ว ผู้คงที่ ภายหลังแต่ธรรมชาติที่รู้ทั่วถึงนั้น เพราะความ
สิ้นไปแห่งกิเลสเป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ ถ้าว่าบุคคล
ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยอินทริย ผู้ระงับแล้ว ยินดีแล้วในสันติ-
บาทไซ้ร บุคคลนั้นชนะมารพร้อมทั้งพาหะแล้ว ย่อมทรง
ไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อัทธาสสูตร

[๒๔๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้
มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย กาล ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นโชน คือ อดีตกาล ๑ อนาคตกาล ๑
ปัจจุบันกาล ๑ คุณภิกษุทั้งหลาย กาล ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์ทั้งหลายผู้มีความสำคัญในเรื่องที่พูดกัน ตั้งอยู่เฉพาะ
แล้วในเรื่องที่พูดกัน ย่อมเข้าถึงข่าย คือ ความฉิบหาย และ
ข่าย คือ กิเลสเครื่องประกอบแห่งมัจจุ เพราะไม่กำหนดรู้
เรื่องที่พูดกัน พระชินาสพยอมไม่สำคัญผู้พูด เพราะกำหนดรู้
เรื่องที่พูดกัน เพราะท่านถูกต้องวิโมกข์ด้วยใจ ท่านถูกต้อง
สันติบทอันยอดเยี่ยม พระชินาสพนั้นแล ผู้ถึงพร้อมแล้ว
ด้วยเรื่องที่พูดกัน ผู้ระงับแล้ว ยินดีแล้วในสันติบท พิจารณา
แล้วมีปกติเสพ ตั้งอยู่ในธรรม ผู้ถึงฝั่งแห่งเวท คือ สัจจะ ๔
ย่อมไม่เข้าถึงการนับว่าเป็นมนุษย์และเทวดา ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ทุจิริตสูตร

[๒๔๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย ทุจิริต ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นโชน คือ กายทุจิริต ๑
วจีทุจิริต ๑ มโนทุจิริต ๑ คุณภิกษุทั้งหลาย ทุจิริต ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีปัญญาทรม กระทำกายทุจิริต วจีทุจิริต มโนทุจิริต
และกระทำกุศลกรรมอย่างอื่นอันประกอบด้วยโทษ ไม่
กระทำกุศลกรรม กระทำอกุศลกรรมเป็นอันมาก เมื่อตายไป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

ย่อมเข้าถึงนรก ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สุจริตสูตร

[๒๔๓] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณวิเศษทั้งหลาย สุจริต ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ กายสุจริต ๑
วจีสุจริต ๑ มโนสุจริต ๑ คุณวิเศษทั้งหลาย สุจริต ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีปัญญา ละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และ
ไม่กระทำการกุศลกรรมอย่างอื่น อันประกอบด้วยโทษ กระทำ
กุศลเป็นอันมาก เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสวรรค์ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สุจิตสูตร

[๒๔๔] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณวิเศษทั้งหลาย ความเป็นผู้สะอาด ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ ความ
เป็นผู้สะอาดทางกาย ๑ ความเป็นผู้สะอาดทางวาจา ๑ ความเป็นผู้สะอาดทางใจ ๑
คุณวิเศษทั้งหลาย ความเป็นผู้สะอาด ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธรเจ้าเป็นต้น ได้กล่าวบุคคลผู้
สะอาดทางกาย ผู้สะอาดทางวาจา ผู้สะอาดทางใจ ผู้
หาอาสวะมิได้ ว่าเป็นผู้สะอาด ผู้ถึงพร้อมด้วยความ
เป็นผู้สะอาด ผู้ละกิเลสทั้งปวงเสียได้ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. มนัสสูตร

[๒๔๕] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณวิเศษทั้งหลาย ความเป็นผู้รู้ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ ความ
เป็นผู้รู้ทางกาย ๑ ความเป็นผู้รู้ทางวาจา ๑ ความเป็นผู้รู้ทางใจ ๑ คุณวิเศษ
ทั้งหลาย ความเป็นผู้รู้ ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธรเจ้าเป็นต้น ได้กล่าวบุคคล
ผู้รู้ทางกาย ผู้รู้ทางวาจา ผู้รู้ทางใจ ผู้หาอาสวะมิได้
ว่าเป็นมุนี ผู้ถึงพร้อมด้วยความเป็นมุนี มีบาปอันล้างแล้ว ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. รากสูตร

[๒๔๖] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณวิเศษทั้งหลาย รากะ โทสะ โมหะ บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งยังไม่ละได้แล้ว
บุคคลผู้นี้รากล่าวว่า เป็นผู้อันมารผูกไว้แล้ว สวมบ่วงแล้ว และถูกมาร
ผู้มีบาปพึงกระทำได้ตามความพอใจ คุณวิเศษทั้งหลาย รากะ โทสะ โมหะ
บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งละได้แล้ว บุคคลผู้นี้รากล่าวว่า มารผูกไม่ได้ สวมบ่วงไม่ได้
และมารผู้มีบาปกระทำตามความพอใจไม่ได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

Page 103

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

๒. สัมมาทิฐิสูตร

[๒๔๙] จังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี

พระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย เราเห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายสุจริต วิสสุจริต มโนสุจริต
ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ถู่มั่นการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ
เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็เรากล่าวค้ำนั้นแล้ว คุณภิกษุทั้งหลาย
เราได้เห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายสุจริต . . . เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะได้
ฟังต่อสมณะหรือพรหมณ์อื่นก็หาไม่ได้ ก็แต่เรารู้มาเอง เห็นมาเอง ทราบมาเอง
เราจึงกล่าวว่า เราได้เห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายสุจริต วิสสุจริต มโนสุจริต
ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ถู่มั่นการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ
เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลในโลกนี้ ตั้งใจไว้ชอบ กล่าววาจาชอบ กระทำ
การงานชอบด้วยกาย ผู้มีการสดับมาก ผู้กระทำความ
เป็นบุญไว้ในชีวิตอันมีประมาณน้อย ในมนุษย์โลกนี้
บุคคลนั้นเป็นผู้มีปัญญา เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสวรรค์ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้เป็นแล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. นิสสณสูตร

[๒๕๐] จังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี

พระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย ธาตุเป็นที่สลัดออก ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ เนกขัมมะ
(รูปฌาน) เป็นที่สลัดออกซึ่งกามทั้งหลาย ๑ อรูปฌานเป็นที่สลัดออกซึ่งรูปทั้งหลาย ๑
นิโรธเป็นที่สลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดขึ้นแล้ว อันปัจฉิยปรุ้งแต่ง อาศัยกันเกิดขึ้น ๑
คุณภิกษุทั้งหลาย ธาตุเป็นที่สลัดออก ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีความเพียร ธรรมเป็นเป็นที่สลัดออกซึ่งกาม และ
อุบายเป็นเครื่องกำลักรูปทั้งหลาย ถูกต้องธรรมเป็นที่
ระงับสังขารทั้งปวงในกาลทุกเมื่อ ภิกษุนั้นแลเป็นผู้เห็น
โดยชอบ ย่อมย่อมไปนิโรธนั้น ภิกษุนั้นแลย่อมจบ
อภิญญา สงบระงับ กำลักรูปโยคะได้แล้ว ชื่อว่าเป็นมุนี ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้เป็นแล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. รูปสูตร

[๒๕๑] จังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี

พระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย รูปละเอียดกว่ารูป นิโรธละเอียดกว่ารูป ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์เหล่าใดเข้าถึงรูปภพ และสัตว์เหล่าใดดำรงอยู่ใน
อรูปภพ สัตว์เหล่านั้นไม่รู้ชัดซึ่งนิโรธเป็นผู้ยังต้องกลับมา
สู่ภพใหม่ ส่วนชนเหล่าใด กำหนดรู้รูปภพแล้ว ไม่ดำรงอยู่
ในอรูปภพชนเหล่านั้นย่อมย่อมไปนิโรธ เป็นผู้ละมัจจุเสีย
ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้หาอาสวะมิได้ ถูกต้องอมตธาตุ
อันไม่มีอุปธิด้วยนามกายแล้ว กระทำให้แจ้งซึ่งการสละ
คืนอุปธิ ย่อมแสดงบทอันไม่มีความไคร่ ปราศจากธุลี ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้เป็นแล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ปัตตสูตร

[๒๕๒] จังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี

พระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุตร ๓ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๓ จำพวกเป็นโชน
คือ อติชาตบุตร ๑ อนชาตบุตร ๑ อวชาตบุตร ๑ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กอติชาตบุตร เป็นอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย
มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ไม่ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็น
สรณะ ไม่จดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเทจ การ
ดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้มึล มีธรรม
อันลามก ส่วนบุตรของมารดาและบิดาเหล่านั้น เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม
พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ จดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม
พุดเทจ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีศีล
มีธรรมอันงาม ดูกรภิกษุทั้งหลาย อติชาตบุตรเป็นอย่างไร แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กอนชาตบุตรเป็นอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารดา
บิดาของบุตรในโลกนี้ ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ
จดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเทจ การดื่มน้ำเมา
คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีศีล มีธรรมอันงาม ส่วนบุตร
ของมารดาบิดาเหล่านั้น ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ
จดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเทจ การดื่มน้ำเมา
คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้มึล มีธรรมอันงาม
ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนชาตบุตรเป็นอย่างไร แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กอวชาตบุตรเป็นอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารดา
บิดาของบุตรในโลกนี้ ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ
จดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเทจ การดื่มน้ำเมา
คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้มึล มีธรรมอันงาม
ส่วนบุตรของมารดาบิดาเหล่านั้น ไม่ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็น
สรณะ ไม่จดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเทจ การ
ดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้มึล มีธรรม
อันลามก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อวชาตบุตรเป็นอย่างไร แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย
บุตร ๓ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมปรารภนาอติชาตบุตร และอนชาตบุตร
ไม่ปรารภนาอวชาตบุตร ซึ่งเป็นผู้ทำลายตระกูล ส่วนบุตร
เหล่าใดเป็นอบาสก บุตรเหล่านั้นแลชื่อว่าบุตรในโลก
บุตรเหล่านั้นมีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ผู้ (โอบอ้อมอารี)
รู้ความประสงค์ ปราศจากความตระหนี่ ย่อมรุ่งเรืองใน
บริษัททั้งหลาย เปรียบเหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ
ฉะนั้น ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อวฐุทิสสูตร

[๒๕๓] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้
มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๓ จำพวกเป็นโชน
คือ บุคคลผู้เสมอด้วยฝนไม่ตก ๑ ผู้จตุฝนตกในบางส่วน ๑ ผู้จตุฝนตกใน
ที่ทั่วไป ๑ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเสมอด้วยฝนไม่ตกเป็นอย่างไร บุคคลบางคน
ในโลกนี้ ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน
ที่พอก เครื่องประทีป แก้วสมณะพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วนิพกและ
ยากจกทุกหมู่เหล่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เสมอด้วยฝนไม่ตกเป็นอย่างไร แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้จตุฝนตกในบางส่วนเป็นอย่างไร บุคคล
บางคนในโลกนี้ เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้
ที่นอน ที่พอก เครื่องประทีป แก้วสมณะพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วนิพก
และยากจกบางพวก ไม่ให้แก่บางพวก ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้จตุฝนตกในที่
บางส่วนเป็นอย่างไร แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้จตุฝนตกในที่ทั่วไปเป็นอย่างไร บุคคล
บางคนในโลกนี้ ย่อมให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีป แก้วสมณะพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง
วนิพก และยาจกทั้งปวง ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลดองฝนตกในที่ทั่วไปเป็นอย่าง
นี้แล ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระ
ภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลได้พบสมณะ พราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง
วนิพกแล้ว ย่อมไม่แบ่งข้าว น้ำ และเครื่องบริโภคให้
บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวบุคคลผู้เป็นบุรุษต่ำช้านั้นแล้ว เป็น
ผู้เสมอด้วยฝนไม่ตก บุคคลโดยย่อมไม่ให้ไทยธรรมแก่
บุคคลบางพวก ย่อมให้แก่บุคคลบางพวก ชนผู้มีปัญญา
ทั้งหลายกล่าวบุคคลนั้นว่า ดองฝนตกในที่บางส่วน บุรุษผู้มี
วาจาว่า ภิษชาติ ผู้นั้นเคราะห์สัตว์ทั่วหน้า มีใจยินดีประดุจ
เรียวยาวไทยธรรมกล่าวอยู่ว่า จงให้ฯ ดังนี้ บุคคลบางคน
ในโลกนี้ เป็นผู้เช่นนั้น รวบรวมทรัพย์ที่ตน ได้แล้วด้วย
ความหมั่นโดยชอบธรรม ยังวนิพกทั้งหลายผู้มาถึงแล้ว
ให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำโดยชอบ เปรียบเหมือนเมฆ
บันลือ กระหิมแล้ว ย่อมยังฝนให้ตก ยังน้ำให้ไหลนอง
เต็มที่ดินและที่ลุ่มฉะนั้น ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สุขสูตร

[๒๔๔] จังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้
มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดุริ
ยกิจทั้งหลาย บัณฑิตปรารถนาสุข ๓ ประการนี้ พึงรักษาดี ๓ ประการเป็นไฉน
คือ บัณฑิตปรารถนาอยู่ว่า ขอความสรรเสริญจงมาถึงแก่เรา ๑ ขอโภคสมบัติ
จงเกิดขึ้นแก่เรา ๑ เมื่อตายไป เราจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ๑ พึงรักษาดี
ดุริยกิจทั้งหลาย บัณฑิตปรารถนาสุข ๓ ประการนี้แล พึงรักษาดี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระ
ภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นักปราชญ์ปรารถนาสุข ๓ ประการ คือ ความสรรเสริญ ๑
การได้โภคทรัพย์เครื่องปลื้มใจ ๑ ความบันเทิงในสวรรค์ใน
โลกหน้า ๑ พึงรักษาดี ถ้าว่าบุคคลไม่กระทำความชั่ว
แต่เข้าไปเสพบุคคลผู้กระทำความชั่วอยู่ไซ้ บุคคลนั้น เป็น
ผู้อันบุคคลพึงรังเกียจในเพราะความชั่ว และโทษของบุคคล
ผู้เสพคนชั่วนี้ ย่อมงอกงาม บุคคลย่อมกระทำบุคคลเช่นใด
ให้เป็นมิตร และย่อมเข้าไปเสพบุคคลเช่นใดบุคคลนั้นแล
เป็นผู้เช่นกับด้วยบุคคลนั้น เพราะว่าการอยู่ร่วมกันเป็น
เช่นนั้น คนชั่วสอเสพบุคคลอื่นผู้บริสุทธิ์โดยปรกติอยู่
ย่อมทำบุคคลอื่นผู้บริสุทธิ์โดยปรกติที่สอเสพตน ให้ติด
เปื้อนด้วยความชั่ว เหมือนลูกศรที่เขย้าพิษ ถูกยาพิษติด
เปื้อนแล้ว ย่อมทำแสงลูกศรซึ่งไม่ติดเปื้อนแล้วให้ติด
เปื้อนด้วยยาพิษฉะนั้น นักปราชญ์ไม่พึงเป็นผู้มีคนชั่วเป็น
เพื่อนเลย เพราะความกลัวแต่การเข้าไปติดเปื้อน คนใด
ห่อปลาเอาไว้ด้วยใบหญ้าคา แม้หญ้าคาของคนนั้นย่อมมีกลิ่น
เหม็นฟุ้งไปการเข้าไป สอเสพคนพาล ย่อมเป็นเหมือน
อย่างนั้น ส่วนคนใดห่อกุชณาไว้ด้วยใบไม้ แม้ใบไม้ของ
คนนั้นย่อมมีกลิ่นหอมฟุ้งไป การเข้าไปสอเสพนักปราชญ์
ย่อมเป็นเหมือนอย่างนั้น เพราะเหตุนี้ บัณฑิตรู้ความ
สำเร็จผลแห่งตนดุจห่อใบไม้แล้ว ไม่พึงเข้าไปเสพอสัตบุรุษ
พึงเสพอสัตบุรุษ เพราะวอสัตบุรุษย่อมนำไปสู่รกร สัตบุรุษ
ย่อมให้ถึงสุคติ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. กิณฑสูตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

[๒๕๕] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดุริยกิจทั้งหลาย ภายในนี้มีความแตกเป็นที่สุด วิญญาณมีการคลายไปเป็นธรรมดา ขึ้นรับจากทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลรู้กายว่ามีความแตกไปเป็นที่สุด และรู้วิญญาณว่ามีความย่อยยับไป เห็นภัยในชั้นรับจากทั้งหลายแล้ว ล่วงชาติและภพจะเสียได้ มีตนอันอบรมแล้ว บรรลุถึงความสงบอย่างยิ่ง จำนออยู่ซึ่งการเป็นที่ดับขันธ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙ . ธาตุสูตร

[๒๕๖] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดุริยกิจทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ทั้งหลายโดยธาตุแล คือ สัตว์ผู้มีอริยาศัยแล ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ผู้มีอริยาศัยแล สัตว์ผู้มีอริยาศัยดี ย่อมเทียบเคียงกันกับสัตว์ผู้มีอริยาศัยดี ดุริยกิจทั้งหลาย แม้นในอดีตกาล . . . แม้นในอนาคตกาล . . . แม้นในปัจจุบันกาล สัตว์-

* ทั้งหลาย ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ทั้งหลายโดยธาตุแล คือ สัตว์ผู้มีอริยาศัยแล ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ผู้มีอริยาศัยแล สัตว์ผู้มีอริยาศัยดี ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ผู้มีอริยาศัยดี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

กิเลสเกิดเพราะความเกี่ยวข้อง บุคคลย่อมตัดเสียได้เพราะความไม่เกี่ยวข้อง แม้นบุคคลผู้มีความเป็นอยู่ดี แต่อาศัยบุคคลผู้เกียจคร้านย่อมจมลงในสมุทร คือ สงสาร เปรียบเหมือนบุคคลขึ้นสู่แพไม้เล็กๆ พังจมลงในมหาสมุทร ฉะนั้น เพราะเหตุนี้ บุคคลพึงเว้นบุคคลผู้เกียจคร้าน มีความเพียรอันเลวนั้นเสีย พึงอยู่ร่วมกับพระอริยเจ้าทั้งหลาย ผู้สัจแล้วผู้มีใจเด็ดเดี่ยว ผู้มีปกติเฟื่อง ผู้ปรารถนาความเพียรเป็นนิตย์ ผู้เป็นบัณฑิต ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐ . ปริหานสูตร

[๒๕๗] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดุริยกิจทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้เสชะ ๓ ประการเป็นไฉน ดุริยกิจทั้งหลาย ภิกษุผู้เสชะในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีการงานเป็นที่มา ยินดี ยินดีในการงาน ขวนขวายในความเป็นผู้มีการงานเป็นที่มา ยินดี ๑ เป็นผู้ชอบคฤ ยินดีในการคฤ ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบคฤ ๑ เป็นผู้ชอบหลับ ยินดีในการหลับ ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบหลับ ๑ ดุริยกิจทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้เสชะ ฯ

ดุริยกิจทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุผู้เสชะ ๓ ประการเป็นไฉน ดุริยกิจทั้งหลาย ภิกษุผู้เสชะในธรรมวินัยนี้ ไม่เป็นผู้มีการงานเป็นที่มา ยินดี ไม่ยินดีในการงาน ไม่ขวนขวายในความเป็นผู้มีการงานเป็นที่มา ยินดี ๑ ไม่ชอบคฤ ไม่ยินดีในการคฤ ไม่ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบคฤ ๑ ไม่ชอบหลับ ไม่ยินดีในการหลับ ไม่ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบหลับ ๑ ดุริยกิจทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุผู้เสชะ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีการงานเป็นที่มา ยินดีในการคฤ ชอบหลับและฟุ้งซ่าน ผู้เช่นนั้น ไม่ควรเพื่อบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เพราะเหตุนี้แล ภิกษุพึงเป็นผู้มีกิจน้อย เว้นจากความหลับ
ไม่พึงขาน ภิกษุผู้เช่นนั้นควรเพื่อบรรลุสัมโพธิญาณ
อันสูงสุด ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มัจฉาทิฐีสสูตร ๒. สัมมาทิฐีสสูตร ๓. นิสสรณสูตร ๔. รูปสูตร
๕. ปัตตสูตร ๖. อวฏฐิกสูตร ๗. สุขสูตร ๘. ภินทนสูตร ๙. ธาตุสูตร
๑๐. ปริหานสูตร ฯ

จบวรรคที่ ๓

อิตฺตวตฺตกะ ติกฺกนิบาต วรรคที่ ๔

๑. วิตักกสูตร

[๒๕๘] จีรังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุกฺกวลวิตัก ๓ ประการ ๓ ประการเป็นไฉน คือ วิตัก
ประกอบด้วย การไม่ให้ผู้อื่นดูหมิ่นตน ๑ วิตักประกอบด้วย ลาก สักการะและ
ความสรรเสริญ ๑ วิตักประกอบด้วย ความเอ็นดูในผู้อื่น ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
อุกฺกวลวิตัก ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยการไม่ให้ผู้อื่นดูหมิ่นตน ผู้หนักใน
ลากและสักการะ มีปรกติยินดีกับด้วยอำมาตย์ทั้งหลาย เป็น
ผู้ห่างไกลจากความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ ภิกษุใดในธรรม
วินัยนี้ ละบทร ปศุสัตว์ การให้กระทำวิวาหะ และการ
หวนเหินเสียได้ ภิกษุผู้เช่นนั้นๆ เป็นผู้ควรเพื่อบรรลุ
สัมโพธิญาณอันสูงสุด ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. สักการสูตร

[๒๕๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นสัตว์ผู้อันสักการะครอบงำย่ำยีจิต
แล้ว เมื่อตายไป เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เราได้เห็นสัตว์อันความ
ไม่สักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เมื่อตายไป เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก
เราเห็นสัตว์อันสักการะและความไม่สักการะทั้งสองครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เข้า
ถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวคำนั้นแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นสัตว์อันสักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว . . . เข้าถึงอบาย
ทุกติ วินิบาต นรก เพราะได้ฟังต่อสมณะหรือพราหมณ์อื่นก็หามิได้ ก็แต่ว่า
เราผู้มาเอง เห็นมาเอง ทราบมาเอง จึงกล่าวคำนั้นแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เราเห็นสัตว์อันสักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก
เราเห็นสัตว์อันความไม่สักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต
นรก เราเห็นสัตว์อันสักการะและความไม่สักการะทั้งสองครอบงำย่ำยีจิตแล้ว
เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ฯ

สมาธิของบุคคลใดผู้อันบุคคลสักการะอยู่ ผู้มีปรกติอยู่ด้วย
ความไม่ประมาท ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะสักการะและความ
ไม่สักการะทั้งสอง พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพทธเจ้าเป็น
ต้นกล่าว บุคคลมีปรกติเพ่ง ผู้มีความเพียรเป็น ไปติดต่อ
ผู้เห็นแจ้งที่รู้อันสุขุม มีความสิ้นอุปาทานเป็นที่มา ยินดี
ว่าเป็นสัพบุรุษ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สัททสูตร

[๒๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสียง (ที่เกิดขึ้นเพราะปิติ) ของเทวดา
๓ อย่างนี้ ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ๓ อย่าง
เป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในสมัยใด พระอริยสาวกย่อมคิดเพื่อจะปลงผม
และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกบวชเป็นบรรพชิต ในสมัยนั้น เสียงของ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เทวดาย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาว่า พระอริยสาวกนี้ย่อมคิดเพื่อทำสงคราม
กับมาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเสียงของเทวดาข้อที่ ๑ ย่อมเปล่งออกไปใน
เหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ฯ

อีกประการหนึ่ง ในสมัยใด พระอริยสาวกประกอบความเพียรในการ
เจริญโพธิปักขิยธรรม ๗ ประการ ในสมัยนั้น เสียงของเทวดาย่อมเปล่งออกไป
ในเหล่าเทวดาว่า พระอริยสาวกนั้นทำสงครามกับมาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่เป็น
เสียงของเทวดา ข้อที่ ๒ ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย

อีกประการหนึ่ง ในสมัยใด พระอริยสาวกกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ
ปัญญาริมหิตอันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ในสมัยนั้น เสียงของเทวดาย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดา
ว่า พระอริยสาวกนี้พิชิตสงคราม ชนะแดนแห่งสงครามนั้นแล้วครอบครองอยู่
ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเสียงของเทวดาข้อที่ ๓ ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดา
เพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสียงของเทวดา ๓ ประการนี้แล
ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ฯ

แม่เทวดาทั้งหลาย เห็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้ชนะสงครามแล้ว เป็นผู้ใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม
ย่อมมอบน้อมด้วยคำว่า ข้าแต่ท่านบุรุษอาชาไนย ขอ
นอบน้อมแด่ท่านผู้ครอบงำกิเลสที่เอาชนะ ได้ยาก ชนะเสนา
แห่งมัจจุ ผูกกันไว้มิได้ด้วยวิโมกข์เทวดาทั้งหลาย ย่อม
นอบน้อมพระชินาสพผู้มีฤทธิ์ผลอันบรรลุล้วนนี้ ด้วย
ประการฉะนี้ เพราะเทวดาทั้งหลาย ไม่เห็นเหตุแม้มีประมาณ
น้อย ของพระชินาสพผู้เป็นบุรุษอาชาไนยนั้นอันเป็นเหตุ
ให้ท่านเข้าถึงอำนาจของมัจจุได้ ฉะนั้น จึงพากันนอบน้อม
พระชินาสพนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. จวมานสูตร

[๒๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด เทวดาเป็นผู้จะต้องจติจากเทพนิกาย
เมื่อนั้น นิมิตร ๕ ประการ ย่อมปรากฏแก่เทวดานั้น คือ ดอกไม้ย่อมเหี่ยวแห้ง ๑
ผ้าย่อมเศร้าหมอง ๑ เหยื่อย่อมไหลออกจากกรักแร้ ๑ ผิวพรรณเศร้าหมองย่อม
ปรากฏที่กาย ๑ เทวดาย่อมไม่ยินดีในทิพอาสน์ของตน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เทวดาทั้งหลายทราบทั่วกันว่า เทพบุตรนี้จะต้องเคลื่อนจากเทพนิกาย ย่อมพลอยยินดี
กะเทพบุตรนั้นด้วยถ้อยคำ ๓ อย่างว่า แน่ะท่านผู้เจริญ ขอท่านจากเทวโลกนี้ไปสู่
สุคติ ๑ ครั้นไปสู่สุคติแล้ว ขอจงได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ๑ ครั้นได้ลาภที่ท่านได้
ดีแล้ว ขอจงเป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยดี ๑ ฯ

[๒๖๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย
อะไรเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว อนึ่ง อะไรเป็นส่วนแห่งการ
ตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นมนุษย์แล เป็นส่วน
แห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย เทวดาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมได้ศรัทธา
ในธรรมวินัยที่พระศาสดาประกาศแล้ว นี่แลเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลาย
ได้ดีแล้ว ก็ศรัทธาของเทวดานั้นแล เป็นคุณสมบัติตั้งลง มีมูลเกิดแล้วประดิษฐาน
มั่นคง อันสมณะ พรหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลก พึงนำ
ไปไม่ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่แล เป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดา
ทั้งหลาย ฯ

เมื่อใด เทวดาจะต้องจติจากเทพนิกายเพราะความสิ้นอายุ
เมื่อนั้น เสียง ๓ อย่างของเทวดาทั้งหลายผู้พลอยยินดี
ย่อมเปล่งออกไปว่า แน่ะท่านผู้เจริญ ท่านจากเทวโลกนี้ไป
แล้วจงถึงสุคติ จงถึงความเป็นสหายแห่งมนุษย์ทั้งหลายเกิด
ท่านเป็นมนุษย์แล้ว จงได้ศรัทธาอย่างยิ่งในพระสัทธรรม
ศรัทธาของท่านนั้นพึงเป็นคุณสมบัติตั้งลง มีมูลเกิดแล้ว
มั่นคงในพระสัทธรรมที่พระศาสดาประกาศแล้ว อันใครๆ
พึงนำไปมิได้ตลอดชีพ ท่านจงละกายทุจริต วาจทุจริต
มโนทุจริต และอย่ากระทำการกุศลกรรมอย่างอื่นที่ประกอบ
ด้วยโทษ กระทำกุศลด้วยกาย ด้วยวาจาให้มาก กระทำกุศล
ด้วยใจหาประมาณมิได้ หาอุปวิธีได้ แต่นั่นท่านจงกระทำบุญ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
อันให้เกิดสมบัตินั้นให้มาก ด้วยทาน แล้วยังสัตว์แม่เหล่า
อื่นให้ตั้งอยู่ในพระศีลธรรม ในพรหมจรรย์ เมื่อใด เทวดา
พึงรู้แจ้งซึ่งเทวดาผู้จะจุติ เมื่อนั้น ย่อมพลอยยินดีด้วยความ
อนุเคราะห์เห็นว่า เนะเทวดา ท่านจงมาบ่อยๆ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. โลกสูตร

[๒๖๓] ดูกฤกษทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลก
ย่อมอุบัติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อ
อนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกเป็นไฉน

ดูกรฤกษทั้งหลาย พระตถาคตเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์
ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก
เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระตถาคตพระองค์นั้นทรง
แสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์
พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ดูกฤกษทั้งหลาย บุคคล
ที่ ๑ นี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลก ย่อมอุบัติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อ
ความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

อีกประการหนึ่ง พระสาวกของพระศาสดาพระองค์นั้นแหละเป็นพระ
อรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว
มีประโยชน์ของตนอันบริบูรณ์แล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะ
รู้โดยชอบ สาวกนั้นแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด
ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ดูกฤกษ
ทั้งหลาย แม้บุคคลที่ ๒ นี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลกย่อมอุบัติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชน
เป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์
เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

อีกประการหนึ่ง พระสาวกของพระศาสดาพระองค์นั้นแหละ ยังเป็นผู้
ศึกษาปฏิบัติอยู่ มีพระปริยัติธรรมสดับมามาก ประกอบด้วยศีลและวัตร แม้พระ
สาวกนั้นก็แสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศ
พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ดูกฤกษทั้งหลาย
บุคคลที่ ๓ นี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลก อับติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อ
ความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดูกฤกษทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้
แล เมื่ออุบัติขึ้นในโลก ย่อมอุบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุข
แก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความ
สุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

พระศาสดาแล ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ เป็นบุคคลที่ ๑ ในโลก
พระสาวกผู้เกิดตามพระศาสดานั้น ผู้มีตนอันอบรมแล้ว
ต่อมาพระสาวกอื่นอีกแม้ยังศึกษาปฏิบัติอยู่ ได้สดับมามาก
ประกอบด้วยศีลและวัตร บุคคล ๓ จำพวกเหล่านั้น เป็นผู้
ประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์ บุคคล ๓ จำพวกเหล่านี้นั้น
ส่องแสงสว่าง แสดงธรรมอยู่ ย่อมเปิดประตูแห่ง
อมตนิพพาน ย่อมช่วยปลดปล่อยชนเป็นอันมากจากโยคะ
ชนทั้งหลายผู้ปฏิบัติตามอริยมรรคที่พระศาสดาผู้นำพวก ผู้
ยอดเยี่ยมทรงแสดงดีแล้ว เป็นผู้ไม่ประมาทในศาสนา
ของพระสุตต ย่อมกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ในอติภาพนี้
ได้แท้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อสุกสูตร

[๒๖๔] ดูกฤกษทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้พิจารณาเห็นอารมณ์
ว่าไม่งามในกายอยู่ จงเข้าไปตั้งอานาปานสติไว้เฉพาะหน้าในกายใน และจง
พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวงอยู่เถิด ดูกฤกษทั้งหลาย เมื่อเธอ
ทั้งหลายพิจารณาเห็นอารมณ์ว่าไม่งามในกายอยู่ ย่อมละราคานุสัยในเพราะความ
เป็นธาตุงามได้ เมื่อเธอทั้งหลายเข้าไปตั้งอานาปานสติไว้เฉพาะหน้าในกายใน
ธรรมเป็นที่มานอนแห่งวิตกทั้งหลาย (มิจจวิตก) ในภายนอก อันเป็นไปใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ฝึกฝายแห่งความคับแค้น ย่อมไม่มี เมื่อเธอทั้งหลายพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง
ในสังขารทั้งปวงอยู่ ย่อมละอริชชาได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น ฯ

ภิกษุผู้พิจารณาเห็นอารมณ์ว่าไม่งามในกาย มีสติเฉพาะใน
ลมหายใจ มีความเพียรทุกเมื่อ พิจารณาเห็นซึ่งนิพพาน
อันเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง ภิกษุนั้นแล ผู้เห็นโดยชอบ
พยายามอยู่ ย่อมโน้มไปในนิพพานเป็นที่ระงับแห่งสังขารทั้ง
ปวง ภิกษุนั้นแล ผู้ยวบอภิญญา สงบระงับล่วงโยคะเสียได้
แล้ว ชื่อว่าเป็นมุนี ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ธรรมสูตร

[๒๖๕] เมื่อภิกษุกล่าวว่า ผู้ปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม เพื่อ
พยากรณ์ด้วยธรรมอันสมควรใด ธรรมอันสมควรนี้ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรม
อันสมควรแก่ธรรม ดังนี้ ชื่อว่าย่อมกล่าวธรรมอย่างเดียว ย่อม ไม่กล่าวธรรม
อื่น เมื่อภิกษุตรึก ย่อมตรึกถึงวิตกที่เป็นธรรมอย่างเดียว ย่อม ไม่ตรึกถึงวิตกที่ไม่
เป็นธรรม ภิกษุเว้นการกล่าวธรรมและการตรึกถึงธรรมทั้ง ๒ นั้น เป็นผู้มิ
อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ฯ

ภิกษุมิธรรมเป็นที่มาอันดี ยินดีแล้วในธรรม คั่นคำว่าธรรมอยู่
ระลึกถึงธรรมอยู่เนืองๆ ย่อม ไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม
ภิกษุเดินอยู่ก็ดี ยืนอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี ให้จิตของ
ตนสงบอยู่ ณ ภายใน ย่อมถึงความสงบอันแท้จริง ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. อันธการสูตร

[๒๖๖] ดูกภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการนี้ กระทำความมิด
มน ไม่กระทำปัญญาจักขุ กระทำความไม่รู้ ยังปัญญาให้ดับ เป็นไปในฝึกฝาย
แห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน อกุศลวิตก ๓ ประการเป็นไฉน คือ
กามวิตก ๑ พยาบาทวิตก ๑ วิหิงสวิตก ๑ ดูกภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก
๓ ประการนี้แล กระทำความมิดมน ไม่กระทำปัญญาจักขุ กระทำความไม่รู้
ยังปัญญาให้ดับ เป็นไปในฝึกฝายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน ฯ

[๒๖๗] ดูกภิกษุทั้งหลาย กุศลวิตก ๓ ประการนี้ ไม่กระทำความมิดมน
กระทำปัญญาจักขุ กระทำญาณ ยังปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นไปในฝึกฝายแห่ง
ความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน กุศลวิตก ๓ ประการเป็นไฉน คือ เนกขัมม
วิตก ๑ อพยาบาทวิตก ๑ อวิหิงสวิตก ๑ ดูกภิกษุทั้งหลาย กุศลวิตก ๓
ประการนี้แล ไม่กระทำความมิดมน กระทำปัญญาจักขุ กระทำญาณ ยังปัญญา
ให้เจริญ ไม่เป็นไปในฝึกฝายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน ฯ

พึงตรึกกุศลวิตก ๓ ประการ แต่พึงนำอกุศลวิตก ๓ ประการ
ออกเสีย พระโยคาวจรนั้นแล ยังมีจลาจลทั้งหลายให้สงบ
ระงับ เปรียบเหมือนฝนยังธลีที่ลมพัดฟุ้งขึ้นแล้วให้สงบ
ฉะนั้น พระโยคาวจรนั้น มีใจอันเข้าไปสงบวิตก ได้ถึง
สันตบทคือนิพพานในปัจจุบันนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. มลสูตร

[๒๖๘] ดูกภิกษุทั้งหลาย มลทินในภายใน ๓ ประการนี้ เป็นอมิตร
เป็นศัตรู เป็นผู้ฆ่า เป็นข้าศึกในภายใน ๓ ประการเป็นไฉน คือ โลภะ ๑
โทสะ ๑ โมหะ ๑ ดูกภิกษุทั้งหลาย มลทินในภายใน ๓ ประการนี้แล เป็น
อมิตร เป็นศัตรู เป็นผู้ฆ่า เป็นข้าศึกในภายใน ฯ

โลภะให้เกิดความฉิบหาย โลภะทำจิตให้กำเริบชนไม่รู้สึกลोภะ
นั้นอันเกิดแล้วในภายในว่าเป็นภัย คนโลภย่อมไม่รู้ประโยชน์
ย่อม ไม่เห็นธรรม โลภะย่อมครอบงำารชนในขณะนั้น ความ
มิดตื้อย้อมมีในขณะนั้น ก็ผู้ใดละความโลภได้ขาด ย่อมไม่โลภ
ในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความโลภ ความโลภอันอริยมรรคย่อม
ละเสียได้จากบุคคลนั้น เปรียบเหมือนหยดน้ำตกไปจาก
ใบบัวฉะนั้น โทสะให้เกิดความฉิบหาย โทสะทำจิต
ให้กำเริบ ชนไม่รู้จักโทษะนั้นอันเกิดในภายในว่าเป็นภัย
คนโกรธย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ย่อมไม่เห็นธรรม โทสะ
ย่อมครอบงำารชนในขณะใด ความมิดตื้อย้อมมีในขณะ
นั้น ก็บุคคลใดละโทสะได้ขาด ย่อมไม่ประทุษร้ายใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความประทุษร้าย โทสะอันอริยมรรค
ย่อมละเสียได้จากบุคคลนั้น เปรียบเหมือนผลตาลสุกหลุด
จากช่อฉะนั้น โมหะให้เกิดความฉิบหาย โมหะทำจิต
ให้กำเริบ ชนไม่รู้สึกละโมหะนั้นอันเกิดในภายในว่าเป็นภัย
คนหลงย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ย่อมไม่เห็นธรรม โมหะ
ย่อมครอบงำรชนในขณะใด ความมัวตื้อย่อมมีในขณะ
นั้น ก็บุคคลใดละโมหะได้ขาด ย่อมไม่หลงในอารมณ์
เป็นที่ตั้งแห่งความหลง บุคคลนั้นย่อมกำจัดความหลงได้
ทั้งหมด เปรียบเหมือนพระอาทิตย์อุทัยจัดมืดจะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. เทวทัตตสูตร

[๒๖๙] ดุริยภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตต์ผู้อันอัสัทธิธรรม ๓ ประการ
ครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยา
ไม่ได้ สัทธิธรรม ๓ ประการเป็นไฉน ดุริยภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตต์ผู้อันความ
เป็นผู้มีความปรารถนาลามกครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก
ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้ พระเทวทัตต์ผู้อันความเป็นผู้มีมิตรชั่วครอบงำย่ำ
ยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้ ก็เมื่อ
มรรคและผลที่ควรกระทำให้ยังมีอยู่ พระเทวทัตต์ถึงความพินาศเสียในระหว่าง
เพราะการบรรลุลक्षणพิเศษมีประมาณเล็กน้อย ดุริยภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตต์ผู้
อันอัสัทธิธรรม ๓ ประการนี้แล ครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิด
ในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้ ฯ

ใครๆ ผู้มีความปรารถนาลามก จงอย่าอับดีในสัตว์โลก
เลย คติของบุคคลผู้มีความปรารถนาลามกเช่นไร ท่าน
ทั้งหลายจงรู้คติเช่นนั้นด้วยเหตุนี้ เราได้สดับมาแล้วว่า
พระเทวทัตต์โลกรู้กันว่า เป็นบัณฑิต ยกย่องกันว่า มี
ตนอันอบรมแล้ว ดุจรุ่งเรืองอยู่ด้วยยศ ดำรงอยู่แล้ว
พระเทวทัตต์นั้นประพฤติดังความประมาท เบียดเบียน
พระตถาคตพระองค์นั้น ถึงเวจันรกอันมีประตุ ๔ นาฬิกแล้ว
ก็ผู้ใดพึงประทุษร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายผู้ไม่กระทำความ
อันลามก ผลอันลามกย่อมถูกต้องผู้นั้นแล ผู้มีจิตประทุษร้ายผู้
ไม่เอื้อเฟื้อ ผู้ใดพึงสำคัญเพื่อจะประทุษร้ายสมุทราด้วยหม้อ
ยาพิษผู้นั้นพึงประทุษร้ายด้วยหม้อยาพิษนั้นไม่ได้ เพราะว่า
สมุทราใหญ่มาก ผู้ใดยอมเบียดเบียนพระตถาคตผู้ดำเนินไป
โดยชอบมีจิตสงบระงับ ด้วยความประทุษร้ายอย่างนี้ ความ
ประทุษร้ายย่อมไม่องงามในพระตถาคตพระองค์นั้น ภิกษุ
ผู้ดำเนินไปตามทางของพระพุทธเจ้า หรือของพระสาวก
ของพระพุทธเจ้าใด พึงถึงความสิ้นไปแห่งทุกข์ ภิกษุ
เป็นบัณฑิต พึงกระทำพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกของพระ
พุทธเจ้า ผู้เช่นนั้น ให้เป็นมิตร และพึงส้องเสพพระพุทธ
เจ้าหรือพระสาวกของพระพุทธเจ้านั้น ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิตักกสูตร ๒. สักการสูตร ๓. สัททสูตร ๔. จามาน
สูตร ๕. โลกสูตร ๖. อสุภสูตร ๗. ธรรมสูตร ๘. อันธการ
สูตร ๙. มลสูตร ๑๐. เทวทัตตสูตร ฯ

อิติวุตตะกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๕

๑. ปสาทสูตร

[๒๗๐] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมา
แล้วว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิศ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็น
ไฉน ดุริยภิกษุทั้งหลาย สัตว์ไม่มีเท้าก็ ๒ เท้าก็ ๔ เท้าก็ มีเท้ามากก็ ๕

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
มีรูปกิตติ ไม่มีรูปกิตติ มีสัญญากิตติ ไม่มีสัญญากิตติ มีสัญญาภิมิไซไม่มีสัญญาภิมิ
ไซกิตติ มีประมาณเท่าใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัญญัติกล่าววา
เล็กลงกว่าสัตว์ประมาณเท่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขนเหล่านี้ใดเลื่อมใสในพระ-
*พุทธเจ้า ขนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในบุคคลผู้เลित ก็ผลอันเลิตย่อมมีแก่
บุคคลผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิต ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังฆชตธรรมกิตติ อสังฆชตธรรมกิตติ มีประมาณเท่าใด
วิราคะ คือ ธรรมเป็นที่บรรเทาความเมา นำเสียซึ่งความระหาย ถอนขึ้นด้วยดี
ซึ่งอาลัย ตัดซึ่งวิญญูะ สิ้นไปแห่งตัณหา สิ้นกำหนด ดับ นิพพาน บัญญัติ
กล่าววาเล็กลงกว่าสังฆชตธรรมและอสังฆชตธรรมเหล่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขนเหล่านี้
ใดเลื่อมใสในวิราคะธรรม ขนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในธรรมอันเลิต ก็ผลอัน
เลิตย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิต ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังฆชตธรรมมีประมาณเท่าใด อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ
สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมา
วาယามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ บัญญัติกล่าววาเล็กลงกว่าสังฆชตธรรมเหล่านั้น
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขนเหล่านี้ใดเลื่อมใสในธรรมคืออริยมรรค ขนเหล่านั้นชื่อว่า
เลื่อมใสในธรรมอันเลิต ก็ผลอันเลิตย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิต ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมุกกิตติ คณะกิตติ มีประมาณเท่าใด หมุสาวกของ
พระตถาคต คือ ภุมุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ บัญญัติกล่าววาเล็กลงว่าหมุและคณะ
เหล่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขนเหล่านี้ใดเลื่อมใสในพระสงฆ์ ขนเหล่านั้น
ชื่อว่าเลื่อมใสในหมูผู้เลิต ก็ผลอันเลิตย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์
ผู้เลิต ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิต ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เมื่อชนทั้งหลายเลื่อมใสแล้วในพระรัตนตรัยที่เลิต รู้แจ้ง
ธรรมอันเลิต เลื่อมใสแล้วในพระพุทธเจ้าผู้เลิต ซึ่งเป็น
ทักษิโณยบุคคลผู้ยอดเยี่ยม เลื่อมใสแล้วในธรรมอันเลิต
ซึ่งเป็นทีสนักกำหนดและเป็นที่สงบ เป็นสุข เลื่อมใสแล้วใน
พระสงฆ์ผู้เลิต ซึ่งเป็นบุญเขตอย่างยอดเยี่ยม ถวายทานใน
พระรัตนตรัย ที่เลิต บุญที่เลิตย่อมเจริญ อายุ วรรณะ
ยศ เกียรติคุณ สุขะและผลอันเลิตย่อมเจริญ นักปราชญ์
ถวายไทยธรรมแก่พระรัตนตรัยที่เลิต ตั้งมั่นอยู่ในธรรมอัน
เลิตแล้ว เป็นเทวดาหรือเป็นมนุษย์ก็ตาม เป็นผู้ถึงความเป็น
ผู้เลิตบันเทิงอยู่ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
จะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ชีวิตสูตร

[๒๓๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอยู่เพราะการแสวงหาก่อนข้าวนี้
เป็นกรรมที่ลามกของบุคคลผู้เป็นอยู่ทั้งหลาย บุคคลผู้ต่ำย่อมดำวา ท่านผู้นี้มีบาตร
ในมือ ย่อมเที่ยวแสวงหาก่อนข้าวในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็กลบุตรทั้งหลาย
เป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ อาศัยอำนาจแห่งเหตุ ไม่ได้ถูกพระราชาทรงให้
นำไปจงจำไว้เลย ไม่ได้ถูกพวกโจรนำไปกักขังไว้ ไม่ได้เป็นหนี้ ไม่ได้ตกอยู่
ในภัย เป็นผู้มีความเป็นอยู่เป็นปกติ ย่อมเข้าถึงความเป็นอยู่ด้วยการแสวงหา
ก่อนข้าวนี้ ด้วยคิดว่า ก็แม้พวกเราแล เป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ
ปริเทวะ ทกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว ถูกทุกข์ติดตามแล้ว ถูกทุกข์
ครอบงำแล้ว แม้โจน การกระทำซึ่งที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสี่นี้จะพึงปรากฏ ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ก็กลบุตรผู้บวชแล้วอย่างนี้ เป็นผู้มัวกษิณามาก มีความกำหนด
อันแรงกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจชั่วร้าย มีสติ
หลงลืม ไม่รู้สีกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหม่นไปผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ เรา
กล่าวบุคคลนี้ว่า มีอุปมาเหมือนต้นพินในที่เฝ้าผิ ที่ไฟติดทั่วแล้วทั้งสองข้าง ตรง
กลาง เปื้อนคูล จะใช้ประโยชน์เป็นพินในบ้าน ในป่า ก็ไม่สำเร็จจะนั้น
บุคคลนี้เสื่อมแล้วจากโคกะแห่งกฤหัสถ์ และไม่ยังผลแห่งความเป็นสมณะให้
บริบูรณ์ได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีส่วนชั่ว เสื่อมแล้วจากโคกะแห่งกฤหัสถ์ ย่อม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จัดผลแห่งความเป็นสมณะให้กระจ่างกระจายไป เหมือน
ต้นพินในที่เผาผิบบนไฟไปอยู่ ฉะนั้น ก้อนเหล็กร้อนเปรียบ
ด้วยเปลวไฟ อันบุคคลบริโภคแล้ว ยิ่งจะดีกว่า บุคคลผู้
ทุศีล ผู้ไม่สำรวม พึงบริโภคก่อนข้าวของชาวแวนแคว้น
จะดีอะไร ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สังฆากุสุมสูตร

[๒๗๒] ดูกุริกษทั้งหลาย ถ้าแม่กุริกษจับที่ชายสังฆากุแล้วพึงเป็นผู้
ติดตามไปข้างหลังๆ เดินไปตามรอยเท้าของเรายุไซริ แต่กุริกษนั้นเป็นผู้มีอภิชา
เป็นปรกติ มีความกำหนดแรงกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตพยาบาท มีความดำริ
แห่งใจชั่วร้าย มีสติหลงลืม ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหม่นไปผิด ไม่
สำรวมอินทริย์ โดยที่แท้ กุริกษนั้นอยู่ห่างไกลเราทีเดียว และเราก้อยู่ห่างไกล
กุริกษนั้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะกุริกษนั้นยอมไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม
ยอมชื่อว่าไม่เห็นเรา ดูกุริกษทั้งหลาย ถ้าแม่กุริกษนั้นพึงอยู่ในที่ประมาณ ๑๐๐
โยชน์ไซริ แต่กุริกษนั้นเป็นผู้ไม่มีอภิชา ไม่มีกำหนดอันแรงกล้าใน
กามทั้งหลาย ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีความดำริแห่งใจชั่วร้าย มีสติมั่น รู้สึกตัว
มีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว สำรวมอินทริย์ โดยที่แท้ กุริกษนั้นอยู่
ใกล้ชิดเราทีเดียว และเราก้อยู่ใกล้ชิดกุริกษนั้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะกุริกษ
นั้นยอมเห็นธรรม เมื่อเห็นธรรมยอมชื่อว่าเห็นเรา ฯ

บุคคลผู้มักมาก มีความคับแค้น ยังเป็นไปตามตัณหา ดับ
ความเร่าร้อนไม่ได้ แม่หากว่าพึงเป็นผู้ติดตามพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าผู้หาความหวั่นไหวมิได้ ผู้ดับความเร่าร้อนได้
แล้วไซริ บุคคลนั้นผู้กำหนดยินดี ชื่อว่าพึงเห็นพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้า ผู้ปราศจากความกำหนดยินดี เพียงในที่ไกล
เท่านั้น ส่วนบุคคลใดเป็นบัณฑิต รู้ธรรมด้วยปัญญาเป็น
เครื่องรู้ธรรมอันยิ่ง เป็นผู้หาความหวั่นไหวมิได้ สงบ
ระจับ เปรียบเหมือนห้วงน้ำที่ไม่มีลมจะเนิน บุคคลนั้นผู้หา
ความหวั่นไหวมิได้ ทั้งดับความเร่าร้อนได้แล้ว ผู้ไม่กำหนด
ยินดี ชื่อว่าพึงเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้หาความหวั่นไหว
มิได้ ทั้งดับความเร่าร้อนได้แล้ว ปราศจากความกำหน
ดยินดี ในที่ใกล้แท้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อัคคิสูตร

[๒๗๓] ดูกุริกษทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้ ๓ กองเป็นโจน คือ ไฟคือ
ราคะ ๑ ไฟคือโทสะ ๑ ไฟคือโมหะ ๑ ดูกุริกษทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้แล ฯ
ไฟคือราคะ ย่อมเผาสัตว์ผู้กำหนดแล้วหมกมุ่นแล้วในกาม
ทั้งหลาย ส่วนไฟคือโทสะ ย่อมเผาณรรชนผู้พยาบาท
มีปรกติฆ่าสัตว์ ส่วนไฟคือโมหะ ย่อมเผาณรรชนผู้ลุ่มหลง
ไม่ฉลาดในอริยธรรม ไฟ ๓ กองนี้ย่อมตามเผาหมูสัตว์ผู้ไม่รู้
สึกว่าเป็นไฟ ผู้ยินดีในกายตน ทั้งในภพนี้และภพหน้า
สัตว์เหล่านั้นย่อมพอกพูนนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานอสุรกาย
และปิตติวิสัย เป็นผู้ไม่พ้นไปจากเครื่องผูกแห่งมาร ส่วน
สัตว์เหล่าใดประกอบความเพียรในพระศาสนาของพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าทั้งกลางคืนกลางวัน สัตว์เหล่านั้นผู้มีความสำคัญ
อารมณ์ว่าไม่งามอยู่เป็นนิจ ย่อมดับไฟ คือ ราคะได้ ส่วน
สัตว์ทั้งหลายผู้สูงส่งในนรชน ย่อมดับไฟคือโทสะได้ด้วย
เมตตาและดับไฟ คือ โมหะได้ด้วยปัญญาอันเป็นเครื่องให้ถึง
ความชำรุดกิเลส สัตว์เหล่านั้นมีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน
ไม่เกียจคร้านทั้งกลางคืนกลางวัน ดับไฟมีไฟคือราคะเป็นต้น
ได้ ย่อมปรินิพพานโดยไม่มีส่วนเหลือ ล่วงทุกข์ได้ไม่มี
ส่วนเหลือ บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นอริยสัจผู้ถึงที่สุดแห่งเวท
รู้แล้วโดยชอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องรู้ยิ่ง ซึ่งความสิ้นไปแห่ง
ชาติ ย่อมไม่มาสู่ภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อุปปริกษยสูตร

[๒๗๔] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็เมื่อกุริกษพิจารณาอยู่ด้วยประการใดๆ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
วิญญานของเธอไม่ฟังชานแล้ว ไม่ส่ายไปแล้ว ไม่ดำรงอยู่แล้วในภายใน ภิกษุ
พึงพิจารณาด้วยประการนั้นๆ เมื่อภิกษุไม่สะดุ้งเพราะ ไม่ถือมั่น ความสมภพ คือ
ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ คือ ขาติ ขราและมรณะ ย่อมไม่มีต่อไป ฯ

ภิกษุละธรรมเป็นเครื่องข้อง ๗ ประการได้แล้ว ตัดค้นหาเป็น
เหตุนำไปในภพชาติแล้ว สงสาร คือ ขาติหมดสิ้นแล้ว ภพ
ใหม่ของเธอย่อมไม่มี ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อุปัตติสูตร

[๒๓๕] ดุริยภิกษุทั้งหลาย การเข้าถึงกาม ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นโฉน
คือ เหล่าสัตว์ผู้มีกามอันปรากฏแล้ว ๑ เทวดาผู้มีดีในกามที่ตนนิรมิตเอง ๑ เทวดา
ผู้ให้อานาจเป็นไปในกามที่ผู้อื่นนิรมิตให้ ๑ ดุริยภิกษุทั้งหลาย การเข้าถึงกาม
๓ อย่างนี้แล ฯ

เหล่าสัตว์ผู้มีกามอันปรากฏแล้ว เทวดาผู้มีดีในกามที่นิรมิต
เอง เทวดาผู้ยังอำนาจให้เป็นไป ทั้งมนุษย์และสัตว์ผู้บริโภค
กามเหล่านี้ ซึ่งเป็นผู้ฉลาดในการบริโภคกาม ย่อมไม่กล่าว
ล่วงสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้และมีความเป็นอย่างอื่น ไปได้
บัณฑิตพึงสละกามทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เสีย
ทั้งหมด บัณฑิตทั้งหลายตดกระเสตดหาในปิยรูปและสาตรูป
ที่บุคคลกล่าวล่วงได้โดยยากได้แล้ว ย่อมปรีนิพพานโดยไม่มี
ส่วนเหลือล่วงทุกข์ได้โดยไม่มีส่วนเหลือ บัณฑิตทั้งหลาย
ผู้เห็นอริยสัจ ผู้ถึงเวท รู้แล้วโดยชอบด้วยปัญญาเป็นเครื่อง
รู้ยิ่งซึ่งความสิ้นไปแห่งชาติ ย่อมไม่มาสู่ภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. กามสูตร

[๒๓๖] ดุริยภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยกามโยคะ ผู้-
*ประกอบแล้วด้วยภวโยคะ เป็นอนาคามี ยังต้องมาสู่ความเป็นอย่างนี้ (คืออตภาพ
แห่งมนุษย์) ดุริยภิกษุทั้งหลาย พระอริยบุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ (แต่)
ยังประกอบด้วยภวโยคะ เป็นอนาคามี ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ดุริยภิกษุ
ทั้งหลาย พระอริยบุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ พรากแล้วจากภวโยคะ เป็น
พระอรหันตชินาสพ ฯ

สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบแล้วด้วยกามโยคะและภวโยคะ ย่อม
ไปสู่สงสารซึ่งมีปรกติถึงความเกิดและความตาย ส่วนสัตว์
เหล่าใดละกามทั้งหลายได้เด็ดขาด แต่ยังไม่ถึงความสิ้นไป
แห่งอาสวะ ยังประกอบด้วยภวโยคะ สัตว์เหล่านั้นบัณฑิต
กล่าวว่า เป็นพระอนาคามี ส่วนสัตว์เหล่าใด ตัดความสงสัย
ได้แล้ว มีมานะและมีภพใหม่สิ้นแล้ว ถึงความสิ้นไปแห่ง
อาสวะทั้งหลายแล้ว สัตว์เหล่านั้นแลถึงฝั่งแล้วในโลก ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. กัลยาณสูตร

[๒๓๗] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม มีปัญญางาม
เรากล่าวว่า เป็นพระอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นบุรุษผู้สูงสุดใน
ธรรมวินัยนี้ ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศีลงามอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้
มีศีล สำรวมแล้วด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร
มีปรกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดุริย
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศีลงามอย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีศีลงามด้วยประการ
ดังนี้ ฯ

ภิกษุเป็นผู้มีธรรมงามอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วย
ความเพียรในการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการเนื่องๆ ดุริยภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุเป็นผู้มีธรรมงามอย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม ด้วยประการ
ดังนี้ ฯ

ภิกษุเป็นผู้มีปัญญางามอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระทำให้แจ้งซึ่งเจโต-
*วิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญา
อันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีปัญญางาม
อย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม มีปัญญางาม ด้วยประการดังนี้ เรา
กล่าวว่า เป็นพระอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นบุรุษผู้สูงสุดในธรรม

วินัยนี้ ฯ

ภิกษุใดไม่มีการทำชั่วด้วยกาย วาจา ใจ พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น กล่าวภิกษุผู้มีหิรินั้นแล้วว่า ผู้มีศีลงาม ภิกษุใดเจริญดีแล้ว ซึ่งธรรมทั้งหลายอันให้ถึงอริยมรรคญาณเป็นเครื่องตรัสรู้ดีที่ตนได้บรรลุแล้ว พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นกล่าวภิกษุผู้ไม่มีกิเลสเครื่องพูนนั้นแล้วว่า ผู้มีธรรมอันงาม ภิกษุใดรู้ชัดซึ่งความสิ้นไปแห่งทุกข์ของตนในอภัพพณินแล พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น กล่าวภิกษุผู้ไม่มีอาสวะ สมบูรณ์ด้วยธรรมเหล่านั้น ผู้ไม่มีทุกข์ ตัดความสงสัยได้แล้ว ไม่อาศัยละกิเลสทั้งหมดในโลกทั้งปวงว่า ผู้มีปัญญางาม ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ทานสูตร

[๒๓๘] ดูกุริกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ ดูกุริกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ ดูกุริกษุทั้งหลาย การแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ คือ การแจกจ่ายอามิส ๑ การแจกจ่ายธรรม ๑ ดูกุริกษุทั้งหลาย บรรดาการแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ การแจกจ่ายธรรมเป็นเลิศ ดูกุริกษุทั้งหลาย การอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ คือ การอนุเคราะห์ด้วยอามิส ๑ การอนุเคราะห์ด้วยธรรม ๑ ดูกุริกษุทั้งหลาย บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ ฯ

พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ตรัสทานใดว่าอย่างยิ่ง ยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคได้ทรงสรรเสริญการแจกจ่ายทานใดว่าอย่างยิ่ง ยอดเยี่ยม วิญญูชนผู้มีจิตเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอริยสงฆ์ผู้เป็นเขตอันเลิศ รู้ชัดอยู่ซึ่งทานและการแจกจ่ายทานนั้นๆ ใครจะไม่พึงบูชา (ให้ทาน) ในกาลอันควรเล่า ประโยชน์อย่างยืงนั้น ของผู้แสดงและผู้ฟังทั้ง ๒ ผู้มีจิตเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระสุคตยอมหมดจด ประโยชน์อย่างยืงนั้น ของผู้ไม่ประมาทแล้วในคำสั่งสอนของพระสุคต ยอมหมดจด ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ธรรมสูตร

[๒๓๙] ดูกุริกษุทั้งหลาย เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ได้วิชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์โดยธรรม เราย่อมไม่บัญญัติบุคคลอื่นว่าเป็นพราหมณ์ โดยเหตุเพียงการกล่าวตามคำที่เขากล่าวไว้แล้ว ดูกุริกษุทั้งหลาย ก็เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ได้วิชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์โดยธรรม เราย่อมไม่บัญญัติบุคคลอื่นว่าเป็นพราหมณ์ โดยเหตุเพียงการกล่าวตามคำที่เขากล่าวไว้แล้ว อย่างไร ฯ

ดูกุริกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ว่าในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม่ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น ได้เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งเหตุด้วยประการฉะนี้ ภิกษุนั้นได้บรรลุวิชาที่ ๑ นี้แล้ว กัจจตริวิชาได้แล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว กัจจตริความมืดได้แล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว สมเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมเห็นหมูสัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมูสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิถิภาติฐิ ถือยึดการกระทำด้วยอำนาจมิถิภาติฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงอบาย หุติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระ-

*อริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ถือยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไป เขา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เข้าถึงสุดติโลกสวรรค์ดังนี้ เธอยอมเห็นหมู่มืดที่กำลังจืด กำลังอุปบัติ เลว ประณีต
มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขอันบริสุทธิ์ลางจักข
ของมนุษย์ ยอมรับรู้ซึ่งหมู่มืดตัวผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ เธอได้
บรรลุวิชาที่ ๒ นี้ กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว กำจัดความมืดแล้ว
แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว สมเป็นเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว
อยู่ ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหา
อาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึง
อยู่ เธอได้บรรลุวิชาที่ ๓ นี้ กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว กำจัด
ความมืดได้แล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว สมเป็นเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจ
เด็ดเดี่ยวอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ได้วิชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์
โดยธรรม ย่อมไม่บัญญัติบุคคลอื่นว่าเป็นพราหมณ์ โดยเหตุเพียงกล่าวตามคำที่
เขากล่าวไว้แล้ว อย่างนี้แล ฯ

เรากล่าวผู้ระลึกถึงชาติก่อนได้ เห็นทั้งสวรรค์และอบาย และ
ถึงความสิ้นไปแห่งชาติ เป็นมุนี ผู้ยอจบพรหมจรรย์เพราะ
รู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง เป็นผู้มิได้วิชาด้วยวิชา ๓ ว่าเป็น
พราหมณ์ เราไม่กล่าวบุคคลอื่นผู้มีการกล่าวตามที่เขากล่าวไว้
แล้วว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปสาทสูตร ๒. ชีวิตสูตร ๓. สังฆาภิสสูตร ๔. อัคคิสสูตร
๕. อุปปริกขยสูตร ๖. อุปปัตติสูตร ๗. กามสูตร ๘. กัลยาณสูตร
๙. ทานสูตร ๑๐. ธรรมสูตร ฯ
จบติกนิบาต

อติวุตตะกะ จตูกกนิบาต

๑. พราหมณสูตร

[๒๔๐] จังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเป็นพราหมณ์ผู้ควรด้วยการขอ มีมืออันล้างแล้วทุกเมื่อ ทรง
ไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด เป็นหมอมผ้าตัดกิเลส เธอทั้งหลายเป็นบุตรผู้เนื่องใน
อกเรา เกิดแต่ปาก เกิดแต่ธรรม อันธรรมนิรมิตแล้ว เป็นทายาทแห่งธรรม ไม่
เป็นทายาทแห่งอำิส ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อำิสทาน ๑
ธรรมทาน ๑ บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
การแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ คือ การแจกจ่ายอำิส ๑ การแจกจ่ายธรรม ๑ บรรดา
การแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ การแจกจ่ายธรรมเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การ
อนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ คือ การอนุเคราะห์ด้วยอำิส ๑ การอนุเคราะห์ด้วย
ธรรม ๑ บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย การบูชา ๒ อย่างนี้ คือ การบูชาด้วยอำิส ๑ การบูชา
ด้วยธรรม ๑ บรรดาการบูชา ๒ อย่างนี้ การบูชาด้วยธรรมเป็นเลิศ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์ทั้งหลายยอมมอบน้อมพระตถาคตผู้ได้บูชาธรรม ผู้ไม่มี

ความตระหนี่ ผู้มีปรกติดอนุเคราะห์สัตว์ทุกหมู่เหล่า ผู้

ประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์ ผู้ถึงฝั่งแห่งภพเช่นนั้น ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. จัดตาริสูตร

[๒๔๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปัจจย น้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ ๔ อย่าง
นี้ ๔ อย่างเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาจิรวร ผ้าบังสุกุล น้อย หาได้ง่าย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน และไม่มีโทษ บรรดาโกชนะ คำข่าวที่ได้ด้วยปลีแข็ง น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ บรรดาเสนาสนะ โคนไม้ น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ บรรดาเกสัช มุตรเน่า น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ ดุรภิกษุทั้งหลาย ปัจจัย น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ ๔ อย่างนี้แล ดุรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ของภิกษุซึ่งเป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัยที่น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ ว่าเป็นองค์แห่งความเป็นสมณะ ฯ

ความคับแค้นแห่งจิต ย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้สันโดษด้วยปัจจัย น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ เพราะปรารภเสนาสนะ จิวร ปาณะและโภชนะ ทิศของเธอชื่อว่าไม่กระทบกระเทือน ภิกษุผู้สันโดษ ไม่ประมาท ยึดเหนี่ยวเอาไว้ได้ซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรมเครื่องความเป็นสมณะที่พระศาสดาตรัสบอกแล้วแก่เธอ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ขานสูตร

[๒๔๒] ดุรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายของภิกษุผู้รู้เห็นอยู่ เราไม่กล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายของภิกษุผู้ไม่รู้ไม่เห็น ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุรู้อะไร เห็นอะไร อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป เมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่ว่า นีทุกข อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป เมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่นี้ทุกขสมุทัย อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป เมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่ว่า นีทุกขนิโรธ อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป เมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่ว่า นีทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้แล อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป ฯ

ปฐมญาณ (คืออัญญัตถัญญัสสามิตินทรีย์) ย่อมเกิดขึ้นแก่พระเสขะผู้ศึกษาอยู่ ผู้ปฏิบัติตามทางตรง ในเพราะโสดาปัตติมรรคอันเป็นเครื่องทำกิเลสทั้งหลายให้สิ้นไป ธรรมชาติที่รู้ทั่วถึง (คืออัญญินทรีย์) อันยอดเยี่ยม ย่อมเกิดขึ้นในลำดับแต่ปฐมญาณนั้น แต่ธรรมชาติที่รู้ทั่วถึง คือ อัญญินทรีย์นั้นไป รมัตติญาณอันสูงสุด ย่อมเกิดขึ้นแก่พระชินาสพ ผู้พ้นวิเศษแล้ว ญาณในอริยมรรคอันเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะ และสังโยชนทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นว่า สังโยชนทั้งหลายสิ้นไปแล้ว คนพาลผู้เกียจคร้าน ไม่รู้แจ้ง ไม่พึงบรรลุนิพพาน อันเป็นที่ปลดปล่อยกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวงนี้ได้เลย ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สมณสูตร

[๒๔๓] ดุรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นีทุกข นีทุกขสมุทัย นีทุกขนิโรธ นีทุกขนิโรธ-

*คามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เราหายกย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะหรือว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ไม่ และท่านเหล่านั้นหาได้ทำให้แจ้งซึ่งผล คือ ความเป็นสมณะและผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ไม่ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นีทุกข นีทุกขสมุทัย นีทุกขนิโรธ นีทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล เรายกย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะและยกย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และท่านเหล่านั้นย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือความเป็นสมณะ และผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ฯ

สมณพราหมณ์เหล่าใด ไม่รู้ชัดซึ่งทุกข เหตุเกิดแห่งทุกข ธรรมชาติเป็นทีดับทุกข ไม่มีส่วนเหลือโดยประการทั้งปวง และไม่รู้ชัดซึ่งมรรคอันให้ถึงความสงบแห่งทุกข สมณะ-พราหมณ์เหล่านั้น เสื่อมแล้วจากเจโตวิมุตติและจากปัญญาวิมุตติ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำที่สุดแห่งทุกขได้ สมณพราหมณ์เหล่านั้น เป็นผู้เข้าถึงชาติและชรา ส่วนสมณพราหมณ์เหล่าใด รู้ชัดซึ่งทุกข เหตุเกิดแห่งทุกข ธรรมชาติเป็นทีดับแห่งทุกข ไม่มีส่วนเหลือโดยประการทั้งปวง และรู้ชัดซึ่งมรรคอันให้ถึงความสงบแห่งทุกข สมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงพร้อมด้วยเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ เป็นผู้ควรเพื่อทำที่สุดแห่งทุกขได้ สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้ไม่เข้าถึงชาติและชรา ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จบสูตรที่ ๔

๕. สิลสูตร

[๒๔๔] ดุริยิกษทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดถึงพร้อมแล้วด้วยศีล สมาริ
ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสนะ เป็นผู้กล่าวสอน ให้รู้แจ้ง ให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน
ให้อาหาญ ให้รำเริง เป็นผู้สามารถบอกพระสัทธรรม ได้อย่างดี ดุริยิกษทั้งหลาย
เรากล่าวการเห็นภิกษุเหล่านั้นก็ดี การฟังภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปใกล้ภิกษุ
เหล่านั้นก็ดี การไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การระลึกถึงภิกษุเหล่านั้นก็ดี การบวช
ตามภิกษุเหล่านั้นก็ดี ว่ามีอุปการะมาก ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเมื่อภิกษุของเสพ
คบหา เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเห็นปานนั้น ศีลชั้นรํ ธรรมชั้นรํ ปัญญาชั้นรํ วิมุตติชั้นรํ
วิมุตติญาณทัสนชั้นรํ แม้ที่ยังไม่บริบูรณ์ ก็ถึงความบริบูรณ์ด้วยภาวนา ดุริยิกษ
ทั้งหลาย ภิกษุผู้เห็นปานนั้น เรากล่าวว่า เป็นศาสดาบ้าง นำพวกไปบ้าง
ละชาศึก คือกิเลสบ้าง กระทำแสงสว่างบ้าง กระทำโอภาสบ้าง กระทำความ
รุ่งเรืองบ้าง กระทำรัตมีบ้าง ทรงคบเพลิงไว้บ้าง เป็นอริยะบ้าง มีจักษุบ้าง ดังนี้ ฯ

การได้เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลายผู้มีรัตนอันอบรมแล้ว ผู้มีปรกติ
เป็นอยู่โดยธรรม ย่อมเป็นเหตุแห่งการกระทำซึ่งความ
ปราโมทย์แก่นันตจิตทั้งหลายผู้รู้แจ้ง บัณฑิตทั้งหลาย ฟังคำ
สอนของพระอริยเจ้าทั้งหลายผู้กระทำรัตมี ผู้กระทำแสงสว่าง
เป็นนิกปราชญ์ ผู้มีจักษุ ผู้ละชาศึก คือกิเลส ประกาศ
พระสัทธรรมยังสัตว์โลกให้สว่าง แล้วรู้โดยชอบซึ่งความสิ้น
ไปแห่งชาติด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมไม่มาสุภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ตัณหาสูตร

[๒๔๕] ดุริยิกษทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่
เกิดแห่งตัณหา ๔ อย่างนี้ ๔ อย่างเป็นไฉน ดุริยิกษทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น
แก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งจิวร ๑ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ๑ เพราะเหตุ
แห่งเสนาสนะ ๑ หรือเพราะเหตุแห่งสมบัติและวิบัติ ๑ ด้วยประการฉะนี้
ดุริยิกษทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่ที่เกิดแห่ง
ตัณหา ๔ อย่างนี้แล ฯ

บุรุษผู้มัตตัณหาเป็นเพื่อนสอง ท่องเที่ยวไปอยู่สิ้นกาลนาน
ย่อมไม่กล่าวล่วงส่งสารอันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็น
อย่างอื่นไปได้ ภิกษุรู้โทษนี้แล้วว่า ตัณหาเป็นเหตุให้เกิด
ทุกข์ เป็นผู้มัตตัณหาปราศจากไปแล้ว ไม่ถือมัน มีสติ พึง
เว้นรอบ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. พรหมสูตร

[๒๔๖] ดุริยิกษทั้งหลาย ตระกูลใด บุตรบุขามารดาและบิดาอยู่ใน
เรือนของตน ตระกูลนั้นชื่อว่ามีพรหม มีบุรพเทวดา มีบุรพาจารย์ มีอาหุไนย
บุคคล ดุริยิกษทั้งหลาย คำว่าพรหม เป็นชื่อของมารดาและบิดา คำว่าบุรพ-

*เทวดา เป็นชื่อของมารดาและบิดา คำว่าบุรพาจารย์ เป็นชื่อของมารดาและบิดา
คำว่าอาหุไนยบุคคล เป็นชื่อของมารดาและบิดา ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะ
มารดาและบิดาเป็นผู้มีอุปการะมาก เป็นผู้ถนอมเลี้ยง เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร ฯ

มารดาและบิดาเรากล่าวว่า เป็นพรหม เป็นบุรพาจารย์ เป็น
อาหุไนยบุคคลของบุตร เพราะเป็นผู้ถนอมเลี้ยงและพึงสักการะมารดาและ
บิดาทั้งสองนั้น ด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การขัดสี การ
ให้อาบน้ำ และการล้างเท้า บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ
บุคคลนั้นในโลกนี้ทีเดียว เพราะการปฏิบัติในมารดาและบิดา
บุคคลนั้นละไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. พหุการสูตร

[๒๔๗] ดุริยิกษทั้งหลาย พราหมณ์และฤๅษีทั้งหลายเป็นผู้มี
อุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะและ
คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้เธอทั้งหลายก็จะเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และ
ฤๅษีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด
จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง
แก่พราหมณ์และฤๅษีเหล่านั้นเถิด ดุริยิกษทั้งหลาย ฤๅษีสัณและบรรพชิต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ทั้งหลาย ต่างอาศัยซึ่งกันและกันด้วยอำนาจอาภิสทานและธรรมทาน อยู่ประพฤติ
พรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสลัดโอฆะ เพื่อจะทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

ภุคฺคัสนฺตํและบรรพชิตทั้งหลาย ต่างอาศัยกันและกันทั้ง ๒ ฝ่าย
ย่อมยังสัทธรรมอันเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยมให้สำเร็จ
บรรพชิตทั้งหลายย่อมปรารถนาเฉพาะจิวร บิณฑบาต ที่นอน
ที่นั่ง และกลิ่นปัจจัย อันเป็นเครื่องบรรเทาเสียซึ่งอันตราย
จากภุคฺคัสนฺตํทั้งหลาย ส่วนภุคฺคัสนฺตํทั้งหลายผู้อยู่ครองเรือน
อาศัยพระอริยบุคคลผู้ปฏิบัติชอบแล้ว เชื่อถือซึ่งถ้อยคำของ
พระอรหันต์ทั้งหลาย มีปรกติเพ่งพินิจด้วยปัญญาอันบริสุทธิ์ดี
ประพฤติธรรมอันเป็นทางไปสู่สุดดีในศาสนานี้ มีปรกติ
เพเลิดเพลิน เป็นผู้ไกรกามบันเทิงอยู่ในเทวโลก ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. กุหนาสสูตร

[๒๘๘] ดูกุริกษุทั้งหลาย กุริกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นผู้หลอกลวง มีใจ
กระด้าง ประจบประแจง ประกอบด้วยกิเลสอันปรากฏดูเขา มีกิเลสดูไม่อ้อ
สูงขึ้น มีใจไม่ตั้งมั่น กุริกษุเหล่านั้นเป็นผู้ไม่นับถือเรา กุริกษุเหล่านั้นปราศไปแล้ว
จากธรรมวินัยนี้ ดูกุริกษุทั้งหลาย ส่วนกุริกษุเหล่าใดเป็นผู้ไม่หลอกลวง ไม่
ประจบประแจง เป็นนักปราชญ์ มีใจไม่กระด้าง มีใจตั้งมั่นดี กุริกษุเหล่านั้นแล
เป็นผู้นับถือเรา ไม่ปราศไปแล้วจากธรรมวินัยนี้ และย่อมถึงความเจริญงอกงาม
ไพบุลย์ในธรรมวินัยนี้ ฯ

กุริกษุเหล่าใดเป็นผู้หลอกลวง มีใจกระด้าง ประจบประแจง
ประกอบด้วยกิเลสอันปรากฏดูเขา มีกิเลสดูไม่อ้อสูงขึ้น
มีใจไม่ตั้งมั่น กุริกษุเหล่านั้นย่อมไม่งอกงามในธรรมอันพระ-
สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว กุริกษุเหล่าใดเป็นผู้ไม่
หลอกลวง ไม่ประจบประแจง เป็นนักปราชญ์ มีใจไม่
กระด้าง มีใจตั้งมั่นดี กุริกษุเหล่านั้นแล ย่อมงอกงามใน
ธรรมอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปริสสูตร

[๒๘๙] ดูกุริกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษพึงถูกกระแสน้ำแห่งแม่น้ำ
คือ ปิยรูปและสาตรูปพัดไป บุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่ที่ฝั่งเห็นบุรุษนั้นแล้ว พึงกล่าว
อย่างนี้ว่า แนะบุรุษผู้เจริญ ท่านถูกกระแสน้ำแห่งแม่น้ำ คือ ปิยรูปและสาตรูปพัด
ไปแม่น้ำโดยแท้ แต่ท่านถึงฝั่งน้ำที่มีอยู่ภายใต้แห่งแม่น้ำนี้ซึ่งมีคลื่น มีความวนเวียน
มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ ย่อมเข้าถึงความตายหรือความทุกข์ปางตาย ลำดับนั้นแล
บุรุษนั้นได้พึงเสียงของบุรุษนั้นแล้ว พึงพยายามว่ายทวนกระแสน้ำด้วยมือทั้ง ๒
และด้วยเท้าทั้ง ๒ ดูกุริกษุทั้งหลาย เราแสดงข้ออุปมานี้แล เพื่อจะให้รู้แจ่ม
แจ้งซึ่งเนื้อความ ก็ในอุปมานี้มีเนื้อความดังต่อไปนี้ ดูกุริกษุทั้งหลาย คำว่า
กระแสน้ำแห่งแม่น้ำนั้นแล เป็นชื่อแห่งตัณหา คำว่า ปิยรูปและสาตรูป เป็นชื่อ
อายตนะภายใน ๖ คำว่า ฝั่งน้ำในภายใต้ เป็นชื่อแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕
คำว่า มีคลื่น เป็นชื่อแห่งความโกรธและความแค้นใจ คำว่า มีความวนเวียน
เป็นชื่อแห่งกามคุณ ๕ คำว่า มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ เป็นชื่อของมาตุคาม คำว่า
ทวนกระแสน้ำ เป็นชื่อของเนกขัมมะ คำว่า พยายามด้วยมือทั้งสองและด้วยเท้า
ทั้งสอง เป็นชื่อแห่งการปรารภความเพียร คำว่า บุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่ที่ฝั่ง เป็นชื่อ
ของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯ

กุริกษุพึงละกามทั้งหลายแม้กับด้วยทุกข์ เมื่อปรารถนาซึ่งความ
เกษมจากโยคะต่อไป พึงเป็นผู้มีสัมปชัญญะ มีจิตหลุดพ้น
แล้วด้วยดี ถูกต้องวิมุตติในกาลเป็นที่บรรลุมรรคและผลนั้น
กุริกษุเหล่านั้นผู้ถึงเวท อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ถึงที่สุดแห่งโลก
เรากล่าวว่า เป็นผู้ถึงฝั่งแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. จรสสูตร

[๒๙๐] ดูกุริกษุทั้งหลาย ถ้าแมื่กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสา
วิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่กุริกษุผู้เที่ยวไปอยู่ หากว่ากุริกษุยอมรับกามวิตก พยาบาทวิตก
หรือวิหิงสาควิตกนั้นไว้ ไม่ละเสีย ไม่บรรเทาเสีย ไม่ทำให้สิ้นสุดเสีย ไม่ให้
ถึงความไม่มีไซ้ร กุริกษุแม้เที่ยวไปอยู่เป็นอยู่อย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เพียร ไม่มีโอตตปปะ เกียจคร้าน มีความเพียรแล้ว ตลอดกาลเป็นนิตย์
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้มากมวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตก ย่อมเกิดขึ้น
แก่ภิกษุผู้นอนอยู่ . . . ผู้นอนอยู่ . . . ถ้าแม้มากมวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตก
ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่ หากว่าภิกษุย่อมรับมากมวิตก พยาบาทวิตก
หรือวิหิงสวิตกนั้นไว้ ไม่ละเสีย ไม่บรรเทาเสีย ไม่กระทำให้สิ้นสุดเสีย ไม่
ให้ถึงความไม่มีไชร์ ภิกษุเมื่อนอนอยู่ ตื่นอยู่ เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่า
เป็นผู้ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เกียจคร้าน มีความเพียรอันแล้ว ตลอดกาล
เป็นนิตย์

[๒๔๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้มากมวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงส
วิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ หากว่าภิกษุย่อมไม่รับมากมวิตก พยาบาท
วิตก หรือวิหิงสวิตกนั้นไว้ ละเสีย บรรเทาเสีย ทำให้สิ้นสุดเสีย ให้ถึง
ความไม่มีไชร์ ภิกษุเมื่อกำลังเที่ยวไปอยู่เป็นอยู่อย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความเพียร
มีโอตตปปะ ปราปรความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์ ถ้าแม้มากมวิตก
พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้นอนอยู่ . . . ผู้นอนอยู่ . . . ถ้าแม
กมวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่
หากว่าภิกษุย่อมไม่รับมากมวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตกนั้นไว้ ละเสีย
บรรเทาเสีย ทำให้สิ้นสุดเสีย ให้ถึงความไม่มีไชร์ ภิกษุเมื่อนอนอยู่ ตื่นอยู่
เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความเพียร มีโอตตปปะ ปราปรความ
เพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์

ภิกษุใดเที่ยวไปอยู่ ยืนอยู่ นั่งอยู่ หรือนอนอยู่ ย่อมตรึก
ถึงวิตกอันลามกอันอาศัยแล้วซึ่งเรือนไชร์ ภิกษุนั้นชื่อว่า
ดำเนินไปตามทางผิด หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่ง
ความหลง ภิกษุเช่นนั้น เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะถูกต้องซึ่ง
สัมโพธิญาณอันสูงสุด ภิกษุใดเที่ยวไปอยู่ ยืนอยู่ นั่งอยู่
หรือนอนอยู่ สงบระงับวิตกได้แล้ว ยินดีในธรรมเป็นที่
สงบวิตก ภิกษุเช่นนั้น เป็นผู้ควรเพื่อจะถูกต้องซึ่งสัมโพธิ-
ญาณอันสูงสุด ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. สัมป็นนสูตร

[๒๔๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงเป็นผู้มีศีลสมบุรณ์ มี
ปาติโมกข์สมบุรณ์ สำรวมแล้วด้วยปาติโมกข์สังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร
มีปรกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเกิด
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายมีศีลสมบุรณ์ มีปาติโมกข์สมบุรณ์ สำรวมแล้ว
ด้วยปาติโมกข์สังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษอันมี
ประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย จะมีกิจอะไรที่เธอทั้งหลาย
พึงกระทำให้ยิ่งขึ้นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้อภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ
อุทธัจจกุกกุจจะ ของภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ เป็นธรรมชาติปราศไปแล้ว อันภิกษุ
ผู้เที่ยวไปอยู่ละวิจิจจนาได้แล้ว ปราปรความเพียรไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไว้มั่น ไม่
หลงลืม กายระงับแล้ว ไม่ระส่ำระสาย ตั้งจิตไว้มั่น มีอารมณ์อันเดียว ภิกษุ
ผู้เที่ยวไปอยู่เป็นอยู่อย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความเพียร มีโอตตปปะ ปราปร
ความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้อภิชฌา
พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะของภิกษุผู้นอนอยู่ เป็นธรรมชาติปราศไปแล้ว . . .
ถ้าแม้อภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ ของภิกษุผู้นอนอยู่เป็น
ธรรมชาติปราศไปแล้ว . . . ถ้าแม้อภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ
ของภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่ เป็นธรรมชาติปราศไปแล้ว อันภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่
ละวิจิจจนาได้แล้ว ปราปรความเพียร ไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไว้มั่น ไม่หลงลืม
กายระงับแล้ว ไม่ระส่ำระสาย ตั้งจิตไว้มั่น มีอารมณ์อันเดียว ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุเมื่อนอนอยู่ ตื่นอยู่เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความเพียร
มีโอตตปปะ ปราปรความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์ ฯ

ภิกษุเพียรอยู่ พึงเดิน ยืน นั่ง นอน คู้เข้าเหยียดออก
ซึ่งอวัยวะมีมือและเท้าเป็นต้นนี้ อนึ่งภิกษุพิจารณาโดยชอบ
ซึ่งความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่งธรรมชั้นในเบื้องบน
เบื้องขวาง เบื้องต่ำ จนตลอดภุมมเป็นที่ไปแห่งสัตว์ผู้สัญญา
ไปบนแผ่นดิน พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระพทธเจ้าเป็นต้น
ได้กล่าวภิกษุผู้มีปรกตอยู่อย่างนั้น มีความเพียร มีความ
ประพฤติดังบ ไม่ฟุ้งซ่าน มีญาณทัศนวิสุทธิสมควรแก่ธรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เป็นเครื่องสงบใจ ศึกษาอยู่ มีสติทุกเมื่ออย่างนั้นว่า เป็นผู้
มีใจเด็ดเดี่ยวตลอดกาลเป็นนิตย์ ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

๑๓. โลกสูตร

[๒๙๓] จริยังอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ว่า ดุริยภิกขุทั้งหลาย พระตถาคตตรัสรู้โลกแล้ว พราภแล้วจากโลก ตรัสรู้เหตุ
เกิดโลกแล้ว ละเหตุเกิดโลกได้แล้ว ตรัสรู้ความดับแห่งโลกแล้ว ทำให้แจ้ง
ความดับโลกแล้ว ตรัสรู้ปฏิบัติเครื่องให้ถึงความดับแห่งโลกแล้ว เจริญปฏิบัติ
เครื่องให้ถึงความดับแห่งโลกแล้ว ดุริยภิกขุทั้งหลาย สิ่งใดที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก
มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เห็น
แล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ไครครวญแล้ว
ด้วยใจ เพราะสิ่งนั้นพระตถาคตตรัสรู้แล้ว ฉะนั้น บัณฑิตจึงกล่าวว่าพระตถาคต
ดุริยภิกขุทั้งหลาย พระตถาคตย่อมตรัสรู้อนัตตธรรมมาสมาธิปริญาณในราตรีใด
และย่อมปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในราตรีใด ย่อมตรัสบอกแสดง
ซึ่งพุทธพจน์อันใดในระหว่างนี้ พุทธพจน์นั้นทั้งหมด ย่อมเป็นอย่างนั้นนั่นแล
ไม่เป็นอย่างอื่น ฉะนั้น บัณฑิตจึงกล่าวว่า พระตถาคต ดุริยภิกขุทั้งหลาย
พระตถาคตตรัสอย่างใด ทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ตรัสอย่างนั้น เพราะเหตุดังนี้
บัณฑิตจึงกล่าวว่า พระตถาคต ดุริยภิกขุทั้งหลาย พระตถาคตทรงครอบงำโลก
พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา
และมนุษย์ อันใครๆ ครอบงำไม่ได้ ทรงเห็นโดยทองแท้ ยิ่งอำนาจให้เป็นไป
เพราะเหตุนั้น บัณฑิตจึงกล่าวว่า พระตถาคต ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสสถาปนาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระพุทธรเจ้าทรงรู้โลกทั้งหมด ในโลกทั้งปวงด้วยพระปัญญา
อันยิ่ง ตามความเป็นจริง ทรงพราภแล้วจากโลกทั้งหมด ไม่มี
ผู้เปรียบในโลกทั้งปวง เป็นนักปราชญ์ ทรงครอบงำมาร
ทั้งหมด สังขารทั้งหมด ทรงปลดปล่อยกิเลสเครื่องร้อยรัดได้
ทั้งหมด ความสงบอย่างยอดเยี่ยม คือ นิพพาน ซึ่งไม่มีภัยแต่
ไหนๆ พระพุทธรเจ้าพระองค์นี้ทรงถูกต้องแล้ว พระพุทธรเจ้า
พระองค์นี้ทรงมีอาสวะสิ้นแล้ว ไม่ทรงมีทุกข์ ทรงตัดความ
สงสัยได้แล้ว ทรงถึงความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งหมด ทรง
นอนไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ พระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น ชื่อว่าเป็นพระพุทธรเจ้า พระผู้มีพระภาคพระองค์
นั้น ชื่อว่าเป็นสัพพัญญูยอดเยี่ยม ทรงประกาศพรหมจักรแก่
โลกพร้อมทั้งเทวโลก เพราะเหตุดังนี้ เทวดาและมนุษย์
ทั้งหลายผู้ถึงพระพุทธรเจ้าว่าเป็นสรณะย่อมมาประชุมกันน้อม
นมัสการพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น ผู้มีพระคุณใหญ่ ผู้ปราศจาก
ความครั่นคร้าม บรรดาบุคคลผู้ฝึกหัดอยู่ พระพุทธรเจ้าผู้ทรง
ฝึกแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุด บรรดาบุคคลผู้สงบอยู่
พระพุทธรเจ้าผู้แสวงหาคุณ ผู้สงบแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุด
บรรดาบุคคลผู้พินอยุ่ พระพุทธรเจ้าผู้ทรงพินแล้วเป็นผู้เลิศ
บรรดาบุคคลผู้ข้ามอยู่ พระพุทธรเจ้าผู้ทรงข้ามพินแล้ว เป็นผู้
ประเสริฐ เพราะเหตุนี้แล เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อม
นอบน้อมพระพุทธรเจ้าพระองค์นี้ ผู้มีพระคุณใหญ่ ผู้ปราศจาก
ความครั่นคร้ามด้วยคิดว่า บุคคลผู้เปรียบด้วยพระองค์ย่อม
ไม่มีในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๓

จบจตุกกนิบาต

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. พราหมณสูตร ๒. จัดตาริสูตร ๓. ขานสูตร ๔. สมณสูตร
๕. คีลสูตร ๖. ตินหาสูตร ๗. พรหมสูตร ๘. พหุการสูตร ๙. กุหนาสูตร
๑๐. ปรีสสูตร ๑๑. จรสูตร ๑๒. สัมปันนสูตร ๑๓. โลกสูตร ฯ

อุทวารวคที่ ๑

อุทกสูตรที่ ๑

[๒๙๔] ภิกษุใดแล ย่อมกำจัดความโกรธที่เกิดขึ้นแล้ว เหมือน
หมอกกำจัดพิษงูที่ชานไปแล้วด้วยโอสถ ฉะนั้น ภิกษุนั้นชื่อ
ว่าย่อมละซึ่งฝั้ในและฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่า
ที่คร่ำคร่าแล้วจะนั้น ภิกษุใดตัดรากะได้ขาด พร้อมทั้ง
อนุสัยไม่มีส่วนเหลือ เหมือนบุคคลลงไปตัดดอกปทุมซึ่ง
งอกขึ้นในสระจะนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั้ในและ
ฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วจะนั้น
ภิกษุใดยังตัดหาให้เหือดแห้งไปที่ละน้อยๆ แล้วตัดเสีย
ให้ขาดโดยไม่เหลือ ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั้ในและ
ฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วจะนั้น
ภิกษุใดถอนมานะพร้อมทั้งอนุสัยไม่มีส่วนเหลือ เหมือนห้วง
น้ำใหญ่ถอนสะพานไม่อ้อที่ทรพลจะนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่า
ย่อมละฝั้ในและฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่
คร่ำคร่าแล้วจะนั้น ภิกษุใดค้นคว้าอยู่ (ด้วยปัญญา) ไม่
ประสพอรรถภาพอันเป็นสาระในภพทั้งหลาย เหมือนพราหมณ์
ค้นคว้าอยู่ ไม่ประสพดอกที่ต้นมะเดื่อจะนั้น ภิกษุนั้น
ชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั้ในและฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบ
เก่าที่คร่ำคร่าแล้วจะนั้น กิเลสเป็นเครื่องให้กำเริบ
ย่อมไม่มีภายในจิตของภิกษุใด และภิกษุใดล่วงเสียได้แล้ว
ซึ่งความเจริญและความเสื่อมอย่างนี้ ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละ
ซึ่งฝั้ในและฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่า
แล้วจะนั้น ภิกษุใดกำจัดวิตกได้แล้ว ปราบปรามดีแล้ว
ในภายใน ไม่มีส่วนเหลือ ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั้ในและ
ฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น
ภิกษุใดไม่เล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ ล่วงกิเลสเป็นเครื่อง
ให้เนิ่นช้านี้ได้หมดแล้ว ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั้ในและ
ฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น
ภิกษุใดรู้วธรรมาตมิขันธ์เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นของแปรผัน
ไม่เล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่า ย่อมละ
ซึ่งฝั้ในและฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่า
แล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดรู้วธรรมาตมิขันธ์เป็นต้นทั้งหมด
นี้เป็นของแปรผัน ปราศจากความโลก ไม่เล่นเลยไป
ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั้ในและฝั้นอก
เสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุ
ใดรู้วธรรมาตมิขันธ์เป็นต้นทั้งหมดนี้เป็นของแปรผัน
ปราศจากรากะ ไม่เล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุ
นั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั้ในและฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบ
เก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดรู้วธรรมาตมิ
ขันธ์เป็นต้นทั้งหมดนี้เป็นของแปรผัน ปราศจากโทสะ
ไม่เล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละ
ซึ่งฝั้ในและฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่า
แล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดรู้วธรรมาตมิขันธ์เป็นต้นทั้งหมดนี้
เป็นของแปรผัน ปราศจากโมหะ ไม่เล่นเลยไป ไม่ล้า
อยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั้ในและฝั้นอก
เสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วจะนั้น ภิกษุใด
ไม่มือนสัยอะไร ถอนอกุศลมูลได้แล้ว ภิกษุนั้นชื่อว่า
ย่อมละฝั้ในและฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่
คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดไม่มีกิเลสอันเกิดแต่ความ
กระวนกระวายอะไร อันเป็นปัจจัยเพื่อมาสู่ฝั้ใน ภิกษุนั้น
ชื่อว่าย่อมละฝั้ในและฝั้นอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่า
ที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดไม่มีกิเลสอันเกิดแต่ตัณหา
ดุจป่าอะไร อันเป็นเหตุเพื่อความผูกพัน เพื่อความเกิด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ภิกษุหนึ่งชื่อว่ายอมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูจะ
คราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดละนิวรณ์ ๕ ได้แล้ว
ไม่มีทุกข์ ข้ามความสงสัย ได้แล้ว มีลูกศรปราศไปแล้ว ภิกษุ
นั้นชื่อว่ายอมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูจะคราบเก่า
ที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ฯ

จบอุรคสูตรที่ ๑

ธนิยสูตรที่ ๒

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

[๒๙๕] เรามีข้าวสำเร็จแล้ว มีน่านมรีด (จากแม่โค) รองไว้แล้ว
มีการอยู่กับชนผู้เป็นบาริหารผู้มีความประพฤติอันกุลเสมอกัน
ที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำมหิ เราบึงกระต้อมแล้ว ก่อไฟไว้แล้ว
แนะฝน หากว่าท่านยอมปรารณาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

เราเป็นผู้ไม่โกรธ มีกิเลสจลลิตต่อปราศไปแล้ว เรามีการ
อยู่ในราตรีหนึ่งที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำมหิ กระต้อมมีหลังคาอัน
เปิดแล้ว ไฟดับแล้ว แนะฝน หากว่าท่านปรารณาก็เชิญ
ตกลงมาเถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

เหลือบและขุมยอมไม่มี โคทั้งหลายยอมเที่ยวไปในประเทศ
ใกล้แม่น้ำซึ่งมีหญ้างอกขึ้นแล้ว ฟังอดทนแม้ซึ่งฝนที่ตกลงมา
ได้ แนะฝน หากว่าท่านปรารณาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

ก็เราผูกแพไว้แล้ว ตกแต่งดีแล้ว ถ้าจัดโอชะ ข้ามถึงฝั่งแล้ว
ความต้องการด้วยแพยอมไม่มี แนะฝน หากว่าท่านปรารณา
ก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

ภริยาเชื่อฟังเรา ไม่โลเล เป็นที่พอใจ อยู่ร่วมกันสิ้น
กาลนาน เราไม่ได้ยินความชั่วอะไรๆ ของภரியานั้น
แนะฝน หากว่าท่านปรารณาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

จิตเชื่อฟังเรา หลุดพ้นแล้ว เราอบรมแล้ว ฝึกหัดดีแล้วสิ้น
กาลนาน และความชั่วของเราย่อมไม่มี แนะฝน หากว่า
ท่านปรารณาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

เราเป็นผู้เลี้ยงตนด้วยอาหารและเครื่องนุ่งห่มและบุตรทั้งหลาย
ของเราดำรงอยู่ดี ไม่มีโรค เราไม่ได้ยินความชั่วอะไรๆ ของ
บุตรเหล่านั้น แนะฝน หากว่าท่านปรารณาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

เราไม่เป็นผู้จ้างของใครๆ เราเที่ยวไปด้วยความเป็น
พระสัพพัญญูผู้ไม่มีความต้องการในโลกทั้งปวง เราไม่มี
ความต้องการค่าจ้าง แนะฝน หากว่าท่านปรารณาก็เชิญ
ตกลงมาเถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

โคแก่ ลูกโคอ่อนที่ยังไม่ได้ฝึก แม่โคที่มีครรภ์ ลูกโคหนุ่ม
แม่โคผู้ปรารณาประเวณีมีอยู่ อนึ่ง แม่โคที่เป็นเจ้าฝูง
แห่งโคก็มีอยู่ แนะฝน หากว่าท่านปรารณาก็เชิญตกลง
มาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

โคแก่ ลูกโคอ่อนที่ยังไม่ได้ฝึก แม่โคที่มีครรภ์ ลูกโคหนุ่ม
แม่โคที่ปรารณาประเวณีก็ไม่มี อนึ่ง แม่โคที่เป็นเจ้าฝูง
แห่งโคก็ไม่มี แนะฝน หากว่าท่านปรารณาก็เชิญตก
ลงมาเถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

เสาเป็นที่ผูกโคเราฝังไว้แล้ว ไม่หวั่นไหว เชือกสำหรับผูก
พิเศษประกอบด้วยปมและบ่วงเราทำไว้แล้ว สำเร็จด้วย
หญ้ามุกระต่ายเป็นของใหม่มีสัณฐานดีสำหรับผูกโคทั้งหลาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
แม่โคหนุ่มๆ ก็ไม่อาจจะให้ขาดได้เลย แน่ผ่น หากว่า
ท่านปรารถนา ก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า
เราจักไม่เข้าถึงการนอนในครกอีก เหมือนโคตัดเชือก
สำหรับผูกขาดแล้ว เหมือนช้างทำลายเถากระพังใหม่ได้แล้ว
ฉะนั้น แน่ผ่น หากว่าท่านปรารถนา ก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ
ผ่นได้ตกเต็มทั้งที่ล้ม ทั้งที่ตอน ในขณะนั้นเอง นายธนิยะ
คนเลี้ยงโค ได้ยินเสียงผ่นตกอยู่ ได้กราบทูลเนื้อความนี้ว่า
เป็นลาภของข้าพระองค์ ไม่น้อยหน่อ ที่ข้าพระองค์ได้เห็น
พระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้มีจักษุ ข้าพระองค์ขอถึง
พระองค์ว่าเป็นสรณะ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมหา牟尼 ขอ
พระองค์ทรงเป็นพระศาสดาของข้าพระองค์ ทั้งภริยาทั้ง
ข้าพระองค์เป็นผู้เชื่อฟัง ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสุต
ข้าพระองค์เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งชาติและมรณะจะเป็นผู้กระทำซึ่ง
ที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ

มารผู้มีบาปได้กล่าวคาถาว่า

คนย่อมผลิตเพลินเพราะอุปริทั้งหลาย เปรียบเหมือน
บุคคลผู้มีบุตร ย่อมผลิตเพลินเพราะบุตร บุคคลมีโค
ย่อมผลิตเพลินเพราะโค ฉะนั้น คนผู้มีอุปริ ย่อมไม่
ผลิตเพลินเลย ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

คนย่อมเศร้าโศกเพราะอุปริทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคล
ผู้มีบุตร ย่อมเศร้าโศกเพราะบุตร บุคคลผู้มีโค ย่อม
เศร้าโศกเพราะโค ฉะนั้น คนผู้มีอุปริ ย่อมไม่
เศร้าโศกเลย ฯ

จบธนิยสูตรที่ ๒

ขัคควิสาณสูตรที่ ๓

[๒๙๖] บุคคลวางอาชญาในสัตว์ทั้งปวงแล้ว ไม่เบียดเบียนบรรดา
สัตว์เหล่านั้นแม้ผู้ใดผู้หนึ่งให้ลำบาก ไม่พึงปรารถนาบุตร
จะพึงปรารถนาสหายแต่ที่ไหน พึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือน
นอแรด ฉะนั้น ความเยื่อใยย่อมมีแก่บุคคลผู้เกี่ยวข้องกัน
ทุกชั้นย่อมเกิดขึ้นตามความเยื่อใย บุคคลเล็งเห็นโทษอัน
เกิดแต่ความเยื่อใย พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด
ฉะนั้น บุคคลถอนแระห่มิตรสหายเป็นผู้มีจิตปฏิพัทธ์แล้ว
ชื่อว่าย่อมยังประโยชน์ให้เสื่อม บุคคลเห็นภัย คือ การยัง
ประโยชน์ให้เสื่อมในการเชยชิดนี้ พึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือน
นอแรด ฉะนั้น บุคคลช่องอยู่แล้ว ด้วยความเยื่อใย
ในบุตรและภริยา เหมือนไม้ไผ่กอใหญ่เกี่ยวกายกัน ฉะนั้น
บุคคลไม่ช่องอยู่เหมือนหน่อไม้ พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือน
นอแรด ฉะนั้น เนื้อในป่าที่บุคคลไม่ผูกไว้แล้ว ย่อมไป
หากินตามความปรารถนา ฉนั้นใด นครชนผู้รู้แจ้ง พงความ
ประพฤติดตามความพอใจของตน พึงเที่ยวไปแต่ผู้เดียว
เหมือนนอแรด ฉะนั้น การศึกษาในที่อยู่ ที่ยืน ในการไป
ในการเที่ยวย่อมมีในท่ามกลางแห่งสหาย บุคคลพึงความ
ประพฤติดตามความพอใจ ที่พวกบุรุษชว ไม่พึงเล็งแล้ว
พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น การเล่น
การยินดี ย่อมมีในท่ามกลางแห่งสหาย อนึ่ง ความรัก
ที่ยิ่งใหญ่ย่อมมีในบุตรทั้งหลาย บุคคลเมื่อเกลียดชังความ
พลัดพรากจากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก พึงเที่ยวไป
ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลย่อมเป็นอยู่ตามสบาย
ในทิศทั้งสี่และ ไม่เดือดร้อน ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้
ครอบงำเสียซึ่งอันตราย ไม่หวาดเสียว พึงเป็นผู้เที่ยวไป
ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น แม้บรรพชิตบางพวก
ก็สงเคราะห์ได้ยาก อนึ่ง คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนสงเคราะห์
ได้ยาก บุคคลเป็นผู้มีความชวนชวน้อยในบุตรของผู้อื่น พึง
เที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น นักปราชญ์ละเหตุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

อันเป็นเครื่องปรากฏแห่งฤทธิ์เดช จดต้นทองหลางมีใบ
 ล้างหล่น ตัดเครื่องผูกแห่งฤทธิ์เดชได้แล้ว ฟังเที่ยวไป
 ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น ถ้าหากบุคคลฟัง ได้สหาย
 ผู้มีปัญญาเครื่องรักษาตน ผู้เที่ยวไปร่วมกันได้ มีปรกติ
 อยู่ด้วยกรรมดี เป็นนักปราชญ์ไซ้ ฟังครอบงำอันตราย
 ทั้งปวง เป็นผู้ที่มีใจชื่นชม มีสติ เที่ยวไปกับสหายนั้น
 หากว่าบุคคลไม่ฟัง ได้สหายผู้มีปัญญาเครื่องรักษาตน ผู้เที่ยว
 ไปร่วมกันได้ มีปรกติอยู่ด้วยกรรมดี เป็นนักปราชญ์ไซ้
 ฟังเที่ยวไปแต่ผู้เดียว ดุจพระราชาทรงละแฉ่งแฉ่งอัน
 พระองค์ทรงชนะแล้วเสด็จไปแต่ผู้เดียว ดุจช้างซื้อมาตั้งจะ
 ละโซลงเที่ยวอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว ฉะนั้น เราย่อมสรรเสริญ
 สหายผู้ถึงพร้อมด้วยศีลชั้นนี้เป็นต้น ฟังคบสหายผู้ประเสริฐ
 สุด ผู้เสมอกัน กลบตร ไม่ได้สหายผู้ประเสริฐสุดและผู้
 เสมอกันเหล่านี้แล้ว ฟังเป็นผู้บริโภคโภชนะไม่มีโทษ
 เที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลแลดู
 กำไลทองทั้งสองอันงามผุดผ่อง ที่บุตรแห่งนายช่างทองให้
 สำเร็จด้วยดีแล้ว กระแทกกันอยู่ในข้อมือ ฟังเที่ยวไป
 ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น การที่เราจะฟังพูดจากับ
 พระกมุททั้งสอง หรือการชั่งอยู่ด้วยอำนาจแห่งความเยื่อใย
 ฟังมีได้ดั่งนี้ บุคคลเล็งเห็นภัยนี้ในอนาคต ฟังเที่ยวไป
 ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น ก็กามทั้งหลายงามวิจิตร
 มีรสอร่อย เป็นที่รื่นรมย์ใจ ย่อมย่ำยีจิตด้วยรูปแปลกๆ
 บุคคลเห็นโทษในกามคุณทั้งหลายแล้ว ฟังเที่ยวไปผู้เดียว
 เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลเห็นภัย คือ จัญไร ไข้
 อปัทมา โรค ลูกศร และความน่ากลัวนี้ ในกามคุณ
 ทั้งหลายแล้ว ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
 บุคคลฟังครอบงำอันตรายเหล่านี้แม้ทั้งปวง คือ หนาว ร้อน
 หิว ระบาย ลม แดด เหลือบและสัตว์เลื้อยคลานแล้ว
 ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลฟังเป็นผู้
 เที่ยวไปผู้เดียวเช่นกับนอแรด เปรียบเหมือนช้างใหญ่ผู้เกิด
 ในตระกูลปทุม มีศีลชั้นเกิดขึ้นแล้ว ละโซลงอยู่ในป่าตาม
 อภิรมย์ ฉะนั้น (พระปัจเจกพุทธเจ้าได้กล่าวถึงกาลว่า)
 บุคคลฟังใคร่ครวญถ้อยคำของพระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์พระ-
 อาทิตยว่า การที่บุคคลผู้ยินดีแล้วด้วยการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ
 จะฟังบรรลุมุตตอันมีในสมัยนั้น ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้
 (พระกมุทได้กล่าวถึงกาลที่พระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าอาทิจ
 พันธกล่าวแล้วให้บริบูรณ์ว่า) ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือน
 นอแรด ฉะนั้น เราล้างพันธุริฐอันเป็นข้าศึกได้แล้ว ถึง
 ความเป็นผู้เที่ยง ได้มรรคแล้ว เป็นผู้มิญาณเกิดขึ้นแล้ว อัน
 ผู้อื่นไม่ฟังแนะนำฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
 บุคคลผู้ไม่โลภ ไม่หลงกล ไม่มีความกระหาย ไม่ลบหลู่
 มิไม่หะคองน้ำฝนอันกำจัดเสียแล้ว ไม่มีความอยาก ครอบงำ
 โลกทั้งปวงได้แล้ว ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด
 ฉะนั้น กลบตรฟังวันสหายผู้ลามกไม่พึงเสพด้วยตนเอง
 ซึ่งสหายผู้ซึ่งบอกความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ ผู้ตั้งอยู่ในกรรม
 อันไม่เสมอ ผู้ชั่งอยู่ ผู้ประมาท ฟังเที่ยวไปผู้เดียว
 เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลฟังคบมิตรผู้เป็นพหูสูตร
 ทรงธรรม ผู้ยิ่งด้วยคุณธรรม มีปฏิภาณ บุคคลรู้จักประโยชน์
 ทั้งหลาย กำจัดความสงสัยได้แล้ว ฟังเที่ยวไปผู้เดียว
 เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลไม่พอใจการเล่น ความยินดี
 และกามสุขในโลกแล้ว ไม่เพ่งเล็งอยู่ เร้นจากฐานะแห่ง
 การประดับ มีปรกติกาล่าคำสัตย์ ฟังเที่ยวไปผู้เดียว
 เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลละบุตร ภริยา บิดา
 มารดา ทรัพย์ ข้าวเปลือก พวกพ้อง และกามซึ่งตั้งอยู่
 ตามส่วนแล้ว ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
 บัณฑิตทราบหาว่า ความเกียจข้องในเวลาบริโภคเบญจกามคุณนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 มีสขน้อย มีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก ดูก้าวผี ดังนี้แล้ว
 ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลฟังทำลาย
 สังโยชนทั้งหลายเสีย เหมือนปลาทำลายขาย เหมือนไฟ
 ไม่หวนกลับมาสู่ที่ไหม้แล้ว ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือน
 นอแรด ฉะนั้น บุคคลผู้มีกิจขุทลงแล้ว ไม่กะนองเท้า มี
 อินทรีย์อันคุ้มครองแล้ว มีใจอันรักษาแล้ว ผู้อันกิเลสไม่รื้อรัด
 แล้ว และอินไฟ ก็อิกเลสไม่แผดเผาอยู่ ฟังเที่ยวไป
 ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลละเพศแห่งภคหัตถ์
 ดุจต้นทองหลางมีใบร่วงหล่นแล้ว นุ่งห่มผ้ากาสาเยาะ ออก
 บวชเป็นบรรพชิต ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด
 ฉะนั้น ภิกษุไม่กระทำความยินดีในรสทั้งหลาย ไม่โลเล
 ไม่เลี้ยวคนอื่น มีปกติเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอก ผู้มี
 จิตไม่ผูกพันในตระกูล ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด
 ฉะนั้น บุคคลละธรรมเป็นเครื่องกันจิต ๕ อย่าง บรรเทา
 อุปกิเลสทั้งปวงแล้ว ผู้อันหิริไม่อาศัย ตัดโทษคือความ
 เยื่อใยได้แล้ว ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
 บุคคลละสุข ทุกข์ โสมนัสและโทมนัสในกาลก่อนได้
 ได้อเบกขาและสมณะอันบริสุทธิ์แล้ว ฟังเที่ยวไปผู้เดียว
 เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลปรารภความเพียรเพื่อบรรล
 ปรมัตถประโยชน์ มีจิตไม่ห่อหุ้ม มีความประพฤตินิ
 ภัยจกบ้าน มีความบากบั่นมั่น ถึงพร้อมแล้วด้วยกำลังกาย
 และกำลังญาณ ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
 บุคคลไม่ละการหลีกเร้นและถ้อย มีปกติประพฤดิธรรม
 อันสมควรเป็นนิตยในธรรมทั้งหลาย พิจารณาเห็นโทษใน
 ภพทั้งหลาย ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
 บุคคลผู้ปรารภความสันตติหา ฟังเป็นผู้ไม่ประมาท ไม่
 เป็นคนบ้าคนใบ้ มีการสดับ มีสติ มีธรรมอันกำหนด
 รู้แล้ว เป็นผู้เที่ยง มีความเพียร ฟังเที่ยวไปผู้เดียว
 เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลไม่สะดุ้งในธรรมมีความ
 ไม่เที่ยงเป็นต้น เหมือนราชสีห์ไม่สะดุ้งในเสียง ไม่ช้องอยู่
 ในธรรมมีขันธและอายตนะเป็นต้น เหมือนลมไม่ช้องอยู่
 ในขาย ไม่ติดอยู่ด้วยความยินดีและความโลภ เหมือน
 ดอกปทุมไม่ติดอยู่ด้วยน้ำ ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด
 ฉะนั้น บุคคลฟังเสพเสนาสนะอันสงัด เป็นผู้เที่ยวไป
 ผู้เดียวเช่นกับนอแรด เหมือนราชสีห์มีเขี้ยวเป็นกำลัง ชมช
 ครอบงำหมู่เนื้อเที่ยวไป ฉะนั้น บุคคลเสพอยู่ซึ่งเมตตา
 รมิตี กรุณาวิมุตติ มุทิตาวิมุตติ และอุเบกขาวิมุตติ ในกาล
 อันควร ไม่ยินร้ายด้วยโลกทั้งปวง ฟังเที่ยวไปผู้เดียว เหมือน
 นอแรด ฉะนั้น บุคคลละราคะ โทสะ และโมหะแล้ว
 ทำลายสังโยชนทั้งหลายแล้ว ไม่สะดุ้งในเวลาสิ้นชีวิต ฟัง
 เที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น มนุษย์ทั้งหลาย
 ผู้ไม่สะดุ้ง มีปัญญามุ่งประโยชน์ตน ย่อมคบหาสมาคม
 เพราะมีเหตุเป็นประโยชน์ ผู้ไม่มีเหตุมาเป็นมิตร หาได้ยาก
 ในทุกวันนี้ บุคคลฟังเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้น ฯ

จบขัณฑ์วิสาณสูตรที่ ๓

กสิการทวาชสูตรที่ ๔

[๒๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พราหมณคามชื่อเอกนาพา
 ในทักษิณาคิริชนบท แคว้นมคธ กัสสิมนั้นแล กสิการทวาชพราหมณ์ประกอบ
 ไถประมาณ ๔๐๐ ในเวลาเป็นทีหว่านพืช ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาค
 ทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังที่การงานของกสิการทวาช
 พราหมณ์ กัสสิมนั้นแล การเลี้ยงดูของกสิการทวาชพราหมณ์กำลังเป็นไป
 ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปถึงที่เลี้ยงดู ครั้นแล้วได้ประทับยืนอยู่
 ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง กสิการทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับยืนอยู่
 เพื่อบิณฑบาต ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระสมณะ ข้า-

* พระองค์แล ย่อมไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วย่อมบริโภคนั้นแล

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
กิจงโถและหว่าน ครั้นโถและหว่านแล้วจงบริโภคน้ำเกิด พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ดูกรพราหมณ์ แม้เรากิจงโถและหว่าน ครั้นโถและหว่านแล้วย่อมบริโภคน้ำ

กสิ. ข้าแต่พระสมณะ กิจงข้าพระองค์ย่อมไม่เห็นแอก โถ ผล ปลูก
หรือโคของท่านพระโคตมเลย ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านพระโคตมตรัสอย่างนี้
ว่า ดูกรพราหมณ์ แม้เรากิจงโถและหว่าน ครั้นโถและหว่านแล้วย่อมบริโภคน้ำ
ลำดับนั้น กสิการทวาชพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคำถามว่า
[๒๙๘] พระองค์ย่อมปฏิญาณว่าเป็นชาวนา แต่ข้าพระองค์ไม่เห็น
โถของพระองค์ พระองค์อื่นข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอได้
โปรดตรัสบอกโถแก่ข้าพระองค์ โดยวิธีที่ข้าพระองค์จะฟัง
รู้จักโถของพระองค์

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคำถามว่า

ศรัทธาของเราเป็นพืช ความเพียรของเราเป็นฝน ปัญญา
ของเราเป็นแอกและโถ หิริของเราเป็นงอนโถ ใจของเรา
เป็นเชือก สติของเราเป็นผลและปลูก เราคุ้มครองกาย
คุ้มครองวาจา สรรวมในอาหารในท้อง ย่อมกระทำการ
ถอนหญ้า คือ การกล่าวให้พละด้วยสัจจะ ความสงบเสงี่ยม
ของเราเป็นเครื่องปลดเปลื้องกิเลส ความเพียรของเรานำฐานะ
ไปเพื่อฐานะนำไปถึงแดนเกษมจากโยคะ ไม่หวนกลับมา
ย่อมถึงสถานที่ๆ บุคคลไปแล้ว ไม่เศร้าโศก การไถนา
เราไถแล้วอย่างนี้ การไถนา ย่อมมีผลเป็นอมตะ บุคคล
ไถนาแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

[๒๙๙] ลำดับนั้นแล กสิการทวาชพราหมณ์เทข้าพยายาสลงในถาด
สำริดใหญ่ แล้วน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคด้วยกราบทูลว่า ขอท่านพระโคตม
เสวยข้าพยายาสเกิด เพราะพระองค์ท่านเป็นชาวนา ย่อมไถนา อันมีผล
ไม่ตาย

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคำถามว่า

ดูกรพราหมณ์ เราไม่ควรบริโภคน้ำขณะที่ขบกล่อมได้มา
ข้อนี้ไม่ใช่ธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้เห็นอยู่โดยชอบ
พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมทรงห้ามโภชนาขณะที่ขบกล่อมได้มา
ดูกรพราหมณ์ เมื่อธรรมมีอยู่ การแสวงหาเป็นความ
ประพลิตของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เชิญท่านบำรุงพระชินาสพ
ผู้บริบูรณ์ด้วยคุณทั้งปวง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ผู้มีความ
คะนองอันสงบแล้ว ด้วยข้าวและน้ำอย่างอื่นเกิด เพราะ
เขตนี้เป็นเขตของบุคคลผู้มั่งบุญ

[๓๐๐] กสิ. ข้าแต่พระโคตม ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าพระองค์จะถวาย
ข้าพยายาสนี้แก่ใคร

พ. ดูกรพราหมณ์ เราย่อมไม่เห็นบุคคลในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก
พรหมโลก ในหมู่มสัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ผู้บริโภคน้ำ
พยายาสนั้นแล้ว จะพึงให้ย่อยได้โดยชอบ นอกจากตถาคตหรือสาวกของตถาคต
เลย ดูกรพราหมณ์ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงทิ้งข้าพยายาสนั้นเสียในที่ปราศจากของ
เขี้ยว หรือจงให้จมลงในน้ำซึ่งไม่มีตัวสัตว์เกิด

ลำดับนั้น กสิการทวาชพราหมณ์เทข้าพยายาสนั้นให้จมลงในน้ำอันไม่มี
ตัวสัตว์ พองข้าพยายาสนั้นอันกสิการทวาชพราหมณ์เทลงในน้ำ (ก็มีเสียง)
ดังจิจิฏฐะ จิจิฏฐะ เป็นคว้นกลุ่มโดยรอบ เหมือนก้อนเหล็กที่บุคคลเผาให้ร้อน
ตลอดวัน ทั้งลงในน้ำ (มีเสียง) ดังจิจิฏฐะ จิจิฏฐะ เป็นคว้นกลุ่มโดยรอบ
ฉะนั้น

[๓๐๑] ลำดับนั้นแล กสิการทวาชพราหมณ์สลดใจ มีขนชูขึ้น เข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วย
เศียรเกล้า แล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของ
พระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก
ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหางของทีลว่า
เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืดด้วยหวังว่า คนมี
จักขุจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระโคตมผู้เจริญกับทั้งพระธรรม
และพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระโคตมผู้เจริญโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็น
อุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอข้าพระองค์พึงได้
บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระโคตมผู้เจริญเกิด กสิการทวาชพราหมณ์ได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็ทำนการทวาชะอุปสมบท
แล้ว ไม่นาน หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจ
เด็ดเดี่ยว ไม่ช้านักก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กลบตร
ทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน
เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จ
แล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็ทำนการทวาชะได้เป็นพระอรหันตรูปหนึ่ง
ในจำนวนพระอรหันตทั้งหลาย ฯ

จบกสิการทวาชสูตรที่ ๔

จนทสูตรที่ ๕

นายจนทกัมมารบุตรทูลถามว่า

[๓๐๒] ข้าพระองค์ขอทูลถามพระพุทธเจ้าผู้เป็นมนุษย์ มีพระปัญญามาก
ผู้เป็นเจ้าของแห่งพระธรรม ผู้มีต้นหาปราศไปแล้ว ผู้สูงสุด
กว่าสัตว์ ผู้ประเสริฐกว่าสารัตถ์ทั้งหลายว่า สมณะในโลกมี
เท่าไร ขอเชิญพระองค์ตรัสบอกสมณะเหล่านั้นเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูรจนทะ

สมณะมี ๔ สมณะที่ ๕ ไม่มี เราถูกท่านถามซึ่งหน้าแล้ว

ขอชี้แจงสมณะทั้ง ๔ เหล่านั้น ให้แจ่มแจ้งแก่ท่าน คือ

สมณะผู้ชนะสรรพกิเลสด้วยมรรค ๑ สมณะผู้แสดงมรรค

(แก่ชนเหล่านั้น) ๑ สมณะเป็นอยู่ในมรรค ๑ สมณะ

ผู้ประทุษร้ายมรรค ๑

นายจนทกัมมารบุตรทูลถามว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมตรัสสมณะผู้ชนะสรรพกิเลสด้วย

มรรคอะไร สมณะเป็นผู้มีปรกติเพ่งมรรค ไม่มีผู้เปรียบ

สมณะเป็นอยู่ในมรรค ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอพระองค์

ตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ อนึ่ง ขอพระองค์ทรงชี้แจง สมณะ

ผู้ประทุษร้ายมรรคให้แจ่มแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมตรัสสมณะผู้ข้ามความสงสัย

ได้แล้ว ผู้ไม่มีกิเลสจลจลคร ผู้ยินดีอยู่แล้วในนิพพาน ผู้ไม่มี

ความกำหนัด ผู้คงที่ เป็นผู้นำโลกพร้อมด้วยเทวโลกว่า

สมณะผู้ชนะสรรพกิเลสด้วยมรรค ๑ ภิกษุใดในศาสนานี้รู้ว่า

นิพพานเป็นธรรมยิ่ง ย่อมบอก ย่อมจำแนกธรรมในธรรม

วินัยนี้แล พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสภิกษุที่ ๒ ผู้ตัดความ

สงสัย ผู้เป็นมนุษย์ผู้ไม่หวั่นไหวนั้น ว่าสมณะผู้แสดงมรรค

ภิกษุใด เมื่อบทธรรมอันพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงแสดงไว้

ดีแล้ว เป็นผู้สำรวมแล้ว มีสติ เสพบทอันไม่มีโทษอยู่

ชื่อว่า เป็นอยู่ในมรรค พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตรัสภิกษุที่ ๓

นั้นว่า เป็นอยู่ในมรรค บุคคลกระทำเพศแห่งพระพุทธเจ้า

พระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระสาวกผู้มีวัตรอันงาม ให้

เป็นเครื่องปกปิดแล้ว มักประพฤติเล่นไป ประทุษร้าย

ตระกูล เป็นผู้คะนอง มีมายา ไม่สำรวม เป็นคนแกลบ

บุคคลนั้นแลชื่อว่า เป็นสมณะผู้ประทุษร้ายมรรคอย่างยิ่งด้วย

วิัตตปฏิรูป ก็พระอริยสาวกผู้ได้สดับ มีปัญญา ทราบสมณะ

เหล่านั้นทั้งหมดว่าเป็นเช่นนั้น เห็นแล้วอย่างนี้ ย่อมไม่ยัง

ศรัทธาของคฤหัสถ์ผู้ทราบชัดสมณะเปล่านั้นให้เสื่อม จะพึง

กระทำสมณะผู้ไม่ถูกโทษประทุษร้าย ให้เสมอด้วยสมณะ

ผู้ถูกโทษประทุษร้าย จะพึงกระทำสมณะผู้บริสุทธิ์ ให้เสมอ

ด้วยสมณะผู้ไม่บริสุทธิ์ อย่างไม่ได้ ฯ

จบจนทสูตรที่ ๕

ปราวาสสูตรที่ ๖

[๓๐๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล เมื่อปฐมยามสิ้น
ไปแล้ว เสด็จมาตณหนึ่งมีรัศมีอันงดงามยิ่ง ทำพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ยืนอยู่ ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
[๓๐๔] ข้าพระองค์มา เพื่อจะทูลถามถึงคนผู้เสื่อม และคนผู้เจริญ
กะท่านพระโคตม จิงขอทูลถามว่าอะไรเป็นทางของคน
เสื่อม ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ผู้ชั่วเป็นผู้เสื่อม ผู้ใคร่ธรรมเป็นผู้เจริญ
ผู้เกลียดธรรมเป็นผู้เสื่อม เพราะเหตุนี้แล เราจึงทราบชัด
ข้อนี้เกิดว่าความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๑
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๒
อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ
คนมือสัดบุรุษเป็นที่รัก ไม่กระทำให้สัดบุรุษให้เป็นที่รัก ชอบใจ
ธรรมของสัดบุรุษ ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุ
นี้แล เราจึงทราบชัดข้อนี้เกิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๒ ฯ
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๓
อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ
คนใดชอบนอน ชอบคุย ไม่หมั่น เกียจคร้าน โกรธง่าย
ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนี้แล เราจึงทราบ
ชัดข้อนี้เกิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๓ ฯ
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๔
อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ
คนใดสามารถ แต่ไม่เลี้ยงมารดาหรือบิดาผู้แก่เฒ่า ผ่านวัย
หนุ่มสาวไปแล้ว ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุ
นี้แล เราจึงทราบชัดข้อนี้เกิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๔ ฯ
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๕
อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ
คนใดลงสมณะพราหมณ์ หรือแม้ภิกษุอื่นด้วยมุสาวาท
ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนี้แล เราจึงทราบ
ชัดข้อนี้เกิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๕ ฯ
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๖
อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ
คนมีทรัพย์มาก มีเงินทองของกิน กินของอร่อยแต่ผู้เดียว
ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนี้แล เราจึงทราบ
ชัดข้อนี้เกิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๖ ฯ
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๗
อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ
คนใดหยิ่งเพราะชาติ หยิ่งเพราะทรัพย์ และหยิ่งเพราะโคตร
ย่อมดหมิ่นญาติของตน ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม เพราะ
เหตุนี้แล เราจึงทราบชัดข้อนี้เกิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๗ ฯ
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๘
อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ
คนใดเป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา และเป็นนักเลง
การพนันผลาญทรัพย์ที่ตนหามาได้ ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม
เพราะเหตุนี้แล เราจึงทราบชัดข้อนี้เกิดว่า ความเสื่อม
นั้นเป็นที่ ๘ ฯ
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๙
อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ
คนไม่สันโดษด้วยภริยาของตน ประทุษร้ายในภริยาของคนอื่น
เหมือนประทุษร้ายในหญิงแพศยา ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม
เพราะเหตุนี้แล เราจึงทราบชัดข้อนี้เกิดว่า ความเสื่อม
นั้นเป็นที่ ๙ ฯ
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๑๐
อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ
ชายแก่ได้หญิงรุ่นสาวมาเป็นภริยา ย่อมนอนไม่หลับ เพราะ
ความหึงหวงหญิงรุ่นสาวนั้น ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม
เพราะเหตุนี้แล เราจึงทราบชัดข้อนี้เกิดว่า ความเสื่อมนั้น
เป็นที่ ๑๐ ฯ
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๑๑

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

อะไรเป็นทางของคนเลื่อม ๖

คนใดตั้งหญิงโกล่งสุ่ยสุร่าย หรือแม่ชาย เช่นนั้นไว้ในความ
เป็นใหญ่ ข้อนั้นเป็นทางของคนเลื่อม เพราะเหตุนั้น

เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเลื่อมนั้นเป็นที่ ๑๑ ๖

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเลื่อมที่ ๑๒

อะไรเป็นทางของคนเลื่อม ๖

กับบุคคลผู้เกิดในสกุลกษัตริย์ มีโภคทรัพย์น้อย มีความมกใหญ่
ปรารถนาราชสมบัติ ข้อนั้นเป็นทางของคนเลื่อม บัณฑิตผู้ถึง
พร้อมด้วยความเห็นอันประเสริฐ พิจารณาเห็นคนเหล่านี้
เป็นผู้เลื่อมในโลก ท่านย่อมคบโลกที่เกษม (คนผู้เจริญ) ๖

จบปาวาสสูตรที่ ๖

วสสสูตรที่ ๗

[๓๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มี
พระภาคทรงครองอินทราวาสแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาต
ยังพระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล อัครคฤหาสน์ท้าวพราหมณ์ก่อไฟแล้วตกแต่ง
ของที่ควรบูชา อยู่ในนิเวศน์ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเที่ยวบิณฑบาต
ตามลำดับตรอก ในพระนครสาวัตถี เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของอัครคฤหาสน์ท้าว-
พราหมณ์ อัครคฤหาสน์ท้าวพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกลทีเดียว
ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า หยตอยู่ที่นี่แหละคนโง่คนโง่ หยตอยู่ที่
ที่นี่แหละสมณะ หยตอยู่ที่นี่แหละคนถ้อย ๖

เมื่ออัครคฤหาสน์ท้าวพราหมณ์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัส
ถามว่า ดูกรพราหมณ์ ก็ท่านรู้จักคนถ้อย หรือธรรมเป็นเครื่องกระทำให้เป็น
คนถ้อยหรือ ๖

อ. ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าไม่รู้จักคนถ้อยหรือธรรมเป็นเครื่องกระทำ
ให้เป็นคนถ้อย ตีละ ขอท่านพระโคตมจงแสดงธรรมตามที่ข้าพเจ้าจะพึงรู้จักคน
ถ้อยหรือธรรมเป็นเครื่องกระทำให้เป็นคนถ้อยเถิด ๖

พ. ดูกรพราหมณ์ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว
อัครคฤหาสน์ท้าวพราหมณ์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระ-

* คาถาประพันธ์นี้ว่า

[๓๐๖] ๑. คนมักโกรธ ผูกโกรธ ลบลุอย่างเลว มีทิวาบัติ และ
มีมายา พึงรู้ว่าเป็นคนถ้อย

๒. คนผู้เบียดเบียนสัตว์ที่เกิดหนึ่งเดียว แม่หรือเกิดสองหน
ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ พึงรู้ว่าเป็นคนถ้อย ๖

๓. คนเบียดเบียน เทียบปล้น มีชื่อเสียงว่า ฆ่าชาวบ้าน
และฆาตนิคม พึงรู้ว่าเป็นคนถ้อย ๖

๔. คนลักทรัพย์ที่ผู้อื่นหวงแหน ไม่ได้อนุญาตให้ ใน
บ้านหรือในป่า พึงรู้ว่าเป็นคนถ้อย ๖

๕. คนที่กัณหามาใช้แล้วกล่าวว่า หาได้เป็นหนี้ท่านไม่ หนี้
ไปเสีย พึงรู้ว่าเป็นคนถ้อย ๖

๖. คนฆ่าคนเดินทาง ชิงเอาสิ่งของ เพราะอยากได้สิ่งของ
พึงรู้ว่าเป็นคนถ้อย ๖

๗. คนถูกเขาถามเป็นพยาน แล้วกล่าวคำเท็จ เพราะเหตุ
แห่งตนก็ดี เพราะเหตุแห่งผู้อื่นก็ดี เพราะเหตุแห่งทรัพย์
ก็ดี พึงรู้ว่าเป็นคนถ้อย ๖

๘. คนผู้ประพฤติล่วงเกิน ในภริยาของญาติก็ตาม ของ
เพื่อนก็ตาม ด้วยขมขื่นหรือด้วยการร่วมรักกัน พึงรู้ว่าเป็น
คนถ้อย ๖

๙. คนผู้สามารถ แต่ไม่เลี้ยงมารดาหรือบิดาผู้แก่เฒ่าผ่านวัย
หนุ่มสาวไปแล้ว พึงรู้ว่าเป็นคนถ้อย ๖

๑๐. คนผู้ทบตีว่ามารดาบิดา พี่ชายพี่สาว พ่อตาแม่ยาย
แม่ผัวหรือพ่อผัว พึงรู้ว่าเป็นคนถ้อย ๖

๑๑. คนผู้ถูกถามถึงประโยชน์ บอกสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
พูดกลบเกลื่อนเสีย พึงรู้ว่าเป็นคนถ้อย ๖

๑๒. คนทำกรรมชั่วแล้ว ปรารถนาว่าใครอย่าพึงรู้เรา ปกปิด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ไว้ ฟังรู้ว่าเป็นคนถ้อย ฯ

๑๓. คนผู้ไปสู่สกุลอื่นแล้ว และบริโภคโภชนะที่สะอาด
ย่อมไม่ตอบแทนเขาผู้มาสู่สกุลของตน ฟังรู้ว่าเป็นคนถ้อย ฯ

๑๔. คนผู้ลงสมณะ พราหมณ์ หรือแม่ณิกอื่น ด้วย
มุสาวาท ฟังรู้ว่าเป็นคนถ้อย ฯ

๑๕. เมื่อเวลาบริโภคอาหาร คนผู้ต่ำสมณะหรือพราหมณ์
และไม่ให้โภชนะ ฟังรู้ว่าเป็นคนถ้อย ฯ

๑๖. คนในโลกนี้ ผู้อื่นไม่หะครอบงำแล้ว ปราศ
ของเล็กน้อย พุดอวดสิ่งที่ไม่มี ฟังรู้ว่าเป็นคนถ้อย ฯ

๑๗. คนเลวทราม ยกตนและดูหมิ่นผู้อื่น ด้วยมานะ
ของตน ฟังรู้ว่าเป็นคนถ้อย ฯ

๑๘. คนฉุนเฉียว กระด้าง มีความปรารถนาลมก มี
ความตระหนี่ โอ้อวด ไม่ละอาย ไม่สะดุ้งกลัว
ฟังรู้ว่าเป็นคนถ้อย ฯ

๑๙. คนตีเตียนพระพุทธรูปเจ้า หรือตีเตียนบรรพชิต หรือ
กฤหัสถ์สาวกของพระพุทธรูปเจ้า ฟังรู้ว่าเป็นคนถ้อย ฯ

๒๐. ผู้ใดแลไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ปฏิญาณว่าเป็นพระ-
อรหันต์ ผู้นั้นแลเป็นคนถ้อยต่ำช้า เป็นโจรในโลกพร้อม
ทั้งพรหมโลก คนเหล่าใด เราประกาศแก่ท่านแล้ว
คนเหล่านั้นนั้นแล เรากล่าวว่าเป็นคนถ้อย ฯ

บุคคลไม่เป็นคนถ้อยเพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติ
แต่เป็นคนถ้อยเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม ท่าน
จงรู้ชื่อนั้น ตามที่เราแสดงนี้ บุตรของคนจัญทาลเลี้ยง
ตัวเองได้ ปรากฏชื่อว่าตังมาคะ เป็นคนกินของที่ตนให้
สูกเอง เขาได้ยศอย่างสูงที่ได้แสนยาก กษัตริย์และ
พราหมณ์เป็นอันมากได้มาสู่ที่บารงของเขา เขาขึ้นยานอัน
ประเสริฐ ไปสู่หนทางใหญ่อันไม่มีฝน เขาสำรอกกาม-
ราคะเสียได้แล้ว เป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก ชาติไม่ได้
ห้ามเขาให้เข้าถึงพรหมโลก พราหมณ์เกิดในสกุลผู้สหาย-
มนต์ เป็นพวกร้ายมนต์ แต่พวกเขาปรากฏในบาปกรรม
อยู่เนื่องๆ ฟังถูกตีเตียนในปัจจุบันทีเดียว และภพหน้า
ก็เป็นทคติ ชาติห้ามกันพวกเขาจากทคติหรือจากครหาไม่ได้
บุคคลไม่เป็นคนถ้อยเพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติ
แต่เป็นคนถ้อยเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม ฯ

[๓๐๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อัครคิกการทวาชพราหมณ์
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์
แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์
ทรงประกาศธรรม โดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด
บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ด้วยหวังว่า คนมีจักษุ
จักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าพระองค์ขอถึงพระองค์กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์
เป็นสรณะ ขอพระองค์ทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต
จำเดิมแต่บัดนี้เป็นต้นไป ฯ

จบวสสสูตรที่ ๗

เมตตสูตรที่ ๘

[๓๐๔] กลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ ปราศจากเพื่อจะตรัสรู้สันตบพ
ฟังบำเพ็ญไตรสิกขา กลบุตรนั้นพึงเป็นผู้อาจหาญ เป็นผู้
ตรง ซื่อตรง วาง่าย อ่อนโยน ไม่เยอหยิ่ง สันโดษ
เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย มีความประพฤติเบา มีอินทรีย์อันสงบ
แล้ว มีปัญญาเครื่องรักษาตน ไม่คะนอง ไม่พัวพันในสกุล
ทั้งหลาย และไม่พึงประพฤติดุจจิตเล็กน้อยอะไรๆ ซึ่ง
เป็นเหตุให้ท่านผู้รู้เหล่าอื่นตีเตียนได้ ฟังเจริญเมตตาใน
สัตว์ทั้งหลายว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม
มีตนถึงความสุขเกิด สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ เป็น
ผู้สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ไม่มีส่วนเหลือ สัตว์เหล่าใดมี
กายยาวหรือใหญ่ ปานกลางหรือสั้น ผอมหรือพี ที่เรา
เห็นแล้วหรือไม่ได้เห็น อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ ที่เกิด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
แล้วหรือแสวงหาที่เกิด ขอสัตว์ทั้งหมดนั้นจงเป็นผู้มีตน
ถึงความสุขเกิด สัตว์อื่นไม่พึงชมขุสัตว์อื่น ไม่พึงดูหมิ่น
อะไรเขาในที่ไหนๆ ไม่พึงปรารถนาทุกขให้แก่กันและกัน
เพราะความโกรธ เพราะความเคียดแค้น มารดาจนอมบุตร
คนเดียวผู้เกิดในตน แม้ด้วยการยอมสละชีวิตได้ ฉันใด
กัลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ พึงเจริญเมตตาในใจไม่มี
ประมาณในสัตว์ทั้งปวง แม้ฉันนั้น กัลบุตรนั้นพึงเจริญ
เมตตาในใจไม่มีประมาณ ไปในโลกทั้งสิ้น ทั้งเบื้องบน
เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่คับแคบ ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู
กัลบุตรผู้เจริญเมตตาในนินยอยู่ก็ดี เดีนอยู่ก็ดี นิงอยู่ก็ดี
นอนอยู่ก็ดี พึงเป็นผู้ปราศจากความกังวลแห่งเพียงใด ก็พึง
ตั้งสติไว้เพียงนั้น บัณฑิตทั้งหลายกล่าววิหารธรรมนี้
ว่าเป็นพรหมวิหารในธรรมวินัยของพระอริยเจ้านี้ และกัลบุตร
ผู้เจริญเมตตาไม่เข้าไปอาศัยทิฐิ เป็นผู้มึลถึงพร้อมแล้ว
ด้วยทัศนะ นำความยินดีในกามทั้งหลายออกได้แล้ว ย่อม
ไม่ถึงความนอนในครรภอีกโดยแท้แล ฯ

จบเมตตสูตรที่ ๘

เหมาตสูตรที่ ๙

สาตาคีรยัภษกล่าวว่

[๓๐๙] นีวันเป็นอโบสถที่ ๑๕ รัตริอันเป็นทิพย์ปรากฏแล้ว มาเรา
ทั้งสองจงไปเฝ้าพระโคตมผู้เป็นพระศาสดามีพระนามอันไม่
ทราบเกิด ฯ

เหมาตยัภษถามว่

พระโคตมผู้คงที่ทรงตั้งพระทัยไว้ดีแล้ว ในสัตว์ทั้งปวงแลหรือ
พระโคตมทรงกระทำความดำริในอริฏฐารมณและอนิฏฐารมณ
ให้อยู่ในอำนาจแลหรือ ฯ

สาตาคีรยัภษตอบว่

ก็พระองค์เป็นผู้คงที่ ทรงตั้งพระทัยไว้ดีแล้วในสัตว์ทั้งปวง
อนึ่ง พระองค์ทรงกระทำความดำริในอริฏฐารมณและ
อนิฏฐารมณ ให้อยู่ในอำนาจแล้ว ฯ

เหมาตยัภษถามว่

พระโคตมไม่ทรงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้แลหรือ
ทรงสำรวมแล้วในสัตว์ทั้งหลายแลหรือ ทรงห่างไกลจาก
ความประมาทแลหรือ ย่อมไม่ทรงละทิ้งฉันทแลหรือ ฯ

สาตาคีรยัภษตอบว่

พระองค์ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ทรงสำรวม
แล้วในสัตว์ทั้งหลาย และทรงห่างไกลจากความประมาท
พระองค์เป็นผู้ตรัสรู้แล้ว ย่อมไม่ทรงละทิ้งฉันท ฯ

เหมาตยัภษถามว่

พระโคตมไม่ตรัสคำเท็จแลหรือ มีพระวาจาไม่หยาบคาย
แลหรือ ไม่ตรัสคำส่อเสียดแลหรือ ไม่ตรัสคำเพ้อเจ้อ
แลหรือ ฯ

สาตาคีรยัภษตอบว่

พระองค์ไม่ตรัสคำเท็จ มีพระวาจาไม่หยาบคาย และไม่ตรัส
คำส่อเสียด ตรัสคำที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว เพราะทรง
กำหนดด้วยพระปัญญา ฯ

เหมาตยัภษถามว่

พระโคตมไม่ทรงยินดีในกามทั้งหลายแลหรือ พระหฤทัย
ของพระโคตมไม่ขุ่นมัวแลหรือ พระโคตมทรงล่วงโมหะ
ได้แล้วหรือ พระโคตมทรงมีพระจักขุในธรรมทั้งหลาย
แลหรือ ฯ

สาตาคีรยัภษตอบว่

พระองค์ไม่ทรงยินดีในกามทั้งหลาย และพระหฤทัยของ
พระองค์ไม่ขุ่นมัว พระองค์ทรงล่วงโมหะได้ทั้งหมด พระองค์
ตรัสรู้แล้ว ทรงมีพระจักขุในธรรมทั้งหลาย ฯ

เหมาตยัภษถามว่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พระโคตมทรงถึงพร้อมแล้ว ด้วยวิชาแลหรือ ทรงมี
จรรยาบริสุทธิแลหรือ อาสวะทั้งหลายของพระองค์นั้นสิ้น
ไปแล้วแลหรือ ภพใหม่ไม่มีแลหรือ ฯ

สาตาคริยัภษตอบว่า

พระองค์ทรงถึงพร้อมแล้วด้วยวิชา และทรงมีจรรยาบริสุทธิ
อาสวะทั้งหลายของพระองค์สิ้นไปหมดแล้ว ภพใหม่ของ
พระองค์ไม่มี ฯ

เหมาตยัภษกล่าวว่

พระหฤทัยของพระโคตมผู้เป็นมุนี ถึงพร้อมแล้ว กายกรรม
วจีกรรม และมโนกรรม มาเราทั้งสองจงไปเฝ้าพระโคตม
ผู้ทรงถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรรยาทั้งเกิด ฯ

เหมาตยัภษชมเชยพระผู้มีพระภาคว่า

มาเกิดเราจงไปเฝ้าพระโคตมผู้มีพระขันธ์เพียงปลีแข่งเนื้อทราย
ผู้ชอบพอม เป็นนักปราชญ์ มีพระกระยาหารน้อย ไม่โลภ
เป็นมุนี ทรงฌานอยู่ในป่า เราเข้าไปเฝ้าพระโคตม ผู้จ
ราชสีห์ เสด็จเที่ยวไปพระองค์เดียว ไม่เสด็จมาสู่ภพใหม่
ไม่มีความห่วงใย ในกามทั้งหลาย แล้วจตุลถามถึงธรรม
เป็นเครื่องพ้นจากบ่วงมาร เราจตุลถามพระโคตมผู้ตรัสบอก
ผู้ทรงแสดง ผู้ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ผู้ตรัสรู้แล้ว
ผู้ทรงล่วงเวรภัยได้แล้ว ฯ

เหมาตยัภษทูลถามว่า

เมื่ออะไรเกิดขึ้น โลกจึงเกิดขึ้น โลกย่อมกระทำความ
เชยชิดในอะไร โลกยึดถืออะไร เมื่ออะไรมี โลก
จึงเดือดร้อน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรเหมาตยะ

เมื่ออายตนะภายในและภายนอก ๖ เกิดขึ้น โลกจึงเกิด
ขึ้น โลกย่อมกระทำความเชยชิดในอายตนะภายในและภายใน
นอก ๖ โลกยึดถืออายตนะภายในและภายนอก ๖ นั้น
แหละ เมื่ออายตนะภายในและภายนอก ๖ มี โลกจึง
เดือดร้อน ฯ

อุปาทานที่เป็นเหตุให้โลกต้องเดือดร้อนเป็นไฉน ข้าพระองค์
ทูลถามแล้ว ขอพระองค์ตรัสบอก ซึ่งธรรมชาติเป็นเครื่อง
ออกจากโลก บุคคลจะพ้นจากทุกข์ได้อย่างไร ฯ

กามคุณ ๕ ในโลกมีใจเป็นที่ ๖ เราประกาศแล้ว บุคคล
คลายความพอใจในกามคุณ ๕ นี้ได้แล้วย่อมพ้นจากทุกข์ได้
ด้วยอาการอย่างนี้ เราบอกซึ่งธรรมชาติเป็นเครื่องออกจาก
โลกนี้ ตามความเป็นจริง แก่ท่านทั้งหลายแล้ว ถ้าแม่ท่าน
ทั้งหลายฟังถามเราพันครั้ง เราก็จะบอกข้อนี้แก่ท่านทั้งหลาย
เพราะบุคคลย่อมพ้นจากทุกข์ได้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ
ในโลกนี้ใครเล่าข้ามโอชะได้ ในโลกนี้ใครเล่าข้ามอรรณพ
ได้ ใครย่อมไม่จมลงในอรรณพที่ลึกซึ้ง ไม่มีที่พึง ไม่มี
ที่ยึดเหนี่ยว ฯ

ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล มีปัญญา มีใจตั้งมั่นดีแล้ว มีความ
หมายรู้ ณ ภายใน มีสติทุกเมื่อ ย่อมข้ามพ้นโอชะที่ข้ามได้
แสนยาก ผู้นั้นเว้นจากกามสัญญา ล่วงสังโยชนทั้งปวงเสีย
ได้ มีความเพลิดเพลนและภพหมดสิ้นแล้ว ย่อมไม่จมลงใน
อรรณพ คือ สงสารอันลึก ฯ

เชิญท่านทั้งหลาย ดูพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้มีพระปัญญา
ลึกซึ้ง ผู้ทรงแสดงเนื้อความละเอียด ไม่มีความกังวล
ไม่ข้องแล้วในกามภพ พ้นวิเศษแล้วในอารมณ์ทั้งปวง ทรง
ดำเนินไปในทางอันเป็นทิพย์ ทรงแสวงหาคุณอันใหญ่
เชิญท่านทั้งหลายดูพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้มีพระนามไม่-
ทราวม ผู้ทรงแสดงเนื้อความละเอียด ผู้ทรงให้ปัญญา
ไม่ข้องแล้วในอภิชัยในกาม ทรงรู้ธรรมทั้งปวง มีพระปัญญาด
ิ
ทรงดำเนินไปในทางอันเป็นอริยะ ทรงแสวงหาคุณอันใหญ่ ฯ
วันนี้เราทั้งหลายเห็นดีแล้วหนอ สว่างไสวแล้ว ตั้งขึ้นดีแล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เพราะเราทั้งหลายได้เห็นพระสัมพุทธเจ้าผู้ทรงข้ามโอฆะได้
แล้ว หาอาสวะมิได้ ฯ

ยักษ์หนึ่งพันทั้งหมดเหล่านี้ มีฤทธิ์ มียศ ย่อมถึงพระผู้มี-
พระภาคพระองค์นั้น เป็นสรณะด้วยคำว่า พระองค์เป็น
พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมของข้าพระองค์ทั้งหลาย ข้าพระองค์
ทั้งหลาย จักขอนอบน้อมซึ่งพระสัมพุทธเจ้าและความที่พระ
ธรรมเป็นธรรมดี เทียวไปจากบ้านสู่บ้าน จากภูเขาสู่ภูเขา ฯ

จบเหมวตสูตรที่ ๙

อาฬวกสูตรที่ ๑๐

[๓๑๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในที่อยู่ของอาฬวกยักษ์ ใกล้เมือง
อาฬวี ครั้นนั้นแล อาฬวกยักษ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า จงออกไปเกิดสมณะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ดีละท่าน แล้วได้เสด็จออกไป อาฬวกยักษ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า จงเข้ามา
เกิดสมณะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละท่าน แล้วได้เสด็จเข้าไป แม้ครั้งที่ ๒
... แม้ครั้งที่ ๓ ... แม้ครั้งที่ ๔ อาฬวกยักษ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
จงออกไปเกิดสมณะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกูรท่าน เราจักไม่ออกไปละ
ท่านจงกระทำกิจที่ท่านจะพึงกระทำเถิด ฯ

อา. ดูกุรสมณะ ข้าพเจ้าจะถามปัญหาหะท่าน ถ้าว่าท่านจักไม่พยากรณ์
แก่ข้าพเจ้าไซ้ ข้าพเจ้าจะครึกครื้นจิตของท่านออกโยนทิ้ง จักจิกหัวใจของท่าน
หรือจักจับที่เท้าทั้งสองของท่านแล้วขว้างไปที่ฝั่งแม่น้ำคงคา ฯ

พ. เรายังไม่มองเห็นบุคคลผู้ที่จะพึงครึกครื้นจิตของเราออกโยนทิ้ง จะพึง
จิกหัวใจของเรา หรือจะพึงจับที่เท้าทั้งสองแล้วขว้างไปที่ฝั่งแม่น้ำคงคาได้ ในโลก
พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่มสัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์
เทวดาและมนุษย์ ดูกูรท่าน ก็และท่านหวังจะถามปัญหาถึงถามเถิด ฯ

ลำดับนั้น อาฬวกยักษ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๑๑] อะไรเล่าเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐที่สุดของบุรุษใน
โลกนี้ อะไรเล่าที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้
อะไรเล่าเป็นรสังขประโยชน์ให้สำเร็จกว่าสทั้งหลาย นัก
ปราชญ์ทั้งหลาย ได้กล่าวชีวิตของบุคคลผู้เป็นอยู่อย่างไรว่า
ประเสริฐที่สุด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

ศรัทธาเป็นทรัพย์ เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐที่สุดของบุรุษใน
โลกนี้ ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้
สัจจะแลเป็นรสังขประโยชน์ให้สำเร็จกว่าสทั้งหลาย นัก
ปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตของบุคคลผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาว่าประ
เสริฐที่สุด ฯ

บุคคลยอมข้ามโอฆะได้อย่างไร บุคคลยอมข้ามอรรณพได้
อย่างไร บุคคลยอมล่วงทุกข์ได้อย่างไร ย่อมบริสุทธิได้
อย่างไร ฯ

บุคคลยอมข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา ย่อมข้ามอรรณพได้
ด้วยความไม่ประมาท ย่อมล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร ย่อม
บริสุทธิได้ด้วยปัญญา ฯ

บุคคลยอมได้ปัญญาอย่างไร ย่อมหาทรัพย์ได้อย่างไร ย่อม
ได้ชื่อเสียงอย่างไร ย่อมผูกมิตรทั้งหลายไว้ได้อย่างไร บุคคล
ละจากโลกนี้ไปสู่อื่นแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศกอย่างไร ฯ

บุคคลเชื่อธรรมของพระอรหันต์ทั้งหลาย เพื่อบรรลุนิพพาน
เป็นผู้ไม่ประมาท มีปัญญาเป็นเครื่องสอดส่อง พึงอยู่ด้วยดี
ย่อมได้ปัญญา บุคคลผู้มีฐานะ กระทำสมถะ มีความหมั่น
ย่อมหาทรัพย์ได้ บุคคลยอมได้ชื่อเสียงด้วยสัจจะ ผู้ให้ยอม
ผูกมิตรไว้ได้ ผู้ใดมีศรัทธาอยู่ครองเรือน มีธรรม ๔ ประการ
นี้ คือ สัจจะ ธรรมะ วัติ จาคะ ผู้นั้นแลละจากโลกนี้
ไปแล้วย่อมไม่เศร้าโศก ถ้าว่าเหตุแห่งการได้ชื่อเสียงยังไป
กว่าสัจจะก็ดี เหตุแห่งการได้ปัญญายังไปกว่าหะก็ดี เหตุ
แห่งการผูกมิตรยังไปกว่าจาคะก็ดี เหตุแห่งการหาทรัพย์
ได้ยังไปกว่าขันติก็ดี มีอยู่ในโลกนี้ไซ้ เชิญท่านถามสมณ-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พราหมณ์เป็นอันมากแม่เหล่านีเกิด ๆ
บัดนี้ ข้าพระองค์จะฟังถามสมณพราหมณ์เป็นอันมากทำไม
เล่า วันนี้ ข้าพระองค์ทราบชัดประโยชน์อันเป็นไปในภพ
หน้า พระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่เมืองอาฬวีเพื่อประทับอยู่ เพื่อ
ประโยชน์แก่ข้าพระองค์หนอ วันนี้ ข้าพระองค์ทราบชัด
พระพักชโยเนยบุคคลผู้เลิศ ที่บุคคลถวายทานแล้วเป็นทาน
มีผลมาก ข้าพระองค์จักนอบน้อมพระสัมพุทธเจ้า และ
ความที่พระธรรมเป็นธรรมดี เทียวไปจากบ้านสู่บ้าน
จากเมืองสู่เมือง ฯ

จบอาฬวกสูตรที่ ๑๐

วิชัยสูตรที่ ๑๑

[๓๑๒] ถ้าว่าบุคคลเทียวไป ยืนอยู่ นั่ง นอน คู้เข้าหรือเหยียดออก
นั้นเป็นความเคลื่อนไหวของกาย กายประกอบแล้วด้วย
กระดูกและเอ็นฉาบด้วยหนังและเนื้อ ปกปิดด้วยผิว เต็ม
ด้วยไส้ อาหาร มีก้อนตับ มูตร หัวใจ ปอด ม้าม ไต
น้ำมูก น้ำลาย เหงื่อ มันข้น เลือด ไขข้อ ดี เปลามัน
อันปกุณผู้เป็นพาล ย่อมไม่เห็นตามความเป็นจริง อนึ่ง ของ
อันไม่สะอาดย่อมไหลออกจากช่องทั้งเก้าของกายนี้ทุกเมื่อ คือ
ขี้ตาจากตา ขี้หูจากหู และน้ำมูกจากจมูก บางคราวยอม
สำรอกออกจากปาก ดีและเสลดยอมสำรอกออก เหงื่อและ
หนองฝีซึมออกจากกาย อนึ่ง อวัยวะเบื้องสูงของกายนี้เป็น
โพล่ง เต็มด้วยมันสมอง คนพาลถูกอริชชาหุ้มห่อแล้ว ย่อม
สำคัญกายนั้นโดยความเป็นของสวยงาม ก็เมื่อใด เขาตาย
ขึ้นพอง มีสีเขียว ถูกทิ้งไว้ในป่า เมื่อนั้น ญาติทั้งหลาย
ย่อมไม่หวังโย สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก หมาป่า หมูหนอน
กา แร้ง และสัตว์เหล่านี้น ย่อมกัดกินกายนั้น ภิกษุ
ในศาสนานี้ ได้ฟังพระพุทธพจน์แล้ว มีความรู้ชัด เธอ
ย่อมกำหนดรู้กายนี้ ย่อมเห็นตามความเป็นจริงทีเดียว สรรีระ
ที่มีวิญญาณนี้เหมือนสรรีระที่ตายแล้วนั้น สรรีระที่ตายแล้วนั้น
เหมือนสรรีระที่มีวิญญาณนี้ ภิกษุพึงคลายความพอใจในกาย
เสียทั้งภายในและภายนอก ภิกษุนั้นมีความรู้ชัดในศาสนา
นี้ ไมยนิตแล้วด้วยฉันทระคะ ได้บรรลุอมฤตบท สงบ
ดับไม่จุติ กายนี้มีสองเท้า ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น อันบุคคล
บริหารอยู่ เต็มไปด้วยซากศพต่างๆ ถ้ายของไม่สะอาด
มีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้นให้ไหลออกจากทวารทั้งเก้า และ
ขับเหงื่อไหลให้ไหลออกจากขมขื่นนั้นๆ ผู้ใดพึงสำคัญเพื่อ
ยกย่องตัวหรือพึงดูหมิ่นผู้อื่น จักมีอะไร นอกจากการไม่เห็น
อริยสัจ ฯ

จบวิชัยสูตรที่ ๑๑

มนัสสูตรที่ ๑๒

[๓๑๓] ภัยเกิดแต่ความเขยชม อลิตีอระคะ โทสะ และโมหะ
ย่อมเกิดแต่ที่อยู่ ที่อันมิใช่ที่อยู่และความไม่เขยชมนี้แล
พระพุทธเจ้าผู้เป็นมุนีทรงเห็น (เป็นความเห็นของมุนี)
ผู้ใดตัดกิเลสที่เกิดแล้ว ไม่พึงปลูกให้เกิดขึ้นอีก เมื่อกิเลส
นั้นเกิดอยู่ ก็ไม่พึงให้หลังไหลเข้าไป บัณฑิตทั้งหลายกล่าว
ผู้นั้นว่าเป็นมุนีเอก เทียวไปอยู่ ผู้นั้นเป็นผู้แสวงหาคุณ
อันใหญ่ ได้เห็นสันติบท ผู้ใดกำหนดรู้ที่ตั้งแห่งกิเลส
ฆ่าพิษไม่ทำยางแห่งพิษให้หลังไหลเข้าไป ผู้นั้นแลเป็นมุนี
มีปรกติเห็นที่สุดแห่งความสิ้นไปแห่งชาติ ละอกศลวิตกเสีย
แล้ว ไม่เข้าถึงการนับว่าเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ผู้ใดรู้ชัดภพ
อันเป็นที่อาศัยอยู่ทั้งปวง ไม่ปรารถนาภพอันเป็นที่อาศัยอยู่
เหล่านั้นแม้ภพหนึ่ง ผู้นั้นแลเป็นมุนี ปราศจากกำหนด
ไมยนิตแล้ว ไม่ก่อกรรม เป็นผู้ถึงฝั่งโน้นแล้วแล อนึ่ง
ผู้ครอบงำธรรมได้ทั้งหมด รู้แจ้งธรรมทุกอย่าง มีปัญญาดี
ไม่เข้าไปติด (ไม่เกียวกะ) ในธรรมทั้งปวง ละธรรมได้
ทั้งหมด น้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สันติค้นหา นักปราชญ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี อนึ่ง ผู้มีกำลังคือปัญญาประกอบด้วย
 ศีลและวัตร มีจิตตั้งมั่น ยินดีในฉันท มีสติ หลุดพ้นจาก
 เครื่องข้อง ไม่มีกิเลสติดหลักรัด ไม่มีความสวาท นักปราชญ์
 ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือผู้เป็นมุนี (มีปัญญา) ไม่
 ประมาท เทียวไปผู้เดียว ไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและ
 สรรเสริญ ไม่สะดุ้งหวาดเพราะโลกธรรม เหมือนราชสีห์
 ไม่สะดุ้งหวาดเพราะเสียง ไม่ข้องอยู่ในตัณหาและทิฐิ
 เหมือนลมไม่ข้องอยู่ในตาข่าย ไม่ติดอยู่กับโลก เหมือน
 ดอกบัวไม่ติดอยู่กับน้ำ เป็นผู้รู้ ไม่ใช่ว่าใครๆ อันจะพึง
 นำไปได้ นักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดไม่ถึง
 ความยินดีหรือยินร้าย ในเรื่องที่คุณอื่นกล่าวมาด้วยอำนาจ
 การชมหรือการติ เหมือนเสาที่อยู่ที่ทำเป็นที่ยึดอาบ้ำ ผู้นั้น
 ปราศจากการจะ มีอันตรายตั้งมั่นดีแล้ว นักปราชญ์ย่อมประกาศ
 ว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดแลแต่ดำรงตนไว้ชื่อตรงดุจกระสวย
 เกลียดซึ่งแต่กรรมที่เป็นบาป พิจารณาเห็นกรรมทั้งที่ไม่เสมอ
 และที่เสมอ (ทั้งผิดทั้งชอบ) ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่า
 เป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดยังหมั่นแนบหรือปูนกลาง สรรวมตน
 ไม่ทำบาป เป็นมุนี มีจิตห่างจากบาป ไม่โกรธง่าย ไม่ว่าร้าย
 ใครๆ ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้
 ผู้ใดอาศัยอาหารที่ผู้อื่นให้เป็นอยู่ ได้ก่อนข้าวแต่ส่วนที่ดี
 ส่วนปานกลางหรือส่วนที่เหลือ ไม่อาจจะกล่าวชม ทั้งไม่
 กล่าวทับทมิให้หายกตักตั่ว ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่า
 เป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดไม่หมกมุ่นอยู่ในรูปแห่งหญิงอะไรๆ
 ที่กำลังเป็นสาวเป็นผู้รู้เทียวไปอยู่ ปราศจากความยินดีใน
 เมถุน ไม่กำหนัด หลุดพ้นแล้วจากความมัวเมาประมาท
 ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้รู้จักโลก
 เห็นปรมาตมประโยชน์ ชำมพันโอฆะและสมุทรา เป็นผู้คงที่
 ตัดกิเลสเครื่องร้อยรัดได้ขาดแล้ว อันที่รู้หรือตักเตือนหาอาศัยไม่
 ได้แล้ว ไม่มีอาสวะ ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี
 คนทั้งสองไม่เสมอกัน มีที่อยู่และความเป็นอยู่ไกลกัน คือ
 คฤหัสถ์เลี้ยงลูกเมีย ส่วนภิกษุไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา
 มีวัตรงาม คฤหัสถ์ไม่สำรวมเพราะบันรอนสัตว์อื่น ภิกษุเป็น
 มุนี สำรวมเป็นนิตย รักษาสัตว์มีชีวิตไว้ นกยงมีสร้อยคอ
 เขียว บินไปในอากาศ ยังรู้ความเร็วของหงส์ไม่ได้ในกาล
 ไหนๆ ฉันทิ คฤหัสถ์ทำตามภิกษุผู้เป็นมุนี สดเจียบ
 พงอยู่ในป่าไม่ได้ ฉันทิ ๑

จบมุนีสสูตรที่ ๑๒

จบอุทวารวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อรคสูตร ๒. ธนียสูตร ๓. ชัคควิสาณสูตร ๔. กสิการทวาช-
 *สูตร ๕. จุนทสูตร ๖. ปราภาสูตร ๗. วสสสูตร ๘. เมตตสูตร
 ๙. เหมวตสูตร ๑๐. อาฬวกสูตร ๑๑. วิชยสูตร ๑๒. มุนีสสูตร บัณฑิต
 เรียกว่าอุทวารวรรค ๑

สุตตันตปิฎก จุฬวรรคที่ ๒

รัตนสูตรที่ ๑

[๓๑๔] ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้ว ในประเทศนี้กิตติ หรือภุมม-
 เทวดาเหล่าใดประชุมกันแล้ว ในอากาศกิตติ ขอมหมู่ภูต
 ทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดี และจงฟังภายิตโดยเคารพ ดูกร
 ภูตทั้งปวง เพราะเหตุนี้แล ท่านทั้งหลายจงตั้งใจฟัง ขอ
 จงแผ่เมตตาจิตในหมู่มนุษย์ มนุษย์เหล่าใดนำพลีกรรมไป
 ทั้งกลางคืนกลางวัน เพราะเหตุนี้แล ท่านทั้งหลายจง
 เป็นผู้ไม่ประมาท รักษามนุษย์เหล่านั้น ทรัพย์เครื่องปลื้มใจ
 อย่างใดอย่างหนึ่งในโลกนี้หรือในโลกอื่น หรือรัตนะใดอัน
 ประณีตในสวรรค์ ทรัพย์และรัตนะนั้นนั้นเสมอด้วยพระตถาคต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 ไม่มีเลย พุทธรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะ-
 วาจาเน ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระศากย-
 มุนีผู้มีพระหฤทัยดำรงมั่น ได้บรรลุธรรมใดอันเป็นที่สิ้น
 กิเลส เป็นที่สํารอกกิเลส เป็นอมฤตธรรมอันประณีต
 ธรรมชาตือะไรๆ อันสมควรด้วยพระธรรมนั้นย่อมไม่มี
 ธรรมรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะวาจาเน ขอ
 ความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด
 ทรงสรรเสริญแล้วซึ่งสมาธิใด ว่าเป็นธรรมอันสะอาด
 บัณฑิตทั้งหลายกล่าวสมาธิใด ว่าเป็นผลในลำดับสมาธิอื่น
 เสมอด้วยสมาธินั้นย่อมไม่มี ธรรมรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอัน
 ประณีต ด้วยสัจจะวาจาเน ขอความสวัสดี จงมีแก่สัตว์
 เหล่านี้ บุคคล ๘ จำพวก ๔ คู่ อันสัตบุรุษทั้งหลาย
 สรรเสริญแล้ว บุคคลเหล่านั้นควรแก้ทุกขนิทาน เป็น
 สวากของพระสุคต ทานที่บุคคลถวายแล้วในทานเหล่านั้น
 ย่อมมีผลมาก สังฆรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอันประณีต ด้วย
 สัจจะวาจาเน ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระอริย-
 บุคคลเหล่าใดในศาสนาของพระโคตม ประกอบด้วยดีแล้ว
 (ด้วยกายประโยคและวชิประโยคอันบริสุทธิ์) มีใจมั่นคง
 เป็นผู้ไม่มีความหวั่นไหว (ในกายและชีวิต) พระอริยบุคคล
 เหล่านั้น บรรลุหรือหัตผลที่การบรรลุยังลงสู่อมตนิพพาน
 ได้ซึ่งความดับกิเลส โดยเปล่าเสียผลอยู่ สังฆรัตนะแม่นี่
 เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะวาจาเน ขอความสวัสดี
 จงมีแก่สัตว์เหล่านี้ เสาเชือกที่ฝังลงดิน ไม่หวั่นไหว
 เพราะลมทั้งสี่ทิศ ฉันทะ ผู้ใดพิจารณาเห็นอริยสัจทั้งหลาย
 เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นสัตบุรุษ ผู้ไม่หวั่นไหวเพราะโลกธรรม
 มีอุปมาฉันทะนั้น สังฆรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอันประณีต ด้วย
 สัจจะวาจาเน ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระอริย-
 บุคคลเหล่าใด ทำให้แจ้งซึ่งอริยสัจทั้งหลาย อันพระ-
 ศาสดาทรงแสดงดีแล้ว ด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง พระอริย-
 บุคคลเหล่านั้น ยังเป็นผู้ประมาทอย่างแรงกล้าอยู่ก็จริง
 ถึงกระนั้นท่านย่อม ไม่ยึดถือเอาภพที่ ๘ สังฆรัตนะแม่นี่เป็น
 รัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะวาจาเน ขอความสวัสดีจงมี
 แก่สัตว์เหล่านี้ สักกายทิฐิและวิจิกิจฉา หรือแม่สลิปปต-
 ปรามาส อันใดอันหนึ่งยังมีอยู่ ธรรมเหล่านั้นอันพระ-
 อริยบุคคลนั้นละได้แล้ว พร้อมด้วยความถึงพร้อมแห่งการ
 เห็น (นิพพาน) ที่เดียว อนึ่งพระอริยบุคคลเป็นผู้พ้นแล้ว
 จากอบายทั้ง ๔ ทั้งไม่ควรเพื่อทำอกุศลทั้ง ๖ (คือ
 อนันตริยกรรม ๕ และการเข้าริด) สังฆรัตนะแม่นี่ เป็นรัตนะ
 อันประณีต ด้วยสัจจะวาจาเน ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์
 เหล่านี้ พระอริยบุคคลนั้น ยังทำบาปกรรมด้วยกาย
 ด้วยวาจา หรือด้วยใจก็จริง ถึงกระนั้น ท่านก็ไม่ควรเพื่อจะ
 ปกปิดบาปกรรมอันนั้น ความที่บุคคลผู้มีธรรมเครื่อง
 นิพพานอันตนเห็นแล้ว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อปกปิดบาปกรรมนั้น
 พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว สังฆรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอัน
 ประณีต ด้วยสัจจะวาจาเน ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์
 เหล่านี้ พุมไม่ในปามียอดอันบานแล้วในเดือนต้นใน
 คิมหันตฤดู ฉันทะ พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมอัน
 ประเสริฐยิ่ง เป็นเครื่องให้ถึงนิพพาน เพื่อประโยชน์
 เกื้อกูล มีอุปมาฉันทะนั้น พุทธรัตนะแม่นี่ เป็นรัตนะอัน
 ประณีต ด้วยสัจจะวาจาเน ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์
 เหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงทราบธรรมอัน
 ประเสริฐ ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ ทรงนำมา
 ซึ่งธรรมอันประเสริฐ ไม่มีผู้ยิ่งไปกว่า ได้ทรงแสดง
 ธรรมอันประเสริฐ พุทธรัตนะแม่นี่เป็นรัตนะอันประณีต
 ด้วยสัจจะวาจาเน ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระ-
 อริยบุคคลเหล่าใด ผู้มีจิตอันแน่วแน่ในภพต่อไป มีกรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เกาสันแล้ว ไม่มีกรรมใหม่เครื่องสมภพ พระอริย-
บุคคลเหล่านั้นมีพืชอันสิ้นแล้ว มีความพอใจไม่งอกงาม
แล้ว เป็นนักปราชญ์ยอมนิพพาน เหมือนประทีปอัน
ดับไปฉะนั้น สังฆรัตนะเมื่อนี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วย
สังฆาวาจา นี้ ขอความสวัสดีจึงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูตเหล่า
ใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่า
ใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลายจงนมัสการ
พระพุทธเจ้าผู้ไปแล้วอย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์ทั้ง
หลายบูชาแล้ว ขอความสวัสดีจึงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูต
เหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดา
เหล่าใด ประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลาย
จงนมัสการพระธรรมอันไปแล้วอย่างนั้น อันเทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว ขอความสวัสดีจึงมีแก่สัตว์เหล่านี้
ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดา
เหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลายจงนมัสการ
พระสงฆ์ผู้ไปแล้วอย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
บูชาแล้ว ขอความสวัสดีจึงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ฯ

จบรัตนสูตรที่ ๑

อามคันธสูตรที่ ๒

ติสสดาบสทูลถามพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสป ด้วยคาถาความว่า

[๓๑๕] สัตบุรุษทั้งหลายบริโภคน้ำฟาง ลูกเดียว ถั่วเขียว ใบ
ไม้ เหง้ามัน และผลไม้ที่ได้แล้วโดยธรรม หาปรารภนา
กามกล่าวคำเหล่านี้แหละ ไม่ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคพระ
นามว่ากัสสป พระองค์เมื่อเสวยเนื้อชนิดใดที่ผู้อื่นทำสำเร็จ
ดีแล้ว ตบแต่งไว้ถวายอย่างประณีต เมื่อเสวยข้าวสุก
แห่งข้าวสาลี ก็ชื่อว่ายอมเสวยกลืนดิบ ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพรหม พระองค์ตรัสอย่างนี้ว่า กลืน
ดิบยอม ไม่ควรแก่เรา แต่ยังเสวยข้าวสุกแห่งข้าวสาลีกับ
เนื้อนกที่บุคคลปรุงดีแล้ว ข้าแต่พระผู้มีพระภาคพระนาม
ว่ากัสสป ข้าพระองค์ขอทูลถามความข้อนี้กะพระองค์ว่า
กลืนดิบของพระองค์มีประการอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า
การฆ่าสัตว์ การทุบตี การตัด การจองจำ การลัก การพูด-
เท็จ การกระทำความหวัง การหลอกลวง การ
เรียนคัมภีร์ที่ไร้ประโยชน์ และการคบหาภรรยาผู้อื่น นี้
ชื่อว่ากลืนดิบ เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลืนดิบเลย ชน
เหล่าใดในโลกนี้ ไม่สำรวมในกามทั้งหลาย ยินดีใน
รสทั้งหลาย เจือปนไปด้วยของไม่สะอาด มีความเห็น
ว่าทานที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล มีการงานไม่เสมอ บุคคล
พึงแนะนำได้โดยยากนี้ ชื่อว่ากลืนดิบของชนเหล่านั้น เนื้อ
และโภชนะ ไม่ชื่อว่าเป็นกลืนดิบเลย ชนเหล่าใดผู้เศร้า-
หมอง หยาบข้า หน้าไหว้หลังหลอก ประทุษร้ายมิตร
ไม่มีความกรุณา มีมานะจัด มีปกติไม่ให้ และไม่ให้อะไรฯ
แก่ใครๆ นี้ชื่อว่ากลืนดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะ
ไม่ชื่อว่ากลืนดิบเลย ความโกรธ ความมัวเมา ความ
เป็นคนหัวดื้อ ความตั้งอยู่ผิด มายา ฤษยา ความมยกตน
ความถือตัว ความดุนพิน และความสนิทนสมด้วยอัสติ-
บุรุษทั้งหลาย นี้ชื่อว่ากลืนดิบ เนื้อและโภชนะ ไม่ชื่อ
ว่ากลืนดิบเลย ชนเหล่าใดในโลกนี้ มีปกติประพฤติ
ลามก กู้หนี้ยาแล้วไม่ใช้ พูดเสียดสี พูดโก่ง เป็นคน
เทียม เป็นคนต่ำทราม กระทำกรรมหยาบข้า นี้ชื่อว่า
กลืนดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะ ไม่ชื่อว่ากลืนดิบ
เลย ชนเหล่าใดในโลกนี้ ไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย ชักชวน
ผู้อื่นประกอบการเบียดเบียน ทูลสอ ร้ายกาจ หยาบคาย
ไม่เอื้อเฟื้อ นี้ชื่อว่ากลืนดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและ
โภชนะ ไม่ชื่อว่ากลืนดิบเลย สัตว์เหล่าใดกำหนดแล้วใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 สัตว์เหล่านี้ โกรธเคือง ขาสัตว์ ขวนขวายในอกุศลเป็น
 นิตย์ ตายไปแล้วย่อมถึงที่มืด มีหัวลงตกไปสู่นรก นี้
 ชื่อว่ากลืนดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่า
 กลืนดิบเลย การไม่กินปลาและเนื้อ ความเป็นคน
 ประพฤติเปลือย ความเป็นคนโล้น การเกล้าขญา ความ
 เป็นผู้หมักหมมด้วยธุลี การครองหนังเสือพร้อมทั้งเล็บ
 การบำเรอไฟ หรือแม้ว่าความเศร้าหมองในกายที่เป็นไป
 ด้วยความปรารถนา ความเป็นเทวดา การย่างกิเลสเป็นอัน
 มากในโลก มนต์และการเซ็นสรวง ยัญและการชอง-
 เสพกฤต ย่อมไม่ยังสัตว์ผู้ไม่ข้ามพ้นความสงสัยให้หมดจด
 ได้ ผู้ใด ค้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหกเหล่านั้น รู้แจ้งอินทรีย์
 แล้ว ตั้งอยู่ในธรรม ยินดีในความเป็นคนตรงและอ่อน
 โยน ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้องเสียได้ ละทุกขได้ทั้งหมด
 ผู้นั้นเป็นนักปราชญ์ ไม่ติดอยู่ในธรรมที่เห็นแล้ว และ
 ฟังแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสบอกความข้อนี้น้อยๆ ด้วยประการ-
 ฉะนี้ ดิสดาบสผู้ถึงฝั่งแห่งมนต์ได้ทราบความข้อนั้นแล้ว
 พระผู้มีพระภาคผู้เป็นมุนี ทรงประกาศด้วยพระคาถาทั้ง
 หลาย อันวิจิตรว่า บุคคลผู้ที่ไม่มิกลิณดิบ ผู้อันตันทา
 และทิสูไม่อาศัยแล้ว ตามรู้ได้ยาก ดิสดาบสฟังบท
 สภาษิตซึ่งไม่มิกลิณดิบ อันเป็นเครื่องบรรเทาเสียซึ่งทุกข์
 ทั้งปวง ของพระพุทธเจ้าแล้ว เป็นผู้มิไฉนอบน้อม
 ถวายบังคมพระบาทของตถาคต ได้ทูลขอบรรพชาที่อาสนะ
 นั้นแล ฯ

จบอามคันธสูตรที่ ๒

หิริสูตรที่ ๓

[๓๑๖] บุคคลผู้ไม่มีหิริ เกลียดหิริ กล่าวอยู่ว่าเราเป็นเพื่อน
 ของท่าน ไม่เอื้อเฟื้อการงานแห่งมิตรของตน ฟังรู้ว่า นั้น
 ไม่ใช่มิตรของเรา มิตรใดพูดวาจาน่ารัก แต่ไม่ประกอบ
 ด้วยประโยชน์ในมิตรทั้งหลาย บัณฑิตย่อมกำหนดรู้ผู้นั้น
 ว่าไม่ทำตามคำพูด มิตรใดหวังความแตกกัน ไม่ประมาท
 คอยหาความผิดเท่านั้น มิตรนั้น ไม่ควรเสพ ส่วนมิตรที่
 วางใจได้ เหมือนบุตรที่เกิดแตก ซึ่งผู้อื่นกล่าวเหตุตั้ง
 ร้อยอย่างพันอย่างก็ให้แตกกันไม่ได้ มิตรนั้นแลควรเสพ
 ความเพียร อันเป็นเหตุกระทำความปราโมทย์ นำความ
 สรรเสริญมาให้ นำสุขมาให้ ผลานิสงส์อันนำสู่ระสมการ
 แก่บุรุษ ไปอยู่ ย่อมเจริญ บุคคลดีมีรสแห่งความอิม
 เอบในธรรม ตีมีรสอันเกิดแต่ความสดกิลเลสและรสแห่ง
 ความสงบแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวายไม่มีบาป ฯ

จบหิริสูตรที่ ๓

มงคลสูตรที่ ๔

[๓๑๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
 อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล เทวดาตนหนึ่ง เมื่อ
 ปฐมยามล่วงไปแล้ว มีรัศมีอันงดงามยิ่ง ทำพระวิหารเชตวันทั้งสี่ให้สว่าง
 ใสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควร
 ส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๑๘] เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ผู้หวังความสวัสดิได้พากันคิด
 มงคลทั้งหลาย ขอพระองค์ได้โปรดตรัสอุดมมงคล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาตอบว่า

การไม่คบคนพาล ๑ การคบบัณฑิต ๑ การบูชาบุคคลที่
 ควรบูชา ๑ นี่เป็นอุดมมงคล การอยู่ในประเทศอันสม
 คาร ๑ ความเป็นผู้มีบุญอันทำไว้แล้วในกาลก่อน ๑ การ
 ตั้งตนไว้ชอบ ๑ นี่เป็นอุดมมงคล พาหุสัจจะ ๑ ศิลป ๑
 วินัยที่ศึกษาดีแล้ว ๑ วาจาสุภาสิต ๑ นี่เป็นอุดมมงคล
 การบำรุงมารดาบิดา ๑ การสงเคราะห์บุตรภรรยา ๑ การ-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
งานอันไม่อาภูล ๑ นี่เป็นอุดมมงคล ทาน ๑ การ
ประพฤติธรรม ๑ การสงเคราะห์ญาติ ๑ กรรมอันไม่มี
โทษ ๑ นี่เป็นอุดมมงคล การงดเว้นจากบาป ๑ ความ
สำรวมจากการดื่มน้ำเมา ๑ ความไม่ประมาทในธรรมทั้ง
หลาย ๑ นี่เป็นอุดมมงคล ความเคารพ ๑ ความ
ประพฤติก่อมน ๑ ความสันโดษ ๑ ความกตัญญู ๑
การฟังธรรมโดยกาล ๑ นี่เป็นอุดมมงคล ความอดทน ๑
ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การได้เห็นสมณะทั้งหลาย ๑ การ
สนทนาธรรมโดยกาล ๑ นี่เป็นอุดมมงคล ความเพียร ๑
พรหมจรรย์ ๑ การเห็นอริยสัจ ๑ การกระทำนิพพาน
ให้แจ้ง ๑ นี่เป็นอุดมมงคล จิตของผู้ได้อันโลกธรรม
ทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว ไม่เศร้าโศก
ปราศจากธุลี เป็นจิตเกษม นี่เป็นอุดมมงคล เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลายทามงคลเช่นนี้แล้ว เป็นผู้ไม่ปราศ
ในข้าศึกทุกหมู่เหล่า ย่อมถึงความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน
นี่เป็นอุดมมงคลของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น ฯ

จบมงคลสูตรที่ ๔

สุจิโถมสูตรที่ ๕

[๓๑๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ (แท่นหิน) เติงมีแม่เฒ่า
ในที่อยู่ของสุจิโถมยักษ ใกล้เคียง (เทว) บ้านคยา กสิมยนั้นแล ขรยักษและ
สุจิโถมยักษเดินผ่านไปในที่ใกล้พระผู้มีพระภาค ลำดับนั้น ขรยักษได้กล่าว
กะสุจิโถมยักษว่า นั้นสมณะ สุจิโถมยักษได้กล่าวกะขรยักษว่า นั้นไม่ใช่สมณะ
นั้นเป็นสมณะเทียม เราทราบชัดว่าสมณะหรือสมณะเทียมเพียงไร ลำดับนั้น
สุจิโถมยักษเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วน้อมกายของตนเข้าไป
ใกล้พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงเบนกาย (ของสุจิโถมยักษ) ออกไป
สุจิโถมยักษทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่านกล่าวข้าพเจ้าหรือสมณะ พระผู้มี-

*พระภาคตรัสว่า เราไม่กล่าวท่านดอกผู้มีอายุ แต่สัมผัสของท่านลามก ฯ

สุ. ดุรสมณะ ข้าพเจ้าจักถามปัญหาของท่าน ถ้าท่านไม่พยากรณ์ไซ้
ข้าพเจ้าจักควักดวงจิตของท่านออกโยนทิ้งเสียหรือจักฉีกหทัยของท่านเสีย หรือจัก
จับที่เท้าทั้งสองแล้วขว้างไป ในแม่น้ำคงคาฝั่งโน้น ฯ

พ. เราไม่เห็นบุคคลในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ใน
หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ผู้ซึ่งจะควักดวงจิตของเราออก
โยนทิ้ง หรือจะฉีกหทัยของเราเสีย หรือจะจับที่เท้าทั้งสองแล้วขว้างไปในแม่น้ำ
คงคาฝั่งโน้น ผู้มีอายุ ก็เล่าท่านปรารภจะถามปัญหาข้อใด ก็จงถามเถิด ฯ

ลำดับนั้นแล สุจิโถมยักษทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๒๐] รากะและโทสะมีอะไรเป็นเหตุเกิด ความไม่ยินดี ความ
ยินดี ขนลุกขนพอง เกิดแต่อะไร วิตกทั้งหลายเกิดแต่อะไร
แล้วจึงปล่อยลงไปหาใจที่เป็นกุศล เหมือนพวกเด็กน้อยเอา
ด้ายผูกตีนกาแล้วปล่อยลงไป ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

รากะและโทสะมีอัสสาพเป็นเหตุเกิด ความไม่ยินดี ความ
ยินดี ขนลุกขนพอง เกิดแต่อัสสาพนี้ วิตกทั้งหลายเกิดแต่
อัสสาพนี้แล้วปล่อยลงไปหาใจที่เป็นกุศล เหมือนพวกเด็ก
น้อยเอาด้ายผูกตีนกาแล้วปล่อยลงไป ฉะนั้นก็เลสทั้งหลาย
มีรากะเป็นต้น เกิดแต่ความเยื่อใย เกิดในตน เหมือน
ย่านไทรเกิดแต่ต้นไทร ฉะนั้น ก็เลสเป็นอันมาก ชานไป
แล้วในกามทั้งหลาย เหมือนเกายานทรายวิ่งรัดไปแล้วในป่า
สัตว์เหล่าใด ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่กิเลสเหล่านั้นว่ามีกิเลสใดเป็นเหตุ
สัตว์เหล่านั้นย่อมบรรเทาซึ่งหมู่กิเลสได้ ท่านจงฟังเถิด
ยักษ สัตว์เหล่าใดย่อมบรรเทาซึ่งหมู่กิเลสได้ สัตว์เหล่านั้น
ย่อมข้ามพ้นซึ่งโอฆะอันข้ามได้โดยยาก ที่ยังไม่เคยข้ามแล้ว
เพื่อความไม่เกิดอีก ฯ

จบสุจิโถมสูตรที่ ๕

ธรรมจริยสูตรที่ ๖

[๓๒๑] พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวความประพฤติทั้งที่เป็นโลกียและ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
โลกุตทั้งสองนี้ คือ ความประพฤติธรรม พรหมจรรย์
ว่าเป็น (แก้วอันสูงสุด) ธรรมเครื่องอยู่อันสูงสุด ถึงแม้
บุคคลออกบวชเป็นบรรพชิต ถ้าบุคคลนั้นเป็นชาติปากกล้า
ยินดีแล้วในความเบียดเบียนดุจเนื้อไขว้ ความเป็นอยู่ของ
บุคคลนั้นเลวทราม ย่อมยังกิเลสฐลิมิราคะเป็นต้นของตนให้
เจริญ ภิกษุผู้ยินดีแล้วในความทะเลาะ ถูกธรรมคือโมหะ
หุ้มห่อแล้ว ย่อมไม่รู้ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว แม้
อันเหล่าภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักบอกแล้ว ภิกษุผู้ถูกอริชชา
หุ้มห่อแล้ว ทำตนที่อบรมแล้วให้ลำบากอยู่ ย่อมไม่รู้ความ
เศร้าหมอง ย่อมไม่รู้ทางอันให้ถึงนรก เมื่อไม่รู้ก็เข้าถึง
วินิบาต เข้าถึงครุฑจากครุฑ เข้าถึงที่มืดจากที่มืด ภิกษุผู้
เช่นนั้นแล ละไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความทุกข์ กับบุคคลใดผู้
มีการงานเศร้าหมองเห็นปานนี้ตลอดกาลนาน พึงเป็นผู้เต็ม
แล้วด้วยบาป เหมือนหลุมลึกที่เต็มอยู่ยาวนาน พึงเป็นหลุม
เต็มด้วยคุณ ฉะนั้น บุคคลนั้นเป็นผู้มีกิเลสเครื่องยึดวน
หมดจดได้โดยยาก ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงรู้จัก
บุคคลผู้อาศัยเรือน ผู้มีความปรารถนาลามก ผู้มีความตำรา
ลามก ผู้มีอาจารย์และโคจรลามกเห็นปานนี้ เธอทั้งหลายพึง
เป็นผู้พร้อมเพรียงกันเว้นบุคคลนั้นเสีย จงกำจัดบุคคลผู้เป็น
เพียงดังเกลบ จงคร่าบุคคลผู้เป็นเพียงดังหยากเยื่อออกเสีย
แต่นั้นจงขับบุคคลผู้ไม่ใช่สมณะแต่มีความสำคัญว่าเป็น
สมณะ ไปเสีย ครั้นกำจัดบุคคลผู้มีความปรารถนาลามก มี
อาจารย์และโคจรลามกออกไปแล้ว เธอทั้งหลายผู้บริสุทธิ์
แล้ว มีความเคารพกันและกัน จงสำเร็จการอยู่รวมด้วย
บุคคลผู้บริสุทธิ์ทั้งหลาย แต่มัน เธอทั้งหลายผู้พร้อมเพรียง
กัน มีปัญญาเครื่องรักษาตน จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ

จบธรรมจริยสูตรที่ ๖

พรหมณธรรมิกสูตรที่ ๗

[๓๒๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พรหมณมหาศาลชาว
แคว้นโกศลเป็นอันมาก ผู้แก่เฒ่าเป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ เข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่าน
การปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วทูลถาม
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ บัดนี้ พวกพรหมณีย่อมปรากฏใน
พรหมณธรรมของพวกพรหมณีก่าหรือ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพรหมณ
ทั้งหลาย บัดนี้ พวกพรหมณีย่อมปรากฏในพรหมณธรรมของพวกพรหมณ
ก่าไม่ ฯ

พ. ขอประทานพระวโรกาส ขอท่านพระโคตมโปรดตรัสพรหมณธรรม
ของพวกพรหมณีก่า แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด ถ้าท่านพระโคตมไม่มีความหนัก
พระทัย ฯ

ภ. ดูกรพรหมณทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงตั้งใจ จงใส่ใจ
ให้ดี เราจักกล่าว ฯ

พรหมณมหาศาลเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาค
ได้ตรัสสถาปนาประเด็นนี้ว่า

[๓๒๓] ถ้าหากทั้งหลายมีในครั้งก่อน สรรวมตน มีตบะละเบญจกาม-
คุณแล้ว ได้ประพฤติประโยชน์ของตนๆ พวกพรหมณ
แต่เก่าก่อนไม่มีสัจฉะ ไม่มีเงิน ไม่มีสิ่งของต่างๆ
พรหมณเหล่านั้น มีทรัพย์และข้าวเปลือกอันเป็นส่วนแห่ง
การสหายามนัต ได้รักษาขมทรัพย์อันประเสริฐไว้ กัดที่
ประตูเรือนทากทั้งหลาย เริ่มทำตั้งไว้แล้วเพื่อพรหมณเหล่า
นั้น ทากทั้งหลายได้สำคัญกัดนั้นว่า เป็นของที่ตนควรให้
แก่พรหมณเหล่านั้น ผู้แสวงหากัดที่เริ่มทำไว้แล้วด้วย
ศรัทธา ขาวขนบท ขาวแวนแคว้น ผู้มั่งคั่งด้วยผ้าที่ย้อม
ด้วยสีต่างๆ และด้วยที่นอนและที่อยู่ ได้นอบน้อมพรหมณ
เหล่านั้น พรหมณทั้งหลายผู้อันธรรมาภิบาลแล้ว ใครๆ ไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 พึงฆ่า ไม่พึงชนะ ใครๆ ไม่ห้ามพราหมณ์เหล่านั้น ที่
 ประตู่แห่งสกุลทั้งหลาย โดยประการที่ปวง พราหมณ์เหล่านี้นั้นประพฤติพรหมจรรย์ตั้งแต่เป็นเด็กมาตลอดเวลาสืบแปด
 ปี ได้เที่ยวไปแสวงหาวิชาและจรรยาในกาลก่อน พราหมณ์เหล่านั้นไม่ไปหาหญิงอื่น ทั้ง ไม่ซื้อภรรยา อยู่ร่วมกันเพราะ
 ความรัก ชอบใจเสมอกันเท่านั้น พราหมณ์ผู้เป็นสามี ย่อม
 ไม่รวมกับภรรยาผู้เว้นจากกฤต นอกจากสมัยที่ควรจะรวม
 พราหมณ์ย่อม ไม่รวมเมถุนธรรมในระหว่างโดยแท้ พราหมณ์
 ทั้งหลายสรรเสริญพรหมจรรย์ คือ ความเป็นผู้ซื่อตรง ความ
 อ่อนโยน ตบะความสงบเสถียร และความไม่เบียดเบียน และ
 แม้ความอดทน พราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหม ผู้มีความบาก
 บั่นมั่นคง เป็นผู้สูงสุดกว่าพราหมณ์เหล่านั้น และพราหมณ์
 นั้นย่อม ไม่เสพเมถุนธรรมโดยที่สุดความผิด พราหมณ์บาง
 พวก ผู้มีชาติแห่งบุคคลผู้รู้แจ้งในโลกนี้ศึกษาตามวัตรของ
 พราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหมนั้นอยู่ ได้สรรเสริญพรหมจรรย์
 คือและแม้เช่นดี พราหมณ์ทั้งหลายขอข้าวสาร ที่นอน ผ้า
 เนยใสและน้ำมัน แล้วรวบรวมไว้โดยธรรม ได้กระทำยัญ คือ
 ทานแต่สัตตฤ มิใช่ข้าวสารเป็นต้นที่เขาให้แล้วนั้น ในยัญที่ตน
 ตั้งไว้ พราหมณ์เหล่านั้นไม่ฆ่าแม่โคเลย มารดา บิดา พี่น้อง
 ชายหรือญาติเหล่าอื่น มิตรผู้ยิ่งใหญ่ ไม่ฆ่าแม่โค ซึ่งเป็นที่เกิด
 แห่งปัญจโครสอันเป็นยา จันได แม่โคเหล่านี้ให้ข้าว ให้
 กำลัง ให้วรรณะ และให้ความสุข พราหมณ์เหล่านั้น
 ทราบอำนาจประโยชน์นี้แล้ว จึง ไม่ฆ่าแม่โคเลย ฉะนั้น
 พราหมณ์ทั้งหลายผู้ละอายดื้ออาน มีร่างกายใหญ่ มีวรรณะ
 มียศ ขวนขวายในกิจน้อยใหญ่ โดยธรรมของตน ได้
 ประพฤติแล้วด้วยข้อปฏิบัติอันเป็นเหตุให้หมู่มสัตว์นี้ถึงความ
 สุขในโลก ความวิปลาสได้มีแก่พราหมณ์เหล่านั้น เพราะ
 ได้เห็นกามสุขอัน (ลามก) น้อย ที่เกิดขึ้นจากกามคุณ
 อันเป็นของ (ลามก) น้อย พราหมณ์ทั้งหลายได้
 ปราบธนาเพ่งเล็งสมบัติของพระราชา เหล่านารีที่ประดับ
 ดีแล้ว รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ที่สร้างตกแต่งไว้เป็นอย่างดี
 มีการขลิบอันวิจิตร พื้นที่เรือน เรือนที่สร้างกันเป็นห้องๆ
 และโคสุมบัตซึ่งเป็นของมนุษย์อันโอฬาร เคลื่อนกล่นไป
 ด้วยฝูงโค ประกอบไปด้วยหมื่นนารีผู้ประเสริฐ พราหมณ์
 เหล่านั้นผูกมนต์ในที่นั้นแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระเจ้าโอกาก-
 ราชในกาลนั้นกราบทูลว่า พระองค์มีทรัพย์และข้าาเปลือก
 มากมาย ขอเชิญพระองค์ทรงบูชายัญเกิด พระราชทรัพย์
 เครื่องปลื้มใจของพระองค์มีมาก ลำดับนั้นแล พราหมณ์
 ทั้งหลายยังพระราชผู้ประเสริฐ ให้ทรงยินยอมบูชายัญ
 อัสนะ มะธิสเมระ (สัมมาปาสะ) วาขเปยยะ นิรักคพะ
 พระราชาทรงบูชายัญเหล่านี้แล้ว ได้พระราชทานทรัพย์แก่
 พราหมณ์ทั้งหลาย คือ แม่โค ที่นอน ผ้า เหล่านารีที่
 ประดับดีแล้ว รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ที่สร้างตกแต่งไว้
 เป็นอย่างดี มีการขลิบอันวิจิตร รับสั่งให้เอาธัญชาติต่างๆ
 บรรจเรือที่นำรินรมย์ อันกินไว้เป็นห้องๆ จนเต็มทุกห้อง
 แล้วได้พระราชทานทรัพย์แก่พราหมณ์ทั้งหลาย ก็พราหมณ์
 เหล่านั้นได้ทรัพย์ในที่นั้นแล้ว ชอบใจการสั่งสมเสมอ
 ตันหาย่อมเจริญยิ่งแก่พราหมณ์เหล่านั้น ผู้มีความปรารถนา
 อันหยั่งลงแล้ว พราหมณ์เหล่านั้นผูกมนต์ในที่นั้นแล้ว ได้
 เข้าเฝ้าพระเจ้าโอกากราชอีก กราบทูลว่า แม่โคทั้งหลาย
 เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สำหรับรับใช้ในสรรพกิจของมนุษย์
 เหมือนน้ำ แผ่นดิน เงิน ทรัพย์ และข้าาเหนียว ฉะนั้น
 เพราะฉะนั้นเป็นต้นนั้นเป็นเครื่องใช้ของสัตว์ทั้งหลาย ขอ
 พระองค์ทรงบูชายัญเกิด ราชสมบัติของพระองค์มีมาก ขอ
 เชิญพระองค์ทรงบูชายัญเกิด พระราชทรัพย์ของพระองค์มี
 มาก ลำดับนั้นแล พราหมณ์ทั้งหลายยังพระราชผู้ประเสริฐ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ให้ทรงยินยอมบวชช้อยแล้ว ในการบวชช้อย พระราชาทรง
รับสั่งให้ฆ่าแม่โคหลายแสนตัว แม่โคทั้งหลายเสมอด้วยแพะ
สงบเสงี่ยม ถูกเขาริดนมด้วยหม้อ ย่อมไม่เบียดเบียนด้วยเท้า
ด้วยเขา ด้วยอวัยวะอะไรๆ โดยแท้ พระราชารับสั่งให้
จับแม่โคเหล่านั้นที่ฆ่าแล้วให้ฆ่าด้วยศาสตรา ลำดับนั้น
เทวดา พระอินทร์ พระพรหม อสูรและผีเสื้อน้ำ ต่างเปล่ง
วาจาว่า มนุษย์ไม่มีธรรม เล่นไปเพราะศาสตราตกลงที่แม่โค
โรคสามชนิด คือ ความปรารถนา ๑ อนสนัญชรา ๑

(ความแก่หง่อม) ๑ ความปรารถนาล้วนของเลี้ยง ๑ ได้มีในกาล
ก่อน ได้แพร่โรคออกเป็น ๔๘ ชนิด บรรดาอาชญาทั้งหลาย
ธรรมนี้เป็นของเก่า เป็นไปแล้ว แม่โคทั้งหลายผู้ไม่
ประทุษร้ายย่อมถูกฆ่า คนผู้บวชช้อยทั้งหลายย่อมเสื่อมจาก
ธรรม ธรรมอันเลวทรามนี้เป็นของเก่า วิญญูชนติเตียนแล้ว
อย่างนี้ วิญญูชนเห็นธรรมอันเลวทรามเช่นนั้นที่ใด ย่อม
ติเตียนคนผู้บวชช้อยในที่นั้นเมื่อธรรมของพราหมณ์เก่าจิบหาย
แล้วอย่างนี้ศุทรและแพศย์แตกกันแล้ว กษัตริย์เป็นอันมาก
แตกกันแล้ว ภรรยาอดูหมิ่นสามี กษัตริย์พราหมณ์ผู้เป็นเผ่า
พันธุ์แห่งพรหม แพศย์และศุทรเหล่าอื่น ผู้อื่นโคตรรักษา
แล้วท้าวท้าวชาติให้จิบหายแล้ว ได้ตกอยู่ในอำนาจแห่ง
กามทั้งหลาย ฯ

[๓๒๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้น
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่ม
แจ้งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรง
ประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหางของคว่ำ เปิดช่องที่ปิด
บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่าคนมีจักษุจักเห็นรูป
จะนั้นข้าพระองค์เหล่านี้ขอถึงพระโคตมผู้เจริญ กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุ
สงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์โปรดทรงจำข้าพระองค์เหล่านี้ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึง
สรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่นี้เป็นต้นไป ฯ

จบพราหมณ์ธรรมิกสูตรที่ ๗

นาวาสสูตรที่ ๘

[๓๒๕] ก็บุรุษพึงรู้แจ้งธรรมจากบุคคลใด พึงบูชาบุคคลนั้น เหมือน
เทวดาบูชาพระอินทร์ จะนั้น บุคคลนั้นเป็นพหูสูต ผู้อื่น-
เตวาลิกบูชาแล้ว มีจิตเลื่อมใสอันเตวาลิกนั้น ย่อม
ชี้แจงธรรมให้แจ่มแจ้ง บุรุษผู้มีปัญญา ไม่ประมาท
คบบุคคลผู้เป็นพหูสูตเช่นนั้น กระทำธรรมนั้นให้มีประโยชน์
ใคร่ครวญแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมเป็น
ผู้รู้แจ่มแจ้ง แสดงธรรมแก่ผู้อื่นและเป็นผู้ละเอียด อัน-
เตวาลิกของเทพ อาจารย์ผู้ประกอบด้วยธรรมน้อย เป็นคน
เขลา ผู้ยังไม่บรรลุประโยชน์และอุบาย ไม่ยังธรรมให้แจ่ม
แจ้งในศาสนานี้เทียว ยังข้ามความสงสัยไม่ได้ ย่อม
เข้าถึงความตาย บุคคลไม่ยังธรรมให้แจ่มแจ้งแล้ว ไม่
ใคร่ครวญเนื้อความในสำนัก แห่งบุคคลผู้เป็นพหูสูตทั้งหลาย
ไม่รู้ด้วยตนเอง ยังข้ามความสงสัยไม่ได้ จะสามารถ
ให้ผู้อื่นฟังพินิจได้อย่างไร เหมือนคนข้ามแม่น้ำที่มีน้ำมาก
มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว ถูกน้ำพัดลอยไปตามกระแสน้ำ จะ
สามารถช่วยให้ผู้อื่นข้ามได้อย่างไร จะนั้น ผู้ใดขึ้นสู่เรือที่
มั่นคง มีพายและถ่อพร้อมมูล ผู้นั้นรู้บายในเรือนั้น
เป็นผู้ฉลาด มีสติ พึงช่วยผู้อื่นแม้จำนวนมากในเรือนั้นให้
ข้ามได้ แม้ฉันทใด ผู้ใดไปด้วยมรรคญาณทั้ง ๔ อบรม
ตนแล้ว เป็นพหูสูต ไม่มีความหวั่นไหวเป็นธรรมดา ผู้นั้น
แล้วรู้ชัดอยู่ พึงยังผู้อื่นผู้ตั้งใจสดับและสมบุรณ์ด้วยธรรม
อันเป็นอุปนิสัยให้ฟังพินิจได้ ฉันทนั้น เพราะเหตุนี้แล
บุคคลควรคบสัปปุรุษผู้มีปัญญา เป็นพหูสูต บุคคลผู้คบ
บุคคลเช่นนั้น รู้ชัดเนื้อความแล้ว ปฏิบัติอยู่ รู้แจ้งธรรม
แล้ว พึงได้ความสุข ฯ

จบนาวาสสูตรที่ ๘

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
กีสลสูตรที่ ๙

ท่านพระสารีบุตรทูลถามด้วยคาถาว่า

[๓๒๖] นรชนพึงมีปรกตอย่างไร มีความประพฤติดังไร พึงพอก
พูนกรรมเป็นไฉน จึงจะเป็นผู้ดำรงอยู่โดยชอบ และพึง
บรรลถึงประโยชน์อันสูงสุดได้ พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

นรชนพึงเป็นผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญ ไม่ริษยา
และเมื่อไปหาครูก็พึงรู้จักกาล พึงรู้จักขณะ พึงธรรมิกถา
ที่ครูกล่าวแล้ว พึงฟังสุภาษิตโดยเคารพ พึงไปหาครูผู้
นั่งอยู่ในเสนาสนะของตนตามกาล ทำมานะดุจเสาให้พินาศ
พึงประพฤติอ่อนน้อม พึงระลึกถึงเนื้อความแห่งภายีต ธรรม
คือบาป คิล พรหมจรรย์ และพึงประพฤติโดยเอื้อเฟื้อ
ด้วยดี นรชนมีธรรมเป็นที่มา ยินดีแล้วในธรรม
ตั้งอยู่ในธรรม รู้จักวินัยฉัยธรรม ไม่พึงประพฤติถ้อยคำ
ที่ประทุษร้ายธรรมเลย พึงให้กาลสิ้นไปด้วยภายีตที่แท้ นรชน
ละความริเริง การพูดกระซิบ ความรำไร ความประทุษ-
ร้าย ความหลอกลวงที่ทำด้วยมารยา ความยินดี ความถือตัว
ความแข่งดี ความหยาบคาย และความหมกมุ่นด้วยกิเลส
ดุจน้ำฝน พึงเป็นผู้ปราศจากความมัวเมา ดำรงตนมั่น
เที่ยงไป นรชนเช่นนั้น รู้แจ้งสุภาษิตที่เป็นสาระ รู้แจ้ง
สูตรและสมาธิที่เป็นสาระ ปัญญาและสุตะ ย่อมไม่เจริญ
แก่นนรชนผู้เป็นคนผลุนผลัน เป็นคนประมาท ส่วนนรชน
เหล่านี้ ยินดีแล้วในธรรมที่พระอริยะเจ้าประกาศแล้ว นรชน
เหล่านั้นเป็นผู้ประเสริฐกว่าสัตว์ที่เหลือด้วยวาจา ด้วยใจ
และการงาน นรชนเหล่านั้นดำรงอยู่ด้วยดีแล้วในชั้นดี
โสรัจจะ และสมาธิ ได้บรรลถึงธรรมอันเป็นสาระแห่งสติ
และปัญญา ฯ

จบกีสลสูตรที่ ๙

อุฏฐานสูตรที่ ๑๐

[๓๒๗] เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงนั่งเถิด เธอทั้งหลายจะได้
ประโยชน์อะไรด้วยความหลับ เพราะความหลับจะเป็น
ประโยชน์อะไรแก่เธอทั้งหลาย ผู้เร่าร้อนเพราะโรค คือ
กิเลสมีประการต่างๆ ถูกลูกศร คือ ราคะเป็นต้นแทงแล้ว
ย่อยยับอยู่ เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงนั่งเถิด จงหมั่น
ศึกษาเพื่อสันติเถิด มัจจุราขออย่ารู้ว่าเธอทั้งหลายประมาท
แล้ว ยังเธอทั้งหลายผู้ตกอยู่ในอำนาจให้ลุ่มหลงเลย เธอ
ทั้งหลายจงข้ามตัดเหวอันชันไปในอารมณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุ
ให้เหวตาและมนุษย์ผู้มีความต้องการอาศัยรูป เป็นต้น ดำรงอยู่
ขณะอย่าได้ล่วงเธอทั้งหลายไปเสีย เพราะว่าผู้ล่วงขณะเสีย
แล้ว เป็นผู้ยึดเยียดกันในนรกเศร้าโศกอยู่ ความประมาท
เป็นดุจธูลี ตกต้องแล้วเพราะความมัวเมาในปฐมวัยนอกนี้
ความประมาทเป็นดุจธูลี ตกต้องแล้วเพราะความมัวเมาใน
วัย เพราะฉะนั้น กุลบุตรผู้เป็นบัณฑิต พึงถอนลูกศร คือ
กิเลสมีรากะเป็นต้นของตนเสีย ด้วยความไม่ประมาทและ
ด้วยวิชชา ฯ

จบอุฏฐานสูตรที่ ๑๐

ราหุลสูตรที่ ๑๑

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

[๓๒๘] เธออย่าเผลอไม่ดูหมิ่นบัณฑิต เพราะการอยู่ร่วมกันเรื่อยๆ แล
หรือ การทรงคบเพลิง เพื่อมนุษย์ทั้งหลาย เธอไม่นอบน้อม
แล้วแลหรือ ฯ

พระราหุลกราบทูลว่า

ข้าพระองค์ยอมไม่ดูหมิ่นบัณฑิต เพราะการอยู่ร่วมกันเรื่อยๆ
การทรงคบเพลิงเพื่อมนุษย์ทั้งหลาย ข้าพระองค์นอบน้อม
แล้วเป็นนิตย์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เธอละกามคุณห้ามีรูปเป็นที่รัก เป็นที่รื่นรมย์ใจ ออกบวช
ด้วยศรัทธาแล้ว จงกระทำที่สุดทุกข์เกิด เธอจงคบกับ-
ยายมิตระ จงเสพที่นอนที่หนึ่งอันสงบเรียบ ปราศจากเสียง
กึกก้อง จงรู้จักประมาณในโภชนะ เธออย่าได้กระทำ
ความอยากในวัตถุเป็นที่เกิดตัณหาเหล่านี้ คือ จีวร บิณฑบาต
ที่นอน ที่นั่ง และปัจจัย เธออย่ากลับมาสู่โลกนี้อีก จงเป็น
ผู้สำรวมในปาฐโกภขและในอินทรีย์ ๕ จงมัสติไปแล้วในกาย
จงเป็นผู้มากไปด้วยความเบื่อหน่าย จงเว้นสภานิมิต อันก่อ
ให้เกิดความกำหนัด จงอบรมจิตให้มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ให้ตั้ง
มั่นดีแล้วในอสุภภาวนา จงอบรมวิปัสณา จงละมานาสนัย
แต่นั้นเธอจักเป็นผู้สงบ เพราะการละมานะเที่ยวไป ฯ
ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคตรัสสอนท่านพระราหุล ด้วยพระคาถาเหล่านี้
เนื่องๆ ด้วยประการฉะนี้แล ฯ

จบราหุลสูตรที่ ๑๑

วังคีสสูตรที่ ๑๒

[๓๒๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อศคาฬเจดีย์ ใกล้เมืองอาฬวี
กัสมยนั้นแล พระเถระชื่อนิโครธกัปปะเป็นอุปัชฌายะ ของท่านพระวังคีสะ
ปรีนิพพานแล้ว ไม่นานที่อศคาฬเจดีย์ ครั้นนั้น ท่านพระวังคีสะหลีกเร้นอยู่ในที่
สงัด ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจขึ้นอย่างนี้ว่า พระอุปัชฌายะของเราปรีนิพพาน
แล้วหรือหนอแล หรือว้าง ไม่ปรีนิพพาน ครั้นเวลาเย็น ท่านพระวังคีสะ
ออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์หลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่ง
ใจขึ้นอย่างนี้ว่า พระอุปัชฌายะของเราปรีนิพพานแล้วหรือหนอแล หรือว้าง
ไม่ได้ปรีนิพพาน ลำดับนั้น ท่านพระวังคีสะลุกจากอาสนะ กระทำจีวรเจวียงป่า
ข้างหนึ่ง ประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาค แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค
ด้วยคาถาว่า

[๓๓๐] ข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอทูลถามพระศาสดาผู้มีพระปัญญา

ไม่ทราชม ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงเห็นธรรมอันมั่นคง
พระองค์ทรงขนานนามแห่งภิกษุผู้เป็นพราหมณ์ ผู้ตัดความ
สงสัย มีชื่อเสียง มียศ ผู้คุ้มครองตนได้ มงฺกวิมุตติ ปราภ
ความเพียร กระทำกาละที่อศคาฬเจดีย์ ที่ข้าพระองค์ได้
ประพฤตินอบน้อมท่านอยู่ว่า นิโครธกัปปะ นิพพานแล้ว
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ศากยะ มีพระจักรพรรดิครอบแก้ว
ข้าพระองค์ทั้งหลายตั้งสโตไว้ขอบแล้วเพื่อจะฟัง พระองค์เป็น
พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมของข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอทรงโปรด
ตรัสความสงสัยของข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอพระองค์ตรัส
บอกความข้อนี้แก่ข้าพระองค์เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้มีปัญญา
เสมอด้วยแผ่นดิน มีพระจักรพรรดิครอบแก้ว ขอพระองค์โปรด
ตรัสบอกภิกษุผู้เป็นพราหมณ์ผู้ปรีนิพพานแล้ว อนึ่ง ขอ
พระองค์ตรัสในท่ามกลางข้าพระองค์ทั้งหลาย เหมือนอย่าง
ท้าวสหัสเสนตร พระนามว่าสักกะ ย่อมตรัสในท่ามกลางแห่ง
เทวดาทั้งหลาย ฉะนั้น ก็เลสเครื่องร้อยรัดเหล่าใดเหล่าหนึ่ง
ในโลกนี้ เป็นทางแห่งโมหะ เป็นฝักฝ่ายแห่งความไม่รู้
เป็นที่ตั้งแห่งความสงสัย ก็เลสเครื่องร้อยรัดเหล่านั้น มา
ถึงพระตถาคตผู้มีจักษุผู้ยิ่งกว่านระทั้งหลายแล้วย่อมไม่มี ก็
ถ้าว่า พระผู้มีพระภาคผู้เป็นบุรุษจะไม่พึงกำจัดเหล่ากิเลสเสีย
โดยส่วนเดียว เหมือนลมไม่พึงกำจัดเมฆไขว้ สัตว์โลก
ทั้งหมดถูกความไม่รู้ปกคลุมแล้ว พึงเป็นโลกมืด เหมือน
โลกที่ถูกเมฆปกคลุมแล้วเป็นโลกมืด ฉะนั้น นรชนทั้งหลาย
แม้มีความรุ่งเรือง จะไม่พึงเดือดร้อน ส่วนนักปราชญ์
ทั้งหลาย เป็นผู้กระทำความรุ่งเรือง ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น
นักปราชญ์ เพราะเหตุนี้ ข้าพระองค์ย่อมสำคัญพระองค์ว่า
เป็นนักปราชญ์ และว่าผู้กระทำความรุ่งเรือง เหมือนอย่าง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
นั้นนั่นแล ข้าพระองค์ทั้งหลายทราบอยู่ ซึ่งพระผู้มีพระภาค
ผู้เห็นแจ่มแจ้ง จึงเข้ามาเฝ้า ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
ทรงกระทำให้แจ่มแจ้งซึ่งภิกษุชื่อนิโครกปัปะ แก่ข้าพระองค์
ทั้งหลายในบริษัทเกิด พระองค์ผู้มีพระดำรัสไพเราะ ขอ
จงตรัสถ้อยคำอันไพเราะเกิด ขอพระองค์จงคอยเปล่งด้วย
พระสุรเสียงอันพระองค์ทรงกำหนดดีแล้ว เหมือนหมู่หงส์
ยกคอขึ้นแล้ว ค่อยๆ เปล่งเสียงอันไพเราะ ฉะนั้น
ข้าพระองค์ทั้งหมดเป็นผู้ปฏิบัติตรง จะคอยฟังพระดำรัส
อันไพเราะของพระองค์ ข้าพระองค์ขอทูลวิงวอนให้พระองค์
ผู้ละชาติและภพได้แล้ว ทรงกำจัดบาปไม่มีส่วนเหลือ
ให้ทรงแสดงธรรม การกระทำความใคร่หาไม้แก่ปฤชทั้งหลาย
ไม่ ส่วนการกระทำความพิจารณาอย่ามีแก่พระตถาคตทั้งหลาย
ไวยากรณ์อันสมบูรณ์นี้ เป็นของพระองค์ผู้มีพระปัญญา
ผุดขึ้นดี ทรงเรียนดีแล้ว ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระปัญญา
ไม่ทรมาน อัญชลีมีในภายหลังนี้ ข้าพระองค์ประณมดีแล้ว
พระองค์ทรงทราบอยู่ซึ่งคติของภิกษุชื่อนิโครกปัปะ อย่าได้
ทรงทำข้าพระองค์ให้หลงเลย ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีความ
เพียรไม่ทรมาน พระองค์ทรงรู้แจ้งอริยธรรมอันประเสริฐยิ่ง
ทรงทราบอยู่ซึ่งไวยากรณ์ทั้งปวง อย่าได้ทรงทำข้าพระองค์
ให้หลงเลย ข้าพระองค์หวังจะได้สดับพระดำรัสของพระองค์
อยู่ เหมือนบุรุษผู้ร้อนแล้วเพราะความร้อนในฤดูร้อน หวังจะ
ได้น้ำ ฉะนั้น ขอพระองค์จงยังสัททนต์นะ คือ สุตตะให้
ตกเกิด ภิกษุชื่อนิโครกปัปะ ได้ประพจน์พรหมจรรย์ ตาม
ความปรารถนา พรหมจรรย์อะไรๆ ของท่าน ไม่เปล่า นิพพาน
แล้ว ด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุหรือ หรือว่าเป็นผู้พ้น
วิเศษแล้วยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ข้าพระองค์ทั้งหลายจะขอ
ฟังความเช่นนั้น ๆ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า
ภิกษุชื่อนิโครกปัปะ ได้ตัดตมในนามรูปนี้ ที่เป็นกระแส
แห่งกัมมหาร อันนอนเนื่องแล้วสิ้นกาลนาน เธอได้
ข้ามพ้นชาติและภพแล้ว ไม่มีส่วนเหลือ ปรีนิพพานแล้วด้วย
อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ พระผู้มีพระภาค ผู้ประเสริฐสุด
ด้วยอินทรี ๕ เป็นต้น ได้ตรัสอย่างนี้ ๆ

ท่านพระวังคีสกราบทูลว่า
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์นี้ได้ฟังแล้ว ย่อมเลื่อมใส
พระดำรัสของพระองค์ ได้ยินว่า ข้าพระองค์ได้ทลถามถึง
พรหมจรรย์อันไม่เปล่า พระองค์ผู้เป็นพรหมณ์ไม่หลงข้า
พระองค์ พระสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีปรกติกล่าว
อย่างใด กระทำอย่างนั้น ได้ตัดข้ายอันมั่นคงนั้นๆ ของ
มัจฉาผู้มีมาयाขาดแล้ว ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ภิกษุ
ชื่อนิโครกปัปะผู้สมควร ได้เห็นเบื้องต้นแห่งอุปาทาน
ได้ล่วงบ่วงมารที่ข้ามได้แสนยากแล้วหนอ ๆ

จบวังคีสสูตรที่ ๑๒

สัมมาปริพพาขณียสูตรที่ ๑๓

พระพุทธนิมิตตรัสถามด้วยพระคาถาว่า
[๓๓๑] เราขอถามมณีนีผู้มีปัญญามาก ผู้ข้ามถึงฝั่ง ปรีนิพพานแล้ว
ดำรงตนมั่น ภิกษุนั้นบรรเทาทุกขทั้งหลายแล้ว ฟังวัน
รอบโดยชอบในโลกอย่างไร ๆ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า
ภิกษุใด ถอนการถือความเกิด ความฝันและลักษณะว่า
เป็นมงคลขึ้นได้แล้ว ภิกษุนั้นละมงคลอันเป็นโทษได้แล้ว
ฟังวันรอบโดยชอบในโลก ภิกษุฟังนำเสียซึ่งความกำหนัด
ในกามทั้งหลาย ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ทั้งที่เป็นของทิพย์
ภิกษุนั้นตรัสรู้ธรรมแล้ว ก้าวล่วงภพได้แล้ว ฟังวันรอบ
โดยชอบในโลก ภิกษุกำจัดคำส่อเสียดแล้ว ฟังละความ
โกรธ ความตระหนี่ ภิกษุนั้นละความยินดีและความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 ยินร้ายได้แล้ว ฟังวันรอบโดยชอบในโลก ภิกษุละสัตว์
 และสังฆารอันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักแล้ว ไม่ถือมั่น อัน
 ตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้วในภพไหนๆ หลุดพ้นแล้วจาก
 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ฟังวันรอบโดยชอบในโลก
 ภิกษุนั้น กำจัดเสียแล้วซึ่งความกำหนดด้วยอำนาจแห่งความ
 พอใจในความยึดถือทั้งหลาย ย่อมไม่เห็นความเป็นสาระ
 ในอุปรีทั้งหลาย ภิกษุนั้นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้ว
 อันใครๆ ฟังนำไปไม่ได้ ฟังวันรอบโดยชอบในโลก
 ภิกษุนั้น ไม่ผิตพลาดด้วยวาจาใจและการงานแล้ว รู้แจ้ง
 แล้วซึ่งธรรมโดยชอบ ปราศจากทศกัณฐิกนิพพานอยู่ ฟังวัน
 รอบโดยชอบในโลก ภิกษุใดประสบอยู่ ไม่ฟังยึดถือ
 ว่าเราแม้นถูกตาก็ไม่ฟังผูกโกรธ ได้โทษนะที่ผู้อื่นให้แล้ว
 ไม่ฟังประมาทหวั่นเมา ภิกษุนั้นฟังวันรอบโดยชอบในโลก
 ภิกษุละความโลภและภพแล้ว งดเว้นจากการตัดและการ
 จองจำสัตว์อื่น ข้ามพ้นความสงสัย ไม่มีกิเลสจลจลจล
 ฟังวันรอบโดยชอบในโลก ภิกษุรู้แจ้งความปฏิบัติอันสมควร
 แก่ตน และรู้แจ้งธรรมตามความเป็นจริงแล้ว ไม่ฟังเบียด-
 เบียดสัตว์ใดๆ ในโลก ฟังวันรอบโดยชอบในโลก ภิกษุ
 ใดไม่มีอนสัย ถอนอกุศลมูลอะไรๆ ขึ้นได้แล้ว ภิกษุ
 นั้น ไม่มีความหวัง ไม่มีตัณหา ฟังวันรอบโดยชอบ
 ในโลก ภิกษุผู้สิ้นอาสวะ ละมานะได้แล้ว ก้าวล่วง
 ธรรมชาติอันเป็นทางแห่งราคะได้หมด ผีกฝนตน ดับกิเลส
 ได้แล้ว มีจิตตั้งมั่น ฟังวันรอบโดยชอบในโลก ภิกษุผู้
 มีศรัทธาได้สดับแล้ว เห็นมรรค ไม่เล่นไปด้วยอำนาจ
 ทิฐิในสัตว์ทั้งหลายผู้ไปแล้วด้วยทิฐิ ภิกษุนั้นเป็นนักปราชญ์
 กำจัดเสียซึ่งโลภะ โทสะ และภริยะ ฟังวันรอบ
 โดยชอบในโลก ภิกษุนั้นชนะกิเลสด้วยอรหัตมรรคอันหมด
 จตติ มีกิเลสจลจลจลเปิดแล้ว มีความชำนาญในธรรม
 ทั้งหลาย ถึงนิพพาน ไม่มีความหวั่นไหว จลลในญาณ
 อันเป็นที่ดับสังขาร ฟังวันรอบโดยชอบในโลก ภิกษุ
 ล่วงความกำหนดว่าเราว่าของเรา ในปัญจขันธ์ทั้งที่เป็นอดีต
 ทั้งที่เป็นอนาคต มีปัญญาบริสุทธิ์ก้าวล่วงทั้ง ๓ กาล หลุด
 พ้นแล้วจากอายตนะทั้งปวง ฟังวันรอบโดยชอบในโลก
 ภิกษุผู้รับทแห่งสังขารทั้งหลาย ตรัสรู้ธรรม เห็นการละ
 อาสวะทั้งหลายเป็นวิภูษะ (นิพพาน) ไม่ข้องอยู่ในภพไหนๆ
 เพราะความหมดสิ้นไปแห่งอุปรีทั้งปวง ฟังวันรอบโดยชอบ
 ในโลก ฯ

พระพุทธรูปมีตรัสพระคาถาว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอนี้เป็นอย่างนั้นแน่แท้ทีเดียว ภิกษุ
 ได้มีปรกต้อยอย่างนี้ ผีกฝนตนแล้ว ล่วงธรรมเป็นที่ตั้ง
 แห่งสังโยชน์ทั้งปวง ภิกษุนั้นฟังวันรอบโดยชอบในโลก ฯ

จบสัมมาปริพพาขณียสูตรที่ ๑๓

ธรรมิกสูตรที่ ๑๔

[๓๓๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
 ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ธรรมิกอุบาสก
 พร้อมด้วยอุบาสก ๕๐๐ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง
 ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๓๓] ข้าแต่พระโคตมผู้มีพระปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน ข้าพระองค์ขอ

ทูลถามพระองค์ อุบาสกผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตกิตติ อุบาสก
 ผู้ยังอยู่ครองเรือนอีกกิตติ บรรดาสาวกทั้งสองพวกนี้สาวก
 กระทำอย่างไรจึงจะเป็นผู้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ พระองค์
 เทานั้นแล ทรงทราบชัดซึ่งคติและความสำเร็จของโลกพร้อม
 ทั้งเทวโลก บุคคลผู้เห็นประโยชน์อันละเอียดเช่นกับพระ
 องค์ย่อมไม่มี บัณฑิตทั้งหลายย่อมกล่าวพระองค์แล ว่าเป็น
 พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ พระองค์ทรงแทงตลอดไญยธรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ทรงอนุเคราะห์เหล่าสัตว์ ได้ทรงประกาศพระญาณและธรรม
ทั้งปวง ข้าแต่พระโคตมผู้มีพระจักร์รอบคอบ พระองค์ผู้มี
กิเลสจลหลังจากที่เปิดเผย เป็นผู้ปราศจากมลทิน ไฟโรจน์
อยู่ในโลกทั้งปวง พญาช้าง (เทพบุตร) ชื่อเอราวัณ
ทราบว่า พระผู้มีพระภาคนี้ทรงชนะบาปธรรม ดังนี้แล้ว
ได้ไปในสำนักของพระองค์ พญาช้างเอราวัณเมื่อนั้นทูลถาม
ปัญหาแก่พระองค์ ได้สดับปัญหาแล้วข้องสารการขึ้นชม
ยินดี ได้บรรลุธรรมไปแล้ว แม้พระราชพาพระนามว่า
เวสสวัณกุเวรก็เข้าเฝ้าพระองค์ทูลไต่ถามธรรมอยู่ พระองค์
อันพระราชพาพระนามว่าเวสสวัณกุเวรเมื่อนั้นแล ทูลถามแล้ว
ย่อมตรัสบอก ท้าวเวสสวัณกุเวรเมื่อนั้นแล ได้สดับปัญหาแล้ว
ทรงชื่นชมยินดี ได้เสด็จไปแล้ว พวกเดียรถียกิติ อาชีวกกิติ
นิครนถกิติ ผู้มีปรกติกระทำวาทะทั้งหมดนี้ย่อมไม่เกินพระองค์
ด้วยปัญญา เหมือนบุคคลผู้หยดอยู่ ไม่พึงเกินคนเดินเร็วซึ่ง
เดินอยู่ ฉะนั้น พวกพราหมณกิติ แม้พวกพราหมณผู้เฒ่ากิติ
ผู้มีปรกติกระทำวาทะเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ และแม้ชนเหล่า
อื่นสำคัญอยู่ว่า เราทั้งหลายผู้มีปรกติกระทำวาทะ ชนเหล่า
นั้นทั้งหมด เป็นผู้เนื่องด้วยประโยชน์ในพระองค์ ข้าแต่
พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหมดกำลังคอยฟังด้วยดี ซึ่ง
ธรรมที่ละเอียดและนำความสุขมาให้ อันพระองค์ตรัสดีแล้ว
นี้ ข้าแต่พระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐ พระองค์อันข้าพระองค์
ทั้งหลายทูลถามแล้ว ได้โปรดตรัสบอกความเช่นนั้น แก่ข้า
พระองค์ทั้งหลาย ศึกษกับทั้งอุบาสกเหล่านั้นแม้ทั้งหมดนี้
ประชุมกันแล้วในที่นั้นแหละ เพื่อจะฟังของตั้งใจฟังธรรม
ที่พระผู้มีพระภาคผู้ไม่มีมลทินตรัสรู้แล้ว เหมือนเทวดา
ทั้งหลายตั้งใจฟังสภานิตของท้าววาสวะ ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาค เพื่อจะทรงแสดงปฏิปทาของบรรพชิตก่อน ตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายมาแล้ว จึงตรัสพระคาถาว่า

ดกรภิกษทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรา เราจะยังเธอ
ทั้งหลายให้ฟังธรรมอันกำจัดกิเลส และเธอทั้งหลายจงประ
พฤติธรรมอันกำจัดกิเลส นั้น ศึกษผู้มีปัญญาความคิด ผู้เห็น
ประโยชน์ พึงเสพอริยาบถอันสมควรแก่บรรพชิตนั้น ศึกษ
ไม่พึงเที่ยวไปในเวลาวิกาลเลย อนึ่ง ศึกษพึงเที่ยวไปเพื่อ
บิณฑบาตในบ้านในกาล ด้วยว่าธรรมเป็นเครื่องข้องทั้งหลาย
ย่อมข้อง ศึกษผู้เที่ยวไปในกาลอื่น ไม่สมควรไว้ เพราะเหตุ
นั้น ท่านผู้ทั้งหลายย่อมไม่เที่ยวไปในเวลาวิกาล รูป เสียง
กลิ่น รส และผัสสะ ย่อมยังสัตว์ทั้งหลายให้มัวเมา ศึกษนั้น
กำจัดเสียแล้วซึ่งความพอใจในธรรมเหล่านี้ พึงเข้าไปยัง
โอกาสที่จะพึงบริโภคอาหารในเวลาเช้าโดยกาล อนึ่ง ศึกษ
ได้บิณฑบาตแล้วตามสมัย พึงกลับไปนั่งในที่สงัดแต่ผู้
เดียว ศึกษผู้สงเคราะห์อัตภาพแล้ว คิดถึงขันธสันดาน
ในภายใน ไม่พึงสนใจไปในภายนอก ถ้าแม้ว่า ศึกษนั้น
พึงเจรจากับสาวกอื่น หรือกับภิกษุรูปใดๆ ไชริ์ ศึกษนั้นพึง
กล่าวธรรมอันประณีต ไม่พึงกล่าวคำส่อเสียด ทั้งไม่พึง
กล่าวคำติเตียนผู้อื่น ก็บุคคลบางพวกย่อมประถ้อยคำกัน
เราย่อม ไม่สรรเสริญบุคคลเหล่านั้นผู้มีปัญญาน้อย ความ
เกี่ยวข้องด้วยการวิวาท เกิดจากคลองแห่งคำนั้นๆ ย่อม
ข้องบุคคลเหล่านั้นไว้ เพราะบุคคลเหล่านั้นส่งจิตไปในที่ไกล
จากสมณะและวิปัสณา สาวกผู้มีปัญญาดี ฟังธรรมที่พระสุคต
ทรงแสดงแล้ว พิจารณาบิณฑบาต ที่อยู่ ที่นอน ที่นั่ง
น้ำ และการซักล้างสิ่งสกปรกแล้วพึงเสพอริยาบถ เพราะเหตุนี้
แล ศึกษไม่ติดแล้วในธรรมเหล่านี้ คือ บิณฑบาต ที่นอน
ที่นั่ง น้ำ และการซักล้างสิ่งสกปรก เหมือนหยาดน้ำ
ไม่ติดในใบบัว ฉะนั้น ก็เราจะบอกวัตรแห่งคฤหัสถ์แก่เธอ
ทั้งหลาย สาวกกระทำอย่างไรจึงจะเป็นผู้ยังประโยชน์ให้
สำเร็จ จริยอยู่สาวกไม่พึงได้เพื่อจะถูกต้องธรรมของภิกษุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

ล้วนด้วยอาการที่มีความหวงแหน สวากวางอาชญาในสัตว์
ทุกหมู่เหล่า ทั้งผู้ที่มีนาคทั้งผู้ที่ยังสดังในโลกแล้ว ไม่พึง
ฆ่าสัตว์เอง ไม่พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า และไม่พึงอนุญาตให้ผู้อื่นฆ่า
แต่นั้น สวากรู้อยู่ พึงเว้นสิ่งที่เขาไม่ให้อะไรๆ ในที่ไหนๆ
ไม่พึงใช้ให้ผู้อื่นลัก ไม่พึงอนุญาตให้ผู้อื่นลัก พึงเว้นวัตถุ
ที่เจ้าของเขา ไม่ให้ทั้งหมด สวากผู้รู้แจ้งพึงเว้นอพรหมจรรย์
เหมือนบุคคลเว้นหลุมถ่านเพลิงที่ไฟลุกโชน ฉะนั้น แต่
เมื่อไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ ก็ไม่พึงก้าวล่วงภรรยา
ของผู้อื่น ก็สวากผู้อยู่ในที่ประชุมก็ดี อยู่ในท่ามกลางบริษัท
ก็ดี ไม่พึงกล่าวเท็จแก่บุคคลผู้หนึ่ง ไม่พึงให้ผู้อื่นกล่าว
เท็จ ไม่พึงอนุญาตให้ผู้อื่นกล่าวเท็จ พึงเว้นคำไม่เป็นจริง
ทั้งหมด สวากผู้เป็นคฤหัสถ์ไม่พึงดื่มน้ำเมา พึงชอบใจธรรมนี้
ไม่พึงใช้ให้ผู้อื่นดื่ม ไม่พึงอนุญาตให้ผู้อื่นดื่ม เพราะทราบ
ชัดการดื่มน้ำเมานั้นว่า มีความเป็นบาปเป็นที่สุด คนพาล
ทั้งหลายย่อมกระทำความบาปเอง และใช้คนอื่นผู้ประมาทแล้ว
ให้กระทำความบาป เพราะความเมานั่นเอง สวากพึงเว้นความ
เป็นบาป ความหลงที่คนพาลใคร่แล้ว อันเป็นบ่อเกิดแห่ง
บาปนี้ ไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้
ไม่พึงพูดมุสา ไม่พึงดื่มน้ำเมา พึงเว้นจากเมถุนธรรมอันเป็น
ความประพฤติไม่ประเสริฐ ไม่พึงบริโภคโภชนาในเวลา
วิกาลในราตรี ไม่พึงตัดทรงดอกไม้และไม่พึงลูบไล้ของหอม
พืชนอนบนเตียงหรือบนพื้นดินที่เขาลาดแล้ว บัณฑิตทั้งหลาย
กล่าวอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้แล ว่าอัน
พระพุทธเจ้าผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ ทรงประกาศไว้แล้ว แต่นั้น
สวากผู้มีใจเลื่อมใส พึงเข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘
ประการให้บริบูรณ์ดี ตลอดวัน ๑๔ คำ ๑๔ คำ และ ๘ คำ
แห่งปิกขุ และตลอดปาฏิหาริย์ปิกขุ แต่นั้นสวากผู้รู้แจ้ง
เข้าจำอุโบสถอยู่แต่เช้าแล้ว มีจิตเลื่อมใส ชื่นชมอยู่
เนื่องๆ พึงแจกจ่ายภิกษุสงฆ์ด้วยข้าวและน้ำตามควร พึงเลี้ยง
มารดาและบิดาด้วยโภชนาสมบัติที่ได้มาโดยชอบธรรม พึงประ-
กอบการค้าขายอันชอบธรรม ไม่ประมาท ประพฤติวัตรแห่ง
คฤหัสถ์น้อยๆ ย่อมเข้าถึงเหล่าเทวดาชื่อว่าสยัมภกา ผู้มี
รัศมีในตน ฯ

จบธรรมิกสูตรที่ ๑๔

จบจุฬารกที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. รัตนสูตร ๒. อามคันธสูตร ๓. หิริสูตร ๔. มงคลสูตร ๕. สุจิโหม-
- *สูตร ๖. ธรรมจริยสูตร ๗. พราหมณธรรมิกสูตร ๘. นาวาสสูตร ๙. กิสิลสูตร
๑๐. อุฏฐานสูตร ๑๑. ราหุลสูตร ๑๒. วังคีสสูตร ๑๓. สัมมาปริพพาชนียสูตร
๑๔. ธรรมิกสูตร ฯ

ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระสูตร ๑๔ สูตรว่าจุฬารกแล ฯ

สุตตันนิบาต มหาวรรคที่ ๓

ปัฟฟชาสูตรที่ ๑

ท่านพระอานนท์กล่าวคาถาว่า

[๓๔๔] ข้าพเจ้าจักสรรเสริญบรรพชา อย่างที่พระพุทธเจ้าผู้มีพระจักษุ
ทรงบรรพชา ข้าพเจ้าจักสรรเสริญบรรพชา อย่างที่พระพุทธ-
เจ้าพระองค์นั้นทรงทดลองอยู่ ทรงพอพระทัยบรรพชา
ด้วยดี พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ฆราวาสนี้คับแคบ เป็นบ่อ
เกิดแห่งธุลี และทรงเห็นว่า บรรพชาปลอดโปร่ง จึงทรง
บรรพชา พระพุทธเจ้าครั้นทรงบรรพชาแล้ว ทรงเว้นบาปกรรม
ทางกาย ทรงละวจีหจรีต ทรงชำระอาชีวะให้หมดจด พระ
พุทธเจ้ามีพระลักษณะอันประเสริฐมากมาย ได้เสด็จถึงกรุง
ราชคฤห์ เสด็จเที่ยวไปยังคิริพชนคร แคว้นมคธ เพื่อ
บิณฑบาตพระเจ้าพิมพิสารประทับยืนอยู่บนปราสาท ได้ทอด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

พระเนตรเห็นพระพุทธรูปองค์นั้น ผู้สมบุรณ์ด้วยลักษณะ
จึงได้ตรัสเนื้อความนี้ว่า แน่ะท่านผู้เจริญทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย
จงดูภิกษุรูปนี้เกิด ภิกษุรูปนี้มีรูปงามสมบุรณ์ มีฉวีวรรณ
บริสุทธิ ถึงพร้อมด้วยการเที่ยวไป และเพ่งดูเพียงชั่วแอก
มีจิตขุทโธลง มีสติ ภิกษุรูปนี้หาเหมือนผู้บวชจากสกุลต่ำ
ไม่ ราชทูตทั้งหลายจึงรีบไปเกิด เพื่อทราบวาทะภิกษุรูปนี้จัก
ไป ณ ที่ไหน ราชทูตที่พระเจ้าพิมพิสารส่งไปเหล่านั้น
ได้ติดตามไปข้างหลังเพื่อทราบวาทะ ภิกษุรูปนี้จะไปที่ไหน
จักอยู่ ณ ที่ไหน พระพุทธรูปเจ้าเสด็จไปตามลำดับตรอก ทรง
คัมภีร์ทองวาทะ สำนวนดีแล้ว มีพระสติสัมปชัญญะ ได้ทรง
ยังบาตรให้เต็มเร็ว พระองค์ผู้เป็นมุนี เสด็จเที่ยวบิณฑบาต
แล้ว เสด็จออกจากพระนคร เสด็จไปยังปิ่นทาบบรรพต
ด้วยทรงพระดำริว่า จักประทับอยู่ ณ ที่นั้น ราชทูตทั้ง ๓
เห็นพระพุทธรูปเจ้าเสด็จเข้าไปสู่ที่ประทับ จึงพากันเข้าไปเฝ้า
คนหนึ่งกลับมากล่าวกับพระราชาว่า ขอเดชะ ภิกษุรูปนั้น
นั่งอยู่เบื้องหน้าภูเขาปิ่นทาบ เหมือนเสือโคร่ง โคอุสุภราช
และราชสีห์ในถ้ำ ฉะนั้น พระมหากษัตริย์ ทรงสดับคำของ
ราชทูตแล้ว รีบด่วนเสด็จไปยังปิ่นทาบบรรพตด้วยยานอันอุดม
ท้าวเธอเสด็จไปตลอดพื้นที่แห่งยานแล้ว เสด็จลงจากยาน
เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาท เข้าไปถึงปิ่นทาบบรรพตนั้น
แล้ว ประทับนั่ง ครั้นแล้วได้ทรงสนทนาปราศรัย ครั้นผ่าน
การปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ตรัสเนื้อความนี้ว่า
ท่านยังหนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวัย สมบุรณ์ด้วยความเพื่อง
ฟูแห่งวรรณะ เหมือนกษัตริย์ผู้มีพระชาติ ท่านยังหมูพล
ให้งามอยู่ ผู้อันหมูประเสริฐหอมล่อมแล้ว ข้าพเจ้าจะให้
โภคสมบัติ ขอเชิญท่านบริโภครวมโภคสมบัติเถิด ท่านอัน
ข้าพเจ้าถามแล้วขอจงบอกชาติแก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ

พระพุทธรูปเจ้าตรัสพระคาถาตอบว่า

ดูกรรมหาบพิตร ชนบทแห่งแคว้นโกศลซึ่งเป็นที่อยู่ข้าง
หิมวันตประเทศ สมบุรณ์ด้วยทรัพย์และความเพียร อาตมภาพ
โดยโคตรชื่ออาทิตย์ โดยชาติชื่อศากยะ ไม่ปรารถนากาม
เป็นผู้ออกบวชจากสกุลนั้น อาตมภาพเห็นโทษในกาม
ทั้งหลาย เห็นการบรรพชาเป็นที่ปลอดโปร่ง จักไปเพื่อความ
เพียร ใจของอาตมภาพยินดีในความเพียรนี้ ฯ

จบปัพพชาสูตรที่ ๑

ปธานสูตรที่ ๒

[๓๕๕] มารได้เข้ามาหาเราผู้มีตนส่งไปแล้วเพื่อความเพียร บากบัน
อย่างยิ่ง เพ่งอยู่ ที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เพื่อบรรลุนิพพาน
อันเกษมจากโยคะ กล่าววาจาว่าเอนดูว่า ท่านผู้ชบพอม มีผิว
พรรณเร้าหมอง ความตายของท่านอยู่ในที่ใกล้ เหตุแห่ง
ความตายของท่านมีตั้งพันส่วน ความเป็นอยู่ของท่านมีส่วน
เดียว ชีวิตของท่านผู้ยังเป็นอยู่ประเสริฐกว่า เพราะว่าท่าน
เป็นอยู่จักกระทำบุญได้ ท่านประพฤติพรหมจรรย์ และบูชา
ไฟอยู่ ย่อมสั่งสมบุญได้มาก ท่านจักทำประโยชน์อะไรด้วย
ความเพียร ทางเพื่อความเพียรพึงดำเนินไปได้ยาก กระทำได้
ยาก ให้เกิดความยินดีได้ยาก มารได้ยืนกล่าวคาถาเหล่านี้ใน
สำนักของพระพุทธรูป พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์
นี้กะมารผู้กล่าวอย่างนั้นว่า แน่ะมารผู้มีบาป ผู้เป็นเผ่าพันธุ์
ของคนประมาท ท่านมาในที่นี้ด้วยความต้องการอันใด ความ
ต้องการอันนั้นด้วยบุญ แม้มีประมาณน้อย ก็ไม่มีแก่เรา ส่วน
ผู้ใดมีความต้องการบุญ มารควรจะกล่าวกะผู้ใด เรามีศรัทธา
ตบะ วิริยะ และปัญญา ท่านถามเราแม้ผู้มีตนส่งไปแล้ว
ผู้เป็นอยู่อย่างนี้เพราะเหตุไร ลมนี้พึงพัดกระแสน้ำนี้ทั้ง
หลายให้เหือดแห้งไปได้ เลือดน้อยหนึ่งของเรามีใจเด็ด
เดียวไม่พึงเหือดแห้ง เมื่อโลหิตเหือดแห้ง ไปอยู่ ดีและเสลขม
ย่อมเหือดแห้งไป เมื่อเนื้อสิ้นไปอยู่ จิตย่อมเสื่อมใสโดยยัง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

สติปัญญา และสมาธิของเรา ย่อมตั้งมั่นโดยยิ่ง เรานั้นถึงจะ
ได้รับเวทนาอันแรงกล้าอยู่อย่างนี้ จิตย่อมไม่เพ่งเล็งตาม
ทั้งหลาย ท่านจงดูความที่สัตว์เป็นผู้บริสุทธิ์ กามทั้งหลาย
เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๑ ของท่าน ความไม่ยินดีเรากล่าวว่า
เป็นเสนาที่ ๒ ของท่าน ความหิวและความระหาย เรากล่าว
ว่าเป็นเสนาที่ ๓ ของท่าน ตัณหา เรากล่าวว่าเป็นเสนา
ที่ ๔ ของท่าน ถีนมิตะ เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๕ ของ
ท่าน ความขลาดกลัว เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๖ ของท่าน
ความสงสัย เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๗ ของท่าน ความลบหลู่
ความหิวคือ เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๘ ของท่าน ลาก สรร-
เสริญ สักการะ เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๙ ของท่าน และยศ
ที่ได้มาผิดซึ่งเป็นเหตุ ให้บุคคลยกตนและดูหมิ่นผู้อื่นเรากล่าว
ว่าเป็นเสนาที่ ๑๐ ของท่าน เนมะร เสนาของท่านนี้มีปกติ
กำจัดซึ่งคนผู้มีธรรมดำ คนผู้ไม่กล้าย่อมไม่ชนะซึ่งเสนาของ
ท่านนั้น ส่วนคนผู้กล้าย่อมชนะได้ ครั้นชนะแล้วย่อมได้
ความสุข ก็เพราะเหตุที่ได้ความสุขนั้น แม้เรานี้ก็พึงรักษา
หมั่นมุงกระต่ายไว้ นาคิตีดยนชีวิตของเรา เราตายเสียใน
สงครามประเสริฐกว่า แพ้แล้วเป็นอยู่จะประเสริฐอะไร
สมณพราหมณ์บางพวกหยิ่งลงแล้วในเสนาของท่านนี้ ย่อม
ไม่ปรากฏ ส่วนผู้มีวิตราม ย่อมไปโดยหนทางที่ชนทั้งหลาย
ไม่รู้ เราเห็นมารพร้อมด้วยพาหนะยกออกแล้วโดยรอบ
จึงมุ่งหน้าไปเพื่อรบ มารอย่าได้ยั้งเราให้เคลื่อนจากที่ โลก
พร้อมด้วยเทวโลกย่อมครอบงำเสนาของท่านไม่ได้ เราจะ
ทำลายเสนาของท่านเสียด้วยปัญญา เหมือนบุคคลทำลาย
ภาษาชนะดินทั้งดืบทั้งสูก ด้วยก้อนหิน ฉะนั้น เราจักกระทำ
สัมมาสังกัปปะให้ชำนาญและดำรงสติให้ตั้งมั่นเป็นอันดี แล้ว
จักเที่ยวจากแคว้นนี้ไปยังแคว้นโน้น แนะนำสาวกเป็นอันมาก
สาวกผู้ไม่ประมาทเหล่านั้นมีใจเด็ดเดี่ยว กระทำตามคำสั่ง
สอนของเราจักถึงที่ซึ่งไม่มีความใคร่ ที่ชนทั้งหลายไปถึงแล้ว
ย่อมไม่เศร้าโศก ฯ

มารกล่าวคาถาว่า

เราได้ติดตามรอยพระบาทของพระผู้มีพระภาคสิ้น ๗ ปี ไม่ได้
ประสบของของพระสัมพุทธเจ้าผู้มีศิริ มารได้ไปตามลม
รอบๆ ก้อนหินซึ่งมีสีก่ายก้อนมันชัน ด้วยคิดว่า เราจะ
ประสบความอ่อนโยนในพระโคตมนี้บ้าง ความสำเร็จ
ประโยชน์พึงมีบ้าง มารไม่ได้ความพอใจในพระสัมพุทธเจ้า
ได้กลายเป็นลมหลักไปด้วยคิดว่า เราถึงพระโคตมแล้ว
จะทำให้ทรงเบือพระทัยหลักไป เหมือนกาถึง ไสลบรรพต
แล้วบินหลักไป ฉะนั้น พิลของมารผู้ถูกความโศกครอบงำ
แล้ว ได้ตกจากรักแร้ ลำดับนั้น มารนั้นเสียใจ ได้หายไป
ในที่นั้นนั้นแล ฯ

จบปธานสูตรที่ ๒

สภามิตสูตรที่ ๓

[๓๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ เป็น
วาจาสุภาสิต ไม่เป็นทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และวิญญูชนไม่พึงติเตียน
องค์ ๔ เป็นโจน คือ ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมกล่าวแต่คำที่เป็นสุภาสิต ไม่กล่าว
คำที่เป็นทุพภาสิต ๑ ย่อมกล่าวคำที่เป็นธรรม ไม่กล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม ๑
ย่อมกล่าวแต่คำอันเป็นที่รัก ไม่กล่าวคำอันไม่เป็นที่รัก ๑ ย่อมกล่าวแต่คำสัตย์
ไม่กล่าวคำหละหละ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ นี้แล
เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และวิญญูชนไม่พึง
ติเตียน ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุตตาสดา ครันตรัสไวยาภรณ์ภาสิตนี้จบลงแล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

สัตบุรุษทั้งหลาย ได้กล่าวคำอันเป็นสุภาสิตว่าเป็นคำสูงสุด
บุคคลพึงกล่าวแต่คำที่เป็นธรรม ไม่พึงกล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม
ข้อนั้นเป็นที่ ๒ บุคคลพึงกล่าวคำอันเป็นที่รัก ไม่พึงกล่าว
คำอันไม่เป็นที่รัก ข้อนั้นเป็นที่ ๓ บุคคลพึงกล่าวคำสัตย์
ไม่พึงกล่าวคำเหลวไหล ข้อนั้นเป็นที่ ๔ ฯ

[๓๕๓] ลำดับนั้นแล ท่านพระวังคีสะลุจากอาสนะ ห่มจีวรเจริญภา
ขำหนึ่ง ประณมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ แล้วได้กราบทูลว่า
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระธรรมเทศนา ย่อมแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ ข้าแต่พระ
สฤต พระธรรมเทศนาย่อมแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ดูกรวังคีสะ ธรรมเทศนาย่อมแจ่มแจ้งแก่เธอเกิด ฯ

ลำดับนั้นแล ท่านพระวังคีสะได้ชมเชยด้วยคาถาทั้งหลายอันสมควร
ในที่เฉพาะพระพักตร์ว่า

บุคคลพึงกล่าววาจาอันไม่เป็นเครื่องทำตนให้เดือดร้อน และ
ไม่พึงเบียดเบียนผู้อื่น วาจานั้นเป็นสุภาสิตแท้ บุคคลพึง
กล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รัก อันชนชื่นชม ไม่ถือเอาคำอัน
ลามก กล่าววาจาอันเป็นที่รักของผู้อื่น คำสัตย์แท้เป็นวาจา
ไม่ตาย ธรรมนี้เป็นของเกา สัตบุรุษทั้งหลายตั้งมั่นแล้วใน
คำสัตย์ที่เป็นอรรถและเป็นธรรม วาจาที่พระพุทธเจ้าตรัส เป็น
วาจาเกษม เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อกะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดทุกข์
วาจานั้นแลเป็นวาจาสูงสุดกว่าวาจาทั้งหลาย ฯ

จบสุภาสิตสูตรที่ ๓

สุนทริกสูตรที่ ๔

[๓๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกา แคว้นโกศล
ชนบท กัสสิมนั้นแล สุนทริกการทวาชพราหมณ์เฝ้าบูชาไฟ บำเรอการบูชาไฟอยู่ที่
ฝั่งแม่น้ำสุนทริกา ครั้นนั้นแล สุนทริกการทวาชพราหมณ์เฝ้าบูชาไฟบำเรอไฟแล้ว
ลุกขึ้นจากอาสนะ เหลียวดูทิศทั้งสี่โดยรอบด้วยคิดว่า ไกรหนอแล ควรบริโภค
เข้าปายาสที่เหลือนี้ สุนทริกการทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งทรง
คลุมพระกายตลอดพระเศียรอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง จึงถือเอาข้าวปายาสที่เหลือด้วย
มือซ้าย ถือเต้าน้ำด้วยมือข้างขวา เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ลำดับนั้น
พระผู้มีพระภาคได้ทรงเปิดพระเศียรออก เพราะเสียงฝีเท้าของสุนทริกการทวาช-
*พราหมณ์ ครั้นนั้น สุนทริกการทวาชพราหมณ์คิดว่า ท่านผู้นี้เป็นคนโง่ๆ
ดังนี้แล้ว ปรารถนาจะกลับจากที่นั้น ลำดับนั้น สุนทริกการทวาชพราหมณ์ดำริว่า
แม้พราหมณ์บางพวกในโลกนี้ก็เป็นคนโง่ ฉะนั้นเราพึงเข้าไปถามถึงชาติ ที่นั้น
แล สุนทริกการทวาชพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว
ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่านมีชาติอย่างไร ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบสุนทริกการทวาชพราหมณ์ด้วย
พระคาถาว่า

[๓๕๕] เราไม่ใช่พราหมณ์ ไม่ใช่ราชโอรส ไม่ใช่แพศย์หรือใดๆ
เรากำหนดรู้โคตรของปฤชนแล้ว ไม่มีความกังวล เทียว
ไปด้วยปัญญาในโลก เรานุ่งห่ม (ไตรจีวร) สังฆาฏิ ไม่มี
เรือน ปลงผมแล้ว มีตนดับความเร่าร้อนแล้ว ไม่คลกคลี
กับด้วยมณเฑียร (มาณพ) ทั้งหลายในโลกนี้ เทียวไปอยู่ ท่าน
ถามถึงปัญหาเกี่ยวกับโคตรอื่น ไม่สมควรกะเรา ดูกรพราหมณ์
ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ย่อมถามกับพวกพราหมณ์ด้วยกันว่า
ท่านเป็นพราหมณ์หรือหนอ ถ้าท่านกล่าวว่าเราเป็นพราหมณ์
แต่ท่านกล่าวกะเราผู้มีใช่พราหมณ์ เพราะเหตุนั้น เราขอ
ถามสาวิตีซึ่งมีบท ๓ มีอักษร ๒๔ กะท่าน ฯ

พราหมณ์ทูลถามว่า

พวกฤาษี มนุษย์ กษัตริย์ และพราหมณ์เป็นอันมากในโลก

นี้ อาศัยอะไร ได้กำหนดัญญแก่เทวดาทั้งหลาย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

เราขอบอกว่าผู้ถึงที่สุดทุกข์ ถึงที่สุดเวท จะพึงได้เครื่องบูชา
ในเมื่ออาหารอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ใดเข้าไปตั้งไว้ในกาลแห่ง
ยัญ ยัญกรรมของผู้นั้นพึงสำเร็จ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

การบูชาของข้าพเจ้านั้น พึงสำเร็จเป็นแน่แท้ เพราะข้าพเจ้า
ได้พบบุคคลผู้ถึงเทวชนนั้น อันที่จริง คนอื่นย่อมได้
บริโภคเครื่องบูชา เพราะไม่ได้พบบุคคลผู้เช่นท่าน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เพราะเหตุนี้แหละพราหมณ์ ท่านผู้มีความต้องการด้วย
ประโยชน์ จงเข้าไปถามเถิด ท่านจะพบผู้มีปัญญาดี
ผู้สงบ ผู้ไม่มีความโกรธ ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง ในศาสนา
นี้แน่แท้ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

(ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ) ข้าพเจ้ายินดีแล้วในอภัย ใครจะ

บูชาอภัย แต่ข้าพเจ้ายังไม่ทราบชัด ขอท่านจงพร่ำสอน
ข้าพเจ้าเถิด ขอท่านจงบอกซึ่งที่เป็นที่สำเร็จแห่งการบูชา
แก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรพราหมณ์ ถ้าอย่างนั้นท่านจงเงยโสตลงเถิด เราจักแสดง
ธรรมแก่ท่าน ท่านอย่าถามถึงชาติ จงถามแต่ธรรมสำหรับ
ประพลิตเกิด ไฟย่อมเกิดแต่ไม่แล แม่ผู้ที่เกิดในสกุลต่ำ
เป็นมณีไม่มีปัญญา เป็นผู้เกิดขึ้นนอกสกุลด้วยหิริ รู้เหตุ
การณได้โดยจับพลันก็มี พราหมณ์ผู้มุ่งบุญพึงบูชา พึงหลัง
ไทยธรรมในทักษิณียบุคคลผู้ที่ฝึกตนด้วยสังกะสี ผู้ประกอบ
ด้วยการฝึกฝนอินทรีย์ ผู้ถึงที่สุดแห่งเวท ผู้ยอจบพรหมจรรย์
ตามกาล ชนเหล่าใดละกามทั้งหลายได้แล้ว ไม่ยึดมั่น
อะไรๆ เทียวไป มีตนสำรวมดีแล้ว เหมือนกระสวยที่
ไปตรง ฉะนั้น พราหมณ์ผู้มุ่งบุญพึงบูชา พึงหลังไทยธรรม
ในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดปราศจากราคะ มี
อินทรีย์ตั้งมั่นดีแล้ว หลุดพ้นแล้วจากการจับของกิเลส
แปลงปลั่งอยู่ เหมือนพระจันทร์ที่พ้นแล้วจากการเบียดเบียน
ของราหู สว่างไสวอยู่ ฉะนั้น พราหมณ์พึงหลังไทยธรรม
ในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดไม่เกี่ยวข้อง มีสติ
ทุกเมื่อ ละนามรูป ที่คนพาลถือว่าเป็นของเราได้แล้ว เทียว
ไปในโลก พราหมณ์พึงหลังไทยธรรมในชนเหล่านั้นตามกาล
พระตถาคตละกามทั้งหลายได้แล้ว ครอบงำกามทั้งหลาย
เทียวไป รู้ที่สุดแห่งชาติและมรณะ ดับความเร่าร้อนได้แล้ว
เป็นผู้เยือกเย็นเหมือนห้วงน้ำ ย่อมควรเครื่องบูชา พระ
ตถาคตผู้เสมอด้วยพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อยู่ห่างไกลจาก
บุคคลผู้ไม่เสมอทั้งหลาย เป็นผู้ไม่มีปัญญาไม่มีที่สุด ผู้อัน
ค้นหาหาไม่จบหาแล้วในโลกนี้หรือในโลกอื่น ย่อมควร
เครื่องบูชา พระตถาคตผู้เป็นพราหมณ์ ไม่มีมาया ไม่มี
มานะ ปราศจากความโลภ ไม่ยึดถือในสัตว์และสังขารว่า
เป็นของเรา หาความหวังมิได้ บรรเทาความโกรธแล้ว
มีตนดับความเร่าร้อนได้แล้ว ละมลทิน คือ ความโศก
เสียได้ ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตละตัณหาและ
ทิฐิต่ออยู่ประจำใจได้แล้ว ไม่มีตัณหาและทิฐิอะไรๆ ไม่ถือ
มั่นในโลกนี้หรือในโลกอื่น ย่อมควรเครื่องบูชา พระ
ตถาคตมีจิตตั้งมั่นแล้ว ข้ามโอฆะได้แล้ว และได้รู้ธรรม
ด้วยทิฐิอย่างยิ่ง มีอาสวะสิ้นแล้ว ทรงไว้ซึ่งร่างกายอัน
มีในที่สุด ย่อมควรเครื่องบูชา ภวาสวะและวาจาหยาบคาย
อันพระตถาคตกำจัดได้แล้ว ทำให้สิ้นสูญ ไม่มีอยู่
พระตถาคตผู้ถึงเวท พ้นวิเศษแล้วในธรรมทั้งปวง ย่อม
ควรเครื่องบูชา พระตถาคตผู้ล่วงกิเลสเครื่องข้อง ไม่มี
ธรรมเป็นเครื่องข้อง ไม่เป็นสัตว์ผู้มีมานะในเหล่าสัตว์ผู้มี
มานะ กำหนดรู้ทุกข์พร้อมทั้งไรณาและทีดิน ย่อมควร
เครื่องบูชา พระตถาคตไม่อาศัยตัณหา มีปรกติเห็น
นิพพาน ก้าวล่วงทิฐิที่จะพึงให้ผู้อื่นรู้ ไม่มีอารมณ์อะไร
ย่อมควรเครื่องบูชา ธรรมทั้งที่เป็นภายในและภายนอก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

พระตถาคตแห่งตลอดแล้ว กิจจัดได้แล้ว ถึงความสาปสูญ
มิได้มี พระตถาคตนั้นเป็นผู้สงบแล้ว น้อมไปในธรรม
เป็นที่สิ้นอุปาทาน ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตเห็น
ที่สุดแห่งความสิ้นไปแห่งชาติ บรรเทาสิ่งโยชนอันเป็น
ทางแห่งราคะเสีย ได้ไม่มีส่วนเหลือ เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มี
โทษ ปราศจากมลทิน ไม่มีความใคร่ ย่อมควรเครื่อง
บูชา พระตถาคตไม่พิจารณาเห็นตนโดยความเป็นตน มีจิต
ตั้งมั่น ปฏิบัติตรง ดำรงตนมั่น ไม่หวั่นไหว ไม่มี
กิเลสจลลิกตอ ไม่มีความสงสัย ย่อมควรเครื่องบูชา
พระตถาคตไม่มีปัจจัยแห่งโมหะอะไรๆ เห็นด้วยญาณใน
ธรรมทั้งปวง ทรงไว้ซึ่งสรีระมีในที่สุด และได้บรรลุ
สัมโพธิญาณที่ยอดเยี่ยม อันเกษม ความบริสุทธิ์ของบุรุษ
ย่อมมีด้วยเหตุเพียงเท่านี้ (พระตถาคตย่อมควรเครื่องบูชา) ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

กิจการบูชาของข้าพระองค์ จะเป็นการบูชาจริง เพราะว่า
ข้าพระองค์ได้บุคคลผู้ถึงเวทเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคเป็น
พรหม ผู้เห็นเองแท้ ขอได้โปรดทรงรับ ทรงบริโภครีกร
บูชาของข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรพราหมณ์ เราไม่พึงบริโภคโภชนะที่ขับกล่อมได้มา ข้อนี้
ไม่ใช่ธรรมเนียมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ทรงเห็นอยู่โดย
ชอบ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงห้ามโภชนะที่ขับ
กล่อมได้มา ดูกรพราหมณ์ เมื่อธรรมมีอยู่ การแสวงหา
เป็นความประพฤติของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก็ท่านจงบำรุง
พระชินาสพบุรุษบริบูรณ์ด้วยคุณทั้งปวง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่
ผู้มีความคณองสงบแล้ว ด้วยข้าวน้ำอย่างอื่นเถิด เพราะว่า
เขตนั่นเป็นเขตของบุคคลผู้มั่งบุญ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ถึง
คำสั่งสอนของพระองค์แล้ว พึงรู้แจ้งแจ่มแจ้งอย่างที่พระองค์
ตรัสบอก ขอพระองค์จงทรงแสดงทักษิณียบบุคคลผู้บริโภค
ทักษิณาของบุคคลผู้เช่นด้วยข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์จะพึง
แสวงหาบำรุงอยู่ ในกาลแห่งยัญ แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ท่านจงกำจัดการความสยิวหน้า จงประคองอัญชลีนอบน้อมผู้ที่
ปราศจากความแข็งดี ผู้มีจิตไม่ขุ่นมัว หลุดพ้นแล้วจาก
กามทั้งหลาย บรรเทาความง่วงเหงาเสียแล้ว นำกิเลสออก
เสียได้ ผู้ฉลาดในชาติและมรณะ ผู้นั้นเป็นมุนี สมบูรณ์
ด้วยปัญญา ผู้มาแล้วสู่ยัญเช่นนั้น จงบูชาด้วยข้าวและ
น้ำเถิด ทักขิณาย่อมสำเร็จได้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ที่บุคคลควรบูชาในโลกทั้งปวง
เป็นบุญเขตอย่างยอดเยี่ยม ย่อมควรเครื่องบูชา ท่านที่
บุคคลถวายแล้วแต่พระองค์ เป็นทานมีผลมาก ฯ

[๓๖๐] ลำดับนั้นแล สุนทริกการทวาชพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มี

พระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่
พระโคตมผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรม
โดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหนายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้
หลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้ฉะนั้น
ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระองค์ กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ข้า
พระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระองค์เถิด สุนทริกการทวาช-

*พราหมณ์ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯลฯ ก็ท่านสุนทริก
การทวาชได้เป็นพระอรหันตรูปหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฉะนั้นแล ฯ

จบสุนทริกการทวาชสูตรที่ ๔

มาฆสูตรที่ ๕

[๓๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาอิชฌมกุฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ ครั้นนั้นแล มาฆมาณพเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วนั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็ข้าพระองค์เป็นทาส เป็นทาสคนใด ผู้รู้ความประสงค์ของผู้ขอควรแก่การขอ ย่อมแสวงหา โภคทรัพย์โดยธรรม ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมนำโภคทรัพย์ที่ตนได้มาโดยธรรม ถวายแก่ปฏิคาหก ๑ องค์บ้าง ๒ องค์บ้าง ๓ องค์บ้าง ๔ องค์บ้าง ๕ องค์บ้าง ๖ องค์บ้าง ๗ องค์บ้าง ๘ องค์บ้าง ๙ องค์บ้าง ๑๐ องค์บ้าง ๒๐ องค์บ้าง ๓๐ องค์บ้าง ๔๐ องค์บ้าง ๕๐ องค์บ้าง ๑๐๐ องค์บ้าง ยิ่งกว่านั้นบ้าง ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ถวายทานอย่างนี้ บุชายอย่างนี้ จะประสบบุญมากแลหรือ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาณพ เมื่อท่านให้อยูอย่างนั้น บุชายอย่างนั้น ย่อมประสบบุญมากแท้ ดูกรมาณพ ผู้ใดแล เป็นทาส เป็นทาสคนใด รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ควรแก่การขอ ย่อมแสวงหาโภคทรัพย์โดยธรรม ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมนำโภคทรัพย์ที่ตนได้มาโดยธรรม ถวายแก่ปฏิคาหก ๑ องค์บ้าง ฯลฯ ๑๐๐ องค์บ้าง ยิ่งกว่านั้นบ้าง ผู้นั้นย่อมประสบบุญมาก ฯ

ครั้นนั้นแล มาฆมาณพได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า
[๓๖๒] ข้าพระองค์ขอถามพระโคตมผู้ทรงรู้ถ้อยคำ ผู้ทรงผ้ากาสายะ
ไม่ยึดถืออะไรเที่ยวไป ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ ควรแก่การขอ เป็น
ทาสคนใด มีความต้องการบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าวน้ำ บุชาแก่
ชนเหล่าอื่นในโลกนี้ การบูชาของผู้บูชาอยู่อย่างนี้ จะพึง
บริสุทธิได้อย่างไร ฯ

พ. (ดูกรมาฆมาณพ) ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ ควรแก่การขอ เป็น
ทาสคนใด มีความต้องการบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าวน้ำบูชาแก่ชน
เหล่าอื่นในโลกนี้ ผู้เช่นนั้น พึงให้ทักษิณะบุคคลยินดีได้ ฯ

ม. ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ ควรแก่การขอ เป็นทาสคนใด มีความต้องการ-
การบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าวน้ำบูชาแก่ชนเหล่าอื่นในโลกนี้ ข้า
แต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์ทรงบอกทักษิณะบุคคล
แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ชนเหล่าใดแลไม่เกี่ยวข้องกับ หาเครื่องกังวลมิได้ สำเร็จกิจ
แล้ว มีจิตคุ้มครองแล้ว เที่ยวไปในโลก พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ
พึงหลังไทยธรรม บุชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดตัด
กิเลสเครื่องผูกพันคือสังโยชน์ได้ทั้งหมด ผีตกตนแล้ว เป็น
ผู้พ้นเดือดขาด ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ
พึงหลังไทยธรรม บุชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใด
พ้นเดือดขาดจากสังโยชน์ทั้งหมด ผีตกตนแล้ว เป็นผู้หลุดพ้น
แล้ว ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง พราหมณ์พึงหลังไทยธรรม
บุชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดละระคาย โทสะ
และโมหะได้แล้ว มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์
พราหมณ์พึงหลังไทยธรรมบุชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชน
เหล่าใดไม่มีมายา ไม่มีความถือตัว มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบ
พรหมจรรย์ พราหมณ์พึงหลังไทยธรรมในชนเหล่านั้นตาม
กาล ชนเหล่าใดปราศจากความโลภ ไม่ยึดถืออะไรว่า
เป็นของเรา ไม่มีความหวัง มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหม-
จรรย์ พราหมณ์พึงหลังไทยธรรมบุชาในชนเหล่านั้นตามกาล
ชนเหล่าใดแล ไม่น้อมไปในตัณหาทั้งหลาย ข้ามโอฆะได้แล้ว
ไม่ยึดถืออะไรว่าเป็นของเรา เที่ยวไปอยู่ พราหมณ์พึง
หลังไทยธรรมบุชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดไม่มี
ตัณหาเพื่อเกิดในภพใหม่ ในโลกไหนๆ คือ ในโลกนี้
หรือในโลกอื่น พราหมณ์พึงหลังไทยธรรมบุชาในชนเหล่านี้นั้นตามกาล ชนเหล่าใดละกรรมทั้งหลายได้แล้ว ไม่ยึดถือ
อะไรเที่ยวไป มีตนสำรวมดีแล้ว เหมือนกระสวยที่ตรงไป
ฉะนั้น พราหมณ์พึงหลังไทยธรรมบุชาในชนเหล่านั้นตามกาล
ชนเหล่าใดปราศจากความกำหนัด มีอินทรีย์ตั้งมั่นดีแล้ว
พ้นจากการจับแห่งกิเลส ปลั่งปลั่งอยู่ เหมือนพระจันทร์
พ้นแล้วจากราหุจิบ สว่างไสวอยู่ฉะนั้น พราหมณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
พึงหลังไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใด
มีกิเลสสงบแล้ว ปราศจากความกำหนัด เป็นผู้ไม่โกรธ
ไม่มีคติ เพราะละชนอื่นเป็นไปในโลกนี้ได้เด็ดขาด
พราหมณ์พึงหลังไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชน
เหล่าใดละชาติและมรณะ ไม่มีส่วนเหลือ ล่วงพ้นความสงสัย
ได้ทั้งปวง พราหมณ์พึงหลังไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้น
ตามกาล ชนเหล่าใดมีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีเครื่องกังวล
หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง เทียวไปอยู่ในโลก พราหมณ์
พึงหลังไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใด
แล ย่อมรู้ในชั้นและอายตนะเป็นต้นตามความเป็นจริงว่า
ชาตินี้มีในที่สุด ภพใหม่ไม่มี ดังนี้ พราหมณ์พึงหลังไทย
ธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดเป็นผู้ถึง
เวท ยินดีในฌาน มีสติ บรรลุธรรมเครื่องตรัสรู้ดี เป็นที่
พึงของเทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก พราหมณ์ผู้มุ่งบุญพึง
หลังไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ฯ

ม. ถ้าถามของข้าพระองค์ไม่เปล่าประโยชน์แน่นอน ข้าแต่
พระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสบอกทักษิโณยบุคคลแก่
ข้าพระองค์แล้ว ก็พระองค์ยอมทรงทราบบุญธรรมนี้ ใน
โลกนี้โดยถ่องแท้ จริงอย่างนั้น ธรรมนี้พระองค์ทรงทราบ
แจ่มแจ้งแล้ว ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ เป็นผู้ควรแก่การขอ เป็น
ทานบดี มีความต้องการบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าพเจ้าบูชาแก่ชน
เหล่าอื่นในโลกนี้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์ตรัส
บอกถึงความพร้อมแห่งบุญแก่ข้าพระองค์ ฯ

พ. ดูกรมาฆะ เมื่อท่านจะบูชาถึงบูชาเกิด และจงทำจิตให้ผ่องใส
ในกาลทั้งปวง เพราะบุญย่อมเป็นอารมณ์ของบุคคลผู้บูชาบุญ
บุคคลตั้งมั่นในบุญนี้แล้ว ย่อมละโทสะเสียได้ อนึ่ง บุคคล
ผู้นั้น ปราศจากความกำหนัดแล้ว พึงกำจัดโทสะ เจริญ
เมตตาจิตอันประมาณมิได้ ไม่ประมาทแล้วเนื่องๆ ทั้งกลาง
คืนกลางวัน ย่อมแผ่อุปปัญญากว้างไปทั่วทิศ ฯ

ม. ใครย่อมบริสุทธิ ใครย่อมหลุดพ้น และใครยังติดอยู่ บุคคล
จะไปพรหมโลกได้ด้วยอะไร ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี
ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอพระองค์โปรดตรัสบอกแก่
ข้าพระองค์ผู้ไม่รู้ ก็พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพรหม ข้าพระองค์
ขออ้างเป็นพยานในวันนี้ เพราะพระองค์เป็นผู้เสมอด้วย
พรหมของข้าพระองค์จริงๆ (ข้าแต่พระองค์ผู้มีความรุ่งเรือง)
บุคคลจะเข้าถึงพรหมโลกได้อย่างไร ฯ

พ. (ดูกรมาฆะ) ผู้ใดย่อมบูชาญครบทั้ง ๓ อย่าง ผู้เช่นนั้น
พึงให้ทักษิโณยบุคคลทั้งหลายยินดีได้ เราย่อมกล่าวผู้นั้นว่า
เป็นผู้ควรแก่การขอ ครั้นบูชาโดยชอบอย่างนั้นแล้ว ย่อมเข้า
ถึงพรหมโลก ฯ

[๓๖๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว มาฆมาณพได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ฯลฯ
ขอพระองค์ทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็น
ต้นไป ฯ

จบมาฆสูตรที่ ๕

สภยสูตรที่ ๖

[๓๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทก
นิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล เทวดาผู้เป็นสาโลहितเกาของ
สภยปริพาชก ได้แสดงปัญญาขึ้นว่า ดูกรสภยะ สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใด ท่าน
ถามปัญหาเหล่านี้แล้วย่อมพยากรณ์ได้ ท่านพึงประพุดติพรหมจรรย์ในสำนักของ
สมณะหรือพราหมณ์ผู้นั้นเกิด ลำดับนั้นแล สภยปริพาชกเรียนปัญหาในสำนัก
ของเทวดานั้นแล เข้าไปหาสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณา-

*จารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี คือ
ปุณณกัสสป มักขลิโคสาล อชิตเกสกัมพล ปกุธกัจจายนะ สญชัยเวฬุวัน-

*บุตร นิครนถ์นาฏบุตร แล้วจึงถามปัญหาเหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่านั้นอัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 สกยปริพาชกถามปัญหาแล้ว แก้ไม่ได้ เมื่อแก้ไม่ได้ ย่อมแสดงความโกรธ
 ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ ทั้งยังกลับถามสกยปริพาชกอีก ครั้น
 นั้นแล สกยปริพาชกมีความดำริว่า ท่านสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้า
 คณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่อง
 ว่าดี คือ ปุณณกัสสป ฯลฯ นิครนถ์นาฏบุตร ถูกเราถามปัญหาแล้ว แก้ไม่
 ได้ เมื่อแก้ไม่ได้ ย่อมแสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้
 ปรากฏ ทั้งยังกลับถามเราในปัญหาเหล่านี้อีก ถ้ากระไร เราพึงละเพศกลับมา
 บริโภคคามอีกเถิด ครั้นนั้นแล สกยปริพาชกมีความดำริว่า พระสมณโคดมนี้แล
 เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชน
 ส่วนมากยกย่องว่าดี ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมแล้วทูลถามปัญหา
 เหล่านี้เถิด ลำดับนั้นแล สกยปริพาชกมีความดำริว่า ท่านสมณพราหมณ์
 ทั้งหลายเป็นผู้เก่าแก่ เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ เป็นผู้เฒ่า รักรัตริ
 นาน บวชมานาน เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ
 เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี คือ ปุณณกัสสป ฯลฯ นิครนถ์นาฏบุตร
 ท่านสมณพราหมณ์แม่เหล่านี้ถูกเราถามปัญหาแล้วแก้ไม่ได้ เมื่อแก้ไม่ได้ ย่อม
 แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ ทั้งยังกลับถาม
 เราในปัญหาเหล่านี้อีก ส่วนพระสมณโคดมถูกเราทูลถามแล้วจักทรงพยากรณ์
 ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร เพราะพระสมณโคดมยังเป็นหนุ่มโดยพระชาติ ทั้งยัง
 เป็นผู้ใหม่โดยบรรพชา ลำดับนั้น สกยปริพาชกมีความดำริว่า พระสมณโคดมเรา
 ไม่ควรดูหมิ่นดูแคลนว่า ยังเป็นหนุ่ม ถึงหากว่าพระสมณโคดมจะยังเป็นหนุ่ม
 แต่ท่านก็เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดม
 แล้วทูลถามปัญหาเหล่านี้เถิด ลำดับนั้น สกยปริพาชกได้หลีกจาริกไปทางพระนคร
 ราชคฤห์ เมื่อเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังพระวิหาร
 เวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้นแล้วปราศรัยกับพระผู้มี
 พระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
 ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๖๕] ข้าพระองค์ผู้มีความสงสัย มีความเคลือบแคลง มหาหวังจะ
 ทูลถามปัญหา พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามปัญหาแล้ว ขอ
 จงตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ตามลำดับปัญหา ให้สมควรแก่
 ธรรมเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรสกยยะ ท่านมาแต่ไกล หวังจะถามปัญหา เราอันท่านถาม
 ปัญหาแล้ว จะกระทำที่สุดแห่งปัญหาเหล่านั้น จะพยากรณ์
 แก่ท่านตามลำดับปัญหา ให้สมควรแก่ธรรม ดูกรสกยยะ
 ท่านปรารถนาปัญหาข้อใดข้อหนึ่งในใจ ก็เชิญถามเราเถิด
 เราจะกระทำที่สุดเฉพาะปัญหานั้นๆ แก่ท่าน ฯ

[๓๖๖] ลำดับนั้น สกยปริพาชกดำริว่า น้าอัครจริยจริงหนอ ไม่เคยมี
 มาเลยหนอ เราไม่ได้แม้เพียงให้โอกาสในสมณพราหมณ์เหล่านี้เลย พระสมณ-

* โคดมได้ทรงให้โอกาสนี้แก่เราแล้ว สกยปริพาชกมีใจชื่นชม เบิกบาน เพื่อจะ
 เกิดปิติโสมนัส ได้กราบทูลถามปัญหาคะพระผู้มีพระภาคว่า

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้บรรลุอะไรว่าเป็นภิกษุ กล่าวบุคคลว่าผู้
 สงบเสถียรด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลว่าผู้ฝึกตนแล้ว
 อย่างไรและอย่างไรบัณฑิตจึงกล่าวบุคคลว่า ผู้รู้ ข้าแต่พระผู้
 มีพระภาค พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัส
 พยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสกยยะ

ผู้ใดถึงความดับกิเลสด้วยมรรคที่ตนอบรมแล้ว ข้ามความ
 สงสัยเสียได้ ละความไม่เป็นและความเป็นได้เด็ดขาด อยู่จบ
 พรหมจรรย์ มีภพใหม่สิ้นแล้ว ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่า เป็นภิกษุ
 ผู้ใดวางเฉยในอารมณ์มีรูปเป็นต้นทั้งหมด มีสติ ไม่เบียด
 เบียดสัตว์ในโลกทั้งปวง ข้ามโอฆะได้แล้ว เป็นผู้สงบ ไม่
 ขุ่นมัว ไม่มีกิเลสเครื่องฟุ้งขึ้น ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่า ผู้สงบ
 เสถียร ผู้ใดอบรมอินทรีย์แล้ว เวางตลอดโลกนี้และโลก
 อื่น ทั้งภายในทั้งภายนอกในโลกทั้งปวง รอเวลาสิ้นชีวิตอยู่
 อบรมตนแล้ว ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่า ผู้ฝึกตนแล้ว ผู้พิจารณา
 สงสารทั้งสองอย่าง คือ จุตีและอุปบัติ ตลอดกับทั้งสิ้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
แล้ว ปราศจากอริ ไม่มีกิเลสเครื่องยึดวน ผู้หมดจด ถึง
ความสิ้นไปแห่งชาติ ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้รู้ ฯ

[๓๖๓] ลำดับนั้น สกยปริพาชก ชื่นชมอนโมทนาภาสิตของพระผู้มี
พระภาคแล้ว มีใจชื่นชม เบิกบาน เพื่องฟู เกิดปิติโสมนัส ได้ทูลถามปัญหา
ข้อต่อไปกะพระผู้มีพระภาคว่า

บัณฑิตกล่าวว่าบุคคลผู้บรรลอะไรวาเป็นพราหมณ์ กล่าวบุคคลว่า
เป็นสมณะ ด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลผู้ล้างบาปอย่างไร
และอย่างไรบัณฑิตจึงกล่าวว่าบุคคลว่า เป็นนาค (ผู้ประเสริฐ)
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว
ของจตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ผู้ใดลอยบาปทั้งหมดแล้ว เป็นผู้ปราศจากมลทิน มีจิตตั้งมั่นดี
ดำรงตนมั่น ก้าวล่วงสงสาร ได้แล้ว เป็นผู้สำเร็จกิจ (เป็น
ผู้บริบูรณ์ด้วยคุณมีศีลเป็นต้น) ผู้นั้นอันค้นหาและทูลไม่
อาศัยแล้ว เป็นผู้คงที่ บัณฑิตกล่าวว่าพราหมณ์ ผู้ใดมี
กิเลสสงบแล้ว ละบุญและบาปได้แล้ว ปราศจากกิเลสอริ
รู้โลกนี้และโลกหน้าแล้ว ล่วงชาติและภพได้ ผู้คงที่ เห็น
ปานนั้น บัณฑิตกล่าวว่าสมณะ ผู้ใดล้างบาป ได้หมดใน
โลกทั้งปวง คือ อายตนะภายในและภายนอกแล้ว ย่อม
ไม่มาสู่ภพในเทวดาและมนุษย์ผู้สมควร ผู้นั้นบัณฑิตกล่าว
ว่าผู้ล้างบาป ผู้ใดไม่กระทำบาปอะไรๆ ในโลก สลัดออก
ซึ่งธรรมเป็นเครื่องประกอบและเครื่องผูกได้หมด ไม่ข้องอยู่
ในธรรมเป็นเครื่องข้องมีขันธเป็นต้นทั้งปวง หลุดพ้นเด็ดขาด
ผู้คงที่ เห็นปานนั้น บัณฑิตกล่าวว่านาค ฯ

[๓๖๔] ลำดับนั้น สกยปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหาข้อต่อไป

กะพระผู้มีพระภาคว่า

ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวไควว่าผู้ชนะเขต กล่าวบุคคลว่าเป็นผู้
ฉลาดด้วยอาการอย่างไร อย่างไรจึงกล่าวบุคคลว่าเป็นบัณฑิต
และกล่าวบุคคลชื่อว่าเป็นผู้มีด้วยอาการอย่างไร ข้าแต่พระผู้มี
พระภาค พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้วของจตรัส
พยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสกยยะ

ผู้ใดพิจารณา (อายตนะหรือกรรม) เขตทั้งสิ้น คือ เขตที่
เป็นของทิพย์ เขตของมนุษย์และเขตของพรหมแล้ว เป็นผู้
หลุดพ้นจากเครื่องผูกอันเป็นรากเหง้าแห่งเขตทั้งหมด ผู้คงที่
เห็นปานนั้น ผู้นั้นท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่าผู้ชนะเขต ผู้
ใดพิจารณากะเปาะฟอง (กรรม) ทั้งสิ้น คือ กะเปาะฟอง
ที่เป็นของทิพย์ กะเปาะฟองของมนุษย์ และกะเปาะฟอง
ของพรหมแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นจากเครื่องผูกอันเป็นรากเหง้า
แห่งกะเปาะฟองทั้งหมด ผู้คงที่ เห็นปานนั้น ผู้นั้นท่านผู้รู้
ทั้งหลายกล่าวว่า เป็นผู้ฉลาด ผู้ใดพิจารณาอายตนะทั้งสอง
คือ อายตนะภายในและภายนอกแล้ว เป็นผู้ปัญญอัน
บริสุทธิ์ ก้าวล่วงธรรมดำและธรรมขาวได้แล้ว ผู้คงที่ เห็น
ปานนั้น ผู้นั้นท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่าบัณฑิต ผู้ใดรู้
ธรรมของอัสติบุรุษและของสัสติบุรุษในโลกทั้งปวง คือ ใน
ภายในและภายนอก แล้วดำรงอยู่ ผู้นั้นอันเทวดาและมนุษย์
บูชา ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้องและข่าย คือ ตัณหาและทิฐิ
แล้ว ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่าเป็นผู้มี ฯ

[๓๖๕] ลำดับนั้น สกยปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหาข้อต่อไปกะ

พระผู้มีพระภาคว่า

บัณฑิตกล่าวว่าบุคคลผู้บรรลอะไ วาผู้ถึงเวท กล่าวบุคคลว่าผู้รู้
ตามด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลผู้มีความเพียร ด้วยอาการ
อย่างไร และบุคคลบัณฑิตกล่าวว่า เป็นผู้ชื่อว่าอาชาไนยด้วย
อาการอย่างไร ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์อันข้าพระองค์
ทูลถามแล้ว ของจตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสกยยะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

ผู้ใดพิจารณาเวททั้งสี่ อันเป็นของมียู่แห่งสมณะและ
พราหมณ์ทั้งหลาย ปราศจากความกำหนัดในเวทนาทั้งปวง
ผู้นั้นล่วงเวททั้งหมดแล้ว บัณฑิตกล่าวว่าผู้ถึงเวท ผู้ใด
ใคร่ครวญธรรมอันเป็นเครื่องทำให้เนิ่นช้า และนามรูปอันเป็น
รากเหง้าแห่งโรค ทั้งภายในทั้งภายนอกแล้ว เป็นผู้หลุดพ้น
จากเครื่องผูกอันเป็นรากเหง้าแห่งโรคทั้งปวง ผู้คงที่ เห็นปาน
นั้น ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้รู้ตาม ผู้ใดงดเว้นจากบาปทั้งหมด
ล่วงความทุกข์ในนรกได้แล้ว ดำรงอยู่ ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่า
ผู้มีความเพียร ผู้นั้นมีความแก่กล้า มีความเพียร ผู้คงที่
เห็นปานนั้น บัณฑิตกล่าวว่าปราชญ์ ผู้ใดตัดเครื่องผูก
อันเป็นรากเหง้าแห่งธรรมเป็นเครื่องข้องทั้งภายในทั้งภายนอก
ได้แล้ว หลุดพ้นแล้วจากเครื่องผูกอันเป็นรากเหง้าแห่งธรรม
เป็นเครื่องข้องทั้งปวง ผู้คงที่ เห็นปานนั้น ผู้นั้นบัณฑิตกล่าว
ว่าเป็นผู้ชื่อว่าอาชาไนย

[๓๓๐] ลำดับนั้น สกยปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหาข้อต่อไปกะ

พระผู้มีพระภาคว่า

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้บรรลุอะไร ว่าผู้ทรงพระสูตร กล่าว
บุคคลว่าเป็นอริยะด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลว่ามีจรรยา
ด้วยอาการอย่างไร และบุคคลบัณฑิตกล่าวว่าเป็นผู้ชื่อว่า
ปริพาชกด้วยอาการอย่างไร ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์
อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์
เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสกยยะ

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้ฟังแล้ว รุ่งธรรมทั้งมวล ครอบงำธรรม
ที่มีโทษและไม่มีโทษอะไร อันมียู่ในโลกเสียได้ ไม่มี
ความสงสัย หลุดพ้นแล้ว ไม่มีทุกข์ในธรรมมีขึ้นและ
อายตนะเป็นต้นทั้งปวง ว่าผู้ทรงพระสูตร บุคคลนั้นรู้แล้ว
ตัดอาลัย (และ) อาสวะได้แล้ว ย่อมไม่เข้าถึงการนอนใน
ครุฑ บรรเทาสัญญา ๓ อย่าง และเปือกตม คือ กามคุณแล้ว
ย่อมไม่มาสู่กับ บัณฑิตกล่าวว่าปราชญ์ ผู้ใดในศาสนานี้
เป็นผู้บรรลุธรรมที่ควรบรรลุเพราะจรรยา เป็นผู้ฉลาด รู้
ธรรมได้ในกาลทุกเมื่อ ไม่ข้องอยู่ในธรรมมีขึ้นเป็นต้น
ทั้งปวง มีจิตหลุดพ้นแล้ว ไม่มีปฏิฆะ ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่า
ผู้มีจรรยา ผู้ใดขับไล่กรรมอันมีทุกข์เป็นผล ซึ่งมีอยู่ ทั้งที่
เป็นอดีต อนาคต และเป็นปัจจุบัน ได้แล้ว มีปรกติกำหนด
ด้วยปัญญาเที่ยวไป กระทำมาอยู่กับทั้งมานะ ความโลภ
ความโกรธ และนามรูปให้มิตที่สุดได้แล้ว ผู้นั้นบัณฑิตกล่าว
ว่าปริพาชก ผู้บรรลุธรรมที่ควรบรรลุ ฯ

[๓๓๑] ลำดับนั้น สกยปริพาชก ชื่นชมอนโมทนาภาษิตของ

พระผู้มีพระภาคแล้ว มีใจชื่นชม เฟื่องฟู เบิกบาน เกิดปิติสมนัส ลุกจาก
อาสนะ กระทำผ้าอุตราสงค์เจียรบาข้างหนึ่งแล้วประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มี-

*พระภาคประทับอยู่ ได้ชมเชยพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาอันสมควรในที่เฉพาะ
พระพักตร์ว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน
พระองค์ทรงกำจัดทฐิ ๓ และทฐิ ๖๐ ที่อาศัยคัมภีร์อันเป็น
วาทะเป็นประธานของสมณะผู้มีลัทธิอื่น ที่อาศัยอักษรคือ
ความหมายรู้กัน (ว่าหญิงว่าชาย) และสัญญาอันวิปริต
(ซึ่งเป็นที่ยึดถือ) ทรงก้าวล่วงความมืด คือ โอาสวะได้แล้ว

พระองค์เป็นผู้ถึงที่สุด ถึงฝั่งแห่งทุกข์ เป็นพระอรหันต์

(ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ) ทรงสำคัญพระองค์ว่าผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว

มีความรุ่งเรือง มีความรู้ มีพระปัญญามาก ทรงช่วยข้าพระองค์

ผู้กระทำที่สุดทุกข์ให้ข้ามได้แล้ว เพราะพระองค์ได้ทรง

ทราบข้อที่ข้าพระองค์สงสัยแล้ว ทรงช่วยให้ข้าพระองค์

ข้ามพ้นความสงสัย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ผู้ทรงบรรลุ

ธรรมที่ควรบรรลุในทางแห่งมุนี ผู้ไม่มีกิเลสจลลหัตถ์

ผู้เป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์ ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่พระองค์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

พระองค์เป็นผู้สงบดีแล้ว พระองค์ผู้มีพระจักษุ ทรงพยากรณ์
ความสงสัยของข้าพระองค์ที่ได้มีแล้วในกาลก่อนแก่ข้าพระองค์
พระองค์เป็นผู้ตรัสรู้เองแน่แท้ พระองค์ไม่มีนิวรณ์ อนึ่ง
อุปายาสทั้งหมด พระองค์ทรงกำจัดเสียแล้ว ถอนขึ้นได้แล้ว
พระองค์เป็นผู้เยือกเย็น เป็นผู้ถึงการฝึกตน มีพระปัญญา
เครื่องจำทรง มีความบากบั่นเป็นนิตย์ในสิ่งจะ เทวตาทั้งปวง
ทั้งสองพวก (คือ อากาสัญญเทวตา และภุมมัญญเทวตา)
ที่อาศัยอยู่ในนารทบรรพต ย่อมชื่นชมต่อพระองค์ผู้ประเสริฐยิ่ง
ผู้มีความเพียรใหญ่ ผู้แสดงธรรมเทศนา ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นบุรุษอาชาไนย ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่พระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นบุรุษอันสูงสุด ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่
พระองค์ บุคคลผู้เปรียบเสมอพระองค์ ไม่มีในโลก
พร้อมทั้งเทวโลก พระองค์เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระศาสดา
เป็นนั้ผู้ครอบงำมาร พระองค์ทรงตัดอนสัย ข้ามโอฆะได้
เองแล้ว ทรงช่วยให้หมู่สัตว์นี้ข้ามได้ด้วย พระองค์ทรง
ก้าวล่วงอุปรี ทำลายอาสวะได้แล้ว พระองค์เป็นดังสีหะ
ไม่มีอุปาทาน ทรงละความกลัวและความขลาดได้แล้ว
ไม่ทรงติดอยู่ในบุญและบาปทั้งสองอย่าง เปรียบเหมือน
ดอกบัวขาบที่งาม ไม่ติดอยู่ในน้ำฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้มี
ความเพียร ขอเชิญพระองค์โปรดเหยียบพระบาทออกมาเกิด
สภียะจะขอถวายบังคมพระบาทของพระศาสดา ฯ

[๓๓๒] ลำดับนั้นแล สภียปริพาชก หมอบลงแทบพระบาทของ

พระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์
แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหางของ
ท้าว เปิดช่องที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่า
ผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงซึ่งพระผู้มีพระภาค กับทั้ง
พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้ข้าพระองค์
พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด ฯ

พ. ดุรสภียะ ผู้ใดเคยเป็นอัญญเดียรถียมาก่อน หวังบรรพชาหวัง
อุปสมบทในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นจะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน เมื่อล่วง ๔ เดือนไปแล้ว
ภิกษุทั้งหลายพอใจ จึงยังผู้นั้นผู้อยู่ปริวาสแล้ว ให้บรรพชาอุปสมบทเพื่อความ
เป็นภิกษุ ก็แต่เราเรารู้ความต่างแห่งบุคคลในข้อนี้ ฯ

ส. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าผู้ที่เคยเป็นอัญญเดียรถียมาก่อน หวัง
บรรพชา หวังอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน เมื่อล่วง ๔ เดือน
ภิกษุทั้งหลายพอใจ จึงยังผู้นั้นผู้อยู่ปริวาสแล้วให้บรรพชาอุปสมบทเพื่อความเป็น
ภิกษุไซ้ร ข้าพระองค์จักอยู่ปริวาส ๔ ปี เมื่อล่วง ๔ ปีแล้ว ภิกษุทั้งหลายพอใจ
ของยังข้าพระองค์ผู้อยู่ปริวาสแล้วให้บรรพชาอุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุเถิด ฯ

สภียปริพาชก ได้บรรพชา อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว
ครั้นท่านสภียะอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท
มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนัก ก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์
อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น
ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้วพรหมจรรย์
อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้ไม่มีอีก
ก็ท่านสภียะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลายจะนี้แล ฯ

จบสภียสูตรที่ ๖

เสลสูตรที่ ๗

[๓๓๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในชนบทชื่ออังคตตราปะ
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงนิคมของชาวอังคตตราปะ
ชื่ออาปนละ ฯ

เกณียขุฎิลได้สดับข่าวมาว่า พระสมณโคตมศากยบุตร ทรงผนวชจาก
ศากยสกุล เสด็จจาริกไปในชนบทชื่ออังคตตราปะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่
ประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงนิคมชื่ออาปนละตามลำดับ ก็กิตติศัพท์อันงาม
ของท่านพระโคตมพระองค์นั้นแล ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ฯ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ . . . ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จำแนกธรรม พระองค์ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้ง
ชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา
และมนุษย์ให้รู้ตาม พระองค์ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง
งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์
บริบูรณ์สิ้นเชิง ก็การได้เห็นพระอรหันต์เห็นปานนั้น ย่อมเป็นความดีแล้ว ฯ

ครั้งนั้นแล เกณียชฎิลเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนา
ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เกณียชฎิลเห็นแจ้ง ให้สมათาน
อาจหาญ ร่ำเรงด้วยธรรมมีกถา ฯ

ลำดับนั้น เกณียชฎิล อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้
สมათาน อาจหาญ ร่ำเรง ด้วยธรรมมีกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
ขอพระโคตมผู้เจริญ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ทรงรับภัตของข้าพระองค์เพื่อเสวยใน
วันพรุ่งนี้ พระเจ้าข้า ฯ

[๓๓๔] เมื่อเกณียชฎิลกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัส
กะเกณียชฎิลว่า ดูกรเกณียะ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑๒๕๐ รูป อนึ่ง ท่านก็
เลื่อมใสในพวกพราหมณ์ยิ่งนัก ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ เกณียชฎิลก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑๒๕๐ รูป ทั้งข้าพระองค์เป็นผู้เลื่อมใสในพวกพราหมณ์
ก็จริง ถึงอย่างนั้นก็ขอพระโคตมผู้เจริญพร้อมกับภิกษุสงฆ์ ทรงรับภัตของ
ข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ . . . แม้ครั้งที่ ๓ เกณียชฎิล . . . พระผู้มี-

* พระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยดัชนีภาพ

ลำดับนั้นแล เกณียชฎิลทราบวาทะพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว ลุกจาก
อาสนะ เข้าไปสู่อาศรมของตนแล้ว เรียกมิตร (กรรมกร) อำมาตย์และญาติ
สาโลให้ทั้งหลายมากล่าวว่า มิตรอำมาตย์ และญาติสาโลให้ผู้เจริญทั้งหลาย
จงฟังข้าพเจ้า ข้าพเจ้านิมนต์พระสมณโคตมพร้อมกับภิกษุสงฆ์ เพื่อเสวยภัตใน
วันพรุ่งนี้ ขอท่านทั้งหลายช่วยข้าพเจ้าชวนชวายุด้วยกาย พวกมิตร อำมาตย์
และญาติสาโลให้ทั้งหลายของเกณียชฎิลรับคำแล้ว บางพวกขุดเตา บางพวก
ฝ่าฝืน บางพวกล้างภาชนะ บางพวกช่วยตั้งหม้อน้ำ บางพวกป้ออาสนะ ส่วน
เกณียชฎิลตกแต่งปะรำเอง ฯ

[๓๓๕] ก็สมัยนั้นแล เสลพราหมณ์อาศัยอยู่ในอาปนนิคม เป็นผู้รับ
ไตรเพทพร้อมทั้งคัมภีร์นิฆนตะและคัมภีร์เกตุกะ พร้อมทั้งประเภทอักษร มีคัมภีร์
อิติहाสเป็นที ๕ เป็นผู้เข้าใจตัวบท เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกยตะ
และตำราทำนายมหาปรีศลักษณะ ทั้งบอกมนต์แก่มาณพ ๓๐๐ คนด้วย ก็สมัยนั้น
เกณียชฎิลเป็นผู้เลื่อมใสในเสลพราหมณ์ยิ่งนัก ฯ

ครั้งนั้นแล เสลพราหมณ์แวดล้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คน เดินเที่ยว
พักผ่อนอยู่ ได้เข้าไปสู่อาศรมของเกณียชฎิล ได้เห็นคนบางพวกขุดเตา ฯลฯ
บางพวกป้ออาสนะ ในอาศรมของเกณียชฎิล ส่วนเกณียชฎิลตกแต่งโรงปะรำเอง
ครั้นแล้วได้ถามเกณียชฎิลว่า ท่านเกณียผู้เจริญ จักมีอาวาทะ วิวาหะ หรือเตรียม
จัดมหายัญหรือ หรือท่าน ได้ทูลเชิญเสด็จพระเจ้าแผ่นดินนครพระนามว่าพิมพิสาร
จอมทัพ พร้อมทั้งบริวาร เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ ฯ

เกณียชฎิลตอบว่า ท่านเสลผู้เจริญ อาวาทะหรือวิวาหะจะมีแก่ข้าพเจ้า
ก็หามิได้ แม้พระเจ้าแผ่นดินนครพระนามว่าพิมพิสารจอมทัพ พร้อมทั้งบริวาร
ข้าพเจ้าก็ได้ทูลเชิญเพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ แต่ข้าพเจ้าจัดมหายัญ พระสมณโคตม
ผู้ศากยบุตร ทรงผนวชจากศากยสกุล เสด็จจาริกไปในชนบทชื่ออังคตตราปะ
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงนิคมชื่ออาปนนิคมตาม
ลำดับ ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคตมฉันนั้นแล ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะ
เหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม
ดังนี้ ข้าพเจ้านิมนต์พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เพื่อ
เสวยภัตในวันพรุ่งนี้ ฯ

ส. ท่านเกณียะผู้เจริญ ท่านกล่าวว่า พุทโธ หรือ ฯ

ก. ท่านเสลผู้เจริญ ข้าพเจ้ากล่าวว่า พุทโธ ฯ

ส. ท่านเกณียะผู้เจริญ ท่านกล่าวว่า พุทโธ หรือ ฯ

ก. ท่านเสลผู้เจริญ ข้าพเจ้ากล่าวว่า พุทโธ ฯ

ลำดับนั้นแล เสลพราหมณ์ดำริว่า แม้เสียงประกาศว่า พุทโธ หาได้ยาก
ในโลก พระมหาบุรุษผู้ประกอบด้วยมหาปรีศลักษณะ ๓๒ ประการ ซึ่งมาในมนต์
ของพวกเรา ย่อมมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้ายูครองเรือน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นใหญ่ในแผ่นดินมี
มหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง ทรงสมบูรณ์
ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว
อุทัยแก้ว ปริณายกแก้วเป็นที่ ๗ พระราชโอรสของพระองค์มีกว่าพัน
ล้านกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีระกษัตริย์ สามารถย้ายกองทัพอันข้าศึกได้
พระองค์ทรงชนะโดยธรรม มีต้องใช้อาญา มีต้องใช้ศาสตรา ทรงครอบครอง
แผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต ๑ ถ้าแลเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาถือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ๑ เสด็จพราหมณ์
ถามว่า ท่านเกณียะผู้เจริญ ก็บัดนี้พระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เจริญ
พระองค์นั้น ประทับอยู่ที่ไหน ฯ

[๓๓๖] เมื่อเสด็จพราหมณ์ถามอย่างนี้แล้ว เกณียชฎิลได้ยกแขนขวา
ขึ้นชี้แล้ว กล่าวกะเสด็จพราหมณ์ว่า ท่านเสด็จผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคประทับ
อยู่ที่ทิว ไม่มีสี่เขี้ยว นั้น ฯ

ลำดับนั้นแล เสด็จพราหมณ์พร้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คน เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วกล่าวเตือนมาเพเล่านั้นว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย
จงเย็บเสียง ค่อยๆ เดินตามกันมา เพราะท่านผู้เจริญเหล่านั้นเที่ยว ไปผู้เดียว
เหมือนราชสีห์ ให้ยินดีได้ยาก ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เวลาเราสนทนากับ
พระสมณโคตม ท่านทั้งหลายอย่าพูดสอดขึ้นในระหว่างถ้อยคำของเรา จงรอให้
ถ้อยคำของเราจบลงก่อน เสด็จพราหมณ์ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค
ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วนั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

ครั้นแล้ว เสด็จพราหมณ์ได้ตรวจดูมหาปรัสถลักษณ์ ๓๒ ประการ ใน
พระกายของพระผู้มีพระภาค ก็ได้เห็นมหาปรัสถลักษณ์ ๓๒ ประการโดยมาก
เร้นอยู่ ๒ ประการ คือ พระคยหะเร้นอยู่ในฝัก ๑ พระชีวหาใหญ่ ๑ จึงยัง
เคลือบแคลงสงสัยไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใสในมหาปรัสถลักษณ์ ๒ ประการ ครั้นนั้นแล
พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า เสด็จพราหมณ์นี้ เห็นมหาปรัสถลักษณ์ ๓๒ ประการ
ของเราโดยมาก เร้นอยู่ ๒ ประการ คือ คยหะเร้นอยู่ในฝัก ๑ ชิวหาใหญ่ ๑
จึงยังเคลือบแคลงสงสัยไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใสในมหาปรัสถลักษณ์ ๒ ประการ ทันใด
นั้น พระผู้มีพระภาคทรงบันดาลอิทธิทธิสังขาร ให้เสด็จพราหมณ์ได้เห็นพระคยหะ
เร้นอยู่ฝัก และทรงแลบพระชีวหาสอดเข้าช่องพระกรรณทั้ง ๒ กลับไปมา
สอดเข้าช่องพระนาสิกทั้ง ๒ กลับไปมา แฝบปิดมณฑลพระนลาต เสด็จพราหมณ์
คิดว่าพระสมณโคตม ทรงประกอบด้วยมหาปรัสถลักษณ์ ๓๒ ประการบริบูรณ์
ไม่บกพร่อง แต่เราไม่ทราบว่ พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าหรือไม่ ก็แลเราได้
ฟังคำของพราหมณ์ทั้งหลายผู้แก่เฒ่าผู้เป็นอาจารย์และอาจารย์กล่าวอุยวว่า พระผู้มี-

* พระภาคเป็นผู้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงทำพระองค์ให้ปรากฏ
ในเมื่อบุคคลกล่าวถึงคุณของพระองค์ ถ้ากระไรเราพึงชมเชยพระสมณโคตม
เฉพาะพระพักตร์ด้วยคำถาอันสมควร ฯ

ลำดับนั้นแล เสด็จพราหมณ์ได้ชมเชยพระผู้มีพระภาคเฉพาะพระพักตร์
ด้วยคำถาอันสมควรว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์มีพระกายบริบูรณ์ สวยงาม
ประเสริฐดีแล้ว มีพระเนตรงาม มีพระฉวีวรรณดุจทองคำ
มีพระเขี้ยวขาวดี มีความเพียร อวัยวะใหญ่หน่อยเหล่าใด
มีแก่คนผู้เกิดดีแล้ว อวัยวะใหญ่หน่อยเหล่านั้นทั้งหมดใน
พระกายของพระองค์เป็นมหาปรัสถลักษณ์ พระองค์มี
พระเนตรแจ่มใส มีพระพักตร์งาม มีกายใหญ่ตรง มีรัศมี
รุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางสมณสงฆ์ดังพระอาทิตย์ พระองค์เป็น
ภิกษุมิพระเนตรงาม มีพระฉวีวรรณงามเปล่งปลั่งดังทองคำ
ประโยชน์อะไรด้วยความเป็นสมณะของพระองค์ผู้มีวรรณะอัน
อุดมอย่างนี้ พระองค์ควรเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ประเสริฐ
ในราชสมบัติ ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบ-
เขต ผู้ทรงชนะแล้ว ผู้เป็นใหญ่ในชมพูทวีปมีกษัตริย์
ประเทศราชตามเสด็จ ข้าแต่พระโคตม ขอพระองค์ทรง
เป็นพระราชบิดาที่พระราชาทรงบูชา เป็นจอมมนุษย์ ครอง
ราชสมบัติเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

[๓๓๗] ดูกรเสด็จพราหมณ์ เราเป็นพระราชชนันเี่ยมเป็นพระธรรม
ราชา เรายังจักรที่ใดๆ พึงให้เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไป

โดยธรรม ฯ

เสลพราหมณ์กราบทูลว่า

พระองค์ทรงปฏิญาณว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ เป็นพระธรรมราชาชั้นเยี่ยม ข้าแต่พระองค์ใด พระองค์ตรัสว่า จะยังจักรให้เป็นไปโดยธรรม ใครหนอเป็นสาวกเสนาบดีของพระองค์ ผู้ประพฤติตามพระศาสดา ใครจะยังธรรมจักรที่พระองค์ให้เป็นไปแล้วนี้ ให้เป็นไปตาม ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเสลพราหมณ์

สาริปตรผู้เกิดตามตถาคต จะยังธรรมจักรอันยอดเยี่ยมที่เราให้เป็นไปแล้ว ให้เป็นไปตาม ดูกรพราหมณ์ ธรรมที่ควรรู้อย่าง เราได้รู้อย่างแล้ว ธรรมที่ควรให้เจริญ เราได้ให้เจริญแล้วและธรรมที่ควรละ เราละได้แล้ว เพราะเหตุนี้ เราจึงเป็นพระพุทธรูป ดูกรพราหมณ์ ท่านจงขจัดความสงสัยในเราเสีย จงน้อมใจเชื่อ การได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธะทั้งหลายเนื่องๆ เป็นกิจที่ได้โดยยาก ความปรากฏเนื่องๆ แห่งพระสัมมาสัมพุทธะพระองค์ใดแล หาได้ยากในโลก เราเป็นพระสัมพุทธะองค์นั้น ผู้เป็นศัลยแพทย์ชั้นเยี่ยม เราเป็นผู้ประเสริฐ ไม่มีผู้เปรียบ ย้ายิमारแลเสนามารเสียได้ ทำปิจจา-มิตรทั้งหมดไว้ในอำนาจ ไม่มีภัยแต่ที่ใดๆ บันเทิงอยู่ ฯ

เสลพราหมณ์กล่าวว่า

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงฟังคำนี้ที่พระผู้มีพระภาคมหาวีรบุรุษผู้มีกิจ ผู้เป็นศัลยแพทย์ตรัสอยู่ ดังสีหะบันลืออยู่ในป่า ฉะนั้น ถึงแม้พระองค์จะเป็นผู้เกิดในสกุลต่ำทราม (ก็ตามที่) ใครๆ ได้เห็นพระองค์ผู้ประเสริฐไม่มีผู้เปรียบ ย้ายิमारและเสนามารเสียได้ จะไม่พึงเลื่อมใส (ไม่มีเลย) ผู้ใดปรารถนา ก็จงตามเรามา หรือผู้ใดไม่ปรารถนา ก็จงไปเถิด เราจักบวชในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธะผู้มีปัญญาอันประเสริฐนี้ ถ้าท่านผู้เจริญชอบใจคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธะ อย่างนี้ไซ้ร้ แม้พวกเราจักบวชในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธะผู้มีพระปัญญาอันประเสริฐ ฯ

พราหมณ์ทั้ง ๓๐๐ เหล่านี้ ได้ประณมอัญชลีทูลขอว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลาย จักประพฤติพรหม-จรรย์ในสำนักของพระองค์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเสลพราหมณ์

พรหมจรรย์เรากล่าวดีแล้ว ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นที่ออกบวชอันไม่เปล่าประโยชน์ ของบุคคลผู้ไม่ประมาทศึกษาอยู่ ฯ

[๓๓๘] เสลพราหมณ์พร้อมกับบริษัทได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของ

พระผู้มีพระภาค ครั้นนั้นแล พอล่วงราตรีนั้นไป เกณียชฎิล สั่งให้ตกแต่งขาทนียะโภชนียาหารอันประณีตไว้ในอาศรมของตน เสร็จแล้วให้กราบทูลภัตติกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว ภัตเสร็จแล้ว ลำดับนั้น เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังอาศรมของเกณียชฎิล ครั้นแล้ว ประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาปูลาดถายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ลำดับนั้นเกณียชฎิล อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข ให้ห้อมหน้าสำราญด้วยขาทนียะโภชนียาหารอันประณีต ด้วยมือของตน เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ ชักพระหัตถ์จากบาตรแล้ว เกณียชฎิลถืออาสนะตำแหน่งหนึ่ง นั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งพระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาแก่เกณียชฎิลด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

ยัญทั้งหลายมีการบูชาไฟเป็นประมุข จันท์ทั้งหลายมีสวาวิตติ
จันท์เป็นประมุข พระราชาเป็นประมุขของมนุษย์ทั้งหลาย
พระจันทร์เป็นประมุขของดาวนักษัตรทั้งหลาย พระอาทิตย์
เป็นประมุขของความร้อนทั้งหลาย พระสงฆ์แล เป็นประมุข
ของบุคคลทั้งหลายผู้มุงบุญ บูชาอยู่ ฯ

[๓๓๙] ครั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาแก่เกณียชฎิลด้วยพระคาถา

เหล่านี้แล้ว เสด็จออกจากอาสนะหลีกไป ลำดับนั้นแล ท่านพระเสลพร้อมด้วยบริษัท หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออก
บวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่
รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็ท่านพระเสลพร้อมด้วยบริษัท ได้เป็นพระอรหันต์
องค์หนึ่งๆ ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ครั้นนั้นแล ท่านพระเสล พร้อม
ทั้งบริษัทได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้ห้ามจิรวเรียงบำ
้างหนึ่ง ประณมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระ
ภาคด้วยคาถาว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักษุ ข้าพระองค์ทั้งหลายถึง
สรณะในวันนี้ ๘ แต่วันนี้ไป เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์
ทั้งหลาย ผีกลืนตนอยู่ในศาสนาของพระองค์ ๗ ราตรี พระ-
องค์เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นศาสดา เป็นมุนีครอบงำมาร ทรง
ตัดอนุสัยแล้ว เป็นผู้ข้ามได้เองแล้ว ทรงช่วยเหลือหมู่อสัตว์นี้ให้
ข้ามได้ พระองค์ทรงก้าวล่วงอุปธิได้แล้ว ทรงทำลายอาสวะ
ทั้งหลายแล้ว ไม่ทรงถือมั่น ทรงละความกลัวและความ
ขลาดได้แล้ว ดังสีหะ ภิกษุ ๓๐๐ รูปนี้ยืนประณมอัญชลีอยู่
ข้าแต่พระวิริเจ้า ขอพระองค์ทรงเหยียดพระบาทยุคลเกิด
ท่านผู้ประเสริฐทั้งหลาย จงถวายบังคมพระบาทยุคลของ-
พระศาสดา ฯ

จบเสลสูตรที่ ๗

สัลลสูตรที่ ๘

[๓๔๐] ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีเครื่องหมาย ไครๆ รู้
ไม่ได้ ทั้งลำบาก ทั้งน้อย และประกอบด้วยทุกข์ สัตว์
ทั้งหลาย ผู้เกิดแล้ว จะไม่ตายด้วยความพยายามอันใด
ความพยายามอันนั้น ไม่มีเลย แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย
เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา ผลไม่สุกงอมแล้ว
ชื่อว่าย่อมมีภัยเพราะจะต้องร่วงหล่นไปในเวลาเช้า ฉะนั้น
สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดแล้ว ชื่อว่าย่อมมีภัย เพราะจะต้องตาย
เป็นนิตย์ ฉะนั้น ภาชนะดินที่นายช่างทำแล้วทุกชนิด มี
ความแตกเป็นที่สุด แม้ฉันทิ ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็
ฉันทิ ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนเขลา ทั้งคนฉลาด ล้วน
ไปสู่อำนาจของมฤตยู มีมฤตยูเป็นที่ไปในเบื้องหน้าด้วยกัน
ทั้งหมด เมื่อสัตว์เหล่านั้นถูกมฤตยูครอบงำแล้ว ต้องไป
ปรโลก บิดาจะป้องกันบุตรไว้ก็ไม่ได้ หรือพวกญาติจะ
ป้องกันพวกญาติไว้ก็ไม่ได้ ท่านจงเห็น เหมือนเมื่อหมู
ญาติของสัตว์ทั้งหลายผู้จะต้องตาย กำลังแลดูรำพันอยู่โดย
ประการต่างๆ สัตว์ผู้จะต้องตายผู้เดียวเท่านั้นถูกมฤตยูนำไป
เหมือนโคที่บุคคลจะพึงฆ่าถูกนำไปตัวเดียวฉะนั้น ความตาย
และความแก่กำจัดสัตว์โลกอยู่อย่างนี้ เพราะเหตุนี้ นัก-
ปราชญ์ทั้งหลายทราบชัดสภาพของโลกแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก
ท่านย่อมไม่รู้ทางของผู้นำหรือผู้ไป ไม่เห็นที่สุดทั้งสองอย่าง
ถึงจะคร่ำครวญ ไปก็ไร้ประโยชน์ ถ้าผู้คร่ำครวญหลงเบียด
เบียนตนอยู่ยังประโยชน์อะไรๆ ให้เกิดขึ้นได้ไซ้ บัณฑิต
ผู้เห็นแจ้งก็พึงกระทำความคร่ำครวญนั้น บุคคลจะถึงความ
สงบใจได้ เพราะการร้องไห้ เพราะความเศร้าโศก ก็หาไม่
ทุกข์ย่อมเกิดแก่ผู้นั้นยิ่งขึ้น และสรีระของผู้นั้นก็จะชubbชิต
บุคคลผู้เบียดเบียนตนเอง ย่อมเป็นผู้ชubbชอม มีผิวพรรณ
เศร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายผู้ละไปแล้ว ย่อมรักษาตนไม่ได้
ด้วยความรำพันนั้น การรำพันไร้ประโยชน์ คนผู้ทอดถอน
ถึงบุคคลผู้ทำกาลแล้ว ยังละความเศร้าโศกไม่ได้ ตกอยู่
ในอำนาจแห่งความเศร้าโศก ย่อมถึงทุกข์ยิ่งขึ้น ท่านจง
เห็นคนแม่เหล้าอื่นผู้เตรียมจะดำเนินไปตามยถากรรม (และ)
สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ผู้มาถึงอำนาจแห่งมัจจุแล้ว กำลัง
พากันดิ้นรนอยู่ทีเดียว ก็สัตว์ทั้งหลายย่อมสำคัญด้วยอาการ
ใดๆ อาการนั้นๆ ย่อมแปรเป็นอย่างอื่นไปในภายหลัง ความ
พลัดพรากกัน เช่นนี้ย่อมมีได้ ท่านจงดูสภาพแห่งโลกเกิด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
มาณพแม้จะฟังเป็นอยู่ร้อยปีหรือยิ่งกว่านั้น ก็ต้องพลัดพราก
จากหมู่ญาติ ต้องละทิ้งชีวิตไว้ในโลกนี้ เพราะเหตุนั้น บุคคล
ฟังพระธรรมเทศนาของพระอรหันต์แล้ว เห็นคนผู้ล่วงลับ
ทำกาลแล้ว กำหนดรู้ยว่ บุคคลผู้ล่วงลับทำกาลแล้ว
นั้น เราไม่ฟังได้ว่า จงเป็นอยู่อีกเกิด ดังนี้ ฟังกำจัดความ
รำพันเสีย บุคคลฟังดับไฟที่ไหม้ลุกลามไปด้วยน้ำ จันใด
นรชนผู้เป็นนักปราชญ์ มีปัญญา เจลยวฉลาด ฟังกำจัด
ความเศร้าโศกที่เกิดขึ้นเสีย โดยจับพลันเหมือนลมพัดนุ่น
ฉะนั้น คนผู้แสวงหาความสุขเพื่อตน ฟังกำจัดความรำพัน
ความทะยานอยากและความโหม่นไสของตน ฟังถอนลูกศร
คือกิเลสของตนเสีย เป็นผู้มีลูกศร คือ กิเลสอันถอนขึ้น
แล้ว อันค้นหาและทูลไม่อาศัยแล้วถึงความสงบใจ ก้าว
ล่วงความเศร้าโศกได้ทั้งหมด เป็นผู้ไม่มีความเศร้าโศก
เยือกเย็น ฉะนั้นแล ฯ

จบสัลลสูตรที่ ๘

วาเสฏฐสูตรที่ ๙

[๓๘๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ราวป่าอิจจันถวันใกล้
อิจจันถกคคาม กัสสิมยนั้น พรหมณ์มหาศาลผู้มีชื่อเสียงเป็นอันมาก คือ
จังกขพรหมณ์ ตารกขพรหมณ์ ไปกขรสาติพรหมณ์ ชาณสโสณพรหมณ์
โตเทยพรหมณ์ และพรหมณ์มหาศาลผู้มีชื่อเสียงเหล่านี้ อาศัยอยู่ใน
อิจจันถกคคาม ครั้นนั้นแล วาเสฏฐมาณพและการทวาชมาณพ เดินพักผ่อนอยู่
ได้สนทนากันในระหว่างว่า ท่านผู้เจริญ บุคคลชื่อว่าเป็นพรหมณ์ด้วยเหตุ
อย่างไร การทวาชมาณพกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญบุคคลผู้เป็นอุกโตสชาติ
ทั้งฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา มีกรรมเป็นที่ถือปฏิสนธิหมดจดดีตลอด ๗ ชั่วบรรพ-
*บุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านได้ด้วยอ้างถึงชาติ บุคคลชื่อว่าเป็นพรหมณ์ด้วย
เหตุเพียงเท่านั้น ฯ

วาเสฏฐมาณพกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ บุคคลเป็นผู้มีศีลและถึง
พร้อมด้วยวัตร บุคคลชื่อว่าเป็นพรหมณ์ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล ฯ

การทวาชมาณพ ไม่สามารถจะให้วาเสฏฐมาณพยินยอมได้เลย และวาเสฏฐ
มาณพก็ไม่สามารถจะให้การทวาชมาณพยินยอมได้ ฯ

ลำดับนั้นแล วาเสฏฐมาณพจึงกล่าวกะการทวาชมาณพว่า ท่านการทวาชะ
พระสมณโคดมผู้ตักยบุตรนี้ เสด็จออกผนวชจากศากยสกุล ประทับอยู่ ณ
ราวป่าอิจจันถวัน ใกล้อิจจันถกคคาม ก็กตัตถิพหุอันงามของท่านพระโคตม
พระองค์นั้นเขรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ฯ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ฯลฯ เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ท่านการทวาชะ เราทั้งสองจง ไปเฝ้า
พระสมณโคตมเถิด ครั้นแล้วจักทูลถามเนื้อความนี้ พระสมณโคตมจักตรัส
พยากรณ์แก่เราด้วยประการใด เราจักทรงจำข้อความนั้น ไว้ด้วยประการนั้น ฯ

การทวาชมาณพ รับคำว่าเสฏฐมาณพแล้ว ลำดับนั้น วาเสฏฐมาณพ
และการทวาชมาณพ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนา
ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว วาเสฏฐมาณพได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๘๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งสองเป็นผู้มีไตรวิชชา

อันอาจารย์ยกย่องและรับรอง ข้าพระองค์เป็นศิษย์ผู้ใหญ่
ของไปกขรสาติพรหมณ์ การทวาชมาณพนี้ เป็นศิษย์ผู้ใหญ่
ของตารกขพรหมณ์ ข้าพระองค์ทั้งสองเป็นผู้ถึงความสำเร็จ
ในเวทที่อาจารย์ผู้มีไตรวิชชาบอกแล้ว เป็นผู้เข้าใจตัวบท
และเป็นผู้ชำนาญไวยากรณ์ ในเวท เช่นกับอาจารย์ ข้าแต่
พระโคตม ข้าพระองค์ทั้งสองมีการโต้เถียงกันเพราะการอ้าง
ถึงชาติ การทวาชมาณพกล่าวว่า บุคคลเป็นพรหมณ์เพราะ
กรรม ข้าแต่พระโคตมผู้มีพระจักขุ ขอพระองค์จงทรงทราบ
อย่างนี้ ข้าพระองค์ทั้งสองนั้น ไม่สามารถจะให้กันและกัน
ยินยอมได้ จึงพากันมาเพื่อจะทูลถามพระองค์ผู้ปรากฏว่า เป็น
พระสัมพุทธะ ข้าแต่พระโคตม ข้าพระองค์ทั้งสอง ประนม
อัญชลีเข้ามาถวายนมัสการพระองค์ผู้ปรากฏว่า เป็นพระ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
สัมพุทธะในโลก เหมือนชนทั้งหลาย ประนมอัญชลีเข้ามา
ไหว้ในมัสการพระจันทร์อันเต็มดวง ฉะนั้น ข้าพระองค์ทั้งสอง
ขอทูลถามพระโคตมผู้มีพระจักขุ ผู้อุบัติขึ้นดีแล้วในโลกว่า
บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติหรือเพราะกรรม ขอพระองค์
จงตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ทั้งสองผู้ไม่รู้ ด้วยอาการที่ข้า
พระองค์ทั้งสองจะพึงรู้จักพราหมณ์เกิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรวาเสฏฐะ

เราจักพยากรณ์แก่ท่านทั้งหลายตามลำดับตามสมควร สัตว์
ทั้งหลายมีความแตกต่างกันโดยชาติ เพราะชาติของสัตว์
เหล่านั้น มีประการต่างๆ กัน ท่านทั้งหลายย่อมรู้จัก
หญ้าและต้นไม้อื่น แต่หญ้าและต้นไม้อื่น ก็ไม่ยอมรับว่าเป็น
หญ้าเป็นต้นไม้อื่น หญ้าและต้นไม้อื่นเหล่านั้นมีพื้นฐานสำเร็จ
มาแต่ชาติ เพราะชาติของมันต่างๆ กัน ฉะนั้นท่าน
ทั้งหลายจงรู้จัก หนอน ตักแตน มดดำ และมดแดง สัตว์
เหล่านั้นมีพื้นฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะชาติของมัน
ต่างๆ กัน ท่านทั้งหลายจงรู้จักสัตว์ ๔ เท้า ทั้งตัวเล็ก
ตัวใหญ่ สัตว์เหล่านั้นมีพื้นฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะ
ชาติของมันต่างๆ กัน ต่อแต่นั้น ท่านทั้งหลายจงรู้จัก
ปลาที่เกิดขึ้นในน้ำ เทียวไปในน้ำ ปลาเหล่านั้นมีพื้นฐานสำเร็จ
มาแต่ชาติ เพราะชาติของมันมีต่างๆ กัน ถัดจากนั้น
ท่านทั้งหลายจงรู้จักนกที่บินไปในเวหา นกเหล่านั้นมีพื้นฐาน
สำเร็จมาแต่ชาติ เพราะชาติของมันมีต่างๆ กัน เพศที่
สำเร็จมาแต่ชาติเป็นอันมาก ไม่มีในมนุษย์ทั้งหลาย เหมือน
อย่างสัตว์ที่สำเร็จมาแต่ชาติเป็นอันมากในชาติเหล่านี้
ฉะนั้น การกำหนดด้วยผม ศีรษะ หู นัยน์ตา ปาก
จมูก ริมฝีปาก คิ้ว คอ บ่า ท้อง หลัง ตะโพก ออก
ที่แคบ เมถุน มือ เท้า นิ้วมือ เล็บ ข้าง ขา วรณะ
หรือเสียง ว่าผมเป็นต้น ของพราหมณ์เป็นเช่นนี้ ของกษัตริย์
เป็นเช่นนี้ ย่อมไม่มีเลย เพศที่สำเร็จมาแต่ชาติไม่มีใน
มนุษย์ทั้งหลายเลย เหมือนอย่างสัตว์ที่สำเร็จมาแต่
ชาติในชาติเหล่านี้ ฉะนั้น ความแตกต่างกันแห่งพื้นฐาน
มีผมเป็นต้นนี้ ที่สำเร็จมาแต่กำเนิด ย่อมไม่มีในสัตว์
ของตณฺหา เฉพาะในตัวมนุษย์ทั้งหลายเลย แต่ความต่าง
กันในมนุษย์ทั้งหลาย บัณฑิตกล่าวไว้โดยสมัญญา ดูกร
วาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่ง
อาศัยโครักขกรรมเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นชวานา มีไช
พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ใน
หมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งเลี้ยงชีพด้วยศิลปะเป็นอันมาก ผู้นั้น
เป็นศิลปิน มีไชพราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจง
รู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่ง อาศัยการค้า
ขายเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นพ่อค้ามีไชพราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ
ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งเลี้ยงชีพ
ด้วยการรับใช้ผู้อื่น ผู้นั้นเป็นผู้รับใช้ มีไชพราหมณ์
ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้
ใดผู้หนึ่งอาศัยการลักทรัพย์เลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นโจร มีไช
พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ใน
หมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งอาศัยลูกตรและศัตรูล้างชีพ ผู้นั้น
เป็นนักรบอาชีวะ มีไชพราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่าน
จงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งเลี้ยงชีพด้วยความ
เป็นปรอิด ผู้นั้นเป็นผู้ยังบุคคลให้บูชา มีไชพราหมณ์
ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใด
ผู้หนึ่งปกครองบ้านและแว่นแคว้น ผู้นั้นเป็นพระราช
มีไชพราหมณ์ ก็เราหากว่าผู้เกิดแต่กำเนิดในท้องมารดา
ว่าเป็นพราหมณ์ไม่ ผู้นั้นเป็นผู้ชื่อว่าโภาวาทิ ผู้นั้นแล
ยังเป็นผู้มีเครื่องกังวล เรากล่าวบุคคลผู้ไม่มีเครื่องกังวล
ผู้ไม่ถือมั่น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ตัดสังโยชนได้ทั้ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 หมด ไม่สะดุ้งเลย ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้องแล้ว พรากร
 โยคะทั้ง ๔ ได้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ตัด
 ชะเนาะคือความโกรธ เชือก คือ ตัณหา หัวเจียน คือ
 ทิฐิ ๖๒ พร้อมทั้งสายโยง คือ อนุสัยเสียได้ ผู้มีลิม
 สลักอันถอดแล้ว ผู้ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรา
 กล่าวผู้ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นได้ซึ่งคำด่าว่า การทบตีและ
 การจองจำ ผู้มีกำลังคือขันติ ผู้มีเหตุผลคือขันติ ว่าเป็น
 พราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่โกรธ มีวัตร มีศีล ไม่มีกิเลส
 อันฟูขึ้น ฝึกตนแล้ว ทรงไว้ซึ่งร่างกายมีในที่สุด ว่าเป็น
 พราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่ติดอยู่ในกามทั้งหลาย จงน่าไม่
 ติดอยู่ในใบบัว ดอกเมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่ติดอยู่บนปลาย
 เหล็กแหลม ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้รู้ชัดความสิ้นไป
 แห่งทุกข์ของตน ในศาสนานี้แล ผู้ปลงภาระแล้ว
 พรากรก็เลสได้หมดแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้มีปัญญา
 ลึกซึ้ง มีเมธา ผู้ฉลาดในทางและมีไช้ทาง ผู้บรรลุถึง
 ประโยชน์อันสูงสุด ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่เกี่ยวข้องกับ
 ด้วยคน ๒ พวก คือ คฤหัสถ์และบรรพชิต ไม่มีความ
 อาลัยเที่ยวไป มีความปรารถนาน้อย ว่าเป็นพราหมณ์
 เรากล่าวผู้วางอาชญาในสัตว์ทั้งหลาย ทั้งผู้ที่สะดุ้งและ
 มั่นคง ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ว่าเป็นพราหมณ์ เรา
 กล่าวผู้ไม่ปองร้าย ผู้ดับเสียได้ในผู้มีอาชญาในตน ผู้ไม่
 ยึดถือในผู้ที่มีความยึดถือ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ทำ
 ราคะ โทสะ มานะ และมักขะ ให้ตกไปแล้ว ดอกเมล็ด
 พันธุ์ผักกาดตกไปจากปลายเหล็กแหลม ว่าเป็นพราหมณ์
 เรากล่าวผู้เปล่งถ้อยคำไม่หยาบ ให้รู้ความกัน ได้ เป็นคำจริง
 ซึ่งไม่เป็นเหตุทำใครๆ ให้ข้องอยู่ ว่าเป็นพราหมณ์ ก็เรา
 กล่าวผู้ไม่ถือเอาสิ่งของยาวหรือสั้น น้อยหรือใหญ่ งาม
 และไม่งาม ซึ่งเจ้าของมิได้ให้แล้วในโลก ว่าเป็นพราหมณ์
 เรากล่าวผู้ไม่มีความหวังทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ผู้สิ้น
 หวัง พรากรก็เลสได้หมดแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าว
 ผู้ไม่มีความอาลัย รู้แล้วทั่วถึง ไม่มีความสงสัย หยั่งลงสู่
 นิพพาน ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ ว่าเป็นพราหมณ์ เรา
 กล่าวผู้ละทิ้งบุญและบาปทั้ง ๒ ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้องได้
 แล้ว ไม่มีความเศร้าโศก ปราศจากขลิ บริสุทธิ์แล้ว
 ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้มีความยินดีในภพหมดสิ้นแล้ว
 ผู้บริสุทธิ์ มีจิตผ่องใส ไม่ขุ่นมัวดวงพระจันทร์ที่ปราศจาก
 มลทิน ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ล่วงทางอ้อม หลม
 สงสาร โมหะเสียได้ เป็นผู้ข้ามถึงฝั่ง เฟงฉาน ไม่หวั่น
 ไหว ไม่มีความสงสัย ดับกิเลสได้แล้วเพราะไม่ถือมั่น
 ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละกามในโลกนี้ได้เด็ดขาด
 เป็นผู้ไม่มีเรือน บวชเสียได้ มีกามราคะหมดสิ้นแล้ว ว่าเป็น
 พราหมณ์ เรากล่าวผู้ละตัณหาในโลกนี้ได้เด็ดขาด เป็น
 ผู้ไม่มีเรือน จตเว่น มีตัณหาและภพหมดสิ้นแล้ว ว่าเป็น
 พราหมณ์ เรากล่าวผู้ละโยคะที่เป็นของมนุษย์ แล้วล่วง
 โยคะที่เป็นของทิพย์เสียได้ ผู้พรากรแล้วจากโยคะทั้งปวง
 ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละความยินดีและความไม่ยินดี
 เป็นผู้เยือกเย็น หาอุปรมิได้ ผู้ครอบงำโลกทั้งปวง มีความ
 เพียร ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้รู้จัดและอุปบัติของสัตว์
 ทั้งหลาย โดยอาการทั้งปวง ผู้ไม่ข้อง ไปดี ตรัสรู้แล้ว
 ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่เทวดา คนธรรพ์ และมนุษย์รู้
 คติไม่ได้ ผู้สิ้นอาสวะแล้ว เป็นพระอรหันต์ ว่าเป็นพราหมณ์
 เรากล่าวผู้ไม่มีเครื่องกังวลในขั้นทั้งที่เป็นอดีต อนาคต
 และปัจจุบัน ไม่มีเครื่องกังวล ไม่ยึดถือ ว่าเป็นพราหมณ์
 เรากล่าวผู้่องอาจ ประเสริฐ เป็นนักปราชญ์ แสงหาคุณ
 ใหญ่ชนะมาร ไม่มีความหวั่นไหว ล้างกิเลสหมด ตรัสรู้
 แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ระลึกชาติก่อนๆ ได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เห็นสวรรค์และอบาย และถึงความสิ้นไปแห่งชาติแล้ว ว่า
เป็นพราหมณ์ นามและโคตรที่เขากำหนดกัน เป็นบัญญัติใน
โลก นามและโคตรมาแล้วเพราะการรู้ตามกันมา ญาติ
สาโลหิตทั้งหลาย กำหนดไว้ในกาลที่บุคคลเกิดแล้วนั้นๆ
นามและโคตรที่กำหนดกันแล้วนี้ เป็นความเห็นของพวกเขา
คนผู้ไม่รู้ ซึ่งสืบเนื่องกันมาสิ้นกาลนาน พวกคนผู้ไม่รู้
ย่อมกล่าวว่าบุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติ แต่บุคคลเป็น
พราหมณ์เพราะชาติก็หาไม่ได้ แต่เป็นพราหมณ์เพราะกรรม
ไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นขวานาก็เพราะกรรม
เป็นคิลปิน เป็นพ่อค้า เป็นผู้รับใช้ เป็นโจร เป็นนักรบ
อาชีพร เป็นปโรหิต และแม้เป็นพระราชาก็เพราะกรรม
บัณฑิตทั้งหลายผู้มีปกติเห็นปฏิจลสมุปบาท จลลในกรรม
และวิบาก ย่อมเห็นกรรมตามความเป็นจริงอย่างนี้ โลก
ย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมุสัตว์ย่อมเป็นไปเพราะกรรม
สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน เปรียบเหมือนหมุด
แห่งรถที่แล่นไปอยู่ ฉะนั้น บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะกรรม
อันประเสริฐนี้ คือ ตบะ สัจญมะ พรหมจรรย์ และ
ทมะ กรรมนี้ นำความเป็นพราหมณ์ที่สูงส่งมาให้ บุคคล
ผู้ถึงพร้อมด้วยไตรวิชชา เป็นคนสงบ มีภพใหม่สิ้นไปแล้ว
เป็นพราหมณ์ผู้่องอาจของบัณฑิตทั้งหลายผู้รู้แจ้งอยู่ ท่านจง
รู้อย่างนี้เกิดวาเสฏฐะ ฯ

[๓๔๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วาเสฏฐมาณพ และ
การทวาชมาณพ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิต
ของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ฯลฯ ขอพระองค์โปรดทรงจำข้าพระองค์ทั้งสองว่าเป็น
อุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบวาเสฏฐสูตรที่ ๙

โกกาลิกสูตรที่ ๑๐

[๓๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล โกกาลิกภิกษุ เข้า
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นแล้วได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระสารีบุตร
และพระโมคคัลลานะ เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ตกอยู่ในอำนาจแห่งความ
ปรารถนาลามก พระเจ้าข้า ฯ

[๓๔๕] เมื่อโกกาลิกภิกษุกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัส
กะโกกาลิกภิกษุว่า โกกาลิกะ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ โกกาลิกะ เธออย่าได้
กล่าวอย่างนี้ เธอจงยังจิตให้เสื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเกิด สารีบุตร
และโมคคัลลานะมีศีลเป็นที่รัก ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ โกกาลิกภิกษุก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงชักนำข้าพระองค์ให้จงใจเชื่อ ให้เสื่อมใส ก็จริง
แต่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นผู้มีความปรารถนาลามก แม้ครั้งที่ ๒ พระ
ผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกะโกกาลิกภิกษุว่า โกกาลิกะ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ โกกา-

*ลิกะ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย เธอจงยังจิตให้เสื่อมใสในสารีบุตรและ
โมคคัลลานะเกิด สารีบุตรและโมคคัลลานะมีศีลเป็นที่รัก ฯ

แม้ครั้งที่ ๓ . . .

ลำดับนั้นแล โกกาลิกภิกษุลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค
กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป เมื่อโกกาลิกภิกษุหลีกไปแล้วไม่นานนัก ได้มีต่อม
ประมาณเมล็ดพันธุ์ผักกาดเกิดขึ้นทั่วกาย ครั้นแล้ว เป็นต่อมประมาณเท่าเมล็ด
ถั่วเขียว เท่าเมล็ดถั่วดำ เท่าเมล็ดพุทรา เท่าผลพุทรา เท่าผลมะขามป้อม เท่า
ผลมะตูมอ่อน เท่าผลขนุนอ่อน แตกหัวแล้ว หนองและเลือดไหลออก ลำดับ
นั้น โกกาลิกภิกษุมรณภาพเพราะอาพาธนั่นเอง ครั้นโกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้ว
ก็ย่อมอุบัติในปทุมนรก เพราะจิตคิดอาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ
ครั้งนั้นแล ท้าวสัทัมบดีพรหม เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว มีรัศมีงามยิ่ง ทำพระ
เชตวันทั้งสี่ให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว
ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ โกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้ว ครั้นแล้วอุบัติในปทุมนรก เพราะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จิตคิดอาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ทำสหมัปปิพพหกรรมกรณ
มูลดังนี้แล้ว กระทำประทักษิณแล้ว ได้อันตรธานไปในที่นั้นเอง ฯ

ครั้นพอล่วงราตรีนับไป พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เมื่อคืนนี้ เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว ทำสหมัปปิพพห มรรคมีอัน
งามยิ่ง ทำวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิเวทแล้วยืน
อยู่ที่ควารส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โกกา-

* ลึกภิกษุมรณภาพแล้วอุบัติในปทุมนรก เพราะจิตคิดอาฆาตในพระสารีบุตร และ
พระโมคคัลลานะ ทำสหมัปปิพพห ครั้นกล่าวดังนี้แล้ว กระทำประทักษิณ
แล้ว ได้อันตรธานหายไปในที่นั้นเอง ฯ

[๓๘๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถาม
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ประมาณอายุในปทุมนรกนานเพียงใด
พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ ประมาณอายุในปทุมนรกนานนัก
การนับประมาณอายุในปทุมนรกนั้นว่า เทาหนึ่งปี เทาหนึ่งร้อยปี เทาหนึ่งพันปี หรือว่า
เทาหนึ่งแสนปี ไม่ใช่ทำได้ง่าย ฯ

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระองค์สามารถจะทรงกระทำการเปรียบ
เทียบได้หรือไม่ พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงรับว่า สามารถ ภิกษุ ดังนี้แล้ว ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
เปรียบเหมือนเกรียนที่บรรทุกงาหนัก ๒๐ หาบของชาวโกศล เมื่อล่วงไปได้
ร้อยปี พันปี แสนปี บุรุษพึงหยิบเมล็ดงาขึ้นจากเกรียนนั้นออกทิ้งเมล็ดหนึ่งๆ
ดูกรภิกษุ เกรียนที่บรรทุกงาหนัก ๒๐ หาบของชาวโกศลนั้น จะพึงถึงความ
สิ้นไปโดยลำดับนี้เร็วเสียกว่า แต่อัพพทนรกหนึ่งจะไม่พึงถึงความสิ้นไปได้เลย
ดูกรภิกษุ ๒๐ อัพพทนรกเป็นหนึ่งในนิรพพทนรก ๒๐ นิรพพทนรกเป็นหนึ่งใน
อัพพทนรก ๒๐ อัพพทนรกเป็นหนึ่งในอหนรก ๒๐ อหนรกเป็นหนึ่งในอญญนรก
๒๐ อญญนรกเป็นหนึ่งในกมุทนรก ๒๐ กมุทนรกเป็นหนึ่งในโสคันธิกนรก ๒๐
โสคันธิกนรกเป็นหนึ่งในอุปปลกนรก ๒๐ อุปปลกนรกเป็นหนึ่งในปณทริกนรก ๒๐ ปณทริก
นรกเป็นหนึ่งในปทุมนรก อย่างนี้ ก็โกกาลึกภิกษุอุบัติในปทุมนรกเพราะจิตคิด
อาฆาตในสารีบุตรและโมคคัลลานะ ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุตตคาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว
จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

[๓๘๗] ก็วาทาหยาบเช่นกับขวาน เกิดในปากของบุรุษแล้ว เป็น
เหตุตรึงตรอนตนเองของบุรุษผู้เป็นพาล ผู้กล่าวคำทุกาษิต ผู้
ใดสรรเสริญคนที่ควรนินทา หรือนินทาคนที่ควรสรรเสริญ
ผู้นั้นย่อมก่อโทษเพราะปาก ย่อมไม่ได้ความสุขเพราะโทษ
นั้น การแพ้ด้วยทรัพย์เพราะเล่นการพนันเป็นโทษเพียง
เล็กน้อย โทษของผู้ที่ยังใจให้ประทุษร้ายในท่านผู้ปฏิบัติดี
แล เป็นโทษมากกว่า บุคคลตั้งวาจาและใจอันลามกไว้แล้ว
เป็นผู้ตีตนประทุษร้ายเจ้า ย่อมเข้าถึงนรกตลอดกาลประมาณ
ด้วยการนับปี ๑๐๐,๐๐๐ นิรพพทะและ ๔๐ อัพพทะ ผู้
กล่าวคำเท็จย่อมเข้าถึงนรก อนึ่ง ผู้ทำกรรมอันลามกแล้ว
กล่าวว่าไม่ได้ทำ ก็ย่อมเข้าถึงนรกอย่างเดียวกัน แม้คนทั้ง
สองนั้นเป็นมนุษย์มีกรรมอันเลวทราม ละไปแล้วย่อมเป็นผู้
เสมอกันในโลกเบื้องหน้า ผู้ใดประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษ
ร้าย ผู้เป็นบุรุษหมดจด ไม่มีกิเลสเครื่องยั่ววน บาปย่อม
กลับมาถึงผู้เป็นพาลนั่นเอง เหมือนธนูลั่นเจียดที่บุคคลชดไป
ทวนลมจะนั้น ผู้ที่ประกอบเอวียงๆ ในคุณคือความโลภ
ไม่มีศรัทธา กระด้าง ไม่รู้ความประสงค์ของผู้ขอ มีความ
ตระหนี่ ประกอบเอวียงๆ ในคำส่อเสียด ย่อมบรืภาพผู้อื่น
ด้วยวาจา แะคนผู้มีปากเป็นหลม กล่าวคำอันไม่จริง ผู้
ไม่ประเสริฐ ผู้กำจัดความเจริญ ผู้ลามก ผู้กระทำความชั่ว
ผู้เป็นบุรุษในที่สุด มีโทษ เป็นอวชาต ท่านอย่าได้พูด
มากในที่นี้ อย่าเป็นสัตว์นรก ท่านย่อมเกลียดชัง คือ กิเลส
ลงในตนเพื่อกรรมมิใช่ประโยชน์แก่อกุล ท่านผู้ทำกรรมหยาบ
ยังตีตนประทุษร้าย ท่านประพฤติดุจริตเป็นอันมากแล้วย่อม
ไปสู่มหานรกสิ้นกาลนาน กรรมของใครๆ ย่อมฉิบหายไปได้
ได้เลย บุคคลมาได้รับกรรมนั้นแล เป็นเจ้าของแห่งกรรมนั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
(เพราะ) คนเขลาผู้ทำกรรมหยาบ ย่อมเห็นความทุกข์ในตน

ในปรโลก ผู้ทำกรรมหยาบย่อมเข้าถึงสถานที่อันนายนิรยบาล
นำขอเหล็กมา ย่อมเข้าถึงหลาวเหล็กอันคมกริบและย่อม
เข้าถึงก้อนเหล็กแดงโชติช่วง เป็นอาหารอันสมควรแก่กรรม
ที่ตนทำไว้อย่างนั้น สัตว์นรกทั้งหลายจะพุดก็พุดไม่ได้ จะ
ร้องไห้ก็ไม่ได้ ไม่ได้ที่ต้านทานเลย นายนิรยบาลลากขึ้นภูเข
ถ่านเพลิง สัตว์นรกนั้นนอนอยู่บนถ่านเพลิงอันลาดไว้ ย่อม
เข้าไปสู่กองไฟอันลุกโพล่ง พวกนายนิรยบาลเอาขี้เหล็ก
พั่น ตีด้วยขว้อนเหล็กในที่นั้น สัตว์นรกทั้งหลายย่อมไปสู่
ไรรวนรกที่มีดทับ ความมีดทับนั้นแผ่ไปเหมือนกลุ่มหมอก
ฉะนั้น ก็ที่นั้น สัตว์นรกทั้งหลาย ย่อมเข้าไปสู่หม้อเหล็ก
อันไฟลุกโพล่ง ลอยฟ่องอยู่ หม้ออยู่ในหม้อเหล็กนั้นอันไฟ
ลุกโพล่งสิ้นกาลนาน ก็ผู้ทำกรรมหยาบจะไปสู่ทิศใดๆ ก็
หมกหม้ออยู่ในหม้อเหล็กอันเปื้อนด้วยหนองและเลือดในทิศ
นั้นๆ ลำบากอยู่ในหม้อเหล็กนั้น ผู้ทำกรรมหยาบหมกหม้อ
อยู่ในน้ำอันเป็นท่อยของหมูหนอน ในหม้อเหล็กนั้นๆ แม้
ฝังเพื่อจะ ไปก็ไม่มีเลย เพราะกะทะครอบอยู่โดยรอบมิดชิด
ในทิศทั้งปวง และยังมีป่าไม่มีใบเป็นดาบคม สัตว์นรก
ทั้งหลายย่อมเข้าไปสู่ป่าไม้ ถูกดาบใบไม้ตัดหัวขาด พวกนาย
นิรยบาล เอาเบ็ดเกี่ยวลั่นออกแล้ว ย่อมเบียดเบียนด้วยการ
ดึงออกมาๆ ก็ลำดับนั้น สัตว์นรกทั้งหลายย่อมเข้าถึงแม่น้ำต่าง
อันเป็นหลุม ย่อมเข้าถึงคมมีดโกนอันคมกริบ สัตว์นรกทั้งหลาย
ผู้กระทำความบาป เป็นผู้เขลา ย่อมตกลง ไปบนคมมีดโกนนั้นเพราะ
ได้กระทำความบาปไว้ ก็สุนัขดำ สุนัขต่าง และสุนัขจิ้งจอก ย่อม
รวมกัดกินสัตว์นรกทั้งหลาย ผู้ร้องให้อยู่ที่นั่น ผูกค้ำ แร้ง
นกตะกรุม และกาไม่ดำ ย่อมรวมกันจิกกิน คนผู้ทำกรรม
หยาบ ย่อมเห็นความเป็นไปในนรกนี้ยากหนอ เพราะฉะนั้น
นรชนพึงเป็นผู้ทำกิจที่ควรทำในชีวิตที่ยังเหลืออยู่นี้ และไม่
พึงประมาท เกรียนบรรทุกงา ผู้รู้ทั้งหลายนับแล้วนำเข้าไป
เปรียบในปทุมนรก เป็น ๕๑, ๒๐๐ โกฏิ นรกเป็นทุกข์
เรากล่าวแล้วในพระสูตรนี้ เพียงใด สัตว์ทั้งหลายผู้ทำ
กรรมหยาบ พึงอยู่ในนรกแม้นั้น ตลอดกาลนานเพียงนั้น
เพราะฉะนั้น บุคคลพึงกำหนดรักษาวาจา ใจ ให้เป็นปรกติ
ในผู้สะอาด มีศีลเป็นที่รักและมีคุณงามทั้งหลาย ฯ

จบโกกาลิกสูตรที่ ๑๐

นาลกสูตรที่ ๑๑

[๓๘๘] อสิตถาฐีอยู่ในที่พักกลางวัน ได้เห็นท้าวสักกะจอมเทพ
และเทวดาคณะ ไตรทศผู้มีใจชื่นชม มีปิติโสมนัส ยกผ้า
ทิพย์ขึ้นเชยชมอยู่อย่างเหลือเกิน ในที่อยู่อันสะอาด ครั้น
แล้วจึงกระทำความนอบน้อม แล้วได้ถามเทวดาทั้งหลาย
ผู้มีใจเบิกบานบันเทิงในที่นั้นว่า เพราะเหตุไรหมู่เทวดาจึง
เป็นผู้ยินดีอย่างเหลือเกิน ท่านทั้งหลายยกผ้าทิพย์ขึ้นแล้ว
รื่นรมย์อยู่เพราะอาศัยอะไร แม้คราวใด ได้มีสงครามกับ
พวกอสูร พวกเทวดาชนะ พวกอสูรปราศัย แม้คราวนั้น
ชนลูกพองเช่นนี้ก็มิได้มี เทวดาทั้งหลายได้เห็นเหตุอะไร ซึ่ง
ไม่เคยมีมา จึงพากันเบิกบาน เปล่งเสียงชมเชย ขับร้อง
ประโคม ประบมือ และพ้องร่ำกันอยู่ เราขอถามท่าน
ทั้งหลายผู้อยู่บนยอดเขาสิเนรุ ดูกรท่านผู้รู้ทุกข์ทั้งหลาย
ขอท่านทั้งหลายจงช่วยจัดความสงสัยของเราโดยเร็วเถิด ฯ

เทวดาทั้งหลายกล่าวว่า

พระโพธิสัตว์ผู้เป็นรัตนอันประเสริฐนั้น หาผู้เปรียบมิได้
ได้เกิดแล้วในมนุษยโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข
ที่ปาลมพิณวันในคามชนบทของเจ้าศากยะทั้งหลาย เพราะ
เหตุนี้ เราทั้งหลายจึงพากันยินดี เบิกบานอย่างเหลือเกิน
พระโพธิสัตว์นั้น เป็นอัครบุคลผู้สูงสุดกว่าสรรพสัตว์ เป็น
ผู้องอาจกว่านรชน สูงสุดกว่าหมู่สัตว์ทั้งมวลเหมือนสีหะผู้มี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
กำลัง กรอบงำหมู่เนอบันลืออยู่ จักทรงประกาศธรรมจักร
ที่ป่าอิสิปตนะ ฯ

อสิตถาฐีได้ฟังเสียงที่เทวดาทิ้งหลายกล่าวแล้วก็รีบลง (จาก
ชั้นดาวดึงส์) เข้าไปยังที่ประทับของพระเจ้าสุทโธทนะ นั่ง
ณ ที่นั้นแล้ว ได้ทูลถามเจ้าศากยะทั้งหลายว่า พระกุมาร
ประทับ ณ ที่ไหน แม้อาตมภาพประสงคจะเฝ้า ลำดับนั้น
เจ้าศากยะทั้งหลายได้ทรงแสดงพระกุมารผู้รุ่งเรือง เหมือน
ทองคำที่ปากเบ้าซึ่งนายช่างทองผู้เจลิยวฉลาดหลอมดีแล้ว ผู้
รุ่งเรืองด้วยศิริ มีวรรณะไม่ทราม แก่อสิตถาฐี อสิตถาฐี
ได้เห็นพระกุมารผู้รุ่งเรืองเหมือนเปลวไฟ เหมือนพระจันทร์
อันบริสุทธิ ซึ่งโคจรอยู่ในนภากาศ สว่าง สว่างกว่าหมู่ดาว
เหมือนพระอาทิตย์พ้นแล้วจากเมฆ แผลงแสงอยู่ในสรวงกาล
ก็เกิดความยินดีได้ปีติอันไพบูรณ์ เทวดาทิ้งหลายก็เฝ้าด้วยจิต
มีชีเป็นอันมาก และประกอบด้วยมณฑลตั้งพื้นไว้ในอากาศ
จามรดามทองทั้งหลายตกลงอยู่ บุคคลผู้ถือจามรและเศวตฉัตร
ย่อม ไม่ปรากฏ ถาฐีผู้ทรงชฎาชื่อกัณห์สิริ ได้เห็นพระกุมาร
ดุจแห่งทองบนผ้ากัมพลแดง และเศวตฉัตรที่กั้นอยู่บน
พระเศียร เป็นผู้มิจิตเฟื่องฟู ดีใจ ได้รับเอาด้วยมือทั้งสอง
ครั้นแล้ว อสิตถาฐีผู้เรียนจบลักษณะมนต์ พิจารณาพระราช
กุมารผู้ประเสริฐ มิจิตเลื่อมใส ได้เปล่งถ้อยคำว่า พระกุมาร
นี้ไม่มีผู้ยิ่งกว่า สูงสุดกว่าสัตว์สองเท้า ที่นั่น อสิตถาฐี
หวนระลึกถึงการบรรลอรุณของตน เป็นผู้เสียใจถึงน้ำตา
ตก เจ้าศากยะทั้งหลายได้ทอดพระเนตรเห็นอสิตถาฐีร้องไห้
จึงตรัสถามว่า ถ้าอันตรายจักมีในพระกุมารหรือหนอ อสิต-
ถาฐีได้ทูลเจ้าศากยะทั้งหลายผู้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว ไม่ทรง
พอพระทัยว่า อาตมภาพระลึกถึงการอื่น ไม่เป็นประโยชน์
เกื้อกูลในพระกุมารหาได้ อนึ่ง แม้อันตรายก็จักไม่มีแก่
พระกุมารนี้ พระกุมารนี้เป็นผู้ไม่ทราม ขอมหาบพิตรทั้งหลาย
จงเป็นผู้ดีพระทัยเถิด พระกุมารนี้จักทรงบรรลพระสัพพัญญู-
ณุตญาณ พระกุมารนี้จักทรงเห็นนิพพานอันบริสุทธิ์อย่างยิ่ง
ทรงหวังประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก จักทรงประกาศธรรม-
จักร พรหมจรรย์ของพระกุมารนี้จักแพร่หลาย แต่อายุของ
อาตมภาพ จักไม่ดำรงอยู่ได้นานในกาลนี้ อาตมภาพจัก
กระทำกาลเสียในระหว่างนี้ จักไม่ได้ฟังธรรมของพระกุมาร
ผู้มีความเพียร ไม่มีบุคคลผู้เสมอ เพราะเหตุนี้ อาตมภาพจึง
เป็นผู้เร่าร้อนถึงความพินาศ ถึงความทุกข์ อสิตถาฐียังปีติ
อันไพบูรณ์ให้เกิดแก่เจ้าศากยะทั้งหลายแล้ว ออกจากพระ
ราชวัง ไปประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อจะอนเกราละหุลาน
ของตน ได้ให้หลานสมათานในธรรมของพระผู้มีพระภาคผู้ม
ีความเพียร ไม่มีบุคคลผู้เสมอ แล้วกล่าวว่า ในกาลข้างหน้า
เจ้าได้ยินเสียงอันระบือไปว่า พทโธ ดังนี้ไชรั พระผู้มี
พระภาค ได้ทรงบรรลพระสัมโพธิญาณแล้ว ย่อมทรงเปิด
เผยทางปรมัตถธรรม เจ้าจงไปทูลสอบถามด้วยตนเอง ใน
สำนักของพระองค์ แล้วประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักพระผู้มี
พระภาคพระองค์นั้นเถิด อสิตถาฐีนั้นผู้มีปรกติเห็นนิพพาน
อันบริสุทธิ์อย่างยิ่งในอนาคต มีใจเกื้อกูลเช่นนั้น ได้สั่งสอน
นาลกดาบส นาลกดาบสเป็นผู้สั่งสมบุญไว้ รักษาอินทริย
รอคอยพระชินสีห์อยู่ นาลกดาบสได้ฟังเสียงประกาศในการ
ที่พระชินสีห์ทรงประกาศธรรมจักรอันประเสริฐ ได้ไปเฝ้า
พระชินสีห์ผู้่องอาจากว่าถาฐีแล้ว เป็นผู้เลื่อมใส ได้ทูลถาม
ปฏิบัติทางอันประเสริฐของมณีกะพระชินสีห์ ผู้เป็นเนนผู้
ประเสริฐ ในเมื่อเวลาคำสั่งสอนของอสิตถาฐีมาถึงเข้า
ละนี้แล ฯ

จบวิตถกถา

[๓๘๙] ข้าพระองค์ ได้รู้ตามคำของอสิตถาฐีโดยแท้ เพราะเหตุนี้
ข้าแต่พระโคตม ข้าพระองค์ทูลถามพระองค์ผู้ถึงฝั่งแห่งธรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ทั้งปวง พระองค์อื่นข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสบอก
มุนีและปฏิบัติพาอันสูงสุดของมุนี แห่งบรรพชิตผู้แสวงหาการ
เที่ยวไปเพื่อการศึกษา แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

เราจักบัญญัติปฏิบัติพาของมุนีที่บุคคลทำได้ยากให้เกิดความยินดี
ได้ยาก แก่ท่าน เอาเถิดเราจักบอกปฏิบัติพาของมุนีนั้นแก่ท่าน
ท่านจงอุปถัมภ์ตน จงเป็นผู้มั่นคงเถิด พึงกระทำการดำและ
การไหว้ในบ้านให้เสมอกัน พึงรักษาความประทุษร้ายแห่งใจ
พึงเป็นผู้สงบ ไม่มีความเย่อหยิ่งเป็นอารมณ์ อารมณ์ที่สูงต่ำมี
อุปมาด้วยเปลวไฟในป่า ย่อมมาสู่ครองจักษุเป็นต้น เหล่านารี
ย่อมประเล้าประโลมมุนี นารีเหล่านั้น อย่าพึงประเล้าประโลม
ท่าน มุนีจะกามทั้งหลายทั้งทีดีแล้ว จงดเว้นจากเมถุนธรรม
ไม่ยินดียินดีร้าย ในสัตว์ทั้งหลายผู้สะดุ้งและมั่นคง พึงกระทำ
ตนให้เป็นอุปมาว่า เราฉันทไฉน สัตว์เหล่านั้นก็ฉันทนั้น สัตว์
เหล่านี้ ฉันทไฉน เราก็ฉันทนั้น ดังนี้แล้ว ไม่พึงฆ่าเอง ไม่
พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า มุนีจะความปรารถนาและความโลภในปัจจัย
ที่ปลูกของอยู่แล้ว เป็นผู้มิจัก พึงปฏิบัติปฏิบัติพาของมุนีนี้
พึงข้ามความทะเยอทะยานในปัจจัย ซึ่งเป็นเหตุแห่งมัจฉาชีพ
ที่หมายรู้กันวานรนี้เสีย พึงเป็นผู้มีท้องพร่อง (ไม่เห็น
แก่ท้อง) มีอาหารพอประมาณ มีความปรารถนาล้น ไม่
มีความโลภเป็นผู้หาหิว ไม่มีความปรารถนาด้วยความปรารถนา
ดับความเร่าร้อนได้แล้วทุกเมื่อ มุนีนั้นเที่ยวไปปรับพิณชบาต
แล้ว พึงไปยังชายป่า เข้าไปนั่งอยู่ที่โคนต้นไม้ พึงเป็นผู้
ชวนชวายเป็นน่าน เป็นนักปราชญ์ ยินดีแล้วในป่า พึงทำจิต
ให้ยินดียิ่ง พงศมานอยู่ที่โคนต้นไม้ ครั้นเมื่อล่วงราตรีไป
แล้ว พึงเข้าไปสู่บ้าน ไม่ยินดีโภชนะที่ยังไม่ได้ และ
โภชนะที่เขาพาไปแต่บ้าน ไปสู่บ้านแล้ว ไม่พึงเที่ยวไปใน
สกุลโดยรีบร้อน ตัดถ้อยคำเสียแล้ว ไม่พึงกล่าววาจาเกี้ยว
ด้วยการแสวงหาของกิน มุนีนั้นคิดว่า เราได้สิ่งใด สิ่งนี้ยัง
ประโยชน์ให้สำเร็จ เราไม่ได้ก็เป็นความดี ดังนี้แล้ว เป็น
ผู้คงที่ เพราะการได้และไม่ได้ทั้งสองอย่างนั้นแล ย่อมก้าว
ล่วงทุกข์เสียได้ เปรียบเหมือนบรรพชิตแสวงหาผลไม้ เข้าไปยัง
ต้นไม้อแล้ว แม้จะได้ แม้ไม่ได้ ก็ไม่ยินดี ไม่เสียใจ
วางจิตเป็นกลางกลับไป ฉะนั้น มุนีมีบาตรในมือเที่ยวไปอยู่
ไม่เป็นไ้ ก็สมมุติว่าเป็นไ้ ไม่พึงหมิ่นทานว่าน้อย ไม่พึง
ดูแคลนบุคคลผู้ให้ ก็ปฏิบัติพาสูงต่ำพระพุทธรูปสมณะประกาศ
แล้ว มุนีทั้งหลาย ย่อมไม่ไปสู่นิพพานถึงสองครัน นิพพาน
นี้ควรถูกต้องครั้งเดียวเท่านั้น หามได้ ก็ภิกษุผู้ไม่มีตัณหา ตัด
กระแสกิเลสได้แล้ว ละกิจน้อยใหญ่ได้เด็ดขาดแล้ว ย่อม
ไม่มีความเร่าร้อน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เราจักบอกปฏิบัติพาของมุนีแก่ท่าน ภิกษุผู้ปฏิบัติปฏิบัติพาของ
มุนี พึงเป็นผู้มีคมมิดโกนเป็นเครื่องเปรียบ กตพदानไว้ด้วย
สิ้นแล้ว พึงเป็นผู้สำราญที่ท้อง มีจิตไม่หยอหยอน และไม่
พึงคิดมาก เป็นผู้ไม่มกลินดิบ อันตัณหาและทริฐไม้อาศัยแล้ว
มีพรหมจรรย์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า พึงศึกษาเพื่อการนั่งผู้เดียว
และเพื่อประกอบภาวนาที่สมณะพึงอบรม ท่านผู้เดียวแล
จักอภิรมย์ความเป็นมุนีที่เรบอกแล้วโดยส่วนเดียว ที่นั้นจง
ประกาศไปตลอดทั้งสิบทิศ ท่านได้ฟังเสียงสรรเสริญ ของ
นักปราชญ์ทั้งหลายผู้พงศมาน ผู้ละกามแล้ว แต่นั้นพึง
กระทำหิริและศรัทธาให้ยิ่งขึ้นไป เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เป็นสวาก
ของเราได้ ท่านจะรู้แจ่มแจ้งซึ่งคำที่เรากล่าวนั้นได้ ด้วยการ
แสดงแม่น้ำทั้งหลาย ทั้งในเหมืองและหนอง แม่น้ำห้วย
ย่อมไหลดังโดยรอบ แม่น้ำใหญ่ย่อมไหลนิ่ง สิ่งใดพร่อง
สิ่งนั้นย่อมตั้ง สิ่งใดเต็ม สิ่งนั้นสงบ คนพาลเปรียบด้วย
หม้อน้ำที่มีน้ำครึ่งหนึ่ง บัณฑิตเปรียบเหมือนห้วงน้ำที่เต็ม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
สมณะกล่าวถ้อยคำใดมากที่เข้าถึงประโยชน์ประกอบด้วย
ประโยชน์ รู้ถ้อยคำนั้นอยู่ ย่อมแสดงธรรม สมณะผู้นั้นรู้
อยู่ ย่อมกล่าวถ้อยคำมาก สมณะใดรู้อยู่ สรรวมตน สมณะ
นั้นรู้เหตุที่ไม่นำประโยชน์เกื้อกูล และความสุขมาให้เกิดตัว
ทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวมาก สมณะผู้นั้นเป็นมุนี ย่อมควร
ซึ่งปฏิปทาของมุนี สมณะนั้นได้ถึงธรรมเครื่องเป็นมุนีแล้ว ฯ

จบนาลกสูตรที่ ๑๑

ทวยตานีสสสนาสูตรที่ ๑๒

[๓๙๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บพพาราม ปราสาทของนาง
วิสาขาเมการมารดา ใกล้พระนครสาวัตถี กิสมิยนันเด เมื่อราตรีเพ็ญมีพระจันทร์
เต็มดวงในวันอุโบสถที่ ๑๕ คำ พระผู้มีพระภาคอันภิกษุสงฆ์แวดล้อมประทับนั่ง
อยู่ในอิฬวกาส ทรงช้างเลื่องเห็นภิกษุสงฆ์สงบนิ่ง จึงตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า จะมีประโยชน์อะไร เพื่อการฟังกุศลธรรม
อันเป็นอริยะ เป็นเครื่องนำออกไป อันให้ถึงปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ แก่ท่าน
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงตอบเขาย่างนี้ว่า มีประโยชน์เพื่อรู้ธรรมเป็นธรรม ๒
อย่างตามความเป็นจริง ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า ท่านทั้งหลายกล่าวอะไรว่าเป็นธรรม ๒
อย่าง พึงตอบเขาย่างนี้ว่า การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย
นี้ข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา
นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดย
ชอบเนื่องๆ อย่างนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ พึงหวัง
ผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบันนี้ หรือเมื่อยังมีความ
ถือมั่นเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุดคตาสดา ครันตริสวैयाกรณภายิตน์จบลงแล้ว จึง
ได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๓๙๑] ขนเหล่าใดไม่รู้ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่
ดับทุกข์ไม่มีส่วนเหลือ โดยประการทั้งปวง และไม่รู้มรรค
อันให้ถึงความเข้าไประงับทุกข์ ขนเหล่านั้นเสื่อมแล้วจาก
เจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะทำได้ที่สุดแห่ง
ทุกข์ได้ เป็นผู้เข้าถึงชาติและชราแก่ ส่วนขนเหล่าใดรู้ทุกข์
เหตุเกิดแห่งทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ไม่มีส่วนเหลือ
โดยประการทั้งปวง และรู้มรรคอันให้ถึงความเข้าไประงับทุกข์
ขนเหล่านั้น ถึงพร้อมแล้วด้วยเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ เป็น
ผู้ควรที่จะทำได้ที่สุดแห่งทุกข์ได้ และเป็นผู้ไม่เข้าถึงชาติและ
ชรา ฯ

[๓๙๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า การพิจารณาเห็นธรรม
เป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนื่องๆ จะพึงมีโดยปริยายอย่างอื่นบ้างไหม พึงตอบ
เขาว่าพึงมี ถ้าเขาพึงถามว่า พึงมีอย่างไรเล่า พึงตอบว่า การพิจารณาเห็นเนื่องๆ
ว่า ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอุปธิปัจจัย นี่เป็นข้อ ๑
การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า เพราะอุปธิทั้งหลายนี้เองดับไป เพราะสാരอกโดย
ไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี่เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็น
เนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีเป็นอันมากในโลก ย่อมเกิดเพราะ
อุปธิเป็นเหตุ ผู้ใดแลไม่รู้ย่อมกระทำอุปธิ ผู้นั้นเป็นผู้เขลา
ย่อมเข้าถึงทุกข์บ่อยๆ เพราะเหตุนั้น ผู้พิจารณาเห็นเหตุเกิด
แห่งทุกข์เนื่องๆ ทราบชัดอยู่ ไม่พึงทำอุปธิ ฯ

[๓๙๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า การพิจารณาเห็นธรรม
เป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนื่องๆ พึงมีโดยปริยายอย่างอื่นบ้างไหม ควรตอบ
เขาว่า พึงมี ถ้าเขาถามว่า พึงมีอย่างไรเล่า พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย
นี่เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า เพราะอวิชชาอันเองดับไปเพราะ
สാരอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี่เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้
พิจารณาเห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัส
คาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

อวิชชานั้นเอง เป็นคติของสัตว์ทั้งหลายผู้เข้าถึงชาติมรณะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
และสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็นอย่างอื่น
บ่อยๆ อริชชา คือ ความหลงใหญ่นี้ เป็นความเที่ยงยลัน
กาลนาน สัตว์ทั้งหลายผู้ไปด้วยวิชชาเท่านั้น ย่อมไม่ไปสู่
ภพใหม่ ฯ

[๓๙๔] ดูกิริยาทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า ทุกข้ออย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะสังขารเป็นปัจจัย
นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า เพราะสังขารทั้งหลายนั้นเองดับไป
เพราะสํารอกโดยไม่มีเหลือ ทุกขจึงไม่เกิด นี่เป็นข้อที่ ๒ ดูกิริยาทั้งหลาย
ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ
จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข้ออย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะสังขารเป็น
ปัจจัย เพราะสังขารทั้งหลายดับโดยไม่มีเหลือ ทุกขจึงไม่เกิด
ภิกษุรู้โทษนี้ว่า เพราะสังขารเป็นปัจจัย ทุกขจึงเกิดขึ้น
เพราะความสงบแห่งสังขารทั้งหมด สัญญาทั้งหลายจึงดับ
ความสิ้นไปแห่งทุกขย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุรู้ความ
สิ้นไปแห่งทุกขนี้โดยถ่องแท้ บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นชอบ
ผู้ถึงเวทย์ รู้โดยชอบแล้ว ครอบจำกิลเลสเป็นเครื่องประกอบ
ของมารได้แล้ว ย่อมไม่ไปสู่ภพใหม่ ฯ

[๓๙๕] ดูกิริยาทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า ทุกข้ออย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะวิญญานเป็นปัจจัย
นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า เพราะวิญญานนั้นเองดับเพราะสํารอก
โดยไม่มีเหลือ ทุกขจึงไม่เกิด นี่เป็นข้อที่ ๒ ดูกิริยาทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณา
เห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข้ออย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะวิญญานเป็น
ปัจจัย เพราะวิญญานดับโดยไม่มีเหลือ ทุกขจึงไม่เกิด ภิกษุ
รู้โทษนี้ว่า ทุกขย่อมเกิดขึ้น เพราะวิญญานเป็นปัจจัยดังนี้
แล้ว ย่อมเป็นผู้หายหิว ดับรอบแล้วเพราะความเข้าไปสงบ
แห่งวิญญาน ฯ

[๓๙๖] ดูกิริยาทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า ทุกข้ออย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย
นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า เพราะผัสสะนั้นเองดับเพราะสํารอก
โดยไม่มีเหลือ ทุกขจึงไม่เกิด นี่เป็นข้อที่ ๒ ดูกิริยาทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณา
เห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ ของชนทั้งหลายผู้อันผัสสะ
ครอบจำแล้ว ผู้เล่นไปตามกระแสแห่งภวตัณหา ผู้ดำเนิน
ไปแล้วสู่หนทางผิด ย่อมอยู่ห่างไกล ส่วนชนเหล่าใด
กำหนดรู้ผัสสะด้วยปัญญา ยินดีแล้วในธรรมเป็นที่เข้าไปสงบ
ชนแม้เหล่านั้น เป็นผู้หายหิวดับรอบแล้ว เพราะการดับไป
แห่งผัสสะ ฯ

[๓๙๗] ดูกิริยาทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า ทุกข้ออย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะเวทนาเป็นปัจจัย
นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า เพราะเวทนานั้นเองดับเพราะสํารอก
โดยไม่มีเหลือ ทุกขจึงไม่เกิด นี่เป็นข้อที่ ๒ ดูกิริยาทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณา
เห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปว่า

ภิกษุรู้เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ สุขเวทนา หรือทุกขเวทนา
กับอทุกขมสุขเวทนา ที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกว่า
เวทนานี้เป็นเหตุแห่งทุกข มีความสาปสูญไปเป็นธรรมดา
มีความทรมโทรมไปเป็นธรรมดา ถูกต้องด้วยอุทยัพพญาณ
แล้ว เห็นความเสื่อมไปอยู่ ย่อมรู้แจ่มแจ้ง ความเป็นทุกข
ในเวทนานั้นอย่างนี้ เพราะเวทนาทั้งหลายสิ้นไปนั่นเอง
ทุกขจึงไม่เกิด ฯ

[๓๙๘] ดูกิริยาทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า ทุกข้ออย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะตัณหาเป็นปัจจัย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า เพราะตัณหานั่นเองดับเพราะสํารอก
โดยไม่เหลือ ทุกขจึงไม่เกิด นี่เป็นข้อที่ ๒ ดูกุริกษทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณา
เห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

บุรุษผู้มีตัณหาเป็นเพื่อนสอง ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ย่อม
ไม่ล่วงพ้นสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็นอย่างอื่น
ไปได้ ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ตัณหาเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ เป็นผู้
มีตัณหาปราศจากไปแล้ว ไม่ถือมั่น มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

[๓๙๙] ดูกุริกษทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย
นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า เพราะอุปาทานนั่นเองดับเพราะสํารอก
โดยไม่เหลือ ทุกขจึงไม่เกิด นี่เป็นข้อที่ ๒ ดูกุริกษทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณา
เห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ภพย่อมมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย สัตว์ผู้เกิดแล้วย่อมเข้าถึง
ทุกข์ ต้องตาย นี่เป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ เพราะเหตุนี้
บัณฑิตทั้งหลายรู้แล้วโดยชอบ รู้ถึงความสิ้นไปแห่งชาติแล้ว
ย่อมไม่ไปสุภพใหม่ เพราะความสิ้นไปแห่งอุปาทาน ฯ

[๔๐๐] ดูกุริกษทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความริเริ่มเป็นปัจจัย
นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า เพราะการริเริ่มนั่นเองดับเพราะสํารอก
โดยไม่เหลือ ทุกขจึงไม่เกิด นี่เป็นข้อที่ ๒ ดูกุริกษทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณา
เห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความริเริ่ม
เป็นปัจจัย เพราะความริเริ่มดับโดยไม่เหลือ ทุกขจึงไม่เกิด
ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกขย่อมเกิดขึ้นเพราะความริเริ่มเป็นปัจจัย
ดังนี้แล้ว สละคืนความริเริ่มได้ทั้งหมดแล้ว น้อมไปใน
นิพพานที่ไม่มีความริเริ่ม ถอนภพตัณหาขึ้นได้แล้ว มีจิตสงบ
มีชาติสงสารสิ้นแล้ว ย่อมไม่มีภพใหม่ ฯ

[๔๐๑] ดูกุริกษทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัย
นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า เพราะอาหารทั้งหมดนั่นเองดับเพราะ
สํารอกโดยไม่เหลือ ทุกขจึงไม่เกิด นี่เป็นข้อที่ ๒ ดูกุริกษทั้งหลาย ภิกษุผู้
พิจารณาเห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้
ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็น
ปัจจัย เพราะอาหารทั้งหลายดับโดยไม่เหลือ ทุกขจึงไม่เกิด
ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในธรรม ผู้ถึงเวทย์ รู้โทษนี้ว่า ทุกขย่อมเกิดขึ้น
เพราะอาหารเป็นปัจจัย ดังนี้แล้ว กำหนดรู้อาหารทั้งปวง
เป็นผู้ถอนตัณหาไม่อาศัยในอาหารทั้งหมด รู้โดยชอบซึ่ง
นิพพานอันไม่มีโรค พิจารณาแล้วเสพปัจจัย ๔ ย่อมไม่เข้า
ถึงการนับว่า เป็นเวทนาหรือมนุษย์ เพราะอาสวะทั้งหลาย
หมดสิ้นไป ฯ

[๔๐๒] ดูกุริกษทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความหวนไหวเป็น
ปัจจัย นี่เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า เพราะความหวนไหวทั้งหลาย
นั่นเองดับไปเพราะสํารอกโดยไม่เหลือ ทุกขจึงไม่เกิด นี่เป็นข้อที่ ๒ ดูกุริกษ
ทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้
ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความ-
หวนไหวเป็นปัจจัย เพราะความหวนไหวดับไม่มีเหลือ
ทุกขจึงไม่เกิด ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกขย่อมเกิดขึ้นเพราะความ
หวนไหวเป็นปัจจัย ดังนี้ เพราะเหตุนี้แล ภิกษุสละตัณหา
แล้ว ดับสังขารทั้งหลายได้แล้ว เป็นผู้ไม่มีความหวนไหว
ไม่ถือมั่น แต่นั้นพึงเว้นรอบ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

[๔๐๓] ดุรกัณฐทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า ความดีนรณยอมมีแก่ผู้อื่นตักหา ทิฐิ และมานะอาศัยแล้ว นี่เป็น
ข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า ผู้ที่ตักหา ทิฐิ และมานะไม่อาศัยแล้ว ย่อม
ไม่ตักหา นี่เป็นข้อที่ ๒ ดุรกัณฐทั้งหลาย กิษผู้พิจารณาเห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรม
เป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า
ผู้อื่นตักหา ทิฐิ และมานะ ไม่อาศัยแล้ว ย่อมไม่ตักหา ส่วน
ผู้อื่นตักหา ทิฐิ และมานะอาศัยแล้ว ถือมั่นอยู่ ย่อมไม่ล่วงพ้น
สงสารอันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็นอย่างอื่น ไปได้
กิษรู้โทษนี้ว่า เป็นภัยใหญ่ในเพราะนิสัย คือ ตักหา
ทิฐิและมานะทั้งหลายแล้ว เป็นผู้อื่นตักหา ทิฐิและมานะไม่
อาศัยแล้ว ไม่ถือมั่น มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

[๔๐๔] ดุรกัณฐทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนื่องๆ ว่า อรูปภพละเอียดกว่ารูปภพ นี่เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่องๆ ว่า
นิโรธละเอียดกว่าอรูปภพ นี่เป็นข้อ ๒ ดุรกัณฐทั้งหลาย กิษผู้พิจารณาเห็น
เนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

สัตว์เหล่าใดผู้เข้าถึงรูปภพ และตั้งอยู่ในอรูปภพ สัตว์
เหล่านั้นเมื่อยังไม่รู้ชัดซึ่งนิพพานก็ยังคงเป็นผู้จะต้องมาทุกข์ใหม่
ส่วนชนเหล่าใดกำหนดรู้รูปภพแล้ว (ไม่) ดำรงอยู่ด้วยดี
ในอรูปภพ ชนเหล่านั้นย่อมไปในนิพพานทีเดียว เป็นผู้ละ
มัจจุเสียได้ ฯ

[๔๐๕] ดุรกัณฐทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า ดุรกัณฐทั้งหลาย
นามรูปที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้ง
สมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นามรูปนี้เป็นของจริง พระอริยเจ้า
ทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นามรูปนั้นเป็น
ของเท็จ นี่เป็นอนุปัสสนาข้อที่ ๑ ดุรกัณฐทั้งหลาย นิพพานที่โลกพร้อมทั้ง
เทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและ
มนุษย์เล็งเห็นว่า นิพพานนี้เป็นของเท็จ พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้ว
ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นิพพานนั้นเป็นของจริง นี่เป็นอนุปัสสนา
ข้อที่ ๒ ดุรกัณฐทั้งหลาย กิษผู้พิจารณาเห็นเนื่องๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒
อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ท่านผู้มีความสำคัญในนามรูป อันเป็นของมิใช่ตนว่าเป็นตน
จงดูโลกพร้อมทั้งเทวโลก ผู้ยึดมั่นแล้วในนามรูป ซึ่งสำคัญ
นามรูปนี้ว่า เป็นของจริง ก็ชนทั้งหลายย่อมสำคัญ (นามรูป)
ด้วยอาการใดๆ นามรูปนั้น ย่อมเป็นอย่างอื่นไปจากอาการ
ที่เขาสำคัญนั้นๆ นามรูปของผู้ที่นั่นแล เป็นของเท็จ เพราะ
นามรูป มีความสลายสูญไปเป็นธรรมดา นิพพานมีความ
ไม่สลายสูญไปเป็นธรรมดา พระอริยเจ้าทั้งหลายรู้นิพพานนั้น
โดยความเป็นจริง พระอริยเจ้าเหล่านั้นแล เป็นผู้หายหัว
ด้บริบูรณ์แล้ว เพราะตรัสรู้ของจริง ฯ

[๔๐๖] ดุรกัณฐทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า การพิจารณาเห็นธรรม
เป็นธรรม ๒ อย่างเนื่องๆ โดยชอบ จะพึงมีโดยปริยายอย่างอื่นบ้างไหม
พึงตอบเขาว่า พึงมี ถ้าเขาถามว่าพึงมีอย่างไรเล่า พึงตอบเขาว่า ดุรกัณฐทั้งหลาย
อิฏฐารมณ์ที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้ง
สมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า เป็นสุข พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็น
ด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงว่านั่นเป็นทุกข์ นี่เป็นอนุปัสสนา
ข้อที่ ๑ ดุรกัณฐทั้งหลาย นิพพานที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก
ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นี่เป็นทุกข์
พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงว่า นั่น
เป็นสุข นี่เป็นอนุปัสสนาข้อที่ ๒ ดุรกัณฐทั้งหลาย กิษผู้พิจารณาเห็นธรรม
เป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนื่องๆ อย่างนี้ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจ
เด็ดเดี่ยว พึงหวังผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบันนี้
หรือเมื่อยังมีความถือมั่นเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุตตศาสดา ครั้นตรัสไวยการณภายิตนังจบลงแล้ว
จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

รูป เสียง กลิ่น รส ผัสสะ และธรรมารมณ์ล้วนน่า-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ปรารภนา นาคีร นาคพองใจ มีประมาณเท่าใด โลกกล่าว
ว่ามีอยู่ อารมณ์ ๖ อย่างเหล่านี้ โลกพร้อมทั้งเทวโลกสมมติ
กันว่าเป็นสุข แต่ว่าธรรมเป็นที่ดับอารมณ์ ๖ อย่างนี้ ชน-
เหล่านั้นสมมติกันว่าในทุกข์ ความดับแห่งเบญจขันธ์
พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นว่าเป็นสุข ความเห็นขัดแย้งกันกับ
โลกทั้งปวงนี้ ย่อมมีแก่นขัตติตทั้งหลายผู้เห็นอยู่ ชนเหล่านั้น
กล่าววิตถกถามไต่โดยความเป็นสุข พระอริยเจ้าทั้งหลาย
กล่าววิตถกถามนั้นโดยความเป็นทุกข์ ชนเหล่านั้นกล่าวนิพพาน
ไต่โดยความเป็นทุกข์ พระอริยเจ้าทั้งหลายผู้รู้แจ้งกล่าว
นิพพานนั้นโดยความเป็นสุข ท่านจงพิจารณาธรรมที่รู้ได้ยาก
ชนพาลทั้งหลายผู้ไม่รู้แจ้ง พวกเขากลุ่มหลงอยู่ในโลกนี้ ความ
มืดตื้อย่อมมีแก่ชนพาลทั้งหลายผู้ถูกอวิชชาหุ้มห่อแล้ว ผู้ไม่
เห็นอยู่ ส่วนนิพพาน เป็นธรรมชาติเปิดเผยแก่สัตว์บุรุษ
ผู้เห็นอยู่ เหมือนอย่างแสงสว่าง ฉะนั้น ชนทั้งหลายเป็นผู้
คั่นคว่ำ ไม่ฉลาดต่อธรรม ย่อมไม่รู้แจ้งนิพพานที่มีอยู่ในที่
ใกล้ ชนทั้งหลายผู้ถูกภวราคะครอบงำแล้ว แล่นไปตาม
กระแสภวตัณหา ผู้เข้าถึงวิญญูอันเป็นบ่วงแห่งมารเนื่องๆ
ไม่ตรัสรู้ธรรมนี้ได้โดยง่าย นอกจากพระอริยเจ้าทั้งหลาย
ใครหนอย่อมควรจะได้รับท คือ นิพพานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย
ตรัสรู้ดีแล้ว พระอริยเจ้าทั้งหลายเป็นผู้ไม่มีอาสวะเพราะรู้
โดยชอบ ย่อมปรินิพพาน ฯ

[๔๐๓] พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสไวยากรณ์ภชาษิตนี้จบลงแล้ว ภิกษุ
เหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีภชาษิตของพระผู้มีพระภาค ก็และเมื่อพระผู้มีพระภาค
ตรัสไวยากรณ์ภชาษิตนี้อยู่ จิตของภิกษุประมาณ ๖๐ รูป หลุดพ้นแล้วจากอาสวะ
ทั้งหลาย เพราะ ไม่ถือมั่น ดังนี้แล ฯ

จบทวยตานุปัสสนาสสูตรที่ ๑๒

รวมหัวข้อประจำเรื่องในพระสูตรนี้ คือ
สังขะ อปธิ อวิชชา สังขาร วิญญานเป็นที่ ๕ ผัสสะ เวทนา
ตัณหา อุปาทาน อารัมภะ อาหาร ความหวั่นไหว ความดิ้นรน รูป และ
สังขะกับทุกข์ รวมเป็น ๑๖ ฯ

จบมหาวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปิพพาสสูตร ๒. ปธานสูตร ๓. สภาขิตสูตร ๔. สุนทริกสูตร
๕. มามสูตร ๖. สกียสูตร ๗. เสลสูตร ๘. สัลลสูตร ๙. วาเสฏฐสูตร
๑๐. โกกาลิกสูตร ๑๑. นาลกสูตร ๑๒. ทวยตานุปัสสนาสสูตร สูตร ๑๒
สูตรเหล่านี้ ท่านเรียกว่า มหาวรรค ดังนี้แล ฯ

สุตตันนิบาต อังกุฎกวรรคที่ ๔

กามสูตรที่ ๑

[๔๐๔] ถ้าว่าวิตถกถามจะสำเร็จแก่สัตว์ผู้ปรารถนาอยู่ไซ้ สัตว์
ปรารถนาสิ่งใดได้สิ่งนั้นแล้ว ก็ย่อมเป็นผู้มีใจเอิบอิ่มแน่นแท้
ถ้าเมื่อสัตว์นั้นปรารถนาอยู่ เกิดความอยากได้แล้ว กาม
เหล่านั้นย่อมเสื่อมไปไซ้ สัตว์นั้นย่อมย่อยยับเหมือนถูก
ลูกศรแทง ฉะนั้น ผู้โง่งมวันกามทั้งหลาย เหมือนอย่าง
บุคคลวันศีระงูด้วยเท้าของตน ผู้นั้นเป็นผู้มีสติ ย่อมก้าว
ล่วงตัณหาในโลกนี้ได้ นรชนใดย่อมยินดีกามเป็นอันมาก คือ
นา ที่ดิน เงิน โค ม้า ทาสกรรมกร เหล่าสตรีและพวก
พ้อง ก็เลศทั้งหลายอันมีกำลังน้อย ย่อมครอบงำย่ำยีนรชน
นั้นได้ อันตรายทั้งหลายก็ย่อมย่ำยีนรชนนั้น แต่ในทุกข์
ย่อมติดตามนรชนผู้ถูกอันตรายครอบงำ เหมือนน้ำไหลเข้าสู่
เรือที่แตกแล้ว ฉะนั้น เพราะฉะนั้น สัตว์พึงเป็นผู้มีสติ
ทุกเมื่อ จงดเว้นกามทั้งหลายเสีย สัตว์จะกามเหล่านั้นได้แล้ว
พึงข้ามโอฆะได้เหมือนบุรุษวิดเรือแล้วพึงไปถึงฝั่ง ฉะนั้น ฯ

จบกามสูตรที่ ๑

คหฬุทฺถกสูตรที่ ๒

[๔๐๙] นรชนผู้ชองอยู่ในถ้ำคือกาย ถูกกิเลสเป็นอันมากปกปิดไว้ แล้ว ดำรงอยู่ด้วยอำนาจกิเลสมีรากจะเป็นต้น หยั่งลงในกาม คณเครื่องทำจิตให้ลุ่มหลง นรชนผู้เห็นปานนั้นแล เป็นผู้ไกลจากวิเวก เพราะว่าการกณทั้งหลายในโลก ไม่ใช่ละได้ โดยง่ายเลย กามกณทั้งหลายมีความปรารถนาเป็นเหตุ เนื่องด้วยความยินดีในภพ เปลื้องออกได้โดยยาก คนอื่นจะเปลื้องออกให้ไม่ได้เลย นรชนทั้งหลายมุ่งหวังกามในอนาคตบ้าง ในอดีตบ้าง คร่ำครวญถึงกามเหล่านี้ที่เคยมีแล้วบ้าง อันตนเปลื้องเองได้ยาก และคนอื่นก็เปลื้องให้ไม่ได้ สัตว์เหล่านั้น ยินดี ขวนขวาย ลุ่มหลงอยู่ในกามทั้งหลาย ไม่เชื่อถือถ้อยคำของบัณฑิตมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ตั้งอยู่แล้วในธรรมอันไม่สงบ ถูกทุกขครอบงำแล้ว ย่อมรำพันอยู่ว่า เราตติจากโลกนี้แล้ว จักเป็นอย่างไรหนอ เพราะเหตุนี้แล สัตว์ฟังศึกษา ไตรสิกขาในศาสนานี้แหละ ฟังรู้ว่าสิ่งอะไร ในโลกไม่ เป็นความสงบ ไม่พึงประพฤติกาม ไม่สงบเพราะเหตุแห่งสิ่งนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตนั้นว่าเป็นของน้อยนัก เราเห็นหมู่มืดมนนี้ ผู้เป็นไปในอำนาจความอยากในภพทั้งหลาย กำลังดิ้นรนอยู่ในโลก นรชนทั้งหลายผู้เลวทราม ย่อมบ่นเพ้ออยู่ในปากมัจจุราช นรชนเหล่านั้น ยังไม่ปราศจากความอยากในภพและมีโทษทั้งหลายเลย ท่านทั้งหลายจงดูชนทั้งหลายผู้ถือว่าสิ่งนั้นๆ เป็นของเรา กำลังดิ้นรนอยู่ เหมือนปลาในแอ่งน้ำน้อยมีกระแสชาดสิ้นแล้ว ดิ้นรนอยู่ ฉะนั้น นรชนเห็นโทษแฉ่งนั้นแล้ว ไม่พึงประพฤติเป็นคนถือว่าสิ่งนั้นๆ เป็นของเรา ไม่กระทำความติดข้องอยู่ในภพทั้งหลาย พึงกำจัดความพอใจในที่สุดทั้ง ๒ (มีผัสสะและเหตุเกิดแห่งสัมผัสผัสสะเป็นต้น) กำหนดรู้ผัสสะแล้ว ไม่กำหนดตามในธรรมทั้งปวงมีรูปเป็นต้น ตีเตียนตนเอง เพราะข้อใด อย่าทำเช่นนั้น เป็นนักปราชญ์ไม่ติดอยู่ในรูปที่ได้เห็นและเสียงที่ได้ฟังเป็นต้น กำหนดรู้สัญญาแล้วพึงข้ามโอชะ เป็นมุนีไม่ติดอยู่ในอารมณ์ที่ควรหวงแหน ถอนลูกศร คือ กิเลสออกเสีย ไม่ประมาทเที่ยวไปอยู่ ย่อมไม่ปรารถนาโลกนี้และโลกหน้า ฉะนั้นแล ฯ

จบคหฬุทฺถกสูตรที่ ๒

ทุณฺณสูตรที่ ๓

[๔๑๐] เดียรถียบางพวก มีใจประทุษร้าย ย่อมตีเตียนโดยแท้ เมื่อนั้น พวกชนที่ฟังคำของเดียรถียเหล่านั้นแล้ว ปลงใจเชื่อจริง ก็ตีเตียน แต่มนีย่อมไม่เข้าถึงการตีเตียนที่เกิดขึ้นแล้ว เพราะเหตุนี้ มนีย่อมไม่มีหลักต่อ คือ รากะ โทสะ และโมหะ ในโลกไหนๆ บุคคลผู้ถูกความพอใจครอบงำแล้ว ตั้งมั่นอยู่ในความชอบใจ จะฟังล่วงทิวของตนได้ อย่างไรเล่า บุคคลกระทำทิวเหล่านั้นให้บริบูรณ์ด้วยตนเอง ร้อย่างใด ก็พึงกล่าวอย่างนั้น ผู้ใดไม่ถูกเขาถามเลย กล่าวอาวดอ้างศีลและวัตรของตนแก่ผู้อื่น ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าว ผู้นั้นว่า ผู้ไม่มีอริยธรรม ผู้ใดกล่าวอาวดตนด้วยตนเอง ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวการอาวดของผู้นั้นว่า ผู้นั้นไม่มีอริยธรรม ส่วนภิกษุผู้สงบ มีตนดับแล้ว ไม่กล่าวอาวดในศีลทั้งหลายว่า เราเป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวภิกษุ นั้นว่า มีอริยธรรม ภิกษุใดไม่มีกิเลสเครื่องฟุ้งขึ้นในโลก ไหนๆ ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวการไม่กล่าวอาวดของภิกษุ นั้นว่า ภิกษุนั้นมีอริยธรรม ธรรม คือ ทิฐิอันปัจฉัยกำหนด ประແຕ່ງແວດລ້ອມ ไม่ผ่องแผ้ว ย่อมมีแก่ผู้ใด ผู้นั้นเป็น อย่างนี้ เพราะเหตุที่ผู้นั้นเห็นอาณิสส มีคติพิเศษเป็นต้นใน ตน ฉะนั้นจึงเป็นผู้อาศัยทิวที่อันละเอียด อาศัยความกำเริบ นรชนตัดสินธรรมที่ตนยึดมั่นแล้วในธรรมทั้งหลาย ไม่ฟัง ล่วงการยึดมั่นด้วยทิวได้โดยง่ายเลย เพราะเหตุนี้ นรชน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ย่อมยึดถือและถือมั่นธรรม ในเพราะความยึดมั่นด้วยทิว
เหล่านั้น ก็บุคคลผู้มีปัญญา ไม่มีทิวอื่นปัจจัยกำหนดแล้ว
ในภพและมีชีพ ในโลกไหนๆ บุคคลผู้มีปัญญานั้น
ละมาจาและมานะได้แล้ว จะพึงถึงการนับเข้าในคติพิเศษใน
ในนรกเป็นต้น ด้วยคติพิเศษอะไร บุคคลผู้มีปัญญานั้น
ไม่มีตัณหาและทิว ก็บุคคลผู้มีตัณหาและทิว ย่อมเข้าถึง
วาทะในธรรมทั้งหลาย ผู้นั้นจะพึงกล่าวกะพระชินาสพผู้มี
ตัณหาและทิวว่า ผู้กำหนดหรือว่าผู้ประทุษร้าย ได้อย่างไร
ด้วยความกำหนดหรือความประทุษร้ายอะไร ความเห็นว่า
เป็นตน หรือความเห็นว่าขาดสูญ ย่อมไม่มีแก่พระชินาสพ
นั้นเลย เพราะพระชินาสพนั้น ละทิวได้ทั้งหมดในอรรถภาพ
นี้ ฉะนั้นแล ฯ

จบทฎฐัฎฐกสูตรที่ ๓

สทฎฐัฎฐกสูตรที่ ๔

[๔๑๑] คนพาลผู้ประกอบด้วยทิว สำคัญเอาเองว่าเราได้เห็นบุคคล
ผู้บริสุทธิ์เป็นบุคคลผู้ยิ่งใหญ่หาไรมิได้ ความหมดจดด้วยดี
ย่อมมิได้แก่รชนด้วยการเห็น เมื่อคนพาลนั้นสำคัญเอาเอง
อย่างนี้ รู้ว่า ความเห็นนั้นเป็นความเห็นยิ่ง แม้เป็นผู้เห็น
บุคคลผู้บริสุทธิ์เนื่องๆ ก็ย่อมเชื่อว่า ความเห็นนั้นเป็น
มรรคญาณ ถ้าว่าความบริสุทธิ์ย่อมมิได้แก่รชนด้วยการเห็น
หรือรชนนั้นย่อมละทุกขได้ด้วยมรรค อันไม่บริสุทธิ์อย่าง
อื่นจากอริยมรรค รชนผู้เป็นอย่างนี้ย่อมบริสุทธิ์ไม่ได้เลย
ก็คนมีทิว ย่อมกล่าวยกย่องความเห็นนั้นของคนผู้กล่าว
อย่างนั้น พราหมณ์ไม่กล่าวความบริสุทธิ์โดยมีจลาทิวญาณ
อย่างอื่นจากอริยมรรคญาณ ที่เกิดขึ้นในเพราะรูปที่ได้เห็น
เสียงที่ได้ฟัง สัตว์ พรต และในเพราะอารมณ์ที่ได้ทราบ
พราหมณ์นั้นไม่ติดอยู่ในบุญและบาป ละความเห็นว่าเป็นตน
เสียได้ ไม่กระทำในบุญและบาปนี้ ชนผู้ประกอบด้วยทิว
เป็นผู้กล่าวความบริสุทธิ์โดยทางมรรคอย่างอื่นเหล่านั้น ละ
ศาสดาเบื้องต้นเสีย อาศัยศาสดาอื่น อันตัดหาครอบงำ
ย่อมข้ามธรรมเป็นเครื่องข้องไม่ได้ ชื่อว่าถือเอาธรรมนั้น
ด้วย สละธรรมนั้นด้วย เปรียบเหมือนวานรจับและปล่อย
กิ้งก่าที่ตรงหน้าเสียเพื่อจับกิ้งก่าอื่น ฉะนั้น สัตว์ผู้ช้องอยู่
ในกามสัญญา สมาทานวัตรเองแล้ว ไปเลือกหาศาสดาดี
และเลว ส่วนพระชินาสพผู้มีปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน
ผู้มีความรู้แจ้ง ตรัสรู้ธรรมด้วยเวทคือมรรคญาณ ย่อมไม่
ไปเลือกหาศาสดาดีและเลว พระชินาสพนั้นครอบงำมาร
และเสนาในธรรมทั้งปวง คืออารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่
ได้เห็น ได้ฟัง หรือได้ทราบ ใดๆ จะพึงกำหนดพระชินาสพ
ผู้บริสุทธิ์ ผู้เห็นความบริสุทธิ์ เป็นผู้มิหลังคาถือกิเลสอัน
เปิดแล้ว ผู้เที่ยวไปอยู่ ด้วยการกำหนดด้วยตัณหาและทิว
อะไรในโลกนี้ พระชินาสพทั้งหลาย ย่อมไม่กำหนดด้วย
ตัณหาหรือด้วยทิว ย่อมไม่กระทำตัณหาและทิวไว้ใน
เบื้องต้น พระชินาสพเหล่านั้นย่อมไม่กล่าวว่า ความบริสุทธิ์
ล่วงส่วนด้วยอกิริยาทิวและสัสสตทิว ท่านสละกิเลสเครื่อง
ยึดมั่นและเครื่องร้อยรัดอันเนื่องอยู่ในจิตสันดานได้แล้วย่อม
ไม่กระทำความหวังในโลกไหนๆ พราหมณ์ผู้ล่วงแดนกิเลสได้
ไม่มีความยึดถือวัตถุหรืออารมณ์อะไร เพราะได้รู้หรือเพราะ
ได้เห็นเป็นผู้ไม่มีความยินดีด้วยราคะ เป็นผู้ปราศจากราคะ
ไม่กำหนดแล้ว พราหมณ์นั้น ไม่มีความยึดถือวัตถุและ
อารมณ์อะไรๆ ว่าสิ่งนี้เป็นของยิ่งในโลกนี้ ฉะนั้นแล ฯ

จบสทฎฐัฎฐกสูตรที่ ๔

ปรมฎฐัฎฐกสูตรที่ ๕

[๔๑๒] บุคคลในโลกยึดถือในทิวทั้งหลายว่า สิ่งนี้เป็นอย่างยิ่ง
ย่อมกระทำศาสดาเป็นต้นของตนให้เป็นผู้ประเสริฐ กล่าว
ผู้อื่นนอกจากศาสดาเป็นต้นของตนนั้นว่า เลวทั้งหมด เพราะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เหตุ นั้น บุคคลนั้นจึงไม่ล่วงพ้นความวิเวกไปได้ บุคคลนั้น
เห็นอนานิสงส์อันใดในตนกล่าวคือ ทิฐิ ที่เกิดขึ้นในสิ่งเหล่านี้
คือ ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง สีส พรต หรืออารมณ์
ที่ได้ทราบ บุคคลนั้นยึดมั่นอนานิสงส์ในทิฐิของตนนั้นแล้ว
ประเสริฐที่สุด เห็นศาสดาอื่นทั้งหมดโดยความเป็นคนเลว
อนึ่ง บุคคลผู้อาศัยศาสดาของตนแล้ว เห็นศาสดาอื่น
เป็นคนเลว เพราะความเห็นอันใด ท่านผู้ฉลาดทั้งหลาย
กล่าวความเห็นนั้นว่า เป็นกิเลสเครื่องร้อยรัด เพราะฉะนั้น
แหละ ภิกษุ ไม่พึงยึดมั่นรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง
อารมณ์ที่ได้ทราบ หรือสีและพรต แม้ทิฐิก็ไม่พึงกำหนด
ด้วยญาณ หรือแม้ด้วยสีและพรตในโลก ไม่พึงนำตนเข้าไป
เปรียบว่า เป็นผู้เสมอเขา ไม่พึงสำคัญว่า เป็นผู้เลว
กว่าเขา หรือว่าเป็นผู้วิเศษกว่าเขา ภิกษุนั้นละความเห็นว่าเป็น
ตนได้แล้ว ไม่ถือมั่นอยู่ ย่อมไม่กระทำความเสียหาย (ค้นหา
นิสัยและทิฐินิสัย) แม้ในญาณ ไม่เป็นผู้เล่นไปเข้าพวก
ในสัตว์ทั้งหลายผู้แตกต่างกันด้วยอำนาจทิฐิต่างๆ ย่อมไม่
กลับมาแม้สุทิฐิอะไรๆ พราหมณ์ในโลกนี้ไม่มีค้นหาใน
ส่วนสุดท้าย ๒ มีผัสสะเป็นต้นเพื่อความเกิดบ่อยๆ ในโลกนี้
หรือในโลกอื่น ไม่มีความยึดมั่นอะไรๆ ไม่มีสัญญาอันปัจจัย
กำหนดแล้วแม้แต่น้อย ในรูปที่ได้เห็น ในเสียงที่ได้ฟัง
หรือในอารมณ์ที่ได้ทราบ ในโลกนี้ เพราะได้ตัดสินใจธรรม
ที่ตนยึดถือแล้วในธรรมทั้งหลาย ใครๆ จะพึงกำหนดพราหมณ์
นั้นผู้ไม่ถือมั่นทิฐิ ด้วยการกำหนดด้วยค้นหาหรือด้วยการ
กำหนดด้วยทิฐิอะไรๆ ในโลกนี้ พราหมณ์ทั้งหลายย่อมไม่
กำหนดด้วยค้นหาหรือทิฐิ ย่อมไม่กระทำความเสียหายและทิฐิไว้ใน
เบื้องหน้า แม้ธรรมคือทิฐิทั้งหลาย พราหมณ์เหล่านั้นก็มีได้
ปกปิดไว้ พราหมณ์ผู้อื่นใครๆ จะพื้งนำไปด้วยสีและพรต
ไม่ได้ ถึงพื้ง คือ นิพพานแล้ว เป็นผู้คงที่ ย่อมไม่กลับมา
หากิเลสทั้งหลายอีก ฉะนั้นแล ฯ

จบปรมัตถธรรมสูตรที่ ๕

ชาสูตรที่ ๖

[๔๑๓] ชีวิตนี้น้อยนัก สัตว์ย่อมตายแม้ภายใน ๑๐๐ ปี ถ้าแม่สัตว์
เป็นอยู่เกิน (๑๐๐ ปี) ไปไซ้ สัตว์นั้นก็ย่อมตายแม้เพราะ
ชราโดยแท้แล ชนทั้งหลายย่อมเศร้าโศก เพราะสิ่งที่ตน
ยึดถือว่าเป็นของเรา สิ่งที่เคยหวงแหนเป็นของเที่ยง ไม่มีเลย
บุคคลเห็นว่า สิ่งนี้มีความเป็นไปต่างๆ มีอยู่ ดังนี้แล้ว
ไม่เพียงอยู่ครองเรือน บุรุษย่อมสำคัญสิ่งใดว่า สิ่งนี้เป็นของเรา
จำต้องละสิ่งนั้นไปแม้เพราะความตาย บัณฑิตผู้นับถือ
พระพุทธเจ้าว่าเป็นของเรา ทราบข้อนี้แล้ว ไม่พื้งน้อมไป
ในความเป็นผู้ถือว่ามีสิ่งนั้นๆ เป็นของเรา บุคคลผู้ตื่นขึ้นแล้ว
ย่อมไม่เห็นอารมณ์อันประจวบด้วยความฝัน แม้ฉันใด บุคคล
ย่อมไม่เห็นบุคคลผู้ตนรักทำกาละล่วงไปแล้ว แม้ฉันนั้น
บุคคลย่อมกล่าวขวัญกันถึงข้อนี้ ของคนทั้งหลายผู้ของตนได้
เห็นแล้วบ้าง ได้พื้งแล้วบ้าง ข้อเท่านั้นที่ควรกล่าวขวัญถึง
ของบุคคลผู้ล่วงไปแล้ว จักยังคงเหลืออยู่ ชนทั้งหลาย
ผู้ยินดีแล้วในสิ่งที่ตนถือว่าเป็นของเรา ย่อมละความโศก
ความเศร้าและความตระหนี่ไม่ได้ เพราะเหตุ นั้น มนุทั้งหลาย
ผู้เห็นนิพพานเป็นแดนเกษม ละอารมณ์ที่เคยหวงแหนได้
เที่ยวไปแล้ว บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการไม่แสดงตนในภพ อัน
ต่างด้วยนรกเป็นต้น ของภิกษุผู้ประพฤติดุสิกเร้น ผู้เสพที่นี้
อันสัจว่า เป็นการสมควร มนุ ไม่อาศัยแล้วในอายตนะ
ทั้งปวง ย่อมไม่กระทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่ยรักทั้งไม่กระทำ
สัตว์หรือสังขารให้เป็นที่ยเกลียดชัง ย่อมไม่ติดความเศร้าและความ
ตระหนี่ ในสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่ยรักและเป็นที่ยเกลียด
ชังนั้น เปรียบเหมือนน้ำไม่ติดอยู่บนใบไม้ ฉะนั้น หยาด
น้ำย่อมไม่ติดอยู่บนใบบัว น้ำย่อมไม่ติดอยู่ที่ใบปทุม ฉันใด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
มนีย่อมไม่ติดในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง หรืออารมณ์ที่ได้ทราบ ฉะนั้น ผู้มีปัญญาย่อมไม่สำคัญด้วยรูปที่ได้เห็น
เสียงที่ได้ฟัง หรืออารมณ์ที่ได้ทราบ ย่อมไม่ปรารถนาความ
บริสุทธิ์ด้วย (มรรคอย่างอื่น) ทางอื่น ผู้มีปัญญานั้น ย่อมไม่
ยินดี ย่อมไม่ยินร้าย จะนี้แล ฯ

จบขราสูตรที่ ๖

ติสสเมตเตยยสูตรที่ ๗

ท่านพระติสสเมตเตยยะทูลถามปัญหาว่า

[๔๑๔] ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ขอพระองค์จงตรัสบอกความคับแค้น
แห่งบุคคลผู้ประกอบเมถุนธรรมเนื่องๆ เกิด ข้าพระองค์
ทั้งหลายได้สดับคำสั่งสอนของพระองค์แล้ว จักศึกษาใน
วิเวก ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดุรเมตเตยยะ

ความคับแค้นของบุคคลผู้ประกอบเมถุนธรรมมีอยู่ บุคคลผู้
ประกอบเมถุนธรรม ย่อมลืมนำคำสั่งสอน และย่อมปฏิบัติ
ผิด นี่เป็นกิจ ไม่ประเสริฐในบุคคลนั้น บุคคลใดประพฤติดูอยู่
เดียวในกาลก่อนแล้ว เสพเมถุนธรรม (ในภายหลัง)
บันทึกทั้งหลายกล่าวบุคคลนั้นว่า เป็นคนมีกิเลสมากในโลก
เหมือนยวดยานที่แล่น ไปใกล้เหว จะนั้น ยศและเกียรติ
คุณในกาลก่อนของบุคคลนั้น ย่อมเสื่อม บุคคลเห็นโทษ
แม้แล้ว ควรศึกษาไตรสิกขาเพื่อละเมถุนธรรม ผู้ใดไม่ละ
เมถุนธรรม ผู้นั้นถูกความดำริครอบงำแล้ว ขบเขายอยู่
เหมือนคนกำพรวด จะนั้น ผู้นั้นฟังเสียงอันระบือไปของชน
เหล่าอื่นแล้ว เป็นผู้ก่อเขินเขินนั้น อนึ่ง ผู้ใดอันวาทะ
ของบุคคลอื่นตักเตือนแล้ว ยังกระทำการทุจริตเป็นต้น ผู้นั้น
แหละพึงเป็นผู้มีเครื่องผูกใหญ่ ย่อมถือเอาโทษแห่งมธุราท
บุคคลอื่นผู้อื่นรู้กันดีแล้วว่าเป็นบันทึก อริฐานการเที่ยวไป
ผู้เดียว แม้ในภายหลังประกอบในเมถุนธรรม ย่อมมัวหมอง
เหมือนคนงมยาง จะนั้น มุนีในศาสนาที่รู้โทษในเบื้องต้น
และเบื้องปลายนี้แล้ว ควรกระทำการเที่ยว ไปผู้เดียวให้มั่นคง
ไม่ควรถูกละเมถุนธรรม ควรศึกษาวิเวกเท่านั้น การประพฤติ
วิเวกนี้ เป็นกิจอันสูงสุดของพระอริยเจ้าทั้งหลาย มนิน
ควรสำคัญตนว่าเป็นผู้ประเสริฐด้วยวิเวกนั้น มนินนั้นแลย่อม
อยู่ใกล้นิพพาน หมุ่สัตว์ผู้ยินดีแล้วในกามทั้งหลาย ย่อมรัก
ใคร่ต่อมนิสต์แล้วเที่ยวไปอยู่ ผู้ไม่มีความหวังในกาม
ทั้งหลาย ผู้ข้ามโอฆะได้แล้ว จะนี้แล ฯ

จบติสสเมตเตยยสูตรที่ ๗

ปสุรสูตรที่ ๘

[๔๑๕] สมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยทิฐิ ย่อมกล่าวว่า
ความบริสุทธิ์ว่ามีอยู่ในธรรมนี้เท่านั้น ไม่กล่าวความบริสุทธิ์
ในธรรมเหล่านั้น สมณพราหมณ์เป็นอันมาก กล่าวความดี
งามในศาสนาของตนเป็นต้นที่ตนอาศัยแล้ว ถือมั่นอยู่ใน
ลัทธิเฉพาะอย่าง (มีคำว่าโลกเที่ยงเป็นต้น) สมณพราหมณ์
เจ้าทิฐิ ๒ พวกนั้น ประสงค์จะกล่าวโต้ตอบกัน เข้าไปสู่
บริษัทแล้ว ย่อมโต้เถียงกันและกันว่าเป็นคนขลาด สมณ-
พราหมณ์เหล่านั้นต้องการแต่ความสรรเสริญ เป็นผู้มีความ
สำคัญว่า เราทั้งหลายเป็นคนฉลาดอาศัยศาสนาของตนและ
กันเป็นต้นแล้ว ย่อมกล่าวคำทะเลาะกัน บุคคลปรารถนาแต่
ความสรรเสริญ ขวนขวายหาถ้อยคำวิวาท กระทบกระเทียบ
กันในท่ามกลางบริษัท แต่กลับเป็นผู้ก่อเขินในเพราะวาทะ
อันผู้ตัดสินปัญหาไม่ทำให้เสื่อมใส บุคคลนั้นเป็นผู้แสวงหา
โทษ ย่อมโกรธเพราะความนินทา ผู้พิจารณาปัญหาทั้งหลาย
กล่าวว่าวาทะใดของบุคคลนั้นอันตนไม่ทำให้เสื่อมใสแล้วว่าเป็น
วาทะเสื่อมสิ้น บุคคลผู้มีวาทะเสื่อมแล้วนั้น ย่อมคร่ำครวญ
เศร้าโศก ทอดถอนใจว่า ท่านผู้นี้กล่าวสูงเกินเราไป ความ
วิวาทเหล่านี้เกิดแล้วในพวกสมณะ ความกระทบกระทั้งกัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ย่อมมีในเพราะวาทะเหล่านี้ บุคคลเห็นโทษแน่แล้ว ฟัง
เว้นความทะเลาะกันเสีย ความสรรเสริญและลาภ ย่อมไม่มี
เป็นอย่างอื่น ไปเลย ก็หรือบุคคลนั้นกล่าววาทะในท่ามกลาง
บริษัท เป็นผู้ยินยอมสรรเสริญแล้วในเพราะที่ฐินั้น ย่อม
รื่นเริงใจสูงขึ้นเพราะต้องการชัยชนะและมานะนั้น ได้ถึงความ
ต้องการชัยชนะนั้นสมใจนึก การยกตนของบุคคลนั้น เป็น
พื้นแห่งความกระทบกัน และบุคคลนั้นย่อมกล่าวถึงการ
ถือตัวและการดูหมิ่นผู้อื่น บุคคลเห็นโทษแน่แล้ว ฟังเว้น
ความทะเลาะกันเสีย ผู้ฉลาดทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวความ
บริสุทธิตัวด้วยการทะเลาะกันนั้น บุคคลผู้เจ้าที่ฐิปรารณาทพบ
บุคคลเจ้าที่ฐิผู้เป็นปฏิปักษ์กัน ย่อมคำราม เปรียบเหมือน
ทหารผู้กล้าหาญ ซึ่งพระราชาทรงเลี้ยงแล้วด้วยราชทานนียา-
หาร ปรารณาทพบทหารผู้เป็นปฏิปักษ์กัน ย่อมคำราม ฉะนั้น
ดูกรท่านผู้อาจ บุคคลเจ้าที่ฐิเป็นปฏิปักษ์ของท่านนั้น มีอยู่
ณ ที่ใด ท่านจงไป ณ ที่นั้นเถิด ก็เลขาติเพื่อการรบนี้
ไม่มีในกาลก่อนเลย (ก็เลขาตินั้นเราผู้ตถาคตละเสียแล้ว
ณ กวางแห่งไม้ไผ่นั้นแล) สมณพราหมณ์เหล่าใดถือฐิน
ที่ฐิแล้ว ย่อมวิวาทกันและย่อมกล่าวว่า สิ่งนี้ท่านจริง
ท่านผู้กระทำความเป็นข้าศึกในวาทะ (ถ้อยคำ) ที่เกิดขึ้น
จงกล่าวทู่เถียงกะสมณพราหมณ์เหล่านั้นเถิด พราหมณ์เหล่า
นั้น ไม่มีในที่นี้เลย ส่วนพระอรหันตชีนาสพทั้งหลาย ก่าจัด
เสนา คือกิเลสให้พินาศแล้ว ไม่กระทำความเห็นให้ผิดไป
จากความเห็น เทียวไปอยู่ ดูกรปสุระ ท่านจะได้สู้รบได้
ตอบอะไร ในพระอรหันต์ผู้ไม่มีความยึดถือว่าสิ่งนี้ประเสริฐ
ในโลกนี้ ถ้าท่านคิดถึงที่ฐิทั้งหลายอยู่ด้วยใจ ถึงความตริโกไป
ต่างๆ ถือเอาความเป็นคู่แข่งกับพระพุทธรูปผู้ก่าจัดกิเลส
ได้แล้วไซ้ ท่านจะสามารถเพื่อถือเอาความเป็นคู่แข่งกันให้
สำเร็จไม่ได้เลย ฯ

จบปสุรสสูตรที่ ๘

มาคันทิยสูตรที่ ๙

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

[๔๑๖] ความพอใจในเมถุนธรรม ไม่ได้มีแก่เราเพราะได้เห็นนาง
ต้นหนางอติและนางราคาเลย ความพอใจในเมถุนธรรม
อย่างไรจักมีเพราะได้เห็นสรีระแห่งจิตตาของท่านอันเต็มไปด้วย
มูตรและคูลเล่า เราไม่ปรารณาทจะถูกต้องสรีระแห่งจิตตาของ
ท่านนั้นแม้ด้วยเท้า ฯ

มาคันทิยพราหมณ์ทูลว่า

ถ้าพระองค์ไม่ทรงปรารณาทนางแก้วเช่นนี้ ที่พระราชามีเป็น
จอมพระเป็นอันมากทรงปรารณาทกันแล้วไซ้ พระองค์ตรัส
ที่ฐิ คีล พรต ชีวิต และการเข้าถึงภพของพระองค์เช่นไร
หนอ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาคันทิยะ

กิจที่เราวินิจฉัยในธรรม คือ ที่ฐิ ๖๒ แล้วจึงยึดถือเอาว่า
เรากล่าวที่ฐินี้ว่า ข้อนี้เท่านั้นจริง ข้ออื่นเปล่า ดังนี้ ย่อม
ไม่มีแก่เราและเราเห็นโทษในที่ฐิทั้งหลายอยู่ ไม่ได้ยึดถือ
ที่ฐิอะไรๆ เมื่อค้นคว้าสัจจะทั้งหลาย ก็ได้เห็นนิพพาน
กล่าวคือความสงบ ณ ภายใน ฯ

มาคันทิยพราหมณ์ทูลว่า

ที่ฐิเหล่าใด ที่สัตว์ทั้งหลายได้วินิจฉัยกำหนดไว้แล้ว ข้าแต่
พระองค์ผู้เป็นมุนี พระองค์ไม่ได้ยึดถือที่ฐิเหล่านั้นเลย ตรัส
เนื้อความนี้ได้ว่า ความสงบ ณ ภายใน เนื้อความนั้นอัน
นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศไว้อย่างไรหนอ ขอพระองค์จงตรัส
บอกแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาคันทิยะ

เราไม่ได้กล่าวความบริสุทธิตัวด้วยการเห็น การฟัง การรู้ ทั้ง
ด้วยศีลและพรต เราไม่กล่าวความบริสุทธิตัวเว้นจากการเห็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จากการฟัง จากการรู้ จากศีลและพรต กับคณสละธรรม
เป็นไปในฝ่ายดำมีที่ฐิเป็นต้นเหล่านี้แล้ว ไม่ถือนั้น เป็นผู้สงบ
ไม่อาศัยธรรมอะไรแล้ว ไม่พึงปรารถนาภพ ฯ

มาคันทียพราหมณ์ทูลว่า

ได้ยินว่า ถ้าพระองค์ไม่ตรัสความบริสุทธิ์ด้วยการเห็น การ
ฟัง การรู้ ทั้งศีลและพรต พระองค์ไม่ตรัสความบริสุทธิ์
เว้นจากการเห็น จากการฟัง จากการรู้ จากศีลและพรต
ข้าพระองค์ย่อมสำคัญธรรมเป็นทั้งงวย ที่เดียวด้วยว่า ชน
บางพวกยังเชื่อกความบริสุทธิ์ด้วยการเห็น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาคันทียะ

ก็ท่านอาศัยการเห็นถามอยู่บ่อยๆ ได้ถึงความหลงใหลไปใน
ที่ฐิที่ท่านยึดมั่นแล้ว และท่านก็ไม่ได้เห็นสัญญาแม่แต่น้อย
แต่ความสงบ ณ ภายในที่เรากล่าวแล้วนี้ เพราะเหตุนี้
ท่านจึงตั้งอยู่โดยความเป็นผู้หลง ผู้โดยย้อมสำคัญด้วยมานะ
หรือด้วยที่ฐิว่า เราเป็นผู้เสมอเขาวิเศษกว่าเขา หรือเลวกว่า
เขา ผู้นั้นพึงวิเวก เพราะมานะหรือที่ฐินั้น ผู้ใดไม่หวั่นไหว
ในการถือตัวว่า เสมอเขา วิเศษกว่าเขาดังนี้เป็นต้น ผู้นั้น
ย่อมไม่มีการวิเวก บุคคลผู้มีมานะและที่ฐิอันละได้แล้วนั้น
ชื่อว่า เป็นพราหมณ์ จะพึงกล่าวอะไรว่า สิ่งนี้ท่านจริง
หรือจะพึงวิเวกเพราะมานะหรือที่ฐิอะไรว่า ของเราจริง ของ
ท่านเท็จ อนึ่ง ความสำคัญว่าเสมอเขาหรือว่าไม่เสมอเขา
ย่อมไม่มีในผู้ใด ผู้นั้นจะพึงโต้ตอบวาทะกับใครๆ มุนีละอาลัย
ได้แล้ว ไม่ระลึกถึงอารมณ์เครื่องกำหนดหมาย ไม่กระทำ
ความสนทนสนมในชาวบ้าน เป็นผู้สงัดจากกามทั้งหลาย ไม่
ทำอติภาพให้เกิดต่อไป ไม่พึงกล่าวถ้อยคำแก่งแย่งกับคน
บุคคลผู้ประเสริฐ สงัดแล้วจากธรรมมีที่ฐิเป็นต้นเหล่านี้ได้
พึงเที่ยวไปในโลก ไม่พึงถือเอาธรรมมีที่ฐิเป็นต้นเหล่านี้ขึ้น
กล่าว มนัผู้มีถ้อยคำสงบ ไม่กำหนดยินดี ไม่ติดอยู่ในกาม
และในโลก เหมือนดอกปทุม มีก้านเป็นหนาม เกิดในน้ำ
โคลนตม ไม่ติดอยู่ด้วยน้ำและโคลนตม จะนั้น บุคคลผู้
ถึงเวทคือมรรค ๔ เป็นผู้ไม่ดำเนินไปด้วยที่ฐิ บุคคลนั้น ไม่
กลับมาสุมานะด้วยการทราบ อันต่างด้วยอารมณ์ มีรูปที่ได้
ทราบแล้วเป็นต้น บุคคลนั้น ไม่เป็นผู้สำเร็จแล้วด้วยตัณหา
มานะ และที่ฐินั้น บุคคลนั้น แม้กรรมและสตะพึงนำไป
ไม่ได้ บุคคลนั้นอันสิ่งใดสิ่งหนึ่งน้อมนำเข้าไปไม่ได้แล้ว
ในนิวาณ คือ ตัณหาและที่ฐิ ก็เลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลาย
ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้คลายสัญญาได้แล้ว ความหลงทั้งหลาย
ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้หลุดพ้นแล้วด้วยปัญญา ชนเหล่านี้ยึด
ถือกามสัญญาและที่ฐิ ชนเหล่านั้นกระทบกระทั้งกันและกัน
เที่ยวไปอยู่ในโลก ฯ

จบมาคันทียสูตรที่ ๙

ปฐกาทสูตรที่ ๑๐

พระพุทธรณิมิตตรัสถามว่า

[๔๑๗] บุคคลผู้มีความเห็นอย่างไร มีศีลอย่างไร บัณฑิตจึงกล่าวว่า
เป็นผู้สงบ ท่านพระโคตมพระองค์ผู้อันข้าพระองค์ถามแล้ว
ของจตรัสบอกนระผู้สูงสุดแก่ข้าพเจ้าเกิด

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ฯ

ผู้ใดปราศจากตัณหาก่อนแต่สรีระแตก เป็นผู้ไม่อาศัย (กาล
อันเป็นอดีตอนาคต) เบื้องต้นและเบื้องปลาย อันใครๆ จะ
พึงนับว่าเป็นผู้ยินดีแล้วใน (กาลอันเป็นปัจจุบัน) ท่าม-
กลางไม่ได้ ความม่งหรั่งของผู้นั้นย่อมไม่มี เรากล่าวผู้นั้นว่า
เป็นผู้สงบ ผู้ใดไม่โกรธ ไม่สะดุ้ง ไม่โอ้อวด ไม่คะนอง
พูดด้วยปัญญา ไม่ฟุ้งซ่าน ผู้นั้นแล เป็นมุนีผู้สรวมแล้ว
ด้วยวาจา ผู้ใดไม่ทะเยอทะยานในสิ่งที่ยังไม่มาถึง ไม่
เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นผู้ปรกติเห็นความสงัดใน
ผัสสะ อันใครๆ จะนำไปในที่ฐิทั้งหลายไม่ได้เลย ผู้ใด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ปราศจากกิเลส ไม่หลงกลวง มีปกติไม่ทะเยอทะยาน
ไม่ตระหนี่ ไม่คะนอง ไม่เป็นที่เกลียดชัง ไม่ประกอบใน
คำส่อเสียด เว้นจากความเชยชมในกามคุณอันเป็นวิถธุนา
ยินดี ทั้ง ไม่ประกอบในการดูหมิ่น เป็นผู้ละเอียดอ่อน มี
ปฏิภาณ ไม่เชื่อต่อใครๆ ไม่กำหนดยินดี ไม่ศึกษา เพราะ
ใคร่ครวญ ไม่โกรธเคืองในเพราะความไม่มีลาภ และเป็นผู้
ไม่พิโรธ ไม่ยินดีในรสด้วยตัณหา เป็นผู้วางเฉย มีสติทุก
เมื่อ ไม่สำคัญตัวว่าเสมอเขา ว่าวิเศษกว่าเขา ว่าเลวกว่าเขาใน
โลก กิเลสอันพัวพันทั้งหลาย ของผู้นั้น ย่อม ไม่มี ๖
ตัณหานิสสัยและทิวณินิสสัยของผู้ใดไม่มี ผู้นั้นรู้ธรรมแล้ว
เป็นผู้ยินดีตนและทิวณินิสสัยแล้ว ความทะยานอยากเพื่อ
ความมีหรือเพื่อความไม่มี ของผู้ใดไม่มี เรากล่าวผู้นั้นผู้ไม่มี
ความหวังในกามทั้งหลายว่า เป็นผู้สงบ กิเลสเครื่องร้อยรัด
ทั้งหลายของผู้ใดไม่มี ผู้นั้นข้ามตัณหาได้แล้ว บุตร ธิดา สัตว์
เลี้ยง ไร่นาและที่ดินของผู้ใดไม่มี แม้ความเห็นว่าเป็นตัวตน
ก็ดี ความเห็นว่าเป็นตัวตนก็ดี อันใครๆ ย่อมไม่ได้ใน
ผู้นั้น ปุถุชนหรือสมณพราหมณ์จะฟังกล่าวกะผู้นั้น (ว่าผู้
ยินดีแล้ว หรือผู้ประทุษร้ายแล้ว) โดยโทษมีราคะเป็นต้นใด
โทษมีราคะเป็นต้นนั้น ไม่ใช่เป็นความมุ่งหวังของผู้นั้น
เพราะเหตุนี้ ผู้นั้นย่อมไม่หวั่นไหว ในเพราะถ้อยคำ
ทั้งหลาย มนุษย์ปราศจากความกำหนดยินดี ไม่มีความตระหนี่
ย่อมไม่กล่าวยกย่องในบุคคลผู้ประเสริฐกว่า ผู้เสมอกัน หรือ
ผู้เลวกว่า ผู้ไม่มีกิปปะ (คือตัณหาและทิวณินิสสัย) ย่อมไม่มาสู่กิปปะ
ผู้ใดไม่มีความหวังเห็นว่าเป็นตนในโลก ไม่เศร้าโศกเพราะ
สิ่งที่ไม่มียุ และไม่ลำเอียงในธรรมทั้งหลาย ผู้นั้นแล เรา
กล่าวว่าเป็นผู้สงบ ๖

จบปฐกสวดที่ ๑๐

กลุฬวิเวกสูตรที่ ๑๑

พระพุทธรูปมิตตริสถามว่า

[๔๘๘] ความทะเลาะ ความวิวาท ความรำไร ความเศร้าโศก กับ
ทั้งความตระหนี่ ความถือตัว ความดูหมิ่นผู้อื่น และทั้งคำ
ส่อเสียด เกิดจากอะไร ธรรมเครื่องเศร้าหมองเหล่านั้นเกิด
จากอะไร ขอเชิญพระองค์จงตรัสบอกเนื้อความที่ข้าพระองค์
ถามนั้นเถิด ๖

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ความทะเลาะ ความวิวาท ความรำไร ความเศร้าโศก กับ
ทั้งความตระหนี่ ความถือตัว ความดูหมิ่นผู้อื่น และทั้งคำ
ส่อเสียด เกิดจากของที่รัก ความทะเลาะ ความวิวาท
ประกอบเข้าแล้วด้วยความตระหนี่ ก็เมื่อความวิวาทเกิดแล้ว
คำส่อเสียดย่อมเกิด ๖

พระพุทธรูปมิตตริสถามต่อไปว่า

ความรักในโลกเล่ามีอะไรเป็นเหตุ แม่อึ่ง ชนเหล่าใดมี
กษัตริย์เป็นต้น มีความโลภ เทียวไปในโลก ความโลภของ
ชนมีกษัตริย์เป็นต้นเหล่านั้น มีอะไรเป็นเหตุ ความหวังและ
ความสำเร็จของนรชนซึ่งมีในสัมปรายภพมีอะไรเป็นเหตุ ๖

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ความรักในโลกมีความพอใจเป็นเหตุ แม่อึ่ง ชนเหล่าใดมี
กษัตริย์เป็นต้น มีความโลภ เทียวไปในโลก ความโลภของ
ชนมีกษัตริย์เป็นต้นเหล่านั้น มีความพอใจเป็นเหตุ ความ
หวังและความสำเร็จของนรชน ซึ่งมีในสัมปรายภพ มีความ
พอใจนี้เป็นเหตุ ๖

พระพุทธรูปมิตตริสถามว่า

ความพอใจในโลกเล่ามีอะไรเป็นเหตุ แม้การวินิจฉัย คือ
ตัณหาและทิวณินิสสัย ความโกรธ โทษแห่งการกล่าวมุสา และ
ความสงสัยก็ดี ที่พระสมณะตรัสแล้ว เกิดจากอะไร ๖

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวสุขเวทนาและทุกขเวทนาใดว่า เป็น
ความยินดีและความไม่ยินดีในโลก ความพอใจย่อมเกิด
เพราะอาศัยสุขเวทนาและทุกขเวทนานั้น สัตว์ในโลก เห็น
ความเสื่อมไปและความเกิดขึ้นในรูปทั้งหลายแล้ว ย่อม
กระทำการวินิจฉัย ความโกรธ โทษแห่งการกล่าวมสา และ
ความสงสัยธรรมเหล่านั้น เมื่อความยินดีและความไม่ยินดี
ทั้งสองอย่างนั้นแหละมีอยู่ ก็ย่อมเกิดขึ้นได้ บุคคลผู้มีความ
สัจจังศึกษาเพื่อทางแห่งญาณ ท่านผู้เป็นสมณะรู้แล้ว จึง
กล่าวธรรมทั้งหลาย ฯ

พระพุทธรณินิตตรัสถามว่า

ความยินดีและความไม่ยินดี มีอะไรเป็นเหตุ เมื่อธรรมอะไร
ไม่มี ธรรมเหล่านี้จึงไม่มี ขอพระองค์จงตรัสบอกอรรถ คือ
ทั้งความเสื่อมไปและทั้งความเกิดขึ้น (แห่งความยินดีและ
ความไม่ยินดี) นี้ว่า มีสิ่งใดเป็นเหตุแก่ข้าพระองค์เกิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ความยินดี ความไม่ยินดี มีผัสสะเป็นเหตุ เมื่อผัสสะไม่มี
ธรรมเหล่านี้จึงไม่มี เราขอบอกอรรถ คือ ทั้งความเสื่อมไป
และทั้งความเกิดขึ้นนี้ ว่ามีผัสสะนี้เป็นเหตุแก่ท่าน ฯ

พระพุทธรณินิตตรัสถามว่า

ผัสสะในโลกเล่า มีอะไรเป็นเหตุ อนึ่ง ความหวงแหนเกิด
จากอะไร เมื่อธรรมอะไร ไม่มี ความถือว่าสิ่งนี้เป็นของเราจึง
ไม่มี เมื่อธรรมอะไร ไม่มี ผัสสะจึงไม่ถูกต้อง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ผัสสะอาศัยนามและรูปจึงเกิดขึ้น ความหวงแหนมีความ
ปรารถนาเป็นเหตุ เมื่อความปรารถนาไม่มี ความถือว่าสิ่งนี้
เป็นของเราจึงไม่มี เมื่อรูปไม่มี ผัสสะจึงไม่ถูกต้อง ฯ

พระพุทธรณินิตตรัสถามว่า

เมื่อบุคคลปฏิบัติอย่างไร รูปจึงไม่มี อนึ่ง สุขกัตติ ทุกขกัตติ
อย่างไรจึงไม่มี ขอพระองค์โปรดตรัสบอกอาการที่รูปและสุข
ทุกข์นี้ไม่มีแก่ข้าพระองค์เกิด ข้าพระองค์มีใจดำริว่า เราควรรู้
ความช้อนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

บุคคลเป็นผู้ไม่มีสัญญาด้วยสัญญาเป็นปรกติ เป็นผู้ไม่มี
สัญญาด้วยสัญญาอันผิดปรกติ เป็นผู้ไม่มีสัญญาก็มิใช่ เป็น
ผู้มีสัญญาว่าไม่มีก็มิใช่ เมื่อบุคคลปฏิบัติแล้วอย่างนี้ รูปจึง
ไม่มี เพราะวาทธรรมเป็นส่วนแห่งความเนิ่นช้า มีสัญญา
เป็นเหตุ ฯ

พระพุทธรณินิตตรัสถามว่า

ข้าพระองค์ได้ถามความข้อใดกะพระองค์ พระองค์ก็ได้ทรง
แสดงความช้อนั้นแก่ข้าพระองค์แล้ว ข้าพระองค์ขอลามความ
ข้ออื่นกะพระองค์ ขอเชิญพระองค์ตรัสบอกความช้อนั้นเกิด
ก็สมณพราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตพวกหนึ่งในโลกนี้ ย่อมกล่าว
ความบริสุทธิ์ของสัตว์ว่าเป็นยอดด้วยเหตุเพียงเท่านั้น หรือว่า
ย่อมกล่าวความบริสุทธิ์อย่างอื่นอันยิ่งไปกว่ารูปสมาบัตินี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ก็สมณพราหมณ์ผู้มีวาตะวาทีเยง พวกหนึ่ง (มีความถือตัวว่า)
เป็นบัณฑิตในโลกนี้ ย่อมกล่าวอุปมาบัตินี้ว่า เป็นความ
บริสุทธิ์ของสัตว์แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น สมณพราหมณ์ผู้มี
วาตะวาชาตสุญพวกหนึ่ง เป็นผู้มิว่าทะว่าตนเป็นคนฉลาดใน
อนุปาติเสสนิพพาน ย่อมโต้เถียงสมณพราหมณ์ผู้มีวาตะ
ทีเยงเหล่านั้นแหละ ส่วนท่านผู้เป็นมุนี รูปคณเจ้าทิฐิเหล่านี้นั้น
เป็นผู้อาศัยสัสสตทิฐิและอจเจตทิฐิ ท่านผู้เป็นมุนีนั่น
เป็นนักปราชญ์ พิจารณารู้ผู้อาศัยทิฐิทั้งหลายแล้ว รู้ธรรม
โดยลักษณะมีความไม่เที่ยงและเป็นทุกข์เป็นต้น หลุดพ้น
แล้ว ย่อมไม่ทะเลาะวิวาทกับใคร ย่อมไม่มาเพื่อความเกิด
บ่อยๆ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
จบกลหวิวัตสูตรที่ ๑๑
จุฬวิยสูตรที่ ๑๒

พระพุทธรูปมิตตัสถามว่า

[๔๑๙] สมณพราหมณ์ทั้งหลายยึดมั่นอยู่ในทิวของตนๆ ถือมั่นทิวแล้ว ปฏิญาณว่าพวกเราเป็นผู้ฉลาด ย่อมกล่าวต่างๆ กันว่า ผู้ใดรู้อย่างนี้ ผู้นั้นชื่อว่ารู้ธรรมคือทิว ผู้นั้นคิดคำนึงธรรมคือทิวผู้น้อย ชื่อว่าเป็นผู้เลวทราม สมณพราหมณ์ทั้งหลายถือมั่นทิวแม้ด้วยอาการอย่างนี้ ย่อมโต้เถียงกัน และกล่าวว่า ผู้อื่นเป็นคนเขลา ไม่ฉลาด วาทะของสมณพราหมณ์สองพวกนี้ วาทะไหนเป็นวาทะจริงหนอ เพราะว่าสมณพราหมณ์ทั้งหมดนี้ ต่างก็กล่าวกันว่าเป็นคนฉลาด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

หากว่าผู้ใดไม่ยินยอมตามธรรม คือ ความเห็นของผู้อื่น ผู้นั้นเป็นคนพาล คนเขลา เป็นคนมีปัญญาทราม คนเหล่านี้ทั้งหมดก็เป็นคนพาล เป็นคนมีปัญญาต่ำทราม เพราะว่าชนเหล่านี้ทั้งหมดถือมั่นอยู่ในทิว ก็หากว่าชนเหล่านั้นเป็นคนผ่องใสอยู่ในทิวของตนๆ จัดว่าเป็นคนมีปัญญาบริสุทธิ์เป็นคนฉลาด มีความคิดไซ้ บรรดาคนเจ้าทิวเหล่านั้น ก็จะไม่มีการๆ เป็นผู้มียุญาต่ำทราม เพราะว่าทิวของชนแม่เหล่านั้น ล้วนเป็นทิวเสมอกัน เหมือนทิวของพวกชนนอกนี้ อนึ่ง ชนทั้งสองพวกได้กล่าวกันและกันว่าเป็นผู้เขลา เพราะความเห็นใด เราไม่กล่าวความเห็นนั้นว่าแท้ เพราะเหตุที่ชนเหล่านั้น ได้กระทำความเห็นของตนๆ ว่าสิ่งนี้เท่านั้นจริง (สิ่งอื่นเปล่า) ฉะนั้นแล ชนเหล่านั้น จึงตั้งคนอื่นว่าเป็นผู้เขลา ฯ

พระพุทธรูปมิตตัสถามว่า

สมณพราหมณ์แต่ละพวก กล่าวทิวได้ว่าเป็นความจริงแท้ แม้สมณพราหมณ์พวกอื่นก็กล่าวทิวนี้ว่า เป็นความเท็จไม่จริง สมณพราหมณ์ทั้งหลายมาถือมั่น (ความจริงต่างๆ กัน) แม้ด้วยอาการอย่างนี้แล้ว ก็วิวาทกันเพราะเหตุไร สมณพราหมณ์ทั้งหลาย จึงไม่กล่าวสัจจะให้เป็นหนึ่งลงไปได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สัจจะมีย่อยๆ เพียงเท่านั้น สัจจะที่สองไม่มี ผู้ที่ทราบชัดมาทราบชัดอยู่ จะต้องวิวาทกันเพราะสัจจะอะไรเล่า สมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมกล่าวสัจจะทั้งหลายให้ต่างกันออกไปด้วยตนเอง เพราะเหตุนี้ สมณพราหมณ์ทั้งหลาย จึงไม่กล่าวสัจจะให้เป็นหนึ่งลงไปได้ ฯ

พระพุทธรูปมิตตัสถามว่า

เพราะเหตุไรหนอ สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าลัทธิทั้งหลาย กล่าวยกตนว่าเป็นคนฉลาด จึงกล่าวสัจจะให้ต่างกันไป สัจจะมากมายต่างๆ กัน จะเป็นอันใครๆ ได้สดับมา หรือว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้น ระลึกตามความคาดคะเนของตน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สัจจะมากมายต่างๆ กัน เว้นจากสัญญาว่าเที่ยงเสีย ไม่มีในโลกเลย ก็สมณพราหมณ์ทั้งหลายมากำหนดความคาดคะเนในทิวทั้งหลาย (ของตน) แล้ว จึงกล่าวทิวธรรมอันเป็นคู่กันว่า จริงๆ เท็จๆ ก็บุคคลเจ้าทิว อาศัยทิวธรรมเหล่านี้ คือ รูปที่ได้เห็นบ้าง เสียงที่ได้ฟังบ้าง อารมณ์ที่ได้ทราบบ้าง ศิลและพรตบ้าง จึงเป็นผู้เห็นความบริสุทธิ์ และตั้งอยู่ในการวินิจฉัยทิวแล้วว่าเรงอยู่ กล่าวว่า ผู้อื่นเป็นคนเขลา ไม่ฉลาด บุคคลเจ้าทิวย่อมติเตียนบุคคลอื่นว่าเป็นผู้เขลาด้วยทิวใด กล่าวยกตนว่าเป็นผู้ฉลาดด้วยลำพังตน ย่อมติเตียนผู้อื่นกล่าวทิวนี้เอง บุคคลยกตนว่าเป็นคนฉลาด ด้วยทิวนี้ ชื่อว่าเจ้าทิวนี้เต็มไปด้วยความเห็นว่าเป็นสาระยิ่ง และมิวเมาเพราะมานะ มีมานะบริบูรณ์ อภิเชยกตนเองด้วย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ใจว่า เราเป็นบัณฑิต เพราะว่าที่ฐิณั้น ของเขาบริบูรณ์แล้ว
อย่างนั้น ก็ถ้าว่าบุคคลนั้นถูกเขาว่าอยู่ จะเป็นคนเลวทราม
ด้วยถ้อยคำของบุคคลอื่นไซ้ร้ ตนก็จะเป็นผู้มีปัญญาต่ำทราม
ไปด้วยกัน อหนึ่ง หากว่าบุคคลจะเป็นผู้ถึงเวท เป็นนักปราชญ์
ด้วยลำพังตนเองไซ้ร้ สมณพราหมณ์ทั้งหลายก็ไม่มีใครเป็น
ผู้เขลา ชนเหล่าใดกล่าวยกย่องธรรม คือ ฐิฐิอื่นจากนี้ ไป
ชนเหล่านั้นผิดพลาด และ ไม่บริบูรณ์ด้วยความหมดจด
เดิรถียทั้งหลายย่อมกล่าวแม้อย่างนี้โดยมาก เพราะว่า
เดิรถียเหล่านั้นยินดีในด้วยความยินดีในฐิฐิของตน เดิรถีย
ทั้งหลาย กล่าวความบริสุทธิ์ในธรรม คือ ฐิฐินี้เท่านั้น หากกล่าว
ความบริสุทธิ์ในธรรมเหล่านี้ไม่ เดิรถียทั้งหลาย โดยมาก
เชื่อมั่นแม้อย่างอาการอย่างนี้ เดิรถียทั้งหลาย รับรองอย่าง
หนักแน่นในลัทธิของตนนั้น อหนึ่ง เดิรถียรับรองอย่างหนัก-
แน่นในลัทธิของตน จะพึงตั้งใครอื่นว่าเป็นผู้เขลาในลัทธินี้เล่า
เดิรถียนั้น เมื่อกล่าวผู้อื่นว่าเป็นผู้เขลา เป็นผู้มีธรรมไม่
บริสุทธิ์ ก็พึงนำความทะเลาะวิวาทมาให้เกิดขึ้นฝ่ายเดียว
เดิรถียนั้น ตั้งอยู่ในการวินิจฉัยฐิฐิแล้ว นิรमितศาสดาเป็น
ต้นขึ้นด้วยตนเอง ก็ต้องวิวาทกันในโลกยิ่งขึ้นไป บุคคลละ
การวินิจฉัยฐิฐิทั้งหมดแล้ว ย่อมไม่กระทำความทะเลาะวิวาท
ในโลก จะนี้แล ฯ

จบจุฬารุทสุตที่ ๑๒

มหาวิญญูสุตที่ ๑๓

พระพุทธรณิมิตตรัสถามว่า

[๔๒๐] บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งถ้อยมน้อยในฐิฐิ ย่อมโต้เถียงวิวาท
กันว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริง บุคคลทั้งหมดนั้น ย่อมนำความนินทา
มาเนื่องๆ หรือย่อมได้ความสรรเสริญในที่นั้นบ้าง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

บุคคลเหล่านั้นบางคราวได้ความสรรเสริญบ้าง ผลคือความ
สรรเสริญนั้นน้อยนัก ไม่พอแก่ความสงบ เราย่อมกล่าวผล
แห่งความวิวาทกัน ๒ ประการ คือ ความนินทาและความ
สรรเสริญ บัณฑิตเห็นโทษในผลแห่งการวิวาทแม่นแล้ว
เห็นนิพพานมีโทษุมิแห่งการวิวาท ว่าเป็นธรรมเกษม ไม่พึง
วิวาทกัน ฯ

พระพุทธรณิมิตตรัสถามว่า

ฐิฐิเหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นอันมาก บัณฑิตผู้รู้แจ้งย่อมไม่เข้าไป
ใกล้ฐิฐิทั้งปวงนั้น บัณฑิตผู้รู้แจ้งนั้น เป็นผู้ไม่เข้าไปใกล้
จะพึงถึงธรรมที่ควรเข้าไปใกล้อะไร จึงจะไม่ทำความชอบใจ
ในรูปที่ได้เห็น ในเสียงที่ได้ฟัง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ชนบางพวกผู้มีศีลอันอุดม สำคัญอยู่ว่าศีลเท่านั้นเป็นธรรม
อุดม จึงกล่าวความบริสุทธิ์ด้วยการสำรวม ชนเหล่านั้น
สมาทานวัตรแล้วตั้งมั่นอยู่ ด้วยคิดว่า เราทั้งหลายควรศึกษา
ความบริสุทธิ์ของศาสนานี้ในฐิฐินี้เท่านั้น ชนเหล่านั้นอัน
ภพนำเข้าไปแล้ว กล่าวว่า เราทั้งหลายเป็นผู้ฉลาด ถ้าบุคคล
เป็นผู้เคลื่อนจากศีลและพรตแล้วไซ้ร้ บุคคลนั้นยังกรรมให้
ผิดไปแล้วก็ไม่หวั่นไหว ยังคร่ำครวญและปรารภความ
บริสุทธิ์อยู่ เหมือนบุคคลอยู่ปราศจากเรือน เสื่อมแล้วจาก
พวก พึงปรารภนาเรือนหรือพวก ฉะนั้น อริยสาวก
ละศีล พรต ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษทั้งสิ้นนี้ แล้วไม่
ปรารภนาว่า ธรรมชาตินี้บริสุทธิ์ ธรรมชาตินี้ไม่บริสุทธิ์
เว้นแล้วจากความบริสุทธิ์และความไม่บริสุทธิ์ ไม่ถ้อยมนินทา
แล้วพึงเที่ยวไป ฯ

พระพุทธรณิมิตตรัสถามว่า

สมณพราหมณ์ทั้งหลาย อาศัยฐิฐินั้นหรือความเกลียดบาป
แม้อย่างนี้ อาศัยรูปที่ได้เห็นแล้ว เสียงที่ได้ฟังแล้ว หรือ
อารมณ์ที่ได้ทราบแล้ว เป็นผู้ระลึกละเล่นพ้นไปจากอกิริยฐิฐิ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ยังไม่ปราศจากตัณหาในภพและมีชีพแล้ว ย่อมทอดถอน
ถึงความบริสุทธิ์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ก็ความดีนทั้งหลาย ย่อมมีแก่ผู้ปรารถนาความหวั่นไหว
มีอยู่ในวัตถุที่ตนกำหนดแล้ว การจู้จี้และการอวดดีในภพนี้
ย่อมไม่มีแก่ผู้ใด ผู้นั้นจะพึงหวั่นไหวจะพึงดีนในอารมณ์
ไหนๆ เพราะเหตุอะไร ฯ

พระพุทธรณินิตตรัสถามว่า

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวธรรมใดว่า เป็นธรรมอย่างยิ่ง
ส่วนสมณพราหมณ์เหล่าอื่นกล่าวธรรมนั้นแหละว่า เป็นธรรม
เลวทราม วาทะของสมณพราหมณ์ทั้งสองพวกนี้ วาทะอย่าง
ไหนจริงหนอ เพราะสมณพราหมณ์ทั้งหมดนี้แล เป็นผู้กล่าว
อวดอ้างว่าตนเป็นผู้ฉลาด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สมณพราหมณ์ทั้งหลายกล่าวธรรมของตนนั้นแหละ ว่าเป็น
ธรรมบริบูรณ์ แต่กลับกล่าวธรรมของผู้อื่น ว่าเป็นธรรม
เลวทราม สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ต่างยึดถือทิฐิแม้
ด้วยอาการอย่างนี้แล้ว ย่อมวิวาทกัน สมณพราหมณ์
ทั้งหลายกล่าวทิฐิของตนๆ ว่าเป็นของจริง ฯ

พระพุทธรณินิตตรัสถามว่า

ถ้าบุคคลพึงเป็นผู้เลวทราม เพราะการติเตียนของบุคคลอื่น
ไซ้ไร ใครๆ จะไม่พึงเป็นผู้วิเศษในธรรมทั้งหลาย เพราะ
สมณพราหมณ์เป็นอันมาก ย่อมกล่าวธรรมของบุคคลอื่น
โดยความเป็นธรรมเลวทราม ในธรรมของตน กล่าว
ว่าเป็นธรรมมั่นคง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญหนทางเครื่องดำเนิน
ของตนอย่างใด การบูชาธรรมของตนของสมณพราหมณ์
เหล่านั้น ก็ยังเป็นไปอยู่อย่างนั้น หากว่าวาทะทั้งปวง
จะพึงเป็นของแท้ไซ้ไร ความบริสุทธิ์ของสมณพราหมณ์ผู้
มีถ้อยคำต่างๆ กันเหล่านั้นก็จะเป็นผลเฉพาะตนๆ เท่านั้น ฯ

พระพุทธรณินิตตรัสถามว่า

ญาณที่ผู้อื่นจะพึงนำไปไม่มีแก่พราหมณ์ การวินิจฉัยในธรรม
คือ ทิฐิทั้งหลายว่าข้อนี้แหละจริง ดังนี้แล้ว ยึดถือไว้ ไม่
มีแก่พราหมณ์ เพราะเหตุนั้น พราหมณ์จึงล่วงความวิวาท
เสียได้ พราหมณ์นั้นย่อมไม่เห็นธรรมอื่น โดยความ
เป็นธรรมประเสริฐเลย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

เดียรถีย์บางพวกกล่าวอย่างว่า เรารู้ เราเห็น สิ่งที่เรารู้เราเห็น
นี้ เป็นอย่างนั้นแล ดังนี้ จึงเชื่อความบริสุทธิ์ด้วยทิฐิ
ถ้าว่าเดียรถีย์ได้เห็นแล้วไซ้ไร ประโยชน์อะไรเล่าด้วยความ
เห็นนั้นแก่ตน เพราะว่าเดียรถีย์ทั้งหลาย ก้าวล่วง
อริยมรรคเสียแล้วย่อมกล่าวความบริสุทธิ์ด้วยธรรมอย่างอื่น ฯ

พระพุทธรณินิตตรัสถามว่า

นรชนเมื่อเห็นย่อมเห็นนามรูป และครั้นเห็นแล้วจกัรู้ทั่ว
ถึงนามรูปเหล่านั้นทีเดียว โดยความเป็นของเที่ยง และ
โดยความเป็นสุข นรชนนั้น จะเห็นนามรูปมากหรือน้อย
โดยความเป็นของเที่ยงและเป็นสุข ก็จริง ถึงกระนั้น ผู้
ฉลาดทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยความเห็น
นั้นเลย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ชนผู้ทำทิฐิที่ตนกำหนดไว้ในเบื้องหน้า มีปรกติกล่าวตาม
ความมั่นใจ ไม่ใช่เป็นผู้อื่นบุคคลอื่นพึงจะแนะนำได้ง่าย
เลย ผู้นั้นอาศัยครุคนใดแล้ว ก็เป็นผู้กล่าวความดีงาม
ในครุคนั้น ผู้นั้นเป็นผู้กล่าวความบริสุทธิ์ ได้เห็นความ
ถ่องแท้ในทิฐิของตน ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

พระพุทธรูปนิมิตตรัสถามว่า

พราหมณ์รู้แล้ว ย่อมไม่เข้าถึงเครื่องกำหนด คือ ตัณหาและ
ทิฐิ ไม่เล่นไปด้วยทิฐิ และไม่มีตัณหาที่ฐิเครื่อง
ผูกพันด้วยญาณ อนึ่ง พราหมณ์นั้น ได้รู้สมบัติ คือ ทิฐิ
ทั้งหลายเป็นอันมากแล้ววางเฉย ชนเหล่าอื่นย่อมยึดถือ
ทิฐิเหล่านั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

มุนีในโลกนี้ สละกิเลสเครื่องร้อยรัดเสียแล้ว เมื่อผู้อื่นเกิด
วิวาทกัน ก็ไม่เล่นไปเข้าพวกเขา มุนีนั้นเป็นผู้สงบ
เมื่อผู้อื่นไม่สงบ ก็เป็นผู้มีอุเบกขาอยู่ ท่าน ไม่มีการยึดถือ
ชนเหล่าอื่นย่อมยึดถือ ฯ

พระพุทธรูปนิมิตตรัสถามว่า

มุนีละอาสวะเบื้องต้น (คือส่วนที่ล่วงแล้ว) เสีย ไม่ทำ
อาสวะใหม่ (คือส่วนที่เป็นปัจจุบัน) ไม่เป็นผู้ลำเอียงเพราะ
ความพอใจ อนึ่ง มุนีนั้นจะเป็นผู้ยึดมั่นกล่าวก็หาไม่ มุนีนั้น
เป็นนักปราชญ์ หลุดพ้นแล้วจากทิฐิทั้งหลาย ไม่ติดैन
ตน ไม่ติดอยู่ในโลก ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

มุนีนั้น เป็นผู้ไม่มีมารและเสนามารในธรรมทั้งปวง คือ
อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้เห็นแล้ว ได้ฟังแล้ว หรือได้
ทราบแล้ว ปลงภาระลงแล้ว หลุดพ้นแล้ว เป็นผู้ไม่มี
เครื่องกำหนด ไม่เข้าไปยินดี ไม่มีความปรารถนา ฉะนั้นแล ฯ

จบมหาวิยอุสูตรที่ ๑๓

ตวภูกสูตรที่ ๑๔

พระพุทธรูปนิมิตตรัสถามว่า

[๔๒๑] ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระทิพย์ ผู้-
สัจดี และมีความสงบเป็นที่ตั้ง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ภิคุษ
เห็นอย่างแท้จริงไม่ถือมั่นธรรมอะไรๆ ในโลก ย่อมดับ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ภิคุษพึงปิดกั้นเสียซึ่งธรรมทั้งปวง อันเป็นรากเหง้าแห่งส่วน
ของธรรมเป็นเครื่องยังสัตว์ให้เนิ่นช้าซึ่งเป็นไปอยู่ว่า เป็นเรา
ด้วยปัญญา ตัณหาอย่างใดอย่างหนึ่งพึงบังเกิดขึ้น ณ ภายใน
ภิคุษพึงเป็นผู้มีสติศึกษาทุกเมื่อ เพื่อปราบตัณหาเหล่านั้น
ภิคุษพึงรู้ซึ่งธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ณ ภายใน หรือภายนอก
ไม่พึงกระทำความถือตัวด้วยธรรมนั้น สัตบุรุษทั้งหลายไม่
กล่าวความดับนั้นเลย ภิคุษ ไม่พึงสำคัญว่า เราเป็นผู้ประเสริฐ
กว่าเขา เสมอเขาหรือเลวกว่าเขา ด้วยความถือตัวนั้น
ถูกผู้อื่นถามด้วยคุณหลายประการ ก็ไม่พึงกำหนดตนตั้งอยู่
โดยนัยเป็นต้นว่า เราบวชแล้วจากสกุลสูง ภิคุษพึงสงบ
ระงับภายในเดียว ไม่พึงแสวงหาความสงบโดยอุบายอย่างอื่น
ความเห็นว่าเป็นตัวตน ย่อม ไม่มีแก่ภิคุษผู้สงบแล้ว ณ ภายใน
อนึ่ง ความเห็นว่าเป็นตัวตน คือ เห็นว่าชาติสัญญา จักมีแต่
ที่ไหน คลื่นไม่เกิดที่ท่ามกลางแห่งสมุทร สมุทรนั้นตั้งอยู่
ไม่หวั่นไหว ฉะนั้น ภิคุษพึงเป็นผู้มั่นคง ไม่หวั่นไหวใน
อิฐผลมีรากเป็นต้น ฉะนั้น ภิคุษ ไม่พึงกระทำความเลิกละ
พูซึ่งมีรากเป็นต้น ในอารมณ์ใดๆ ฯ

พระพุทธรูปนิมิตตรัสถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้มีจักขูปิดแล้ว ขอพระองค์ได้ตรัสบอก
ธรรมที่ทรงเห็นด้วยพระองค์เองอันนำเสียซึ่งอันตราย (ขอ
พระองค์จงมีความเจริญ) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์
จงตรัสบอกข้อปฏิบัติ และศีลเครื่องให้ผู้รักษาพ้นจากทุกข์
หรือสมาธิเกิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ภิคุษ ไม่พึงเป็นผู้โลเลด้วยจักขุเลย พึงปิดกั้นโสตเสียจาก
ถ้อยคำของชาวบ้าน (ดิรัจฉานกถา) ไม่พึงกำหนดยินดีในรส
และไม่พึงถือสิ่งอะไรๆ ในโลกว่าเป็นของเรา เมื่อตนอัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
 ผัสสะถูกต้องแล้ว ในกาลใด ในกาลนั้น ภิกษุไม่พึงกระทำ
 ความรำไร ไม่พึงปรารถนาภพในที่ไหนๆ และไม่พึงหวั่นไหว
 ในเพราะอารมณ์ที่น่ากลัว ภิกษุได้ข้าว น้ำ ของเคี้ยว หรือ
 แม่น้ำแล้ว ไม่พึงกระทำการสังสมไว้และเมื่อไม่ได้สิ่งเหล่านี้
 นั้น ก็ไม่พึงสะดุ้งตื่นนอน พึงเป็นผู้เพ่งฌาน ไม่พึงโลเล
 ด้วยการเที่ยว พึงเว้นจากความคะนอง ไม่พึงประมาท
 อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุพึงอยู่ในที่นิ่งและที่นอนอันเงียบเสียง ไม่
 พึงนอนมาก พึงมีความเพียร เสพความเป็นผู้ตื่นอยู่พึงละเสีย
 ให้เด็ดขาดซึ่งความเกียจคร้าน ความล่องลง ความรำเริง การ
 เล่นเมถุนธรรมกับทั้งการประดับ ภิกษุผู้นับถือพระพุทธเจ้าว่า
 เป็นของเรา ไม่พึงประกอบอาถรรพณ์ ดำรงทำนายฝัน ทำนาย
 ลักษณะนักขัตฤกษ์ การทำนายเสียงสัตว์ร้อง การทำนายให้
 หมิงมีครรภ์ และการเยียวยารักษา ภิกษุ ไม่พึงหวั่นไหว
 เพราะนิมิต เมื่อเขาสรรเสริญก็ไม่พึงห่อเหิม พึงบรรเทา
 ความโลภ พร้อมทั้งความตระหนี่ ความโกรธและคำส่อเสียด
 เสีย ภิกษุ ไม่พึงชวนชวายเป็นการซื้อการขาย ไม่พึงกระทำ
 การกล่าวตู่เตียนในที่ไหนๆ และไม่พึงคลุกคลีในชาวบ้าน
 ไม่พึงเจรจากะชนเพราะความใคร่ลาก ภิกษุ ไม่พึงเป็นผู้พูด
 โอ้อวด ไม่พึงกล่าววาจาประกอบปัจจัยมีจีวรเป็นต้น ไม่พึง
 ศึกษาความเป็นผู้คะนอง ไม่พึงกล่าวถ้อยคำเถียงกัน ภิกษุ
 พึงเป็นผู้มีสัมปชัญญะ ไม่พึงนิยมในการกล่าวมสา ไม่พึง
 กระทำความโอ้อวด อนึ่ง ไม่พึงดูหมิ่นผู้อื่นด้วยความเป็นอยู่
 ปัญญา ศีลและพรต ภิกษุถูกผู้อื่นเสียตลิ่งแล้ว ได้ฟังวาจา
 มากของสมณะทั้งหลายหรือของชนผู้พูดมาก ไม่พึงโต้ตอบ
 ด้วยคำหยาบ เพราะสัตว์บุรุษทั้งหลายย่อมไม่กระทำความเป็น
 ข่าศึก ภิกษุรู้ทั่วถึงธรรมนี้แล้ว ค้นคว้าพิจารณาอยู่ รู้ความ
 ดับกิเลสว่าเป็นความสงบดังนี้แล้ว พึงเป็นผู้มีสติศึกษา
 ทุกเมื่อ ไม่พึงประมาทในศาสนาของพระโคตม กิภิกษุเห็น
 พึงเป็นผู้ครอบงำอารมณ์มีรูปเป็นต้น อันอารมณ์มีรูปเป็นต้น
 ครอบงำไม่ได้ เป็นผู้เห็นธรรมที่ตนเห็นเอง ประจักษ์แก่ตน
 เพราะเหตุนี้แล ภิกษุผู้ไม่ประมาท พึงนอนน้อมศึกษา
 ไตรสิกขาอยู่เนืองๆ ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระองค์
 นั้นทุกเมื่อเทอญ ฯ

จบตวภูทกสูตรที่ ๑๔

อรรถกถาสูตรที่ ๑๕

[๔๒๒] กิยังเกิดแล้วแต่อาชญาของตน ท่านทั้งหลายจงเห็นคน
 ผู้ทะเลาะกัน เราจักแสดงความสลดใจตามที่เราได้สลดใจ
 มาแล้ว เราได้เห็นหมูสัตว์กำลังตื่นนอนอยู่ (ด้วยตัณหา
 และทิว) เหมือนปลาในแอ่งน้ำน้อย ฉะนั้น กิยังได้เข้ามา
 ถึงเราแล้ว เพราะได้เห็นคนทั้งหลายผู้พัวพันกันและกัน โลก
 โดยรอบหาแก่นสารมิได้ ทิศทั้งปวงหวั่นไหวแล้ว เรา
 ปรารถนาความต้านทานแก่ตนอยู่ ไม่ได้เห็นสถานที่อะไร
 อันทุกข์มีชราเป็นต้นไม่ครอบงำแล้ว เราไม่ได้มีความยินดี
 เพราะได้เห็นสัตว์ทั้งหลาย ผู้อันทุกข์มีชราเป็นต้นกระทบแล้ว
 ผู้ถึงความพินาศ อนึ่ง เราได้เห็นกิเลสจลฺลศฺรมีราจะเป็นต้น
 ยากที่สัตว์จะเห็นได้ อันอาศัยหทัยในสัตว์เหล่านี้ สัตว์ถูก
 กิเลสจลฺลศฺรมีราจะเป็นต้นได้เสียบติดอยู่แล้ว ย่อมเล่น
 ไปยังทิศทั้งปวง บัณฑิตก่อนกิเลสจลฺลศฺรมีราจะเป็นต้น
 นั้นออกได้แล้ว ย่อมไม่เล่นไปยังทิศและไม่จมลงในโอฆะ
 ทั้งสี่ (อารมณ์ที่น่ายินดีเหล่านี้มีอยู่ในโลก) หมูมนุษย์ย่อม
 พากันเล่นเรียนศิลป เพื่อให้ได้ซึ่งอารมณ์ที่น่ายินดีเหล่านั้น
 กุเลบุตรผู้เป็นบัณฑิต ไม่พึงชวนชวายเป็นอารมณ์ที่น่ายินดี
 เหล่านั้น พึงเบือนหน้ากามทั้งหลายโดยประการทั้งปวงแล้ว
 พึงศึกษานิพพานของตน มนุषีพึงเป็นผู้มีสัจจะ ไม่คะนอง
 ไม่มีมายา ละการส่อเสียดเสีย เป็นผู้ไม่โกรธ พึงข้ามความ
 โลภอันลามกและความตระหนี่เสีย นรชนพึงครอบงำความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
หลับ ความเกียจคร้าน ความท้อแท้เสีย ไม่พึงอยู่ร่วมด้วย
ความประมาท ไม่พึงดำรงอยู่ในการดูหมิ่นผู้อื่น พึงมีใจน้อม
ไปในนิพพาน ไม่พึงน้อมไปใน การกล่าวมสา ไม่พึงกระทำ
ความเสียหายในรูปและพึงกำหนดรู้ความถือตัว พึงเว้นเสียจาก
ความผลุนผลันแล้วเที่ยวไป ไม่พึงเพละเพลินถึงอารมณ์ที่ล่วง
มาแล้ว ไม่พึงกระทำความพอใจในอารมณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า
ไม่พึงเศร้าโศกถึงอารมณ์ที่กำลังละไปอยู่ ไม่พึงเป็นผู้อาศัย
ตัณหา เรากล่าวความกำหนดยินดีว่าเป็นโอชะอันใหญ่หลวง
กล่าวตัณหาว่า เป็นเครื่องกระชับใจ ทำใจให้แน่นไปใน
อารมณ์ต่างๆ กล่าวตัณหาว่าเป็นอารมณ์แอบใจทำใจให้
กำเริบ เพื่อกตมคือกามยากที่สัตว์จะล่วงไปได้ พรหมณ์
ผู้เป็นมุนี ไม่ปลื้มออกจากสังขะแล้ว ย่อมตั้งอยู่บนบก
คือ นิพพาน มุนีนั่นแล สละคืนอายตนะทั้งหมดแล้วโดย-
ประการทั้งปวง เรากล่าวว่า เป็นผู้สงบ มุนีนั่นแลเป็นผู้รู้
เป็นผู้ถึงเวท รู้สังขตธรรมแล้วอันตัณหาและทิฐิไม่อาศัย
เป็นอยู่ในโลกโดยชอบ ย่อมไม่ทะเยอทะยานต่ออะไร
ในโลกนี้ ผู้ใดข้ามกามทั้งหลาย และธรรมเป็นเครื่องข้องยาก
ที่สัตว์จะล่วงได้ในโลกนี้ได้แล้ว ผู้นั้นตัดกระแสตัณหาขาด
แล้ว ไม่มีเครื่องผูกพัน ย่อมไม่เศร้าโศก ย่อมไม่เพ่งเล็ง
ทำนองทำกิเลสชาติเครื่องกังวลในอดีตให้เหือดแห้ง กิเลส
ชาติเครื่องกังวลในอนาคตอย่าได้มีแก่ท่าน ถ้าว่าท่านจักไม่ถือ
เอาในปัจจุบันไซ้ ท่านจักเป็นผู้สงบเที่ยวไป ผู้ใดไม่มี
ความยึดถือในนามรูปว่าเป็นของเราโดยประการทั้งปวง และ
ไม่เศร้าโศกเพราะเหตุแห่งนามรูปอันไม่มี ผู้นั้นแลย่อมไม่
เสื่อมในโลก ผู้ใด ไม่มีกิเลสเครื่องกังวลว่า สิ่งนี้ของเรา
และว่า สิ่งนี้ของผู้อื่น ผู้นั้นไม่ประสบการยึดถือในสิ่งนั้น
ว่าเป็นของเราอยู่ ย่อมไม่เศร้าโศกว่า ของเราไม่มี บุคคลใด
ย่อมไม่เศร้าโศกว่า ของเราไม่มี เราเป็นผู้ถูกถามถึงบุคคล
ผู้ไม่หวั่นไหว จะบอกอานิสงส์ ๔ อย่างในบุคคลนั้น ดังนี้ว่า
บุคคลนั้น ไม่มีความขวนขวาย ไม่กำหนดยินดี ไม่มีความ
หวั่นไหวเป็นผู้เสมอในอารมณ์ทั้งปวง ธรรมชาติเครื่องปรุง
แต่งอะไร ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่หวั่นไหวผู้รู้แจ้ง ผู้นั้นเว้นแล้ว
จากการปรารภมีปัญญากิเลสขารเป็นต้น ย่อมเห็นความ
ปลอดโปร่งในที่ทุกสถาน มุนีย่อมไม่กล่าวยกย่องตนใน
บุคคลผู้เสมอกัน ผู้ต่ำกว่า ผู้สูงกว่า มุนีนั่นเป็นผู้สงบ
ปราศจากความตระหนี่ ย่อมไม่ยึดถือ ไม่สละธรรมอะไร
ในบรรดาธรรมมีรูปเป็นต้น ฯ

จบอรรถกถาสุตตที่ ๑๕

สาริปุตตสูตรที่ ๑๖

(ท่านพระสาริบุตรทูลถามว่า)

[๔๒๓] พระศาสดาผู้มีพระวาจาไพเราะอย่างนี้ เสด็จมาแต่ชั้นดุสิต
สู่แผ่นดิน ข้าพระองค์ยังไม่ได้เห็นหรือไม่ได้ยินต่อใครๆ ใน
กาลก่อนแต่บัดนี้เลย พระองค์ผู้มีพระจักขุ ย่อมปรากฏแก่มนุษย์
ทั้งหลาย เหมือนปรากฏแก่โลกพร้อมด้วยเทวดา ฉะนั้น
พระองค์ผู้เดียวบรรเทาความมืดได้ทั้งหมด ทรงถึงความยินดี
ในเนกขัมมะ คิษยทั้งหลายมีกษัตริย์เป็นต้นเป็นอันมาก มา
เฝ้าพระองค์ผู้เป็นพุทธะ ผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้ว ผู้
คงที่ ไม่หลอกลวง เสด็จมาแล้วสู่แผ่นดิน ณ เมืองสังกัสสะ
นี้ ด้วยปัญหามืออยู่ เมื่อภิกษุเกลียดชังแต่ทุกขมีชาติเป็นต้น
อยู่ เสพที่นั่งอันสงัด คือ โคนไม้ ป่าช้า หรือที่นั่งอันสงัด
ในถ้ำแห่งภูเขา ในที่นอนอันแลและประณีต ความขลาด
กลัวซึ่งเป็นเหตุจะไม่ทำให้ภิกษุหวั่นไหว ในที่นอนและที่นั่ง
อันไม่มีเสียงกึกก้องนั้น มีประมาณเท่าไร อันตรายในโลก
ของภิกษุผู้จะไปยังทิศที่ไม่เคยไป ซึ่งภิกษุจะพึงครอบงำเสีย
ในที่นอนและที่นั่งอันสงัด มีประมาณเท่าไร ภิกษุนั้นพึงมี
ถ้อยคำอย่างไร พึงมีโคจรในโลกนี้อย่างไร ภิกษุผู้มีใจเด็ด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เดี่ยว พึงมีศีลและวัตรอย่างไร สมาทานสิกขาอะไร จึงเป็น
ผู้มีจิตแน่วแน่ มีปัญญารักษาตน มีสติ พึงกำจัดมลทิน
ของตน เหมือนนายช่างทองกำจัดมลทินของทอง ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสารีบุตร

ถ้าว่าธรรมเป็นเครื่องอยู่สำราญ และธรรมที่สมควรนี้ใด
ของภิกษุผู้เกลียดชังแต่ทุกขมีชาติเป็นต้น ผู้ใครจะตรัสรู้
เสพออยู่ซึ่งที่หนึ่งและที่นอนอันสงัดมีอยู่ไซ้ เราจะทำวัตรธรรม
เป็นเครื่องอยู่สำราญและธรรมที่สมควรนั้นตามที่รู้ แก่เธอ
ภิกษุผู้เป็นปราชญ์ มีสติ ประพฤติอยู่ในเขตแดนของตน
ไม่พึงกลัวแต่ภัย ๕ อย่าง คือ เหลือบ ยุง สัตว์เลื้อยคลาน
ผีเสื้อแห่งมนุษย์ (มีมนุษย์ผู้เป็นโจรเป็นต้น) สัตว์สี่เท้า
ภิกษุผู้แสวงหากุศลธรรมอยู่เนื่องๆ ไม่พึงสะดุ้งเมื่อต่อเหล่า-
ชนผู้ประพฤติธรรมอื่นนอกจากสัทธิสมาธิ แม้ได้เห็นเหตุ
การอันนำมาซึ่งความขลาดเป็นอันมากของชนเหล่านั้น และ
อันตรายเหล่านั้น ก็พึงครอบงำเสียได้ ภิกษุอันผีเสื้อแห่งโรค
คือ ความหิว เป็นจิต ร้อนจิต ถูกต้องแล้ว พึงอดกลั้นได้
ภิกษุนั้นเป็นผู้อื่นโรคเหล่านั้นถูกต้องแล้วด้วยอาการต่างๆ ก็
มิได้ทำโอกาสให้แก่อภิสันขารเป็นต้น พึงบากบั่นกระทำความ
เพียรให้มั่นคง ไม่พึงกระทำการขโมย ไม่พึงกล่าวคำสาป พึง
แผ่เมตตาไปยังหมู่มสัตว์ทั้งที่สะดุ้งและมั่นคง ในกาลใด พึง
รู้หาความที่ใจเป็นธรรมชาติชุ่มฉ่ำ ในกาลนั้น พึงบรรเทา
เสียด้วยคิดว่า นี่เป็นฝักฝ่ายแห่งธรรมดำ ไม่พึงลู่อินาญแห่ง
ความโกรธและการดูหมิ่นผู้อื่น พึงขุดรากเหง้าแห่งความโกรธ
และการดูหมิ่นผู้อื่นเหล่านั้นแล้วดำรงอยู่ เมื่อจะครอบงำ
ก็พึงครอบงำความรักหรือความไม่รักเสียโดยแท้ ภิกษุผู้ประ-
กอบด้วยปีติอันงาม มุ่งบุญเป็นเบื้องหน้าพึงชมอันตรายเหลา-
นั้นเสีย พึงครอบงำความไม่ยินดีในที่นอนอันสงัด พึงครอบงำ
ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความรำไรทั้ง ๔ อย่าง ผู้เป็นเสขะ ไม่มี
ความกังวลเที่ยวไป พึงปราบวิตกอันเป็นที่ตั้งแห่งความรำไร
เหล่านั้นว่าเราจักบริโภคอะไร หรือว่าเราจักบริโภคที่ไหน เมื่อ
คืนนี้เรานอนเป็นทุกขนัก คำวันนี้เราจักนอนที่ไหน ภิกษุนั้น
ได้ข่าวและที่อยู่ในกาลแล้วพึงรู้จักประมาณ (ในกาลรับและ
ในกาลบริโภค) เพื่อความสันโดษในศาสนานี้ ภิกษุนั้น
ค้มครองแล้วในปัจฉิมเหล่านั้น สรรวมระวังเที่ยวไปในบ้าน
ถึงใครๆ ตาว่าเสียตสิกไม่พึงกล่าววาจาหยาบ พึงเป็นผู้มีจิต
ทอดลงและไม่พึงโลเลด้วยเท้า พึงเป็นผู้ชวนชวายนในฌาน
เป็นผู้ตื่นอยู่โดยมาก ปรากรอกเบกขา มีจิตตั้งมั่นดี พึงตัดเสีย
ซึ่งธรรมเป็นที่อยู่แห่งวิตกและความคะนอง ภิกษุผู้
อภิชฌาจะเป็นต้นตักเตือนแล้วด้วยวาจา พึงเป็นผู้มีสติยินดี
รับคำตักเตือนนั้น พึงทำลายตะปู คือความโกรธในสพรหม-
จารีทั้งหลาย พึงเปล่งวาจาอันเป็นกุศล ไม่ให้ล่วงเวลา ไม่
พึงคิดในการกล่าวติเตียนผู้อื่น ต่อแต่นั้น พึงเป็นผู้มีสติ
ศึกษาเพื่อปราบวิสัย ๕ อย่างในโลก ครอบงำความกำหนดยินดี
ในรูป เสียง กลิ่น รส และผัสสะ ครั้นปราบความ
พอใจในธรรมเหล่านี้ได้แล้ว พึงเป็นผู้มีสติ มีจิตหลุดพ้น
ด้วยดี พิจารณาธรรมอยู่โดยชอบ โดยกาลอันสมควร
มีจิตแน่วแน่ พึงกำจัดความมืดเสียได้ ฉะนั้นแล ฯ

จบสารีปุตตสูตรที่ ๑๖

จบอัฐกัฏฐวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กามสูตร ๒. กุหัญฐกสูตร ๓. ทฎฐกสูตร ๔. สุทฐกสูตร
๕. ปรมัญญกสูตร ๖. ขวาสูตร ๗. ติสสเมตเตยยสูตร ๘. ปสุตสูตร
๙. มาคันทียสูตร ๑๐. ปุราณสูตร ๑๑. กลหวิวาสสูตร ๑๒. จุฬวิญญสูตร
๑๓. มหาวิญญสูตร ๑๔. ตวญญสูตร ๑๕. อตตัทธกสูตร ๑๖. สารีปุตตสูตร
พระสูตรเหล่านี้ทั้งหมดมี ๘ วรรค ด้วยประการฉะนี้ ฯ

สุตตนิบาต ปราณนวรรคที่ ๕
วิตถกถา

[๔๒๔] พราหมณ์พาวรีผู้ถึงฝั่งแห่งมนต์ ปราณนาซึ่งความเป็นผู้ไม่มี
กังวล ได้จากบรูอันเป็นที่รื่นรมย์แห่งชาวโกศล ไปสู่ทักขิณา-
ปถชนบท พราหมณ์นั้นอยู่ที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำโคราวรี ใกล้
พรมแดนแห่งแคว้นอัสสกะและแคว้นมคธ ด้วยการแสวง
หาผลไม้ ชาวบ้านที่อาศัยพราหมณ์พาวรีนั้น ก็เป็นผู้
โง่เขลา พราหมณ์พาวรีได้บูชามหาชัย ด้วยส่วยอันเกิดแต่
กสิกรรมเป็นต้นในบ้านนั้น ครั้นบูชามหาชัยแล้วได้กลับ
เข้าไปสู่อาศรม เมื่อพราหมณ์พาวรีนั้นกลับเข้าไปสู่อาศรม
แล้ว พราหมณ์อื่นเดินเท้าเสียดสีกัน ฟันเขลอะ ศีรษะ
เกลือกกลิ้งด้วยธูลี ได้มาทำให้พราหมณ์พาวรีสะดุ้ง ก็พราหมณ์
นั้นเข้าไปหาพราหมณ์พาวรีแล้วขอทรัพย์ ๕๐๐ พราหมณ์พาวรี
เห็นพราหมณ์นั้นแล้ว ได้เชื่อเชียวด้วยอาสนะ ไตถามถึงสุข
และทุกข์ แล้วได้กล่าวว่า ไทยธรรมวิตถกอันใดของเรา
ไทยธรรมวิตถกทั้งปวงนั้น เราสละเสียสิ้นแล้ว ดูกรพราหมณ์
ท่านจงเชื่อเราเถิด ทรัพย์ ๕๐๐ ของเราไม่มี ฯ

พราหมณ์นั้นกล่าวว่า

เมื่อเราขออยู่ ถ้าท่านไม่ให้ไซ้ ในวันที ๗ ศีรษะของท่าน
จะแตก ๗ เสีย พราหมณ์ผู้หลอกลวงนั้นกระทำกลอุบาย
แล้ว ได้กล่าวคำจะให้เกิดความกลัว ฯ
พราหมณ์พาวรีฟังคำของพราหมณ์นั้นแล้ว เป็นผู้มิทุกข์
ซุบซิด ไม่บริโภคอาหาร เปรียบพร้อมด้วยลูกศรคือความโศก
อนึ่ง เมื่อพราหมณ์พาวรีคิดอยู่อย่างนี้ ใจก็ไม่ยินดีในฉาน ฯ
เทวดาผู้ปราณนาประโยชน์ เห็นพราหมณ์พาวรีมีทุกข์
สะดุ้งหวาดหวั่น จึงเข้าไปหาพราหมณ์พาวรีแล้วได้กล่าวว่า
พราหมณ์นั้นไม่รู้จักศีรษะ เป็นผู้หลอกลวง ต้องการทรัพย์
ไม่มีความรู้ในธรรมเป็นศีระะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะ
ตกไป ฯ

พราหมณ์พาวรีถามว่า

บัดนี้ ท่านรู้จักข้าพเจ้า ข้าพเจ้าถามท่านแล้วขอท่านจงบอก
ธรรมเป็นศีระะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป แก่
ข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าจะฟังคำของท่าน ฯ

เทวดาตอบว่า

แม้เราก็ไม่รู้ธรรมเป็นศีระะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะ
ตกไป เราไม่มีความรู้ในธรรมทั้ง ๒ นี้ ปัญญาเป็นเครื่อง
เห็นธรรมอันเป็นศีระะและธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป ย่อม
มีแก่พระชินเจ้าทั้งหลาย ฯ

พราหมณ์พาวรีถามว่า

ก็บัดนี้ ใครเล่าในปฐพีมณฑลนี้ ย่อมรู้ ดูกรเทวดา
ขอท่านจงบอกบุคคลผู้รู้ธรรมเป็นศีระะ และธรรมเป็นเหตุ
ให้ศีรษะตกไปนั้นแก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ

เทวดาตอบว่า

ดูกรพราหมณ์ พระผู้มีพระภาคผู้ศากยบุตรลำดับพระวงศ์ของ
พระเจ้าโอกกากราช มีพระรัศมีรุ่งเรือง เป็นนายกของโลก
เสด็จออกผนวชจากพระนครกบิลพัสดุ์ เป็นผู้ตรัสรู้ด้วย
พระองค์เอง ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ทรงบรรลุอภิญญา
และทศพลญาณครบถ้วน ทรงมีพระจักขุในสรรพธรรม ทรง
บรรลุดูธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง ทรงน้อมไปใน
ธรรมเป็นที่สิ้นอุปปี พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้แล้ว
ในโลก มีพระจักขุ ทรงแสดงธรรม ท่านจงไปทูลถาม
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเถิด พระองค์จักตรัสพยากรณ์
ข้อความนั้นแก่ท่าน ฯ

พราหมณ์พาวรีได้ฟังคำว่า สัมพทโธ เป็นผู้มิใจเฟื่องฟู
มีความโศกเบาบาง และได้ปีติอันโง่เขลา พราหมณ์พาวรี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
นั้นมิใช่ชื่นชมเบิกบาน เกิดความโลภโมหะ จึงถามเทวดานั้น
ว่า พระโลกนาถประทับอยู่ในคามนิคมหรือในชนบทไหน
ข้าพเจ้าจะฟังไปมีสการพระสัมพุทธเจ้าผู้อุดมกว่าสัตว์ได้
ในที่ใด ๆ

เทวดาตอบว่า

พระชินเจ้าผู้ตักยบุตร ทรงมีพระปัญญามาก มีพระปัญญา
ประเสริฐ กว้างขวาง ทรงปราศจากธุระ หอาสวะมิได้
องอาจกว่านระ ทรงรู้ธรรมเป็นศีระและธรรมเป็นเหตุให้
ศีระตกไป ประทับอยู่ในมณฑิรสถานของชนชาวโกศล
ในพระนครสวตถิ ฯ

ลำดับนั้น พรหมณพาวรี เรียกพรหมณทั้งหลายผู้ถึงฝั่งแห่ง
มนต์ซึ่งเป็นศิษย์มาสั่งว่าดูกรรมาณพทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจง
มาเถิด เราจักบอกแก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงฟังคำ
ของเรา ความปรากฏแห่งพระสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดอันสัตว์
ได้ยากเนื่องๆ ในโลกนี้ วินนี้ พระสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ปรากฏว่าเสด็จอุบัติขึ้นแล้วในโลก ท่านทั้งหลายจงรีบไป
เมืองสวตถิ เข้าเฝ้าพระสัมพุทธเจ้าผู้อุดมกว่าสัตว์เกิด ฯ

พรหมณผู้เป็นศิษย์ทั้งหลายซักถามด้วยคำถามว่า

ข้าแต่ท่านพรหมณ บัดนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายได้เห็นแล้วจะพึง
รู้ว่า ท่านผู้นี้เป็นพระสัมพุทธเจ้าด้วยอุบายอย่างไรเล่า ขอ
ท่านจงบอกอุบายที่ข้าพเจ้าทั้งหลายจะพึงรู้จักพระสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้นแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายผู้ไม่รู้เถิด ฯ

พรหมณพาวรีกล่าวว่า

กัมมहाปรีสลักษณะ ๓๒ ประการ มาแล้วในมนต์ทั้งหลาย
อันพรหมณาจารย์ทั้งหลายพยากรณ์ไว้บริบูรณ์แล้วตามลำดับ
ว่ามหาปรีสลักษณะทั้งหลาย มีอยู่ในวรกายของพระมหา-
บุรุษใด พระมหาบุรุษนั้น มีคติเป็น ๒ เท่านั้น คติที่ ๓
ไม่มีเลย คือ ถ้าพระมหาบุรุษนั้นอยู่ครองเรือน จะพึงชนะ
ท้าวปฐพี จะทรงปกครองโดยธรรม ด้วยไม่ต้องใช้อาชาญา
ไม่ต้องใช้ศาสตรา ถ้าออกบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม มีหลังคาคือกิเลส
อันเปิดแล้ว ท่านทั้งหลายจงถามถึงชาติ โคตร ลักษณะ
มนต์ และศิษย์เหล่าอื่นอีกและถามถึงศีระและธรรมเป็นเหตุ
ให้ศีระตกไปด้วยใจเดียว ถ้าว่าท่านนั้นจักเป็นพระพุทธรเจ้า
ผู้ทรงเห็นธรรมอันหาเครื่องกางกั้นมิได้ไซ้ จักวิสัยนา
ปัญหาอันท่านทั้งหลายถามด้วยใจด้วยวาจาได้ ฯ

พรหมณมาณพผู้เป็นศิษย์ ๑๖ คน คือ อชิตะ ๑ ติสส-
เมตเตยยะ ๑ ปุณณกะ ๑ เมตตคุ ๑ ไรตกะ ๑ อุปสัระ ๑
นันทะ ๑ เหมกะ ๑ โตเทยยะ ๑ กัปปะ ๑ ชตักกณิ
ผู้เป็นบัณฑิต ๑ ภัทรวาระ ๑ อุทะยะ ๑ โปสาลพรหมณ ๑
โมฆราชผู้มีเมธา ๑ ปิงคิยะผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ๑ พรหมณ
มาณพทั้งปวง คนหนึ่งๆ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ ปรากฏแก่
โลกทั้งปวง เป็นผู้เพ่งฌาน มีปัญญาทรงจำ อันวาสนา
ในก่อนอบรมแล้ว ทรงขุภาหนะเสียงเหลืออง ได้ฟังคำของ
พรหมณพาวรีแล้ว อภิวัตพรหมณพาวรี กระทำประทักษิณ
แล้ว บ่ายหน้าต่อทิศอุดร มุ่งไปยังที่ตั้งแห่งแวนแคว้นมพิกะ
เมืองมาหิสสดี ในคราวนั้น เมืองอุชเชนี เมืองโคณัทธะ
เมืองเวทิสะ เมืองวานนคร เมืองโกสัมพี เมืองสาเกต
เมืองสวตถิอันเป็นเมืองอุดม เมืองเสตพยะ เมืองกิลพัสดี
เมืองกุสินารามณฑิรสถาน (เมืองมณฑิระ) เมืองปาวาโกณฑกร
เมืองเวสาลี เมืองราชคฤห์ และปาสาณกเจตีย์อันเป็น
รมณีสถานที่น่ารื่นรมย์ใจ พรหมณมาณพทั้งหลายพากัน
ยินดีได้รับดวงขึ้นสู่เจตียบรรพต เหมือนบุคคลผู้กระหายน้ำ
ยินดีน้ำเย็น เหมือนพ่อค้ายินดีลาภใหญ่ และเหมือนบุคคล
ถูกความร้อนแผดเผายินดีร่มเงา ฉะนั้น ก็ในสมัยนั้น
พระผู้มีพระภาค อันภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว ทรงแสดงธรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
แกกัณฐทั้งหลายอยู่ ประหนึ่งราชสีห์บนลิ้นอยู่ในป่า ฉะนั้น
อชิตมาณพได้เห็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระรัศมีเรือง
เหลืองอร่าม ถึงความบริบูรณ์ดังดวงจันทร์ในวันเพ็ญ ลำดับนั้น
อชิตมาณพได้เห็นพระอริยะอันบริบูรณ์ ในพระกายของ
พระผู้มีพระภาคนั้น มีความร่าเริงยินดีอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ได้ทูลถามปัญหาด้วยใจว่าขอพระองค์จงตรัสบอกอ้าง (ชาติ)
อายุ โศตร พร้อมทั้งลักษณะ และขอได้ตรัสบอกการถึง
ความสำเร็จในมนต์ทั้งหลายแห่งอาจารย์ของข้าพระองค์เกิด
พรหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ของข้าพระองค์ย่อมบอกมนต์กะณียะมี
ประมาณเท่าไร พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ก็พรหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ของท่านนั้น มีอายุร้อยยี่สิบปี
ชื่อพาวรีโดยโคตร ลักษณะในกายของพรหมณ์พาวรีนั้น
มี ๓ ประการ พรหมณ์พาวรีนั้นเรียนจบไตรเพท ในตำรา
ทำนายนมหาปริสลักษณะ คือ คัมภีร์อดีตาสพร้อมทั้งคัมภีร์
นิฆนทศาสตร์และเกฏฐศาสตร์ ถึงซึ่งความสำเร็จในธรรม
แห่งพรหมณ์ของตนย่อมบอกมนต์กะณียะ ๕๐๐ ฯ

อชิตมาณพทูลถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้สูงสุดกว่านรชน ขอพระองค์จงค้นคว้าลักษณะ
ทั้งหลายของพรหมณ์พาวรี ขอทรงประกาศตัดความทะเยอ
ทะยาน อย่าให้ข้าพระองค์มีความสงสัยเกิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกรรมมาณพ พรหมณ์พาวรีนั้น ย่อมปกปิดมฆมณฑล
(หน้า) ด้วยชีวหาได้ มีอุณาโลมชาติในระหว่างคิ้ว มี
คยฐานอยู่ในฝ่าเท้าจนรู้อย่างนี้เกิด ฯ
ชนทั้งปวงไม่ได้ยินใครๆ ผู้ถามเลย ได้ฟังปัญหาที่พระผู้มี-
พระภาคทรงพยากรณ์แล้ว (นึกคิดอยู่) คิดพิศวงอยู่ เกิด
ความโสมนัสประณมอัญชลี (สรรเสริญ) ว่า พระผู้มีพระภาค
เป็นอะไรหนอ เป็นเทวดาหรือเป็นพรหม หรือเป็นท้าว
สุขัมบดีจอมเทพ เมื่อปัญหาอันผู้ถามถามแล้วด้วยใจ ข้อ
ปัญหานั้นใจนมาแจ่มแจ้งแก่พระผู้มีพระภาคได้ ฯ

อชิตมาณพทูลถามด้วยใจต่อไปว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ท่านพรหมณ์พาวรีถามถึงธรรมเป็น
ศีระะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีระะตกไป ขอพระองค์ตรัส
พยากรณ์ข้อนั้นกำจัดความสงสัยของพวกข้าพระองค์ผู้เป็นฤาษี
เสียเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ท่านจงรู้เถิดว่า อริยชาชื่อว่าธรรมเป็นศีระะ วิชชาประกอบ
ด้วยศรัทธา สติ สมาธิ ฉันทะ และวิริยะ ชื่อว่าเป็น
ธรรมเครื่องให้ศีระะตกไป ลำดับนั้น อชิตมาณพมีความ
โสมนัสเป็นอันมาก เบิกบานใจ กระทำหนึ่งเสื่อเหลือง
เจริ่งป่าข้างหนึ่ง หมอบลงแทบพระบาทด้วยเศียร
เกล้า กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้มีฤทธิ์ ผู้มีพระจักษุ
พรหมณ์พาวรีผู้เจริญ มีจิตเบิกบาน ดีใจ พร้อมด้วยศิษย์
ทั้งหลายขอไหว้พระบาททุกข (ของพระผู้มีพระภาค) ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรรมมาณพ พรหมณ์พาวรีพร้อมด้วยศิษย์ทั้งหลาย จงเป็น
ผู้ถึงความสุขเกิด แม้ถึงท่านก็จะเป็นผู้ถึงความสุข จงเป็น
อยู่สันถลันนานเกิด ก็ท่านทั้งหลายมีโอกาสอันเราได้กระทำ
แล้ว ปราศรณานใจเพื่อจะถามปัญหาข้อใดข้อหนึ่ง ก็จง
ถามความสงสัยทุกๆ อย่างของพรหมณ์พาวรีหรือของท่าน
ทั้งปวงเกิด อชิตมาณพมีโอกาสอันพระสัมพุทธเจ้ากระทำแล้ว
นั่งลงประณมอัญชลี ทูลถามปัญหาที่แรกกะพระตถาคต ณ
ที่นั่น ฉะนั้นแล ฯ

จบวิตถุคคา

อชิตปัญหาที่ ๑

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน

[๔๒๕] อชิตมาณพทูลถามปัญหาว่า

โลกคือหมู่มสัตว์อันอะไรหุ้มห่อไว้ โลกย่อมไม่แจ่มแจ้งเพราะอะไร พระองค์ตรัสอะไรว่า เป็นเครื่องฉาบทาโลกไว้ อะไรเป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกอชิตะ

โลกอันอริชาหุ้มห่อไว้ โลกไม่แจ่มแจ้งเพราะความตระหนี่

(เพราะความประมาท) เรากล่าวค้นหา ว่าเป็นเครื่องฉาบ

ทาโลกไว้ ทกซ์เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น ฯ

อ. กระแสทั้งหลายย่อมไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง อะไรเป็นเครื่องกั้นกระแสทั้งหลาย ขอพระองค์จงตรัสบอกเครื่องกั้นกระแสทั้งหลาย กระแสทั้งหลายอันบัณฑิตย่อมปิดได้ด้วยธรรมอะไร ฯ

พ. ดูกอชิตะ สติเป็นเครื่องกั้นกระแสในโลก เรากล่าวสติว่าเป็นเครื่องกั้นกระแสทั้งหลาย กระแสเหล่านั้นอันบัณฑิตย่อมปิดได้ด้วยปัญญา ฯ

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ปัญญา สติ และนามรูป ธรรมทั้งหมดนี้ย่อมดับไป ณ ที่ไหน พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสบอกปัญหาข้อนี้แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกอชิตะ เราจะบอกปัญหาที่ท่านได้ถามแล้วแก่ท่าน นามและรูปย่อมดับไปไม่มีส่วนเหลือ ณ ที่ใด สติและปัญญานี้ย่อมดับไป ณ ที่นั้นเพราะความดับแห่งวิญญาน ฯ

อ. ขนเหล่าใดผู้มีธรรมอันพิจารณาเห็นแล้ว และขนเหล่าใดผู้ยังต้องศึกษาอยู่เป็นอันมากมีอยู่ในโลกนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระองค์ผู้มีปัญญารักษาตน อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสบอกความเป็นไปของขนเหล่านั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ภิกษุไม่กำหนดยินดีในกามทั้งหลาย มีใจไม่ขุ่นมัว จลตในธรรมทั้งปวง มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

จบอชิตมาณพปัญหาที่ ๑

ติสสเมตเตยยปัญหาที่ ๒

[๔๒๖] ติสสเมตเตยยมาณพทูลถามปัญหาว่า

ใครชื่อว่าผู้ยินดีในโลกนี้ ความหวั่นไหวทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ใคร ใครรู้ส่วนทั้งสอง (คืออดีตกับอนาคต) แล้วไม่ติดอยู่ในส่วนท่ามกลาง (ปัจจุบัน) ด้วยปัญญา พระองค์ตรัสสรรเสริญใครว่า เป็นมหายาบรรพ ใครลวงค้นหาเครื่องร้อยรัดในโลกนี้ได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกติสสเมตเตยยะ

ภิกษุเห็นโทษในกามทั้งหลายแล้วประพฤติพรหมจรรย์ มีต้นหาปราศไปแล้ว มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นธรรมแล้วดับกิเลสได้แล้ว ชื่อว่าผู้ยินดีในโลกนี้ ความหวั่นไหวทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ภิกษุนั้นรู้ซึ่งส่วนทั้งสองแล้วไม่ติดอยู่ในส่วนท่ามกลางด้วยปัญญา เรากล่าวสรรเสริญภิกษุนั้นว่าเป็นมหายาบรรพ ภิกษุนั้นลวงค้นหาเครื่องร้อยรัดในโลกนี้เสียได้ ฯ

จบติสสเมตเตยยมาณพปัญหาที่ ๒

ปณณกปัญหาที่ ๓

[๔๒๗] ปณณกมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพระองค์มีความต้องการด้วยปัญหา จึงมาเฝ้าพระองค์ผู้ไม่มี ความหวั่นไหว ผู้ทรงเห็นรากเง่ากตลและอกตล สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้ คือ ฤาษี กษัตริย์ พราหมณ์ เป็นอันมาก อาศัยอะไร จึงบูชาญญแก่เทวดาทั้งหลาย ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จงตรัสบอกความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า ดูกปณณกะ

สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์เหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นอันมากในโลกนี้ คือ ฤาษี กษัตริย์ พราหมณ์ ปรรณกความเป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
มนุษย์เป็นต้น อาศัยของมิชรา จึงบูชาตัณหาเทวดา
ทั้งหลาย ฯ

ป. สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นอันมาก
ในโลกนี้ คือ ฤาษี กษัตริย์ พราหมณ์ บุชายัญแก่เทวดา
ทั้งหลาย ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้นิรทุกข์ สัตว์ทั้งหลายผู้
เกิดเป็นมนุษย์เหล่านั้น เป็นคนไม่ประมาทในตัณหา ข้ามพ้น
ชาติและชราได้บ้างแลหรือ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์
ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์ตรัสบอกความข้อนั้นแก่
ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูการปลงณกะ สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์เหล่านั้น ย่อม
มุ่งหวัง ย่อมชมเชย ย่อมปรารภนา ย่อมบูชา ย่อมรำพัน
ถึงกาม ก็เพราะอาศัยลาภ เรากล่าวว่า สัตว์เหล่านั้นประกอบ
การบูชา ยังเป็นคนกำหนดยินดีในภพ ไม่ข้ามพ้นชาติและชรา
ไปได้ ฯ

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ถ้าหากว่าสัตว์เหล่านั้นผู้ประกอบการ
บูชา ไม่ข้ามพ้นชาติและชราไปได้ด้วยตัณหาวิธีทั้งหลายไซ้
เมื่อเป็นเช่นนั้น ใครเล่าในเทวโลกและมนุษย์โลก ข้ามพ้น
ชาติและชราไปได้ในบัดนี้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์
ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จงตรัสบอกความข้อนั้นแก่
ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูการปลงณกะ ผู้ใดไม่มีความหวั่นไหว (ตึนรณ) ในโลก
ไหนๆ เพราะได้พิจารณาเห็นธรรมที่ยิ่งและหย่อนในโลก
ผู้นั้นสงบแล้ว ไม่มีความประพฤตชั่วอื่นจะทำให้หมอง
ดุดันไฟ ไม่มกิลเลสอันกระเทบจิต หาคาม (ปรารภนา)
หวังมิได้ เรากล่าวว่า ผู้นั้นข้ามพ้นชาติและชราไปได้
แล้ว ฯ

จบปฏณกมาณวปัญหาที่ ๓

เมตตคูปัญหาที่ ๔

[๔๒๘] เมตตคูปัญหาที่ ๔

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอ
พระองค์จงตรัสบอกข้อความนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ข้าพระองค์
ย่อมสำคัญพระองค์ว่าทรงถึงเวท มิจิตอันอบรมแล้ว ความ
ทุกข์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกเป็นอันมาก มีมาแล้วแต่
อะไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูการเมตตคูปัญหา
ท่านได้ถามเราถึงเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ เราจะบอกเหตุ
นั้นแก่ท่านตามที่รู้ ความทุกข์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกเป็น
อันมาก ย่อมเกิดเพราะอุปธิเป็นเหตุ ผู้ใดไม่รู้แจ้งย่อมกระทำ
อุปธิ ผู้นั้นเป็นคนเขลา ย่อมเข้าถึงทุกข์บ่อยๆ เพราะ
ฉะนั้น เมื่อบุคคลมารู้ชัด เห็นชาติว่าเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์
ไม่พึงกระทำอุปธิ ฯ

ม. ข้าพระองค์ได้ทูลถามความข้อใด พระองค์ก็ทรงแสดงความ
ข้อนั้นแก่ข้าพระองค์แล้ว ข้าพระองค์ขอทูลถามความข้ออื่นอีก
ขอเชิญพระองค์จงตรัสบอกความข้อนั้นเถิด นักปราชญ์
ทั้งหลายย่อมข้ามโอฆะ คือ ชาติ ชรา โสกะและปริเทวะ
ได้อย่างไรหนอ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ขอพระองค์จง
ตรัสพยากรณ์ธรรมอันเป็นเครื่องข้ามโอฆะให้สำเร็จประโยชน์
แก่ข้าพระองค์เถิด เพราะว่าธรรมนี้ พระองค์ทรงทราบชัด
แล้วด้วยประการนั้น ฯ

พ. ดูการเมตตคูปัญหา เราจักแสดงธรรมแก่ท่านในธรรมที่เราได้เห็น
แล้ว เป็นธรรมประจักษ์แก่ตนที่บุคคลทราบชัดแล้ว พึง
เป็นผู้มีสติ ดำเนินข้ามตัดหาอันชานไปในอารมณ์ต่างๆ
ในโลกเสียได้ ฯ

ม. ข้าแต่พระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ก็ข้าพระองค์ยินดีอย่าง
ยิ่ง ซึ่งธรรมอันสูงสุดที่บุคคลทราบชัดแล้ว เป็นผู้มีสติ
พึงดำเนินข้ามตัดหาอันชานไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลก

เสียได้ ฯ

พ. ดุรเมตตคุ ท่านรู้ชัดซึ่งส่วนอย่างใดอย่างหนึ่งในส่วนเบื้องบน (คืออนาคต) ในส่วนเบื้องต่ำ (คืออดีต) และแม้ในส่วนเบื้องขวางสถานกลาง (คือปัจจุบัน) จงบรรเทาความเพลิดเพลนและความยึดมั่นในส่วนเหล่านั้นเสีย วิญญาน (ของท่าน) จะไม่พึงตั้งอยู่ในภพ ภิกษุผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ มีสติ ไม่ประมาท ได้รู้แจ้งแล้วเที่ยว ไปอยู่ ละความถือมั่นของเราได้แล้ว พึงละทุกข์ คือ ขาติ ขรา โสกะ และปริเทวะในอัฐภาพนี้เสีย ฯ

ม. ข้าพระองค์ยินดียิ่งซึ่งพระวาทะนี้ ของพระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้โคตรมโคตร ธรรมอันไม่มีอุปธิพระองค์ทรงแสดงชอบแล้ว พระองค์ทรงละทุกข์ได้แน่นอน เพราะว่าธรรมนี้พระองค์ทรงรู้แจ้งชัดแล้วด้วยประการนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุณี พระองค์พึงทรงสั่งสอนชนเหล่าใดไม่หยดยิ่ง แม้ชนเหล่านั้นก็พึงละทุกข์ได้เป็นแน่ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ เพราะเหตุนี้ข้าพระองค์จึงได้มาถวายบังคมพระองค์ ด้วยคิดว่า แม่โจน พระผู้มีพระภาค พึงทรงสั่งสอนข้าพระองค์ไม่หยดย่อนเกิด ฯ

พ. ท่านพึงรู้ผู้ใดว่าเป็นพราหมณ์ผู้ถึงเวท ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ไม่ติดข้องอยู่ในกามภพ ผู้นั้นแลข้ามโอฆะนี้ได้แน่นอนแล้ว ผู้นั้นข้ามถึงฝั่งแล้ว เป็นผู้ไม่มีตะปู คือ กิเลส ไม่มีความสงสัย นรชนนั้นรู้แจ้งแล้วแล เป็นผู้ถึงเวทในศาสนานี้ สละธรรมเป็นเครื่องข้องนี้ในภพน้อยและภพใหญ่ (ในภพและมีภพ) เสียได้แล้ว เป็นผู้มัตถหาปราศไปแล้ว ไม่มีกิเลสอันกระทบจิต หาคความหวังมิได้ เรากล่าวว่าผู้นั้นข้ามขาติและขราได้แล้ว ฯ

จบเมตตคุมาณวักปัญหาที่ ๔

โรตกปัญหาที่ ๕

[๔๒๙] โรตกมาณพได้ทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จงตรัสบอกข้อความนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ข้าพระองค์ปรารถนาอย่างยิ่งซึ่งพระวาทะของพระองค์ ข้าพระองค์ได้ฟังพระสุรเสียงของพระองค์แล้ว พึงศึกษาธรรมเป็นเครื่องดับกิเลสของตน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดุรโรตกะ

ถ้าเช่นนั้น ท่านจะมีปัญญารักษาตน มีสติกระทำความเพียรในศาสนานี้เถิด ท่านจงฟังเสียงแต่สำนักของเรานี้แล้ว พึงศึกษาธรรมเป็นเครื่องดับกิเลสของตนเถิด ฯ

ธ. ข้าพระองค์เห็นพระองค์ผู้เป็นพราหมณ์หากังวลมิได้ ทรงยังพระกายให้เป็นไปอยู่ในเทวโลกและมนุษย์โลก ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระจักรครอบรอบ เพราะเหตุนี้ ข้าพระองค์ขอถวายบังคมพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้ศากยะ ขอพระองค์จงทรงปลดปล่อยข้าพระองค์เสียจากความสงสัยเถิด ฯ

พ. ดุรโรตกะ เราจักไม่อาจเพื่อจะปลดปล่อยใครๆ ผู้ยังมีความสงสัยในโลกให้พ้นไปได้ ก็ท่านรู้ทั่วถึงธรรมอันประเสริฐอยู่ จะข้ามโอฆะนี้ได้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ

ธ. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นพรหม ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาสั่งสอนธรรมเป็นที่สงบกิเลส ที่ข้าพระองค์ควรจะรู้แจ้ง และขอพระองค์ทรงพระกรุณาสั่งสอน ไม่ให้ข้าพระองค์ขัดข้องอยู่เหมือนอากาศเกิด ข้าพระองค์อยู่ในที่นี้แหละ จะพึงเป็นผู้ไม่อาศัยแอบอิงเที่ยวไป ฯ

พ. ดุรโรตกะ เราจักแสดงธรรมเครื่องระงับกิเลสแก่ท่าน ในธรรมที่เราได้เห็นแล้วเป็นธรรมประจักษ์แก่ตน ที่บุคคลได้รู้แจ้งแล้วเป็นผู้มีสติ พึงดำเนินข้ามต้นหาอันชานไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลกเสียได้ ฯ

ธ. ข้าแต่พระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ก็ข้าพระองค์ยินดี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
อย่างยิ่ง ซึ่งธรรมเป็นเครื่องระงับกิเลสอันสูงสุด ที่บุคคลได้
รู้แจ้งแล้ว เป็นผู้มั่งคั่ง พึงดำเนินข้ามค้นหาอันชานไปใน
อารมณ์ต่างๆ ในโลกเสียได้ ฯ

พ. ดุรโรตกะ ท่านรู้ชัดซึ่งส่วนอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งในส่วน
เบื้องบน (คืออนาคต) ทั้งในส่วนเบื้องต่ำ (คืออดีต) แม้
ในส่วนเบื้องขวางสถานกลาง (คือปัจจุบัน) ท่านรู้แจ้งสิ่ง
นั้นว่า เป็นเครื่องข้องอยู่ในโลก อย่างนี้แล้ว อย่าได้ทำ
ค้นหาเพื่อภพน้อยและภพใหญ่เลย ฯ

จบโรตกมาณวกปัญหาที่ ๕

อุปสัิวปัญหาที่ ๖

[๔๓๐] อุปสัิวมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้ตักยะ ข้าพระองค์ผู้เดียวไม่อาศัยธรรมหรือ
บุคคลอะไรแล้ว ไม่สามารถจะข้ามห้วงน้ำใหญ่คือกิเลสได้
ข้าแต่พระองค์ผู้สมณตักยะ ขอพระองค์จงตรัสบอกที่หนทาง
เหนียว อันข้าพระองค์พึงอาศัยข้ามห้วงน้ำคือกิเลสนี้ แก่
ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดุรอุปสัิวะ

ท่านจงเป็นผู้มั่งคั่ง เพ่งอาภักขุญญาตนสมาบัติ อาศัยอารมณ์
ว่า ไม่มี ดังนี้แล้วข้ามห้วงน้ำคือกิเลสเสียเถิด ท่านจะละกาม
ทั้งหลายเสีย เป็นผู้เว้นจากความสงสัย เห็นธรรมเป็นที่สิ้น
ไปแห่งค้นหาให้แจ่มแจ้งทั้งกลางวันกลางคืนเถิด ฯ

อ. ผู้ใดปราศจากความกำหนดยินดีในกามทั้งปวงละสมาบัติอื่น
เสีย อาศัยอาภักขุญญาตนสมาบัติ น้อมใจลงในสัญญา
วิโมกข์ (คืออาภักขุญญาตนสมาบัติ ธรรมเปลื้องสัญญา)
เป็นอย่างยิ่ง ผู้นั้นเป็นผู้ไม่หวั่นไหว พึงตั้งอยู่ในอาภักขุญญา
ตนพรหมโลกนั้นแลหรือ ฯ

พ. ดุรอุปสัิวะ ผู้ใดปราศจากความกำหนดยินดีในกามทั้งปวง
ละสมาบัติอื่นเสีย อาศัยอาภักขุญญาตนสมาบัติ น้อมใจ
ลงในสัญญาวิโมกข์เป็นอย่างยิ่ง ผู้นั้นเป็นผู้ไม่หวั่นไหวพึงตั้ง
อยู่ในอาภักขุญญาตนพรหมโลกนั้น ฯ

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้สมณตักยะ ถ้าผู้นั้นเป็นผู้ไม่หวั่นไหว พึง
ตั้งอยู่ในอาภักขุญญาตนพรหมโลกนั้นสิ้นปีแม้มากไซ้ร ผู้
นั้นพึงพ้นจากทุกข์ต่างๆ ในอาภักขุญญาตนพรหมโลกนั้น
แหละ พึงเป็นผู้เยือกเย็น หรือว่าวิญญาณของผู้เช่นนั้น พึง
เกิดเพื่อถือปฏิสนธิอีก ฯ

พ. ดุรอุปสัิวะ มณีพ้นแล้วจากนามกาย ย่อมถึงการตั้งอยู่ไม่ได้
ไม่ถึงการนับ เปรียบเหมือนเปลวไฟอันถูกกำลังลมพัดไป
แล้ว ย่อมถึงการตั้งอยู่ไม่ได้ ไม่ถึงการนับ ฉะนั้น ฯ

อ. ท่านผู้เน้นถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ท่านผู้นั้นไม่มีหรือว่าท่านผู้นั้น
เป็นผู้ไม่มีโรค ด้วยความเป็นผู้เที่ยง ข้าแต่พระองค์ผู้
เป็นมณี ขอพระองค์จงตรัสพยากรณ์ความชื่อนั้นให้สำเร็จ
ประโยชน์แก่ข้าพระองค์เถิด เพราะวาทธรรมนั้นพระองค์
ทรงรู้แจ้งแล้วด้วยประการนั้น ฯ

พ. ดุรอุปสัิวะ ท่านผู้ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ไม่มีประมาณ ชน
ทั้งหลายจะพึงกล่าวท่านผู้นั้นด้วยกิเลสมีรากจะเป็นต้นใด กิเลส
มีรากจะเป็นต้นนั้นของท่านไม่มี เมื่อธรรม (มีขันธเป็นต้น)
ทั้งปวง ท่านเพิกถอนขึ้นได้แล้ว แม้ทางแห่งถ้อยคำทั้งหมด
ก็เป็นอันท่านเพิกถอนขึ้นได้แล้ว ฯ

จบอุปสัิวมาณวกปัญหาที่ ๖

นันทปัญหาที่ ๗

[๔๓๑] นันทมาณพผู้ทูลถามปัญหาว่า

ชนทั้งหลายกล่าวว่า มณีทั้งหลายมีอยู่ในโลก ชนทั้งหลาย
กล่าวบุคคลว่าเป็นมณีนั้นนั้น ด้วยอาการอย่างไรหนอ ชน
ทั้งหลายกล่าวบุคคลผู้ประกอบด้วยญาณ หรือผู้ประกอบด้วย
ความเป็นอยู่ ว่า เป็นมณี ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ดูกรนันทะ ผู้ฉลาดในโลกนี้ ไม่กล่าวบุคคลว่าเป็นมุนี ด้วย
ความเห็น ด้วยความสดับ หรือด้วยความรู้ (ด้วยศีลและ
วัตร) จนเหล่าใดกำจัดเสนามารให้พินาศแล้ว ไม่มีความ
ทุกข์ ไม่มีความหวัง เทียวไปอยู่ เรากล่าวชนเหล่านั้นว่า
เป็นมุนี ฯ

น. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยความเห็นบ้าง ด้วยการฟังบ้าง ด้วย
ศีลและพรตบ้าง ด้วยมงคลตื่นเช้าเป็นต้นเป็นอันมากบ้าง
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้รู้ทุกข สมณพราหมณ์เหล่านั้น
ประพฤติดูอยู่ในที่ฐิของตนนั้น ตามที่ตนเห็นว่า เป็นเครื่อง
บริสุทธิ์ ข้ามพ้นชาติและชราได้บ้างหรือไม่ ข้าแต่พระ
ผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์
ตรัสบอกความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรนันทะ สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าว
ความบริสุทธิ์ด้วยความเห็นบ้าง ด้วยการฟังบ้าง ด้วยศีล
และพรตบ้าง ด้วยมงคลตื่นเช้าเป็นต้นเป็นอันมากบ้าง
สมณพราหมณ์เหล่านั้นประพฤติดูอยู่ในที่ฐิของตนนั้น ตาม
ที่ตนเห็นว่า เป็นเครื่องบริสุทธิ์ก็จริง ถึงอย่างนั้น เรากล่าวว่า
สมณพราหมณ์เหล่านั้น ข้ามพ้นชาติและชราไปไม่ได้ ฯ

น. สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยการ
เห็นบ้าง ด้วยการฟังบ้าง ด้วยศีลและพรตบ้าง ด้วยมงคลตื่น
เช้าเป็นต้นเป็นอันมากบ้าง ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ถ้าพระองค์
ตรัสว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้นข้ามโอชะไม่ได้แล้ว ข้าแต่พระ
องค์ผู้รู้ทุกข เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าในเทวโลกและ
มนุษย์โลก ข้ามพ้นชาติและชราได้แล้วในบัดนี้ ข้าแต่
พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระ
องค์จงตรัสบอกความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรนันทะ เราไม่กล่าวว่า สมณพราหมณ์ทั้งหมดอันชาติ
และชราห่มห่อไว้แล้ว แต่เรากล่าวว่า คนเหล่าใดในโลก
นี้ ละเสียซึ่งรูปที่ได้เห็นแล้วก็ดี เสียงที่ได้ฟังแล้วก็ดี
อาภรณ์ที่ได้ทราบแล้วก็ดี ละเสียแม้ซึ่งศีลและพรตทั้งหมด
ก็ดี ละเสียซึ่งมงคลตื่นเช้าเป็นต้น เป็นอันมากทั้งหมด
ก็ดี กำหนดรู้ตักขณแล้ว เป็นผู้หาอาสวะมิได้ คนเหล่านี้นั้น
แลข้ามโอชะได้แล้ว ฯ

น. ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้โคดม ข้าพระองค์ยินดียิ่งซึ่งพระ
ดำรัสของพระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ธรรมอันไม่มีอุป
พระองค์ทรงแสดงชอบแล้ว แม้ข้าพระองค์ก็กล่าวว่า คน
เหล่าใดในโลกนี้ ละเสียซึ่งรูปที่ได้เห็นแล้วก็ดี เสียงที่
ได้ฟังแล้วก็ดี อาภรณ์ที่ได้ทราบแล้วก็ดี ละเสียแม้ซึ่งศีลและ
พรตทั้งหมดก็ดี ละเสียซึ่งมงคลตื่นเช้าเป็นต้นเป็นอันมากทั้ง
หมดก็ดี กำหนดรู้ตักขณแล้ว เป็นผู้หาอาสวะมิได้ คนเหล่านั้น
ข้ามโอชะได้แล้ว ฉะนั้นแล ฯ

จบนิพนธ์ตามกปัญหาคำที่ ๓

หมวกปัญหาคำที่ ๔

[๔๓๒] หมวกถามพหุลถามปัญหาว่า

(ก่อนแต่ศาสนาของพระโคตม) อาจารย์เหล่าใดได้พยากรณ์
ลัทธิของตนแก่ข้าพระองค์ ในกาลก่อนว่า เหตุนี้ได้
เป็นมาแล้วอย่างนี้ จักเป็นอย่างนี้ คำพยากรณ์ทั้งหมด
ของอาจารย์เหล่านั้น ไม่ประจักษ์แก่ตน คำพยากรณ์
ทั้งหมดนั้น เป็นเครื่องทำความตรึกให้ทวีมากขึ้น (ข้าพระ
องค์ไม่ยินดีในคำพยากรณ์นั้น) ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ขอ
พระองค์จงตรัสบอกธรรมเป็นเครื่องกำจัดตักขณ อันชาน
ไปในอาภรณ์ต่างๆ ในโลกแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ดูกรหมวกะ ชนเหล่าใดได้รู้ทั่วถึงบท คือ นิพพาน อันไม่แปรผัน
เป็นที่บรรเทาจันทราคะในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง และ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
สิ่งที่ได้ทราบ อันนารัก ฌ ที่นี้ เป็นผู้มีสติ มีธรรมอันเห็น
แล้ว ดับกิเลสได้แล้ว ขนเหล่านั้นสงบระงับแล้ว มีสติ
ข้ามตถะหาอันชานไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลกได้แล้ว ฯ

จบหมกมาณวกปัญหาที่ ๘

โตทยะปัญหาที่ ๙

[๔๓๓] โตทยะมาณพทูลถามปัญหาว่า

ผู้ใดไม่มีกามทั้งหลาย ไม่มีตถะหา และข้ามความสงสัยได้
แล้ว ความพ้นวิเศษของผู้นั้นเป็นอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรโตทยะ

ผู้ใดไม่มีกามทั้งหลาย ไม่มีตถะหา และข้ามความสงสัยได้
แล้ว ความพ้นวิเศษอย่างอื่นของผู้นั้นไม่มี ฯ

ด. ผู้นั้นไม่มีความปรารถนา หรือยังปรารถนาอยู่ ผู้นั้นเป็น
ผู้มีปัญญา หรือยังเป็นผู้มีปรกติกำหนดด้วยปัญญาอยู่ ข้า
แต่พระองค์ผู้ศากยะ ข้าพระองค์จะพึงรู้แจ้งมุนีได้อย่างไร
ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระจักรพรรดิรอบคอบ ขอพระองค์จงตรัสบอก
มุนีนั้นให้แจ้งชัดแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรโตทยะ ผู้นั้นไม่มีความปรารถนา และ ไม่เป็นผู้
ปรารถนาอยู่ด้วย ผู้นั้นเป็นคนมีปัญญามีใช่เป็นผู้มีปรกติ
กำหนดด้วยปัญญาอยู่ด้วย ท่านจงรู้จักมุนี ว่าเป็นผู้ไม่มี
กิเลสเครื่องกังวลไม่ข้องอยู่แล้วในกามและภพแม้อย่างนี้ ฯ

จบโตทยะมาณวกปัญหาที่ ๙

กัปปปัญหาที่ ๑๐

[๔๓๔] กัปปมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ์ ขอพระองค์จงตรัสบอกซึ่งธรรมอัน
เป็นที่พึงของชนทั้งหลาย ผู้อันชราและมรณะครอบงำแล้ว
ดุจที่พึงของชนทั้งหลายผู้อยู่ในท่ามกลางสาคร เมื่อคลื่น
เกิดแล้ว มีภัยใหญ่จะนั้น อนึ่ง ขอพระองค์จงตรัสบอก
ที่พึงแก่ข้าพระองค์โดยอุบายที่ทุกชน ไม่พึงมีอีกเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรกัปปะ

เราจะบอกธรรม อันเป็นที่พึงของชนทั้งหลาย ผู้อันชรา
และมรณะครอบงำแล้ว ดุจที่พึงของชนทั้งหลายผู้อยู่ใน
ท่ามกลางสาคร เมื่อคลื่นเกิดแล้ว มีภัยใหญ่ แก่ท่าน
ธรรมชาติไม่มีเครื่องกังวล ไม่มีความถือมั่น นี่เป็นที่พึง หาใช่
อย่างอื่นไม่ เรากล่าวที่พึงอันเป็นที่สิ้นไปแห่งชราและมรณะว่า
นิพพาน ขนเหล่าใดรู้นิพพานนั้นแล้ว มีสติ มีธรรมอันเห็น
แล้วดับกิเลสได้แล้ว ขนเหล่านั้นไม่อยู่ใต้อำนาจของมาร
ไม่เดินไปในทางของมาร ฯ

จบกัปปมาณวกปัญหาที่ ๑๐

ชตกัณณปัญหาที่ ๑๑

[๔๓๕] ชตกัณณมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร ข้าพระองค์ได้ฟังพระองค์ผู้ไม่
ใคร่กาม จึงมาเฝ้าเพื่อทูลถามพระองค์ผู้ล่วงห่วงน้ำคือ
กิเลสเสียได้ ไม่มีกาม ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระเนตรคือพระ
สัพพัญญุตญาณเกิดพร้อมแล้ว ขอพระองค์ตรัสบอกทาง
สันติ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกทาง
สันตินั้นแก่ข้าพระองค์ตามจริงเถิด เพราะว่าพระผู้มีพระภาค
ทรงมีเดช ครอบงำกามทั้งหลายเสียแล้วด้วยเดช เหมือน
พระอาทิตย์มีเดช คือ รัศมี ครอบงำปฐพีด้วยเดช ไปอยู่ใน
อากาศ ฉะนั้น ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีปัญญาดังแผ่นดิน
ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมเครื่องละชาติละชรา ฌ ที่นี้ ที่ข้า
พระองค์ควรจะรู้แจ้ง แก่ข้าพระองค์ผู้มีปัญญาน้อยเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรชตกัณณ ท่านได้เห็นซึ่ง
เนกขัมมะโดยความเป็นธรรมอันเกษมแล้ว จงนำความ
กำหนดในกามทั้งหลายเสียให้สิ้นเถิด อนึ่ง กิเลสชาติเครื่อง
กังวลที่ท่านยึดไว้แล้ว (ด้วยอำนาจตถะหาและทิว) ซึ่งควร
จะปลดปล่อยเสีย อย่ามีแล้วแก่ท่าน กิเลสเครื่องกังวลใด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ได้มีแล้วในกาลก่อน ท่านจงทำกิเลสเครื่องกังวลนั้นให้
เหือดแห่งเสียเถิด กิเลสเครื่องกังวลในภายหลัง อย่าให้มี
แก่ท่าน ถ้าท่านจักไม่ถือเอากิเลสเครื่องกังวลในท่ามกลาง
ไซ้ร้ ท่านจักเป็นผู้สงบเที่ยวไป ดุกรพราหมณ์ เมื่อ
ท่านปราศจากความกำหนัดในนามและรูปแล้วโดยประการทั้ง
ปวง อาสวะทั้งหลาย อันเป็นเหตุให้ไปสู่อำนาจแห่งมัจจุราช
ก็ย่อมไม่มีแก่ท่าน ฯ

จบชตกัณณิมาณวกปัญหาที่ ๑๑

ภทวารุปัญหาที่ ๑๒

[๔๓๖] ภทวารุมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพพระองค์ขอทูลวิงวอนพระองค์ ผู้ทรงละอาลัย ตัดตัณหา
เสียได้ ไม่หวั่นไหว ละความเพลิดเพลน ข้ามห้วงน้ำคือ
กิเลสได้แล้วพ้นวิเศษแล้ว ละธรรมเครื่องให้ดำริ มีพระปัญญา
ดี ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร ชนในชนบทต่างๆ
ประสงค์จะฟังพระดำรัสของพระองค์ มาพร้อมกันแล้ว
จากชนบททั้งหลาย ได้ฟังพระดำรัสของพระองค์ผู้ประเสริฐ
แล้ว จักกลับไปจากที่นี่ ขอพระองค์จงตรัสพยากรณ์แก่ชน
ในชนบทต่างๆ เหล่านั้นให้สำเร็จประโยชน์เกิด เพราะ
ธรรมนี้พระองค์ทรงรู้แจ้งแล้วด้วยประการนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกภทวารุ
หมู่ชนควรจะนำเสียซึ่งตัณหา เป็นเครื่องถ่วงทั้งปวง
ในส่วนเบื้องบน เบื้องต่ำ และในส่วนเบื้องขวางสถาน
กลาง ให้สิ้นเชิง เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายย่อมถ่วงสิ่งใดๆ
ในโลก มารยอติดตามสัตว์ได้เพราะสิ่งนั้นแหละ เพราะ
เหตุนี้เอง ภิกษุเมื่อรู้ชัดอยู่ มาเล็งเห็นหมู่วัตถุ ผู้ติดข้องอยู่
แล้วในวิภวัญญะ อันเป็นบ่วงแห่งมารนี้ว่า เป็นหมู่วัตถุติดข้อง
อยู่แล้วเพราะการถ่วงถ่วงนี้ ฟังเป็นผู้มีสติ ไม่ถ่วงเครื่อง
กังวลในโลกทั้งปวง ฯ

จบภทวารุมาณวกปัญหาที่ ๑๒

อุทยปัญหาที่ ๑๓

[๔๓๗] อุทยมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพพระองค์มีความต้องการปัญหา จึงมาเฝ้าพระองค์ผู้เพ่งฌาน
ปราศจากอุลลิสฺส ทรงนั่งโดยปรกติ ทรงทำกิจเสร็จแล้ว ไม่มี
อาสวะ ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ขอพระองค์จงตรัสบอก
ธรรมอันเป็นเครื่องพ้นที่ควรรู้ทั่วถึง สำหรับทำลายอวิชชา
เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกอุทยะ
เรากล่าวธรรมเป็นเครื่องละความพอใจในกาม และโสมนัส
ทั้งสองอย่าง เป็นเครื่องบรรเทาความง่วงเหงา เป็นเครื่อง
ห้ามความรำคาญ บริสุทธิดีเพราะอุเบกขาและสติ มีความ
ตรึงถึงธรรมแล้ว ไปในเบื้องหน้า ว่าเป็นธรรมเครื่องพ้นที่
ควรรู้ทั่วถึงสำหรับทำลายอวิชชา ฯ

อ. โลกมีธรรมอะไรประกอบไว้ ธรรมชาติอะไรเป็นเครื่อง
พิจารณา (เป็นเครื่องสัญญา) ของโลกนั้น เพราะละธรรม
อะไรได้เด็ดขาด ท่านจึงกล่าวว่า นิพพาน ฯ

พ. โลกมีความเพลิดเพลนประกอบไว้ ความตรึงไปต่างๆ เป็น
เครื่องพิจารณา (เป็นเครื่องสัญญา) ของโลกนั้น เพราะ
ละตัณหาได้เด็ดขาด ท่านจึงกล่าวว่า นิพพาน ฯ

อ. เมื่อบุคคลระลึกรู้จักอย่างไรเที่ยวไปอยู่ วิญญาณจึงจะดับ
ข้าพพระองค์ทั้งหลายมาเฝ้าเพื่อทูลถามพระองค์ ข้าพพระองค์
ทั้งหลาย ขอฟังพระดำรัสของพระองค์ ฯ

พ. เมื่อบุคคลไม่เพลิดเพลนเวทนา ทั้งภายในและภายนอก
ระลึกรู้จักเช่นนี้เที่ยวไปอยู่ วิญญาณจึงจะดับ ฯ

จบอุทยมาณวกปัญหาที่ ๑๓

โปสาลปัญหาที่ ๑๔

[๔๓๘] โปสาลมาณพทูลถามปัญหาว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ข้าพระองค์มีความต้องการด้วยปัญหา จึงได้มาเฝ้าพระองค์
พระผู้มีพระภาคผู้ทรงแสดงอ้างสิ่งที่ล่วงไปแล้ว (พระปริชา
ญาณในกาลอันเป็นอดีต) ไม่ทรงหวั่นไหว ทรงตัดความ
สงสัยได้แล้ว ทรงบรรลุถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคผู้ศากยะ ข้าพระองค์ขอรุณถามถึงญาณ
ของบุคคลผู้มีความสำคัญในรูปกาวลวงเสียแล้ว ละรูป
กายได้ทั้งหมด เห็นอยู่ว่าไม่มีอะไรน้อยหนึ่งทั้งภายในและ
ภายนอก บุคคลเช่นนั้นควรแนะนำอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรไปสาละ
พระตถาคตทรงรู้ยิ่ง ซึ่งภูมิเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาณทั้งปวง ทรง
ทราบบุคคลนั้นผู้ยังดำรงอยู่ ผู้น้อมไปแล้วในอากิญจัญ
ญายตนสมาบัติเป็นต้น ผู้มีอากิญจัญญายตนสมาบัติเป็นต้น
นั้นเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ผู้ที่เกิดในอากิญจัญญายตนสมาบัติ
ว่ามีความเพลิดเพลินเป็นเครื่องประกอบ ดังนี้แล้ว แต่นั้น
ย่อมเห็นแจ้งในอากิญจัญญายตนสมาบัตินั้น ญาณของ
บุคคลนั้นผู้เป็นพรหมณ์ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว เป็นญาณ
อันถ่องแท้ อย่างนี้ ฯ

จบไปสาลมถกปัญหาที่ ๑๔

โมฆราชปัญหาที่ ๑๕

[๔๓๙] โมฆราชมาทูลถามปัญหาว่า
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ศากยะ ข้าพระองค์ได้ทูลถามปัญหา
ถึงสองครั้งแล้ว พระองค์ผู้มีพระจักขุ ไม่ทรงพยากรณ์แก่
ข้าพระองค์ แต่ข้าพระองค์ได้สดับมาว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้เป็นเทพฤาษี จะทรงพยากรณ์ในครั้งที่สาม (ข้าพระองค์จึง
ขอรุณถามว่า) โลกนี้ โลกอื่น พรหมโลกกับทั้งเทวโลก
ข้าพระองค์ย่อมไม่ทราบความเห็นของพระองค์ผู้โคดม ผู้
เรืองยศ ข้าพระองค์มีความต้องการด้วยปัญหา จึงได้มาเฝ้า
พระองค์ (ผู้มีปรกติเห็นกาวลวงวิสัยของสัตว์โลก) ผู้มี
ปรกติเห็นธรรมอันงามอย่างนี้ บุคคลผู้พิจารณาเห็นโลก
อย่างไร มัจจุราชจึงจะไม่เห็น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า
ดูกรโมฆราช ท่านจงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นโลกโดย
ความเป็นของว่างเปล่าเกิด จงถอนความตามเห็นว่าเป็นตัวตน
เสียแล้ว พึงเป็นผู้ข้ามพ้นมัจจุราชได้ด้วยอาการอย่างนี้
บุคคลผู้พิจารณาเห็นโลกอยู่อย่างนี้ มัจจุราชจึงจะไม่เห็น ฯ

จบโมฆราชมาทูลถามปัญหาที่ ๑๕

ปิงคียปัญหาที่ ๑๖

[๔๔๐] ปิงคียมาทูลถามปัญหาว่า
ข้าพระองค์เป็นคนแก่แล้ว มีกำลังน้อย ผิวพรรณเศร้าหมอง
นัยน์ตาทั้งสองของข้าพระองค์ไม่ผ่องใส (เห็นไม่แจ่มแจ้ง)
หูสำหรับฟังก็ไม่สะดวก ขอข้าพระองค์อย่างได้เป็นคนหลง
ลืมหายเสียในระหว่างเลย ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมที่
ข้าพระองค์ควรรู้ ซึ่งเป็นเครื่องละชาติและชราในอัฐภาพนี้
เสียเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรปิงคียะ
ชนทั้งหลายได้เห็นเหล่าสัตว์ผู้เดือดร้อนอยู่ เพราะรูปทั้งหลาย
แล้ว ยังเป็นผู้ประมาทที่ย่อยยับอยู่เพราะรูปทั้งหลาย ดูกร-
ปิงคียะเพราะเหตุนั้น ท่านจงเป็นคนไม่ประมาทละรูปเสีย
เพื่อความไม่เกิดอีก ฯ

ป. ทิศใหญ่สี่ ทิศน้อยสี่ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องต่ำ รวมเป็น
สิบทิศ สิ่งใดๆ ในโลกที่พระองค์ไม่ได้เห็น ไม่ได้ฟัง
ไม่ได้ทราบ หรือไม่ได้รู้แจ้ง มิได้มี ขอพระองค์จงตรัส
บอกธรรมที่ข้าพระองค์ควรรู้ เป็นเครื่องละชาติและชราใน
อัฐภาพนี้เถิด ฯ

พ. ดูกรปิงคียะ เมื่อท่านเห็นหมู่มนุษย์ผู้ถูกตัดหาครอบงำแล้ว
เกิดความเดือดร้อน อันชราถึงรอบข้าง ดูกรปิงคียะ เพราะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
เหตุนี้ ท่านจะเป็นคน ไม่ประมาทละตึงหาเสีย เพื่อความ
ไม่เกิดอีก ฯ

จบปึงคียมภกปัญหาคาถาที่ ๑๖

[๔๔๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปาสาณเจดีย์ในมคธชนบท
ได้ตรัสปรายนสูตรนี้ อันพรหมณ์มาณพ ๑๖ คน ผู้เป็น
บริวารของพรหมณ์พาวรี ทูลอาราธนาแล้ว ได้ตรัสพยากรณ์
ปัญหา แม้หากว่าการบุคคลรู้ทั่วถึงอรรถรู้ทั่วถึงธรรมแห่ง
ปัญหาหนึ่งๆ แล้วพึงปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรมไซ้
การบุคคลนั้น ก็พึงถึงฝั่งโน้นแห่งชราและมรณะ ได้แน่แท้
เพราะธรรมเหล่านี้ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การถึงฝั่งโน้น
เพราะเหตุนี้ คำว่าปรายนะ จึงเป็นชื่อแห่งธรรมปรายนี้ ฯ

[๔๔๒] พรหมณ์มาณพผู้อาราธนาทูลถามปัญหา ๑๖ คนนั้น คือ
อชิตมาณพ ๑ ติสสมेतเตยยมาณพ ๑ ปุณณกมาณพ ๑
เมตตคุมาณพ ๑ โรตกมาณพ ๑ อุปสิวมาณพ ๑ นันทมาณพ ๑
เหมกมาณพ ๑ ไตเทยยมาณพ ๑ กัปปมาณพ ๑ ชตุกัณณิ-
มาณพผู้เป็นบัณฑิต ๑ ภัทราฐมาณพ ๑ อุทยมาณพ ๑
ไปสาลพรหมณ์มาณพ ๑ โมฆราชมาณพผู้มีปัญญา ๑
ปึงคียมภกผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ๑ พรหมณ์มาณพทั้ง ๑๖
คนนี้ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ทรงมี
จรรยาอันสมบูรณ์ พรหมณ์มาณพทั้ง ๑๖ คน ได้เข้าไปเฝ้า
ทูลถามปัญหาอันละเอียด กะพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด
พระพุทธเจ้าผู้เป็นมุนีได้ตรัสพยากรณ์ปัญหาที่พรหมณ์มาณพ
เหล่านั้นทูลถามแล้วตามจริงแท้ ทรงให้พรหมณ์มาณพ
ทั้งหลายยินดีแล้ว ด้วยการตรัสพยากรณ์ปัญหาทุกๆ ปัญหา
พรหมณ์มาณพทั้ง ๑๖ คนเหล่านั้น อันพระพุทธเจ้าผู้เป็น
เฝ้าพันธุ พระอาทิตย์ผู้มีจักขุให้ยินดีแล้ว ได้ประพฤติ
พรหมจรรย์ในสำนักของพระพุทธเจ้า ผู้มีพระปัญญาอัน
ประเสริฐ เนื้อความแห่งปัญหาหนึ่งๆ ที่พระพุทธเจ้าทรง-
แสดงแล้วด้วยประการใด ผู้ใดพึงปฏิบัติตามด้วยประการนั้น
ก็พึงจากฝั่งนี้ไปถึงฝั่งโน้นได้ ผู้นั้นเจริญมรรคอันอุดมอยู่
ก็พึงจากฝั่งนี้ไปถึงฝั่งโน้นได้ ธรรมปรายนั้นเป็นทางเพื่อไป
สู่ฝั่งโน้น เพราะฉะนั้น ธรรมปรายนั้นจึงชื่อว่า ปรายนะ ฯ

[๔๔๓] ปึงคียมภกกล่าวคาถาว่า
อาตมาจักขับตามภาสิตเครื่องไปยังฝั่งโน้น (อาตมาขอกล่าว
ตามที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นแล้วด้วยพระญาณ) พระ-
พุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ปราศจากมลทิน มีพระปัญญากว้างขวาง
ไม่มีความใคร่ ทรงดับกิเลสได้แล้ว จะพึงตรัสมสาเพราะ
เหตุอะไร เอาเถิด อาตมาจักแสดงวาจาที่ควรเปล่งอันประกอบ
ด้วยคุณของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงละความหลงอันเป็นมลทิน
ได้แล้ว ทรงละความถือตัวและความลบหลู่ได้เด็ดขาด ดูก
ท่านพรหมณ์อาจารย์ พระพุทธเจ้าทรงบรรเทาความมืด มี
พระจักรพรรดิครอบ ทรงถึงที่สุดของโลก ทรงล่วงภพได้
ทั้งหมด ไม่มีอาสวะ ทรงละทุกข์ได้ทั้งปวง มีพระนามตาม
ความเป็นจริงว่า พทโธอันอาตมาเข้าเฝ้าแล้ว นกพึงละปาเล็ก
แล้วมาอยู่อาศัยป่าใหญ่อันมีผลไม่มาก ฉันใด อาตมา มาละ
คณาจารย์ผู้มีความเห็นน้อยแล้ว ได้ประสบพระพุทธเจ้าผู้
มีความเห็นประเสริฐ เหมือนหงส์โผลงสู่สระใหญ่ แม้ฉันนั้น
ก่อนแต่ศาสนาของพระโคตม อาจารย์เหล่านี้ได้พยากรณ์
ลัทธิของตนแก่อาตมาในกาลก่อนว่า เหตุนี้ได้เป็นมาแล้ว
อย่างนี้ จักเป็นอย่างนี้ คำพยากรณ์ของอาจารย์เหล่านั้น
ทั้งหมด ไม่ประจักษ์แก่ตน คำพยากรณ์ทั้งหมดนั้น เป็น
เครื่องทำความตริภิกให้ทวีมากขึ้น (อาตมาไม่พอใจในคำ
พยากรณ์นั้น) พระโคตมพระองค์เดียวทรงบรรเทาความมืด
สบบรรพ มีพระรัศมีโชติช่วง มีพระปัญญาเป็นเครื่อง
ปรากฏดุจแผ่นดิน มีพระปัญญากว้างขวาง ได้ทรงแสดงธรรม
อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นที่สันตติหา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ไม่มีจัญไร หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้ แก้อาตมา ฯ
พราหมณ์พาวรีผู้อาจารย์กล่าวคาถาถามพระปิงคียะว่า
ท่านปิงคียะ พระโคตมพระองค์ใด ได้ทรงแสดงธรรมอัน
บุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นที่สิ้นตัณหา
ไม่มีจัญไร หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้ แก้อาตมา เพราะเหตุไร
หนอ ท่านจึงอยู่ปราศจากพระโคตมพระองค์นั้น ผู้มีพระ-
ปัญญาเป็นเครื่องปรากฏดุจแผ่นดิน มีพระปัญญากว้างขวาง
สิ้นกาลแม้ครุหนึ่งเล่า ฯ

พระปิงคียะกล่าวคาถาตอบพราหมณ์พาวรีผู้อาจารย์ว่า
ท่านพราหมณ์ พระโคตมพระองค์ใด ได้ทรงแสดงธรรมอัน
บุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นที่สิ้นตัณหา
ไม่มีจัญไร หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้ แก้อาตมา อาตมา
มิได้อยู่ปราศจากพระโคตมพระองค์นั้น ผู้มีพระปัญญาเป็น
เครื่องปรากฏดุจแผ่นดิน มีพระปัญญากว้างขวาง สิ้นกาล
แม้ครุหนึ่ง ท่านพราหมณ์ อาตมา ไม่ประมาททั้งกลางคืน
กลางวัน เห็นอยู่ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าผู้โคตมพระองค์นั้นด้วยใจ
เหมือนเห็นด้วยจักษุ ฉะนั้น อาตมานมัสการอยู่ซึ่งพระ-
พุทธรูปเจ้าผู้โคตมพระองค์นั้นตลอดราตรี อาตมาให้ความสำคัญความ
ไม่อยู่ปราศจากพระพุทธรูปเจ้าผู้โคตมพระองค์นั้น ด้วยความไม่
ประมาทนั้น ศรีทฐา ปิตี มานะ และสติของอาตมา
ย่อมโน้มไปในคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้าผู้โคตม พระ-
พุทธรูปเจ้าผู้โคตมผู้มีพระปัญญากว้างขวาง ประทับอยู่ยังทิศภาค
ใดๆ อาตมานั้นเป็นผู้โน้มไปโดยทิศภาคนั้นๆ นั้นแล
ร่างกายของอาตมาผู้แก่แล้ว มีกำลังและเรี่ยวแรงน้อยนั้นเอง
ท่านพราหมณ์ อาตมา ไปสู่พระพุทธรูปด้วยการไปแห่งความ
ดำริเป็นนิตย์ เพราะว่าใจของอาตมาประกอบแล้วด้วยพระ-
พุทธรูปนั้น อาตมานอนอยู่บนเปือกตม คือกาม ดินรน้อย
(เพราะตัณหา) ลอยจากเกาะหนึ่งไปสู่เกาะหนึ่ง ครั้นนั้นอาตมา
ได้เห็นพระสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงข้ามโอชะได้แล้ว ไม่มีอาสวะ ฯ

(ในเวลาจบคาถานี้ พระผู้มีพระภาคทรงทราบความแก่กล้าแห่งอินทริย
ของพระปิงคียะและพราหมณ์พาวรีแล้ว ประทับอยู่ ณ นครสาวัตถินั้นเอง
ทรงเปล่งพระรัศมีดุจทอง ไปแล้ว พระปิงคียะกำลังนั่งพรณนาพระพุทธรูปแก่
พราหมณ์พาวรีอยู่ ได้เห็นพระรัศมีแล้วคิดว่า นี้อะไร เหลียวแลไป ได้เห็น
พระผู้มีพระภาคประหนึ่งประทับอยู่เบื้องหน้าตน จึงบอกแก่พราหมณ์พาวรีว่า
พระพุทธรูปเสด็จมาแล้ว พราหมณ์พาวรีได้ลุกจากอาสนะประคองอัญชลียืนอยู่
แม้พระผู้มีพระภาค เมื่อจะทรงแผ่พระรัศมีแสดงพระองค์แก่พราหมณ์พาวรี
ทรงทราบธรรมเป็นที่สบายของพระปิงคียะและพราหมณ์พาวรีทั้งสองแล้ว เมื่อจะ
ตรัสเรียกแต่พระปิงคียะองค์เดียว จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า)

คุณปิงคียะ พระวัคคลี พระภัทราวุธ และพระอาฬโรโคตม
เป็นผู้มีศรัทธาแน่นแฟ้นแล้ว (ได้บรรลุอรหัตตด้วยศรัทธาธุระ)
ฉันใด แม้ท่านก็จงปล่อยศรัทธาลง ฉันนั้น คุณปิงคียะ
เมื่อท่านโน้มลงด้วยศรัทธาปรารถนาปัสสนา โดยนัยเป็นต้นว่า
สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ก็จักถึงนิพพาน อันเป็นฝั่งโน้นแห่ง
วิญญูอันเป็นบางแห่งมัจจุราช ฯ

พระปิงคียะเมื่อจะประกาศความเลื่อมใสของตนจึงกราบทูลว่า
ข้าพระองค์นี้ย่อมเลื่อมใสอย่างยิ่ง เพราะได้ฟังพระวาจาของ
พระองค์ผู้เป็นมุนี พระองค์มีกิเลสจงดลหลังคาอันเปิดแล้ว
ตรัสรู้แล้วด้วยพระองค์เอง ไม่มีกิเลสดลเสาะเขื่อน ทรงมี
ปฏิภาณ ทรงทราบธรรมเป็นเหตุกล่าวว่าประเสริฐยิ่ง ทรง-
ทราบธรรมชาติทั้งปวง ทั้งเลวและประณีต พระองค์เป็น
ศาสดาผู้กระทำที่สุดแห่งปัญหาทั้งหลาย แก่เหล่าชนผู้มีความ
สงสัยปัญญานอย นิพพานอันกิเลสมีรากเป็นต้นไม่พึงนำ
ไปได้ เป็นธรรมไม่กำเริบ หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้
ข้าพระองค์จักถึงอนุปาทิเสสนิพพานธาตุแน่แท้ ข้าพระองค์
ไม่มีความสงสัยในนิพพานนี้เลย ขอพระองค์จงทรงจำ
ข้าพระองค์ว่า เป็นผู้มิจิตโน้มไปแล้ว (ในนิพพาน) ด้วย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
ประการนี้แล ฯ
จบปารายนวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในสุตตนิบาตนี้ คือ
[๔๔๔] ๑. อรคสูตร ๒. ธนียสูตร ๓. ชัคควิสาณสูตร
๔. กสิการทวาชสูตร ๕. จุนทสูตร ๖. ปราภวสูตร
๗. วสธสูตร ๘. เมตตสูตร ๙. เหมวตสูตร ๑๐. อาฬวกสูตร
๑๑. วิชยสูตร ๑๒. มุนีสูตร วรรคที่ ๑ นี้มีเนื้อความ
ดีมาก รวมพระสูตรได้ ๑๒ สูตร พระผู้มีพระภาคผู้มี-
พระจักษุหามลทินมิได้ ทรงจำแนกแสดงไว้ดีแล้ว บัณฑิต
ทั้งหลายได้สดับกันมาว่าอรควรรค ฯ
๑. รตนสูตร ๒. อามกัณเฐสูตร ๓. หิริสูตร ๔. มังคลสูตร
๕. สจฺจิลมสูตร ๖. ธรรมจริยสูตร ๗. พราหมณธรรม-
มิกสูตร ๘. นาวาสสูตร ๙. กิสิลสูตร ๑๐. อุฏฐานสูตร
๑๑. ราหุลสูตร ๑๒. วัณฺณสูตร ๑๓. สัมมาปริพพาชนียสูตร
๑๔. ธรรมิกสูตร วรรคที่ ๒ นี้รวมพระสูตรได้ ๑๔ สูตร
พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้ว ในวรรคที่ ๒ นั้น
บัณฑิตทั้งหลายกล่าววรรคที่ ๒ นั้นว่า จุฬกวรรค ฯ
๑. ปิพพิชาสูตร ๒. ปธานสูตร ๓. สุภาสิตสูตร
๔. สุนทริกสูตร ๕. มามสูตร ๖. สกยสูตร ๗. เสลสูตร
๘. สัลลสูตร ๙. วาเสฏฐสูตร ๑๐. โกกालิกสูตร
๑๑. นาลกสูตร ๑๒. ทวยตานุปัสสนาสูตร วรรคที่ ๓ นี้
รวมพระสูตรได้ ๑๒ สูตร พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้
ดีแล้วในวรรคที่ ๓ บัณฑิตได้สดับกันมามีชื่อว่า มหาวรรค ฯ
๑. กามสูตร ๒. กุหัญฐกสูตร ๓. ทุญธัญฐกสูตร
๔. สุทฺธัญฐกสูตร ๕. ปรมัญญกสูตร ๖. ขราสูตร
๗. ติสสมตเตยยสูตร ๘. ปสุรสูตร ๙. มาคันทียสูตร
๑๐. ปราเภทสูตร ๑๑. กลหวิวาสสูตร ๑๒. จุฬวิญญูสูตร
๑๓. มหาวิญญูสูตร ๑๔. ตาฏกสูตร ๑๕. อิตตทัณฺทสูตร
๑๖. สาริปตตสูตร วรรคที่ ๔ นี้รวมพระสูตรได้ ๑๖ สูตร
พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้วในวรรคที่ ๔ บัณฑิต-
ทั้งหลายกล่าววรรคที่ ๔ นั้นว่า อัญญกวรรค ฯ
พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐในคณะ ประทับอยู่ ณ ปาสาณก-
เจดีย์อันประเสริฐ อันบุคคลตกแต่งไว้ดีแล้ว ในนครชนบท
เป็นริมณียสถาน เป็นประเทศอันสวยงาม เป็นที่อยู่อาศัย
แห่งบุคคลผู้มีบุญอันได้กระทำไว้แล้ว อนึ่ง ได้ยินว่า พระผู้มี
พระภาคอันพราหมณ์ ๑๖ คน ทูลถามปัญหาแล้ว ได้ทรง
ประกาศประทานธรรมกะชนทั้งสองพวกผู้มาประชุมกันเต็มที
ณ ปาสาณกเจดีย์ ในบริษัทประมาณ ๑๒ โยชน์ เพราะการ
ถามโสฬสปัญหา พระผู้มีพระภาคผู้ทรงชนะ ผู้เลิศกว่าสัตว์
ได้ทรงแสดงธรรมอันประกาศอรรถปริบูรณ์ด้วยพยัญชนะ
เป็นที่เกิดความเกษมอย่างยิ่ง เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่โลก
พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันวิจิตร
ด้วยธรรมเป็นอันมาก เป็นเหตุให้ปลดปล่อยกิเลสทั้งปวง
ได้ทรงแสดงพระสูตร อันประกอบด้วยบทแห่งพยัญชนะ และ
อรรถ มีความเปรียบเทียบซึ่งหมายรู้กันแล้วด้วยอักขระอัน
มั่นคง เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณ์ญาณของโลก
พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันไม่มี
มลทินเพราะมลทินคือราคะ มลทินคือโทสะ มลทินคือโมหะ
เป็นส่วนแห่งธรรมปราศจากมลทิน เป็นส่วนแห่งความ
แจ่มแจ้งแห่งวิจารณ์ญาณของโลก ได้ทรงแสดงพระสูตรอัน
ประเสริฐ อันไม่มีมลทินเพราะมลทินคือกิเลส มลทินคือ
ทุจริต เป็นส่วนแห่งธรรมปราศจากมลทิน เป็นส่วนแห่ง
ความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณ์ญาณของโลก ได้ทรงแสดงพระสูตร
อันประเสริฐเป็นเหตุปลดปล่อยอาสวะ กิเลสเป็นเครื่องผูก
กิเลสเป็นเครื่องประกอบ นีวารณ และมลทินทั้ง ๓ ของ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ-ธรรมบท-อุทาน
โลกนั้น พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตร
อันประเสริฐหมลทินมิได้ เป็นเครื่องบรรเทาความเศร้า
หมองทุกอย่าง เป็นเครื่องคลายความกำหนัด ไม่มีความ
หวั่นไหว ไม่มีความโศก เป็นธรรมอันละเอียด ประณีตและ
เห็นได้ยาก ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ อันห้การน
ราคะและโทสะให้สงบ เป็นเครื่องตัดกำเริด ทุกติ วิญญาน ๕
ความยินดีในพื้นฐาน คือ ตัณหา เป็นเครื่องต้านทานและเป็น
เครื่องพ้น ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ลึกซึ้งเห็น
ได้ยากและละเอียดอ่อน มีอรรถอันละเอียดบัณฑิตควรรู้แจ้ง
เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณ์ญาณของโลก ได้ทรง
แสดงพระสูตรอันประเสริฐ ดุจดอกไม้เครื่องประดับอันยังยืน
๙ ชนิด อันจำแนกอินทรีย์ ฌานและวิโมกข์ มีมรรคมงคล ๘
เป็นยานอย่างประเสริฐ พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรง
แสดงพระสูตรอันประเสริฐ ปราศจากมลทิน บริสุทธิ์
เปรียบด้วยห้วงน้ำวิจิตรด้วยรัตนนะ เสมอด้วยดอกไม้ มีเดช
อันเปรียบด้วยพระอาทิตย์ พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์
ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ปลอดโปร่ง เกษม ให้สุข
เย็นสงบ มีประโยชน์อย่างยิ่งในการต่อต้านมัจจุ เป็นเหตุ
ให้เห็นนิพพานอันดับกิเลสสนิทแล้วของโลกนั้น ฯ

จบสุตตันตปิฎก
